МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ

М.І. СМИРНОВ, І.В. ГЛОВЮК

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС УКРАЇНИ

Навчально-методичний посібник

Одеса
Фенікс
2008

Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту прокуратури та слідства
Одеської національної юридичної академії
Протокол № 17 від 18.02.2008 р.

Рекомендовано до друку Навчально-методичною радою
Одеської національної юридичної академії
Протокол № ___ від ___ ___ 2008 р.

Відомості про авторів:

Смирнов М.І. заступник директора Інституту прокуратури та слідства Одеської національної юридичної академії, кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу

Гловюк І.В. асистент кафедри кримінального процесу Одеської національної юридичної академії

Відповідальний редактор:

Аленін Ю.П. завідувач кафедри кримінального процесу Одеської національної юридичної академії, доктор юридичних наук, професор

Рецензенти:

Тіщенко В.В. завідувач кафедри криміналістики Одеської національної юридичної академії, доктор юридичних наук, професор

Смоков С.М. начальник кафедри кримінального процесу Одеського університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

Смирнов М.І., Гловюк І.В.
Кримінальний процес України: Навчально-методичний посібник. – Одеса: Фенікс, 2008. – 370 с.

У навчально-методичному посібнику з урахуванням змін та доповнень до кримінально-процесуального законодавства розглядаються поняття, суть, завдання, стадії і принципи кримінального процесу України, джерела кримінально-процесуального права, кримінально-процесуальні правовідносини, правовий статус суб'єктів кримінального процесу, докази і доказування у кримінальному процесі тощо.

Розрахований на слухачів, студентів, аспірантів вищих юридичних навчальних закладів, працівників правоохоронних і судових органів.

ЗМІСТ

ВСТУП 5
НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН КУРСУ 6
ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН І РОЗРАХУНОК ГОДИН ТРУДОВИХ ВИТРАТ СТУДЕНТІВ ПРИ ВИВЧЕННІ КУРСУ 7
ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ 8
Загальна частина
Тема 1. Поняття, суть і завдання кримінального процесу 8
Тема 2. Кримінально-процесуальне право України. Джерела кримінально-процесуального права 15
Тема 3. Принципи кримінального процесу 29
Тема 4. Суб'єкти кримінального процесу 49
Тема 5. Докази і доказування у кримінальному процесі 75
Тема 6. Цивільний позов у кримінальному процесі 91
Тема 7. Процесуальні документи, процесуальні строки і судові витрати 96
Тема 8. Запобіжні заходи 107
Особлива частина
Тема 9. Порушення кримінальної справи 119
Тема 10. Основні положення досудового розслідування 126
Тема 11. Провадження слідчих дій 136
Тема 12. Притягнення особи як обвинуваченого 150
Тема 13. Зупинення і закінчення досудового слідства 154
Тема 14. Прокурорський нагляд і судовий контроль за виконанням законів при провадженні дізнання і досудового слідства 168
Тема 15. Підсудність кримінальних справ 177
Тема 16. Попередній розгляд справи суддею 179
Тема 17. Судовий розгляд кримінальної справи 183
Тема 18. Апеляційне провадження 199
Тема 19. Касаційне провадження 212
Тема 20. Виконання вироку, постанови та ухвали суду 218
Тема 21. Перегляд судових рішень у порядку виключного провадження 225
Тема 22. Провадження у справах про злочини неповнолітніх 229
Тема 23. Застосування примусових заходів медичного характеру 234
Тема 24. Провадження у кримінальних справах приватного обвинувачення 247
Тема 25. Протокольна форма досудової підготовки матеріалів 248
Тема 26. Міжнародне співробітництво у кримінальному судочинстві 254
Тема 27. Кримінальний процес іноземних держав 261
ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ТА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ З КУРСУ 266
Загальна частина
Тема 1. Поняття, суть і завдання кримінального процесу 266
Тема 2. Кримінально-процесуальне право України. Джерела кримінально-процесуального права 268
Тема 3. Принципи кримінального процесу 273

Тема 4. Суб'єкти кримінального процесу 276
Тема 5. Докази і доказування у кримінальному процесі 281
Тема 6. Цивільний позов у кримінальному процесі 288
Тема 7. Процесуальні документи, процесуальні строки і судові витрати 290
Тема 8. Запобіжні заходи 292
Особлива частина
Тема 9. Порушення кримінальної справи 296
Тема 10. Основні положення досудового розслідування 300
Тема 11. Провадження слідчих дій 304
Тема 12. Притягнення особи як обвинуваченого 309
Тема 13. Зупинення і закінчення досудового слідства 312
Тема 14. Прокурорський нагляд і судовий контроль за виконанням законів при провадженні дізнання і досудового слідства 314
Тема 15. Підсудність кримінальних справ 317
Тема 16. Попередній розгляд справи суддею 318
Тема 17. Судовий розгляд кримінальної справи 319
Тема 18. Апеляційне провадження 26
Тема 19. Касаційне провадження 328
Тема 20. Виконання вироку, постанови та ухвали суду 330
Тема 21. Перегляд судових рішень у порядку виключного провадження 332
Тема 22. Провадження у справах про злочини неповнолітніх 333
Тема 23. Застосування примусових заходів медичного характеру 336
Тема 24. Провадження у кримінальних справах приватного обвинувачення 338
Тема 25. Протокольна форма досудової підготовки матеріалів 339
Тема 26. Міжнародне співробітництво у кримінальному судочинстві 340
Тема 27. Кримінальний процес іноземних держав 348
ТЕМАТИКА КУРСОВИХ РОБІТ 350
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКОНАННЯ ТА ЗАХИСТУ КУРСОВИХ РОБІТ 360
ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЗАЛІКУ 363
ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ІСПИТУ 365
ДОДАТКОВО РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА 371

НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН КУРСУ

№	Назва інституту (факультету)	Курс	Семестр	Лекції	Практичні (семінарські) заняття	Всього аудиторних годин	Самостійна робота	Всього годин	Курсові роботи (семестр)	Контрольні роботи	Установчі лекції	Іспит (семестр)	Залік (семестр)
1.	Інститут прокуратури та слідства	3/4	5-8	134	136	**270**	162	**432**	6			6/8	5/7
2.	Факультет цивільної та господарської юстиції	3/4	5-7	84	96	**180**	90	**270**	6			6/7	5
3.	Соціально-правовий факультет	3/4	5-7	84	96	**180**	90	**270**	6			6/7	5
4.	Факультет адвокатури	3/4	5-7	84	96	**180**	90	**270**	6 **1/4**			6/7	5
5.	Судово-адміністративний факультет	3/4	5-7	84	86	**170**	100	**270**				6/7	5
6.	Факультет міжнародно-правових відносин та юридичної журналістики	3/4	5-7	80	90	**170**	100	**270**				6/7	5
7.	Очно-заочна форма навчання	3/4	6-8	54	50	**104**	166	**270**	8 **ПС**			8	6/7
8.	Заочна форма навчання	4/5	8-9	24	12	**36**	234	**270**	8 **ПС**	9	2	9	8
9.	Факультет заочного навчання № 2	5	9-10	22	4	**26**	224	**250**	10 **ПС**	9	2	10	9
10.	Юридичний коледж	3	6	22	22	**44**	64	**108**				6	

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ

Загальна частина

Тема 1. Поняття, суть і завдання кримінального процесу

Поняття кримінального процесу (кримінального судочинства). Кримінальний процес і правосуддя. Кримінальний процес та оперативно-розшукова діяльність.

Характеристика кримінального процесу як діяльності.

Завдання кримінального процесу.

Історичні типи і форми кримінального процесу. Основні риси розшукового, змагального та змішаного процесів. Форма кримінального процесу України.

Поняття, значення кримінально-процесуальної форми. Диференціація форм кримінального судочинства України.

Кримінально-процесуальні акти, їх види. Процесуальні дії, порядок їх проведення та оформлення. Процесуальні рішення, їх значення, механізм прийняття.

Кримінально-процесуальні функції, поняття, види.

Функція обвинувачення, захисту і вирішення кримінальної справи. Інші функції кримінального процесу.

Система кримінального процесу України. Поняття, загальна характеристика стадій кримінального процесу.

Термін ***„кримінальний процес”*** у перекладі означає: „кримінальний” - злочинний, „за що позбавляються голови”, „процес” - від лат. ргосесіеге - хід, рух.

У науці кримінального процесу немає єдиної концепції сутності кримінального процесу. Сутність кримінального процесу розглядається як:

- ❑ діяльність (система дій) владних суб'єктів з порушення, розслідування, розгляду і вирішення кримінальної справи (Д.С. Карев, М.А. Чельцов);
- ❑ діяльність владних суб'єктів з порушення, розслідування, розгляду і вирішення кримінальної справи та система правовідносин, які виникають між суб'єктами, які ведуть процес, та учасниками процесу, окремими особами (М.С. Строгович, С.В. Бородін, В.Т. Нор, В.Т. Шибіко);
- ❑ правовідносини, які виникають між суб'єктами, які ведуть процес, та учасниками процесу, окремими особами (В.А. Познанський, А.Л. Ципкін, П.С. Елькінд).

Кримінальний процес можна розуміти у трьох значеннях:

- ❑ діяльність органів та осіб, які є суб'єктами кримінального процесу;
- ❑ правова наука;
- ❑ навчальна дисципліна.

Кримінальний процес як діяльність охоплює провадження у кримінальних справах як на досудових, так і на судових стадіях кримінального процесу. Під кримінально-процесуальною діяльністю розуміється система заснованих на законі дій, які здійснюються як органами держави, так і всіма особами, які беруть участь в

провадженні у справі[1]. Кримінально-процесуальна діяльність має організований цілеспрямований характер, який визначається завданнями кримінального процесу. Кримінально-процесуальна діяльність виражається у провадженні у кримінальній справі, тобто у здійснюваних її суб'єктами діях.

Конституційний Суд України визначив ***кримінальне судочинство*** як врегульований нормами Кримінально-процесуального кодексу України (далі - КПК України) порядок діяльності органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури і суду (судді) щодо порушення, розслідування, розгляду і вирішення кримінальних справ, а також діяльність інших учасників кримінального процесу - підозрюваних, обвинувачених, підсудних, потерпілих, цивільних позивачів і відповідачів, їх представників та інших осіб з метою захисту своїх конституційних прав, свобод та законних інтересів[2] , тим самим ототожнивши кримінальний процес та кримінальне судочинство. Судочинство у теорії судової діяльності розглядається як: 1) засіб здійснення повноважень органів судової влади; 2) порядок провадження у справах.

Правосуддям є діяльність судів, пов'язана з розглядом та вирішенням у відповідності із встановленими у законі процедурами конституційного, цивільного, адміністративного, господарського, кримінального судочинства справ та застосуванням норм матеріального права (зокрема у кримінальних справах - з розглядом справи у відповідності до норм кримінально-процесуального законодавства України та вирішенням питання про винність або невинуватість особи у вчиненні злочину, про покарання винної особи, про застосування інших заходів кримінально-правового впливу, а саме примусових заходів виховного та медичного характеру та застосування у зв'язку з цим кримінально-правових норм та норм цивільного права при вирішенні цивільного позову).

Судочинство, на відміну від правосуддя, включає діяльність не тільки суду, а й інших суб'єктів кримінального процесу.

Відповідно до Закону України „Про оперативно-розшукову діяльність”[3] , ***оперативно-розшукова діяльність*** (далі - ОРД) - це система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів. Оперативно-розшукова діяльність здійснюється оперативними підрозділами: Міністерства внутрішніх справ України - кримінальною, транспортною та спеціальною міліцією, спеціальними підрозділами по боротьбі з організованою злочинністю, судовою міліцією; Служби безпеки України - розвідкою, контррозвідкою, військовою контррозвідкою, захисту національної державності, спеціальними підрозділами по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю, оперативно-технічними, внутрішньої безпеки, оперативного документування, боротьби з тероризмом і

---

[1] Уголовно-процессуальное право Российской Федерации / Отв. ред. П. А. Лупинская - М.: Юрисгь, 2004 - с. 18.

[2] Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзаців третього, четвертого, п'ятого статті 248-3 Цивільного процесуального кодексу України та за конституційними зверненнями громадян Будинської Світлани Олександрівни і Ковриги Сергія Володимировича щодо офіційного тлумачення положення абзацу четвертого статті 248-3 Цивільного процесуального кодексу України (справа щодо конституційності статті 248-3 ЦПК України) від 23 травня 2001 року № 6-рп/2001 // Вісник Конституційного Суду України.-2001.-№3.

[3] Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР). - 1992. № 22.-Ст. 303.

захисту учасників кримінального судочинства та працівників правоохоронних органів; Служби зовнішньої розвідки України - агентурної розвідки, оперативно-технічними, власної безпеки; Державної прикордонної служби України - розвідувальним органом спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону, підрозділами з охорони державного кордону органів охорони державного кордону та Морської охорони, забезпечення внутрішньої безпеки, забезпечення власної безпеки, оперативного документування та оперативно-технічними; управління державної охорони - підрозділом оперативного забезпечення охорони виключно з метою забезпечення безпеки осіб та об'єктів, щодо яких здійснюється державна охорона; органів державної податкової служби - оперативними підрозділами податкової міліції; органів і установ Державного департаменту України з питань виконання покарань - оперативними підрозділами; розвідувального органу Міністерства оборони України - оперативними, оперативно-технічними, власної безпеки.

ОРД повністю у кримінальний процес не входить. Однак одною з цілей ОРД є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України (далі - КК) з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства. Заява або повідомлення про злочини до порушення кримінальної справи можуть бути перевірені шляхом проведення ОРД. Проведення визначених у законодавчих актах України окремих оперативно-розшукових заходів проводиться з дозволу суду за погодженим з прокурором поданням керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника. Постанова судді про надання такого дозволу виноситься і на неї може бути принесена апеляція з додержанням порядку і у випадках, передбачених ст.ст. 177, 178 і 190 КПК (ст. 97 КПК). Фактичні дані, які є доказами у кримінальній справі, встановлюються у тому числі протоколами з відповідними додатками, складеними уповноваженими органами за результатами оперативно-розшукових заходів, та іншими документами (ст. 65 КПК). На органи дізнання покладається вжиття необхідних оперативно-розшукових заходів з метою виявлення ознак злочину і осіб, що його вчинили (ст. 103 КПК). Працівники оперативних підрозділів зобов'язані виконувати вказівки прокурора по здійсненню оперативно-розшукових дій. Матеріали оперативно-розшукової діяльності використовуються: як приводи та підстави для порушення кримінальної справи або проведення невідкладних слідчих дій; для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальній справі (ст. 10 Закону України „Про оперативно-розшукову діяльність”). Таким чином, ОРД та кримінальний процес мають спільну мету - викриття винних у вчиненні злочину. Кримінальний процес має більш гласний характер, ніж ОРД.

Завдання кримінального процесу закріплені у ст. 2 КПК України, зокрема до них відносяться: охорона прав та законних інтересів фізичних і юридичних осіб, які беруть в ньому участь, а також швидке і повне розкриття злочинів, викриття винних та забезпечення правильного застосування закону з тим, щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнутий до відповідальності і жоден невинний не був покараний. *При дослідженні цього питання слід звернутися до: Уголовно-процессуальний кодекс України: Научно-практический комментарий / Под общ. ред. В.Т.*

Маляренко, Ю.П. Аленина. - 3-є изд., исправ. и доп. - Х: ООО „Одиссей", 2007 (коментар до ст. 2 КПК). Слід звернути увагу на те, що до завдань кримінального процесу відноситься також встановлення осіб, які вчинили суспільно-небезпечні діяння у стані неосудності або у віці від 11 років до досягнення віку кримінальної відповідальності, і застосування до них відповідно примусових заходів медичного або виховного характеру.

Типологізація кримінального процесу може бути здійснена за різними критеріями. При дослідженні історичних типів кримінального процесу слід звернути увагу на цивілізаційну типологію кримінального процесу, а саме на виділення англійського, французького, німецького, ісламського типів процесу. *При дослідженні цих типів процесу слід звернутися до монографій: Смирнов А.В. Модели уголовного процесса. – СПб., 2000 та Бехруз Х. Исламские традиции права. - Одесса: 2006.* Досліджуючи історичні форми кримінального процесу, слід дослідити основні риси змагального процесу та його різновидів (обвинувального та позовного (приватно-позовного, публічно-позовного, публічно-змагального)) та розшукового процесу, звернувши особливу увагу на такі його різновиди, як інквізиційний та слідчий процес (*Смирнов А.В. Модели уголовного процесса. – СПб., 2000*). З урахуванням аналізу цих форм процесу слід дати характеристику формі кримінального процесу України, яка є змішаною, вказавши ознаки змагальної та розшукової форми у сучасному кримінальному процесі України у різних його стадіях.

Кримінально-процесуальну форму як правову категорію можна розуміти у декількох значеннях:

як особливий процесуальний порядок порушення, розслідування, розгляду та вирішення кримінальної справи;

як порядок провадження процесуальної дії;

як особливий процесуальний порядок порушення, розслідування, розгляду та вирішення кримінальної справи та порядок провадження процесуальної дії.

Кримінально-процесуальна форма - це особливий процесуальний порядок порушення, розслідування, розгляду та вирішення кримінальної справи, який визначає:

- стадійність кримінального процесу та порядок переходу з однієї стадії в іншу;
- загальні умови провадження у кожній стадії;
- порядок провадження окремих процесуальних дій;
- процесуальні рішення, їх зміст та форму, які можуть бути прийняті у кримінальній справі.

Кримінально-процесуальна форма не є однорідною, у зв'язку з чим виникає проблема її диференціації. У сучасному кримінально-процесуальному законодавстві можна виділити:

- загальну кримінально-процесуальну форму;
- спрощену кримінально-процесуальну форму: а) провадження у справах приватного обвинувачення; б) протокольна форма досудової підготовки матеріалів;
- ускладнену кримінально-процесуальну форму: а) провадження у справах про злочини неповнолітніх; б) провадження у справах про суспільно-небезпечні діяння

осіб, які не досягли віку кримінальної відповідальності; в) провадження у справах про застосування примусових заходів медичного характеру.

При дослідженні цього питання слід звернути увагу на напрями диференціації кримінально-процесуальної форми у проектах КПК України, зокрема: порядок провадження дізнання у справах, у яких досудове слідство є обов'язковим; порядок скороченого досудового провадження у справах, у яких досудове слідство не є обов'язковим; провадження у суді присяжних; судове провадження після скороченого досудового провадження та при згоді обвинуваченого з обвинуваченням та цивільним позовом; особливий порядок провадження у справах щодо окремих категорій осіб; заочне провадження; особливості провадження у справах, які містять передбачену законом таємницю; наказне провадження; відновне провадження.

Процесуальні акти у літературі розуміються як: 1) процесуальні дії; 2) процесуальні документи; 3) єдність процесуальних дій та процесуальних документів.

Процесуальна дія - це свідомий, вольовий акт поведінки суб'єкта кримінального процесу, який є засобом реалізації його прав та обов'язків. Процесуальні дії класифікуються за такими основними ознаками: *за правовим значенням* (обов'язкові та факультативні); *за суб'єктами здійснення; за фактичним змістом* (активні та пасивні); *за характером* (владні та невладні); *за процесуальними функціями; за стадіями кримінального процесу.*

Оформлення владних процесуальних дій здійснюється шляхом складання протоколу слідчої дії, протоколу судової дії, протоколу іншої дії. Як додаткові засоби фіксації можуть використовуватися звукозапис, кінозйомка, відеозйомка. Порядок фіксування слідчих дії закріплено ст. 85-85 КПК; судового засідання - ст. 87-87[1] КПК; інших дій - відповідними статтями КПК, зокрема ст.ст. 21, 95, 96, 122, 124, 126, 140, 142, 196 КПК.

Процесуальні акти-документи поділяються на дві основні групи: процесуальні рішення та протоколи. ***Процесуальні рішення*** - це прийняті у встановленому порядку акти владного волевиявлення владного суб'єкта кримінального процесу, які викладаються у встановленій формі та тягнуть юридичні наслідки. До їх ознак відносяться: рішення можуть бути винесені тільки державними органами та посадовими особами, які ведуть кримінальне судочинство, в межах їх компетенції; вони виражають владне веління держави, породжують, змінюють чи припиняють кримінально-процесуальні відносини, підтверджують наявність або встановлюють відсутність матеріально-правових відносин; вони повинні бути винесені у встановленому законом порядку та виражені у визначеній законом формі (П.А. Лупинська). Формами процесуальних рішень є постанови, вироки, ухвали, подання, обвинувальні висновки, санкції, згоди, затвердження, доручення, окремі доручення тощо. Процесуальні рішення можна класифікувати за такими ознаками: *за правовим значенням* (основні та допоміжні); *за суб'єктами прийняття; за юридичною силою* (такі, що набрали юридичної сили та такі, що не набрали юридичної сили); *за змістом; за характером* (обов'язкові та факультативні).

Процесуальні рішення повинні мати такі властивості, як законність та обґрунтованість. Законним рішення є тоді, коли воно винесене з дотриманням норм матеріального та (або) процесуального права, які підлягають застосуванню у даному випадку. Кожне рішення повинне бути обґрунтованим. Підстава рішення складається з двох елементів: фактична підстава (факти, встановлені у справі, та докази, якими встановлені ці факти) та правова підстава (вказані у законі умови, за яких рішення може бути прийнято).

У літературі виділяють наступні етапи прийняття процесуальних рішень: 1) встановлення фактичної основи справи (для кримінального процесу - здійснення доказування); 2) встановлення юридичної основи справи; 3) винесення рішення (П.А. Лупинська).

Механізм прийняття процесуальних рішень є багатофакторною системою, тобто являє собою систему взаємодіючих факторів. До них відносяться: соціально-політичні фактори; правові фактори (законодавство, правові цілі, принципи, методи правового регулювання); ідеологічні фактори (правова ідеологія, правосвідомість, правова доктрина); психологічні фактори (правова психологія); особистісні фактори (особистісні якості правозастосовувача); організаційні (матеріально-технічне забезпечення, умови праці). *При детальному дослідженні питання щодо поняття та сутності процесуальних рішень, етапів та механізму їх прийняття слід звернутися до: Лупинская П.А. Решения в уголовном судопроизводстве: теория, законодательство и практика. - М., 2006.*

Протоколи слідчих, судових та інших дій. П. 20 ст. 32 КПК закріплює: „Протокол” -документ про проведення слідчих і судових дій, про їх зміст і наслідки. Протоколи слідчих і судових дій не тягнуть правових наслідків, а лише фіксують факт, хід та зміст процесуальної дії. Види протоколів:

- протоколи слідчих дій;
- протоколи судових дій;
- протоколи інших дій (явки з повинною, усної заяви про злочин, відібрання пояснень, роз’яснення права мати захисника тощо).

Кримінально-процесуальні функції у науці кримінального процесу розуміються як:

- специфічне призначення суб'єктів кримінального процесу;
- напрями діяльності суб'єктів кримінального процесу.

Кримінально-процесуальна функція – основний напрям діяльності суб’єкта кримінального процесу. Історично у науці виділяють три основні кримінально-процесуальні функції: обвинувачення (кримінальне переслідування), захист, вирішення справи. Пізніше перелік процесуальних функцій був доповнений функціями розслідування, підтримання цивільного позову та захисту від цивільного позову (Р.Д. Рахунов), допоміжними функціями (П.С. Елькінд).

У науці кримінального процесу виділяють ***обвинувачення у матеріально-правовому значенні,*** під яким розуміється сукупність встановлених у справі та інкримінуємих обвинуваченому суспільно-небезпечних та протиправних фактів, які складають суть конкретного складу злочину, та обвинувачення у процесуальному значенні, яке розуміється як заснована на законі процесуальна діяльність компетентних органів та осіб з викриття обвинуваченого у вчиненні інкримінуємого

йому злочину та по обґрунтуванню кримінальної відповідальності з тим, щоб добитися публічного його засудження (Ф.Н. Фаткуллін). ***Обвинувачення як процесуальна функція*** є обвинувальною діяльністю, направленою на викриття обвинуваченого у вчиненні інкримінуємого йому злочину, і тому може бути визначена також як функція кримінального переслідування. Слід зазначити, що у літературі наявні різні точки зору щодо *співвідношення кримінального переслідування та обвинувачення,* зокрема:

- ці функції є тотожними (М.С. Строгович, В. Познанський);
- кримінальне переслідування ширше обвинувачення, оскільки включає розшукові заходи та застосування примусових заходів (А.Г. Халіулін), оперативно-розшукову діяльність (В. Асанов), діяльність, направлену на застосування примусових заходів медичного характеру (О.М. Ларін, В.М. Савицький);
- обвинувачення та підозра є формами кримінального переслідування (О.М. Ларін, О.Г. Халіулін);
- кримінальне переслідування є обвинувальною діяльністю відносно конкретної особи (КПК Російської Федерації).

При дослідженні функції кримінального переслідування (обвинувачення) слід звернути увагу на поділ обвинувачення на приватне обвинувачення (ч. 1 ст. 27 КПК), приватно-публічне обвинувачення (ч. 2 ст. 27 КПК), публічне обвинувачення та публічно-приватне обвинувачення, яке виділяється у новітній кримінально-процесуальній літературі *(Лобойко Л. Поняття принципу диспозитивності в кримінальному процесі //Вісник Академії правових наук України. — 2003. - № 4.).*

Суб'єктами здійснення функції кримінального переслідування є: органи дізнання, дізнавач, органи досудового слідства, прокурор, потерпілий, його законний представник та представник потерпілого, цивільний позивач та його законний представник, представник.

Функція захисту - це діяльність, направлена на заперечення підозри або обвинувачення повністю або у частині (у частині фактичного боку або правової кваліфікації), доказування невинуватості або меншої винуватості, пом'якшення відповідальності обвинуваченого (підсудного). Суб'єкти здійснення функції захисту: підозрюваний, обвинувачений, підсудний, засуджений, захисник (ним може бути: адвокат; фахівець у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи; близькі родичі обвинуваченого, підсудного, засудженого, його опікуни або піклувальники), законний представник, цивільний відповідач, представник цивільного відповідача.

Функція вирішення справи у літературі називається також функцією правосуддя, оскільки терміни „вирішення справи" та „правосуддя" вживаються поряд. Це пояснюється тим, що у літературі існують дві основні точки зору щодо цієї функції: одні вчені вважають, що вирішення справи можливе лише у судових стадіях процесу судом (правосуддя) (Л.Б. Алексєєва), інші - що вирішення справи можливе на стадії досудового розслідування, а саме при закритті кримінальної справи у зв'язку з відсутністю події злочину, у зв'язку з відсутністю складу злочину, у зв'язку з недоведеністю участі обвинуваченого у вчиненні злочину (М.С. Строгович).

При дослідженні питання про розмежування основних процесуальних функцій у межах змагальності процесу та його значення у кримінально-процесуальній діяльності слід звернутися до: Уголовно-процессуальний кодекс Украйни: Научно-практический комментарий / Под общ. ред. В. Т. Маляренко, Ю.П. Аленина. — 3-є изд., исправ. и доп. —Х.: ООО „Одиссей", 2007 (коментар до ст. 16[i] КПК).

Ті напрями діяльності, які існують у кримінальному процесі, не охоплюються основними кримінально-процесуальними функціями. Тому слід виділити інші (додаткові) кримінально-процесуальні функції, зокрема: прокурорський нагляд; відомчий контроль (контроль начальника слідчого відділу (відділення)); судовий контроль та допоміжну функцію (напрями діяльності суб'єктів, які сприяють веденню кримінального процесу: свідків, понятих, експертів, спеціалістів, перекладачів).

Система кримінального процесу традиційно розглядається як взаємопов'язана та взаємообумовлена сукупність певних частин кримінального процесу, які мають певні ознаки, тобто як система стадій кримінального процесу.

Стадія кримінального процесу - це певна його частина, яка має такі ознаки, як: завдання; коло суб'єктів; порядок діяльності суб'єктів; процесуальні правовідносини між суб'єктами; наявність кінцевого процесуального акту. У діючому КПК передбачено такі стадії кримінального процесу:

досудові стадії:

- *порушення кримінальної справи* (завданням є перевірка приводів та встановлення наявності підстав для порушення кримінальної справи);
- *досудове розслідування* (завданням є доказування для встановлення наявності або відсутності події злочину, винуватості обвинуваченого у вчиненні злочину та інших обставин, передбачених ст.ст. 23, 64, 433 КПК);

судові стадії:

- *попередній розгляд справи суддею* (завданням є контроль повноти та законності досудового розслідування, підготовка справи до судового розгляду);
- *судовий розгляд* (завданням є вирішення питання про винуватість або невинуватість особи, застосування до неї заходів кримінальної відповідальності, примусових заходів медичного характеру, примусових заходів виховного характеру);
- *апеляційне провадження* (завданням є перевірка законності та обґрунтованості рішень місцевих судів, які не набрали законної сили);
- *виконання вироку, постанови, ухвали* (завданням є вирішення питань звернення вироку, постанови, ухвали до виконання та вирішення окремих питань у процесі виконання вироку, постанови, ухвали);
- *касаційне провадження* (завданням є перевірка законності рішень місцевих судів та законності та обґрунтованості рішень апеляційних судів як судів першої інстанції);
- *виключне провадження* (завданням є перевірка законності та обґрунтованості рішень місцевих та апеляційних судів, які набрали законної сили, у зв'язку з нововиявленими обставинами та неправильним застосуванням норм кримінального права та істотним порушенням вимог кримінально-процесуального закону).

Тема 2. Кримінально-процесуальне право України. Джерела кримінально-процесуального права

Характеристика кримінального процесу як галузі права і його співвідношення з іншими галузями права. Предмет и метод кримінально-процесуального права.

Кримінально-процесуальні норми, структура, особливості. Особливості санкцій кримінально-процесуальних норм.

Кримінально-процесуальні відносини, суб'єкти, об'єкти, зміст процесуальних правовідносин. Юридичні факти.

Наука кримінального процесу, предмет, завдання.

Кримінальний процес як навчальна дисципліна.

Поняття, види джерел кримінально-процесуального права.

Закон як джерело кримінально-процесуального права. Поняття, суть і завдання кримінально-процесуального закону.

Конституційні норми, які регулюють відносини у сфері кримінального судочинства.

Загальновизнані принципи і норми міжнародного права, їх відображення у кримінально-процесуальному праві України.

Міжнародні договори України з питань співробітництва у сфері кримінального судочинства.

Рішення та висновки Конституційного Суду України з питань кримінального процесу, їх юридична природа.

Постанови Пленуму Верховного Суду України з питань кримінального процесу, їх значення для діяльності судів та правоохоронних органів.

Рішення Європейського суду з прав людини з питань кримінального процесу, їх влип на практику судів та правоохоронних органів.

Дія кримінально-процесуального закону в просторі, часі та щодо осіб.

Застосування кримінально-процесуального закону за аналогією.

Кримінально-процесуальне право України є фундаментальною, процесуальною галуззю публічного права у правовій системі України. Кримінально-процесуальне право як самостійна галузь права має свій предмет та метод правового регулювання. У юридичній літературі немає єдиного підходу до сутності предмету правового регулювання кримінально-процесуального права. ***Предмет правового регулювання*** кримінально-процесуального права розглядається як:

- ❑ діяльність (система дій) владних суб'єктів з порушення, розслідування, розгляду і вирішення кримінальної справи (Д.С. Карев, М.А. Чельцов);
- ❑ діяльність владних суб'єктів з порушення, розслідування, розгляду і вирішення кримінальної справи та система відносин, які виникають між суб'єктами, які ведуть процес, та учасниками процесу, окремими особами (М.С. Строгович, С.В. Бородін, Н.Н. Полянський, І.І. Малхазов);
- ❑ відносини, які виникають між суб'єктами, які ведуть процес, учасниками процесу та окремими особами (В.А. Познанський, А.Л. Ципкін, П.С. Елькінд).

Предметом правового регулювання кримінально-процесуального права є суспільні відносини, які виникають при здійсненні кримінально-процесуальної діяльності між владними суб'єктами, які ведуть кримінальний процес, та іншими суб'єктами.

Метод правового регулювання кримінально-процесуального права - це сукупність правових засобів впливу держави на усіх суб'єктів кримінального процесу, а також одних суб'єктів кримінального процесу на інших (Л.М. Лобойко). Традиційним і найбільш поширеним методом правового регулювання є *імперативний метод,* за якого правовідносини між суб'єктами будуються за принципом „влада – підпорядкування" по вертикалі. Саме цей метод знаходить свій прояв у ч. 2 ст. 19 Конституції України, відповідно до якої органи державної влади, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. У науковій літературі виділяються та активно досліджуються диспозитивний та змагальний методи правового регулювання. *При вивченні питань щодо предмету та метода правового регулювання кримінально-процесуального права слід звернутися до: Лобойко Л.М. Методи і предмет кримінально-процесуального права // Прокуратура. Людина. Держава. - 2004. - № 7; Лобойко Л.М. Поняття і види методів кримінально-процесуального права // Науковий вісник Юридичної Академії Міністерства внутрішніх справ. - 2004. - № 1; Лобойко Л.М. Поняття і структура судового (змагального) методу кримінально-процесуального права // Вісник Верховного Суду України. - 2004. - № 9.*

Кримінально-процесуальна норма - це встановлене або санкціоноване державою загальнообов'язкове правило поведінки при провадженні у кримінальній справі, яке містить вказівки щодо підстави та умов його застосування, суб'єктів відносин, права та обов'язки, санкції за невиконання обов'язків чи порушення заборони та забезпечується заходами державного примусу. Кримінально-процесуальна норма має класичну тричленну структуру: гіпотеза, диспозиція, санкція. *Особливостями санкції норм кримінально-процесуального права є:* правовідновлюючий характер; штрафний характер; відсильний та бланкетний характер. Санкції норм кримінально-процесуального права слід відрізняти від санкцій, які застосовуються за порушення кримінально-процесуальних норм і можуть бути: кримінально-процесуальними; кримінально-правовими; адміністративними; дисциплінарними.

Кримінально-процесуальні відносини - це вольові суспільні відносини, які виникають при провадженні у кримінальній справі та регулюються нормами кримінально-процесуального права. Ознаками кримінально-процесуальних відносин є:

- виникають з приводу кримінально-правових відносин, є засобом їх реалізації;
- тісно пов'язані з кримінально-процесуальною діяльністю;
- є динамічними, оскільки розвиваються у органічному зв'язку з кримінально-процесуальною діяльністю;
- публічний характер;
- специфічні суб'єкти правовідносин, їх права та обов'язки;
- одним із суб'єктів завжди є державний орган або посадова особа.

Моментом виникнення кримінально-процесуальних відносин є момент, коли компетентний державний орган або посадова особа дізнаються про вчинення злочину із передбачених у КПК джерел (ч. 1 ст. 94 КПК).

Структура кримінально-процесуальних відносин: суб'єкт, об'єкт, зміст. До *суб'єктів кримінально-процесуальних відносин* відносяться: орган дізнання, дізнавач, слідчий, начальник слідчого відділу, прокурор, суд, суддя, підозрюваний, обвинувачений, підсудний, засуджений, виправданий, особа, яка не досягла віку кримінальної відповідальності, особа, стосовно якої ведеться провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру, захисник, потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач, представник потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, законний представник, свідок, понятий, експерт, спеціаліст, перекладач, секретар судового засідання. Щодо *об'єкту кримінально-процесуальних відносин* як того, з приводу чого виникають кримінально-процесуальні відносини, то у літературі виділяють загальний та спеціальний об'єкт кримінально-процесуальних відносин (В.П. Бож'єв). Загальним об'єктом кримінально-процесуальних відносин є кримінально-правові відносини в їх об'єктивному стані. Спеціальним об'єктом кримінально-процесуальних відносин є дії суб'єктів кримінально-процесуальних відносин (наприклад, забезпечення відшкодування шкоди, задоволення заявленого клопотання, скасування оскаржуваного рішення тощо). *Зміст кримінально-процесуальних відносин* як елемент їх структури поділяють на фактичний та юридичний. Фактичний зміст кримінально-процесуальних відносин - це реально здійснювані процесуальні дії суб'єктів правовідносин. Юридичний зміст правовідносин - це суб'єктивні права та юридичні обов'язки його суб'єктів. Юридичний факт - це конкретна життєва обставина, з якою кримінально-процесуальні норми пов'язують виникнення, зміну, припинення кримінально-процесуальних відносин. *При вивченні питання щодо правовідносин та юридичних фактів як елементу механізму кримінально-процесуального регулювання слід звернутися до: Погорецький М.А. Кримінально-процесуальні відносини: структура і система. - Харків, 2002; Сливич 1.1. Класифікація юридичних фактів у кримінально-процесуальному праві // Держава і право. – 2005. -Вип. 30.*

Джерелами кримінально-процесуального права є зовнішні форми закріплення норм кримінально-процесуального права. До джерел кримінально-процесуального права відносяться:

- загальновизнані принципи і норми міжнародного права;
- закон (Конституція України, КПК України, інші закони);
- міжнародні договори України з питань співробітництва у сфері кримінального судочинства;
- рішення Конституційного Суду України з питань кримінального процесу;
- Рішення Європейського Суду з прав людини з питань кримінального процесу.

Загальновизнані принципи і норми міжнародного права в галузі прав людини знаходять свій прояв у таких актах, як Загальна декларація прав людини (10.12.1948 р.); Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (16.12.1966 р.); Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права; Декларація про захист усіх осіб від катувань та інших жорстоких,

нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (09.12.1975 р.); Резолюція 34/169 Генеральної Асамблеї ООН „Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку" (17.12.1979 р.); Резолюція 43/173

Генеральної Асамблеї ООН „Звід принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню чи ув'язненню будь-яким чином" (09.12.1988 р.); Резолюція 1989/60 13-го пленарного засідання Економічної та Соціальної Ради ООН „Процедури ефективного здійснення основних принципів незалежності судових органів" (24.05.1989 р.); Керівні принципи, що стосуються ролі осіб, які здійснюють судове переслідування (07.09.1990 р.); Основні принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку (07.09.1990 р.); Конвенція про захист прав людини та основних свобод (04.11.1950 р.) та протоколи до неї, до яких слід звернутися при вивченні теми.

Конституційними нормами, які регламентують відносини у сфері кримінального судочинства, є:

Стаття 8.

В Україні визнається і діє принцип верховенства права.

Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй.

Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується.

Стаття 19.

Правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їхні посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Стаття 21.

Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. *Стаття 22.*

Права і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними.

Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані. При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод. .

Стаття 24.

Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом.

Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти та професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними

заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством;

правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям.

Стаття 26.

Іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, - за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України.

Іноземцям та особам без громадянства може бути надано притулок у порядку, встановленому законом.

Стаття 29.

Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність.

Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом.

У разі нагальної необхідності запобігти злочинові чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою.

Кожному заарештованому чи затриманому має бути невідкладно повідомлено про мотиви арешту чи затримання, роз'яснено його права та надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правовою допомогою захисника.

Кожний затриманий має право у будь-який час оскаржити в суді своє затримання.

Про арешт або затримання людини має бути негайно повідомлено родичів заарештованого чи затриманого. .

Стаття ЗО.

Кожному гарантується недоторканність житла.

Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду.

У невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку.

Стаття 31.

Кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинові чи з'ясувати істину під час

розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо.

Стаття 32.

Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України.

Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Стаття 55.

Права і свободи людини і громадянина захищаються судом.

Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

Стаття 56.

Кожен має право на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб при здійсненні ними своїх повноважень.

Стаття 59.

Кожен має право на правову допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав.

Для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура.

Стаття 61.

Ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення.

Юридична відповідальність особи має індивідуальний характер.

Стаття 62.

Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.

Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину.

Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь.

У разі скасування вироку суду як неправосудного держава відшкодовує матеріальну і моральну шкоду, завдану безпідставним засудженням.

Стаття 63.

Особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом.

Підозрюваний, обвинувачений чи підсудний має право на захист.

Засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду.

Стаття 121.

Прокуратура України становить єдину систему, на яку покладаються:

1) підтримання державного обвинувачення в суді;

2) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом;

3) нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство;

4) нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян.

Стаття 124.

Правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються.

Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі.

Судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції.

Народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через народних засідателів і присяжних.

Судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території України.

Стаття 126.

Незалежність і недоторканність суддів гарантуються Конституцією і законами України.

Вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється.

Суддя не може бути без згоди Верховної Ради України затриманий чи заарештований до винесення обвинувального вироку судом.

Судді обіймають посади безстроково, крім суддів Конституційного Суду України та суддів, які призначаються на посаду судді вперше.

Стаття 129.

Судді при здійсненні правосуддя незалежні і підкоряються лише закону. Судочинство провадиться суддею одноособово, колегією суддів чи судом присяжних.

Основними засадами судочинства є:

1) законність;

2) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом;

3) забезпечення доведеності вини;

4) змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості;

5) підтримання державного обвинувачення в суді прокурором;

6) забезпечення обвинуваченому права на захист;

7) гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами;

8) забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом;

9) обов'язковість рішень суду.

Законом можуть бути визначені також інші засади судочинства в судах окремих судових юрисдикцій.

За неповагу до суду і судді винні особи притягаються до юридичної відповідальності.

Умови прямої дії конституційних норм встановлені Постановою Пленуму Верховного Суду України „Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя" від 01.11.1996 р.: суд безпосередньо застосовує Конституцію у разі:

1) коли зі змісту норм Конституції не випливає необхідність додаткової регламентації її положень законом;

2) коли закон, який був чинним до введення в дію Конституції чи прийнятий після цього, суперечить їй;

3) коли правовідносини, що розглядаються судом, законом України не врегульовано, а нормативно-правовий акт, прийнятий Верховною Радою або Радою міністрів Автономної Республіки Крим, суперечить Конституції України;

4) коли укази Президента України, які внаслідок їх нормативно-правового характеру підлягають застосуванню судами при вирішенні конкретних судових справ, суперечать Конституції України.

Якщо зі змісту конституційної норми випливає необхідність додаткової регламентації її положень законом, суд при розгляді справи повинен застосувати тільки той закон, який ґрунтується на Конституції і не суперечить їй.

КПК України (прийнятий 28.12.1960 р., набрав чинності 01.04.1961 р.) є єдиним галузевим кодифікованим законом, який регулює відносини у сфері кримінально-процесуальної діяльності.

Кримінально-процесуальні відносини регулюються також ***іншими законами України,*** зокрема: Законом України „Про прокуратуру" від 05.11.1991 р.; Законом України „Про адвокатуру" від 19.12.1992 р.; Законом України „Про судоустрій України" від 07.02.2002 р.; Законом України „Про міліцію" від 20.12.1990 р.; Законом України „Про службу безпеки України" від 25.03.1992 р.; Законом України „Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві" від

р.; Законом України „Про оперативно-розшукову діяльність” від 18.02.1992 р.; Законом України „Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю” від 30.06.1993 р.; Законом України „Про попереднє ув'язнення від 30.06.1993 р.; Законом України “Про судову експертизу” від 25.02.94 року; Законом України “Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду” від 01.12.94 року тощо.

Міжнародні договори України як джерела кримінально-процесуального права являють собою укладений у письмовій формі з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права, який регулюється міжнародним правом, незалежно від того, міститься договір в одному чи декількох пов'язаних між собою документах, і незалежно від його конкретного найменування (договір, угода, конвенція, пакт, протокол тощо) (ст. 2 Закону України „Про міжнародні договори України” від 29.06.2004 р.). *При вивченні цього питання слід звернутися до: Уголовно-процессуальньїй кодекс Украйни: Научно-практический комментарий / Под общ. ред. **В**.Т. Маляренко, Ю.П. Аленина. - 3-є изд., исправ. и доп. - Х: ООО „Одиссей”, 2007 (коментар до ст. 31 КПК), звернувши особливу увагу на класифікацію міжнародних договорів, які регулюють міжнародне співробітництво у кримінальному судочинстві.* При цьому слід врахувати, що відповідно до ст. 19 Закону України „Про міжнародні договори України” від 29.06.2004 р., чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства. Якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору.

Основними (остаточними) ***рішеннями Конституційного Суду України*** відповідно до ст.ст. 61, 62 Закону України „Про Конституційний Суд України” від 16.10.1996 р. можуть бути рішення та висновки. Рішення Конституційний Суд України приймає за результатами розгляду справ щодо конституційності законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим. При цьому Конституційний Суд України може визнати неконституційним правовий акт повністю або в окремій його частині.

Висновки Конституційний Суд України дає у справах з питань: офіційного тлумачення Конституції України та законів України; про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість; щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту. До джерел кримінально-процесуального права відносяться рішення Конституційного Суду України у зв'язку з тим, що ними можуть бути визнані неконституційними окремі норми права (тобто здійснено негативну правотворчість).

Для кримінального процесу мають значення наступні рішення і висновки Конституційного Суду: *Рішення* у справі за конституційним поданням Президента

України про відповідність Конституції України (конституційності) Закону України „Про Рахункову палату Верховної Ради України” (справа про Рахункову палату) від 23.12.1997 р.; *Рішення* у справі за конституційними поданнями народних депутатів України про відповідність Конституції України (конституційності) Закону України „Про вибори народних депутатів України” від 26.02.1998 р.; *Рішення* у справі за конституційним поданням народних депутатів України про відповідність Конституції України (конституційності) Указу Президента України від 24.04.1997 р. № 371 „Про Національне бюро розслідувань України” (справа про утворення Національного бюро розслідувань України) від 06.07.1998 р.; *Рішення* у справі за конституційним зверненням Національного банку України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 58 Конституції України (справа про зворотну дію у часі законів і інших нормативно-правових актів) від 09.02.1999 р.; *Рішення* у справі за конституційним поданням Верховного Суду України і Служби безпеки України про офіційне тлумачення статті 86 Конституції України і статей 12, 19 Закону України „Про статус народного депутата України” (справа про запити народних депутатів України) від 19.05.1999 р.; *Рішення* у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України про офіційне тлумачення положень частини третьої статті 80 Конституції України (справа про депутатську недоторканність) від 27.10.1999 р.; *Рішення* у справі за конституційним поданням Генеральної прокуратури України про офіційне тлумачення положень статті 86 Конституції України і статей 12, 19 Закону України „Про статус народного депутата України” (справа про запити народних депутатів України до прокуратури) від 11.04.2000 р.; *Рішення* у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Івановича про офіційне тлумачення положень статті 59 Конституції України, статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника) від 16.11.2000 р.; *Рішення* у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України по правах людини про відповідність Конституції України (конституційності) положень абзаців третьої, четвертого, п'ятого статті 248-3 Цивільного процесуального кодексу України і за конституційними звертаннями громадян Будинской Світлани Олександрівни і Ковриги Сергія Володимировича про офіційне тлумачення положення абзацу четвертого статті 248-3 Цивільного процесуального кодексу України (справа про конституційність статті 248-3 ЦПК України) від 23.05.2001 р.; *Рішення* у справі за конституційним поданням Верховного Суду України про відповідність Конституції України (конституційності) окремих положень статті 32 Закону України „Про Державний бюджет України на 2000 рік” і статті 25 Закону України „Про Державний бюджет України на 2001 рік” (справа про відшкодування шкоди державою) від 03.10.2001 р.; *Рішення* у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України про офіційне тлумачення положень статті 86 Конституції України, а також частини другої статті 15 і частини першої статті 16 Закону України „Про статус народного депутата України” (справа про запити і звертання народних депутатів України до органів дізнання і досудового слідства) від 20.03.2002 р.; *Висновок* у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку про відповідність проекту Закону України „Про внесення змін у статтю 80

Конституції України" вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про внесення змін у статтю 80 Конституції України) від 05.12.2000 р.; *Висновок* у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський Статут) від 11.07.2001 р.; *Рішення* Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення статті 150 Кримінально-процесуального кодексу України стосовно тяжкості злочину (справа про врахування тяжкості злочину при застосуванні запобіжного заходу) від 8 липня 2003 р.; *Рішення* Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 56 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частин першої, третьої статті 80 Конституції України, частини першої статті 26, частин першої, другої, третьої статті 27 Закону України „Про статус народного депутата України" та за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України про офіційне тлумачення положення частини третьої статті 80 Конституції України стосовно затримання народного депутата України (справа про гарантії депутатської недоторканності) від 26.06.2003 р.; *Рішення* Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 120, частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України (справа про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора) від 30.01.2003 р.; *Рішення* Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини першої статті 105, частини першої статті 111 Конституції України (справа щодо недоторканності та імпічменту Президента України) від 10.12.2003 р.; *Рішення* Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Касьяненка Бориса Павловича щодо офіційного тлумачення положень пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України, частини другої статті 383 Кримінально-процесуального кодексу України від 11.12.2007 р.

Рішення Європейського Суду з прав людини з питань кримінального процесу за своєю правовою природою є прецедентами. Відповідно до ст. 17 Закону України „Про визнання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини" від 23.02.2006 р., суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Європейського Суду з прав людини як джерело права. Відповідно до Закону України „Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 р., Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції" від 17.07.1997 р., Україна повністю визнає на своїй території дію статті 25 Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 р. щодо визнання компетенції Європейської комісії з прав людини приймати від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб заяви на ім'я Генерального Секретаря Ради Європи про порушення Україною прав, викладених у Конвенції, та статті 46 Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 р. щодо визнання обов'язковою і без укладення спеціальної угоди юрисдикцію Європейського суду з прав людини в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції. Тобто джерелами права України (у частині прецеденту тлумачення оцінних понять Конвенції) є

рішення Європейського Суду з прав людини у справі проти будь-якої держави, а не тільки проти України. Для кримінального процесу мають значення наступні рішення Європейського Суду з прав людини проти України: справа „Меріт проти України" справа „Афанасьєв проти України", справа „Салов проти України", справа „Волохи проти України", справа „Юртаєв проти України" та ін.

Постанови Пленуму Верховного Суду України з питань кримінального процесу у юридичній літературі розглядаються як:

- правовий нормативний акт;
- прецедент тлумачення;
- узагальнений висновок із сукупності аналогічних справ.

Постанови Пленуму Верховного Суду України не містять норм права, у зв'язку з чим їх не можна визначати як джерела права. Вони є інтерпретаційними актами і мають рекомендаційний характер, містять правоположення - правила загального, регулятивного характеру, які виведені з узагальнення судової практики та аналізу судової статистики. Постанови Пленуму Верховного Суду України є надзвичайно важливими для судової практики, оскільки їх призначення - забезпечення однакового застосування закону у аналогічних кримінальних справах.

Для кримінального судочинства мають важливе значення Постанови Пленуму Верховного Суду України: Про судове рішення (29.12.1976 р.); Про додержання судами України процесуального законодавства, яке регламентує судовий розгляд кримінальних справ (27.12.1985 р.); Про практику застосування судами України законодавства про протокольну форму досудової підготовки матеріалів (27.06.1986 р.); Про практику застосування судами України законодавства про відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної злочином, і стягнення безпідставно нажитого майна (31.03.1989 р.); Про практику застосування судами України процесуального законодавства при вирішенні питань, пов'язаних з виконанням вироків (21.12.1990 р.); Про відшкодування витрат на стаціонарне лікування особи, яка потерпіла від злочину, та судових витрат (07.07.1995 р.); Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя (01.11.1996 р.); Про посилення судового захисту прав та свобод людини і громадянина (30.05.1997 р.); Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах (30.05.1997 р.); Про практику застосування судами застави як запобіжного заходу (26.03.1999 р.); Про застосування судами законів України про внесення змін до чинного законодавства у зв'язку із закінченням дії „Перехідних положень" Конституції України (06.07.2001 р.); Про практику застосування судами запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та продовження строків тримання під вартою на стадіях дізнання і досудового слідства (25.04.2003 р.); Про практику призначення судами кримінального покарання (24.10.2003 р.); Про застосування законодавства, яке забезпечує право на захист у кримінальному судочинстві (24.10.2003 р.); Про практику застосування судами України законодавства про погашення і зняття судимості (26.12.2003 р.); Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх (16.04.2004 р.); Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів (02.07.2004 р.); Про деякі питання застосування законодавства, яке регулює порядок та строки затримання (арешту) осіб при вирішенні питань, пов'язаних з їх екстрадицією (08.10.2004 р.); Про деякі

питання, що виникають під час розгляду судами України скарг на постанови органів дізнання, слідчого, прокурора про порушення кримінальної справи (11.02.2005 р.); Про практику застосування судами країни законодавства, яке регулює повернення кримінальних справ на додаткове розслідування (11.02.2005 р.); Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності (23.12.2005 р.); Про практику застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування (03.06.2005 р.); Про практику постановлення судами вироків (постанов) при розгляді кримінальних справ в апеляційному порядку (15.05.2006 р.); Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру (15.05.2006 р.); Про незалежність судової влади (13.06.2007 р.).

Підзаконні нормативно-правові акти встановлюють механізм організації виконання норм кримінально-процесуального закону; визначають та деталізують порядок та послідовність виконання загальних приписів закону (О.М. Дроздов). До них відносяться: *Постанова* Кабінету Міністрів України від 16.07.1993 р. № 545 „Про затвердження Порядку обчислення розміру фактичних витрат закладу охорони здоров'я на стаціонарне лікування потерпілого від злочинного діяння та зарахування стягнених з винних осіб коштів до відповідного бюджету і їх використання”; *Постанова* Кабінету Міністрів України від 22.01.1996 р. № 116 „Про затвердження Порядку визначення розміру збитків від розкрадання, нестачі, знищення (псування) матеріальних цінностей”; *Інструкція* про порядок вилучення, обліку, зберігання і передачі речових доказів з кримінальних справ, цінностей та іншого майна органами попереднього слідства, дізнання і судами від 12.02.1990 р.; *Положення* про приймальники-розподільники для неповнолітніх органів внутрішніх справ, затверджене Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 13 липня 1996 р. № 384; *Інструкція* про порядок виконання постанов прокурорів, суддів, слідчих, органів дізнання і ухвал судів про привід підозрюваних, обвинувачених, підсудних, свідків і потерпілих, затверджена Наказом МВС України від 28.12.1995 р. № 864; *Інструкція* „Про затвердження деяких нормативних актів з питань приймання, реєстрації, обліку та розгляду в підрозділах податкової міліції заяв, повідомлень та іншої інформації про злочини”, затверджена Наказом Державної податкової адміністрації України № 304 від 24.06.1998 р.; *Наказ* Міністерства внутрішніх справ України № 458 від 30.04.2004 р. „Про затвердження Положення про основи організації розкриття органами внутрішніх справ України злочинів загальнокримінальної спрямованості”; *Наказ* Міністерства внутрішніх справ України, Державного департаменту України з питань виконання покарань „Про заходи щодо дотримання законності при затриманні осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, обранні щодо них запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та додержанні встановлених законом строків затримання і тримання під вартою під час досудового слідства” № 300/73 від 23.04.2001 р.; *Інструкція* про порядок виконання європейських конвенцій з питань кримінального судочинства, затверджена Наказом Міністерства юстиції України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, Верховного Суду України, Державної податкової адміністрації України, Державного департаменту України з питань виконання покарань від 29.06.1999 р. № 34/5/22/130/512/326/73; *Наказ* МВС

України „Про організацію діяльності органів досудового слідства системи Міністерства внутрішніх справ України" від 20.02.2006 р. № 160; *Наказ* Генерального прокурора України „Про організацію участі прокурорів у судовому розгляді кримінальних справ та підтримання державного обвинувачення" від 19.09.2005 р.; *Наказ* Генерального прокурора України „Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять дізнання та досудове слідство" від 19.09.2005 р.; *Наказ* МВС України „Про порядок приймання, реєстрації та розгляду в органах та підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про злочини, що вчинені або готуються" від 06.05.2004 р. № 400; *Інструкція* про провадження дізнання у Збройних Силах України, затверджена Наказом МО України від 27.07.2006 р. та інші.

Дія кримінально-процесуального закону в просторі, часі та щодо осіб детально висвітлена у: *Уголовно-процессуальный кодекс Украйни: Научно-практический комментарий / Под общ. ред. В.Т. Маляренко, Ю.П. Аленина. - 3-є изд., исправ. и доп. - Х: ООО „Одиссей", 2007 (коментар до ст. 3 КПК).* При дослідженні цього питання слід звернути увагу на зміст поняття „територія України", статус військових кораблів та цивільних суден, дію кримінального закону щодо осіб з урахуванням наявності дипломатичних та консульських привілеїв та імунітетів, а також імунітету військовослужбовців та осіб, які з'явилися на територію іноземної держави в межах міжнародної правової допомоги.

Застосування кримінально-процесуального закону за аналогією. Аналогією називається застосування до суспільних відносин, що вимагають правового регулювання, але не передбачені прямо законом або підзаконним актом, правових норм, які регулюють схожі відносини (аналогія закону), а за відсутності і таких норм - загальних засад і принципів правового регулювання відповідної галузі права або правового інституту[4].

У кримінально-процесуальному праві застосування аналогії в цілому є можливим за дотриманням деяких правил (О.В. Капліна): 1) аналогія права і аналогія закону не може застосовуватися до тих відносин, на врегулювання яких шляхом аналогії існує пряма заборона законодавця; 2) аналогія допустима, якщо має місце прогалина у кримінально-процесуальному законодавстві, оскільки її застосування передбачає пошук норми, в першу чергу, тієї галузі права, в якій виникла прогалина; 3) заповнення прогалин має відбуватися у чіткій відповідності з Конституцією України, чинними міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких дана Верховною Радою України, тими завданнями, які стоять перед кримінальним судочинством (ст. 2 КПК), а також принципами кримінального процесу; 4) застосування аналогії повинне бути законним та обґрунтованим; 5) застосування аналогії можливе, якщо не порушуються права людини в кримінальному судочинстві, і для того щоб забезпечити дотримання гарантованих особі Конституцією або іншими законами прав; 6) застосування аналогії кримінально-процесуального закону неприпустиме, коли закон формулює положення, що є винятком із загального правила провадження у кримінальній

[4] Юридический знциклопедический словарь / Под ред. А.Я. Сухарева. - М.: «Сов. знциклопедия», 1984. - с.

справі, якщо в самих нормах чітко окреслюється сфера їх дії, встановлюються межі застосування конкретних норм.

Тема 3. Принципи кримінального процесу

Поняття принципів кримінального процесу. Значення принципів кримінального процесу.

Система принципів кримінального процесу.

Класифікація принципів кримінального процесу.

Характеристика загальноправових принципів законності; верховенства Конституції та законів; рівності всіх перед законом і судом; поваги та захисту честі і гідності особи, невтручання в її особисте і сімейне життя; особистої недоторканності, недоторканності житла чи іншого володіння особи, таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції.

Характеристика міжгалузевих принципів здійснення правосуддя виключно судами; незалежності суддів і підкорення їх тільки закону; гласності судового розгляду справи та його повне фіксування технічними засобами; обґрунтованість процесуальних рішень.

Характеристика галузевих принципів.

Принципи, які реалізуються на всіх стадіях кримінального процесу: публічність; всебічність, повнота та об'єктивність дослідження обставин справи; забезпечення підозрюваному, обвинуваченому та підсудному права на захист; презумпція невинуватості; забезпечення доведеності вини.

Принципи, які реалізуються на досудових стадіях кримінального процесу: швидкість та оперативність дізнання та досудового слідства; процесуальна самостійність слідчого; недопустимість розголошення даних дізнання та досудового слідства; нагляд прокурора і контроль суду за законністю дій і рішень органів досудового розслідування.

Принципи, які реалізуються в судових стадіях кримінального процесу: змагальність сторін; безпосередність; підтримка прокурором державного обвинувачення в суді; забезпечення оскарження рішень суду; обов'язковість рішень суду.

У літературі немає єдиного підходу щодо поняття принципу кримінального процесу. Одні вчені вважають, що принципами можуть бути лише положення, закріплені у нормах права (Н.А. Громов, В.І. Зажицький); інші - що принципами не можна вважати лише нормативні положення (І.Ф. Демідов, В.Т. Томін).

Принцип кримінального процесу - це основні правові положення кримінального процесу, які виражають його природу і сутність та порушення яких тягне незаконність кримінально-процесуальних актів. До основних ***ознак*** принципів кримінального процесу відносяться:

- нормативний характер;

- ❑ найбільш загальні, вихідні положення, які мають фундаментальне значення для кримінального процесу;
- ❑ виражають природу, сутність і спрямованість кримінального процесу;
- ❑ порушення принципу означає незаконність кримінально-процесуальних актів;
- ❑ має пряме відношення до кримінально-процесуальної діяльності.

Система принципів кримінального процесу - це функціонування взаємодіючих принципів кримінального процесу та їх зв'язків, один з іншим та з середовищем функціонування, наділених визначеними якостями (С.С. Єрашов). Принципи кримінального процесу поділяються:

- ❑ за формою правового закріплення: конституційні та інші (М.М. Михеєнко); загальноправові (конституційні) та спеціальні (міжгалузеві) (В.Т. Маляренко, Є.Г. Коваленко);
- ❑ за сферою правого регулювання: загальноправові, міжгалузеві, галузеві;
- ❑ на загальні та ті, що відносяться до окремих стадій процесу;
- ❑ організаційні, функціональні, організаційно-функціональні.

При дослідженні системи принципів у науці кримінального процесу слід звернутися до: Добровольская Т.Н. Принципи советского уголовного процесса. - М.: Юридическая литература, 1971; Михеєнко М.М. Проблеми розвитку кримінального процесу в Україні. — К, 1999; Маляренко В.Т. Конституційні засади кримінального судочинства. - К, 1999; Тертишник В. Концептуальна модель системи принципів кримінального процесу //Юридичний вісник України. - 2001. - 1-7лютого.

У системі принципів кримінального процесу слід виділити: ***загальноправові принципи*** (законності; верховенства Конституції та законів; рівності всіх перед законом і судом; поваги та захисту честі і гідності особи, невтручання в її особисте і сімейне життя; особистої недоторканності, недоторканності житла чи іншого володіння особи, таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції); ***міжгалузеві принципи*** (здійснення правосуддя виключно судами; незалежності суддів і підкорення їх тільки закону; гласності судового розгляду справи та його повне фіксування технічними засобами; обґрунтованість процесуальних рішень); ***галузеві принципи*** *{принципи, які реалізуються на всіх стадіях кримінального процесу:* публічність; всебічність, повнота та об'єктивність дослідження обставин справи; забезпечення підозрюваному, обвинуваченому та підсудному права на захист; презумпція невинуватості; забезпечення доведеності вини; *принципи, які реалізуються на досудових стадіях кримінального процесу:* швидкість та оперативність дізнання та досудового слідства; процесуальна самостійність слідчого; недопустимість розголошення даних дізнання та досудового слідства; нагляд прокурора і контроль суду за законністю дій і рішень органів досудового розслідування; *принципи, які реалізуються в судових стадіях кримінального процесу:* змагальність сторін; безпосередність; підтримка прокурором державного обвинувачення в суді; забезпечення оскарження рішень суду; обов'язковість рішень суду).

Загальноправові принципи.

Законність традиційно розглядається як принцип діяльності, метод державного керівництва суспільством, режим стану суспільного життя, який виражається у реальному дотриманні законів усіма суб'єктами правовідносин.

Під законністю стосовно кримінального процесу можна розуміти: процес законодавчої діяльності з регулювання питань, пов'язаних з розслідуванням злочинів і розглядом кримінальних справ, ітогом яких може бути прийняття кримінально-процесуальних актів чи окремих норм; принцип і метод діяльності органів розслідування, прокуратури і правосуддя; неухильне та суворе дотримання, виконання та використання кримінально-процесуального закону органами розслідування, учасниками кримінального процесу і громадянами, які залучені у сферу кримінального процесу (О.Р. Михайленко).

Законність як принцип кримінального процесу безпосередньо у КПК не закріплений, однак витікає з ч. 2 ст. 19 Конституції України, п.1 ст. 129 Конституції України, ст.ст. 2, 4 КПК України. Принцип законності є загальним по відношенню до усіх інших принципів кримінального процесу.

Рівність усіх перед законом і судом. Рівність громадян перед законом означає наявність у правовій системі держави законів, які не носять дискримінаційного характеру у залежності від ознак раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак. Рівність громадян перед судом означає їх юридичну рівноправність перед судом, те, що суд у процесі судового розгляду і винесенні рішення не повинен надавати переваг за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Законодавство передбачає деякі винятки з цього принципу для окремих категорій осіб: для неповнолітніх; для осіб, які вчинили злочин у стані осудності, обмеженої осудності або осіб, які захворіли на психічну хворобу до винесення вироку; для окремих категорій посадових осіб (Президента України, народних депутатів України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, голови, заступника голови, головних контролерів, секретаря Рахункової палати, депутатів місцевих рад, суддів, адвокатів); для іноземців у разі їх затримання; для осіб, які користуються дипломатичним або консульським імунітетом.

Президент України користується правом недоторканності на час виконання повноважень, стосовно нього не може бути порушена кримінальна справа.

Народному депутату гарантується депутатська недоторканність на весь строк здійснення депутатських повноважень. Народний депутат не може бути без згоди Верховної Ради України притягнутий до кримінальної відповідальності, затриманий чи заарештований. Обшук, затримання народного депутата чи огляд особистих речей і багажу, транспорту, жилого чи службового приміщення народного депутата, а також порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції та застосування інших заходів, що відповідно до закону обмежують права і свободи народного депутата, допускаються лише у разі, коли Верховною Радою України надано згоду на притягнення його до кримінальної відповідальності, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо.

Кримінальну справу щодо Голови Рахункової палати, Першого заступника і заступника Голови, головних контролерів та Секретаря Рахункової палати може бути порушено лише Генеральним прокурором України.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини користується правом недоторканності на весь час своїх повноважень. Він не може бути без згоди Верховної Ради України притягнутий до кримінальної відповідальності, затриманий, заарештований, підданий обшуку, а також особистому огляду. Кримінальну справу проти Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини може бути порушено лише Генеральним прокурором України.

Суддя не може бути без згоди Верховної Ради України затриманий чи заарештований до винесення обвинувального вироку суду. Суддя не може бути затриманий за підозрою у вчиненні злочину, а також підданий приводу чи примусово доставлений у будь-який державний орган в порядку провадження у справах про адміністративні правопорушення. Суддя, затриманий за підозрою у вчиненні злочину чи адміністративного правопорушення, стягнення за яке накладається у судовому порядку, повинен бути негайно звільнений після з'ясування його особи. Проникнення в житло чи службове приміщення судді, в його особистий чи службовий транспорт, проведення там огляду, обшуку чи виїмки, прослуховування його телефонних розмов, особистий обшук судді, а так само огляд, виїмка його кореспонденції, речей і документів можуть провадитись тільки за вмотивованим рішенням суду, а також за згодою судді у разі прийняття головою відповідного суду рішення про вжиття спеціальних заходів забезпечення безпеки. Кримінальна справа щодо судді Конституційного Суду України та будь-якого суду загальної юрисдикції розглядається у першій інстанції апеляційним судом. Підсудність справи визначається Головою Верховного Суду України або його заступником. При цьому справа не може розглядатись тим судом, у якому обвинувачений працював суддею. Документи, пов'язані з виконанням адвокатом доручення, не підлягають оглядові, розголошенню чи вилученню без його згоди. Кримінальна справа проти адвоката може бути порушена тільки Генеральним прокурором України, його заступниками, прокурорами Республіки Крим, області, міста Києва. Кримінальна справа стосовно депутата місцевої ради може бути порушена виключно Генеральним прокурором України, його заступником, прокурором Автономної республіки Крим, області, міст Києва та Севастополя. Про порушення кримінальної справи прокурор зобов'язаний повідомити місцеву раду не пізніше наступного робочого дня з дня порушення кримінальної справи. Застосування запобіжного заходу у вигляді підписки про невиїзд стосовно депутата місцевої ради здійснюється виключно судом. Суд, який обрав запобіжний захід стосовно депутата місцевої ради, повідомляє про це відповідну місцеву раду не пізніше наступного робочого дня з дня застосування запобіжного заходу.

Принцип поваги та захисту честі і гідності особи, невтручання в її особисте і сімейне життя. *Честь* - це суспільна оцінка особистості, міра духовних та соціальних якостей особи. *Гідність* - це внутрішня самооцінка особою власних якостей, здібностей, свого соціального значення. Значення принципу поваги до честі та гідності особи полягає у обов'язку владних суб'єктів кримінального процесу при реалізації своїх повноважень не здійснювати дії та не приймати рішення, які принижують честь, гідність особи, а також у забороні поводження, яке принижує людську гідність учасника кримінального процесу чи такого, яке створює небезпеку для його життя чи здоров'я. Цей принцип знаходить свій прояв, зокрема, у

ст. 22 КПК України, ч. 3 якої забороняє домагатись показань обвинуваченого та інших осіб, які беруть участь у справі, шляхом насильства, погроз та інших незаконних заходів; у ст. 194 КПК, відповідно до якої виконання дій щодо відтворення обстановки та обставин події допускається при умові, коли вони не принижують гідності осіб, що беруть у них участь, і не є небезпечними для їх здоров'я.

Особисте життя людини - це сфера інтимних, сімейних, побутових та інших відносин між людьми, яка контролюється самим індивідом, тобто вільна від зовнішнього впливу (М.Є. Петросян). „Приватне життя означає сферу індивідуальної автономії у визнаних та прийнятних соціальних сферах" (Р.Р. Кротожинські). Відповідно до ст. 32 Конституції України, ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Ст. 8 Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. встановлює, що кожна людина має право на повагу до її особистого і сімейного життя, житла і таємниці листування. Держава не може втручатися у здійснення цього права інакше ніж згідно із законом та у випадках, необхідних у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки або економічного добробуту країни, з метою запобігання заворушенням і злочинам, для захисту здоров'я або моралі чи з метою захисту прав і свобод інших людей.

Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях зазначав, що поняття „приватного життя" охоплює: фізичну та психічну цілісність людини; деякі аспекти її фізичного та соціального „я", зокрема тендерну ідентифікацію, ім'я та сексуальну орієнтацію, статеве життя; право на особистий розвиток і право людини налагоджувати й розвивати стосунки з іншими людьми та зовнішнім світом (М.Є. Петросян); право людини будувати своє життя в обраний нею спосіб; право на доступ до персональної інформації, що має визначальний характер для особи, та визначення правового статусу особи, право на приватний простір і т.ін. (Т. Фулей). Проявом цього принципу у кримінальному процесі є встановлення випадків розгляду кримінальної справи у закритому судовому засіданні (ст. 20 КПК), встановлення обов'язку слідчого під час обшуку або виїмки вживати заходів до того, щоб не були розголошені виявлені при цьому обставини особистого життя обпукуваного та інших осіб, які проживають або тимчасово перебувають у цьому приміщенні. *При вивченні цього питання слід звернутися до: Уголовно-процессуальный кодекс Украйни: Научно-практический комментарий / Под общ. ред. В.Т. Маляренко, Ю.П. Аленина. - 3-є изд., исправ. и доп. -Х: ООО „Одиссей", 2007 (коментар до ст. 14[i] КПК).*

Принцип особистої недоторканності, недоторканності житла чи іншого володіння особи, таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції.

В літературі склалися дві концепції тлумачення принципу недоторканості особи: широка та вузька. *Детальніше щодо цих концепцій слід звернутися до:*

Васильєва Е.Г. Проблеми ограничения неприкосновенности личности в уголовном процессе: Дис. к.ю.н.. — Уфа, 2002. При вузькому тлумаченні недоторканість особи пов'язується із свободою від свавільних арештів. У такому значенні це право вживається у тексті Міжнародного пакту про громадянські й політичні права 1966 р., Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. При широкому тлумаченні особиста недоторканість - складне поняття, яке складається із системи базових елементів: фізичної недоторканості; психічної недоторканості; особистої безпеки.

Відповідно до ст. 29 Конституції України, кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом. У разі нагальної необхідності запобігти злочинові чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою.

Відповідно до ст. 5 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р., кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. Жодна людина не може бути позбавлена волі інакше ніж відповідно до процедури, встановленої законом, в таких випадках, як: а) законне ув'язнення людини після її засудження компетентним судом; Ь) законний арешт або затримання людини за невиконання законного рішення суду або для забезпечення виконання будь-якого обов'язку, передбаченого законом; с) законний арешт або затримання людини, здійснені з метою забезпечення її присутності перед компетентним правовим органом на підставі обґрунтованої підозри у вчиненні злочину або якщо обґрунтовано визнається за необхідне запобігти скоєнню нею злочину або її зникненню після його вчинення; сі) затримання неповнолітньої людини на підставі законного розпорядження з метою виховного нагляду або законне затримання неповнолітньої людини з метою забезпечення її присутності перед компетентним правовим органом; е) законне затримання людей для запобігання поширенню інфекційних захворювань, людей психічно хворих, алкоголіків, наркоманів чи бродяг; ї) законний арешт або затримання людини, здійснені з метою запобігання її незаконному в'їзду в країну, або людини, стосовно якої вживаються заходи з метою депортації або екстрадиції.

У КПК проявом принципу особистої недоторканості є норми ст. 14, відповідно до якої ніхто не може бути заарештований інакше як на підставі судового рішення. Прокурор повинен негайно звільнити кожного, хто незаконно позбавлений волі або утримується під вартою понад строк, передбачений законом чи судовим вироком. Недоторканість особи також може бути обмежена при приводі, особистому обшуку та примусовій виїмці, відібранні зразків для експертного дослідження, поміщенні до стаціонарного медичного закладу та до приймальника-розподільника.

Недоторканість житла чи іншого володіння особи полягає у забороні проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду, крім виняткових випадків (ст. 32

Конституції України). Ніхто не має права без законної підстави увійти в житло проти волі осіб, які проживають в ньому. При цьому *житлом є* приміщення, яке призначене для постійного чи тимчасового проживання людей (приватний будинок, квартира, кімната в готелі, дача, садовий будинок тощо), а також ті його складові частини, які використовуються для відпочинку, зберігання майна або задоволення інших потреб людини (балкони, веранди, комори тощо). Не можуть визнаватися житлом приміщення, не призначені і не пристосовані для постійного чи тимчасового проживання (відокремлені від жилих будівель погреби, гаражі, інші будівлі господарського призначення) (п. 30 Постанови Пленуму Верховного Суду України „Про судову практику в справах про корисливі злочини проти приватної власності" від 25.12.1995 р.). *Іншим володінням особи є* об'єкти, які перебувають у власності чи фактичному володінні особи (транспортні засоби, земельні ділянки, відокремлені від жилих будівель погреби, гаражі, інші будівлі господарського призначення тощо). *Додатково про визначення житла та іншого володіння особи див.: Маляренко В. Про недоторканість житла та іншого володіння особи як засаду кримінального судочинства // Право України. - 2004. - №* 7.

Кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. Винятки можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом, з метою запобігти злочинові чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо (ст. 31 Конституції України). Європейський Суд з прав людини зазначив, що хоча в п. 1 ст. 8 телефонні розмови прямо не згадуються, Суд, як і Комісія, вважає, що такі розмови охоплюються поняттями „приватне життя" та „кореспонденція", які містяться у цьому положенні. За змістом Конституції України, КПК України та Цивільного кодексу України (далі - ЦК України), листуванням є приватна кореспонденція, яка передається за допомогою пошти, електронної пошти та кур'єрської служби. До іншої кореспонденції можна віднести факсові, пейджингові повідомлення, 8М8, ММ8, повідомлення через Ьиеюот. Накладення арешту на кореспонденцію і виїмка її в поштово-телеграфних установах можуть провадитись тільки на підставах і в порядку, встановлених КПК України. Арешт на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку може бути застосовано лише за наявності достатніх підстав вважати, що у листах, телеграфній та іншій кореспонденції підозрюваного чи обвинуваченого іншим особам або інших осіб підозрюваному чи обвинуваченому, а також у інформації, якою вони обмінюються за допомогою засобів зв'язку, містяться дані про вчинений злочин або документи і предмети, що мають доказове значення, і якщо іншими способами одержати ці дані неможливо. До кореспонденції, на яку може бути накладено арешт, відносяться листи всіх видів, бандеролі, посилки, поштові контейнери, перекази, телеграми, радіограми тощо. Накладення арешту на кореспонденцію та зняття інформації з каналів зв'язку здійснюється лише за постановою голови апеляційного суду або його заступника (ст. 187 КПК). *При вивченні цього питання слід звернутися до: Уголовно-процессуальньїй кодекс Украйни: Научно-практический комментарий / Под общ. ред. В.Т. Маляренко, Ю.П. Аленина. - 3-є изд., исправ. и доп. - Х: ООО „Одиссей", 2007 (коментар до ст. 14[1] КПК).*

Міжгалузеві принципи.

Принцип здійснення правосуддя виключно судами. Правосуддям у кримінальних справах є діяльність суду, яка здійснюється шляхом розгляду і вирішення кримінальних справ про злочини та об'єктивно-протиправні діяння по суті та про застосування або незастосування заходів кримінально-правового впливу і застосуванням у зв'язку з цим норм матеріального права. Ст. 124 Конституції України встановлює, що *правосуддя в Україні здійснюється виключно судами.* Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються. Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. Відповідно до ст. 15 КПК України, правосуддя в кримінальних справах здійснюється тільки судом. Тобто сутність цього принципу полягає у тому, що розгляд кримінальної справи по суті, у тому числі визнання особи винною у вчиненні злочину та призначення покарання здійснюється лише судом, який створений та функціонує у відповідності із законом та повноваження якого полягають у здійсненні кримінального судочинства.

Принцип незалежності суддів і підкорення їх тільки закону. Однією з конституційних засад судочинства є те, що судді при здійсненні правосуддя незалежні і підкоряються лише закону. Незалежність і недоторканність суддів гарантуються Конституцією і законами України. Вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється (ст.ст. 124, 129 Конституції України). Суди здійснюють правосуддя самостійно. Судді при здійсненні правосуддя незалежні від будь-якого впливу, нікому не підзвітні і підкоряються лише закону. Органи та посадові особи державної влади, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи, громадяни та їх об'єднання, а також юридичні особи зобов'язані поважати незалежність суддів і не посягати на неї. Звернення до суду громадян, організацій чи посадових осіб, які відповідно до закону не є учасниками судового процесу, з приводу розгляду конкретних справ судом не розглядаються, якщо інше не передбачено процесуальним законом. Суддям забезпечується свобода неупередженого вирішення судових справ відповідно до їх внутрішнього переконання, що ґрунтується на вимогах закону (ст. 14 Закону України „Про судоустрій України" від 07.02.2002 р.). При здійсненні правосуддя в кримінальних справах судді і народні засідателі незалежні і підкоряються тільки законові. Судді і народні засідателі вирішують кримінальні справи на основі закону, в умовах, що виключають сторонній вплив на суддів (ст. 18 КПК України).

Можна виділити три складові частини досліджуваного принципу, які розкривають його зміст: а) професійні судді при розгляді кримінальних справ є незалежними від будь-якого впливу; б) вони є нікому не підзвітними; в) вони підкоряються тільки законові (В.О. Гринюк).

У кримінальному судочинстві повинна бути забезпечена зовнішня та внутрішня незалежність суддів. *Зовнішня незалежність суддів* полягає у їх політичній та соціально-економічній незалежності. *Внутрішня незалежність суддів* полягає у встановленні гарантій (організаційних та процесуальних) діяльності суддів. Зокрема, *незалежність суддів забезпечується:* встановленим законом порядком їх обрання (призначення), зупинення їх повноважень та звільнення з посади; особливим порядком присвоєння військових звань суддям військових судів; передбаченою законом процедурою здійснення правосуддя; таємницею прийняття судового

рішення і забороною її розголошення; забороною під загрозою відповідальності втручання у здійснення правосуддя; відповідальністю за неповагу до суду чи судді; правом судді на відставку; недоторканністю суддів; створенням необхідних організаційно-технічних та інформаційних умов для діяльності судів, матеріальним і соціальним забезпеченням суддів відповідно до їх статусу; особливим порядком фінансування судів; системою органів судового самоврядування. Крім того, гарантії незалежності суддів встановлені і у нормах КПК України, зокрема: розпорядок судового засідання, таємниця нарадчої кімнати тощо.

Пленум Верховного Суду України у Постанові „Про незалежність судової влади" від 13.06.2007 р. звернув увагу на те, що незалежність суддів при розгляді конкретних судових справ має забезпечуватися і в самому суді. У зв'язку з цим

неприпустимими є: непроцесуальний вплив на суддю з боку інших суддів, у тому числі тих, що обіймають адміністративні посади в судах; встановлення контролю за здійсненням судочинства суддею, виклик його до вищестоящих судів та вимагання звітів чи пояснень про розгляд конкретних справ; витребування від судді будь-якої інформації чи довідок про хід та перспективи розгляду справи, іншої інформації, яка може надаватися лише сторонам у справі та іншим особам, визначеним процесуальним законодавством, а також відомостей, які становлять таємницю нарадчої кімнати; прийняття суддею від будь-яких осіб та розгляд ним заяв, скарг, інших документів поза встановленим законом процесуальним порядком. Порушенням принципів самостійності на незалежності суддів слід визнавати, зокрема, витребування від судді пояснень з питань, які підлягають чи були предметом обговорення у нарадчій кімнаті або спроби розкриття таємниці постановлення рішення в інший спосіб, витребовування чи вилучення судових справ, розгляд яких не завершено, а також отримання матеріалів судових справ з порушенням встановленого законом порядку.

Втручання у здійснення правосуддя, вплив на суд або суддів у будь-який спосіб, неповага до суду чи суддів, збирання, зберігання, використання і поширення інформації усно, письмово або в інший спосіб з метою завдати шкоди їх авторитету чи вплинути на неупередженість суду забороняється і тягне передбачену законом відповідальність. Втручанням у діяльність судових органів слід розуміти вплив на суддю у будь-якій формі (прохання, вимога, вказівка, погроза, підкуп, насильство, критика судді в засобах масової інформації до вирішення справи у зв'язку з її розглядом тощо) з боку будь-якої особи з метою схилити його до вчинення чи невчинення певних процесуальних дій або ухвалення певного судового рішення. При цьому не має значення, за допомогою яких засобів, на якій стадії процесу та в діяльність суду якої інстанції здійснюється втручання.

Принцип гласності судового розгляду справи та його повне фіксування технічними засобами. Гласність судового розгляду справи - це звернена до суду правова вимога про відкритий судовий розгляд справ в усіх випадках, крім випадків, передбачених у законі. У науці кримінального процесу виділяють внутрішню гласність (для сторін - учасників судового процесу) та зовнішню гласність (гласність для суспільства, загальну гласність).

Сутністю принципу гласності у кримінальному судочинстві є забезпечення відкритого (крім випадків, передбачених у законі) судочинства, тобто можливості

для усіх громадян, які досягли 16 років, мати інформацію (з можливістю її розповсюдження) про хід судового процесу. Зміст засади гласності складають правові вимоги, зверненні безпосередньо до суду (процесуальний зміст), і положення, які закріплюють права громадян (публіки), що виникають у зв'язку з проведенням відкритого судового розгляду (В.В. Король). Цей принцип реалізується лише у судових стадіях кримінального процесу. Ст. 20 КПК України передбачає, що розгляд справ у всіх судах відкритий, за винятком випадків, коли це суперечить інтересам охорони державної або іншої захищеної законом таємниці (обов'язкові підстави закритого судового засідання). Закритий судовий розгляд, крім того, допускається за мотивованою ухвалою суду в справах про злочини осіб, які не досягли шістнадцятирічного віку, в справах про статеві злочини, а також в

інших справах з метою запобігання розголошенню відомостей про інтимні сторони життя осіб, які беруть участь у справі та у разі коли цього потребують інтереси безпеки осіб, взятих під захист (факультативні підстави закритого судового засідання). Слухання справ у закритому засіданні суду здійснюється з додержанням усіх правил судочинства. Вироки судів у всіх випадках проголошуються публічно.

Ст. 87 КПК України передбачає, що на вимогу хоча б одного учасника судового розгляду справи або за ініціативою суду у суді першої або апеляційної інстанції здійснюється повне фіксування судового процесу за допомогою звукозаписувального технічного засобу. При фіксуванні судового розгляду його учасниками щодо використання технічних засобів (диктофони, стаціонарна апаратура) висуваються дві умови: 1) вони не повинні заважати ходу судового розгляду; 2) необхідно отримати дозвіл суду на їх використання (В.В. Король).

Принцип обґрунтованості процесуальних рішень. Усі процесуальні рішення, які приймають у ході провадження у кримінальній справі, повинні бути законними та обґрунтованими. *Обґрунтування рішення* - це особливий вид інтелектуально-практичної діяльності суб'єктів, які приймають кримінально-процесуальні рішення, що проявляється у наведенні в описово-мотивувальному розділі процесуального акта посилань на конкретні правові норми, сукупність доказів і заснованих на законах логіки доводів, що підтверджують правильність прийнятого рішення (Н.В. Глинська). Підстава рішення складається з двох елементів: *фактична підстава* (факти, встановлені у справі, та докази, якими встановлені ці факти) та *правова підстава* (вказані у законі умови, за яких рішення може бути прийнято). Обґрунтованим рішення є тоді, коли у ньому відображені факти, які мають значення для справи, підтверджені перевіреними допустимими та належними доказами, а також те, яке містить вичерпні висновки, які випливають з встановлених фактів. Обґрунтованим визнається рішення, в якому повно відображені обставини, які мають значення для даної справи, висновки суду про встановлені обставини і правові наслідки є вичерпними, відповідають дійсності і підтверджуються достовірними доказами, дослідженими в судовому засіданні. Обґрунтованими повинні бути усі твердження, які містяться у описово-мотивувальній та резолютивній частинах рішення. Обґрунтованість рішення виражається у його мотивуванні.

Галузеві принципи

Принципи, які реалізуються на всіх стадіях кримінального процесу.

Принцип публічності Іноді у літературі цей принцип називають також принципом офіційності. Публічність - це правовий принцип, у відповідності з яким посадові особи та органи держави зобов'язані діяти від її імені та в її інтересах (І.Л. Петрухін). Загальна ідея принципу публічності у кримінальному процесі відображена у ст. 4 КПК України, відповідно до якої суд, прокурор, слідчий і орган дізнання зобов'язані в межах своєї компетенції порушити кримінальну справу в кожному випадку виявлення ознак злочину, вжити всіх передбачених законом заходів до встановлення події злочину, осіб, винних у вчиненні злочину, і до їх покарання. Будь-які кримінально-процесуальні дії владних суб'єктів кримінального процесу здійснюються на підставі їх службових повноважень, за їх ініціативою, а не у залежності від розсуду чи прохання окремих заінтересованих осіб. Тобто владні суб'єкти кримінального процесу ведуть кримінальний процес в силу своїх службових повноважень (ex officio). Змістом принципу публічності є обов'язок активної діяльності владних суб'єктів кримінального процесу (органу дізнання, дізнавача, слідчого, прокурора, начальника слідчого відділу, судді, суду) в проведенні необхідних процесуальних дій протягом усього провадження у справі в межах їх повноважень.

Принцип всебічності, повноти та об'єктивності дослідження обставин справи. Цей принцип закріплено у ст. 22 КПК України, відповідно до якої прокурор, слідчий і особа, яка провадить дізнання, зобов'язані вжити всіх передбачених законом заходів для всебічного, повного і об'єктивного дослідження обставин справи, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдують обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують і обтяжують його відповідальність. Всебічним є таке дослідження обставин справи, коли перевірені усі висунуті у справі версії, досліджені як обставини, що викривають, так і ті, що виправдують обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують і обтяжують його відповідальність. Повним дослідження обставин справи є тоді, коли встановлені усі обставини, які входять до предмету доказування (ст.ст. 23, 64, 433 КПК), досліджена та кількість доказів, яка необхідна для прийняття законного та обґрунтованого рішення. Відмінність між всебічністю та повнотою полягає у якісно-кількісній характеристиці дослідження, оскільки поняття всебічності охоплює тільки з'ясування обставин, які підлягають доказуванню, а поняття повноти - дослідження доказів, необхідних і достатніх для встановлення цих обставин (Л.Є. Ароцкер). Об'єктивність дослідження обставин справи полягає у тому, що дослідження обставин справи повинно виключати суб'єктивізм з боку владних суб'єктів кримінального процесу, який веде до обвинувального чи виправдувального ухилу, повинно бути неупередженим та добросовісним.

Принцип забезпечення підозрюваному, обвинуваченому та підсудному права на захист. Відповідно до ст. 63 Конституції України, підозрюваний, обвинувачений чи підсудний має право на захист. Ст. 21 КПК України передбачає, що підозрюваному, обвинуваченому і підсудному забезпечується право на захист. Особа, яка провадить дізнання, слідчий, прокурор, суддя і суд зобов'язані до першого допиту підозрюваного, обвинуваченого і підсудного роз'ясняти їм право мати захисника і скласти про це протокол, а також надати підозрюваному, обвинуваченому і підсудному можливість захищатися встановленими законом

засобами від пред'явленого обвинувачення та забезпечити охорону їх особистих і майнових прав. Захист - в кримінальному процесі сукупність процесуальних дій, спрямованих на заперечення обвинувачення (повністю або частково), на доказування невинуватості обвинуваченого або меншої його винуватості. Відповідно до ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р., кожна людина, звинувачена у вчиненні кримінального злочину, має щонайменш такі права: мати достатньо часу і можливостей для підготовки свого захисту; захищати себе особисто чи використовувати правову допомогу захисника на власний вибір або, якщо вона не має коштів для оплати правової допомоги захисника, одержувати таку допомогу безплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя; отримувати безоплатну допомогу перекладача, якщо вона не розуміє і не розмовляє мовою, яка використовується у суді.

Право на захист не є однорідним процесуальним правом: воно включає в себе кілька суб'єктивних прав, які дозволяють підозрюваному, обвинуваченому, підсудному самому або за допомогою професійного або непрофесійного захисника оспорювати підозру або пред'явлене йому обвинувачення, доводити невинуватисть або меншу винуватисть у вчиненні злочину, захищати інші свої права та законні інтереси, зокрема: право знати, в чому його підозрюють чи обвинувачують; право давати показання або відмовитися давати показання і відповідати на запитання; право мати захисника і побачення з ним до першого допиту; право на побачення з захисником у разі тримання під вартою; право подавати докази; заявляти клопотання; ознайомлюватися після закінчення досудового слідства або дізнання з усіма матеріалами справи; брати участь у судовому розгляді в суді першої інстанції; заявляти відводи; подавати скарги на дії і рішення особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора, судді та суду, право на призначення адвоката у випадках, передбачених законом; право робити заяви, давати показання, заявляти клопотання, знайомитися з усіма матеріалами справи, виступати в суді рідною мовою; право на користування послугами перекладача та інші. Крім того, право на захист полягає також у дотриманні органами дізнання, досудового слідства і судом усієї передбаченої законом процедури розслідування і судового розгляду справи[5]

Право підозрюваного, обвинуваченого, підсудного на захист реалізується у двох формах: захист, який здійснюється самим підозрюваним, обвинуваченим, підсудним; захист, який здійснюється за допомогою захисника. Як захисники допускаються особи, які мають свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю в Україні та інші фахівці у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи. У випадках і в порядку, передбачених КПК України, як захисники допускаються близькі родичі обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, його опікуни або піклувальники.

У випадках, передбачених ст. 45 КПК України, участь захисника при провадженні дізнання, досудового слідства і в розгляді кримінальної справи в суді першої інстанції є обов'язковою: 1) у справах осіб, які підозрюються або

[5]Уголовно-процессуальньїй кодекс Украиньї: Научно-практический комментарий / Под общей редакцией В.Т. Маляренко, Ю.П. Аленина. - Х.: ООО «Одиссей», 2003 - с.82

обвинувачуються у вчиненні злочину у віці до 18 років, - з моменту визнання особи підозрюваною чи пред'явлення їй обвинувачення; 2) у справах про злочини осіб, які через свої фізичні або психічні вади (німі, глухі, сліпі тощо) не можуть самі реалізувати своє право на захист, - з моменту затримання особи чи пред'явлення їй обвинувачення або з моменту встановлення цих вад; 3) у справах осіб, які не володіють мовою, якою ведеться судочинство - з моменту затримання особи чи пред'явлення їй обвинувачення; 4) коли санкція статті, за якою кваліфікується злочин, передбачає довічне ув'язнення - з моменту затримання особи чи пред'явлення їй обвинувачення; 5) при провадженні справи про застосування примусових заходів медичного характеру - з моменту встановлення факту наявності у особи душевної хвороби; 6) при провадженні справи про застосування примусових заходів виховного характеру - з моменту першого допиту неповнолітнього або з моменту поміщення його до приймальника-розподільника. У суді апеляційної інстанції участь захисника у випадках, передбачених ч. 1 ст. 45 КПК України, є обов'язковою, якщо в апеляції ставиться питання про погіршення становища засудженого чи виправданого.

Принцип презумпції невинуватості. Цей принцип сформульовано у ст. 62 Конституції України, відповідно до якої особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину. Обвинувачення не може грунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь. Нормативне формулювання цього принципу міститься також у ст. 15 КПК, яка передбачає, що ніхто не може бути визнаний винним у вчиненні злочину, а також підданий кримінальному покаранню інакше як за вироком суду й відповідно до закону. Окремі елементи цього принципу закріплені у ст. 22 КПК України передбачає, що суд, прокурор, слідчий і особа, яка провадить дізнання, не вправі перекладати обов'язок доказування на обвинуваченого.

Принцип презумпції невинуватості містить наступні елементи: ніхто не зобов'язаний доказувати свою невинуватість або меншу винуватість; обов'язок доказування винуватості покладено на орган дізнання, слідчого, прокурора, потерпілого (у справах приватного обвинувачення або при відмові прокурора від підтримання державного обвинувачення у суді); суд, прокурор, слідчий і особа, яка провадить дізнання, не вправі перекладати обов'язок доказування на обвинуваченого, підсудного; обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях; усі сумніви щодо доведеності вини особи, які не можуть бути усунені у порядку, передбаченому КПК, тлумачаться на її користь; затримання особи, взяття її під варту, застосування інших заходів процесуального примусу не є доказом її винуватості у вчиненні злочину; до набрання законної сили вироком суду особа не може бути у засобах масової інформації, офіційних документах оголошена винною; недоведена винуватість рівнозначна доведеній невинуватості.

Для більш детального дослідження цього принципу слід звернутися до: Гриненко А.В., Кожевников Г.К., Шумилин С.Ф. Принцип презумпции невиновности и его реализация в досудебномуголовном процессе. -Харьков, 1997.

Принцип забезпечення доведеності вини. Цей принцип безпосередньо сформульовано у п. 3 ст. 129 Конституції України. Зміст цього принципу полягає в тому, що закон наділяє суб'єктів, уповноважених здійснювати функцію кримінального переслідування та підтримання державного обвинувачення у суді, комплексом повноважень та процесуальних можливостей з доказування вини обвинуваченого, підсудного у вчиненні злочину. На інших суб'єктів покладається обов'язок не перешкоджати цьому (зокрема, на захисника) або сприяти доказуванню взагалі (свідки, експерти, спеціалісти) (В. Попелюшко). Забезпечення доказування вини проявляється у визначенні тягаря доказування, тобто у покладанні тягаря доказування вини обвинуваченого, підсудного на орган дізнання, слідчого, прокурора, потерпілого у справах приватного обвинувачення або при відмові прокурора від підтримання державного обвинувачення у суді. При цьому суд, прокурор, слідчий і особа, яка провадить дізнання, не вправі перекладати обов'язок доказування на обвинуваченого, підсудного. Обвинувачений, підсудний не зобов'язаний доводити свою невинуватість або меншу винуватість. *Для більш детального розгляду цього принципу слід звернутися до: Кострюкова В.І. Щодо співвідношення принципу презумпції невинуватості з принципом забезпеченості доведеності вини // Актуальні проблеми держави та права. - 2001. — Вип. 10; Попелюшко В. Принцип забезпеченості доведеності вини в кримінальному судочинстві // Вісник прокуратури. - 2003. -№ 5.*

Принципи, які реалізуються на досудових стадіях кримінального процесу

Швидкість та оперативність дізнання та досудового слідства. Цей принцип випливає із ст. 2 КПК та знаходить свій прояв у встановленні у ст.ст. 108, 120 КПК строках дізнання та досудового слідства. Швидкість - це ознака досудового провадження, яка характерна особливо для початкового етапу. У 3 (10) денний строк повинне бути вирішене питання про порушення кримінальної справи. Невідкладною слідчою дією, яка може бути проведена до порушення кримінальної справи, є огляд місця події (ч. 2 ст. 190 КПК). КПК України у ст. 113 зобов'язує слідчого негайно приступити до провадження слідства в порушеній ним чи переданій йому справі. Слідчий, навіть встановивши, що дана справа йому не підслідна, зобов'язаний провести всі невідкладні дії. Окремі слідчі дії (обшук, виїмка, допит) можуть бути проведені у нічний час у невідкладних випадках. У невідкладних випадках огляд та обшук житла та іншого володіння особи можливий без постанови судді, обшук - без санкції прокурора.

Недопустимість розголошення даних дізнання та досудового слідства. Даними досудового слідства є відомості, зібрані у ході проведення досудового слідства чи дізнання і закріплені у протоколах, постановах або інших документах кримінальної справи (Ю.В. Александров). Відповідно до ст. 121 КПК України, дані досудового слідства можна оголосити лише з дозволу слідчого або прокурора і в тому обсягу, в якому вони визнають можливим. У необхідних випадках слідчий

попереджає свідків, потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, захисника, експерта, спеціаліста, перекладача, понятих, а також інших осіб, які присутні при провадженні слідчих дій, про обов'язок не розголошувати без його дозволу даних досудового слідства. Винні в розголошенні даних досудового слідства несуть кримінальну відповідальність за ст. 387 КК України. Ці норми є умовою швидкого та повного розкриття злочину. Крім того, заборона розголошення даних досудового слідства попереджує необґрунтовану компрометацію осіб, які беруть участь у кримінальній справі.

Принцип процесуальної самостійності слідчого. Слідчий при провадженні досудового слідства є процесуально самостійним, всі рішення про спрямування слідства і про провадження слідчих дій він приймає самостійно, за винятком випадків, коли законом передбачено одержання згоди від суду (судді) або прокурора, і несе повну відповідальність за їх законне і своєчасне проведення. До змісту процесуальної самостійності слідчого слід відносити: право слідчого на оцінку доказів за своїм внутрішнім переконанням; право давати органам дізнання обов'язкові для виконання доручення і вказівки про провадження розшукових та слідчих дій і вимагати від органів дізнання допомоги при провадженні окремих слідчих дій; право на заперечення проти вказівок прокурора про притягнення як обвинуваченого, про кваліфікацію злочину, обсяг обвинувачення, про направлення справи до суду або про закриття справи (ч. 2 ст. 114 КПК України); право на винесення постанов, обов'язкових для виконання всіма підприємствами, установами і організаціями, посадовими особами і громадянами; право на внесення подання про вжиття заходів для усунення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину тощо (О.В. Баулін). В разі незгоди слідчого з вказівками прокурора *про притягнення як обвинуваченого, про кваліфікацію злочину, обсяг обвинувачення, про направлення справи до суду* або про *закриття справи* слідчий вправі подати справу вищестоящому прокуророві з письмовим викладом своїх заперечень. В цьому разі прокурор або скасовує вказівки нижчестоящого прокурора, або доручає провадження слідства в цій справі іншому слідчому.

Принцип нагляду прокурора і контролю суду за законністю дій і рішень органів досудового розслідування. Прокурорський нагляд у кримінальному судочинстві має значну специфіку, яка відрізняє його від інших галузей нагляду. Повноваження прокурора у кримінальному процесі мають владно-розпорядчий характер, а деякі з них - також і організаційний характер. Прокурор керує слідством, оскільки має владно-розпорядчі та організаційні повноваження по оперативному впливу на розслідування, що найбільш явно виражаються у можливості давати обов'язкові вказівки слідчому та органу дізнання, перевіряти кримінальні справи, скасовувати процесуальні акти слідчого та органу дізнання, вилучати від органу дізнання та передавати слідчому будь-яку справу, передавати справу від одного органу досудового слідства іншому, а також від одного слідчого іншому з метою забезпечення найбільш повного і об'єктивного розслідування, усувати особу, яка провадить дізнання, або слідчого від подальшого ведення дізнання або досудового слідства. Повноваження прокурора, передбачені КПК, здійснюються прокурорами району, міста, їх заступниками, прирівняними до них прокурорами та вищестоящими прокурорами. При цьому повноваження з нагляду у прокурорів

однакові. Межі компетенції прокурорів відрізняються за рівнем піднаглядних органів та по становищу прокурора у органах прокуратури. Прокурорський нагляд за додержанням законів органами, які провадять дізнання та досудове слідство, здійснюється у процесуальній формі. Діюче кримінально-процесуальне законодавство не встановлює будь-яких особливостей у процесуальній регламентації прокурорського нагляду залежно від відомчої належності слідчих органів або органів дізнання. Прокурор також здійснює нагляд за діяльністю органів дізнання в загальному порядку, а також по конкретних кримінальних справах, які порушують органи дізнання. Прокурор здійснює процесуальне керівництво у процесі провадження дізнання.

Прокурор у досудовому провадженні *санкціонує:* відправлення заарештованого етапом до місця провадження слідства (ч. 3 ст. 139 КПК); провадження обшуку, за винятком житла чи іншого володіння особи (ч. 3 ст. 177 КПК); усунення обвинуваченого від посади (ч. 2 ст. 147 КПК); заміну документів, зміну зовнішності та переселення в інше місце проживання (ч. 3 ст. 13 Закону України „Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві"); заходи щодо особистої охорони, охорони житла і майна, використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів (ч. 2 ст. 17 Закону України „Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві"). Прокурор *затверджує:* затверджує постанову про передачу справи від органа дізнання слідчому (ч. 1 ст. 104 КПК); постанову про ексгумацію трупа (ч. 2 ст. 192 КПК); постанову про направлення справи до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру (ч. 1 п. 1 ст. 418 КПК); обвинувальний висновок (ч. 1 п. 1 ст. 229 КПК). Прокурор *дає згоду:* на постанову слідчого про направлення справи до суду для вирішення питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності (ч. 2 ст. 7 КПК); зміну, скасування запобіжного заходу, обраного ним або за його згодою (ч. 5 ст. 165 КПК); про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, а також про продовження строку тримання під вартою (ч. 2 ст. 165 , ч. 1 ст. 165 КПК); направлення справи до суду у частині доведеного обвинувачення (ч. 3 ст. 156 КПК); постанову про направлення справи до суду для вирішення питання про поміщення неповнолітнього у приймальник-розподільник (ч. 3 ст. 7^3 КПК); подання слідчого про огляд житла чи іншого володіння особи (ч. 4 ст. 190 КПК); про обшук житла чи іншого володіння особи (ч. 5 ст. 177 КПК); примусову виїмку з житла чи іншого володіння особи (ч. 4 ст. 178 КПК); накладення арешту на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку (ч. 4 ст. 187 КПК); направлення обвинуваченого на стаціонарну судово-медичну або судово-психіатричну експертизу (ч. 1 ст. 205 КПК); подання про звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з амністією; закриття кримінальної справи слідчим в тих випадках, коли це передбачено КПК;

Судовий контроль за законністю дій і рішень органів досудового розслідування здійснюється місцевим судом, суддею місцевого суду, головою або заступником голови апеляційного суду, суддею апеляційного суду, суддею Верховного Суду шляхом: розгляду та вирішення подань про огляд житла чи іншого володіння особи (ст. 190 КПК); обшук житла чи іншого володіння особи (ст. 177 КПК); примусову виїмку з житла чи іншого володіння особи (ст. 178 КПК); виїмку

документа виконавчого провадження (ст. 178 КПК); виїмку документів, що становлять державну та (або) банківську таємницю (ст. 178 КПК); накладення арешту на вклади (ст. 126 КПК); накладення арешту на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку (ст. 187 КПК); направлення обвинуваченого на стаціонарну судово-медичну або судово-психіатричну експертизу (ст. 205 КПК); про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту (ст. 165^{2} КПК), а також про продовження строку тримання під вартою (ст. 165^{3} КПК); про усунення захисника від участі у справі; постанови про направлення справи до суду для вирішення питання про поміщення неповнолітнього у приймальник-розподільник (ст. 7 КПК); скарг на постанову про порушення кримінальної справи (ст. 236 КПК); на постанову про відмову в порушенні кримінальної справи (ст. 236^{i} КПК); на постанову про закриття кримінальної справи (ст. 236 КПК); на постанову про відмову в застосуванні заходів безпеки або про їх скасування (ст. 52^{5} КПК); скарги на затримання підозрюваного (ч. 7-9 ст. 106 КПК).

Принципи, які реалізуються в судових стадіях кримінального процесу

Принцип змагальності сторін. Змагальність у найзагальнішому вигляді можна уявити як принцип організації сумісної діяльності обвинувачення та захисту. Вказана сумісна діяльність потребує суб'єкта, здатного своїми діями об'єднати протилежні за своїм характером позиції сторін та розсудити їх. Таким органом виступає суд, який повинен бути нейтральним по відношенню до самого конфлікту, але не до спору з приводу цього конфлікту, оскільки остаточно він повинен прийняти позицію одної із сторін, вирішивши питання, хто правий, хто винний (А.О. Машовець).

Змагальність як принцип кримінального процесу передбачає таку побудову кримінального процесу, за якої функції обвинувачення, захисту, вирішення справи є відокремленими та здійснюються різними суб'єктами кримінального процесу, які мають протилежні інтереси; сторони є процесуально рівноправними при відстоюванні своїх процесуальних інтересів; суд, який є активним та неупередженим, створює необхідні умови для виконання сторонами їх процесуальних обов'язків і здійснення наданих їм прав.

Змагальність одночасно є способом дослідження та оцінки доказів, способом відстоювання інтересів сторін процесу, способом реалізації основних процесуальних функцій: обвинувачення, захисту, вирішення справи. Принцип змагальності сторін закріплено у ст. 16^{i} КПК, відповідно до якої розгляд справ у судах відбувається на засадах змагальності. При розгляді справи в суді функції обвинувачення, захисту і вирішення справи не можуть покладатися на один і той же орган чи на одну і ту ж особу. Державне обвинувачення в суді здійснює прокурор. У випадках, передбачених КПК, обвинувачення здійснює потерпілий або його представник. Захист підсудного здійснює сам підсудний, його захисник або законний представник. Прокурор, підсудний, його захисник чи законний представник, потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач та їх представники беруть участь у судовому засіданні як сторони і користуються рівними правами та свободою у наданні доказів, їх дослідженні та доведенні їх переконливості перед судом. Суд, зберігаючи об'єктивність і неупередженість, створює необхідні умови для виконання сторонами їх процесуальних обов'язків і здійснення наданих їм прав.

Функція розгляду справи покладається на суд. При цьому суд, який є активним, не може підміняти ту чи іншу сторону, виконувати функцію обвинувачення чи захисту. Змагальність включає в себе рівні права при відстоюванні своїх інтересів, у процесі доказування. Так, відповідно до ст. 261 КПК, сторона обвинувачення (прокурор, а також потерпілий, цивільний позивач та їх представники) і сторона захисту (підсудний, захисник і законний представник, цивільний відповідач і його представник) користуються рівними правами на заявлення відводів і клопотань, подання доказів, участь в їх дослідженні та доведенні їх переконливості, виступ у судових дебатах, оскарження процесуальних рішень суду. *Для більш детального вивчення цього питання слід звернутися до: Уголовно-процессуальный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / Под общ. ред. В.Т. Маляренко, Ю.П. Аленина. - 3-є изд., исправ. и доп. -Х: ООО „Одиссей", 2007 (коментар до ст. 16 КПК); Алиев Т.Т., Громов Н.А., Зейналова Л.М., Лукичев Н.А. Состязательность и равноправие сторон в уголовном судопроизводстве: Учебное пособие. — М, 2003; Маляренко В. Т. Про змагальність сторін у кримінальному судочинстві та функціональне становище суду // Вісник Верховного Суду України. - 2002. - № 6.*

Принцип безпосередності. Відповідно до ч. 1 ст. 257 КПК України, суд першої інстанції при розгляді справи повинен безпосередньо дослідити докази в справі: допитати підсудних, потерпілих, свідків, заслухати висновки експертів, оглянути речові докази, оголосити протоколи та інші документи. Таким чином, ця вимога дозволяє суду уникнути неповноти та перекручування під час передання відомостей, необхідних для правильного вирішення справи. Тобто суд не може замість безпосереднього дослідження доказів обмежитися вивченням та оголошенням матеріалів справи, в яких докази були закріплені під час досудового розслідування. Однак КПК передбачає *винятки з принципу безпосередності:* так, відповідно до ст.ст. 301, 306, 308 КПК оголошення судом показань підсудного, даних під час дізнання, досудового слідства або на суді, дозволяється як за ініціативою суду, так і за клопотанням прокурора та інших учасників судового розгляду у таких випадках: 1) при наявності істотних суперечностей між показаннями, які підсудний дав на суді і під час досудового слідства або дізнання; 2) в разі відмови підсудного давати показання на судовому слідстві; 3) коли справа розглядається у відсутності підсудного. Суд за власної ініціативи або за клопотанням прокурора чи інших учасників судового розгляду може оголосити показання свідка, дані під час дізнання, досудового слідства або на суді, у випадках: 1) наявності істотних суперечностей між показаннями, які свідок дав на суді і під час досудового слідства або дізнання; 2) неявки в судове засідання свідка, явка якого з тих або інших причин неможлива; 3) коли справа розглядається у відсутності свідка, щодо якого здійснюються заходи безпеки. У судовому засіданні може бути також оголошено показання свідка, допитаного судом відповідно до ст. 292 КПК.

Принцип підтримки прокурором державного обвинувачення в суді. Підтримання державного обвинувачення у суд є конституційною функцією прокуратури. У справах публічного та приватно-публічного обвинувачення державне обвинувачення в суді підтримує прокурор. Відповідно до ст. 264 КПК, участь прокурора в судовому засіданні є обов'язковою, крім випадків: 1) коли розглядаються справи про злочини, передбачені ч. 1 ст. 27 КПК; 2) коли він

відмовився від підтримання державного обвинувачення. Прокурор у судовому засіданні є стороною та користується рівними правами із стороною захисту. Прокурор, керуючись вимогами закону і своїм внутрішнім переконанням, підтримує перед судом державне обвинувачення, подає докази, бере участь у дослідженні доказів, заявляє клопотання і висловлює свою думку щодо клопотань інших учасників судового розгляду, викладає свої міркування з приводу застосування кримінального закону і міри покарання щодо підсудного. Коли в результаті судового розгляду прокурор прийде до переконання, що дані судового слідства не підтверджують пред'явленого підсудному обвинувачення, він повинен відмовитися від обвинувачення і у своїй постанові викласти мотиви відмови.

Забезпечення оскарження судових рішень. Перегляд судових рішень судами вищої інстанції гарантують їх законність, обґрунтованість та справедливість. КПК передбачає право на апеляційне та касаційне оскарження вироків, постанов, ухвал судді та суду, як таких, що набрали законної сили, так і таких, що не набрали законної сили. Так, в апеляційному порядку можуть бути перевірені: вироки, які не набрали законної сили, ухвалені місцевими судами; постанови про застосування чи незастосування примусових заходів виховного і медичного характеру, ухвалені місцевими судами; ухвали (постанови), ухвалені місцевим судом, про закриття справи або направлення справи на додаткове розслідування; окремі ухвали (постанови), ухвалені місцевим судом; інші постанови місцевих судів у випадках, передбачених КПК.

Апеляцію та касаційну скаргу, подання на рішення, яке не набрало законної сили, мають право подати: 1) засуджений, його законний представник і захисник - у частині, що стосується інтересів засудженого; 2) виправданий, його законний представник і захисник - у частині мотивів і підстав виправдання; 3) законний представник, захисник неповнолітнього та сам неповнолітній, щодо якого застосовано примусовий захід виховного характеру, - у частині, що стосується інтересів неповнолітнього; 4) законний представник та захисник особи, щодо якої вирішувалося питання про застосування примусового заходу медичного характеру; 5) обвинувачений, щодо якого справу закрито, його законний представник і захисник - у частині мотивів і підстав закриття справи; 6) обвинувачений, щодо якого справу направлено на додаткове розслідування, його законний представник і захисник - у частині мотивів і підстав направлення справи на додаткове розслідування; 7) цивільний відповідач або його представник - в частині, що стосується вирішення позову; 8) прокурор, який брав участь у розгляді справи судом першої інстанції, а також прокурор, який затвердив обвинувальний висновок, - у межах обвинувачення, що підтримував прокурор, який брав участь у розгляді справи судом першої інстанції; 9) потерпілий і його представник - у частині, що стосується інтересів потерпілого, але в межах вимог, заявлених ними в суді першої інстанції; 10) цивільний позивач або його представник - у частині, що стосується вирішення позову; 11) особа, щодо якої винесено окрему ухвалу (постанову) суду; 12) інші особи у випадках, передбачених КПК.

Об'єктом касаційного оскарження є: вироки, ухвали і постанови апеляційного суду, постановлені ним як судом першої інстанції; вироки і постанови апеляційного суду, постановлені ним в апеляційному порядку; вироки місцевих судів, постанови

(ухвали) цих судів у справах про застосування примусових заходів виховного або медичного характеру, інші постанови (ухвали), які перешкоджають подальшому провадженню у справі, ухвали апеляційного суду, постановлені за цими вироками, постановами (ухвалами), крім випадків, коли апеляційною інстанцією вказані рішення скасовані, а справу направлено на нове розслідування або новий судовий розгляд.

Суб'єктами подання касаційних скарг, подань на рішення, які набрали законної сили (вироки місцевих судів, постанови (ухвали) цих судів у справах про застосування примусових заходів виховного або медичного характеру, інші постанови (ухвали), які перешкоджають подальшому провадженню у справі, ухвали апеляційного суду, постановлені за цими вироками, постановами (ухвалами), крім випадків, коли апеляційною інстанцією вказані рішення скасовані, а справу направлено на нове розслідування або новий судовий розгляд) є: 1) засуджений, його законний представник і захисник - у частині, що стосується інтересів засудженого; 2) виправданий, його законний представник і захисник - у частині мотивів і підстав виправдання; 3) законний представник, захисник неповнолітнього та сам неповнолітній, відносно якого застосовано примусовий захід виховного характеру - у частині, яка стосується інтересів неповнолітнього; 4) законний представник та захисник особи, стосовно якої вирішувалося питання про застосування примусового заходу виховного характеру; 5) обвинувачений, стосовно якого справу закрито, його законний представник і захисник - в частині мотивів та підстав закриття справи; 6) цивільний відповідач або його представник - у частині, що стосується вирішення позову; 7) потерпілий та його представник - у частині, яка стосується інтересів потерпілого, але в межах вимог, заявлених у суді першої інстанції; 8) цивільний позивач або його представник - у частині, що стосується вирішення позову; 9) особа, відносно якої винесено окрему ухвалу (постанову)суду.

Обов'язковість рішень суду. Конституція України передбачає, що судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території України, а обов'язковість рішень суду є конституційною засадою судочинства. Відповідно до ст. 403 КПК, вирок, ухвала і постанова суду, що набрали законної сили, є обов'язковими для всіх державних і громадських підприємств, установ і організацій, посадових осіб та громадян і підлягають виконанню на всій території України. Законна сила судового рішення є особливою правовою дією матеріально-правового і кримінально-процесуального закону в конкретному акті правосуддя (В.Т. Маляренко). Саме законна сила наділяє судове рішення такими ознаками, як *виключність, преюдиціальність, загальнообов'язковість.* Загальнообов'язковість вироку означає, що вирок у цілому обов'язків для всіх державних і громадських підприємств, установ і організацій, посадових осіб та громадян. Ніхто не може ігнорувати вирок та не виконувати його. Всі ті положення, які містяться у резолютивній частині вироку, мають бути виконані уповноваженими на це органами та посадовими, службовими особами. Обов'язковість вироку поширюється на всю територію України. Невиконання судового рішення є злочином проти правосуддя, кримінальна відповідальність за який передбачена ст. 382 КК України.

Тема 4. Суб'єкти кримінального процесу

Поняття суб'єктів кримінального процесу (суб'єктів кримінально-процесуальних відносин, суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності). Класифікація суб'єктів кримінального процесу.

Процесуальна правоздатність та дієздатність суб'єктів кримінального процесу.

Посадові особи, які ведуть та безпосередньо здійснюють кримінально-процесуальне провадження. Суддя (суд). Суд як орган правосуддя по кримінальним справам. Завдання і загальна характеристика повноважень суду.

Перспективи та проблеми введення суду присяжних в Україні.

Прокурор як суб'єкт кримінального процесу. Права та обов'язки прокурора. Процесуальне становище прокурора на досудових та судових стадіях кримінального процесу.

Начальник слідчого відділу (відділення, управління, головного управління), його процесуальне положення.

Слідчий в кримінальному процесі, його завдання та повноваження. Форми реалізації повноважень слідчого у кримінальному процесі. Поняття, зміст процесуальної самостійності слідчого. Органи досудового слідства. Взаємодія слідчого з органами дізнання.

Орган дізнання, його завдання та повноваження. Види дізнання. Особа, яка проводить дізнання, його процесуальне положення.

Обставини, що виключають участь у справі судді, прокурора, слідчого, особи, яка проводить дізнання.

Особи, які мають у кримінальному процесі власні інтереси.

Поняття учасників кримінального процесу, загальна характеристика, їх процесуального положення.

Підозрюваний, його права та обов'язки.

Обвинувачений (підсудний, осуджений, виправданий), його права та обов'язки. Процесуальне положення обвинуваченого на різних стадіях кримінального процесу.

Потерпілий в кримінальному судочинстві, його права та обов'язки. Особливості правового положення потерпілого по справам приватного та приватно-публічного обвинувачення.

Цивільний позивач в кримінальному судочинстві, його права та обов'язки.

Цивільний відповідач в кримінальному судочинстві, його права та обов'язки.

Особи, які захищають та представляють інтереси інших осіб.

Захисник в кримінальному судочинстві, його права та обов'язки. Обов'язкова участь захисника. Відмова від захисника і його заміна. Порядок призначення захисника. Обставини, що виключають участь захисника в кримінальному процесі.

Представник потерпілого, цивільного позивача та цивільного відповідача, його права та обов'язки.

Законний представник неповнолітнього потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого та підсудного.

Обставини, що виключають участь у справі представника потерпілого, цивільного позивача та цивільного відповідача.

Особи, які сприяють кримінальному процесу і здійсненню правосуддя.

Свідок, його права та обов'язки.

Поняті, їх права та обов'язки.

Перекладач, його права та обов'язки.

Спеціаліст, його права та обов'язки.

Експерт, його права та обов'язки.

Секретар судового засідання.

Забезпечення безпеки учасників кримінального процесу.

Суб'єктами кримінального процесу є органи, посадові та службові особи, фізичні особи, підприємства, установи, організації, які беруть участь у кримінальному процесі та є носіями суб'єктивних прав та юридичних обов'язків.

Суб'єктів кримінального процесу класифікують за їх роллю та місцем у кримінальному процесі:

- *владні суб 'єкти кримінального процесу* - особа, яка провадить дізнання, орган дізнання, слідчий, начальник слідчого відділу, прокурор, суд, суддя. Ці суб'єкти ведуть кримінальний процес, на них покладено виконання його завдань і вони залучають до кримінального процесу інших суб'єктів;
- *учасники процесу* - відповідно до п. 8 ст. 32 КПК, це обвинувачений, підозрюваний, захисник, а також потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач та їхні представники. До них можна також віднести законних представників, неповнолітню особу, щодо якої ведеться провадження з застосування примусових заходів виховного характеру, а також особу, щодо якої ведеться провадження з застосування примусових заходів медичного характеру. Учасники процесу не наділені владними повноваженнями, вони мають власний або представляємий інтерес у справі, на реалізацію якого направлена їх діяльність;
- *особи, які сприяють веденню кримінального процесу* - свідок, понятий, експерт, спеціаліст, перекладач, секретар судового засідання. Ці суб'єкти не наділені владними повноваженнями, не мають власного або представляємого інтересу у справі. їх завдання - сприяти нормальному руху кримінального процесу.

Процесуальна правосуб'єктність - це сукупність якостей, які дають суб'єкту можливість бути носієм кримінально-процесуальних прав та обов'язків. Вона включає в себе: кримінально-процесуальну правоздатність та кримінально-процесуальну дієздатність. Процесуальна правоздатність суб'єктів кримінального процесу - це здатність мати суб'єктивні права та юридичні обов'язки. Процесуальна дієздатність суб'єктів кримінального процесу - це здатність своїми діями здійснювати суб'єктивні права та виконувати юридичні обов'язки. Правосуб'єктність може бути загальною та спеціальною - правосуб'єктність у конкретній кримінальній справі. Вона може розрізнятися:

- за обставинами злочину (свідком може бути не будь-яка особа, а лише така, якій відомі обставини, які відносяться до справи);
- за суб'єктом (за наявності підстав для відводу, свідоцьких привілеїв);
- за характером діяльності (за наявності свідоцьких імунітетів). Процесуальна правоздатність та дієздатність у владних суб'єктів співпадають і

виражаються у їх кримінально-процесуальній компетенції. Не співпадає кримінально-процесуальна правоздатність та дієздатність при неповнолітті чи неосудності обвинуваченого, підсудного, потерпілого, цивільного позивача - дієздатність реалізується законними представниками. Обсяг правосуб'єктності інших суб'єктів кримінального процесу відрізняється. Процесуальна правоздатність у обвинуваченого, потерпілого, цивільного позивача виникає з моменту народження, а повна кримінально-процесуальна дієздатність - з 18 років. Правоздатність та дієздатність свідка виникають одночасно - з моменту виникнення здатності сприйняття та передання інформації. *Детальніше питання про виникнення правосуб'єктності, її градацію див: Самолюк В. Обсяг дієздатності особи та її законне представництво у кримінальному процесі // Вісник Львівського університету. — 2003. - Вип. 38.*

Посадові особи, які ведуть та безпосередньо здійснюють кримінально процесуальне провадження

Відповідно до п. 1 ст. 32 КПК України, *„суд”* - Верховний Суд України, Верховний суд Автономної Республіки Крим, обласний, Київський і Севастопольський міські, міжобласний, районний (міський), міжрайонний (окружний) суди, військовий суд, суддя, який одноособово розглядає справу. У даний час міжобласних та міжрайонних судів не існує.

До функцій суду у кримінальному процесі відносяться: правосуддя; перевірка законності та обґрунтованості судових рішень; судовий контроль; вирішення питань виконання вироку. Головний напрям діяльності суду як суб'єкта кримінального процесу - це здійснення правосуддя, тобто розгляд і вирішення по суті кримінальних справ.

Повноваження суду відрізняються залежно від стадії кримінального процесу.

У *стадії порушення кримінальної справи* суддя розглядає та вирішує скарги на постанови про порушення кримінальної справи та про відмову в порушенні кримінальної справи (ст.ст. 236^{i}, 236^{2}, 236^{7}, 236^{8} КПК).

У *стадії досудового розслідування* у судовому порядку здійснюється розгляд та вирішення: подань про огляд житла чи іншого володіння особи (ст. 190 КПК); обшук житла чи іншого володіння особи (ст. 177 КПК); примусову виїмку з житла чи іншого володіння особи (ст. 178 КПК); виїмку документів, що становлять державну та (або) банківську таємницю; виїмку документа виконавчого провадження (ст. 178 КПК); накладення арешту на вклади (ст. 126 КПК); накладення арешту на кореспонденцію, зняття інформації з каналів зв'язку (ст. 187 КПК); направлення обвинуваченого на стаціонарну судово-медичну або судово-психіатричну експертизу (ст. 205 КПК); про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту (ст. 165^{2} КПК), а також про продовження строку тримання під вартою (ст. 165^{3} КПК); про усунення захисника від участі у справі; постанови про направлення справи до суду для вирішення питання про поміщення неповнолітнього

у приймальник-розподільник (ст. 7^3 КПК); скарг на постанову про закриття кримінальної справи (ст. 236^6 КПК); на постанову про відмову в застосуванні заходів безпеки або про їх скасування (ст. 52^5 КПК); скарги на затримання підозрюваного (ч. 7-9 ст. 106 КПК).

У *стадії попереднього розгляду справи суддею* здійснюється судовий контроль за законністю досудового розслідування та підготовка справи до судового розгляду. У цій стадії суддя своєю постановою приймає одне з таких рішень: 1) про призначення справи до судового розгляду; 2) про зупинення провадження в справі; 3) про повернення справи прокуророві; 4) про направлення справи за підсудністю; 5) про закриття справи; 6) про повернення справи на додаткове розслідування (ст. 244 КПК).

У *стадії судового розгляду* суд розглядає та вирішує справу по суті, тобто виносить вирок, постанову про закриття справи, постанову про застосування примусових заходів медичного характеру, про застосування примусових заходів виховного характеру. Крім того, у цій стадії справу може бути направлено на додаткове розслідування.

У *стадії апеляційного провадження* суд апеляційної інстанції перевіряє законність та обґрунтованість судових рішень суду першої інстанції. При цьому апеляційний суд може: винести ухвалу про залишення вироку чи постанови без зміни, а апеляції - без задоволення; скасувати вирок чи постанову і повернути справу прокуророві на додаткове розслідування або на новий судовий розгляд в суд першої інстанції; скасувати вирок чи постанову і закрити справу; змінити вирок чи постанову; постановити свій вирок, скасовуючи повністю чи частково вирок суду першої інстанції; постановити свою постанову, скасовуючи повністю чи частково постанову суду першої інстанції; винести ухвалу про залишення ухвали чи постанови без зміни, а апеляції - без задоволення; скасувати ухвалу чи постанову і повернути її на новий судовий розгляд в суд першої інстанції, а у випадку скасування ухвали чи постанови про закриття справи і повернення її на додаткове розслідування; скасувати окрему ухвалу чи постанову; змінити ухвалу чи постанову; постановити свою ухвалу, скасовуючи повністю чи частково ухвалу чи постанову суду першої інстанції.

У *стадії касаційного провадження* суд касаційної інстанції перевіряє: вироки, ухвали і постанови апеляційного суду, постановлені ним як судом першої інстанції; вироки і постанови апеляційного суду, постановлені ним в апеляційному порядку; вироки місцевих судів, постанови (ухвали) цих судів у справах про застосування примусових заходів виховного або медичного характеру, інші постанови (ухвали), які перешкоджають подальшому провадженню у справі, ухвали апеляційного суду, постановлені за цими вироками, постановами (ухвалами), крім випадків, коли апеляційною інстанцією вказані рішення скасовані, а справу направлено на нове розслідування або новий судовий розгляд. При цьому суд касаційної інстанції має такі повноваження: 1) залишає вирок, постанову чи ухвалу без зміни, а касаційні скарги чи подання - без задоволення; 2) скасовує вирок, постанову чи ухвалу і направляє справу на нове розслідування або новий судовий або апеляційний розгляд; 3) скасовує вирок, постанову чи ухвалу і закриває справу; 4) змінює вирок, постанову чи ухвалу. У разі відкликання касаційних скарг чи подання касаційний

суд виносить ухвалу про закриття касаційного провадження, якщо іншими учасниками судового розгляду рішення не було оскаржене в касаційному порядку.

У *стадії виключного провадження* перевіряються судові рішення, які набрали законної сили.

У *стадії виконання вироку* судом (суддею) вирішуються такі питання: звільнення від покарання і пом'якшення покарання у разі наявності зворотної сили кримінального закону; зарахування в строк покарання часу перебування засудженого в лікувальній установі; застосування умовно-дострокового звільнення від відбування покарання і заміни невідбутої частини покарання більш м'яким; звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років; звільнення від покарання за хворобою; звільнення від покарання з випробуванням після закінчення іспитового строку; скасування звільнення від відбування покарання з випробуванням; скасування звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років; заміни штрафу покаранням у виді громадських робіт, виправних робіт штрафом, обмеження чи позбавлення волі службовим обмеженням, позбавлення волі триманням у дисциплінарному батальйоні; тимчасового залишення засудженого в слідчому ізоляторі на гауптвахті Військової служби правопорядку у Збройних Силах України і переведення з установи виконання покарань в слідчий ізолятор на гауптвахту Військової служби правопорядку у Збройних Силах України; застосування судом примусового лікування до засуджених, які є алкоголіками чи наркоманами, і його припинення; визначення порядку застосування покарання при наявності декількох вироків; розгляд клопотання про зняття судимості.

Правосуддя у кримінальних справах може здійснюватися одноособово та колегіально (колегія професійних суддів, колегія професійних суддів та народних засідателів; у зарубіжних країнах - суд присяжних, розширена колегія).

Слід звернути увагу та те, що присяжні як суб'єкти кримінального процесу передбачені у ст. 68-72 Закону України „Про судоустрій України”, однак у даний час фактично такого суб'єкта кримінального процесу України не існує. *Перспективи та проблеми введення суду присяжних в Україні детально висвітлені у статтях: Аленин Ю.П. К вопросу о введений суда присяжних в Украйни // Актуальні проблеми держави та права. - 2001. - Вип. 10; Пашковский Н.И. Гуртиева Л.Н. Суд присяжних: история и перспективи развития // Актуальні проблеми держави та права. — 2001. — Вип. 10 та монографії: Маляренко В.Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів. - К.: Юрінком Інтер, 2005, до яких слід звернутися при дослідженні цього питання.*

Відповідно до п. 6 ст. 32 КПК України ***прокурором*** у кримінальному процесі - Генеральний прокурор України, прокурор Автономної Республіки Крим, прокурор області, прокурор міста Києва, районний, міський прокурор, військовий прокурор, транспортний прокурор та інші прокурори, прирівняні до прокурорів областей, районних або міських прокурорів, їх заступники і помічники, прокурори управлінь і відділів прокуратур, які діють у межах своєї компетенції.

Діяльність прокурора у кримінальному процесі регулюється ст.ст. 121-123 Конституції України, Законом України "Про прокуратуру”, КПК України та іншими нормативними актами.

Повноваження прокурора, передбачені КПК, здійснюються прокурорами району, міста, їх заступниками, прирівняними до них прокурорами та вищестоящими прокурорами. При цьому повноваження з нагляду у прокурорів однакові. Межі компетенції прокурорів відрізняються за рівнем піднаглядних органів та по становищу прокурора у органах прокуратури.

Діюче кримінально-процесуальне законодавство не встановлює будь-яких особливостей у процесуальній регламентації прокурорського нагляду залежно від відомчої належності слідчих органів або органів дізнання. Прокурор також здійснює нагляд за діяльністю органів дізнання в загальному порядку, а також по конкретних кримінальних справах, які порушують органи дізнання. Прокурор здійснює процесуальне керівництво у процесі провадження дізнання. Повноваження прокурора при здійсненні нагляду за виконанням законів органами дізнання і досудового слідства передбачені ст. 227 та іншими нормами КПК України.

Здійснюючи нагляд за виконанням законів органами дізнання і досудового слідства, прокурор у межах своєї компетенції: вимагає від органів дізнання і досудового слідства для перевірки кримінальні справи, документи, матеріали та інші відомості про вчинені злочини, хід дізнання, досудового слідства і встановлення осіб, які вчинили злочини; перевіряє не менш як один раз на місяць виконання вимог закону про приймання, реєстрацію і вирішення заяв та повідомлень про вчинені або ті, що готуються, злочини; скасовує незаконні і необгрунтовані постанови слідчих та осіб, які провадять дізнання; дає письмові вказівки про розслідування злочинів, про обрання, зміну або скасування запобіжного заходу, кваліфікацію злочину, проведення окремих слідчих дій та розшук осіб, які вчинили злочини; доручає органам дізнання виконання постанов про затримання, привід, взяття під варту, проведення обшуку, виїмки, розшук осіб, які вчинили злочини, виконання інших слідчих дій, а також дає вказівки про вжиття необхідних заходів для розкриття злочинів і виявлення осіб, які їх вчинили, по справах, що перебувають у провадженні прокурора або слідчого прокуратури; бере участь у провадженні дізнання і досудового слідства і в необхідних випадках особисто провадить окремі слідчі дії або розслідування в повному обсязі по будь-якій справі; санкціонує проведення обшуку, відсторонення обвинуваченого від посади та інші дії слідчого і органу дізнання у випадках, передбачених КПК.

Прокурор *санкціонує:* відправлення заарештованого етапом до місця провадження слідства (ч. 3 ст. 139 КПК); провадження обшуку, за винятком житла чи іншого володіння особи (ч. 3 ст. 177 КПК); усунення обвинуваченого від посади (ч. 2 ст. 147 КПК); заміну документів, зміну зовнішності та переселення в інше місце проживання (ч. 3 ст. 13 Закону України „Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві”); заходи щодо особистої охорони, охорони житла і майна, використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів (ч. 2 ст. 17 Закону України „Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві”).

Прокурор *затверджує:* постанову про передачу справи від органа дізнання слідчому (ст. 104 КПК); постанову про ексгумацію трупа (ст. 192 КПК); постанову про направлення справи до суду для вирішення питання про застосування

примусових заходів медичного характеру (ст. 418 КПК); обвинувальний висновок (ст. 229 КПК).

Прокурор *дає згоду:* на постанову слідчого про направлення справи до суду для вирішення питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності (ч. 2 ст. 7 КПК); на зміну, скасування запобіжного заходу, обраного ним або за його згодою (ч. 5 ст. 165 КПК); направлення справи до суду у частині доведеного обвинувачення (ч. 3 ст. 156 КПК); постанову про направлення справи до суду для вирішення питання про поміщення неповнолітнього у приймальник-розподільник (ч. 3 ст. 7^3 КПК); на подання слідчого про огляд житла чи іншого володіння особи (ч. 4 ст. 190 КПК); обшук житла чи іншого володіння особи (ч. 5 ст. 177 КПК); примусову виїмку з житла чи іншого володіння особи (ч. 4 ст. 178 КПК); накладення арешту на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку (ч. 4 ст. 187 КПК); направлення обвинуваченого на стаціонарну судово-медичну або судово-психіатричну експертизу (ч. 1 ст. 205 КПК); на подання про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, а також про продовження строку тримання під вартою (ст.ст. 165^2-165^3 КПК); на подання про звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з амністією.

Прокурор здійснює також інші повноваження, надані йому кримінально-процесуальним законодавством. Так, прокурор продовжує строки розслідування у випадках і порядку, встановлених ст. 120 КПК; повертає кримінальні справи органам досудового слідства зі своїми вказівками щодо провадження додаткового розслідування; вилучає від органу дізнання і передає слідчому будь-яку справу, передає справу від одного органу досудового слідства іншому, а також від одного слідчого іншому з метою забезпечення найбільш повного і об'єктивного розслідування; усуває особу, яка провадить дізнання, або слідчого від дальшого ведення дізнання або досудового слідства, якщо вони допустили порушення закону при розслідуванні справи; порушує кримінальні справи або відмовляє в їх порушенні; закриває або зупиняє провадження в кримінальних справах; дає згоду на закриття кримінальної справи слідчим в тих випадках, коли це передбачено КПК; затверджує обвинувальні висновки (постанови); направляє кримінальні справи до суду. Прокурор, відповідно до ст. 20 Закону України „Про прокуратуру", вправі порушувати кримінальні справи за будь-якими статтями КПК з урахуванням обмежень, встановлених ст. 27 КПК; вирішує питання про допущення захисника до участі в справі.

Перевіривши справу з обвинувальним висновком, прокурор або його заступник приймає одно з таких рішень: 1) затверджує обвинувальний висновок або складає новий обвинувальний висновок; 2) повертає справу органові дізнання або слідчому із своїми письмовими вказівками для провадження додаткового розслідування; 3) закриває справу, склавши про це постанову. Прокурор або його заступник вправі змінити складений слідчим список осіб, які підлягають виклику в судове засідання, а також скасувати чи змінити раніше обраний запобіжний захід або обрати запобіжний захід, якщо його не було обрано, чи поставити перед судом питання про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту.

Одержавши від слідчого кримінальну справу, що надійшла в порядку, передбаченому ст.ст. 7, 7^1 , 7^2 , 7^3 , 8, 9, 10 і 11^1 КПК, прокурор перевіряє повноту

проведеного розслідування, законність постанови і приймає одне з таких рішень: 1) дає письмову згоду з постановою слідчого і направляє справу до суду; 2) скасовує постанову слідчого і повертає йому справу з письмовими вказівками; 3) змінює постанову слідчого або виносить нову постанову.

Прокурор розглядає та вирішує скарги на дії, бездіяльність та постанови органів дізнання та слідчих (загальний строк - 3 дні). Прокурор розглядає заяви про відвід особи, яка провадить дізнання, та слідчого (ст. 60 КПК). Прокурор у межах своєї компетенції вирішує спори про підслідність (ст. 117 КПК).

Участь прокурора в судовому засіданні є обов'язковою, крім випадків: 1) коли розглядаються справи про злочини, передбачені ч. 1 ст. 27 КПК; 2) коли він відмовився від підтримання державного обвинувачення. Прокурор, керуючись вимогами закону і своїм внутрішнім переконанням, підтримує перед судом державне обвинувачення, подає докази, бере участь у дослідженні доказів, заявляє клопотання і висловлює свою думку щодо клопотань інших учасників судового розгляду, викладає свої міркування з приводу застосування кримінального закону і міри покарання щодо підсудного. Коли в результаті судового розгляду прокурор прийде до переконання, що дані судового слідства не підтверджують пред'явленого підсудному обвинувачення, він повинен відмовитися від обвинувачення і у своїй постанові викласти мотиви відмови. Прокурор пред'являє або підтримує пред'явлений цивільний позов, якщо цього вимагає охорона прав фізичних чи юридичних осіб або державних інтересів.

Прокурор, який брав участь у розгляді справи судом першої інстанції, а також прокурор, який затвердив обвинувальний висновок, - у межах обвинувачення, що підтримував прокурор, який брав участь у розгляді справи судом першої інстанції -є суб'єктом подання апеляції. До початку розгляду справи в апеляційному суді прокурор має право доповнити, змінити або відкликати її, а також подати свої заперечення на апеляцію іншого учасника судового розгляду. Попередній розгляд справи здійснюється в судовому засіданні суддею одноособово з обов'язковою участю прокурора. Прокурор бере участь у засіданні суду апеляційної інстанції.

Прокурор має повноваження на внесення касаційного подання. Прокурор приймає участь у розгляді справи у порядку касаційного провадження.

Подання про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами мають право приносити Генеральний прокурор України та його заступники, прокурор Автономної Республіки Крим, прокурор області, прокурор міст Києва чи Севастополя, військовий прокурор (на правах прокурора області). Заяви про перегляд справи заінтересовані особи, підприємства, установи, організації і посадові особи подають прокуророві. З метою перевірки заяви прокурор вправі витребувати справу із суду. Прокурор у всіх випадках, коли йому стануть відомі нові обставини в справі, зобов'язаний особисто або через органи дізнання чи слідчих провести необхідне розслідування цих обставин. Про призначення розслідування нововиявлених обставин виноситься постанова, і розслідування провадиться за правилами, встановленими КПК для проведення досудового слідства. Закінчивши розслідування нововиявлених обставин, районний, міський прокурор при наявності підстав для відновлення справи направляє її разом з матеріалами розслідування або вироком, що набрав законної сили, яким винні у зловживанні або фальсифікації

доказів у справі уже засуджені, і своїм висновком відповідно прокуророві Автономної Республіки Крим, прокуророві області, прокуророві міст Києва чи Севастополя, військовому прокурору (на правах прокурора області), який і вирішує питання про принесення подання до апеляційного суду. Справи, в яких вирок винесено апеляційним судом, прокурор Автономної Республіки Крим, прокурор області або прокурор міст Києва, Севастополя, військовий прокурор (на правах прокурора області) направляє Генеральному прокурору України, який вирішує питання про принесення подання до касаційного суду. Коли прокурор не вбачає підстав для перегляду справи в зв'язку з нововиявленими обставинами, він відмовляє в цьому своєю вмотивованою постановою, про що повідомляє осіб та підприємства, установи, організації, які подали заяви. Ця постанова прокурора може бути оскаржена вищестоящому прокуророві. Клопотання про перегляд судового рішення з підстави неправильного застосування кримінального закону та істотного порушення вимог кримінально-процесуального закону, які істотно вплинули на правильність судового рішення вправі подавати засуджений, його захисник чи законний представник, прокурор, який брав участь в розгляді справи судом першої, апеляційної чи касаційної інстанції, Генеральний прокурор України та його заступники, прокурор Автономної Республіки Крим, прокурор області, міст Києва і Севастополя, прирівнені до них прокурори та їх заступники в межах їх повноважень - незалежно від їх участі в розгляді справи судом.

Начальник слідчого відділу - це начальник Головного слідчого управління, слідчого управління, відділу, відділення органів внутрішніх справ, безпеки та його заступники, які діють у межах своєї компетенції, а також податкової міліції. Начальник слідчого відділу здійснює контроль за своєчасністю дій слідчих по розкриттю злочинів і запобіганню їм, вживає заходів до найбільш повного, всебічного і об'єктивного провадження досудового слідства в кримінальних справах. Начальник слідчого відділу *має право* перевіряти кримінальні справи, давати вказівки слідчому про провадження досудового слідства, про притягнення як обвинуваченого, про кваліфікацію злочину та обсяг обвинувачення, про направлення справи до суду, про провадження окремих слідчих дій, передавати справу від одного слідчого іншому, доручати розслідування справи декільком слідчим, а також брати участь у провадженні досудового слідства та особисто провадити досудове слідство, користуючись при цьому повноваженнями слідчого. Вказівки начальника слідчого відділу в кримінальній справі даються слідчому у письмовій формі і є обов'язковими для виконання. Оскарження цих вказівок прокуророві не зупиняє їх виконання, за винятком випадків незгоди слідчого з вказівками про притягнення як обвинуваченого, про кваліфікацію злочину і обсяг обвинувачення, про направлення справи до суду або про закриття справи. Вказівки прокурора обов'язкові для начальника слідчого відділу. Оскарження цих вказівок вищестоящому прокуророві не зупиняє їх виконання.

Органами досудового слідства, відповідно до ст. 102 КПК, є слідчі прокуратури, слідчі органів внутрішніх справ, слідчі податкової міліції і слідчі органів безпеки. У юридичній літературі склалося декілька точок зору щодо процесуальної функції (функцій), що здійснює слідчий: розслідування; кримінальне

переслідування; кримінальне переслідування, захист та вирішення справи; всебічне, повне та об'єктивне дослідження обставин справи.

В справах, в яких досудове слідство є обов'язковим, слідчий вправі в будь-який момент приступити до провадження досудового слідства. Слідчий зобов'язаний негайно приступити до провадження слідства в порушеній ним чи переданій йому справі. При провадженні досудового слідства всі рішення про спрямування слідства і про провадження слідчих дій слідчий приймає самостійно, за винятком випадків, коли законом передбачено одержання згоди від суду (судді) або прокурора, і несе повну відповідальність за їх законне і своєчасне проведення. Слідчий *вправі* затримати і допитати особу, підозрювану у вчинені злочину, провадити слідчі дії в інших слідчих районах і вправі доручити провадження цих дій відповідному слідчому або органу дізнання, які зобов'язані це доручення виконати в десятиденний строк. У необхідних випадках слідчий попереджає свідків, потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, захисника, експерта, спеціаліста, перекладача, понятих, а також інших осіб, які присутні при провадженні слідчих дій, про обов'язок не розголошувати без його дозволу даних досудового слідства. Слідчий приймає рішення про визнання особи потерпілим, цивільним позивачем, про притягнення особи як обвинуваченого, про притягнення як цивільного відповідача, про вжиття заходів до забезпечення заявленого в кримінальній справі цивільного позову, а також можливого в майбутньому цивільного позову, розглядає та вирішує клопотання. Слідчий в справах, які перебувають в його провадженні, *вправі* викликати будь-яких осіб як свідків і як потерпілих для допиту або як експертів для дачі висновків; вимагати від підприємств, установ, організацій, посадових осіб і громадян пред'явлення предметів і документів, які можуть встановити необхідні в справі фактичні дані; вимагати від банків інформацію, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб у порядку та обсязі, встановлених Законом України „Про банки і банківську діяльність". Слідчий має й інші повноваження, передбачені кримінально-процесуальним законом.

Слідчий у процесі своєї діяльності здійснює взаємодію із органами дізнання. Форми взаємодії можна класифікувати на *процесуальні* (вказівка, доручення, окремі доручення) і *непроцесуальні* (спільне планування слідчих дій та оперативно-розшукових заходів; обмін інформацією за повідомленнями про вчинені або підготовлювані злочини, а також з інших питань слідчої та оперативно-розшукової діяльності; координація слідчих дій та оперативно-розшукових заходів; консультації; спільний аналіз причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів; слідчо-оперативна група) (М.А. Погорецький) Слідчий по розслідуваних ним справах вправі давати органам дізнання доручення і вказівки про провадження розшукних та слідчих дій і вимагати від органів дізнання допомоги при провадженні окремих слідчих дій. Такі доручення і вказівки слідчого є для органів дізнання обов'язковими. Слідчий має право провадити слідчі дії в інших слідчих районах і вправі доручити провадження цих дій відповідному слідчому або органу дізнання, які зобов'язані це доручення виконати в десятиденний строк.

Орган дізнання **-** це керівник державної установи або сама установа в особі його керівника, на яких законом покладено обов'язок провадити кримінально-процесуальну та інші діяльність у зв'язку з наявною у них інформацією про можливе

вчинення злочину (В.В. Вапнярчук). Органами дізнання є: *міліція; податкова міліція* - у справах про ухилення від сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, а також у справах про приховування валютної виручки; *органи безпеки* — у справах, віднесених законом до їх відання; *начальники органів управління Військової служби правопорядку у Збройних Силах України та їх заступники з питань провадження дізнання* - у справах про злочини, вчинені військовослужбовцями Збройних Сил України та військовозобов'язаними під час проходження ними зборів, працівниками Збройних Сил України під час виконання ними службових обов'язків або в розташуванні військової частини, а командири (начальники) військових частин, з'єднань, начальники військових установ - у справах про злочини, вчинені підлеглими їм військовослужбовцями і військовозобов'язаними під час проходження ними зборів, а також у справах про злочини, вчинені працівниками Збройних Сил України у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків або в розташуванні військової частини, з'єднання, установи чи на військових об'єктах; *командири кораблів* - у справах про злочини, вчинені підлеглими їм військовослужбовцями, а також у справах про злочини, вчинені працівниками Збройних Сил України у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків під час походу за межами України; *митні органи* - в справах про контрабанду; *начальники установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, лікувально-трудових профілакторіїв* - у справах про злочини проти встановленого порядку несення служби, вчинені працівниками цих установ, а також у справах про злочини, вчинені в розташуванні цих установ; *органи державного пожежного нагляду* - у справах про пожежі і порушення протипожежних правил; *органи прикордонної служби* - у справах про порушення державного кордону; *капітани морських суден, що перебувають у далекому плаванні.* Відповідно до ст. 103 КПК, на органи дізнання покладається вжиття необхідних оперативно-розшукових заходів з метою виявлення ознак злочину і осіб, що його вчинили. Орган дізнання слід відрізняти від особи, яка провадить дізнання (дізнавача), який є посадовою (службовою) особою органу дізнання, яка уповноважена керівником органу дізнання на розслідування кримінальних справ у формі дізнання в межах визначеної законом компетенції. Особа, яка провадить дізнання, має самостійні владні повноваження, зокрема передбачені у ч. 3 ст. 26, ч. 4 ст. 44, ч. 2 ст. 46, ст. 47, п. 5 ст. 48, ч. 2 ст. 49, ч. 1 ст. 50, ч. 1, 3 ст. 66, ч. 1, 2 ст. 72 КПК тощо.

Обставини, що виключають участь у справі судді, прокурора, слідчого, особи, яка проводить дізнання. *Суддя не може брати участі в розгляді кримінальної справи:* якщо він є потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем або родичем кого-небудь з них, а також родичем слідчого, особи, яка провадила дізнання, обвинувача або обвинуваченого; якщо він брав участь у даній справі як свідок, експерт, спеціаліст, перекладач, особа, яка провадила дізнання, слідчий, обвинувач, захисник або представник інтересів потерпілого, цивільного позивача або цивільного відповідача; якщо він під час досудового розслідування справи вирішував питання щодо проведення обшуку, виїмки, огляду, обрання, зміни чи скасування запобіжних заходів, продовження строків тримання під вартою, або розглядав скарги на затримання чи на постанови про відмову в порушенні

кримінальної справи або закриття справи; якщо він під час досудового розслідування справи розглядав питання про усунення захисника; якщо він особисто або його родичі заінтересовані в результатах справи; при наявності інших обставин, які викликають сумнів в об'єктивності судді. У складі суду, що розглядає кримінальну справу, не можуть бути особи, які є родичами між собою. Суддя, який брав участь у розгляді кримінальної справи в суді першої інстанції, не може брати участі в розгляді цієї справи в апеляційному чи касаційному порядку, а так само брати участь в новому розгляді справи в суді першої інстанції в разі скасування вироку або ухвали про закриття справи, поставлених з його участю. Суддя, який брав участь у розгляді справи в апеляційному порядку, не може брати участі в розгляді цієї справи в суді першої інстанції або в касаційному порядку, а так само в новому розгляді справи в касаційній інстанції після скасування ухвали, постановленої з його участю. Суддя, який брав участь у розгляді справи в касаційному порядку, не може брати участі в розгляді тієї ж справи в суді першої інстанції і в апеляційному порядку, а так само в повторному розгляді справи в касаційному порядку, якщо постанову (ухвалу), винесену з його участю, скасовано. Суддя, який брав участь у розгляді справи, не може брати участі в розгляді цієї справи в порядку виключного провадження.

Прокурор не може брати участь у справі, якщо він є потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем або родичем кого-небудь з них, а також родичем слідчого, особи, яка провадила дізнання, обвинувача або обвинуваченого; якщо він брав участь у даній справі як свідок, експерт, спеціаліст, перекладач, особа, яка провадила дізнання, слідчий, обвинувач, захисник або представник інтересів потерпілого, цивільного позивача або цивільного відповідача; якщо він особисто або його родичі заінтересовані в результатах справи; при наявності інших обставин, які викликають сумнів в об'єктивності прокурора. Проте коли прокурор брав участь у проведенні досудового слідства в справі, у розгляді справи в суді першої інстанції в апеляційному чи касаційному порядку, то ці обставини не можуть бути підставою для відводу.

Слідчий і особа, яка провадить дізнання, підлягають відводу: коли вони є потерпілими, свідками, цивільними позивачами, цивільними відповідачами або родичами кого-небудь з них, а також родичами обвинуваченого; коли вони брали участь у справі як експерти, спеціалісти, перекладачі, захисники або представники інтересів потерпілого, цивільного позивача або цивільного відповідача; коли вони або їх родичі заінтересовані в результатах справи; при наявності інших обставин, які викликають сумнів у їх об'єктивності.

Особи, які мають у кримінальному процесі власні інтереси.

Відповідно до ст. 43 [1] КПК, ***підозрюваним*** визнається: 1) особа, затримана за підозрою у вчиненні злочину; 2) особа, до якої застосовано запобіжний захід до винесення постанови про притягнення її як обвинуваченого. Строк перебування у статусі підозрюваного: 72 години (оскільки протягом сімдесяти двох годин після затримання орган дізнання, слідчий, прокурор: звільняє затриманого - якщо не підтвердилась підозра у вчиненні злочину, вичерпався встановлений законом строк затримання або затримання було здійснено з порушенням вимог, передбачених ч. 1 і ч. 2 ст. 106 КПК; звільняє затриманого і обирає щодо нього запобіжний захід, не

зв'язаний з триманням під вартою; доставляє затриманого до судді з поданням про обрання йому запобіжного заходу у вигляді взяття під варту); 10 (15) діб (при продовженні затримання судом у відповідності до ч. 8 ст. 165^2 КПК). Застосування запобіжного заходу до підозрюваного можливе у виняткових випадках. При цьому обвинувачення повинне бути пред'явлене не пізніше 10 діб з моменту застосування запобіжного заходу, інакше запобіжний захід скасовується. Про затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, негайно повідомляється один з її родичів. Копія протоколу затримання із переліком прав підозрюваного негайно йому вручається.

Підозрюваний *має право:* знати, в чому він підозрюється; давати показання або відмовитися давати показання і відповідати на запитання; мати захисника і побачення з ним до першого допиту; подавати докази; заявляти клопотання і відводи; вимагати перевірки судом чи прокурором правомірності затримання; подавати скарги на дії і рішення особи, яка провадить оперативно-розшукові дії та дізнання, слідчого і прокурора, а за наявності відповідних підстав - на забезпечення безпеки. Про роз'яснення прав підозрюваному зазначається в протоколі затримання або постанові про застосування запобіжного заходу. Підозрюваний *зобов'язаний* з'являтися за викликом органу дізнання, слідчого, прокурора.

Відповідно до ст. 43 КПК, ***обвинуваченим*** є особа, щодо якої винесена постанова про притягнення як обвинуваченого. Обвинувачений *має право:* знати, в чому його обвинувачують; давати показання з пред'явленого йому обвинувачення або відмовитися давати показання і відповідати на запитання; мати захисника і побачення з ним до першого допиту; подавати докази; заявляти клопотання; ознайомлюватися після закінчення досудового слідства або дізнання з усіма матеріалами справи; брати участь у судовому розгляді в суді першої інстанції; заявляти відводи; подавати скарги на дії і рішення особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора, судді та суду, а за наявності відповідних підстав - на забезпечення безпеки. Права обвинуваченого конкретизовано також у ст.ст. 142, 145, 146, 197, 218, 221, підсудного - ст. 263 КПК тощо. Після призначення справи до судового розгляду обвинувачений називається підсудним.

В судовому засіданні підсудний *має право:* заявляти відводи; на колегіальний розгляд справи у випадках, передбачених законом; мати захисника або взяти захист своїх інтересів на себе; заявляти клопотання і висловлювати свою думку про клопотання інших учасників судового розгляду; подавати докази, просити суд про приєднання до справи документів, про виклик свідків, про призначення експертизи і витребування інших доказів; давати показання по суті справи в кожний момент судового слідства або відмовитися давати показання і відповідати на запитання; просити суд про оголошення доказів, що є в справі; задавати питання іншим підсудним, свідкам, експертові, спеціалістові, потерпілому, цивільному позивачеві і цивільному відповідачеві; брати участь в огляді речових доказів, місця вчинення злочину і документів; брати участь у судових дебатах; звертатися до суду з останнім словом.

Обвинувачений, підсудний *зобов'язані:* з'являтися за викликом суду, слідчого, прокурора, органу дізнання; дотримуватися обмежень, встановлених запобіжним заходом у разі його застосування; дотримуватися порядку судового засідання.

Потерпілим визнається особа, якій злочином заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду (ст. 49 КПК). Про визнання громадянина потерпілим чи про відмову в цьому особа, яка провадить дізнання, слідчий і суддя виносять постанову, а суд - ухвалу. При цьому для винесення такої ухвали не потрібно заяви постраждалого. Потерпілим може бути визнана фізична особа незалежно від її віку та дієздатності. У справі про незакінчений злочин особа визнається потерпілим за умови фактичного заподіяння їй моральної, фізичної або майнової шкоди. У справах про злочини, внаслідок яких сталася смерть потерпілого, права потерпілого, передбачені КПК, мають його близькі родичі, якими є: батьки, дружина, діти, рідні брати і сестри, дід, баба, внуки.

Особа, якій заподіяно шкоду і яка пред'явила вимогу про її відшкодування, визнається одночасно потерпілим та цивільним позивачем.

Громадянин, визнаний потерпілим від злочину, *вправі* давати показання у справі. При цьому у разі давання показань він зобов'язаний давати правдиві показання. Потерпілий і його представник мають право: подавати докази; заявляти клопотання; знайомитися з усіма матеріалами справи з моменту закінчення досудового слідства, а у справах, в яких досудове слідство не провадилося, - після призначення справи до судового розгляду; брати участь у судовому розгляді; заявляти відводи; подавати скарги на дії особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора і суду, а також подавати скарги на вирок або ухвали суду і постанови народного судді, а за наявності відповідних підстав - на забезпечення безпеки тощо. У випадках, якщо прокурор відмовляється від підтримання державного обвинувачення у суді, потерпілий має право під час судового розгляду особисто або через свого представника підтримувати обвинувачення. Потерпілий може брати участь у судових дебатах.

Потерпілий *зобов'язаний:* з'являтися за викликом органу дізнання, слідчого, прокурора, суду; давати правдиві показання; виконувати розпорядження головуючого; дотримуватися порядку судового засідання.

Цивільним позивачем, відповідно до ст. 50 КПК, визнається громадянин, підприємство, установа чи організація, які зазнали матеріальної шкоди від злочину і пред'явили вимогу про відшкодування збитків відповідно до ст. 28 КПК. При цьому особа може пред'явити вимогу про відшкодування шкоди лише до обвинуваченого або особи, яка несе цивільно-правову відповідальність за його дії. Особа може бути визнана цивільним позивачем лише за умови, що фізична або юридична особа зазнали шкоди та пред'явили вимогу про її відшкодування. Про визнання цивільним позивачем чи про відмову в цьому особа, яка провадить дізнання, слідчий, суддя виносять постанову, а суд - ухвалу.

Цивільний позивач або його представник *мають право:* подавати докази; заявляти клопотання; брати участь у судовому розгляді; просити орган дізнання, слідчого і суд про вжиття заходів до забезпечення заявленого ними позову; підтримувати цивільний позов; ознайомлюватися з матеріалами справи з моменту закінчення досудового слідства, а у справах, в яких досудове слідство не провадилось, - після призначення справи до судового розгляду; заявляти відводи; подавати скарги на дії особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора і суду, а

також подавати скарги на вирок або ухвали суду в частині, що стосується цивільного позову, а за наявності відповідних підстав - на забезпечення безпеки.

Цивільний позивач *зобов'язаний* з'являтися за викликом органу дізнання, слідчого, прокурора і суду; виконувати розпорядження головуючого; дотримуватися порядку судового засідання. Цивільний позивач зобов'язаний на вимогу органу дізнання, слідчого, прокурора і суду пред'являти всі необхідні документи, пов'язані з заявленим позовом.

Як ***цивільних відповідачів,*** відповідно до ст. 51 КПК, може бути притягнуто батьків, опікунів, піклувальників або інших осіб, а також підприємства, установи та організації, які в силу закону несуть відповідальність за шкоду, завдану злочинними діями обвинуваченого. За загальним правилом, цивільний позов пред'являється до обвинуваченого. Особи, спільними діями або бездіяльністю яких було завдано шкоди, несуть солідарну відповідальність перед потерпілим. За заявою потерпілого суд може визначити відповідальність осіб, які спільно завдали шкоди, у частці відповідно до ступеня їхньої вини (ст. 1190 ЦК). Шкода, завдана спільними діями кількох неповнолітніх осіб, відшкодовується ними у частці, яка визначається за домовленістю між ними або за рішенням суду (ст. 1182 ЦК). Однак ЦК України передбачено випадки, коли окремі особи несуть відповідальність за його дії. Шкода, завдана малолітньою особою (яка не досягла чотирнадцяти років), відшкодовується її батьками (усиновлювачами) або опікуном чи іншою фізичною особою, яка на правових підставах здійснює виховання малолітньої особи, - якщо вони не доведуть, що шкода не є наслідком несумлінного здійснення або ухилення ними від здійснення виховання та нагляду за малолітньою особою (ст. 1178 ЦК). Шкода, завдана спільними діями кількох малолітніх осіб, відшкодовується їхніми батьками (усиновлювачами), опікунами в частці, яка визначається за домовленістю між ними або за рішенням суду. Якщо в момент завдання шкоди кількома малолітніми особами одна з них перебувала в закладі, який за законом здійснює щодо неї функції опікуна, цей заклад відшкодовує завдану шкоду у частці, яка визначається за рішенням суду (ст. 1181 ЦК). У разі відсутності у неповнолітньої особи майна, достатнього для відшкодування завданої нею шкоди, ця шкода відшкодовується в частці, якої не вистачає, або в повному обсязі її батьками (усиновлювачами) або піклувальником, якщо вони не доведуть, що шкоди було завдано не з їхньої вини. Якщо неповнолітня особа перебувала у закладі, який за законом здійснює щодо неї функції піклувальника, цей заклад зобов'язаний відшкодувати шкоду в частці, якої не вистачає, або в повному обсязі, якщо він не доведе, що шкоди було завдано не з його вини (ст. 1179 ЦК). Юридична або фізична особа відшкодовує шкоду, завдану їхнім працівником під час виконання ним своїх трудових (службових) обов'язків (ч. 1 ст. 1172 ЦК). Шкода, завдана фізичній або юридичній особі незаконними рішеннями, дією чи бездіяльністю органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування при здійсненні ними своїх повноважень, відшкодовується державою, Автономною Республікою Крим або органом місцевого самоврядування незалежно від вини цих органів (ст. 1173 ЦК).

Про притягнення як цивільного відповідача особа, яка провадить дізнання, слідчий, суддя виносять постанову, а суд - ухвалу. Цивільний відповідач або його

представник *має право:* заперечувати проти пред'явленого позову; давати пояснення по суті пред'явленого позову; подавати докази; заявляти клопотання; ознайомлюватися з матеріалами справи, що стосуються цивільного позову, з моменту закінчення досудового слідства, а у справах, в яких досудове слідство не провадилося, - після призначення справи до судового розгляду; брати участь у судовому розгляді; заявляти відводи; подавати скарги на дії особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора і суду, а також подавати скарги на вирок і ухвали суду в частині, що стосується цивільного позову, а за наявності відповідних підстав - на забезпечення безпеки. Цивільний відповідач *зобов'язаний* з'являтися за викликом органу дізнання, слідчого, прокурора і суду; виконувати розпорядження головуючого; дотримуватися порядку судового засідання.

Особи, які захищають та представляють інтереси інших осіб.

Захисником, відповідно до ст. 44 КПК України, є особа, яка в порядку, встановленому законом, уповноважена здійснювати захист прав і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого та надання їм необхідної юридичної допомоги при провадженні у кримінальній справі.

Як захисники допускаються особи, які мають свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю в Україні та інші фахівці у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи. Адвокатом, відповідно до ст. 2 Закону України „Про адвокатуру", може бути особа, яка має вищу юридичну освіту, підтверджену дипломом України або відповідно до міжнародних договорів України дипломом іншої крани, стаж роботи у галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційні іспити, одержала в Україні свідоцтво про право на зайняття адвокатською діяльністю та прийняла присягу Адвоката України. У даний час статус фахівців у галузі права спеціальним законом не урегульовано. У випадках і в порядку, передбачених КПК, як захисники допускаються близькі родичі обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, його опікуни або піклувальники.

Повноваження захисника на участь у справі стверджується: адвоката - ордером відповідного адвокатського об'єднання; адвоката, який не є членом адвокатського об'єднання - угодою, інші фахівці у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи або дорученням юридичної особи - угодою або дорученням юридичної особи; близьких родичів, опікунів або піклувальників - заявою обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого про їх допуск до участі в справі як захисників.

Захисник допускається до участі в справі в будь-якій стадії процесу. Близькі родичі обвинуваченого, його опікуни або піклувальники в якості захисників допускаються до участі в справі з моменту пред'явлення обвинуваченому для ознайомлення матеріалів досудового слідства. У випадках, коли відповідно до вимог ст. 45 КПК участь захисника є обов'язковою, близькі родичі обвинуваченого, його опікуни або піклувальники в якості захисників можуть брати участь у справі лише одночасно з захисником - адвокатом чи іншим фахівцем у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи. Про допуск захисника до участі в справі особа, яка провадить дізнання, слідчий, прокурор, суддя виносять постанову, а суд - ухвалу.

Участь захисника при провадженні дізнання, досудового слідства і в розгляді кримінальної справи в суді першої інстанції *є обов'язковою* у випадках, передбачених ст. 45 КПК, а саме: 1) у справах осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочину у віці до 18 років, - з моменту визнання особи підозрюваною чи пред'явлення їй обвинувачення; 2) у справах про злочини осіб, які через свої фізичні або психічні вади (німі, глухі, сліпі тощо) не можуть самі реалізувати своє право на захист, - з моменту затримання особи чи пред'явлення їй обвинувачення або з моменту встановлення цих вад; 3) у справах осіб, які не володіють мовою, якою ведеться судочинство - з моменту затримання особи чи пред'явлення їй обвинувачення; 4) коли санкція статті, за якою кваліфікується злочин, передбачає довічне ув'язнення - з моменту затримання особи чи пред'явлення їй обвинувачення; 5) при провадженні справи про застосування примусових заходів медичного характеру - з моменту встановлення факту наявності у особи душевної хвороби; 6) при провадженні справи про застосування примусових заходів виховного характеру - з моменту першого допиту неповнолітнього або з моменту поміщення його до приймальника-розподільника. У суді апеляційної інстанції участь захисника у випадках, передбачених ч. 1 ст. 45 КПК, є обов'язковою, якщо в апеляції ставиться питання про погіршення становища засудженого чи виправданого.

Захисник запрошується підозрюваним, обвинуваченим, підсудним чи засудженим, їх законними представниками, а також іншими особами за проханням чи згодою підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого. Особа, що провадить дізнання, слідчий, суд зобов'язані надати затриманій особі чи особі, яка утримується під вартою, допомогу у встановленні зв'язку з захисником або з особами, які можуть запросити захисника. Підозрюваний, обвинувачений, підсудний вправі запросити собі кількох захисників. Особа, яка провадить дізнання, слідчий чи суд можуть призначити захисника через адвокатське об'єднання. Вимога особи, яка провадить дізнання, слідчого, суду про призначення захисника, є обов'язковою для керівника адвокатського об'єднання.

Захисник призначається у випадках: 1) коли відповідно до вимог ч. 1 і 2 ст. 45 КПК участь захисника є обов'язковою, але підозрюваний, обвинувачений, підсудний не бажає або не може запросити захисника; 2) коли підозрюваний, обвинувачений, підсудний бажає запросити захисника, але за відсутністю коштів чи з інших об'єктивних причин не може цього зробити.

У випадку, коли є потреба у проведенні невідкладних слідчих чи інших процесуальних дій з участю захисника, а підозрюваний чи обвинувачений ще не встиг запросити захисника або явка обраного захисника неможлива, особа, яка провадить дізнання, слідчий своєю постановою вправі призначити захисника тимчасово до явки обраного захисника. Якщо потреби у проведенні невідкладних слідчих чи інших процесуальних дій з участю захисника немає і коли неможлива явка захисника, обраного підозрюваним протягом двадцяти чотирьох годин, а захисника, обраного обвинуваченим чи підсудним, - протягом семидесяти двох годин, особа, яка провадить дізнання, слідчий, суд мають право запропонувати підозрюваному, обвинуваченому, підсудному запросити іншого захисника. Якщо і цей захисник не зможе з'явитися для участі в справі протягом двадцяти чотирьох

годин, а також у випадках, коли підозрюваний, обвинувачений, підсудний протягом того ж строку не запросить іншого захисника, особа, яка провадить дізнання, слідчий чи суддя постановою, а суд - ухвалою самі призначають захисника.

Підозрюваний, обвинувачений і підсудний мають право в будь-який момент провадження у справі відмовитися від запрошеного чи призначеного захисника. Відмова допускається лише з ініціативи підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного і не позбавляє його права запросити того ж чи іншого захисника в подальших стадіях процесу. При відмові від захисника особа, яка провадить дізнання, слідчий складають протокол з зазначенням мотивів відмови, а суд зазначає про це в протоколі судового засідання. Про прийняття відмови від захисника чи відхилення її особа, яка провадить дізнання, слідчий, суддя виносять постанову, а суд - ухвалу.

Відмова від захисника у випадках, зазначених у ст. 45 КПК, може бути прийнята лише коли підозрюваний, обвинувачений, підсудний, засуджений чи виправданий обґрунтовують її мотивами, які особа, що провадить дізнання, слідчий, суд визнають такими, що заслуговують на увагу. У цьому випадку захисник замінюється іншим в порядку, передбаченому ч. 4 ст. 46 КПК.

Прийнявши відповідно до вимог ст. 50 КПК рішення про усунення захисника від участі в справі, а також прийнявши відмову захисника від виконання обов'язків, особа, яка провадить дізнання, слідчий, суддя чи суд роз'яснюють підозрюваному, обвинуваченому, підсудному його право запросити іншого захисника та надають йому для цього в стадії розслідування справи не менше доби, а в стадії судового розгляду справи - не менше трьох діб. Якщо у випадках, передбачених ст. 45 КПК, підозрюваний, обвинувачений, підсудний протягом цих строків не запросить іншого захисника, особа, яка провадить дізнання, слідчий чи суддя постановою, а суд - ухвалою самі призначають захисника.

Заміна одного захисника іншим, крім випадків, які виключають участь захисника у справі, може мати місце тільки за клопотанням чи згодою підозрюваного, обвинуваченого, підсудного. Заміна одного захисника іншим може мати місце в будь-якій стадії процесу і не тягне відновлення процесуальних дій, вчинених за участю захисника, якого замінено.

Захисник *зобов'язаний* використовувати передбачені законом засоби захисту з метою з'ясування обставин, які спростовують підозру чи обвинувачення, пом'якшують чи виключають кримінальну відповідальність підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого та надавати їм необхідну юридичну допомогу.

З моменту допуску до участі у справі захисник *має право:* 1) до першого допиту підозрюваного чи обвинуваченого мати з ним конфіденційне побачення, а після першого допиту - такі ж побачення без обмеження їх кількості та тривалості; 2) мати побачення з засудженим чи з особою, до якої застосовано примусові заходи медичного чи виховного характеру; 3) ознайомлюватися з матеріалами, якими обґрунтовується затримання підозрюваного чи обрання запобіжного заходу або пред'явлення обвинувачення, а після закінчення досудового слідства - з усіма матеріалами справи; 4) бути присутнім на допитах підозрюваного, обвинуваченого та при виконанні інших слідчих дій, виконуваних з їх участю або за їх клопотанням

чи клопотанням самого захисника, а при виконанні інших слідчих дій - з дозволу дізнавача, слідчого; 5) застосовувати науково-технічні засоби при провадженні тих слідчих дій, в яких бере участь захисник, а також при ознайомленні з матеріалами справи - з дозволу особи, яка провадить дізнання, чи слідчого, а у суді, якщо справа розглядається у відкритому судовому засіданні, - з дозволу судді чи суду; 6) брати участь в судових засіданнях; 7) ставити в судовому засіданні питання підсудним, потерпілому, свідкам, експерту, спеціалісту, позивачу і відповідачу, брати участь у дослідженні інших доказів; 8) подавати докази, заявляти клопотання і відводи, висловлювати в судовому засіданні свою думку щодо клопотань інших учасників судового розгляду, оскаржувати дії і рішення особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора і суду; 9) виступати в судових дебатах; 10) знайомитися з протоколом судового засідання та подавати на нього зауваження; 11) знати про принесені в справі подання прокурора, апеляції, подавати на них заперечення; 12) брати участь в засіданнях суду при апеляційному розгляді справи; 13) збирати відомості про факти, що можуть використовуватися як докази в справі, в тому числі запитувати і одержувати документи чи їх копії від громадян та юридичних осіб, знайомитися на підприємствах, в установах, організаціях, об'єднаннях громадян з необхідними документами, крім тих, таємниця яких охороняється законом, одержувати письмові висновки фахівців з питань, що вимагають спеціальних знань, опитувати громадян. Захисник зобов'язаний з'являтися для участі у виконанні процесуальних дій, в яких його участь є обов'язковою. У разі неможливості з'явитися у призначений строк, захисник зобов'язаний заздалегідь повідомити про це та про причини неможливості явки дізнавачу, слідчому, прокурору, суду. У разі неявки захисника, слідча дія, участь в якій захисника не є обов'язковою, виконується без нього.

Захисник *не вправі* розголошувати дані, які стали йому відомі у зв'язку з виконанням його обов'язків. Документи, пов'язані з виконанням захисником його обов'язків при участі в справі не підлягають огляду, розголошенню чи вилученню дізнавачем, слідчим, прокурором чи судом без його згоди. Захисник *зобов 'язаний* не перешкоджати встановленню істини в справі шляхом вчинення дій, спрямованих на те, щоб схилити свідка чи потерпілого до відмови від показань або до дачі завідомо неправдивих показань, схилити експерта до відмови від дачі висновку чи дачі завідомо неправдивого висновку, іншим чином сфальсифікувати докази у справі або затягнути розслідування чи судовий розгляд справи. Він також повинен дотримуватися встановленого порядку при розслідуванні та судовому розгляді справи. Після допуску до участі в справі захисник вправі відмовитися від виконання своїх обов'язків лише у випадках: коли є обставини, які згідно зі ст. 61 КПК виключають його участь у справі; коли він свою відмову мотивує недостатніми знаннями чи некомпетентністю.

Відповідно до ст. 61 КПК, *захисником не може бути особа:* 1) яка брала участь у даній справі як дізнавач, слідчий, прокурор, суддя, секретар судового засідання, експерт, спеціаліст, перекладач, понятий, представник потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача; 2) яка відповідно до КПК є свідком і в зв'язку з цим допитувалась або підлягає допиту; 3) яка є родичем особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора, будь-кого із складу суду, потерпілого, цивільного

позивача; 4) щодо якої порушено кримінальну справу; 5) визнана недієздатною чи обмежено дієздатною. Особа не може брати участь у справі як захисник також у випадках: 1) коли вона у даній справі надає або раніше надавала юридичну допомогу особі, інтереси якої суперечать інтересам особи, яка звернулася з проханням про надання юридичної допомоги; 2) у разі зупинення дії свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю або права на надання правової допомоги чи його анулювання у порядку, встановленому законодавчими актами України.

Одна і та ж особа не може бути захисником двох і більше підозрюваних, обвинувачених чи підсудних, якщо інтереси захисту одного з них суперечать інтересам захисту іншого. Не може бути захисником особа, яка, зловживаючи своїми правами, перешкоджає встановленню істини в справі, затягує розслідування чи судовий розгляд справи, а також особа, яка порушує порядок у судовому засіданні чи не виконує розпоряджень головуючого під час судового розгляду справи. Захисник може бути усунутий від участі у справі лише з підстав, передбачених ст. 61 КПК. Встановивши, що особа, яка є захисником, брала участь у даній справі як дізнавач, слідчий, прокурор, суддя, секретар судового засідання, експерт, спеціаліст, перекладач, понятий, представник потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача; є родичем особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора, будь-кого із складу суду, потерпілого, цивільного позивача; щодо неї порушено кримінальну справу; визнана недієздатною чи обмежено дієздатною; коли вона у даній справі надає або раніше надавала юридичну допомогу особі, інтереси якої суперечать інтересам особи, яка звернулася з проханням про надання юридичної допомоги; зупинено дію свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю або права на надання правової допомоги чи його анульовано; є захисником двох і більше підозрюваних, обвинувачених чи підсудних, якщо інтереси захисту одного з них суперечать інтересам захисту іншого, особа, яка провадить дізнання, слідчий виносять мотивовану постанову про усунення захисника від участі в справі та повідомляють про це захисникові і підозрюваному, обвинуваченому, підсудному. На стадії дізнання та досудового слідства питання про усунення захисника від участі у справі, якщо він є свідком і в зв'язку з цим допитувався або підлягає допиту, або, зловживаючи своїми правами, перешкоджає встановленню істини в справі, затягує розслідування чи судовий розгляд справи, а також особа, яка порушує порядок у судовому засіданні чи не виконує розпоряджень головуючого під час судового розгляду справи, за поданням особи, яка провадить дізнання, слідчого вирішує суддя за місцем провадження розслідування. Суддя розглядає подання про усунення захисника від участі у справі, вивчає матеріали, якими обґрунтовується подання, вислуховує прокурора і захисника, при необхідності опитує підозрюваного, обвинуваченого, особу, у провадженні якої знаходиться справа, після чого виносить мотивовану постанову про усунення захисника від участі у справі чи про відмову в цьому. Постанова судді про усунення захисника оскарженню не підлягає. Під час судового розгляду питання про усунення захисника вирішує суд.

У разі, якщо потерпілий, цивільний позивач або цивільний відповідач не можуть самостійно представляти свої інтереси, вони мають право запросити представника. Відповідно до ст. 52 КПК, ***представниками потерпілого, цивільного***

позивача і цивільного відповідача можуть бути: 1) адвокати; 2) близькі родичі; 3) законні представники; 4) інші особи за постановою особи, яка провадить дізнання, слідчого, судді або за ухвалою суду. При цьому у будь-який час повнолітній та дієздатний потерпілий, цивільний позивач або цивільний відповідач вправі відмовитися від його послуг та представляти свої інтереси самостійно. Коли цивільним позивачем або цивільним відповідачем є підприємство, установа чи організація, то представниками їх інтересів можуть бути спеціально уповноважені ними на те особи. Представники користуються процесуальними правами осіб, інтереси яких вони представляють, крім права давати показання - для представника потерпілого. Представником потерпілого, цивільного позивача і цивільного відповідача не може бути особа, яка брала участь у справі як слідчий або особа, що провадила дізнання, прокурор, громадський обвинувач, суддя, секретар судового засідання, експерт, спеціаліст, захисник, особа, яка допитувалась або підлягає допиту як свідок, а також особа, що є родичем кого-небудь із складу суду або обвинувача. Адвокат не може брати участі у справі як представник потерпілого, цивільного позивача і цивільного відповідача також і за обставин, зазначених у ст. 61 КПК. При наявності цих обставин особа повинна відмовитися від виконання обов'язків представника потерпілого, цивільного позивача або цивільного відповідача в даній справі. На цих же підставах вона може бути усунута від участі в справі слідчим, прокурором або судом.

Законним представником неповнолітнього потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого та підсудного можуть бути батьки, опікуни, піклувальники даної особи або представники тих установ і організацій, під опікою чи опікуванням яких вона перебуває. Відповідно до ст. 438 КПК, в разі, коли неповнолітній не досяг шістнадцяти років або якщо неповнолітнього визнано розумово відсталим, при пред'явленні йому обвинувачення та його допиті за розсудом слідчого чи прокурора або за клопотанням захисника можуть бути присутні педагог або лікар, батьки чи інші законні представники неповнолітнього. Слідчий роз'яснює педагогу або лікарю, батькам чи іншим законним представникам неповнолітнього, які присутні при пред'явленні обвинувачення та допиті, їх право задавати обвинуваченому запитання і викладати свої зауваження. Запитання, поставлені обвинуваченому згаданими особами, та їх зауваження заносяться до протоколу допиту. Слідчий вправі відвести поставлене запитання, але відведене запитання повинно бути занесено до протоколу. Відповідно до ст. 440 КПК, при оголошенні неповнолітньому обвинуваченому про закінчення слідства і пред'явленні йому матеріалів справи з дозволу слідчого може бути присутній законний представник неповнолітнього. Відповідно до ст. 441 КПК, в судове засідання викликаються батьки або інші законні представники неповнолітнього підсудного. Законний представник підсудного має право заявляти відводи і клопотання, подавати докази, брати участь в дослідженні доказів. Зазначені права роз'яснюються законному представникові підсудного у підготовчій частині судового засідання. При необхідності допитати батьків або інших законних представників неповнолітнього як свідків суд заслуховує їх показання. Законні представники підсудного перебувають в залі судового засідання протягом всього судового розгляду. У виняткових випадках, коли участь законного представника в судовому засіданні може завдати шкоди інтересам неповнолітнього підсудного, суд

вправі своєю мотивованою ухвалою обмежити участь законного представника в тій чи іншій частині судового засідання або усунути його від участі в судовому розгляді і допустити замість нього іншого законного представника неповнолітнього підсудного. Неявка законного представника підсудного не зупиняє розгляду справи, якщо суд не визнає його участь необхідною.

Законні представники зобов'язані: з'являтись на виклик органу, що веде процес; допомогти представлюваному запросити захисника, а у випадку його малоліття, неосудності чи обмеженої осудності запросити його самостійно; дотримуватись процесуального порядку ведення слідства; забезпечити належну поведінку представлюваного та його явку до органу, що веде процес, якщо той перебуває під наглядом законного представника; виконувати розпорядження головуючого; дотримуватися порядку в судовому засіданні; не перешкоджати встановленню істини у справі шляхом вчинення протиправних дій (В. Самолюк).

Особи, які сприяють кримінальному процесу і здійсненню правосуддя.

Свідком у справі може бути кожна особа, якій відомі обставини, що стосуються кримінальної справи. *Не можуть бути допитані як свідки* (мають свідоцький імунітет): 1) адвокати та інші фахівці у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи, нотаріуси, лікарі, психологи, священнослужителі - з приводу того, що їм довірено або стало відомо при здійсненні професійної діяльності, якщо вони не звільнені від обов'язку зберігати професійну таємницю особою, що довірила їм ці відомості; 2) захисник підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, представник потерпілого, позивача, відповідача - про обставини, які стали їм відомі при наданні юридичної допомоги підзахисним або довірителям; 3) особи, які згідно з висновком судово-психіатричної чи судово-медичної експертизи через свої фізичні або психічні вади не можуть правильно сприймати факти, що мають доказове значення, і давати показання про них; 4) свідок, який за вжитих заходів безпеки дає показання під псевдонімом, - щодо дійсних даних про його особу; 5) особа, яка має відомості про дійсні дані про свідка, який за вжитих заходів безпеки дає показання під псевдонімом - щодо цих даних. *Відмовитися давати показання як свідки мають право* (свідоцький привілей): члени сім'ї, близькі родичі, усиновлені, усиновителі підозрюваного, обвинуваченого, підсудного; особа, яка своїми показаннями викривала б себе, членів сім'ї, близьких родичів, усиновленого, усиновителя у вчиненні злочину. Не можуть без їх згоди бути допитані як свідки особи, які мають право дипломатичної недоторканності, а також працівники дипломатичних представництв - без згоди дипломатичного представника.

Свідок, відповідно до ст. 69^1 КПК, має право: давати показання рідною мовою або іншою мовою, якою він вільно володіє, і користуватися допомогою перекладача; заявляти відвід перекладачу; знати у зв'язку з чим і у якій справі він допитується; власноручно викладати свої показання в протоколі допиту; користуватися нотатками і документами при дачі показань у тих випадках, коли показання стосуються будь-яких розрахунків та інших даних, які йому важко тримати в пам'яті; відмовитися давати показання щодо себе, членів сім'ї та близьких родичів; знайомитися з протоколом допиту і клопотати про внесення до нього змін, доповнень і зауважень, власноручно робити такі доповнення і зауваження; подавати

скарги прокурору на дії дізнавача і слідчого; одержувати відшкодування витрат, пов'язаних з викликом для дачі показань; на забезпечення безпеки. Особа, викликана органом дізнання, слідчим, прокурором або судом як свідок, зобов'язана з'явитися в зазначені місце і час і дати правдиві показання про відомі їй обставини в справі.

Якщо свідок не з'явиться без поважних причин, орган дізнання, слідчий, прокурор або суд мають право застосувати привід через органи внутрішніх справ. За неявку свідка без поважних причин суд вправі також накласти на свідка грошове стягнення до половини мінімального розміру заробітної плати. За дачу завідомо неправдивих показань свідок несе кримінальну відповідальність за ст. 384 КК, а за відмову дати показання про відомі обставини в справі - за ст. 385 КК. За злісне ухилення від явки до суду, до органів досудового слідства або дізнання свідок несе відповідальність відповідно за ч. 1 ст. 185^3 або ст. 185^4 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Поняті як суб'єкти кримінального процесу беруть участь при провадженні: обшуку, виїмки, огляду, ексгумації трупу, пред'явленні осіб і предметів для впізнання, відтворенні обстановки і обставин події, опису майна - обов'язкова присутність не менше двох понятих; при огляді кореспонденції - кількість не вказана. До участі у проведенні освідування поняті можуть бути залучені у разі, якщо слідчий визнає це за необхідне. Як поняті запрошуються особи, не заінтересовані в справі. Понятими не можуть бути потерпілий, родичі підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого, працівники органів дізнання і досудового слідства. Поняті, присутні при провадженні зазначених вище слідчих дій, засвідчують своїми підписами відповідність записів у протоколі виконаним діям. Зауваження понятого з приводу проведених слідчих дій підлягають обов'язковому занесенню до протоколу. За наявності відповідних підстав поняті мають право на забезпечення безпеки.

У випадках, коли особи, які беруть участь у справі, не володіють мовою, якою провадиться судочинство), слідчий, прокурор, суд при провадженні слідчих та судових дій запрошує ***перекладача.***

Перекладач повинен з'явитися за викликом і зробити повно і точно доручений йому переклад. Слідчий, прокурор, суд роз'яснює перекладачеві його обов'язки і попереджає про кримінальну відповідальність за відмову виконати обов'язки перекладача, а також за завідомо неправильний переклад, про що відбирає від нього підписку. Перекладач за наявності відповідних підстав має право на забезпечення безпеки. Ці правила поширюються на особу, запрошену до участі в процесі для роз'яснення знаків німого або глухого.

У необхідних випадках для участі у проведенні слідчої чи судової дії може бути залучений ***спеціаліст,*** який не заінтересований в результатах справи. Виклик слідчим, прокурором, судом спеціаліста є обов'язковим для керівника підприємства, установи чи організації, де працює спеціаліст.

Спеціаліст *зобов'язаний:* з'явитися на виклик; брати участь у проведенні слідчої або судової дії, використовуючи свої спеціальні знання і навики для сприяння слідчому, прокурору, суду у виявленні, закріпленні та вилученні доказів; звертати увагу слідчого, прокурора, суду на обставини, пов'язані з виявленням та

закріпленням доказів; давати пояснення з приводу спеціальних питань, які виникають при проведенні слідчої або судової дії.

Спеціаліст *вправі:* звертатися з дозволу слідчого, прокурора, головуючого із запитаннями до осіб, які беруть участь у проведенні слідчої дії; робити заяви, пов'язані з виявленням, закріпленням і вилученням доказів. Спеціаліст за наявності відповідних підстав має право на забезпечення безпеки. Перед початком слідчої або судової дії, в якій бере участь спеціаліст, слідчий, прокурор, головуючий пересвідчується в особі та компетентності спеціаліста, з'ясовує його стосунки з обвинуваченим і потерпілим та роз'яснює спеціалістові його права і обов'язки. Про виконання цих вимог зазначається у протоколі слідчої дії або протоколі судового засідання. В разі відмови або ухилення спеціаліста від виконання своїх обов'язків слідчий, прокурор, суд повідомляє про це адміністрацію підприємства, установи чи організації за місцем роботи спеціаліста або громадську організацію для відповідного реагування.

Як ***експерт*** може бути викликана будь-яка особа, що має необхідні знання для дачі висновку з досліджуваних питань. Питання, які ставляться експертові, і його висновок по них не можуть виходити за межі спеціальних знань експерта. Експерт дає висновок від свого імені і несе за нього особисту відповідальність. У разі необхідності в справі може бути призначено декількох експертів, які дають загальний висновок. Коли експерти не дійшли згоди, то кожний з них складає свій висновок окремо. Не можуть бути експертами: особи, які перебувають у службовій або іншій залежності від обвинуваченого, потерпілого; які раніше були ревізорами в справі; які не мають необхідної компетенції; недієздатні; які мають судимість.

Особа, яка призначена експертом, *зобов'язана* з'явитися за викликом і дати правильний висновок на поставлені запитання. Експерт *має право:* ознайомлюватися з матеріалами справи, які стосуються експертизи; порушувати клопотання про представлення нових матеріалів, необхідних для дачі висновку; з дозволу особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора або суду бути присутнім при провадженні допитів та інших слідчих дій і задавати особам, що допитуються, запитання, які стосуються експертизи, а за наявності відповідних підстав - на забезпечення безпеки. Якщо питання, поставлене перед експертом, виходить за межі його компетенції або якщо надані йому матеріали недостатні для дачі висновку, експерт у письмовій формі повідомляє орган, що призначив експертизу, про неможливість дати висновок.

За злісне ухилення від явки до суду, до органів досудового слідства або дізнання експерт несе відповідальність відповідно за ч. 2 ст. 185^3 або ст. 185^4 Кодексу України про адміністративні правопорушення, а за дачу завідомо неправдивого висновку або за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків - відповідно за ст.ст. 384 чи 385 КК.

Забезпечення безпеки учасників кримінального процесу. Забезпечення безпеки учасників кримінального процесу регулюється ст.ст. 52'-52^5 КПК України, Законом України „Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві" від 23.12.1993 р. Забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві - це здійснення правоохоронними органами правових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на захист життя, житла,

здоров'я та майна цих осіб від протиправних посягань, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя.

Особи, які беруть участь у кримінальному судочинстві, у разі наявності реальної загрози їх життю, здоров'ю, житлу чи майну мають право на забезпечення безпеки. *Право на забезпечення безпеки мають:*

1) особа, яка заявила до правоохоронного органу про злочин або в іншій формі брала участь у виявленні, запобіганні, припиненні і розкритті злочину чи сприяла цьому;

2) потерпілий або його представник у кримінальній справі;

3) підозрюваний, обвинувачений, захисники і законні представники;

4) цивільний позивач, цивільний відповідач та їх представники у справі про відшкодування шкоди, завданої злочином;

5) свідок;

6) експерт, спеціаліст, перекладач і понятий;

7) члени сімей та близькі родичі цих осіб, якщо шляхом погроз або інших протиправних дій щодо них робляться спроби вплинути на учасників кримінального судочинства.

Підставою для вжиття заходів забезпечення безпеки є дані, що свідчать про наявність реальної загрози їх життю, здоров'ю, житлу і майну. Приводом для вжиття заходів забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства, членів їх сімей та близьких родичів може бути: заява учасника кримінального судочинства, члена його сім'ї або близького родича; звернення керівника відповідного державного органу; отримання оперативної та іншої інформації про наявність загрози життю, здоров'ю, житлу і майну зазначених осіб.

Орган дізнання, слідчий, прокурор або суд, одержавши заяву чи повідомлення про загрозу безпеці особи, зобов'язані перевірити цю заяву (повідомлення) і в строк не більше ніж три доби, а у невідкладних випадках - негайно прийняти рішення про застосування або відмову в застосуванні заходів безпеки. Відповідно до свого рішення вони приймають мотивовану постанову чи ухвалу і передають її для виконання органу, на який покладено здійснення заходів безпеки. Ця постанова чи ухвала є обов'язковою для виконання зазначеними органами.

Здійснення заходів безпеки покладається за підслідністю на органи служби безпеки або внутрішніх справ, у складі структур яких з цією метою створюються спеціальні підрозділи. Безпека осіб, яких беруть під захист, якщо кримінальні справи знаходяться у провадженні прокуратури або суду, здійснюється за їх рішенням відповідно органами служби безпеки, органами внутрішніх справ чи органами та установами виконання покарань. Заходи безпеки щодо військовослужбовців здійснюються також командирами військових частин. Забезпечення безпеки осіб, які перебувають в установах кримінально-виконавчої системи, здійснюється органами і установами виконання покарань. Орган, якому доручено здійснювати заходи безпеки, встановлює перелік необхідних заходів і способів їх реалізації, керуючись при цьому конкретними обставинами і необхідністю усунення існуючої загрози. Про заходи безпеки, умови їх здійснення та правила користування майном або документами, виданими з метою забезпечення

безпеки, повідомляється особа, взята під захист. Орган, який здійснює заходи безпеки, письмово інформує орган дізнання, слідчого, прокурора, суд або суддю, у провадженні якого перебуває кримінальна справа, про вжиті заходи та їх результати.

Особи, взяті під захист, *мають право:* 1) подавати клопотання про вжиття заходів безпеки або про їх скасування; 2) знати про застосування щодо них конкретних заходів безпеки; 3) вимагати від органу дізнання, слідчого, прокурора, суду застосування додаткових заходів безпеки або скасування здійснюваних заходів; 4) оскаржити незаконні рішення чи дії органів, які забезпечують безпеку, до відповідного органу вищого рівня, прокурора або суду.

Особи, взяті під захист, *зобов'язані:* 1) виконувати умови здійснення заходів безпеки і законні вимоги органів, які здійснюють заходи безпеки; 2) негайно інформувати зазначені органи про кожний випадок погрози або протиправних дій щодо них; 3) поводитися з майном та документами, виданими їм у тимчасове користування органом, який забезпечує безпеку, згідно з установленими законодавством правилами.

Заходи забезпечення безпеки поділяються на дві групи: *процесуальні заходи* забезпечення безпеки (закритий судовий розгляд, пред'явлення для впізнання поза візуального контакту, проведення допиту свідка з використанням технічних засобів з іншого приміщення, у тому числі за межами приміщення суду) та *організаційно-технічні заходи* забезпечення безпеки: а) особиста охорона, охорона житла і майна; б) видача спеціальних засобів індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку;в)використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів, візуальне спостереження;г)заміна документів та зміна зовнішності; д) зміна місця роботи або навчання; е) переселення в інше місце проживання; є) поміщення до дошкільної виховної установи або установи органів соціального захисту населення; ж)забезпечення конфіденційності відомостей про особу. З урахуванням характеру і ступеня небезпеки для життя, здоров'я, житла та майна осіб, взятих під захист, можуть здійснюватися й інші заходи безпеки. Для захисту військовослужбовців можуть застосовуватися також такі заходи: відрядження до іншої військової частини або військової установи; переведення на нове місце служби. Додатково до осіб, які перебувають у місцях позбавлення волі або у місцях із спеціальним режимом тримання можуть застосовуватися також такі заходи: переведення до іншого місця позбавлення волі або в інше місце із спеціальним режимом утримання; окреме тримання.

Заходи безпеки можуть бути скасовані на підставі закінчення строку конкретного заходу безпеки; усунення загрози життю, здоров'ю, житлу і майну осіб, взятих під захист; систематичного невиконання особою, взятою під захист, законних вимог органів, що здійснюють заходи безпеки, якщо ця особа письмово була попереджена про можливість такого скасування. Приводом для скасування заходів забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства, членів їх сімей та близьких родичів може бути: заява учасника кримінального судочинства, члена його сім'ї або близького родича, щодо якого були застосовані заходи безпеки; отримання достовірної інформації про усунення загрози життю, здоров'ю, житлу і майну зазначених осіб. За наявності підстав для скасування заходів забезпечення безпеки органом дізнання, слідчим, прокурором, судом (суддею) виноситься мотивована

постанова чи ухвала про їх скасування. Рішення про скасування заходів безпеки письмово протягом доби доводиться до відома особи, щодо якої були застосовані ці заходи.

Тема 5. Докази і доказування у кримінальному процесі

Теорія доказів у кримінальному процесі як розділ науки кримінально-процесуального права. Предмет теорії доказів.

Доказове право, поняття, значення доказового права в рішенні завдань кримінального судочинства.

Теорія пізнання як основа теорії доказів і доказового права. Поняття і зміст процесу пізнання. Особливості пізнання у кримінальному судочинстві. Співвідношення кримінально-процесуального пізнання і доказування.

Кримінально-процесуальне доказування. Поняття і мета доказування у кримінальному процесі. Характер та зміст істини.

Поняття доказів.

Ознаки доказів. Належність, допустимість.

Джерела доказів (види доказів). Використання в доказуванні матеріалів оперативно-розшукової діяльності.

Класифікація доказів, підстави, теоретичне і практичне значення. Особисті та речові. Прямі (одноступеневі) та непрямі (багатоступеневі). Первинні та похідні. Обвинувальні та виправдувальні. Поділ доказів за видами джерел.

Предмет доказування у кримінальній справі. Структура предмета доказування (обставини, які підлягають доказуванню). Предмет доказування на різних стадіях кримінального процесу. Межі доказування.

Поняття і класифікація суб'єктів доказування. Державні органи і посадові особи, на яких покладено обов'язок здійснювати доказування. Особи, які вправі брати участь в процесі доказування.

Процес доказування, його структура. Збирання доказів. Закріплення доказів. Перевірка доказів. Оцінка доказів.

Способи збирання, закріплення, перевірки й оцінки доказів та їх процесуальних джерел. Використання технічних засобів при збиранні та перевірці доказів. Поняття та зміст оцінки доказів. Внутрішнє переконання при оцінці доказів (принцип вільної оцінки доказів у кримінальному процесі).

Особливості процесу доказування в окремих стадіях кримінального процесу.

Презумпції та преюдиції в процесі доказування. Роль презумпції невинуватості в доказуванні.

Моральні засади доказування.

Показання свідка, поняття, предмет, значення. Процесуальний порядок і тактичні особливості допиту свідка. Показання неповнолітнього свідка.

Показання потерпілого, поняття, предмет, значення. Процесуальний порядок і тактичні особливості допиту потерпілого.

Показання підозрюваного, поняття, предмет, значення. Процесуальний порядок і тактичні особливості допиту підозрюваного.

Показання обвинуваченого, поняття, предмет, значення. Процесуальний порядок і тактичні особливості допиту обвинуваченого.

Поняття і значення експертизи у кримінальному процесі. Висновок експерта як джерело доказу у кримінальному процесі. Аналіз і оцінка висновку експерта. Допит і показання експерта. Відмежування експерта і спеціаліста у кримінальному процесі.

Поняття і значення речових доказів. Особливості збирання, перевірки та оцінки речових доказів. Зберігання речових доказів.

Характеристика документів як доказів, відмежування від речових доказів та протоколів слідчих і судових дій.

Протоколи слідчих і судових дій як докази у кримінальному судочинстві.

Теорія доказів у кримінальному процесі є розділом науки кримінально-процесуального права. Предметом теорії доказів є норми доказового права; практична діяльність суб'єктів доказування; закономірності, пов'язані із виникненням, зберіганням, переданням та переробкою доказової інформації; ці інститути у порівняльно-правовому аспекті. ***Доказове право*** - це система норм процесуального права, які регламентують доказову діяльність суб'єктів кримінального процесу, а саме її мету, межі, зміст.

Теорія пізнання є основою теорії доказів і доказового права, оскільки процесуальне доказування має гносеологічний (пізнавальний) характер і ґрунтується на гносеологічному вченні як частині філософії. Пізнання - це одержання істинного уявлення про що-небудь, здобуття знань. Процеси пізнання і доказування взаємопов'язані, оскільки доказування - це не тільки опосередковане, а й неопосередковане пізнання обставин, які відносяться до предмету доказування. Доказування у кримінальному процесі є різновидом пізнання. *Співвідношення кримінально-процесуального пізнання і доказування детально розглянуто у: Стахівський С.М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування. - К, 2005; Грошевий Ю.М., Стахівський СМ. Докази і доказування у кримінальному процесі. — К, 2006; Коваленко Є.Г. Теорія доказів у кримінальному процесі України: Підручник. - К, 2006, до яких слід звернутися при вивченні цього питання.*

Особливості пізнання у кримінальному судочинстві: специфічний предмет пізнання; специфічні джерела та засоби пізнання; процесуальна форма пізнання; пізнавальний та засвідчувальний характер пізнання; ретроспективний характер пізнання; конфліктне середовище пізнавальної діяльності; результатом пізнання є винесення процесуального рішення.

Кримінально-процесуальне доказування у науковій літературі розуміється у двох значеннях (аспектах): доказування як діяльність зі збирання, перевірки, оцінки доказів для встановлення фактичних обставин та доказування як обґрунтування висунутої тези (В.М. Савицький, П.А. Лупинська, Г.Ф. Горський).

Метою доказування у кримінальному процесі є встановлення істини. У філософії істинним знанням є таке знання, яке вірно відображає дійсність, відповідає їй. У літературі існує декілька концепцій істини. Концепція *матеріальної (об'єктивної) істини* виходить з розуміння істини як повної відповідності висновків органів слідства та суду об'єктивним фактам дійсності. Концепція *формальної*

істини полягає у розумінні істини як відповідності висновків органів слідства та суду формальним умовам незалежно від того, чи відповідають вони тим фактам, які мали місце у реальності (особливо вона стосується правил допустимості доказів).

Конвенціональною істиною є таке знання, яке визнається істинним у силу того, що суб'єкти домовилися вважати його таким (найбільш явно виявляється у постулатах презумпції невинуватості).

У літературі немає єдності і у визначенні того, що входить до змісту істини. Зокрема, існує три точки зору: 1) істина - це встановлення фактичних обставин справи; 2) істина - це встановлення фактичних обставин справи та правова кваліфікація; 3) істина - це встановлення фактичних обставин справи, правова кваліфікація та висновок суду щодо призначення покарання.

На нашу думку, до змісту істини входить лише встановлення фактичних обставин справи, які існують об'єктивно. Правова кваліфікація є лише оцінкою цих фактів за певними параметрами, а висновок про призначення покарання - це вольове рішення, а не пізнавальний процес або його результат, й тому його не можна оцінювати з позицій істинності.

Засобами, за допомогою яких встановлюється істина у кримінальній справі та здійснюється доказування, є ***докази.*** У літературі склалося декілька концепцій доказів: архаїчна концепція, логічна модель, подвійна модель, інформаційна модель, змішана (синтезована) модель доказів. *Детальніше щодо моделей доказів див.: Орлов Ю.К. Основи теории доказательств в уголовном процессе.* - М, *2000.*

Нормативне визначення доказів наведено у ч. 1 ст. 65 КПК, відповідно до якої доказами в кримінальній справі є всякі фактичні дані, на підставі яких у визначеному законом порядку орган дізнання, слідчий і суд встановлюють наявність або відсутність суспільно небезпечного діяння, винність особи, яка вчинила це діяння, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. На нашу думку, слід підтримати точку зору, що докази є *діалектичною єдністю* змісту (відомостей про факти) та форми (джерел доказів).

Ознаками доказів є належність, допустимість, достовірність та достатність.

Належність доказів означає, що доказами можуть бути лише ті фактичні дані, які встановлюють (прямо чи опосередковано) обставини, які входять до предмету доказування у позитивній або негативній формі.

Допустимість означає, що як докази можуть бути використані лише ті фактичні дані, які отримані з дотриманням вимог кримінально-процесуального законодавства. До вимог допустимості доказів відносяться:

1) законність джерела (відповідно до ч. 2 ст. 65 КПК, фактичні дані, які можуть бути доказами у кримінальній справі, встановлюються: показаннями свідка, показаннями потерпілого, показаннями підозрюваного, показаннями обвинуваченого, висновком експерта, речовими доказами, протоколами слідчих і судових дій, протоколами з відповідними додатками, складеними уповноваженими органами за результатами оперативно-розшукових заходів, та іншими документами);

2) належний суб'єкт отримання доказів. Фактичні дані повинні бути отримані уповноваженими на те владними органами - суб'єктами кримінального процесу;

3) законність способу отримання доказів. Докази повинні бути отримані лише шляхом здійснення тих процесуальних дій, які передбачені кримінально-процесуальним законодавством. Особа, яка провадить дізнання, слідчий, прокурор і суд в справах, які перебувають в їх провадженні, вправі викликати будь-яких осіб як свідків і як потерпілих для допиту або як експертів для дачі висновків; вимагати від підприємств, установ, організацій, посадових осіб і громадян пред'явлення предметів і документів, які можуть встановити необхідні в справі фактичні дані; вимагати від банків інформацію, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб у порядку та обсязі, встановлених Законом України „Про банки і банківську діяльність". Докази можуть бути подані підозрюваним, обвинуваченим, його захисником, обвинувачем, потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем і їх представниками, а також будь-якими громадянами, підприємствами, установами і організаціями. У передбачених законом випадках особа, яка провадить дізнання, слідчий, прокурор і суд в справах, які перебувають в їх провадженні, вправі доручити підрозділам, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, провести оперативно-розшукові заходи чи використати засоби для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальній справі;

4) законність порядку отримання доказів;

5) законність процесуального оформлення доказів (у протоколах слідчих та судових дій, висновках експертів та інших передбачених законом джерелах).

Відповідно до ст. 62 Конституції України, обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом. П. 19 Постанови Пленуму Верховного Суду України „Про застосування Конституції при здійсненні правосуддя" від 01.11.1996 р. передбачає, що докази повинні визнаватись такими, що одержані незаконним шляхом, наприклад, тоді, коли їх збирання й закріплення здійснено або з порушенням гарантованих Конституцією України прав людини і громадянина, встановленого кримінально-процесуальним законодавством порядку, або не уповноваженою на це особою чи органом, або за допомогою дій, не передбачених процесуальними нормами. Існують три концепції щодо допустимості доказів у кримінальному процесі: правило „плодів отруєного дерева"; концепція диференціації процесуальних порушень; асиметрія правил допустимості доказів. *При детальному дослідженні цих концепцій слід звернутися до: Грошевий Ю. Проблеми диференціювання порушень кримінально-процесуальних норм в доказуванні // Вісник Академії правових наук України. - 1997. - № 2; Доказывание в уголовном процессе: традиции и современность / Под ред. В.А. Власихина. - М., 2000; Золотих В.В. Проверка допустимости доказательств в уголовном процессе. - Ростов-на-Дону, 1999.*

Докази можуть бути ***класифіковані:***

1) *по відношенню до тези, яка доводиться:* прямі та непрямі. Прямим є доказ, який прямо і безпосередньо встановлює обставину, наявність (відсутність) якої доводиться; прямий доках завжди є одноступеневим. Непрямим є доказ, який обґрунтовує обставину, яка доказується, не прямо, а через проміжні факти шляхом декількох логічних висновків, тобто непрямий доках є багатоступеневим. У літературі виділяють такі непрямі докази, як докази поведінки, доказі подібності, негативні обставини;

2) *по відношенню до джерела відомостей:* первинні та похідні. Первинним є докази, які отримані з першоджерела. Похідні докази отримуються не з першоджерела, а з його вторинного джерела (наприклад, копія документу, показання свідка, який отримав інформацію про злочин від очевидця);

3) *по відношенню до обвинувачення стосовно конкретно особи:* обвинувальні, виправдувальні, нейтральні;

4) *за механізмом формування:* особисті та речові. Особисті докази являють собою закодоване у певній знаковій формі повідомлення, яке сприймається та переробляється людською свідомістю (показання, протоколи слідчих та судових дій, інші документи, висновок експерта). Речові докази - мають значення для справи своїми фізичними та матеріальними ознаками, являють собою предмет, який є носієм певних слідів-відображень; знаходяться у некодованій формі;

5) *за видами джерел:* показання свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, висновок експерта, речові докази, протоколи слідчих і судових дій, протоколи з відповідними додатками, складеними уповноваженими органами за результатами оперативно-розшукових заходів, інші документи.

Предмет доказування - це система фактів та обставин об'єктивної реальності, які підлягають встановленню у кожній кримінальній справі. Предмет доказування має складну структуру та складається з:

1) обставин, які являють собою кінцеву мету процесу доказування (перелічені у ст. 64 КПК);

2) доказових (проміжних) фактів;

3) допоміжних фактів.

Відповідно до ст. 64 КПК, при провадженні досудового слідства, дізнання і розгляді кримінальної справи в суді підлягають доказуванню:

1) подія злочину (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення злочину);

2) винність обвинуваченого у вчиненні злочину і мотиви злочину;

3) обставини, що впливають на ступінь тяжкості злочину, а також обставини, що характеризують особу обвинуваченого, пом'якшують та обтяжують покарання;

4) характер і розмір шкоди, завданої злочином, а також розмір витрат закладу охорони здоров'я на стаціонарне лікування потерпілого від злочинного діяння.

До предмету доказування відноситься і виявлення причин і умов, які сприяли вчиненню злочину (ст. 23 КПК).

У ході розслідування та розгляду кримінальної справи необхідно встановлювати й інші обставини, ніж ті, які перелічені у ст. 64 КПК, наприклад, може виникнути необхідність довести, що підозрюваний або обвинувачений знаходилися у визначений час у конкретному місці (на місці вчинення злочину або на іншому місці). Такі обставини, які мають бути доведені, але не являють собою кінцеву мету процесу доказування, прийнято називати проміжними або доказовими фактами. Крім того, перевіряючи достовірність отриманих доказів, інколи необхідно доказувати певні обставини, наприклад, можливість бачити певні дії, можливість чи неможливість здолати певну відстань за визначений час. Такі обставини називають допоміжними фактами.[6]

[6] Уголовно-процессуальньїй кодекс Украиньї: Научно-практический комментарий / Под общей редакцией В.Т. Маляренко, Ю.П.

У КПК передбачено також спеціальний предмет доказування у справах стосовно неповнолітніх, у справах про застосування примусових заходів медичного характеру, при протокольній формі досудової підготовки матеріалів. Так, відповідно до ст. 433 КПК, при провадженні досудового слідства та розгляді в суді справи про злочини неповнолітнього, крім обставин, зазначених у ст. 64 КПК, необхідно також з'ясувати: 1) вік неповнолітнього (число, місяць, рік народження); 2) стан здоров'я та загального розвитку неповнолітнього. При наявності даних про розумову відсталість неповнолітнього, не пов'язану з душевним захворюванням, повинно бути також з'ясовано, чи міг він повністю усвідомлювати значення своїх дій і в якій мірі міг керувати ними; 3) характеристику особи неповнолітнього; 4) умови життя та виховання неповнолітнього; 5) обставини, що негативно впливали на виховання неповнолітнього; 6) наявність дорослих підмовників та інших осіб, які втягнули неповнолітнього в злочинну діяльність.

У ст. 420 КПК передбачено питання, які вирішуються судом у справах про застосування примусових заходів медичного характеру: 1) чи мало місце суспільно небезпечне діяння, з приводу якого порушена справа; 2) чи вчинено це діяння особою, щодо якої розглядається справа; 3) чи вчинила особа зазначене діяння в стані неосудності або обмеженої осудності, чи захворіла вона після вчинення злочину на психічну хворобу, яка виключає застосування покарання.

Відповідно до ч. 3 ст. 426 КПК, при протокольній формі досудової підготовки матеріалів про обставини вчиненого злочину складається протокол, в якому зазначаються: час і місце його складення; ким складено протокол; дані про особу правопорушника; місце і час вчинення злочину, його способи, мотиви, наслідки та інші істотні обставини; фактичні дані, що підтверджують наявність злочину і винність правопорушника; кваліфікація злочину за статтею КК.

Межі доказування - це сукупність доказів, необхідна та достатня для встановлення обставин, які мають значення для справи (Ю.К. Орлов). Межі доказування є засобом досягнення предмету доказування. Межі доказування направлені на забезпечення необхідної фактично сукупності допустимих доказів у справі.

Суб'єктами доказування є будь-які органи, посадові, службові особи та інші суб'єкти кримінального процесу, які приймають участь у збиранні, перевірці, оцінці доказів. Суб'єкти доказування поділяються на кілька груп:

1) *владні суб'єкти доказування* (державні органи, посадові, службові особи, які ведуть кримінальний процес: органи дізнання, слідчий, прокурор, суд, суддя). На них покладено обов'язок доказування і вони наділені найбільшим обсягом компетенції з доказування;

2) *особи, які мають інтерес у доказуванні* (це учасники кримінального процесу - підозрюваний, обвинувачений, підсудний, захисник, а також потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач та їхні представники, законні представники). Вони не мають обов'язку доказування, але вправі брати участь у доказуванні, можуть приймати участь у доказуванні шляхом надання доказів, участі у слідчих діях, заявлення клопотань;

Аленина. - Х.: ООО «Одиссей», 2007 - с.228

3) *особи, які сприяють доказуванню:* до них відносяться свідки, експерти, спеціалісти, перекладачі, поняті.

Підозрюваний має право: давати показання або відмовитися давати показання і відповідати на запитання; подавати докази; заявляти клопотання. Обвинувачений має право: давати показання з пред'явленого йому обвинувачення або відмовитися давати показання і відповідати на запитання; подавати докази; заявляти клопотання.

Захисник має право: 1) бути присутнім на допитах підозрюваного, обвинуваченого та при виконанні інших слідчих дій, виконуваних з їх участю або за їх клопотанням чи клопотанням самого захисника, а при виконанні інших слідчих дій - з дозволу дізнавача, слідчого; 2) ставити в судовому засіданні питання підсудним, потерпілому, свідкам, експерту, спеціалісту, цивільному позивачу і цивільному відповідачу, брати участь у дослідженні інших доказів; 3) подавати докази, заявляти клопотання і відводи, висловлювати в судовому засіданні свою думку щодо клопотань інших учасників судового розгляду, оскаржувати дії і рішення особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора і суду; 4) збирати відомості про факти, що можуть використовуватися як докази в справі, в тому числі запитувати і одержувати документи чи їх копії від громадян та юридичних осіб, знайомитися на підприємствах, в установах, організаціях, об'єднаннях громадян з необхідними документами, крім тих, таємниця яких охороняється законом, одержувати письмові висновки фахівців з питань, що вимагають спеціальних знань, опитувати громадян.

Потерпілий і його представник мають право: подавати докази; заявляти клопотання.

Цивільний позивач або його представник мають право: подавати докази; заявляти клопотання; зобов'язані на вимогу органу дізнання, слідчого, прокурора і суду пред'являти всі необхідні документи, зв'язані з заявленим позовом.

Цивільний відповідач або його представник має право: давати пояснення по суті пред'явленого позову; подавати докази; заявляти клопотання.

Експертом може бути викликана будь-яка особа, що має необхідні знання для дачі висновку з досліджуваних питань; надає висновок експертизи. Якщо питання, поставлене перед експертом, виходить за межі його компетенції або якщо надані йому матеріали недостатні для дачі висновку, експерт у письмовій формі повідомляє орган, що призначив експертизу, про неможливість дати висновок. Експерт може бути допитаний з метою одержання роз'яснення або доповнення висновку. Спеціаліст надає необхідну допомогу при отриманні доказів. Спеціаліст зобов'язаний: брати участь у проведенні слідчої дії, використовуючи свої спеціальні знання і навики для сприяння слідчому у виявленні, закріпленні та вилученні доказів; звертати увагу слідчого, прокурора, суду на обставини, пов'язані з виявленням та закріпленням доказів; давати пояснення з приводу спеціальних питань, які виникають при проведенні слідчої або судової дії. *При дослідження цього питання слід обов'язково звернутися до: Лукашкина Т.В. Суд и прокурор как субьекты доказывания в стадии судебного разбирательства //Актуальні проблеми держави та права. — 2001. - Вип. 10.*

Процес доказування **-** це діяльність суб'єктів доказування зі збирання, перевірки, оцінки доказів. У структурі процесу доказування виділяють наступні елементи:

1) *збирання доказів:* включає в себе пошук, отримання та процесуальне оформлення доказів. КПК, зокрема у ст. 66, передбачає такі *способи збирання доказів:* провадження слідчих дій; витребування предметів та документів; надання доказів підозрюваним, обвинуваченим, його захисником, обвинувачем, потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем і їх представниками, а також будь-якими громадянами, підприємствами, установами і організаціями; проведення оперативно-розшукових заходів чи використання оперативно-розшукових засобів для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальній справі. Пошук доказів може здійснюватися як у процесуальній, так і в непроцесуальній формі, при цьому можливе використання будь-яких технічних засобів. Збирання доказів здійснюється лише у процесуальній формі, можливо використання лише тих технічних засобів, які передбачені кримінально-процесуальним законом;

2) *перевірка доказів* полягає у виявленні належності, допустимості, достовірності зібраних доказів шляхом. Перевірка може здійснюватися шляхом аналізу змісту доказів, збирання нових доказів, співставлення їх із тими доказами, які перевіряються;

3) *оцінка доказів* - це розумова діяльність суб'єктів доказування з визначення належності, допустимості, достовірності зібраних доказів шляхом їх аналізу. Оцінка здійснюється протягом усього предмету доказування. Оцінка відрізняється від перевірки доказів тим, що оцінка є винятково розумовою діяльністю, а перевірка є сукупністю практичних дій та розумових операцій (С.М. Стахівський).

Відповідно до ст. 67 КПК, суд, прокурор, слідчий і особа, яка провадить дізнання, оцінюють докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному і об'єктивному розгляді всіх обставин справи в їх сукупності, керуючись законом. Ніякі докази для суду, прокурора, слідчого і особи, яка провадить дізнання, не мають наперед встановленої сили.

Принципами оцінки доказів є: докази у кримінальному процесі оцінюються вільно, за внутрішнім переконанням суб'єкта, закон не встановлює наперед їх силу; зміст висновків владних суб'єктів процесу щодо оцінки доказів не може бути визначений вказівками будь-яких осіб; оцінка доказів повинна бути всебічною, повною та об'єктивною; в основі висновків владних суб'єктів процесу повинна знаходитися сукупність доказів.

Внутрішнє переконання можна розглядати як процес та результат оцінки доказів. Воно виключає зовнішній примус і передбачає: виключність компетенції суду, прокурора, слідчого і особи, яка провадить дізнання, в оцінці доказів; незв'язаність їх думкою інших суб'єктів; заборону втручання у оціночну діяльність; відсутність у доказів наперед встановленої сили. *Фактичною підставою* внутрішнього переконання є всебічний, повний і об'єктивний розгляд всіх обставин справи в їх сукупності, а *правовою підставою* - закон, яким керується суд, прокурор, слідчий і особа, яка провадить дізнання. Внутрішнє переконання як результат оцінки доказів має два аспекти: гносеологічний аспект - знання про факти та психологічний аспект - впевненість у правильності цього знання.

Особливості процесу доказування в окремих стадіях кримінального процесу детально розглянуті у: Стахівський С.М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування. - К, 2005; Грошевий Ю.М., Стахівський С.М. Докази і доказування у кримінальному процесі. - К, 2006; Коваленко Є.Г Теорія доказів у кримінальному процесі України: Підручник. - К, 2006, до яких слід звернутися при вивченні цього питання.

Правова презумпція - це закріплене у законі правило, яке припускає наявність або відсутність фактів до надання доказів іншого (спростовна презумпція) або забороняючи їх спростування (неспростовна презумпція)[7]. Презумпції суттєво впливають на доказування. Виділяють наступні кримінально-процесуальні презумпції: презумпція невинуватості (ст. 62 Конституції України, ст. 15 КПК); презумпція недопустимості доказів, отриманих з порушенням закону; презумпція необ'єктивності або некомпетентності судді, прокурора, слідчого, особи, яка провадить дізнання, експерта, якщо у справі встановлено факти, які є підставою для відводу; презумпція щодо недостатності визнання вини для винесення обвинувального вироку; презумпція правосуб'єктності учасників кримінально-процесуальних відносин; презумпція істинності вироку, який набрав законної сили.

Презумпція невинуватості є спростовною, оскільки вона може бути спростована обвинувальним вироком, який набрав законної сили. Презумпція невинуватості встановлює, що обов'язок доказування покладено на суд, прокурора, слідчого і особу, яка провадить дізнання, які не вправі перекладати обов'язок доказування на обвинуваченого. Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість або меншу винуватість у вчиненні злочину. Презумпція невинуватості встановлює і правила допустимості доказів: обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Крім того, усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь. У процесуальних рішеннях, які приймаються як результат процесу доказування, повинне бути дотримане правило, що *недоведена винуватість рівнозначна доведеній невинуватості.*

Правова преюдиція - це властивість судового рішення, згідно з якою встановлені в ньому обставини можуть бути покладені в основу наступного рішення, що виноситься без повторно перевірки (О.І. Бережний). Вирок, ухвала і постанова суду, що набрали законної сили, є обов'язковими для всіх державних і громадських підприємств, установ і організацій, посадових осіб та громадян і підлягають виконанню на всій території України. Відмова у цивільному позові у порядку цивільного судочинства позбавляє особу права повторно пред'явити цей позов у кримінальній справі. Відмова у цивільному позові у кримінальній справі позбавляє особу права повторно пред'явити цей позов у порядку цивільного провадження.

Поняття ***„джерело доказів (вид доказів)”*** може розглядатися у двох значеннях: як форма доказу, спосіб його існування та вираження, як носій (джерело) інформації, який має певний процесуальний статус. Джерелами доказів є матеріальні носії (предмети та документи). Відповідно до ст. 65 КПК, до джерел доказів відносяться:

[7] Теория доказательтв в советском уголовном процессе. - М., 1973

- показання свідка;
- показання потерпілого;
- показання підозрюваного;
- показання обвинуваченого;
- висновок експерта;
- речові докази;
- протоколи слідчих і судових дій;
- протоколи з відповідними додатками, складені уповноваженими органами за результатами оперативно-розшукових заходів;
- інші документи.

Показання свідка - це усне повідомлення особи, яка має відомості про обставини, що мають значення для справи, яке отримано та оформлено у порядку, встановленому кримінально-процесуальним законом. Основу показань свідка складає особисте сприйняття певних обставин та подій або відомості, отримані від інших осіб. Як свідок може бути викликана кожна особа, про яку є дані, що їй відомі обставини, які відносяться до справи. Як свідок може бути допитана: особа, стосовно якої порушено кримінальну справу; особи, які офіційно визнані обвинуваченими - у випадках, якщо справу стосовно них було закрито, виділено в окреме провадження або розглянуто раніше, ніж стосовно інших осіб, причетних до вчинення злочину; законні представники; співробітники органів дізнання, які здійснювали припинення злочину та затримання підозрюваного; поняті.

Не можуть бути допитані як свідки (мають свідоцький імунітет): 1) адвокати та інші фахівці у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи, нотаріуси, лікарі, психологи, священнослужителі - з приводу того, що їм довірено або стало відомо при здійсненні професійної діяльності, якщо вони не звільнені від обов'язку зберігати професійну таємницю особою, що довірила їм ці відомості; 2) захисник підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, представник потерпілого, позивача, відповідача - про обставини, які стали їм відомі при наданні юридичної допомоги підзахисним або довірителям; 3) особи, які згідно з висновком судово-психіатричної чи судово-медичної експертизи через свої фізичні або психічні вади не можуть правильно сприймати факти, що мають доказове значення, і давати показання про них; 4) свідок, який за вжитих заходів безпеки дає показання під псевдонімом, - щодо дійсних даних про його особу; 5) особа, яка має відомості про дійсні дані про свідка, який за вжитих заходів безпеки дає показання під псевдонімом - щодо цих даних.

Відмовитися давати показання як свідки мають право (свідоцький привілей): члени сім'ї, близькі родичі, усиновлені, усиновителі підозрюваного, обвинуваченого, підсудного; особа, яка своїми показаннями викривала б себе, членів сім'ї, близьких родичів, усиновленого, усиновителя у вчиненні злочину. Не можуть без їх згоди бути допитані як свідки особи, які мають право дипломатичної недоторканності, а також працівники дипломатичних представництв - без згоди дипломатичного представника.

Свідок може бути допитаний про обставини, які підлягають встановленню по даній справі, в тому числі про факти, що характеризують особу обвинуваченого або підозрюваного, та його взаємовідносини з ними (предмет показань свідка).

Не можуть бути доказами дані, повідомлені свідком, джерело яких невідоме. Якщо показання свідка базуються на повідомленнях інших осіб, то ці особи повинні бути також допитані.

При оцінці показань свідка необхідно враховувати такі фактори: умови формування показань (об'єктивні та суб'єктивні); особливості особистості свідка; процесуальне положення свідка; відношення свідка до справи; відношення свідка до учасників процесу.

Показання потерпілого - це усне повідомлення потерпілого про обставини, що мають значення для справи, яке отримано та оформлено у порядку, встановленому кримінально-процесуальним законом.

Потерпілий може бути допитаний про обставини, які підлягають встановленню по даній справі, в тому числі про факти, що характеризують особу обвинуваченого або підозрюваного, та його взаємовідносини з ними (предмет показань потерпілого). Давати показання - це право потерпілого, а не його обов'язок.

Не можуть бути доказами повідомлені потерпілим дані, джерело яких невідоме. При оцінці показань потерпілого необхідно враховувати такі фактори: умови формування показань (об'єктивні та суб'єктивні); особливості особистості потерпілого; процесуальне положення потерпілого; відношення потерпілого до справи; відношення потерпілого до учасників процесу. При цьому слід враховувати, що потерпілий є зацікавленою особою, у зв'язку з чим його показання є також засобом захисту його прав.

Показання підозрюваного - це усне повідомлення підозрюваного з приводу обставин, що стали підставою для його затримання або застосування запобіжного заходу, а також з приводу всіх інших відомих йому обставин по справі. Давати показання - це право підозрюваного, а не його обов'язок. Підозрюваний вправі давати показання з приводу обставин, що стали підставою для його затримання або застосування запобіжного заходу, а також з приводу всіх інших відомих йому обставин по справі. При цьому при оцінці його показань слід враховувати, що показання підозрюваного є також засобом спростування підозри у вчиненні злочину, у зв'язку з чим його показання також є показаннями особи, яка має власний інтерес у справі. Показання підозрюваного підлягають перевірці. Визнання підозрюваним своєї вини може бути покладено в основу обвинувачення лише при підтвердженні цього визнання сукупністю доказів, що є в справі.

Показання обвинуваченого - це усне повідомлення обвинуваченого по пред'явленому йому обвинуваченню, а також з приводу всіх інших відомих йому обставин у справі і доказів, що є в справі. Давати показання - це право, а не обов'язок обвинуваченого. Обвинувачений вправі давати показання по пред'явленому йому обвинуваченню, а також з приводу всіх інших відомих йому обставин у справі і доказів, що є в справі (предмет показань обвинуваченого).

За критерієм відношення до обвинувачення показання обвинуваченого поділяються на: визнання вини (повне або часткове); заперечення вини; обмова; самообмова; алібі.

Показання обвинуваченого, в тому числі й такі, в яких він визнає себе винним, підлягають перевірці. Визнання обвинуваченим своєї вини може бути покладено в основу обвинувачення лише при підтвердженні цього визнання сукупністю доказів, що є в справі.

При оцінці показань обвинуваченого необхідно враховувати такі фактори: умови формування показань (об'єктивні та суб'єктивні); особливості особистості обвинуваченого; процесуальне положення обвинуваченого; відношення обвинуваченого до справи; відношення обвинуваченого до учасників процесу. Оцінка показань обвинуваченого детермінується тим, що показання обвинуваченого є як джерелом доказової інформації, так і засобом захисту його прав. Тому він не несе відповідальності за відмову від давання показань та за давання завідомо неправдивих показань.

Висновок експерта - це заснований на завданні органу дізнання, прокурора, слідчого або суду, сформульованому в постанові (ухвалі) про призначення експертизи, виклад експертом фактичних даних, що мають доказове значення для справи та які встановлюються ним на основі застосування спеціальних знань в процесі експертного дослідження (В.Д. Юрчишин).

Експертиза призначається у випадках, коли для вирішення певних питань при провадженні в справі потрібні наукові, технічні або інші спеціальні знання.

Експертиза призначається обов'язково: 1) для встановлення причин смерті; 2) для встановлення тяжкості і характеру тілесних ушкоджень; 3) для визначення психічного стану підозрюваного або обвинуваченого при наявності в справі даних, які викликають сумнів щодо його осудності; 4) для встановлення статевої зрілості потерпілої в справах про злочини, передбачені ст. 155 КК України; 5) для встановлення віку підозрюваного або обвинуваченого, якщо це має значення для вирішення питання про його кримінальну відповідальність і якщо про це немає відповідних документів і неможливо їх одержати.

Після проведення необхідних досліджень експерт складає висновок, в якому повинно бути зазначено: коли, де, ким (прізвище, освіта, спеціальність, учений ступінь і звання, посада експерта), на якій підставі була проведена експертиза, хто був присутній при проведенні експертизи, питання, що були поставлені експертові, які матеріали експерт використав та які провів дослідження, мотивовані відповіді на поставлені питання. Коли при проведенні експертизи експерт виявить факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були поставлені питання, він вправі на них вказати в своєму висновку. Висновок підписується експертом. Експерт дає висновок від свого імені і несе за нього особисту відповідальність. У разі необхідності в справі може бути призначено декількох експертів, які дають загальний висновок. Коли експерти не дійшли згоди, то кожний з них складає свій висновок окремо.

Якщо експертиза буде визнана неповною або не досить ясною, може бути призначена *додаткова експертиза,* яка доручається тому самому або іншому експертові. За змістом ст. 75 КПК додаткова експертиза призначається після

розгляду висновку первинної експертизи, коли з'ясується, що усунути неповноту або неясність висновку шляхом допиту експерта неможливо. Висновок визнається неповним, коли експерт дослідив не всі подані йому об'єкти чи не дав вичерпних відповідей на поставлені перед ним питання. Неясним вважається висновок, який нечітко викладений або має невизначений, неконкретний характер. Проведення додаткової експертизи може бути доручено тому самому або іншому експертові.

Коли висновок експерта буде визнано необгрунтованим чи таким, що суперечить іншим матеріалам справи або інакше викликає сумніви в його правильності, може бути призначена *повторна експертиза,* яка доручається іншому експертові або іншим експертам. Повторна експертиза призначається, коли є сумніви у правильності висновку експерта, пов'язані з його недостатньою обґрунтованістю чи з тим, що він суперечить іншим матеріалам справи, а також за наявності істотного порушення процесуальних норм, які регламентують порядок призначення і проведення експертизи. Істотними можуть визнаватися, зокрема, порушення, які призвели до обмеження прав обвинуваченого чи інших осіб. В ухвалі (постанові) про призначення повторної експертизи зазначаються обставини, які викликають сумніви у правильності попереднього висновку експерта. Проведення повторної експертизи може бути доручено тільки іншому експертові.

Комісійна експертиза призначається у випадках, коли є потреба провести дослідження за участю декількох експертів - фахівців у одній галузі знань.

Комплексна експертиза призначається у випадках, коли необхідно провести дослідження за участю декількох експертів, які є фахівцями у різних галузях знань. Комісія експертів може бути створена судом чи за його рішенням керівником судово-експертної установи.

При перевірці й оцінці експертного висновку повинні бути з'ясовані: чи було додержано вимоги законодавства при призначенні та проведенні експертизи; чи не було обставин, які виключали участь експерта у справі; компетентність експерта і чи не вийшов він за межі своїх повноважень; достатність поданих експертові об'єктів дослідження; повноту відповідей на порушені питання та їх відповідність іншим фактичним даним; узгодженість між дослідницькою частиною та підсумковим висновком експертизи; обґрунтованість експертного висновку та його узгодженість з іншими матеріалами справи. Висновок експерта для особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора і суду не є обов'язковим, але незгода з ним повинна бути мотивована у відповідних постанові, ухвалі, вироку.

Ознайомившись з висновком експерта, слідчий має право допитати експерта з метою одержання роз'яснення або доповнення висновку. Про допит експерта складається протокол.

Речовими доказами є будь-які об'єкти матеріального світу, які у некодованій формі містять фактичні дані про обставини, які відносяться до предмету доказування. Підставою для віднесення об'єкта до речових доказів є: відображення у ньому у некодованій формі ознак події злочину, особистості учасників, обставин злочину; наявність у ньому змін, пов'язаних із вчиненням злочину; знаходження у певному місці у певний час, у певної особи.

Відповідно до ст. 78 КПК, речовими доказами є предмети, які були знаряддям вчинення злочину, зберегли на собі сліди злочину або були об'єктом злочинних дій, гроші, цінності та інші речі, нажиті злочинним шляхом, і всі інші предмети, які можуть бути засобами для розкриття злочину і виявлення винних або для спростування обвинувачення чи пом'якшення відповідальності. Речові докази повинні бути уважно оглянуті, по можливості сфотографовані, докладно описані в протоколі огляду і приєднані до справи постановою особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора або ухвалою суду. Особливістю оцінки речових доказів є те, що для встановлення належності речового доказу нерідко необхідне його дослідження саме як матеріального об'єкту. Перевіряється справжність речового доказу, незмінність його якостей з моменту виявлення, наявність ознак, які мають значення для справи, механізм утворення цих ознак.

Речові докази зберігаються при справі, за винятком громіздких предметів, які зберігаються в органах дізнання, досудового слідства і в суді або передаються для зберігання відповідному підприємству, установі чи організації. При передачі справи від одного органу дізнання чи досудового слідства до іншого, направленні справи прокуророві чи до суду, а так само при передачі справи з одного суду до іншого речові докази передаються разом із справою.

В окремих випадках речові докази можуть бути до вирішення справи в суді повернуті їх володільцям, якщо це можливо без шкоди для успішного провадження в справі. Речові докази зберігаються до набрання вироком законної сили або до закінчення строку оскарження постанови чи ухвали про закриття справи. Документи - речові докази повинні зберігатися весь час при справі, а заінтересованим особам, підприємствам, установам і організаціям за їх клопотанням видаються копії цих документів. У тих випадках, коли виникає спір про право власності на предмети, які є речовими доказами, вони зберігаються поки набере законної сили рішення суду, винесене по даному спору в порядку цивільного судочинства. Речові докази, які можуть швидко зіпсуватися і які не можуть бути повернуті володільцеві, негайно здаються відповідним державним або кооперативним організаціям для реалізації. Коли потім виникне необхідність у поверненні речових доказів, то організації, які їх одержали, повертають взамін такі самі речі або сплачують їх вартість по державних цінах, що існують в момент повернення. Питання про речові докази вирішується вироком, ухвалою чи постановою суду або постановою органу дізнання, слідчого, прокурора про закриття справи, при цьому: 1) знаряддя злочину, що належать обвинуваченому, конфіскуються; 2) речі, вилучені з обігу, передаються відповідним установам або знищуються; 3) речі, які не мають ніякої цінності і не можуть бути використані, знищуються, а у випадках, коли заінтересовані особи просять про це, можуть бути передані їм; 4) гроші, цінності та інші речі, нажиті злочинним шляхом, передаються в доход держави; 5) гроші, цінності та інші речі, які були об'єктом злочинних дій, повертаються їх законним володільцям, а якщо їх не встановлено, то ці гроші, цінності та речі переходять у власність держави. Спір про належність речей, що підлягають поверненню, вирішується в порядку цивільного судочинства.

Документом є матеріальний об'єкт, на якому посадова, службова особа або громадянин загальноприйнятим або іншим прийнятим для конкретного виду документа способом зафіксував дані про обставини, які мають значення для справи.

При цьому документ не слід розуміти лише як письмовий документ. Документ може бути виконаний за допомогою паперу, фотопаперу, відеоплівки, фотоплівки; існують електронні документи. Документ може бути виконаний за допомогою літер, графічних зображень, знаків, звукозапису, відеозапису. Документами є: довідки, характеристики, акти ревізій, заяви, пояснення, документи, які засвідчують особу тощо. Документи є джерелом доказів, якщо в них викладені або засвідчені обставини, які мають значення для справи. На стадії порушення кримінальної справи та досудового розслідування долучення їх до справи не потребує дотримання процесуальної форми, у стадії судового розгляду - рішення про долучення до матеріалів справи формулюється у ухвалі (постанові) суду (судді). При дослідженні питання щодо документів як джерел доказів слід звернути увагу на використання у доказуванні нових видів документів: аудіо-, відеозаписів, електронних документів. *Детальніше див.: Гонгало С. Новітні документи: проблеми визначення // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали XIII регіональної науково-практичної конференції (8-9 лютого 2007 р., Львів) / Львів: ЛНУ, 2007; Менькин И.В. О доказательственном значений аудио- и видеозаписей в уголовном процессе // Журнал российского права. - 2001. - № 9.*

У тих випадках, коли документи були знаряддям вчинення злочину, зберегли на собі сліди злочину або були об'єктом злочинних дій, вони є речовими доказами. Документи слід відмежовувати від документі-речових доказів. Документи-речові докази мають доказове значення не завдяки своєму змісту, а завдяки своєму існуванню (підроблені документи), фізичним ознакам (сліди крові на документі), місця знаходження (паспорт потерпілого в житлі обвинуваченого).

При оцінці документів слід звернути увагу на: походження документу; відношення його автора до справи; справжність документу; джерело обізнаності автора документу; дотримання правил складання документу.

Протоколи слідчих і судових дій, складені і оформлені в порядку, передбаченому КПК, а також носії інформації, на яких з допомогою технічних засобів зафіксовані процесуальні дії, є джерелом доказів, оскільки в них підтверджуються обставини і факти, що мають значення для вирішення справи. Вони можуть бути отримані лише при провадженні у справі шляхом вчинення владними суб'єктами кримінального процесу кримінально-процесуальних дій.

КПК встановлює процесуальну форму протоколів слідчих та судових дій. Порядок фіксування слідчих дії закріплено ст. 85-85” КПК; судового засідання - ст. 87-87[1] КПК. Не відносяться до цього виду джерел доказів протоколи допитів та очних ставок, оскільки вони законодавцем виділені у окреме джерело доказів - показання.

При оцінці протоколі слідчих та судових дій необхідно визначити, чи дотримано процесуальну форму їх складання, чи правильна послідовність слідчої дії, чи немає підчисток та виправлень.

Використання в доказуванні матеріалів оперативно-розшукової діяльності. Ст. 65 КПК доповнена новим джерелом доказів - протоколами з відповідними додатками, складені уповноваженими органами за результатами оперативно-розшукових заходів. Однак у науці кримінального процесу питання про можливість існування такого джерела доказу та можливість використання в доказуванні

матеріалів оперативно-розшукової діяльності остаточно не вирішена. Існують дві основні точки зору:

1) ці дані можуть бути доказами. Підставами для цих тверджень є норми КПК та Закону України „Про оперативно-розшукову діяльність". Ст. 65 КПК передбачає, що доказами в кримінальній справі є всякі фактичні дані, на підставі яких у визначеному законом порядку орган дізнання, слідчий і суд встановлюють наявність або відсутність суспільно небезпечного діяння, винність особи, яка вчинила це діяння, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи.

Ці дані встановлюються: показаннями свідка, показаннями потерпілого, показаннями підозрюваного, показаннями обвинуваченого, висновком експерта, речовими доказами, протоколами слідчих і судових дій, а також *протоколами з відповідними додатками, складеними уповноваженими органами за результатами оперативно-розшукових заходів,* та іншими документами. Ст. 97 КПК передбачається, що заява або повідомлення про злочини до порушення кримінальної справи можуть бути перевірені шляхом проведення оперативно-розшукової діяльності. Проведення визначених у законодавчих актах України окремих оперативно-розшукових заходів проводиться з дозволу суду за погодженим з прокурором поданням керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника. Відповідно до ст. 10 Закону України „Про оперативно-розшукову діяльність" матеріали оперативно-розшукової діяльності використовуються: як приводи та підстави для порушення кримінальної справи або проведення невідкладних слідчих дій; для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальній справі. Відповідно до ст. 8 Закону України „Про оперативно-розшукову діяльність", негласне проникнення до житла чи до іншого володіння особи, зняття інформації з каналів зв'язку, контроль за листуванням, телефонними розмовами, телеграфною та іншою кореспонденцією, застосування інших технічних засобів одержання інформації проводяться за рішенням суду, прийнятим за поданням керівника відповідного оперативного підрозділу або його заступника. Про отримання такого дозволу суду або про відмову в ньому зазначені особи повідомляють прокурору протягом доби. Застосування цих заходів проводиться виключно з метою запобігти злочинові чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншим способом одержати інформацію неможливо. За результатами здійснення зазначених оперативно-розшукових заходів складається протокол з відповідними додатками, який підлягає використанню як джерело доказів у кримінальному судочинстві. Оперативно-розшукові дані можуть бути витребувані слідчим, прокурором на підставі ст. 66 КПК;

2) ці дані не можуть бути доказами, оскільки визнання протоколів з відповідними додатками, складені уповноваженими органами за результатами оперативно-розшукових заходів доказами не є науково обґрунтованим, не узгоджується із основними положеннями та принципами КПК. Результати ОРД можуть бути використані для визначення напрямку розслідування та висунення версій, черговості чи виду слідчих дій, обґрунтованості рішень про провадження окремих слідчих дій та тактики їх проведення, обрання чи зміни запобіжного заходу. Це два різні види діяльності і одержана оперативним шляхом інформація не може виступати як процесуальні докази (С.М. Стахівський).

Тема 6. Цивільний позов у кримінальному процесі

Поняття і значення цивільного позову в кримінальному процесі.

Суб'єкти цивільного позову в кримінальному процесі.

Предмет цивільного позову в кримінальній справі.

Підстави цивільного позову в кримінальній справі. Передумови, необхідні для порушення провадження за цивільним позовом. Передумови, необхідні для розгляду позову судом спільно з кримінальною справою.

Особливості доказування цивільного позову в кримінальній справі.

Кримінально-процесуальні засоби забезпечення цивільного позову.

Під ***цивільним позовом*** у кримінальній справі розуміють вимогу особи, якій завдано шкоду від злочину, її представника чи в її інтересах прокурора, до обвинуваченого чи осіб, які за законом несуть відповідальність за його дії, про відшкодування цієї шкоди, про що заявляється органам, які ведуть кримінальний процес, і вирішується судом разом із кримінальною справою (Я.О. Клименко). Цивільний позов у кримінальній справі має подвійну правову природу: матеріально-правову (цивільну) та процесуально-правову (кримінально-процесуальну).

Особа, яка зазнала матеріальної шкоди від злочину, вправі при провадженні в кримінальній справі пред'явити до обвинуваченого або до осіб, що несуть матеріальну відповідальність за дії обвинуваченого, цивільний позов, який розглядається судом разом з кримінальною справою (ст. 28 КПК). Прокурор пред'являє або підтримує поданий потерпілим цивільний позов про відшкодування збитків, заподіяних злочином, якщо цього вимагає охорона інтересів держави, а також громадян, які за станом здоров'я та з інших поважних причин не можуть захистити свої права.

Фізичні та юридичні особи, які постраждали внаслідок злочину вправі пред'явити цивільний позов у кримінальній справі про відшкодування: прямої безпосередньої майнової шкоди, завданої злочином; неодержаних внаслідок вчинення злочину прибутків; витрат на відновлення здоров'я потерпілого; витрат на поховання потерпілого в разі його смерті та виплати на утримання непрацездатних членів його сім'ї.

Враховуючи положення постанови Пленуму Верховного Суду України № 4 від 31.03.1995 р. „Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди”, відшкодуванню в кримінальній справі підлягає як майнова, так моральна шкода, хоча ст. 28 КПК закріплює можливість відшкодування лише матеріальної шкоди. Поняття „моральної шкоди” визначено в ст.23 ЦК України. *Моральна шкода полягає:* 1) у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; 2) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; 3) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна; 4) у приниженні честі, гідності, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи.

У кримінальній справі не можуть розглядатися регресні позови органів страхування і соціального захисту населення, підприємств, установ чи організацій,

які відшкодували потерпілому шкоду до розгляду справи в суді. Такі позови заінтересовані особи можуть пред'явити в порядку цивільного судочинства (п. 5 Постанови Пленуму Верхового Суду України „Про практику застосування судами України законодавства про відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної злочином, і стягнення безпідставно нажитого майна" від 31.03.1989 р.).

Цивільний позов може бути пред'явлено до: обвинуваченого; осіб, які несуть цивільно-правову відповідальність за його дії. Особи, спільними діями або бездіяльністю яких було завдано шкоди, несуть солідарну відповідальність перед потерпілим. За заявою потерпілого суд може визначити відповідальність осіб, які спільно завдали шкоди, у частці відповідно до ступеня їхньої вини (ст. 1190 ЦК). Шкода, завдана спільними діями кількох неповнолітніх осіб, відшкодовується ними у частці, яка визначається за домовленістю між ними або за рішенням суду (ст. 1182 ЦК). Шкода, завдана малолітньою особою (яка не досягла чотирнадцяти років), відшкодовується її батьками (усиновлювачами) або опікуном чи іншою фізичною особою, яка на правових підставах здійснює виховання малолітньої особи, - якщо вони не доведуть, що шкода не є наслідком несумлінного здійснення або ухилення ними від здійснення виховання та нагляду за малолітньою особою (ст. 1178 ЦК). Шкода, завдана спільними діями кількох малолітніх осіб, відшкодовується їхніми батьками (усиновлювачами), опікунами в частці, яка визначається за домовленістю між ними або за рішенням суду. Якщо в момент завдання шкоди кількома малолітніми особами одна з них перебувала в закладі, який за законом здійснює щодо неї функції опікуна, цей заклад відшкодовує завдану шкоду у частці, яка визначається за рішенням суду (ст. 1181 ЦК). У разі відсутності у неповнолітньої особи майна, достатнього для відшкодування завданої нею шкоди, ця шкода відшкодовується в частці, якої не вистачає, або в повному обсязі її батьками (усиновлювачами) або піклувальником, якщо вони не доведуть, що шкоди було завдано не з їхньої вини. Якщо неповнолітня особа перебувала у закладі, який за законом здійснює щодо неї функції піклувальника, цей заклад зобов'язаний відшкодувати шкоду в частці, якої не вистачає, або в повному обсязі, якщо він не доведе, що шкоди було завдано не з його вини (ст. 1179 ЦК). Юридична або фізична особа відшкодовує шкоду, завдану їхнім працівником під час виконання ним своїх трудових (службових) обов'язків (ч. 1 ст. 1172 ЦК). Шкода, завдана фізичній або юридичній особі незаконними рішеннями, дією чи бездіяльністю органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування при здійсненні ними своїх повноважень, відшкодовується державою, Автономною Республікою Крим або органом місцевого самоврядування незалежно від вини цих органів (ст. 1173 ЦК).

Цивільний позов може бути пред'явлений як під час досудового слідства і дізнання, так і під час судового розгляду справи, але до початку судового слідства. Відмова у позові в порядку цивільного судочинства позбавляє позивача права пред'являти той же позов у кримінальній справі.

До ***процесуальних передумов,*** необхідних для порушення провадження щодо цивільного позову належить: а) порушення кримінальної справи; б) наявність у заявника процесуальної право- та дієздатності; в) пред'явлення цивільного позову до початку судового слідства у справі; г) відсутність рішення суду, яке набрало

законної сили, і було винесено щодо спору між тими ж сторонами, про той же предмет і з цих же підстав, або постанови про прийняття відмови позивача від позову чи про затвердження мирової угоди сторін (Б.Л. Ващук).

Предметом доказування цивільного позову у кримінальній справі є:

- подія злочину, що завдала шкоду і з приводу якої ведеться кримінальне переслідування у справі; наявність шкоди, заподіяної особі, питання про відшкодування якої ставиться у цивільному позові; причинно-наслідковий зв'язок між подією злочину, з приводу якої ведеться кримінальне переслідування у даній кримінальній справі, та шкодою, питання про відшкодування якої у ньому ставиться; вина безпосереднього заподіювача шкоди у її виникненні;
- обставини, які виключають можливість провадження щодо цивільного позову;
- негативна поведінка потерпілого, якщо вона обумовила заподіяння або збільшення розміру заподіяної злочином шкоди. Оскільки в основі вирішення цивільного позову по суті лежить матеріальна норма цивільного права, названа норма ЦК не може залишатися поза увагою і в кримінальному процесі, тому повинна обов'язково враховуватися у вигляді негативної поведінки потерпілого, за наявності якої розмір відшкодування може бути зменшено порівняно з фактично заподіяною шкодою;
- розмір шкоди, яка підлягає відшкодуванню за цивільним позовом. Розмір заподіяної шкоди визначається, виходячи з цін на майно, які діяли на момент вчинення злочину. Розмір шкоди, яка підлягає відшкодуванню за конкретним цивільним позовом визначається, виходячи з цін на аналогічне майно, що діють на момент винесення рішення про таке відшкодування. Така ж позиція стосується і розміру відшкодування коштів, необхідних для полагодження майна, що стало об'єктом злочинного посягання. За загальним правилом, відшкодування шкоди здійснюється у розмірі заподіяної шкоди. У деяких нормативних актах встановлюються коефіцієнти кратності, які необхідно застосовувати у передбачених ними випадках при визначенні розміру шкоди, яка підлягає відшкодуванню. В окремих правових актах також встановлюються відповідні схеми, такси, які застосовуються при обчисленні розміру заподіяної шкоди та, відповідно, шкоди, що підлягає відшкодуванню у випадках, які ними прямо визначаються (Б.Л. Ващук).

Обов'язок доказування покладено виключно на орган дізнання, слідчого та прокурора. Це випливає із ст. 64 КПК України, відповідно до п. 4 якої характер і розмір шкоди, завданої злочином, а також розмір витрат закладу охорони здоров'я на стаціонарне лікування потерпілого від злочинного діяння входить до предмету доказування у кримінальній справі. Однак цивільний позивач зобов'язаний сприяти доказуванню підстав і розміру цивільного позову, що проявляється, зокрема, в обов'язку цивільного позивача на вимогу органу дізнання, слідчого, прокурора та суду пред'являти всі необхідні документи, пов'язані з заявленим позовом (ч. 3 ст. 50 КПК).

Щодо особливостей доказування цивільного позову у кримінальній справі див: Крикунов О. Особливості доказування цивільного позову про компенсацію моральної шкоди // Вісник Львівського університету. Серія юридична. - 2004. - Вип. 39.

Суд першої інстанції не вправі передавати вирішення питання про розмір цивільного позову на вирішення в порядку цивільного судочинства, оскільки

кримінально-процесуальним законодавством України це не передбачено (п. 3 Постанови Пленуму Верхового Суду України „Про практику застосування судами України законодавства про відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної злочином, і стягнення безпідставно нажитого майна" від 31.03.1989 р.). При розгляді цивільного позову в кримінальній справі з питань, не врегульованих КПК, суд може керуватися відповідними нормами ЦПК.

При розгляді кримінальної справи суд зобов'язаний на основі всебічного, повного й об'єктивного дослідження обставин справи з'ясувати характер і розмір матеріальної шкоди, заподіяної злочином, наявність причинного зв'язку між вчиненим і шкодою, що настала, роль і ступінь участі кожного з підсудних в її заподіянні, а також, чи відшкодовано її повністю або частково до судового розгляду справи, і у вироку дати належну оцінку зазначеним обставинам.

Постановляючи обвинувальний вирок, суд, залежно від доведеності підстав і розміру цивільного позову, задовольняє цивільний позов повністю або частково чи відмовляє в ньому. При виправданні підсудного через не доведення його участі у вчиненні злочину або при відсутності події злочину суд відмовляє в цивільному позові. При виправданні підсудного за відсутністю в його діях складу злочину суд залишає позов без розгляду. Цивільний позов при постановленні вироку може бути залишено без розгляду також у випадку неявки цивільного позивача чи його представника у судове засідання, у випадку, якщо ним не заявлене клопотання про розгляд справи за його відсутності. У випадках, коли позов підтримує прокурор або коли позов заявлений підприємством, установою чи організацією, суд розглядає цивільний позов незалежно від явки цивільного позивача або його представника (ст. 291 КПК).

У випадках, коли шкоду заподіяно спільними діями підсудного та іншої особи, кримінальну справу щодо якої було закрито з підстав, передбачених пп. 2-10 ст. 6, ст.ст. 7, 7^2 , 9, 10 КПК України, суд покладає на підсудного обов'язок відшкодувати матеріальну шкоду в повному розмірі і роз'яснює цивільному позивачеві право пред'явити в порядку цивільного судочинства до особи, справу щодо якої закрито, позов про відшкодування шкоди солідарно із засудженим.

Якщо матеріальну шкоду заподіяно підсудним спільно з іншою особою, справу щодо якої виділено в окреме провадження, суд покладає обов'язок по відшкодуванню шкоди у повному розмірі на підсудного. При винесенні в наступному обвинувального вироку щодо особи, справу про яку було виділено в окреме провадження, суд вправі покласти на неї обов'язок відшкодувати шкоду солідарно з раніше засудженим (п. 8 Постанови Пленуму Верхового Суду України „Про практику застосування судами України законодавства про відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної злочином, і стягнення безпідставно нажитого майна" від 31.03.1989 р.).

Закриття справи з підстав, зазначених у ст.ст. 7 і 7^1 КПК, не звільняє особу від обов'язку відшкодувати в установленому законом порядку матеріальні збитки, завдані нею державним, громадським організаціям або громадянам.

Особа, яка не пред'явила цивільного позову в кримінальній справі, а також особа, цивільний позов якої залишився без розгляду, має право пред'явити його в порядку цивільного судочинства.

Цивільний позивач і цивільний відповідач при розгляді цивільного позову в кримінальній справі або позову про відшкодування матеріальних збитків, завданих особою, щодо якої справу закрито з підстав, зазначених у ст.ст. 7 і 7^1 КПК, звільняються від сплати державного мита.

При наявності достатніх даних про те, що злочином завдана матеріальна шкода, або понесені витрати закладом охорони здоров'я на стаціонарне лікування потерпілого від злочину, орган дізнання, слідчий, прокурор і суд зобов'язані вжити заходів до ***забезпечення цивільного позову.*** Аналізуючи зміст поняття забезпечення цивільного позову в кримінальній справі як цілеспрямованої діяльності, можна виділити наступні стадії: а) виявлення майна і цінностей, що можуть бути зверненні на відшкодування шкоди за цивільним позовом; б) накладення арешту на майно; в) забезпечення збереження арештованого майна (Я.О. Клименко).

Слідчий за клопотанням цивільного позивача або з своєї ініціативи зобов'язаний вжити заходів до забезпечення заявленого в кримінальній справі цивільного позову, а також можливого в майбутньому цивільного позову, склавши про це постанову. В справах про злочини, за які кримінальним законом передбачена конфіскація майна, слідчий зобов'язаний вжити необхідних заходів до забезпечення виконання вироку в частині можливої конфіскації майна, склавши про це постанову. Забезпечення цивільного позову і можливої конфіскації майна провадиться шляхом накладення арешту на вклади, цінності та інше майно обвинуваченого чи підозрюваного або осіб, які несуть за законом матеріальну відповідальність за його дії, де б ці вклади, цінності та інше майно не знаходилось, а також шляхом вилучення майна, на яке накладено арешт. Майно, на яке накладено арешт, описується і може бути передане на зберігання представникам підприємств, установ, організацій або членам родини обвинуваченого чи іншим особам. Особи, яким передано майно, попереджаються під розписку про кримінальну відповідальність за його незбереження. Не підлягають описові предмети першої потреби, що використовуються особою, у якої проводиться опис, і членами її родини. Перелік цих предметів визначено в Додатку до КК України. Арешт майна і передача його на зберігання оформляються протоколом, який підписується особою, що проводила опис, понятими і особою, яка прийняла майно на зберігання. До протоколу додається підписаний цими особами опис переданого на зберігання майна. Для встановлення вартості описаного майна в необхідних випадках запрошується спеціаліст, який також підписує протокол і опис майна з його оцінкою. Накладення арешту на майно скасовується постановою слідчого, коли в застосуванні цього заходу відпаде потреба.

При попередньому розгляді справи суддя з'ясовує, чи вжито заходів до забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної злочином, і чи заявлено цивільний позов. Якщо особа, що провадить дізнання, або слідчий не вжили зазначених заходів, суддя приймає рішення про накладення арешту на майно обвинуваченого. При задоволенні цивільного позову суд до набрання вироком законної сили може постановити про вжиття заходів до забезпечення цивільного позову, якщо таких заходів не було вжито раніше.

Тема 7. **Процесуальні документи, процесуальні строки і судові витрати**

Поняття, значення і види процесуальних документів. Процесуальні документи досудового провадження. Процесуальні документи судового провадження. Заява, повідомлення, постанова, ухвала, протокол, обвинувальний висновок, вирок, апеляційні скарги і подання, касаційні скарги і подання, запит про правову допомогу.

Вимоги законодавства щодо форми і змісту процесуальних документів. Форма і зміст протоколів слідчих і судових дій. Форма і зміст постанов слідчого, прокурора, судді. Мова та стиль процесуальних документів. Офіційно-діловий стиль, його особливості.

Поняття процесуальних строків та їх значення у кримінальному процесі.

Строки як гарантії швидкості судочинства. Строки вирішення питання про порушення кримінальної справи; здійснення окремого доручення; вибору обвинуваченим захисника; провадження дізнання та досудового слідства; розгляд прокурором справи, яка надійшла йому з обвинувальним висновком; проведення попереднього розгляду справи суддею; оскарження вироків.

Строки як гарантії прав та законних інтересів учасників процесу. Строки затримання и допиту підозрюваного; застосування до підозрюваного примусових засобів до пред'явлення обвинувачення і допиту обвинуваченого; тримання обвинуваченого під вартою; розгляд скарг, заяв про відводи; вручення обвинуваченому копії обвинувального висновку.

Строки як гарантії здійснення прокурорського нагляду за додержанням законів при провадженні по кримінальній справі. Строки повідомлення прокурора по виявленому злочину і початку дізнання і досудового слідства; направлення йому копій постанов про порушення кримінальної справи; прийняття слідчим справи до свого провадження; повідомлення прокурора про затримання особи.

Строки провадження слідчих і процесуальних дій та порядок їх обчислення.

Продовження строків досудового слідства.

Поняття і склад судових витрат.

Процесуальний порядок відшкодування судових витрат. Витрати свідка, потерпілого, понятого по явці. Витрати засудженого, якщо він брав участь у справі як свідок до пред'явлення йому обвинувачення. Витрати перекладача. Витрати учасників кримінально-процесуальної діяльності зі збереження, дослідження і пересилання речових доказів. Неодержаний дохід свідків, потерпілих, понятих у вигляді середньої заробітної плати. Неодержаний дохід свідка, потерпілого, понятого, що не є робітником чи службовцем. Витрати експерта і фахівця, пов'язані з їх участю в справі в порядку службового завдання. Витрати експерта і фахівця, пов'язані з їх участю в справі, а також винагорода за роботу, виконану не в порядку службового завдання.

Процесуальний документ - це письмовий акт, у якому різними засобами на матеріальних носіях закріплюється інформація про факти, події, явища об'єктивної дійсності при провадженні у кримінальній справі.

Процесуальні документи класифікуються: *за процесуальними провадженнями* (процесуальні документи досудового провадження та процесуальні документи удового провадження); *за напрямом діяльності особи; за місцем складання; за формою; за характером питань, що в них вирішуються;* тощо.

Документи, які виходять від владних суб'єктів кримінального процесу, поділяються на: документи, у яких закріплюються докази у кримінальній справі (протоколи слідчих та судових дій); документи, які забезпечують права та законні інтереси суб'єктів кримінального процесу; документи щодо провадження певних процесуальних дій; розпорядчі документи; документи, що фіксують вихідні, проміжні та підсумкові процесуальні рішення.

Постанова - це рішення органу дізнання, слідчого і прокурора, а також рішення, які виніс суддя одноособово чи апеляційний суд.

Ухвала - це всі рішення, крім вироку, якій виніс суд першої, апеляційної і касаційної інстанції* в судових засіданнях в колегіальному складі.

Вирок - це рішення суду першої інстанції про винуватість або невинуватість особи.

Протокол - документ про проведення слідчих і судових дій, про їх зміст і наслідки.

Апеляція - це подання прокурора і скарга учасника процесу про скасування або зміну судового рішення в апеляційному порядку.

Касаційне подання, касаційна скарга - це подання прокурора, скарга учасника процесу про скасування або зміну судового рішення в касаційному порядку.

Вимоги законодавства щодо форми і змісту процесуальних документів полягають у тому, що процесуальні документи: повинні бути складені повноважним суб'єктом; мати відповідну форму; при складанні повинні бути дотримані процедурні вимоги (якщо мова йде про процесуальні дії); процесуальні рішення повинні бути обґрунтованими; текст документу повинен бути викладений офіційно-діловим стилем, бути зрозумілим та лаконічним.

КПК встановлено певні ***вимоги до процесуальних документів.*** Так, наприклад, вимоги до постанови слідчого прокурора встановлено ст. 130 КПК України, відповідно до якої у постанові зазначається місце і час її складання, посада особи, що виносить постанову, її прізвище, справа, в якій провадиться слідство, і обґрунтування прийнятого рішення, а також стаття КПК, на підставі якої прийнято рішення; вимоги до постанови про притягнення як обвинуваченого - ст. 132 КПК, обвинувального висновку - ст. 223 КПК, вироку суду - ст.ст. 333-335, 339 КПК, ухвали апеляційного суду - ст. 377 КПК тощо. Порядок фіксування слідчих дій закріплено ст. 85-85^2 КПК; судового засідання - ст. 87-87^1 КПК; інших дій - відповідними статтями КПК, зокрема ст.ст. 21, 95, 96, 122, 124, 126, 140, 142, 196 КПК.

Відповідно до ст. 84 КПК, при провадженні слідчих дій під час досудового слідства і дізнання, в судових засіданнях суду першої інстанції та апеляційного суду

ведуться протоколи. В протоколі про кожну слідчу дію повинні бути зазначені: місце і дата його складання; посади і прізвища осіб, що проводять дію; прізвища осіб, які брали участь у проведенні слідчої дії, адреси цих осіб; роз'яснення їх прав і обов'язків; зміст проведеної слідчої дії, час її початку і закінчення; всі істотні для справи обставини, виявлені при виконанні даної слідчої дії. З метою нерозголошення даних про особу, щодо якої застосовані заходи безпеки, у протоколах слідчих дій обмежуються відомості про цю особу (ст. 85 КПК). Протокол зачитується всім особам, що брали участь у проведенні слідчої дії, при цьому їм роз'яснюється їх право робити зауваження. Зазначені особи можуть ознайомитися з протоколом особисто. Вставки і поправки повинні бути застережені в протоколі перед підписами. Протокол підписують: особа, яка провадила слідчу дію, допитана особа, а також перекладач, поняті, якщо вони були присутні, та інші особи, які були присутні або брали участь у проведенні цієї дії. Якщо хто-небудь з цих осіб через фізичні вади або з інших причин не може особисто підписати протокол, то для підписання протоколу запрошується стороння особа. До протоколу можуть бути додані фотознімки, матеріали звукозапису, кінозйомок, відеозапису, плани, схеми, зліпки та інші матеріали, які пояснюють його зміст. Коли особа, що брала участь в проведенні слідчої дії, відмовиться підписати протокол, то це зазначається в протоколі і стверджується підписом особи, яка провадила слідчу дію.

Відповідно до ст. 85 [i] КПК, звукозапис може застосовуватися при допиті підозрюваного, обвинуваченого, свідка і потерпілого, очній ставці, пред'явленні для впізнання, відтворенні обстановки і обставин події та при проведенні інших слідчих дій під час досудового розслідування. При проведенні слідчих дій з застосуванням звукозапису про це повідомляються всі учасники слідчої дії до її початку. Фонограма повинна містити відомості, зазначені у ч. 1 ст. 85 КПК, та відбивати весь хід слідчої дії. Повторення спеціально для звукозапису будь-якої частини слідчої дії в ході її проведення не дозволяється. Перед закінченням слідчої дії звукозапис повністю відтворюється учасникам цієї дії. Висловлені ними зауваження і доповнення до звукозапису заносяться на фонограму. Протокол слідчої дії, проведеної з застосуванням звукозапису, складається з додержанням правил КПК. В протоколі повинно бути також зазначено про застосування звукозапису і повідомлення про це учасників слідчої дії, про технічні засоби та умови звукозапису, про відтворення звукозапису учасникам слідчої дії та їх заяви з приводу застосування звукозапису. В разі відтворення звукозапису показань при проведенні іншої слідчої дії про це зазначається у протоколі відповідної слідчої дії. При проведенні очної ставки відтворення звукозапису попередніх показань учасників очної ставки допускається лише після дачі ними показань на очній ставці та занесення їх до протоколу.

Кінозйомка, відеозапис можуть застосовуватися при проведенні огляду, обшуку, відтворенні обстановки і обставин події та при проведенні інших слідчих дій. Учасники слідчої дії повідомляються про застосування кінозйомки, відеозапису до початку цієї дії. Після зйомки, запису та виготовлення кінострічки, відеострічки вони демонструються всім учасникам слідчої дії, про що складається окремий протокол (ст. 85^2 КПК).

Вимоги до протоколу судового засідання передбачені ст. 87 КПК. Основним засобом фіксації перебігу судового розгляду справи є протокол судового засідання. У ході кожного судового засідання суду першої інстанції, а також при кожній окремій процесуальній дії, вчиненій поза постійним місцем засідання суду першої інстанції, складається протокол. У суді апеляційної інстанції протокол судового засідання ведеться у випадках, передбачених КПК. У протоколі судового засідання відображаються всі істотні моменти розгляду справи в тій послідовності, в якій вони мали місце в судовому засіданні чи при вчиненні окремої процесуальної дії.

У протоколі зазначаються: 1) рік, місяць, число і місце судового засідання; 2) час початку судового засідання або проведення окремої процесуальної дії; 3) назва суду, який розглядає справу, прізвище та ініціали судді (суддів), секретаря судового засідання; 4) справа, що розглядається, повна і точна назва учасників процесу; 5) відомості про явку учасників процесу або їх неявку, причини відсутності та про вручення їм судових повісток; 6) дані про особу підсудного; 7) дані про час одержання підсудним копії обвинувального висновку; 8) дані про роз'яснення підсудному та іншим учасникам процесу їх прав та обов'язків; 9) ухвали та постанови суду, прийняті без виходу до нарадчої кімнати; 10) всі розпорядження головуючого і дії суду, в тому порядку, в якому вони відбувались; 11) всі клопотання і заяви учасників процесу; 12) докладний зміст записаних у першій особі показань підсудного, потерпілого, свідків, пояснень спеціалістів, відповідей експерта на усні запитання; 13) послідовність і короткий зміст судових дебатів; 14) короткий зміст останнього слова підсудного; 15) відомості про проголошення вироку та роз'яснення порядку і строку його оскарження, роз'яснення права та строку на ознайомлення з протоколом судового засідання, подачу на нього зауважень; 16) час закінчення судового засідання у справі.

На вимогу хоча б одного учасника судового розгляду справи або за ініціативою суду у суді першої чи апеляційної інстанції здійснюється повне фіксування судового процесу з допомогою звукозаписувального технічного засобу.

Процесуальний строк - це встановлений і врегульований кримінально-процесуальним законом на основі положень Конституції України та міжнародно-правових документів, а також, підзаконним нормативно-правовим актом або рішенням уповноваженої на те посадової особи (органу) обов'язковий для виконання визначений момент або період (відрізок) часу, необхідний для вчинення чи утримання від вчинення суб'єктами кримінально-процесуальних правовідносин певних процесуальних дій або прийняття й оформлення процесуальних рішень, з перебігом якого починається й завершується провадження в конкретній стадії судочинства, виникають, змінюються або припиняються права і обов'язки та настає процесуальна відповідальність суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності (С.О. Заїка).

Строки як гарантії швидкості судочинства.

Вирішення питання про порушення кримінальної справи - вирішення питання про порушення кримінальної справи здійснюється не пізніше 3 денного строку. У разі необхідності перевірки заяви чи повідомлення вона здійснюється у строк не більше 10 днів (ст. 97 КПК).

Здійснення окремого доручення - 10-денний строк (ст. 118 КПК).

Вибору обвинуваченим захисника - прийнявши рішення про усунення захисника від участі в справі, а також прийнявши відмову захисника від виконання обов'язків, особа, яка провадить дізнання, слідчий, суддя чи суд роз'яснюють підозрюваному, обвинуваченому, підсудному його право запросити іншого захисника та надають йому для цього в стадії розслідування справи не менше доби, а в стадії судового розгляду справи - не менше трьох діб (ст. 46 КПК).

Провадження дізнання та досудового слідства — у справі про злочин, що не є тяжким, або особливо тяжким, дізнання провадиться у строк не більше десяти днів, починаючи з моменту встановлення особи, яка його вчинила. У справі про тяжкий, або особливо тяжкий злочин дізнання провадиться у строк не більше десяти днів з моменту порушення справи. У разі обрання до підозрюваного запобіжного заходу у порядку, передбаченому ст. 165^2 КПК, дізнання провадиться у строк не більше п'яти діб з моменту обрання запобіжного заходу (ст. 108 КПК). Досудове слідство у кримінальних справах повинно бути закінчено протягом двох місяців. В цей строк включається час з моменту порушення справи до направлення її прокуророві з обвинувальним висновком чи постановою про передачу справи до суду для розгляду питання про застосування примусових заходів медичного характеру або до закриття чи зупинення провадження в справі. Цей строк може бути продовжено районним, міським прокурором, військовим прокурором армії, флотилії, з'єднання, гарнізону та прирівняним до них прокурором у разі неможливості закінчити розслідування -до трьох місяців. В особливо складних справах строк досудового слідства може бути продовжено прокурором Автономної Республіки Крим, прокурором області, прокурором міста Києва, військовим прокурором округу, флоту і прирівняним до них прокурором або їх заступниками на підставі мотивованої постанови слідчого -до шести місяців. Далі продовжувати строк досудового слідства можуть лише у виняткових випадках Генеральний прокурор України або його заступники (ст. 120 КПК).

Строки як гарантії прав та законних інтересів учасників процесу.

Розгляду прокурором справи, яка надійшла йому з обвинувальним висновком — рішення приймається не пізніше 5 днів (ст. 233 КПК).

Проведення попереднього розгляду справи суддею - справа повинна бути призначена до попереднього розгляду не пізніше десяти діб, а у разі складності справи - не пізніше тридцяти діб з дня надходження її до суду (ст. 241 КПК); справа повинна бути призначена до розгляду в суді не пізніше десяти діб, а у випадках складності справи - не пізніше двадцяти діб з дня попереднього її розгляду (ст. 256 КПК).

Оскарження вироків - апеляція на вирок, ухвалу чи постанову суду першої інстанції, якщо інше не передбачено КПК, може бути подана протягом п'ятнадцяти діб з моменту їх проголошення, а засудженим, який перебуває під вартою, - в той же строк з моменту вручення йому копії вироку (ст. 349 КПК). Касаційні скарги і подання на судові рішення, зазначені у ч. 1 ст. 383 КПК, можуть бути подані протягом одного місяця з моменту проголошення вироку чи оголошення ухвали або постанови, які оскаржуються, а засудженим, який перебуває під вартою, - в той же строк з моменту вручення йому копії вироку чи постанови. Касаційні скарги і

подання на судові рішення, зазначені у ч. 2 ст. 383 КПК, можуть бути подані протягом шести місяців з моменту набрання ними законної сили (ст. 386 КПК).

Затримання и допиту підозрюваного - затримання підозрюваного у вчиненні злочину не може тривати більше сімдесяти двох годин (ст. 106 КПК). Якщо підозрюваний був затриманий або до нього було обрано запобіжний захід у вигляді взяття під варту, його допит проводиться негайно, а при неможливості негайного допиту - не пізніше двадцяти чотирьох годин після затримання (ст. 107 КПК).

Застосування до підозрюваного примусових засобів до пред'явлення обвинувачення і допиту обвинуваченого — при застосуванні запобіжного заходу до підозрюваного обвинувачення йому має бути пред'явлене не пізніше десяти діб з моменту застосування запобіжного заходу (ст. 148 КПК).

Тримання обвинуваченого під вартою — тримання під вартою під час досудового розслідування не повинно тривати більше двох місяців. У випадках, коли у цей строк розслідування справи закінчити неможливо, а підстав для скасування чи заміни запобіжного заходу на більш м'який немає, він може бути *продовжений:* 1) *до чотирьох місяців* — за поданням, погодженим з прокурором, який здійснює нагляд за додержанням законів органами дізнання і досудового слідства, або самим цим прокурором, суддею того суду, який виніс постанову про застосування запобіжного заходу; 2) *до дев'яти місяців* - за поданням, погодженим з заступником Генерального прокурора України, прокурором Автономної Республіки Крим, області, міст Києва і Севастополя та прирівняних до них прокурорів, або самим цим прокурором у справах про тяжкі і особливо тяжкі злочини, суддею апеляційного суду; 3) *до вісімнадцяти місяців* - за поданням, погодженим з Генеральним прокурором України, його заступником, або самим цим прокурором в особливо складних справах про особливо тяжкі злочини, суддею Верховного Суду України. Строк тримання під вартою обчислюється з моменту взяття під варту, а якщо взяттю під варту передувало затримання підозрюваного, - з моменту затримання. У строк тримання під вартою включається час перебування особи на стаціонарному експертному дослідженні у психіатричній медичній установі будь-якого типу. У разі повторного взяття під варту особи у тій самій справі, а також по приєднаній до неї або виділеної з неї справи або пред'явлення нового обвинувачення строк тримання під вартою обчислюється з урахуванням часу тримання під вартою раніше. Строки тримання під вартою під час досудового слідства закінчуються в день надходження справи до суду. У разі відкликання справи із суду прокурором на підставі ст. 232 КПК перебіг цих строків поновлюється з дня надходження справи до прокурора (ст. 156 КПК).

Розгляду скарг, заяв про відводи - в разі надходження скарги на дії та постанови органів дізнання прокурор зобов'язаний розглянути її протягом десяти днів і рішення по скарзі повідомити скаржникові (ст. 110 КПК). Заява про відвід або самовідвід слідчого і особи, яка провадить дізнання, подається прокуророві, який розглядає і вирішує її протягом двадцяти чотирьох годин (ст. 60 КПК). В разі оскарження постанови слідчого про закриття справи прокурор знайомиться із справою і не пізніше тридцяти днів з дня надходження скарги скасовує постанову про закриття справи і відновлює досудове слідство або залишає скаргу без задоволення, про що повідомляє особі, яка подавала скаргу (ст. 215 КПК). Прокурор

протягом трьох днів після одержання скарги на дії слідчого зобов'язаний розв'язати її і повідомити про результати скаржника (ст. 235 КПК).

Вручення обвинуваченому копії обвинувального висновку - копія обвинувального висновку і повістка про виклик до суду вручаються підсудному під розписку не пізніше як за три доби до дня розгляду справи в суді (ст. 254 КПК).

Строки як гарантії здійснення прокурорського нагляду за додержанням законів при провадженні по кримінальній справі.

Строки повідомлення прокурора по виявленому злочину і початку дізнання і досудового слідства - про виявлений злочин і почате дізнання орган дізнання негайно повідомляє прокурора (ст. 103 КПК).

Направлення прокурору копій постанов про порушення кримінальної справи - слідчий і орган дізнання зобов'язані не пізніше доби направити прокуророві копію постанови про порушення кримінальної справи або про відмову в порушенні такої справи (ст. 100 КПК).

Прийняття слідчим справи до свого провадження - слідчий зобов'язаний негайно приступити до провадження слідства в порушеній ним чи переданій йому справі (ст. 113 КПК).

Повідомлення прокурора про затримання особи — копія протоколу з переліком прав та обов'язків негайно вручається затриманому і направляється прокурору (ст. 106 КПК).

Обчислення строків. Строки обчислюються годинами, добами (днями) і місяцями. При обчисленні строків не беруться до уваги той день і та година, від яких починається строк. При обчисленні строку добами строк закінчується о 24 годині останньої доби. Якщо відповідну дію належить провести в суді або в органах дізнання і досудового слідства, то строк закінчується у встановлений час закінчення робочого дня в цих установах. При обчисленні строків місяцями строк закінчується у відповідне число останнього місяця. Якщо закінчення строку припадає на неробочий день, то останнім днем строку вважається наступний робочий день. Якщо закінчення строку, який обчислюється місяцями, припадає на той місяць, який не має відповідного числа, то строк закінчується в останній день цього місяця. Строк не вважається пропущеним, коли скаргу або інший документ здано до закінчення строку на пошту, а для осіб, що тримаються під вартою, - коли скаргу або інший документ здано адміністрації місця досудового ув'язнення. Пропущений з поважних причин строк повинен бути поновлений за клопотанням заінтересованої особи постановою органу дізнання, слідчого, прокурора, ухвалою суду або постановою судді. Подача клопотання про поновлення пропущеного строку зупиняє виконання рішення, оскарженого з пропуском строку, до вирішення питання про поновлення строку.

Судові витрати - це передбачені у законодавстві витрати, пов'язані із здійсненням провадження у кримінальній справі, які стягуються з засудженого на користь держави (А. Павлишин). Судові витрати складаються: 1) із сум, що видані і мають бути видані свідкам, потерпілим, експертам, спеціалістам, перекладачам і понятим; 2) із сум, витрачених на зберігання, пересилання і дослідження речових доказів; 3) з інших витрат, що їх зробили органи дізнання, досудового слідства і суд при провадженні у даній справі. До них відносяться суми вартості речей,

пошкоджених при відтворенні обстановки та обставин події, проведенні експертизи; оплата праці щодо ексгумації трупу тощо.

Відшкодування витрат свідкам, потерпілим, законним представникам потерпілих, експертам, спеціалістам, перекладачам і понятим. Свідки, потерпілі, законні представники потерпілих, перекладачі, експерти, спеціалісти і поняті мають право на відшкодування їм витрат по явці за викликом в органи дізнання, досудового слідства, прокуратури і до суду. За ними зберігається середній заробіток по місцю роботи за час, витрачений у зв'язку з явкою за викликом. Особам, які не є робітниками чи службовцями, виплачується винагорода за відрив їх від занять. Експерти, спеціалісти і перекладачі, крім того, мають право на винагороду за виконання своїх обов'язків, якщо виконання дорученої їм роботи не входить в їх обов'язок по службі. Зазначені виплати провадяться з коштів органів дізнання, досудового слідства і суду.

Порядок виплати і розмір сум, що підлягають виплаті, визначаються відповідною інструкцією. Цей порядок встановлено Інструкцією про порядок і розміри відшкодування витрат та виплати винагороди особам, що викликаються до органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури, суду або до органів, у провадженні яких перебувають справи про адміністративні правопорушення, та виплати державним науково-дослідним установам судової експертизи за виконання їх працівниками функцій експертів і спеціалістів, затвердженою Постановою Кабінету Міністрів України від 1 липня 1996 р. № 710.

Свідкам, потерпілим, законним представникам потерпілих, понятим, а також експертам, спеціалістам і перекладачам, якщо виконання їх процесуальних функцій пов'язане з перебуванням за межами населеного пункту постійного проживання, відшкодовуються такі витрати: вартість проїзду до місця виклику і назад, витрати, пов'язані з найманням жилого приміщення, добові.

Перекладачам, а також особам, які виконують функції експертів чи спеціалістів не в порядку службового завдання, за проведену роботу виплачується також винагорода. Сума винагороди за відрив від звичайних занять визначається з урахуванням їх характеру занять у межах від 20 до 30 % неоподатковуваного мінімуму доходів громадян за день. Витрати, пов'язані з явкою, відшкодовуються у розмірах, передбачених законодавством для відряджених працівників. Розмір винагороди експерта або спеціаліста, який виконує свої функції не в порядку службового завдання, визначається залежно від його кваліфікації та складності завдання у межах від 3 до 5 % неоподатковуваного мінімуму доходів громадян за годину роботи. У разі проведення судової експертизи особливої складності розмір винагороди збільшується на 25 %.

Перекладачам залежно від їх кваліфікації та складності роботи встановлюються такі розміри винагороди: за письмові переклади - від 10 до 15 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян за один авторський аркуш (40 тис. друкованих (рукописних) знаків); за усні переклади - від 3 до 5 % неоподатковуваного мінімуму доходів громадян за годину роботи. Переклади з рідкісних мов, з письмовою в'язю, своєю графікою, ієрогліфами, клинописом, а також з стародавніх мов, так само, як і переклади на іноземні мови, що віднесені до рідкісних мов, які мають писемність в'язю, свою графіку, написані ієрогліфами, клинописом, оплачуються із

збільшенням ставок на 25 %. Ці виплати провадяться органом, який зробив виклик, із коштів, що передбачаються кошторисом на зазначені цілі.

Виплати винагороди особі за відрив від звичайних занять і за проведену роботу провадяться за постановою (ухвалою) органу, який зробив виклик.

У постанові (ухвалі) зазначаються вихідні дані для визначення суми винагороди (конкретний розмір винагороди та час, затрачений нею у зв'язку з явкою за викликом і на виконання даного їй завдання).

Відшкодування витрат (вартість проїзду до місця виклику і назад, витрати, пов'язані з найманням жилого приміщення, добові) військовослужбовцям, які викликаються до органу дізнання, попереднього слідства, прокуратури, суду або до органів, у провадженні яких перебувають справи про адміністративні правопорушення, як свідки, потерпілі, законні представники потерпілих, експерти, спеціалісти, перекладачі та поняті, провадиться на вимогу військових частин за встановленими нормами. Особисто військовослужбовцям ніякі витрати не відшкодовуються. Науково-дослідні установи судової експертизи Міністерства юстиції України проводять судову експертизу з кримінальних справ за рахунок коштів, передбачених у Державному бюджеті України на відповідний рік на проведення судових експертиз. Вартість проведення експертиз, що призначаються за кримінальними та адміністративними справами, та досліджень за матеріалами кримінальних справ, що призначаються органами дізнання, досудового слідства та суду, визначається відповідно до нормативної вартості однієї експертогодини у науково-дослідних установах судової експертизи Міністерства юстиції України. У разі виклику працівника науково-дослідної установи судової експертизи Міністерства юстиції України органами дізнання, досудового слідства чи суду для виконання функцій, передбачених ст.ст. 128[i] і 270[i] КПК України, заробітна плата за час виконання зазначених функцій і витрати на відрядження відшкодовуються за рахунок державного бюджету в межах коштів, передбачених на проведення судових експертиз.

Відшкодування судових витрат. Судові витрати покладаються на засуджених, крім сум, що видані і мають бути видані перекладачам, або приймаються на рахунок держави. При визнанні підсудного винним суд постановляє стягти з нього судові витрати. В тому разі, якщо винними буде визнано декількох осіб, суд постановляє, в якому розмірі повинні бути стягнені витрати з кожного з них, ураховуючи при цьому ступінь вини та майновий стан засуджених. Якщо підсудний буде визнаний винним, але звільнений від покарання, суд має право покласти на нього судові витрати. При закритті справи у зв'язку з примиренням потерпілого з обвинуваченим у справах про злочини, зазначені в ч. 1 ст. 27 КПК, суд може покласти судові витрати на одного з них або на обох. Судові витрати в разі неспроможності особи, з якої вони мають бути стягнуті, а також судові витрати, пов'язані з виплатою сум перекладачеві, приймаються на рахунок держави.

Оплата праці адвоката. Оплата праці захисника у разі його участі в справі за призначенням провадиться за рахунок держави в порядку і розмірах, встановлених Кабінетом Міністрів України. Відшкодування державі витрат у цьому випадку за згодою засудженого або осіб, які несуть майнову відповідальність за його дії, може бути покладено на них. Порядок оплати праці адвокатів встановлено Постановою

Кабінету Міністрів України від 14.05.1999 р. № 821 „Про затвердження Порядку оплати праці адвокатів з надання громадянам правової допомоги в кримінальних справах за рахунок держави”. Підставою для оплати праці адвокатів з надання правової допомоги громадянам в кримінальних справах у таких випадках є постанова особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора, ухвала суду чи постанова судді та оформлена ними довідка про участь адвоката у справі. Копія постанови, ухвали про звільнення громадянина від оплати правової допомоги або про призначення адвоката та довідка про його участь у справі подаються керівнику адвокатського об'єднання (адвокату, якщо він працює індивідуально), який складає довідку-розрахунок у трьох примірниках. Один примірник довідки-розрахунку керівник адвокатського об'єднання (адвокат) надсилає особі, яка провадила дізнання, слідчому, прокурору чи суду для приєднання до кримінальної справи, другий використовується для проведення оплати, третій зберігається у справах адвокатського об'єднання (адвоката). Оплата праці адвокатів здійснюється за рахунок державного бюджету в розмірі 15 гривень за повний робочий день. Якщо адвокат був зайнятий у справі неповний робочий день, то оплата його праці провадиться пропорційно до затраченого часу виходячи з цього розміру оплати. У разі коли адвокат надавав правову допомогу підозрюваному, обвинуваченому чи підсудному у процесі дізнання, досудового слідства або в судових засіданнях за призначенням, то при визнанні громадянина винним у вчиненні злочину і за відсутності підстав для звільнення його від оплати за правову допомогу відшкодування витрат покладається на засудженого.

Відшкодування витрат на стаціонарне лікування особи, яка потерпіла від злочину. Відповідно до ст. 93^1 КПК, кошти, витрачені закладом охорони здоров'я на стаціонарне лікування особи, потерпілої від злочину, за винятком випадку завдання такої шкоди при перевищенні меж необхідної оборони або в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло внаслідок протизаконного насильства чи тяжкої образи з боку потерпілого, стягуються судом при постановленні вироку за позовом закладу охорони здоров'я, органу Міністерства фінансів України або прокурора. Порядок відшкодування встановлено Постановою Кабінету Міністрів України від 16 липня 1993 р. № 545 „Про затвердження Порядку обчислення розміру фактичних витрат закладу охорони здоров'я на стаціонарне лікування потерпілого від злочинного діяння та зарахування стягнених з винних осіб коштів до відповідного бюджету і їх використання”.

Кошти, витрачені закладом охорони здоров'я на стаціонарне лікування особи потерпілої від злочину, за винятком випадку завдання такої шкоди при перевищенні меж необхідної оборони або в стані сильного душевного хвилювання, що раптово виникло внаслідок протизаконного насильства чи тяжкої образи з боку потерпілого, підлягають відшкодуванню особою, яка вчинила злочин, у розмірі фактичних витрат. У разі заподіяння шкоди здоров'ю потерпілого неповнолітніми, витрати на його стаціонарне лікування відшкодовуються особами, які за законом несуть за неповнолітніх матеріальну відповідальність.

Сума коштів, яка підлягає відшкодуванню, визначається закладом охорони здоров'я, в якому перебував на лікуванні потерпілий, виходячи з кількості ліжко-днів, проведених ним в стаціонарі, та вартості витрат на його лікування в день.

Кількість ліжко-днів визначається на підставі медичної картки стаціонарного хворого (форма 003/у) або інших документів, які підтверджують дату госпіталізації та виписки хворого із стаціонара лікувального закладу. Визначення суми витрат на лікування потерпілого за один ліжко-день провадиться виходячи з фактичної кількості ліжко-днів і загальної суми фактичних витрат за місяць (в якому проводилось лікування) на утримання лікувального закладу, за винятком витрат на капітальні вкладення, капітальний ремонт і придбання інвентаря та обладнання.

Відповідно до ст. 93^1 КПК України визначена сума коштів на лікування потерпілого стягується з винної особи судом при постановленні вироку за позовом закладу охорони здоров'я, органу Міністерства фінансів України або прокуратури. Якщо позов не було подано, суд при постановленні вироку має право з власної ініціативи вирішити питання про відшкодування зазначених витрат. У разі коли при постановленні вироку сума коштів, витрачених на стаціонарне лікування потерпілого, ще не була визначена і рішення про їх відшкодування не було прийнято, стягнення провадиться в порядку цивільного судочинства за позовом вказаних юридичних осіб. У такому ж порядку відшкодовуються витрати на стаціонарне лікування особи, яка постраждала від злочинного діяння, в разі закриття кримінальної справи чи відмови у порушенні справи за обставин, передбачених п. 3, 4, 6 ч. 1 ст. 6, а також ст.ст. 7, 7^2 , 8, 9 і 10 КПК України.

Стягнені в установленому порядку кошти залежно від джерела фінансування закладу охорони здоров'я, у якому перебував на стаціонарному лікуванні потерпілий, зараховуються до відповідного бюджету або на користь юридичної особи (відомства), якій належить заклад охорони здоров'я.

У разі, коли при постановленні вироку рішення про відшкодування коштів, витрачених на стаціонарне лікування потерпілого, не було прийнято, стягнення їх провадиться в порядку цивільного судочинства. У такому ж порядку відшкодовуються витрати на стаціонарне лікування особи, яка постраждала від злочинного діяння, в разі закриття кримінальної справи чи відмови у порушенні справи за обставин, передбачених п. 3, 4, 6 ч. 1 ст. 6, ст.ст. 7, 7^2, 8, 9 і 10 КПК.

Тема 8. Запобіжні заходи

Поняття і ознаки кримінально-процесуального примусу. Підстави і мета застосування заходів процесуального примусу. Поняття і значення запобіжних заходів. Загальні цілі застосування запобіжних заходів.

Підстави, умови і процесуальний порядок обрання запобіжних заходів.

Обставини, що враховуються при обранні запобіжних заходів.

Гарантії законності та обґрунтованості обрання запобіжних заходів.

Підстави, умови і процесуальний порядок обрання запобіжних заходів щодо підозрюваного.

Види запобіжних заходів та їх класифікація.

Процесуальна характеристика ізоляційних запобіжних заходів.

Підстави, умови і процесуальний порядок застосування затримання.

Підстави, умови і процесуальний порядок обрання запобіжного заходу взяття під варту. Строки тримання під вартою. Підстави і порядок їх продовження.

Процесуальна характеристика неізоляційних запобіжних заходів.

Підписка про невиїзд: підстави, умови і процесуальний порядок обрання.

Особиста порука: підстави, умови і процесуальний порядок обрання.

Порука громадської організації або трудового колективу: підстави, умови і процесуальний порядок обрання.

Застава: підстави, умови і процесуальний порядок обрання.

Нагляд командування військової частини: підстави, умови і процесуальний порядок обрання.

Віддання неповнолітнього під нагляд батьків, опікунів, піклувальників або адміністрації дитячої установи: підстави, умови і процесуальний порядок обрання.

Процесуальний порядок зміни і скасування запобіжного заходу.

Кримінально-процесуальний примус - це сукупність усіх передбачених законом заходів примусового впливу, покликаних забезпечити виконання учасниками процесу своїх обов'язків у ході розслідування та судового розгляду кримінальних справ (В.М. Корнуков).

Кримінально-процесуальний примус характеризується такими ознаками: застосовується лише у сфері кримінального судочинства; його застосовують компетентні державні органи (або їх представники); виступає у формі правовідносин;

має характер особистого, майнового чи організаційного обмеження суб'єктивних прав;

виражається у зовнішньому моральному, психічному та фізичному впливі на суб'єктів, їх діяльність або майно;

особи, до яких кримінально-процесуальний примус застосовується, підстави, умови, форми, межі і порядок його застосування точно регламентовані кримінально-процесуальним законодавством;

йому внутрішньо властива специфічна цілеспрямованість;

законність та обґрунтованість застосування кримінально-процесуального примусу забезпечується системою процесуальних гарантій прав особи та прокурорським наглядом (З.С. Ковріга).

Запобіжні заходи - це сукупність заходів процесуального примусу, які застосовуються до обвинуваченого (у виключних випадках - до підозрюваного), підсудного, засудженого, якщо є підстави вважати, що він, залишаючись на волі, ухилятиметься від дізнання, слідства або суду, перешкоджатиме встановленню істини у кримінальній справі або продовжуватиме злочинну діяльність, а також для забезпечення виконання процесуальних рішень.

Запобіжні заходи - це різновид превентивних заходів процесуального примусу, які виражаються у обмеженні конституційних прав обвинуваченого, підозрюваного,

підсудного, засудженого з метою: 1) запобігти спробам ухилитися від дізнання, слідства або суду; 2) запобігти спробам перешкодити встановленню істини у кримінальній справі; 3) запобігти спробам продовжити злочинну діяльність; 4) для забезпечення виконання процесуальних рішень.

Види запобіжних заходів. Запобіжними заходами, відповідно до ст. 149 КПК, є: підписка про невиїзд (ст. 151 КПК); особиста порука (ст. 152 КПК); порука громадської організації або трудового колективу (ст. 154 КПК); застава (ст. 154^{i} КПК); взяття під варту (ст. 155 КПК); нагляд командування військової частини (ст. 163 КПК); відання неповнолітнього під нагляд батьків, опікунів, піклувальників або адміністрації дитячої установи (ст. 436 КПК), затримання як тимчасовий запобіжний захід (ст.ст. 106, 115, 165^{2} КПК).

Всі запобіжні заходи поділяються на два види: *ізоляційні* (затримання, взяття під варту) та *неізоляційні* (підписка про невиїзд, особиста порука, порука громадської організації або трудового колективу, застава, нагляд командування військової частини).

Підстави, умови і процесуальний порядок обрання запобіжних заходів.

Підставами застосування запобіжних заходів є: наявність доказів вчинення особою злочину; наявність достатніх підстав вважати, що ця особа ухилятиметься від дізнання, слідства або суду, перешкоджатиме встановленню істини у кримінальній справі або продовжуватиме злочинну діяльність, а також від виконання процесуальних рішень.

Якщо немає достатніх підстав для застосування запобіжного заходу, від підозрюваного, обвинуваченого або підсудного відбирається письмове зобов'язання про явку на виклик особи, яка проводить дізнання, слідчого, прокурора або суду, а також про те, що він повідомить про зміну свого місця перебування.

При застосуванні запобіжного заходу до підозрюваного обвинувачення йому має бути пред'явлене не пізніше десяти діб з моменту застосування запобіжного заходу. Якщо в цей строк обвинувачення не буде пред'явлене, запобіжний захід скасовується.

При вирішенні питання про застосування запобіжного заходу крім обставин, зазначених у ст. 148 КПК, враховуються тяжкість злочину, у вчиненні якого підозрюється, обвинувачується особа, її вік, стан здоров'я, сімейний і матеріальний стан, вид діяльності, місце проживання та інші обставини, що її характеризують.

Відповідно до ст. 165 КПК, запобіжний захід у вигляді взяття під варту застосовується лише за вмотивованою постановою судді чи ухвалою суду. Інші запобіжні заходи застосовуються за постановою органу дізнання, слідчого, прокурора, судді або за ухвалою суду. Про застосування, скасування чи зміну запобіжного заходу орган дізнання, слідчий, прокурор, суддя виносять постанову, а суд - ухвалу. У постанові (ухвалі) про застосування чи зміну запобіжного заходу зазначаються прізвище, ім'я та по батькові, вік, місце народження особи, щодо якої застосовується чи змінюється запобіжний захід, вчинений нею злочин, відповідна стаття КК України, обраний запобіжний захід і підстави його обрання чи зміни, а також визначається особа чи орган, які повинні здійснювати контроль за виконанням постанови (ухвали). У постанові (ухвалі) про скасування запобіжного

заходу повинні бути зазначені підстави для його скасування. Постанова або ухвала негайно оголошуються під розписку особі, щодо якої вона винесена. Одночасно особі роз'яснюються порядок і строки оскарження постанови або ухвали. При оголошенні постанови про обрання запобіжних заходів, не пов'язаних з триманням під вартою, особі під розписку повинно бути роз'яснено, в чому полягає обраний запобіжний захід, обов'язки, які покладаються на неї у зв'язку з його застосуванням. Особа також попереджається, що у разі порушення покладених на неї обов'язків та її неналежної поведінки до неї може бути застосовано більш суворий запобіжний захід.

Відповідно до ст. 151 КПК, ***підписка про невиїзд*** полягає у відібранні від підозрюваного або обвинуваченого письмового зобов'язання не відлучатися з місця постійного проживання або з місця тимчасового знаходження без дозволу слідчого. Місце постійного проживання - це будинок, квартира, кімната у гуртожитку тощо. Місце тимчасового знаходження - це місце, де особа перебуває у зв'язку з службовим відрядженням, навчанням тощо. Якщо підозрюваний або обвинувачений порушить дану ним підписку про невиїзд, то вона може бути замінена більш суворим запобіжним заходом. Про це підозрюваному або обвинуваченому повинно бути оголошено при відібранні від нього підписки про невиїзд.

Особиста порука, відповідно до ст. 152 КПК, полягає у відібранні від осіб, що заслуговують довір'я, письмового зобов'язання про те, що вони ручаються за належну поведінку та явку обвинуваченого за викликом і зобов'язуються при необхідності доставити його в органи дізнання, досудового слідства чи в суд на першу про те вимогу. Число поручителів визначає слідчий, але їх не може бути менше двох. КПК не встановлює мінімальний вік поручителя, однак, виходячи з того, що поручитель має заслуговувати на довіру слідчого, суду, ним не може бути неповнолітня особа. Поручитель повідомляється про суть справи, по якій обирається запобіжний захід, а також попереджається про те, що коли обвинувачений, щодо якого обраний даний запобіжний захід, ухилиться від слідства і суду, то на поручителя може бути накладене грошове стягнення до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. При відмові поручителя від взятого на себе зобов'язання особиста порука заміняється іншим запобіжним заходом.

Порука громадської організації або трудового колективу полягає у винесенні зборами громадської організації або трудового колективу підприємства, установи, організації, колгоспу, цеху, бригади постанови про те, що дана організація або трудовий колектив ручається за належну поведінку та своєчасну явку обвинуваченого до органу дізнання, слідчого і в суд. Тобто цей запобіжний захід може бути обрано, лише якщо за підозрюваного, обвинуваченого поручаться повноважні збори трудового колективу або громадської організації. Громадська організація або трудовий колектив повинні бути ознайомлені з характером обвинувачення, пред'явленого особі, що віддається на поруки.

Відповідно до ст. 154^1 КПК, ***застава*** полягає у внесенні на депозит органу досудового розслідування або суду підозрюваним, обвинуваченим, підсудним, іншими фізичними чи юридичними особами грошей чи передачі їм інших матеріальних цінностей з метою забезпечення належної поведінки, виконання зобов'язання не відлучатися з місця постійного проживання або з місця тимчасового

знаходження без дозволу слідчого чи суду, явки за викликом до органу розслідування і суду особи, щодо якої застосовано запобіжний захід, предметом застави можуть бути гроші чи інші матеріальні цінності - будь-яке майно, що перебуває в цивільному обігу, належить заставодавцю на праві власності і може бути відчужене ним.

Приймаючи як заставу майно, слідчий, прокурор, суд повинен визначитися з таких питань: чи є підозрюваний, обвинувачений, підсудний або заставодавець власником майна; яка вартість останнього; як забезпечити зберігання майна, переданого як застава; чи не виникнуть труднощі або цивільно-правові спори при вирішенні питання про його звернення в доход держави чи на користь цивільного позивача. Як застава може передаватися лише майно, що перебуває у власності особи, яка вносить заставу. Якщо майно є спільною власністю декількох осіб, передати його як заставу вправі лише всі власники разом або ж один із них за згодою решти. Майно, що перебуває у спільній частковій власності, може бути самостійним предметом застави за умови, що воно виділене і передається в натурі. Якщо законом передбачено, що право власності на дане майно (квартири, будинки, автомобілі тощо) підтверджується у спеціальному порядку чи спеціальними документами, цей порядок має бути додержано, а відповідні документи - долучено до справи. Про прийняття такого майна як застави суд повинен повідомляти відповідні органи (нотаріальну контору, бюро технічної інвентаризації, органи обліку автотранспорту тощо). Закон не вимагає нотаріального посвідчення передачі предмета застави. Тому внесення як застави майна (у тому числі нерухомого або транспортних засобів) посвідчувати в нотаріальному порядку не потрібно.

Розмір застави встановлюється з урахуванням обставин справи органом, який застосував запобіжний захід. Він не може бути меншим: щодо особи, обвинуваченої у вчиненні тяжкого, або особливо тяжкого злочину, - однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; щодо особи, обвинуваченої у вчиненні іншого тяжкого, або особливо тяжкого злочину чи раніше судимої особи, - п’ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; щодо інших осіб - п’ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. У всіх випадках розмір застави не може бути меншим розміру цивільного позову, обґрунтованого достатніми доказами.

Пленум Верховного Суду України у Постанові від 26.03.1999 р. № 6 „Про практику застосування судами застави як запобіжного заходу роз'яснив, що клопотання обвинуваченого, підсудного, його законного представника чи захисника, заставодавця, прокурора про застосування застави має бути розглянуто в порядку і в строки, передбачені КПК. Якщо підстав для задоволення клопотання немає, суд, виносить мотивовану постанову чи ухвалу про відмову в цьому. Задоволення клопотання залежно від конкретних обставин справи може здійснюватись однією чи декількома мотивованими постановами (ухвалами). Правомірними є, зокрема, постанови (ухвали) про визначення розміру застави, про обрання останньої як запобіжного заходу за умови внесення в певний строк її предмета, про звільнення особи з-під варти у зв'язку із внесенням раніше визначеної застави тощо. З метою забезпечення належної поведінки підсудного у постанові (ухвалі) має бути

визначено вимоги до нього, які випливають із ч. 1 ст. 148 КПК, а також взяті ним на себе згідно з ч. 1 ст. 154^1 КПК зобов'язання.

При внесенні застави підозрюваному, обвинуваченому, підсудному роз'яснюються його обов'язки і наслідки їх невиконання, а заставодавцю - у вчиненні якого злочину підозрюється чи обвинувачується особа, щодо якої застосовується запобіжний захід, і що в разі невиконання нею своїх обов'язків застава буде звернена в доход держави.

Заставодавець несе лише майнову відповідальність за дії особи, за яку внесено заставу. Покладення на заставодавця інших обов'язків (наприклад, забезпечити належну поведінку підсудного) законом не передбачено, крім обов'язку забезпечити явку цієї особи до суду у випадку, якщо заставодавець відмовляється від взятих на себе зобов'язань до виникнення підстав для звернення застави в доход держави. Заставодавець може відмовитись від взятих на себе зобов'язань до виникнення підстав для звернення застави в доход держави. У цьому випадку він забезпечує явку підозрюваного, обвинуваченого, підсудного до органу розслідування чи суду для заміни йому запобіжного заходу на інший. Застава повертається лише після обрання нового запобіжного заходу.

Якщо підозрюваний, обвинувачений, підсудний порушує взяті на себе зобов'язання, застава звертається в доход держави. Питання про звернення застави в доход держави вирішується судом у судовому засіданні при розгляді справи або в іншому судовому засіданні. Питання про повернення застави заставодавцю вирішується судом при розгляді справи. Застава, внесена підозрюваним, обвинуваченим, підсудним, може бути звернена судом на виконання вироку в частині майнових стягнень.

Відповідно до ст. 163 КПК***, нагляд командування військової частини*** за підозрюваним або обвинуваченим, який є військовослужбовцем, полягає у вжитті заходів, передбачених статутами Збройних Сил України, для того, щоб забезпечити належну поведінку та явку підозрюваного або обвинуваченого за викликом особи, що провадить дізнання, слідчого, прокурора, суду. Для обрання цього запобіжного заходу не потрібна згода або клопотання командування військової частини. Командування військової частини повідомляється про суть справи, по якій обрано даний запобіжний захід. Про встановлення нагляду командування військової частини у письмовій формі повідомляє орган, що обрав цей запобіжний захід. *Детально данний запобіжний захід розглянуто у: Верцюх В., Верцюх І. Щодо правової невизначеності запобіжного заходу у вигляді нагляду командування військової частини //Право України. - 2001. - № 5.*

До неповнолітніх підозрюваних або обвинувачених, крім запобіжних заходів, передбачених ст. 149 КПК, може бути застосований такий запобіжних захід, як ***віддання неповнолітнього під нагляд батьків, опікунів, піклувальників або адміністрації дитячої установи*** (ст. 436 КПК). Від батьків, опікунів, піклувальників або адміністрації дитячої установи в цих випадках відбирається письмове зобов'язання про забезпечення ними належної поведінки неповнолітнього та його явки до слідчого, прокурора і суду. При цьому зазначені особи попереджаються про характер обвинувачення, пред'явленого неповнолітньому, і про їх відповідальність в разі неявки його до слідчого, прокурора або до суду. При

порушенні цього зобов'язання до батьків, опікунів і піклувальників може бути застосоване грошове стягнення в розмірі до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Затримання є тимчасовим запобіжним заходом. Відповідно до ст.ст. 106, 115 КПК, орган дізнання, слідчий вправі затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який може бути призначено покарання у вигляді позбавлення волі, лише при наявності однієї з таких підстав:

1) коли цю особу застали при вчиненні злочину або безпосередньо після його вчинення;

2) коли очевидці, в тому числі й потерпілі, прямо вкажуть на дану особу, що саме вона вчинила злочин;

3) коли на підозрюваному або на його одягу, при ньому або в його житлі буде виявлено явні сліди злочину.

При наявності інших даних, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні злочину, її може бути затримано лише в тому разі, коли ця особа намагалася втекти, або коли вона не має постійного місця проживання, або коли не встановлено особи підозрюваного.

Про кожний випадок затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, орган дізнання, слідчий зобов'язаний скласти протокол із зазначенням підстав, мотивів, дня, години, року, місяця, місця затримання, пояснень затриманого, часу складання протоколу про роз'яснення підозрюваному права мати побачення із захисником з моменту затримання. Протокол підписується особою, яка його склала, і затриманим. Копія протоколу з переліком прав та обов'язків негайно вручається затриманому і направляється прокурору. На вимогу прокурора йому також надсилаються матеріали, що стали підставою для затримання. Про затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, орган дізнання негайно повідомляє одного з її родичів, а в разі затримання співробітника кадрового складу розвідувального органу України при виконанні ним службових обов'язків негайно повідомляє також і відповідний розвідувальний орган.

Протягом сімдесяти двох годин після затримання орган дізнання, слідчий:

1) звільняє затриманого - якщо не підтвердилась підозра у вчиненні злочину, вичерпався встановлений законом строк затримання або затримання було здійснено з порушенням вимог, передбачених ч. 1 і 2 ст. 106 КПК;

2) звільняє затриманого і обирає щодо нього запобіжний захід, не зв'язаний з триманням під вартою;

3) доставляє затриманого до судді з поданням про обрання йому запобіжного заходу у вигляді взяття під варту.

У разі оскарження затримання до суду, скарга затриманого негайно надсилається начальником місця досудового ув'язнення до суду. Скарга розглядається суддею одночасно з поданням органу дізнання про обрання запобіжного заходу. Якщо скарга надійшла після обрання запобіжного заходу, вона розглядається суддею протягом трьох діб з часу надходження. Якщо подання не надійшло або коли скарга надійшла після закінчення сімдесятидвогодинного строку після затримання, скарга на затримання розглядається суддею протягом п'яти діб з часу надходження. Скарга розглядається з додержанням вимог, передбачених ст.

165^2 КПК. За результатами розгляду суддя виносить постанову про законність затримання чи про задоволення скарги і визнання затримання незаконним. Копія постанови направляється прокурору, органу дізнання, затриманому і начальнику місця попереднього ув'язнення. На постанову судді протягом семи діб з дня її винесення може бути подана апеляція прокурором, особою, щодо якої прийнято рішення, або її захисником чи законним представником. Подача апеляції не зупиняє виконання постанови суду.

Затримання підозрюваного у вчиненні злочину не може тривати більше сімдесяти двох годин. Якщо для обрання затриманому запобіжного заходу необхідно додатково вивчити дані про особу затриманого чи з'ясувати інші обставини, які мають значення для прийняття рішення з цього питання, то суддя вправі продовжити затримання до десяти, а за клопотанням підозрюваного, обвинуваченого - до п'ятнадцяти діб, про що виноситься постанова.

Якщо у встановлений законом строк затримання постанова судді про застосування до затриманої особи запобіжного заходу у вигляді взяття під варту або постанова про звільнення затриманого не надійшла до установи для досудового ув'язнення, начальник місця досудового ув'язнення звільняє цю особу, про що складає протокол і направляє повідомлення про це посадовій особі чи органу, який здійснював затримання.

Взяття під варту як запобіжний захід застосовується в справах про злочини, за які законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк понад три роки. У виняткових випадках цей запобіжний захід може бути застосовано в справах про злочини, за які законом передбачено покарання у вигляді позбавлення волі і на строк не більше трьох років. Такими є випадки, коли на підставі наявних у справі фактичних даних із певною вірогідністю можна стверджувати, що інші запобіжні заходи не забезпечать належної поведінки підозрюваного, обвинуваченого. Це можливо, наприклад, коли особа не має постійного місця проживання, зловживає спиртними напоями чи вживає наркотичні засоби, продовжує вчиняти злочини, підтримує соціальні зв'язки негативного характеру, порушила умови запобіжного заходу, не пов'язаного з позбавленням волі, раніше ухилялася від слідства, суду чи виконання судових рішень або ж коли особу підозрюваного взагалі не встановлено.

Місцями попереднього ув'язнення для тримання осіб, щодо яких як запобіжний захід обрано взяття під варту, є слідчі ізолятори. В окремих випадках ці особи можуть перебувати в місцях тримання затриманих. Місцями досудового ув'язнення для тримання військовослужбовців, щодо яких як запобіжний захід обрано взяття під варту, є гауптвахти Військової служби правопорядку у Збройних Силах України або слідчі ізолятори. Ці особи перебувають у слідчому ізоляторі або на гауптвахті Військової служби правопорядку у Збройних Силах України за рішенням слідчого. В окремих випадках військовослужбовці можуть перебувати в місцях тримання затриманих. У місцях тримання затриманих особи, взяті під варту, можуть перебувати не більше як три доби. Якщо доставка ув'язнених у слідчий ізолятор або на гауптвахту Військової служби правопорядку у Збройних Силах України у цей строк неможлива через віддаленість або відсутність належних шляхів сполучення, вони можуть перебувати в місцях тримання затриманих до десяти діб. Якщо взяття під варту як запобіжний захід обрано відносно особи, яка вчинила злочин під час

відбування покарання в установі виконання покарань, вона може перебувати в дисциплінарному ізоляторі або карцері установи виконання покарань.

Порядок досудового ув'язнення визначається Законом України „Про попереднє ув'язнення".

Відповідно до ст. 156 КПК, тримання під вартою під час досудового розслідування не повинно тривати більше двох місяців. У випадках, коли у цей строк розслідування справи закінчити неможливо, а підстав для скасування чи заміни запобіжного заходу на більш м'який немає, він може бути продовжений:

1) *до чотирьох місяців* - за поданням, погодженим з прокурором, який здійснює нагляд за додержанням законів органами дізнання і досудового слідства, або самим цим прокурором, суддею того суду, який виніс постанову про застосування запобіжного заходу;

2) *до дев 'яти місяців* - за поданням, погодженим з заступником Генерального прокурора України, прокурором Автономної Республіки Крим, області, міст Києва і Севастополя та прирівняних до них прокурорів, або самим цим прокурором у справах про тяжкі і особливо тяжкі злочини, суддею апеляційного суду;

3) *до вісімнадцяти місяців* - за поданням, погодженим з Генеральним прокурором України, його заступником, або самим цим прокурором в особливо складних справах про особливо тяжкі злочини, суддею Верховного Суду України.

У кожному випадку, коли розслідування справи у повному обсязі у встановлені строки закінчити неможливо і за відсутності підстав для зміни запобіжного заходу, прокурор, який здійснює нагляд за виконанням законів при провадженні розслідування у даній справі, має право дати згоду про направлення справи до суду в частині доведеного обвинувачення. У цьому випадку справа в частині нерозслідуваних злочинів чи епізодів злочинної діяльності виділяється в окреме провадження і закінчується у загальному порядку.

Строк тримання під вартою обчислюється з моменту взяття під варту, а якщо взяттю під варту передувало затримання підозрюваного, - з моменту затримання. У строк тримання під вартою включається час перебування особи на стаціонарному експертному дослідженні у психіатричній медичній установі будь-якого типу. У разі повторного взяття під варту особи у тій самій справі, а також по приєднаній до неї або виділеної з неї справи або пред'явлення нового обвинувачення строк тримання під вартою обчислюється з урахуванням часу тримання під вартою раніше. Строки тримання під вартою під час досудового слідства закінчуються в день надходження справи до суду. У разі відкликання справи із суду прокурором на підставі ст. 232 КПК перебіг цих строків поновлюється з дня надходження справи до прокурора.

Матеріали закінченої розслідуванням кримінальної справи повинні бути пред'явлені обвинуваченому, взятому під варту, та його захисникові не пізніш як за місяць до закінчення граничного строку тримання під вартою. Якщо матеріали кримінальної справи було пред'явлено обвинуваченому та його захисникові з порушенням місячного терміну до закінчення граничного строку тримання під вартою, то після його закінчення обвинувачений підлягає негайному звільненню. При цьому за обвинуваченим та його захисником зберігається право на ознайомлення з матеріалами справи. Якщо матеріали кримінальної справи було пред'явлено обвинуваченому та його захисникові з додержанням місячного терміну

до закінчення граничного строку тримання під вартою, але його виявилося недостатньо для ознайомлення з матеріалами справи, зазначений строк може бути продовжено суддею апеляційного суду за поданням слідчого, погодженим з Генеральним прокурором України чи його заступником, або поданням цього прокурора чи його заступника. Коли у справі беруть участь кілька обвинувачених, яких тримають під вартою, і хоча б одному з них строку, передбаченого ч. 6 ст. 156 КПК, виявилося недостатньо для ознайомлення з матеріалами справи, то зазначене подання може бути внесено стосовно того обвинуваченого або тих обвинувачених, які ознайомилися з матеріалами справи, якщо не відпала необхідність у застосуванні до нього або до них взяття під варту і відсутні підстави для обрання іншого запобіжного заходу.

При поверненні судом справи прокуророві на додаткове розслідування строк тримання обвинуваченого під вартою обчислюється з моменту надходження справи прокурору і не може перевищувати двох місяців. Подальше продовження зазначеного строку проводиться з урахуванням часу перебування обвинуваченого під вартою до направлення справи до суду.

У разі закінчення строку тримання під вартою як запобіжного заходу, якщо цей строк не продовжено у встановленому КПК порядку, орган дізнання, слідчий, прокурор зобов'язаний негайно звільнити особу з-під варти. Начальник місця досудового ув'язнення зобов'язаний негайно звільнити з-під варти обвинуваченого, щодо якого постанова судді про продовження строку тримання під вартою на день закінчення строків тримання під вартою не надійшла. При цьому він направляє повідомлення особі чи органу, у провадженні яких перебуває справа, та відповідному прокурору, який здійснює нагляд за розслідуванням.

Відповідно до ст. 165^2 КПК, якщо орган дізнання, слідчий вважає, що є підстави для обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, він вносить за згодою прокурора подання до суду. Таке ж подання вправі внести прокурор. При вирішенні цього питання прокурор зобов'язаний ознайомитися з усіма матеріалами, що дають підстави для взяття під варту, перевірити законність одержання доказів, їх достатність для обвинувачення.

Суди не повинні брати до провадження подання, внесені відповідно до ст. 165^2 КПК, якщо на порушення ч. 2 ст. 165^2 вони не були погоджені з прокурором, або той із ними не погодився, або з подання не зрозуміло, який саме прокурор (його посада і прізвище) дав згоду.

Подання про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту повинне містити необхідні реквізити (найменування органу, який вносить подання; дані про погодження подання з прокурором (у разі внесення його органом дізнання чи слідчим); прізвище, ім'я та по батькові особи, щодо якої вноситься подання; дата й місце її народження); посилання на обставини, зазначені у ст. 150 КПК; дані про злочин, у вчиненні якого особа підозрюється, обвинувачується, та його кримінально-правову кваліфікацію; підстави для обрання запобіжного заходу.

Відповідно до ст. 37 КПК подання про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту повинно розглядатися тим місцевим судом, у районі діяльності якого вчинено злочин або провадиться дізнання чи досудове слідство в даній справі.

Питання про передачу цього подання для розгляду в інший суд має вирішуватися за правилами, встановленими ст.ст. 38, 39, ч. 2, 3 ст. 40 та ст. 41 КПК.

Подання має бути розглянуто протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання підозрюваного чи обвинуваченого. Разом з тим надходження до суду подання про взяття затриманої особи під варту після закінчення цих строків не є підставою для відмови в його розгляді. На таке порушення суддя відповідно до ст. 23^2 КПК зобов'язаний реагувати окремою постановою.

Якщо в поданні ставиться питання про взяття під варту особи, яка перебуває на волі, суддя вправі своєю постановою дати дозвіл на затримання підозрюваного, обвинуваченого і доставку його в суд під вартою. Затримання в цьому випадку не може продовжуватися більше сімдесяти двох годин; а в разі коли особа перебуває за межами населеного пункту, в якому діє суд, - не більше сорока восьми годин з моменту доставки затриманого в цей населений пункт. Про час і місце розгляду подання суд зобов'язаний через орган дізнання, слідчого повідомити прокурора, захисника, законного представника, вжити заходів до забезпечення органом дізнання, слідчим явки (доставки) в суд підозрюваного, обвинуваченого, а також у разі потреби викликати особу, у провадженні якої перебуває справа.

Після одержання подання суддя вивчає матеріали кримінальної справи, представлені органами дізнання, слідчим, прокурором. У разі відмови органом дізнання, слідчим, прокурором у наданні матеріалів кримінальної справи або надання тільки копій окремих процесуальних документів суддя повертає подання прокуророві без розгляду.

У розгляді подання про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту участь прокурора, а також підозрюваного, обвинуваченого, щодо якого надійшло подання, є обов'язковою. Неявка захисника чи законного представника підозрюваного, обвинуваченого не перешкоджає розгляду подання, якщо їм було повідомлено про його час і місце. У судовому засіданні суддя оголошує, яке подання розглядатиметься; з'ясовує, хто з учасників розгляду з'явився, необхідні дані про них та роз'яснює їм права (заявляти відводи і клопотання в межах предмета судового дослідження, давати пояснення, висловлювати свою думку щодо клопотань і пояснень інших учасників розгляду, оскаржувати постанову судді); повідомляє своє прізвище, прізвища прокурора і секретаря судового засідання, захисника й законного представника (якщо вони з'явилися); з'ясовує наявність відводів та клопотань і вирішує їх; допитує підозрюваного, обвинуваченого; в разі потреби бере пояснення в особи, у провадженні якої перебуває справа; заслуховує думку прокурора, захисника, законного представника й ухвалює постанову: 1) про відмову в обранні запобіжного заходу, якщо для його обрання немає підстав; 2) про обрання підозрюваному, обвинуваченому запобіжного заходу у вигляді взяття під варту.

Відмовивши в обранні запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, суд вправі обрати підозрюваному, обвинуваченому запобіжний захід, не пов'язаний із триманням під вартою.

На постанову судді до апеляційного суду прокурором, підозрюваним, обвинуваченим, його захисником чи законним представником протягом трьох діб з

дня її винесення може бути подана апеляція. Подача апеляції не зупиняє виконання постанови судді.

Якщо для обрання затриманому запобіжного заходу необхідно додатково вивчити дані про особу затриманого чи з'ясувати інші обставини, які мають значення для прийняття рішення з цього питання, то суддя вправі продовжити затримання до десяти, а за клопотанням підозрюваного, обвинуваченого - до п'ятнадцяти діб, про що виноситься постанова. У разі, коли така необхідність виникне при вирішенні цього питання щодо особи, яка не затримувалася, суддя вправі відкласти його розгляд на строк до десяти діб і вжити заходів, спроможних забезпечити на цей період її належну поведінку, або своєю постановою затримати підозрюваного, обвинуваченого на цей строк. Таке затримання може застосовуватися в разі, коли є сумніви щодо необхідності обрання особі запобіжного заходу у вигляді взяття під варту або з метою надання підозрюваному, обвинуваченому, іншим особам можливості внести визначену судом заставу. Постанова судді має бути мотивована. У ній повинно бути також зазначено, які саме дані про особу чи інші обставини треба додатково з'ясувати, які дії процесуального та непроцесуального характеру і ким саме мають бути вчинені. Така постанова оскарженню не підлягає.

Продовження строків тримання під вартою. За відсутності підстав для зміни запобіжного заходу чи у разі неможливості закінчення розслідування справи в частині доведеного обвинувачення, слідчий за погодженням з відповідним прокурором або прокурор звертається до суду з поданням про продовження строку тримання під вартою. У поданні зазначаються причини, у зв'язку з якими необхідно продовжити строк, обставини та факти, що належить дослідити, докази, які підтверджують, що злочин вчинено особою, яка тримається під вартою, і обґрунтування необхідності збереження цього запобіжного заходу.

Подання про продовження строку тримання особи під вартою повинно бути подане до суду:

1) при продовженні строку тримання під вартою до чотирьох місяців - не пізніш як за п'ять діб до закінчення строку тримання особи під вартою;

2) при продовженні строку тримання під вартою до дев'яти місяців - не пізніше п'ятнадцяти діб до закінчення строку тримання під вартою;

3) при продовженні строку тримання під вартою до вісімнадцяти місяців - не пізніше двадцяти діб до закінчення строку тримання під вартою;

4) при продовженні строку тримання під вартою для ознайомлення обвинуваченого та його захисника з матеріалами кримінальної справи - не пізніш як за 5 діб до закінчення граничного строку тримання під вартою.

Строк тримання під вартою може бути продовжений до чотирьох місяців - як суддею, який вирішував питання про обрання запобіжного заходу, так і іншим суддею місцевого суду.

Одержавши подання, суддя вивчає матеріали кримінальної справи, при необхідності опитує обвинуваченого (питання про участь обвинуваченого в розгляді зазначеного подання вирішується суддею в кожному конкретному випадку з урахуванням поданих клопотань; обвинувачений доставляється в суд, наприклад, тоді, коли певні обставини можна з'ясувати тільки шляхом його опитування (стан

здоров'я, обґрунтованість його заяв про неправильне ведення чи безпідставне затягування розслідування справи, наявність у нього бажання й фінансових можливостей бути звільненим під заставу тощо), особу, у провадженні якої перебуває справа, вислуховує думку прокурора, захисника, якщо він з'явився, після чого залежно від наявності до того підстав виносить постанову про продовження строку тримання під вартою за винятком випадку, передбаченого ч. 7 ст. 156 КПК або відмовляє в його продовженні. Розглядаючи таке подання, суддя з'ясовує обставини, з якими закон пов'язує можливість обрання цього запобіжного заходу (ст.ст. 148, 150, 155, 165^2 КПК), а також умови, за яких продовження строку є можливим (ст. 156 КПК). Встановивши підстави для зміни (скасування) запобіжного заходу, суддя своєю постановою відмовляє у продовженні строку тримання під вартою і може змінити (скасувати) цей запобіжний захід.

На постанову судді до апеляційного суду прокурором, підозрюваним, обвинуваченим, його захисником чи законним представником протягом трьох діб з дня її винесення може бути подана апеляція. Подача апеляції не зупиняє виконання постанови судді. Постанови судді апеляційного і Верховного Суду України оскарженню не підлягають, на них не може бути внесено подання прокурора.

Процесуальний порядок зміни і скасування запобіжного заходу. Відповідно до ст. 165 КПК, запобіжний захід у вигляді взяття під варту застосовується лише за вмотивованою постановою судді чи ухвалою суду. Інші запобіжні заходи застосовуються за постановою органу дізнання, слідчого, прокурора, судді або за ухвалою суду. Заміна одного запобіжного заходу іншим або його скасування здійснюється органом дізнання, слідчим, прокурором, суддею чи судом з додержанням вимог, передбачених ч. 1 ст. 165 КПК. В випадку закриття справи, закінчення строку тримання під вартою, якщо цей строк не продовжено у встановленому законом порядку, та в інших випадках звільнення особи з-під варти на стадії досудового розслідування здійснюється на підставі постанови органу дізнання або слідчого, які провадять досудове розслідування, або прокурора, про що вони негайно повідомляють суд, який обрав запобіжний захід. Звільнення з-під варти у кримінальних справах, які знаходяться у судовому провадженні, здійснюється тільки за рішенням судді або суду. Запобіжний захід скасовується або змінюється, коли відпаде необхідність у запобіжному заході або в раніше обраному запобіжному заході. Запобіжний захід, крім взяття особи під варту, обраний прокурором, може бути скасовано або змінено слідчим і органом дізнання лише за згодою прокурора.

Особлива частина

Тема 9. Порушення кримінальної справи

Поняття, сутність, значення і завдання стадії порушення кримінальної справи.

Органи і посадові особи, які мають право порушити кримінальну справу.

Приводи для порушення кримінальної справи. Юридична природа приводів для порушення кримінальної справи.

Підстави для порушення кримінальної справи. Фактична та юридична сторона.

Перевірка приводів та підстав для порушення кримінальної справи, строки перевірки.

Засоби збирання доказів у стадії порушення кримінальної справи. Слідчі дії, які можуть проваджуватись до порушення кримінальної справи.

Обставини, що виключають можливість провадження у кримінальній справі.

Рішення, що приймаються в стадії порушення кримінальної справи.

Підстави, процесуальний порядок прийняття рішення про порушення кримінальної справи. Порушення кримінальної справи щодо певної особи. Форма і зміст постанови про порушення кримінальної справи.

Підстави, процесуальний порядок прийняття рішення про відмову в порушенні кримінальної справи. Форма і зміст постанови про відмову в порушенні кримінальної справи.

Особливості порушення справ приватного та приватно-публічного обвинувачення.

Оскарження рішень слідчого і прокурора про порушення кримінальної справи щодо певної особи.

Оскарження рішень про відмову в порушенні кримінальної справи.

Нагляд прокурора і судовий контроль в стадії порушення кримінальної справи.

Порушення кримінальної справи можливо розуміти у чотирьох значеннях. *По-перше***,** порушення кримінальної справи - це самостійний інститут кримінально-процесуального права. *По-друге***,** порушення кримінальної справи - це стадія кримінального процесу. *По-третє***,** порушення кримінальної справи - це кримінально-процесуальна діяльність компетентних суб'єктів, пов'язана із перевіркою певних джерел інформації про злочин та прийняття процесуального рішення. *По-четверте***,** порушення кримінальної справи - це процесуальне рішення (В.С. Зеленецький).

Приводи для порушення кримінальної справи - це правові джерела інформації про вчинений або підготовлюваний злочин (В.С. Зеленецький). Приводи для порушення кримінальної справи передбачені у ст. 94 КПК. Приводами до порушення кримінальної справи є:

1) *заяви або повідомлення підприємств, установ, організацій, посадових осіб, представників влади, громадськості або окремих громадян***.** Заяви або повідомлення представників влади, громадськості або окремих громадян про злочин можуть бути усними або письмовими. Усні заяви заносяться до протоколу, який підписують заявник та посадова особа, що прийняла заяву. При цьому заявник попереджується про відповідальність за неправдивий донос, про що відмічається в протоколі. Письмова заява повинна бути підписана особою, від якої вона подається. До порушення справи слід пересвідчитися в особі заявника, попередити його про відповідальність за неправдивий донос і відібрати від нього відповідну підписку.

При цьому анонімні заяви не можуть бути приводом до порушення кримінальної справи, як і заяви, зроблені по телефону;

2) *повідомлення представників влади, громадськості або окремих громадян, які затримали підозрювану особу на місці вчинення злочину або з поличним***.** Повідомлення підприємств, установ, організацій і посадових осіб повинні бути викладені в письмовій формі. Повідомлення представників влади, громадськості або окремих громадян, які затримали підозрювану особу на місці вчинення злочину або з поличним, можуть бути усними або письмовими;

3) *явка з повинною* - це особисте, добровільне письмове чи усне повідомлення заявником органу дізнання, дізнавачу, слідчому, прокурору, судді або суду про злочин, вчинений чи підготовлюваний ним, до порушення проти нього кримінальної справи. Якщо кримінальну справу вже порушено за наявністю ознак злочину, таке повідомлення заявником має бути зроблене до винесення постанови про притягнення його як обвинуваченого. Усна заява заноситься до протоколу, в якому зазначаються відомості про особу заявника і викладений зміст заяви від першої особи. Протокол підписують заявник і посадова особа, яка склала протокол. Якщо усна заява про явку з повинною зроблена в судовому засіданні, то відомості про особу заявника і зміст його заяви заносяться до протоколу судового засідання і підписуються заявником. Головуючий протягом трьох днів надсилає витяг із протоколу судового засідання відповідному прокурору. Письмова заява про явку з повинною має бути підписана заявником і посадовою особою органу дізнання, дізнавачем, слідчим або прокурором, якими прийнята заява, із зазначенням на заяві дати її прийняття;

4) *повідомлення, опубліковані в пресі.* Відповідно до Закону України "Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні" від 06.11.1992 р., під друкованими засобами масової інформації (пресою) в Україні розуміються періодичні і такі, що продовжуються, видання, які виходять під постійною назвою, з періодичністю один і більше номерів (випусків) протягом року на підставі свідоцтва про державну реєстрацію. Повідомлення стінних газет не можуть бути приводом до порушення кримінальної справи. У разі, якщо вони стануть відомі органам дізнання, досудового слідства, прокурору, то приводом для порушення кримінальної справи буде безпосереднє виявлення органом дізнання, слідчим, прокурором або судом ознак злочину;

5) безпосереднє виявлення органом дізнання, слідчим, прокурором або судом ознак злочину.

Реєстрація заяв та повідомлень про злочини регулюється відомчими актами, наприклад, Інструкцією „Про порядок приймання, реєстрації, обліку та розгляду заяв, повідомлень та іншої інформації про злочини, затверджена Наказом Державної Податкової Адміністрації України № 304 від 24.06.98 р. „Про затвердження деяких нормативних актів з питань приймання, реєстрації, обліку та розгляду в підрозділах податкової міліції заяв, повідомлень та іншої інформації про злочини"; Наказом МВС України „Про порядок приймання, реєстрації та розгляду в органах та підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про злочини, що вчинені або готуються" № 400 від 6 травня 2004 р.

Справа може бути порушена тільки в тих випадках, коли є достатні дані, які вказують на наявність ознак злочину, тобто за наявності ***підстави для порушення кримінальної справи.*** При цьому *фактичною стороною* підстави для порушення кримінальної справи є наявність об'єктивно існуючих фактичних даних, які вказують на ознаки суспільно-небезпечного діяння. *Юридичною стороною* є наявність ознак злочину.

Відповідно до ст. 97 КПК, прокурор, слідчий, орган дізнання або суддя зобов'язані приймати заяви і повідомлення про вчинені або підготовлювані злочини, в тому числі і в справах, які не підлягають їх віданню.

Коли необхідно *перевірити заяву або повідомлення про злочин* до порушення справи, така перевірка здійснюється прокурором, слідчим або органом дізнання в строк *не більше десяти днів* шляхом відібрання пояснень від окремих громадян чи посадових осіб або витребування необхідних документів. Для перевірки заяви або повідомлення про злочин до порушення кримінальної справи можливо здійснити такі слідчі дії, як огляд місця події, накладення арешту на кореспонденцію, зняття інформації з каналів зв'язку. Заява або повідомлення про злочини до порушення кримінальної справи можуть бути перевірені шляхом проведення оперативно-розшукової діяльності.

Обставини, що виключають можливість провадження у кримінальній справі. Відповідно до ст. 6 КПК кримінальна справа не може бути порушена, а порушена справа підлягає закриттю:

- ❑ за відсутністю події злочину;
- ❑ за відсутністю в діянні складу злочину;
- ❑ внаслідок акту амністії, якщо він усуває застосування покарання за вчинене діяння, а також в зв'язку з помилуванням окремих осіб;
- ❑ щодо особи, яка не досягла на час вчинення суспільно небезпечного діяння одинадцятирічного віку;
- ❑ за примиренням обвинуваченого, підсудного з потерпілим у справах, які порушуються не інакше як за скаргою потерпілого, крім випадків, передбачених ч. 2, 4 і 5 ст. 27 КПК;
- ❑ за відсутністю скарги потерпілого, якщо справу може бути порушено не інакше як за його скаргою, крім випадків, коли прокуророві надано право порушувати справи і при відсутності скарги потерпілого;
- ❑ щодо померлого, за винятком випадків, коли провадження в справі є необхідним для реабілітації померлого або відновлення справи щодо інших осіб за нововиявленими обставинами;
- ❑ щодо особи, про яку є вирок по тому ж обвинуваченню, що набрав законної сили, або ухвала чи постанова суду про закриття справи з тієї ж підстави;
- ❑ щодо особи, про яку є нескасована постанова органу дізнання, слідчого, прокурора про закриття справи по тому ж обвинуваченню;
- ❑ якщо про відмову в порушенні справи по тому ж факту є нескасована постанова органу дізнання, слідчого, прокурора.

При дослідженні цього питання слід звернутися до: Лобойко Л.М. Підстави до ухвалення рішення про відмову в порушенні кримінальної справи // Науковий вісник Юридичної Академії МВС. - 2002. - № 3.

По заяві або повідомленню про злочин прокурор, слідчий, орган дізнання або суддя зобов'язані *не пізніше триденного строку* прийняти одно з таких ***рішень:***

1) порушити кримінальну справу;

2) відмовити в порушенні кримінальної справи;

3) направити заяву або повідомлення за належністю.

Ці рішення мають бути прийняті в межах їх компетенції. Прокурор має право порушити кримінальну справу за будь-якою статтею КК, за виключенням справ приватного обвинувачення; слідчий - з дотриманням правил підслідності; суддя - у відповідності до вимог ст. 27 КПК.

При наявності приводів і підстав для порушення кримінальної справи прокурор, слідчий, орган дізнання або суддя зобов'язані винести постанову про порушення кримінальної справи, вказавши приводи і підстави до порушення справи, статтю кримінального закону, за ознаками якої порушується справа, а також подальше її спрямування.

Якщо на момент порушення кримінальної справи встановлено особу, яка вчинила злочин, кримінальну справу повинно бути порушено щодо цієї особи.

Після порушення справи:

1) прокурор направляє справу для провадження досудового слідства або дізнання;

2) слідчий починає досудове слідство, а орган дізнання починає дізнання;

3) суд справу про злочин, зазначений у ч. 1 ст. 27 КПК, призначає до розгляду. При відсутності підстав до порушення кримінальної справи або наявності

обставин, що виключають провадження у справі, прокурор, слідчий, орган дізнання або суддя своєю постановою ***відмовляють у порушенні кримінальної справи,*** про що повідомляють заінтересованих осіб і підприємства, установи, організації.

Якщо в результаті перевірки заяви чи повідомлення, що надійшли, не встановлено підстав для порушення кримінальної справи, але матеріали перевірки містять дані про наявність у діянні особи адміністративного або дисциплінарного проступку чи іншого порушення громадського порядку, прокурор, слідчий, орган дізнання, суддя вправі, відмовивши в порушенні кримінальної справи, надіслати заяву або повідомлення на розгляд громадській організації, службі в справах неповнолітніх, трудовому колективу або власнику підприємства, установи, організації чи уповноваженому ним органу для вжиття відповідних заходів впливу або передати матеріали для застосування в установленому порядку заходів адміністративного стягнення.

Нагляд прокурора та судовий контроль в стадії порушення кримінальної справ. В стадії порушення кримінальної справи прокурор зобов'язаний здійснювати нагляд за законністю та обґрунтованістю процесуальних рішень про порушення кримінальної справи та відмови у порушенні кримінальної справи, дотриманням встановлених КПК України строків прийняття цих рішень. Для забезпечення здійснення прокурорського нагляду ст. 100 КПК України встановлює, що слідчий і

орган дізнання зобов'язані не пізніше доби направити прокуророві копію постанови про порушення кримінальної справи або про відмову в порушенні такої справи. При надходженні копії постанови прокурор зобов'язаний її перевірити, з'ясувати, чи дотримані органом дізнання та слідчим вимоги ст.ст. 97, 98, 99 КПК України. Якщо справу порушено без законних підстав і в ній вже провадилися слідчі дії, прокурор своєю постановою закриває її. Якщо справу порушено без законних підстав і в цій справі ще не провадилося слідчих дій, прокурор своєю постановою скасовує постанову про порушення справи. У разі безпідставної відмови в порушенні справи слідчим або органом дізнання прокурор своєю постановою скасовує постанову слідчого або органу дізнання і порушує кримінальну справу.

Оскарження постанови про відмову у порушенні кримінальної справи. Постанову слідчого і органу дізнання про відмову в порушенні кримінальної справи може бути оскаржено відповідному прокуророві, а якщо таку постанову винесено прокурором - вищестоящому прокуророві. Скарга подається особою, інтересів якої вона стосується, або ***її*** представником протягом *семи днів* з дня одержання копії постанови. У разі безпідставної відмови в порушенні справи слідчим або органом дізнання прокурор своєю постановою скасовує постанову слідчого або органу дізнання і порушує кримінальну справу. Постанову прокурора, слідчого і органу дізнання про відмову в порушенні кримінальної справи може бути оскаржено особою, інтересів якої вона стосується, або ***її*** представником до районного (міського) суду за місце розташуванням органу або роботи посадової особи, яка винесла постанову. Строк подання скарги на постанову про відмову у порушенні кримінальної справи - *сім днів* з дня отримання копії постанови чи повідомлення прокурора про відмову в скасуванні постанови.

Скарга на постанову прокурора, слідчого, органу дізнання про відмову в порушенні кримінальної справи розглядається суддею одноособово *не пізніше десяти днів* з дня ***її*** надходження до суду. До розгляду скарги суддя витребує матеріали, на підставі яких було відмовлено в порушенні справи, знайомиться з ними і повідомляє прокурора та особу, яка подала скаргу, про час її розгляду. При розгляді скарги суддя в разі необхідності заслуховує пояснення особи, яка подала скаргу. При розгляді скарги ведеться протокол судового засідання. Розглянувши скаргу, суддя залежно від того, чи були при відмові у порушенні справи виконані вимоги ст. 99 КПК, приймає одне з таких рішень: 1) скасовує постанову про відмову в порушенні справи і повертає матеріали для проведення додаткової перевірки; 2) залишає скаргу без задоволення.

Копія постанови судді надсилається особі, яка винесла постанову, що була оскаржена, прокуророві та особі, яка подавала скаргу. На постанову судді прокурором, особою, яка подала скаргу, протягом *семи діб* з дня *її* винесення може бути подана апеляція до апеляційного суду.

Оскарження постанови про порушення кримінальної справи. Відповідно до ст. 236^7 КПК постанова органу дізнання, слідчого, прокурора про порушення кримінальної справи щодо конкретної особи чи за фактом вчинення злочину може бути оскаржена до місцевого суду за місцем розташування органу або роботи посадової особи, яка винесла постанову. При цьому повинні бути дотримані правила підсудності.

Суб'єктами подання скарги на постанову про порушення кримінальної справи щодо конкретної особи є особа, щодо якої було порушено кримінальну справу, її захисник або законний представник. Суб'єктами подання скарги на постанову про порушення кримінальної справи за фактом вчинення злочину є: особа, інтересів якої стосується кримінальна справа, її захисник або законний представник. При цьому скаржник повинен достатньо обґрунтувати порушення прав та законних інтересів відповідної особи. Якщо обґрунтування порушення прав та інтересів особи визнано суддею недостатнім, суддя приймає рішення про відмову у відкритті провадження з розгляду скарги. При цьому відмова у відкритті провадження не позбавляє особу права повторно звернутися до суду, оскільки згодом можуть бути виявлені або з'явитися факти, які дозволять достатньо обґрунтувати порушення прав та законних інтересів особи.

Суд приймає до розгляду скаргу на постанову про порушення кримінальної справи протягом усього часу перебування справи у провадженні органу дізнання, слідчого, прокурора до моменту закінчення досудового слідства. Відповідно до ст. 23б[8] КПК, скарга на постанову про порушення кримінальної справи розглядається суддею місцевого суду одноособово *не пізніше п'яти днів* з дня її надходження до суду.

Про відкриття провадження з розгляду скарги суддя *протягом доби* від дня надходження скарги до суду виносить постанову, у якій зазначаються: час і місце судового розгляду скарги; список осіб, явка яких у судове засідання є обов'язковою; дії, які необхідно вчинити сторонам для забезпечення розгляду скарги; строк подання до суду матеріалів, на підставі яких було прийнято рішення про порушення справи.

У постанові про відкриття провадження суддя вирішує питання про доцільність зупинення слідчих дій у справі на час розгляду скарги. Якщо суддя зупиняє слідчі дії на час розгляду скарги, то, відповідно до ч. 1 ст. 206 КПК, досудове слідство у справі зупиняється, а строк розгляду скарги не враховується у строк досудового слідства. Постанова судді набирає законної сили з моменту її винесення і підлягає негайному виконанню. Копія постанови про відкриття провадження направляється особі, яка подала скаргу, її захиснику або законному представнику, органу, який порушив кримінальну справу або у провадженні якої вона перебуває, прокурору, потерпілому або особі, за заявою яких було порушено справу.

Орган дізнання, слідчий або прокурор повинен у встановлений суддею строк надати до суду матеріали, на підставі яких було прийнято рішення про порушення справи. Матеріали, які подаються до суду, мають бути описані, прошиті та пронумеровані із зазначенням посади та прізвища особи, яка склала опис. У разі неподання без поважних причин до суду матеріалів, на підставі яких було прийнято рішення про порушення справи, у встановлений суддею строк, суддя вправі (але не зобов'язаний) визнати відсутність цих матеріалів підставою для скасування постанови про порушення кримінальної справи.

Обов'язок доведення правомірності порушення справи покладається на прокурора, неявка якого в судове засідання не перешкоджає розгляду справи. Неявка без поважних причин у судове засідання особи, яка подала скаргу та

присутність якої визнана суддею обов'язковою, є підставою для закриття провадження з розгляду скарги.

Скарга на постанову про порушення кримінальної справи розглядається у судовому засіданні. У судовому засіданні суддя: досліджує матеріали, на підставі яких було порушено справу; заслуховує пояснення особи, яка подала скаргу, її захисників чи законних представників, потерпілого або особи, за заявою якої було порушено справу, якщо вони з'явилися у судове засідання; заслуховує думку прокурора, якщо він з'явився; у разі необхідності заслуховує пояснення особи, яка винесла постанову про порушення справи. Відповідно до ч. 14 ст. 236 КПК сторони мають право ознайомитися з матеріалами, які обґрунтовують порушення кримінальної справи, та вимагати їх оголошення у судовому засіданні.

Предметом дослідження при розгляді скарги на постанову про порушення кримінальної справи є наявність приводів та підстав для винесення постанови, законність джерел отримання даних, які стали підставою для винесення постанови про порушення кримінальної справи.

За результатами розгляду скарги на постанову про порушення кримінальної справи, залежно від того, чи були при порушенні справи додержані вимоги ст.ст. 94, 97, 98 КПК України, суддя своєю мотивованою постановою: залишає скаргу без задоволення; задовольняє скаргу, скасовує постанову про порушення справи і виносить постанову про відмову у порушенні справи.

У разі відмови у задоволенні скарги матеріали справи повертаються органу, який проводить досудове слідство. Копії документів залишаються в матеріалах провадження по скарзі. У разі скасування постанови про порушення справи та відмови у порушенні справи подані до суду документи зберігаються в матеріалах провадження по скарзі до набрання законної сили відповідною постановою судді. У подальшому ці матеріали зберігаються у суді.

Набрання законної сили постановою судді про скасування постанови про порушення справи тягне за собою скасування запобіжних заходів, повернення вилучених речей та поновлення прав, щодо яких на час досудового слідства встановлювалися обмеження.

На постанову судді протягом семи діб з дня її винесення може бути подана апеляція до апеляційного суду. Подача апеляції не зупиняє виконання постанови судді.

Тема 10. Основні положення досудового розслідування

Поняття, значення і завдання стадії досудового розслідування.

Форми розслідування кримінальних справ: дізнання і досудове слідство, їх співвідношення.

Поняття, завдання дізнання. Орган дізнання, його повноваження. Особа, яка проводить дізнання, його повноваження.

Види дізнання. Дізнання у справах про злочин, що не є тяжким. Дізнання у справах про тяжкий та особливо тяжкий злочин.

Досудове слідство як основна форма досудового розслідування.

Органи досудового слідства.

Поняття і значення основних положень досудового слідства.

Поняття, значення і види підслідності. Предметна (родова) підслідність. Територіальна (місцева) підслідність. Персональна (спеціальна) підслідність. Альтернативна підслідність. Підслідність за зв'язком справ.

Початок і місце досудового слідства.

Повноваження слідчого та форми їх реалізації. Поняття та зміст процесуальної самостійності слідчого.

Начальник слідчого відділу, його повноваження.

Розслідування кримінальних справ групою слідчих. Розслідування кримінальних справ групою слідчих. Порядок формування слідчих та слідчо-оперативних груп. Процесуальне становище слідчого, оперативного працівника та керівника бригади при розслідуванні кримінальних справ.

Взаємодія слідчого з органами дізнання.

Доручення і окремі доручення слідчого.

Підстави і порядок об'єднання кримінальних справ в одне провадження. Виділення кримінальних справ в окреме провадження.

Строк провадження слідства, підстави і порядок його продовження. Обчислення строку розслідування.

Встановлення причин і умов, які сприяли злочину. Внесення подань щодо їх усунення.

Забезпечення прав учасників досудового слідства.

Недопустимість розголошення даних досудового слідства.

Оскарження дій і рішень особи, яка проводить дізнання, слідчого, прокурора.

Використання науково-технічних засобів при розслідуванні злочинів.

Стадія досудового розслідування - це стадія кримінального процесу, завданнями якої є: розкриття злочину; встановлення та викриття осіб, винних у його вчиненні; встановлення характеру та розміру шкоди, завданої злочином.

Стадія досудового розслідування здійснюється у двох формах: *дізнання* та *досудового слідства***.**

Дізнання - це урегульована кримінально-процесуальним законом розшукова, доказова діяльність органів дізнання, спрямована на запобігання, виявлення, та розкриття злочинів, розшук та викриття осіб, які вчинили злочин, забезпечення вирішення завдань кримінального судочинства.

Відповідно до ст. 103 КПК, на органи дізнання покладається вжиття необхідних оперативно-розшукових заходів з метою виявлення ознак злочину і осіб, що його вчинили. Орган дізнання - це керівник державної установи або сама установа в особі його керівника, на яких законом покладено обов'язок провадити кримінально-процесуальну та інші діяльність у зв'язку з наявною у них інформацією про можливе вчинення злочину (В.В. Вапнярчук).

Органами дізнання, відповідно до ст. 101 КПК, є: *міліція; податкова міліція* -у справах про ухилення від сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, а також у справах про приховування валютної виручки; *органи безпеки* - у справах, віднесених

законом до їх відання; *начальники органів управління Військової служби правопорядку у Збройних Силах України та їх заступники з питань провадження дізнання* - у справах про злочини, вчинені військовослужбовцями Збройних Сил України та військовозобов'язаними під час проходження ними зборів, працівниками Збройних Сил України під час виконання ними службових обов'язків або в розташуванні військової частини, а командири (начальники) військових частин, з'єднань, начальники військових установ - у справах про злочини, вчинені підлеглими їм військовослужбовцями і військовозобов'язаними під час проходження ними зборів, а також у справах про злочини, вчинені працівниками Збройних Сил України у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків або в розташуванні військової частини, з'єднання, установи чи на військових об'єктах; *командири кораблів* - у справах про злочини, вчинені підлеглими їм військовослужбовцями, а також у справах про злочини, вчинені працівниками Збройних Сил України у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків під час походу за межами України; *митні органи* - в справах про контрабанду; *начальники установ виконання покарань, слідчих ізоляторів, лікувально-трудових профілакторіїв* - у справах про злочини проти встановленого порядку несення служби, вчинені працівниками цих установ, а також у справах про злочини, вчинені в розташуванні цих установ*; органи державного пожежного нагляду* - у справах про пожежі і порушення протипожежних правил; *органи прикордонної служби* - у справах про порушення державного кордону; *капітани морських суден, що перебувають у далекому плаванні.*

Орган дізнання слід відрізняти від особи, яка провадить дізнання (дізнавача), який є посадовою (службовою) особою органу дізнання, яка уповноважена керівником органу дізнання на розслідування кримінальних справ у формі дізнання в межах визначеної законом компетенції. Особа, яка провадить дізнання, має самостійні владні повноваження, зокрема передбачені у ч. 3 ст. 26, ч. 4 ст. 44, ч. 2 ст. 46, ст. 47, п. 5 ст. 48, ч. 2 ст. 49, ч. 1 ст. 50, ч. 1, 3 ст. 66, ч. 1, 2 ст. 72 КПК тощо, а саме:

- об'єднання і виділення кримінальних справ;
- допуск захисника до участі в справі;
- складення протоколу про відмову від захисника;
- призначення захисника;
- надання захиснику дозволу на застосування науково-технічних засобів при ознайомленні з матеріалами справи;
- визнання громадянина потерпілим;
- визнання особи цивільним позивачем;
- викликати будь-яких осіб як свідків і як потерпілих для допиту або як експертів для дачі висновків;
- вимагати від підприємств, установ, організацій, посадових осіб і громадян пред'явлення предметів і документів, які можуть встановити необхідні в справі фактичні дані;
- вимагати проведення ревізій, вимагати від банків інформацію, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб у порядку та обсязі, встановлених Законом України „Про банки і банківську діяльність”;

- доручити підрозділам, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, провести оперативно-розшукові заходи чи використати засоби для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами у кримінальній справі;
- застосувати привід;
- інші права, передбачені кримінально-процесуальним законом.

Дізнання поділяється на два ***види:***

1) *дізнання у справах про злочин, що не є тяжким або особливо тяжким***.** За наявності ознак злочину, що не є тяжким або особливо тяжким, орган дізнання порушує кримінальну справу і, проводить слідчі дії до встановлення особи, яка його вчинила. Після цього орган дізнання, додержуючи строків дізнання, складає постанову про передачу справи слідчому, яку подає прокурору для затвердження. У справі про злочин, що не є тяжким, або особливо тяжким, дізнання провадиться у строк не більше десяти днів, починаючи з моменту встановлення особи, яка його вчинила. Якщо таку особу не встановлено, дізнання зупиняється;

2) *дізнання у справах про тяжкий або особливо тяжкий злочин.* У разі порушення органом дізнання справи про тяжкий або особливо тяжкий злочин він зобов'язаний передати її слідчому через прокурора після виконання невідкладних слідчих дій у межах строків дізнання. У справі про тяжкий або особливо тяжкий злочин дізнання провадиться у строк *не більше десяти днів з моменту порушення справи.*

У разі обрання до підозрюваного запобіжного заходу дізнання провадиться у строк *не більше п'яти діб з моменту обрання запобіжного заходу.*

Дізнання у справах закінчується складанням постанови про направлення справи для провадження досудового слідства, яка затверджується прокурором. За наявності обставин, передбачених ст. 6 КПК, орган дізнання закриває справу мотивованою постановою, копію якої в добовий строк надсилає прокуророві.

Досудове слідство - це урегульована кримінально-процесуальним законом діяльність слідчого, прокурора з провадження процесуальних дій у кримінальній справі, необхідних для встановлення об'єктивної істини у кримінальній справі.

Органами досудового слідства відповідно до ст. 102 КПК, є слідчі прокуратури, слідчі органів внутрішніх справ, слідчі податкової міліції і слідчі органів безпеки.

Досудове слідство провадиться у всіх справах, за винятком справ приватного обвинувачення і справ з протокольною формою досудової підготовки матеріалів, по яких досудове слідство провадиться у випадках, коли злочин вчинено неповнолітнім чи особою, яка через свої фізичні або психічні вади не може сама здійснювати своє право на захист, а також коли це визнає за необхідне прокурор чи суд.

Основні положення досудового слідства - це встановлені кримінально-процесуальним законом правила, які виражають характерні риси досудового розслідування і визначають найбільш важливі вимоги, які пред'являються до порядку провадження процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень і є проявами принципів кримінального процесу у цій стадії.

До основних положень досудового слідства відносяться: підслідність; початок і місце досудового слідства; процесуальна самостійність слідчого; взаємодія слідчого з органами дізнання; розслідування кримінальних справ групою слідчих; об'єднання

і виділення справ; строки провадження досудового слідства; встановлення причин і умов, які сприяли злочину; забезпечення прав учасників досудового слідства; недопустимість розголошення даних досудового слідства; використання науково-технічних засобів при розслідуванні злочинів; зупинення та відновлення досудового слідства; закінчення досудового слідства; оскарження дій і рішень особи, яка проводить дізнання, слідчого, прокурора.

Підслідність. Підслідність обумовлює правильний розподіл кримінальних справ між органами досудового слідства. Виділяють наступні види підслідності кримінальних справ:

- *предметна (родова) підслідність* - орган досудового розслідування визначається за характером вчиненого злочину. Наприклад, у справах про злочини, передбачені ст.ст. 115, 116, 117, 118, 119, 120, 137, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 152, 157, 158, 158[1], 159, 160, 161, 162, 163, 166, ч. 2 ст. 168, ст.ст. 170, 171, 172, 173, 175, ч. 3 ст. 176, ч. 3 ст. 177, ст.ст. 182, 183, ч. 2 ст. 184, ст. 209, ч. 3 ст. 229, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 244, 253, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 281, 335, 336, 338, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 359, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 392, 397, 398, 399, 400, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 438, 439, 441, 445 КК України досудове слідство провадиться слідчими прокуратури;
- *персональна підслідність* - визначається суб'єктом злочину. Наприклад, у всіх справах про злочини, вчинені службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, відповідно до ч. 1 ст. 9 Закону України „Про державну службу" та особами, посади яких віднесено до 1-3 категорії посад, працівниками правоохоронних органів досудове слідство провадиться слідчими прокуратури. У всіх справах про злочини, вчинені неповнолітніми, досудове слідство провадиться слідчими органів внутрішніх справ;
- *альтернативна підслідність* - слідство провадить той орган, який порушив кримінальну справу, і якщо при цьому будуть виявлені посадові злочини, пов'язані із цими злочинами, то вони розслідуються тим самим органом, який порушив справу. Наприклад, у справах про злочини, передбачені ст.ст. 191, 210, 211, 255, 256, 257 КК України, досудове слідство провадиться тим органом, який порушив кримінальну справу. Якщо під час розслідування цих та інших справ будуть встановлені злочини, передбачені ст.ст. 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370 КК України, пов'язані із злочинами, про які порушено справу, вони розслідуються тим органом, що порушив справу;
- *підслідність за зв'язком справ* - застосовується тоді, коли розслідування однієї чи кількох справ пов'язане із розслідуванням іншої справи. Наприклад, у справах про злочини, передбачені ст.ст. 209[i], 384, 385, 386, 387, 388, 396 КК України, досудове слідство провадиться тим органом, до підслідності якого відноситься злочин, у зв'язку з яким порушено дану справу;
- *територіальна (місцева) підслідність* - визначає, слідчий якого адміністративного району повинен розслідувати кримінальну справу. Досудове слідство провадиться в тому районі, де вчинено злочин. Коли місце вчинення злочину невідоме, а також з метою найбільш швидкого і повного розслідування

його, слідство може провадитися за місцем виявлення злочину або за місцем перебування підозрюваного, обвинуваченого, або за місцем перебування більшості свідків чи за визначенням прокурора.

Якщо під час розслідування кримінальної справи буде встановлено інші злочини, вчинені особою, щодо якої ведеться слідство, або іншою особою, якщо вони пов'язані зі злочинами, вчиненими особою, щодо якої ведеться слідство, і які не підслідні тому органу, який здійснює у справі досудове слідство, то у разі неможливості виділення цих матеріалів в окреме провадження прокурор, який здійснює нагляд за досудовим слідством, своєю постановою визначає підслідність всіх цих злочинів.

Спір про підслідність між слідчими в межах одного й того ж району розв'язує районний прокурор, між слідчими транспортної прокуратури, що діє на правах районної або міської прокуратури, - транспортний прокурор, який діє на правах районного, міського прокурора.

Спір про підслідність між слідчими різних районів Автономної Республіки Крим, області розв'язує прокурор Автономної Республіки Крим, прокурор області, між слідчими різних транспортних прокуратур, що діють на правах районних, міських прокуратур, - транспортний прокурор, який діє на правах прокурора області, між слідчими різних районів міста - прокурор міста Києва, міський прокурор або їх заступники. Якщо справу порушено в декількох районах або містах різних областей, спір про підслідність розв'язує Генеральний прокурор України або його заступник.

Початок і місце досудового слідства. Відповідно до ст. 113 КПК, досудове слідство провадиться лише після порушення кримінальної справи. Слідчий зобов'язаний негайно приступити до провадження слідства в порушеній ним чи переданій йому справі. Коли справа порушена слідчим і прийнята ним до свого провадження, то складається єдина постанова про порушення справи і прийняття її до свого провадження. В разі прийняття до свого провадження раніше порушеної справи слідчий виносить окрему постанову про прийняття справи до свого провадження. Досудове слідство провадиться в тому районі, де вчинено злочин. Коли місце вчинення злочину невідоме, а також з метою найбільш швидкого і повного розслідування його, слідство може провадитися за місцем виявлення злочину або за місцем перебування підозрюваного, обвинуваченого, або за місцем перебування більшості свідків чи за визначенням прокурора. Слідчий, встановивши, що дана справа йому не підслідна, зобов'язаний провести всі невідкладні дії, після чого передає справу прокуророві для направлення її за підслідністю.

Процесуальна самостійність слідчого. В справах, в яких досудове слідство є обов'язковим, слідчий вправі в будь-який момент приступити до провадження досудового слідства. Слідчий зобов'язаний негайно приступити до провадження слідства в порушеній ним чи переданій йому справі.

При провадженні досудового слідства всі рішення про спрямування слідства і про провадження слідчих дій слідчий приймає *самостійно***,** за винятком випадків, коли законом передбачено одержання згоди від суду (судді) або прокурора, і несе повну відповідальність за їх законне і своєчасне проведення. Слідчий вправі затримати і допитати особу, підозрювану у вчинені злочину. Слідчий має право

провадити слідчі дії в інших слідчих районах і вправі доручити провадження цих дій відповідному слідчому або органу дізнання, які зобов'язані це доручення виконати в десятиденний строк. У необхідних випадках слідчий попереджає свідків, потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, захисника, експерта, спеціаліста, перекладача, понятих, а також інших осіб, які присутні при провадженні слідчих дій, про обов'язок не розголошувати без його дозволу даних досудового слідства. Слідчий приймає рішення про визнання особи потерпілим, цивільним позивачем, про притягнення особи як обвинуваченого, про притягнення як цивільного відповідача, про вжиття заходів до забезпечення заявленого в кримінальній справі цивільного позову, а також можливого в майбутньому цивільного позову, розглядає та вирішує клопотання.

Слідчий в справах, які перебувають в його провадженні, вправі викликати будь-яких осіб як свідків і як потерпілих для допиту або як експертів для дачі висновків; вимагати від підприємств, установ, організацій, посадових осіб і громадян пред'явлення предметів і документів, які можуть встановити необхідні в справі фактичні дані; вимагати від банків інформацію, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб у порядку та обсязі, встановлених Законом України „Про банки і банківську діяльність". Слідчий має й інші повноваження, передбачені кримінально-процесуальним законом.

В разі незгоди слідчого з вказівками прокурора *про притягнення як обвинуваченого, про кваліфікацію злочину і обсяг обвинувачення, про направлення справи до суду або про закриття справи* слідчий вправі подати справу вищестоящому прокуророві з письмовим викладом своїх заперечень. В цьому разі прокурор або скасовує вказівки нижчестоящого прокурора, або доручає провадження слідства в цій справі іншому слідчому.

Взаємодія слідчого з органами дізнання. Слідчий у процесі своє діяльності здійснює взаємодію із органами дізнання. Форми взаємодії можна класифікувати на *процесуальні* (вказівка, доручення, окремі доручення) і *непроцесуальні* (спільне планування слідчих дій та оперативно-розшукових заходів; обмін інформацією за повідомленнями про вчинені або підготовлювані злочини, а також з інших питань слідчої та оперативно-розшукової діяльності; координація слідчих дій та оперативно-розшукових заходів; консультації; спільний аналіз причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів; слідчо-оперативна група) (М.А. Погорецький).

Слідчий по розслідуваних ним справах вправі давати органам дізнання доручення і вказівки про провадження розшукних та слідчих дій і вимагати від органів дізнання допомоги при провадженні окремих слідчих дій. Такі доручення і вказівки слідчого є для органів дізнання обов'язковими. *Доручення слідчого* - це його пропозиція органу дізнання провести у справі, що розслідується слідчим, відповідну розшукову чи слідчу дію. *Вказівка слідчого* - це конкретизація такої пропозиції. *Вимога слідчого* - це виражене у категоричній формі прохання слідчого надати допомогу при провадженні окремих слідчих дій. *Окреме доручення* слідчого - це доручення слідчого слідчому чи органу дізнання іншого слідчого району щодо провадження слідчих дій, яке має бути виконане протягом 10 днів. Слідчий має право провадити слідчі дії в інших слідчих районах і вправі доручити провадження

цих дій відповідному слідчому або органу дізнання, які зобов'язані це доручення виконати в десятиденний строк.

Розслідування кримінальних справ групою слідчих. Слідча група - об’єднання певної кількості слідчих з одного чи різних відомств, що створюється на визначений час компетентними посадовими особами відповідно до вимог КПК України (відомчих актів) для розслідування складної чи великої за обсягом роботи справи, яку необхідно виконати, або для проведення необхідної трудомісткої та невідкладної слідчої дій, яку одному слідчому виконати у встановлені строки не під силу (В.М. Федченко). Відповідно до ст. 119 КПК, якщо розслідування особливо складної справи доручається декільком слідчим, то про це зазначається в постанові про порушення справи або виноситься окрема постанова. Один з цих слідчих призначається старшим, він приймає справу до свого провадження і безпосередньо керує діями інших слідчих. Постанова про призначення в справі декількох слідчих оголошується обвинуваченому.

Слідчо-оперативна група - це тимчасове формування, яке створене для спільної узгодженої діяльності, до складу якого входять оперативні та інші співробітники органів дізнання ат слідчий (слідчі), що має своє призначення, і в якому під керівництвом слідчого та із запровадженням інтенсивних та тривалих оперативно-розшукових заходів здійснюється розкриття злочину „по гарячих слідах”, розслідування великих за обсягом складних справ чи перевірка заяв та повідомлень про завуальовані злочинні діяння про матеріалам, що надійшли слідчому до розгляду (В.М. Федченко). Створення слідчо-оперативних груп КПК не передбачено. Створення та діяльність слідчо-оперативних груп передбачено, зокрема, Інструкцією з організації діяльності органів досудового слідства в системі МВС України та взаємодії їх з іншими структурними підрозділами органів внутрішніх справ України в розкритті та розслідуванні злочинів, затвердженої Наказом МВС від 20.02.2006 р. № 160. Вони створюються при розслідуванні тяжких, особливо тяжких злочинів, злочинів, що відзначаються особливою складністю, багатоепізодністю або мають суспільний резонанс, або злочинів, вчинених організованими злочинними групами та злочинними організаціями. Створюються за спільним рішенням начальника ОВС та слідчого підрозділу (наказ або розпорядження). Для виїзду на місце подій можуть бути створені постійно діючі слідчо-оперативні групи при чергових частинах ОВС. Можуть бути створені міжрегіональні слідчо-оперативні групи.

Об'єднання і виділення справ. Відповідно до ст. 26 КПК, в одному провадженні можуть бути об'єднані справи по обвинуваченню декількох осіб - співучасників вчинення одного чи кількох злочинів або по обвинуваченню однієї особи у вчиненні декількох злочинів. Виділення справи допускається тільки у випадках, які викликаються необхідністю, коли це не може негативно відбиватися на всебічності, повноті і об'єктивності дослідження і вирішення справи. Об'єднання і виділення справ проводиться за постановою особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора або за ухвалою чи постановою суду. Ці правила можуть бути застосовані і у випадках притягнення до кримінальної відповідальності за заздалегідь не обіцяні приховання злочину.

Строки провадження досудового слідства. Досудове слідство у кримінальних справах повинно бути закінчено протягом двох місяців. В цей строк включається час з моменту порушення справи до направлення її прокуророві з обвинувальним висновком чи постановою про передачу справи до суду для розгляду питання про застосування примусових заходів медичного характеру або до закриття чи зупинення провадження в справі. Цей строк може бути продовжено районним, міським прокурором, військовим прокурором армії, флотилії, з'єднання, гарнізону та прирівняним до них прокурором у разі неможливості закінчити розслідування -до трьох місяців. В особливо складних справах строк досудового слідства може бути продовжено прокурором Автономної Республіки Крим, прокурором області, прокурором міста Києва, військовим прокурором округу, флоту і прирівняним до них прокурором або їх заступниками на підставі мотивованої постанови слідчого -до шести місяців. Далі продовжувати строк досудового слідства можуть лише у виняткових випадках Генеральний прокурор України або його заступники (ст. 120 КПК).

Встановлення причин і умов, які сприяли злочину. При провадженні дізнання, досудового слідства і судового розгляду кримінальної справи орган дізнання, слідчий, прокурор зобов'язані виявляти причини і умови, які сприяли вчиненню злочину (ст. 23 КПК). Орган дізнання, слідчий, прокурор, встановивши причини і умови, що сприяли вчиненню злочину, вносять у відповідний державний орган, громадську організацію або посадовій особі подання про вжиття заходів для усунення цих причин і умов. Якщо в ході дізнання, досудового слідства або дослідної перевірки буде встановлено, що в діянні особи, яка притягається до кримінальної відповідальності, чи в діяннях інших осіб є ознаки дисциплінарного правопорушення або ці особи повинні бути згідно з чинним законодавством притягнуті до матеріальної відповідальності, орган дізнання, слідчий чи прокурор зобов'язані порушити в поданні питання про притягнення цих осіб до дисциплінарної або матеріальної відповідальності. Не пізніш як у місячний строк по поданню має бути вжито необхідних заходів і про результати повідомлено особу, яка надіслала подання. У разі залишення посадовою особою подання без розгляду орган дізнання, слідчий чи прокурор зобов'язані вжити заходів, передбачених ст.ст. 254-257 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Забезпечення прав учасників досудового слідства. Суд, прокурор, слідчий і особа, яка провадить дізнання, зобов'язані роз'яснити особам, що беруть участь у справі, їх права і забезпечити можливість здійснення цих прав. Клопотання підозрюваного, обвинуваченого, їх захисників, а також потерпілого і його представника, цивільного позивача, цивільного відповідача або їх представників про виконання будь-яких слідчих дій слідчий зобов'язаний розглянути в строк не більше трьох діб і задовольнити їх, якщо обставини, про встановлення яких заявлені клопотання, мають значення для справи. Про результати розгляду клопотання повідомляється особа, яка заявила клопотання. Про повну або часткову відмову в клопотанні складається мотивована постанова.

Особи, які беруть участь у кримінальному судочинстві, у разі наявності реальної загрози їх життю, здоров'ю, житлу чи майну мають право на забезпечення безпеки. Заходи забезпечення безпеки поділяються на дві групи: *процесуальні*

заходи забезпечення безпеки (закритий судовий розгляд, пред'явлення для впізнання поза візуального контакту, проведення допиту свідка з використанням технічних засобів з іншого приміщення, у тому числі за межами приміщення суду) та *організаційно-технічні заходи забезпечення безпеки:* а) особиста охорона, охорона житла і майна; б) видача спеціальних засобів індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку; в) використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів, візуальне спостереження; г) заміна документів та зміна зовнішності; д) зміна місця роботи або навчання; е) переселення в інше місце проживання; є) поміщення до дошкільної виховної установи або установи органів соціального захисту населення; ж) забезпечення конфіденційності відомостей про особу. З урахуванням характеру і ступеня небезпеки для життя, здоров'я, житла та майна осіб, взятих під захист, можуть здійснюватися й інші заходи безпеки.

Для захисту військовослужбовців можуть застосовуватися також такі заходи: відрядження до іншої військової частини або військової установи; переведення на нове місце служби.

Додатково до осіб, які перебувають у місцях позбавлення волі або у місцях із спеціальним режимом тримання можуть застосовуватися також такі заходи: переведення до іншого місця позбавлення волі або в інше місце із спеціальним режимом утримання; окреме тримання.

Недопустимість розголошення даних досудового слідства. Даними досудового слідства є відомості, зібрані у ході проведення досудового слідства чи дізнання і закріплені у протоколах, постановах або інших документах кримінальної справи (Ю.В. Александров).

Відповідно до ст. 121 КПК України, дані досудового слідства можна оголосити лише з дозволу слідчого або прокурора і в тому обсягу, в якому вони визнають можливим. У необхідних випадках слідчий попереджає свідків, потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача, захисника, експерта, спеціаліста, перекладача, понятих, а також інших осіб, які присутні при провадженні слідчих дій, про обов'язок не розголошувати без його дозволу даних досудового слідства. Винні в розголошенні даних досудового слідства несуть кримінальну відповідальність за ст. 387 КК України.

Використання науково-технічних засобів при розслідуванні злочинів. Науково-технічний засіб, що використовується в кримінальному процесі - це сукупність приладів, пристроїв, апаратури, інструментів та матеріалів, що застосовуються відповідно до закону спеціально уповноваженими особами для досягнення науково обґрунтованого результату, який сприяв би захисту прав та законних інтересів учасників кримінального процесу, повному та швидкому розкриттю злочинів і викриттю осіб, винних у їх вчиненні (О.О. Пунда).

Критерії, за допомогою яких вирішується питання про можливість використання науково-технічних засобів при розслідуванні злочинів поділяються на три групи: *загальнонаукові* (повинні відповідати вимогам наукової обґрунтованості), *правові* (допустимо застосовувати ті засоби, які або прямо передбачені законом, або не суперечать йому); *етичні* (не повинні суперечити нормам моралі). КПК регламентує застосування фотозйомки, звукозапису, кінозйомки та відеозйомки. Відповідно до ст. 14^1 КПК, у разі наявності загрози вчинення насильства або інших

протиправних дій щодо осіб, взятих під захист, за письмовою заявою або письмовою згодою цих осіб може проводитися прослуховування телефонних та інших розмов, візуальне спостереження із застосуванням або без застосування звуко -, відеозапису, фото - і кінозйомки. Відповідно до ст. 79 КПК, речові докази повинні бути уважно оглянуті, по можливості сфотографовані. Відповідно до ст. 84 КПК, до протоколу можуть бути додані фотознімки, матеріали звукозапису, кінозйомок, відеозапису. Відповідно до ст. 114 КПК, при проведенні різних слідчих дій слідчий вправі використовувати машинопис, звукозапис, стенографування, кінозйомку і відеозапис. Відповідно до ст. 85^1 КПК, звукозапис може застосовуватися при допиті підозрюваного, обвинуваченого, свідка і потерпілого, очній ставці, пред'явленні для впізнання, відтворенні обстановки і обставин події та при проведенні інших слідчих дій під час досудового розслідування. При проведенні слідчих дій з застосуванням звукозапису про це повідомляються всі учасники слідчої дії до її початку. Фонограма повинна містити відомості, зазначені у ч. 1 ст. 85 КПК, та відбивати весь хід слідчої дії. Повторення спеціально для звукозапису будь-якої частини слідчої дії в ході її проведення не дозволяється. Фонограма в опечатаному вигляді зберігається при справі. Ст. 85^2 КПК передбачає, що кінозйомка, відеозапис можуть застосовуватися при проведенні огляду, обшуку, відтворенні обстановки і обставин події та при проведенні інших слідчих дій. Учасники слідчої дії повідомляються про застосування кінозйомки, відеозапису до початку цієї дії. Після зйомки, запису та виготовлення кінострічки, відеострічки вони демонструються всім учасникам слідчої дії, про що складається окремий протокол. Процесуальне оформлення застосування кінозйомки, відеозапису і демонстрування кінострічки, відеострічки при проведенні іншої слідчої дії, пред'явленні матеріалів справи в зв'язку з закінченням досудового розслідування, а також під час судового розгляду провадиться відповідно до правил, передбачених ст. 85^1 КПК.

Тема 11. Провадження слідчих дій

Поняття і сутність слідчих дій. Процесуальні і слідчі дії: їх співвідношення.

Система слідчих дій.

Класифікація слідчих дій. Основні та додаткові. Первинні та повторні. Невідкладні та інші. Обов'язкові й необов'язкові.

Структура слідчої дії. Підготовка к проведенню слідчої дії. Проведення слідчої дії. Фіксація ходу та результатів слідчої дії.

Підстави та умови проведення слідчих дій. Вимоги, які пред'являються до порядку проведення і процесуального оформлення слідчих дій.

Слідчі дії, що проводяться з дозволу суду. Слідчі дії, що проводяться з санкції прокурора.

Учасники слідчих дій, їх процесуальне становище.

Гарантії захисту прав і свобод людини при проведенні слідчих дій.

Час і місце проведення слідчих дій.

Процесуальне закріплення ходу і результатів слідчої дії.

Використання науково-технічних засобів при проведенні слідчих дій.

Поняття і зміст допиту. Види допиту. Мета допиту. Учасники допиту. Порядок виклику на допит. Місце і час проведення допиту. Процесуальні особливості допиту свідка і потерпілого. Процесуальні особливості допиту підозрюваного і обвинуваченого. Особливості виклику і допиту неповнолітніх. Способи фіксації допиту. Форма і зміст протоколу допиту.

Поняття і зміст очної ставки. Види очної ставки. Мета очної ставки. Учасники очної ставки. Підстави, умови і процесуальні особливості проведення очної ставки. Форма і зміст протоколу очної ставки.

Поняття і види пред'явлення для впізнання. Мета пред'явлення для впізнання. Учасники пред'явлення для впізнання, їх права та обов'язки. Умови і процесуальний порядок пред'явлення для впізнання. Особливості пред'явлення для впізнання трупа. Форма і зміст протоколу пред'явлення для впізнання.

Поняття і підстави проведення обшуку. Мета обшуку. Учасники обшуку, їх права та обов'язки. Відмінність обшуку від виїмки. Види обшуку.

Обшук житла та іншого володіння особи. Особливості провадження особистого обшуку. Процесуальний порядок проведення та оформлення обшуку.

Поняття і підстави проведення виїмки. Учасники виїмки, їх права та обов'язки. Види виїмки. Процесуальний порядок проведення та оформлення виїмки. Особливості виїмки документів, які містять державну таємницю. Особливості виїмки в дипломатичних представництвах.

Підстави і процесуальний порядок накладення арешту на поштово-телеграфну кореспонденцію. Процесуальний порядок огляду і виїмки кореспонденції. Конституційні гарантії таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції.

Підстави і процесуальний порядок зняття інформації з каналів зв'язку. Процесуальний порядок дослідження інформації, знятої з каналів зв'язку.

Поняття і підстави проведення огляду. Види огляду. Мета огляду. Учасники огляду. Процесуальний порядок проведення та оформлення огляду. Використання науково-технічних засобів при огляді. Огляд місця події. Огляд приміщень. Огляд предметів. Огляд документів. Огляд тупа. Взаємодія слідчого й експерта при огляді місця події.

Ексгумація трупа. Процесуальний порядок її проведення і оформлення.

Поняття і підстави проведення освідування. Мета освідування. Учасники освідування. Процесуальний порядок проведення та оформлення освідування. Слідче освідування. Медичне освідування. Участь судово-медичного експерта і лікаря в освідуванні. Гарантії прав особи при освідуванні. Форма і зміст протоколу освідування.

Поняття та мета відтворення обстановки та обставин події. Умови і процесуальний порядок відтворення обстановки та обставин події. Учасники відтворення обстановки та обставин події. Способи фіксації відтворення обстановки та обставин події. Форма і зміст протоколу відтворення обстановки та обставин події.

Поняття, підстави і мотиви затримання. Процесуальний порядок затримання осіб, підозрюваних у вчинені злочину. Форма і зміст протоколу затримання. Права та обов'язки затриманого.

Поняття і види експертиз. Одержання зразків для експертного дослідження. Підстави і процесуальний порядок призначення і проведення експертизи. Випадки обов'язкового призначення експертизи. Права обвинуваченого при призначенні і проведенні експертизи. Допит експерта. Ознайомлення обвинуваченого з висновком експерта. Процесуальний порядок призначення і проведення комплексної, комісійної, додаткової та повторної експертизи.

У юридичній літературі існують два основні підходи до розуміння поняття „слідчі дії". Відповідно до першого, слідчими вважаються усі передбачені законом процесуальні дії слідчого, які провадяться слідчим. Тобто слідчі дії ототожнюються із процесуальними діями слідчого. Відповідно до другого підходу, слідчими діями є лише ті дії слідчого, які здійснюються з метою збирання, перевірки і закріплення доказів. Більш виваженим є підхід щодо розмежування слідчих та процесуальних дій. ***Слідчі дії*** - це передбачена кримінально-процесуальним законом сукупність операцій, які здійснюються у встановленій законом процесуальній формі, з метою збирання та перевірки доказів у кримінальній справі.

У літературі немає єдності щодо визначення системи та структури системи слідчих дій. *Детальніше щодо системи та структури слідчих дій слід звернутися до: Аленин Ю.П. Процессуальные особенности производства следственных действий. — Одесса, 2002; Шейфер С.А. Следственные действия. Основания, процессуальный порядок и доказательственное значение. - Издательство: „Самарскш университет", 2004.*

КПК до слідчих дій відносить: затримання підозрюваного, допит підозрюваного, допит обвинуваченого, допит свідка, допит потерпілого, допит експерта, очну ставку, пред'явлення для впізнання, обшук, виїмку, огляд, освідування, відтворення обстановки та обставин події, призначення та проведення експертизи, накладення арешту на кореспонденцію, зняття інформації з каналів зв'язку. Слід погодитися із Ю.П. Аленіним у тому, що до самостійної слідчої дії слід відносити ексгумацію трупу, а також в межах відтворення обстановки та обставин події слід розрізняти перевірку показань на місці та слідчий експеримент.

Слідчі дії можна класифікувати за різними критеріями. Слідчі дії поділяються на: *вербальні* (допити, очна ставка, пред'явлення для впізнання, перевірка показань на місці, слідчий експеримент) та *невербальні* (затримання, обшук, виїмка, огляд, освідування, призначення експертизи, накладення арешту на кореспонденцію, зняття інформації з каналів зв'язку); *основні* та *додаткові* (провадяться у разі, якщо при провадженні основної слідчої дії залишилися невстановленими певні обставини); *первинні* (з них, як правило, починається розслідування), *наступні* та *повторні* (здійснюються повторно у повному обсязі); *невідкладні* (у разі їх невиконання у терміновому порядку можуть бути знищені або втрачені докази) та *інші***;** *обов 'язкові* (передбачені, наприклад, ст. 76 КПК, ч. 1 ст. 143 КПК, ст. 107 КПК; в інших випадках обов'язковими є ті слідчі дії, про провадження яких заявлені

клопотання учасниками процесу або щодо яких є вказівки начальника слідчого відділу або прокурора) та *необов'язкові.*

Структура слідчої дії включає в себе: підготовку, проведення, фіксацію (Ю.П. Аленін).

Для провадження слідчих дій необхідні *правові* та *фактичні* підстави. До фактичних підстав відноситься наявність фактичних даних, що викликають необхідність провадження слідчої дії для збирання або перевірки доказів. Юридичні підстави включають у себе такі вимоги: 1) провадження слідчих дій допускається лише у порушеній кримінальній справі (за винятком огляду місця події, накладення арешту на кореспонденцію, зняття інформації з каналів зв'язку); 2) провадження слідчих дій здійснюється лише слідчим (КПК передбачає певні виключення: слідчі дії можуть також здійснюватися органом дізнання, начальником слідчого відділу, прокурором) (Ю.П. Аленін).

Слідчі дії, що проводяться з дозволу суду: огляд житла чи іншого володіння особи (ст. 190 КПК); обшук житла чи іншого володіння особи (ст. 177 КПК); примусова виїмка з житла чи іншого володіння особи (ст. 178 КПК); виїмка документу виконавчого провадження (ст. 178 КПК); виїмка документів, що становлять державну та (або) банківську таємницю (ст. 178 КПК); накладення арешту на кореспонденцію (ст. 187 КПК); зняття інформації з каналів зв'язку (ст. 187 КПК).

Слідчі дії що проводяться з санкції прокурора: провадження обшуку, за винятком житла чи іншого володіння особи (ч. 3 ст. 177 КПК). Прокурор також *затверджує* постанову про ексгумацію трупа (ст. 192 КПК).

Учасниками слідчих дій можуть бути: слідчий, прокурор, начальник слідчого відділу, співробітники органів дізнання, поняті, спеціалісти, експерти, перекладачі, обвинувачений, захисник. *Детальніше щодо учасників слідчих дій та їх правового положення слід звернутися до: Аленин Ю.П. Процессуальные особенности производства следственных действий. - Одесса, 2002.*

Відповідно до ст. 84 КПК, при провадженні слідчих дій під час досудового слідства і дізнання ведуться протоколи. В протоколі про кожну слідчу дію повинні бути зазначені: місце і дата його складання; посади і прізвища осіб, що проводять дію; прізвища осіб, які брали участь у проведенні слідчої дії, адреси цих осіб; роз'яснення їх прав і обов'язків; зміст проведеної слідчої дії, час її початку і закінчення; всі істотні для справи обставини, виявлені при виконанні даної слідчої дії. З метою нерозголошення даних про особу, щодо якої застосовані заходи безпеки, у протоколах слідчих дій обмежуються відомості про цю особу (ст. 85 КПК). Протокол зачитується всім особам, що брали участь у проведенні слідчої дії, при цьому їм роз'яснюється їх право робити зауваження. Зазначені особи можуть ознайомитися з протоколом особисто. Вставки і поправки повинні бути застережені в протоколі перед підписами. Протокол підписують: особа, яка провадила слідчу дію, допитана особа, а також перекладач, поняті, якщо вони були присутні, та інші особи, які були присутні або брали участь у проведенні цієї дії. Якщо хто-небудь з цих осіб через фізичні вади або з інших причин не може особисто підписати протокол, то для підписання протоколу запрошується стороння особа. До протоколу можуть бути додані фотознімки, матеріали звукозапису, кінозйомок, відеозапису,

плани, схеми, зліпки та інші матеріали, які пояснюють його зміст. Коли особа, що брала участь в проведенні слідчої дії, відмовиться підписати протокол, то це зазначається в протоколі і стверджується підписом особи, яка провадила слідчу дію.

Відповідно до ст. 85^1 КПК, звукозапис може застосовуватися при допиті підозрюваного, обвинуваченого, свідка, потерпілого, очній ставці, пред'явленні для впізнання, відтворенні обстановки і обставин події та при проведенні інших слідчих дій під час досудового розслідування. При проведенні слідчих дій з застосуванням звукозапису про це повідомляються всі учасники слідчої дії до її початку. Фонограма повинна містити відомості, зазначені у ч. 1 ст. 85 КПК, та відбивати весь хід слідчої дії. Повторення спеціально для звукозапису будь-якої частини слідчої дії в ході її проведення не дозволяється. Перед закінченням слідчої дії звукозапис повністю відтворюється учасникам цієї дії. Висловлені ними зауваження і доповнення до звукозапису заносяться на фонограму. Протокол слідчої дії, проведеної з застосуванням звукозапису, складається з додержанням правил КПК. В протоколі повинно бути також зазначено про застосування звукозапису і повідомлення про це учасників слідчої дії, про технічні засоби та умови звукозапису, про відтворення звукозапису учасникам слідчої дії та їх заяви з приводу застосування звукозапису. В разі відтворення звукозапису показань при проведенні іншої слідчої дії про це зазначається у протоколі відповідної слідчої дії. При проведенні очної ставки відтворення звукозапису попередніх показань учасників очної ставки допускається лише після дачі ними показань на очній ставці та занесення їх до протоколу.

Кінозйомка, відеозапис можуть застосовуватися при проведенні огляду, обшуку, відтворенні обстановки і обставин події та при проведенні інших слідчих дій. Учасники слідчої дії повідомляються про застосування кінозйомки, відеозапису до початку цієї дії. Після зйомки, запису та виготовлення кінострічки, відеострічки вони демонструються всім учасникам слідчої дії, про що складається окремий протокол (ст. 85^2 КПК).

Допит - це слідча дія, змістом якої є отримання від допитуваних і фіксація їх показань, які містять відомості про обставини кримінальної справи.

У літературі розрізняють види допиту в залежності від процесуального положення особи, яка допитується, на допит свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, експерта.

Свідка можна допитувати про факти, які стосуються даної справи, а також про особу підозрюваного або обвинуваченого та потерпілого. Свідок допитується в місці провадження досудового слідства, а в разі необхідності - в місці його перебування. Свідок допитується окремо і у відсутності інших свідків. При цьому слідчий вживає заходів до того, щоб свідки, викликані в одній справі, не могли зноситися між собою до закінчення допиту.

Не можуть бути допитані як свідки (мають свідоцький імунітет): 1) адвокати та інші фахівці у галузі права, які за законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи, нотаріуси, лікарі, психологи, священнослужителі - з приводу того, що їм довірено або стало відомо при здійсненні професійної діяльності, якщо вони не звільнені від обов'язку зберігати професійну таємницю особою, що довірила їм ці відомості; 2) захисник

підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, представник потерпілого, позивача, відповідача - про обставини, які стали їм відомі при наданні юридичної допомоги підзахисним або довірителям; 3) особи, які згідно з висновком судово-психіатричної чи судово-медичної експертизи через свої фізичні або психічні вади не можуть правильно сприймати факти, що мають доказове значення, і давати показання про них; 4) свідок, який за вжитих заходів безпеки дає показання під псевдонімом, - щодо дійсних даних про його особу; 5) особа, яка має відомості про дійсні дані про свідка, який за вжитих заходів безпеки дає показання під псевдонімом - щодо цих даних. *Відмовитися давати показання як свідки мають право* (свідоцький привілей): члени сім'ї, близькі родичі, усиновлені, усиновителі підозрюваного, обвинуваченого, підсудного; особа, яка своїми показаннями викривала б себе, членів сім'ї, близьких родичів, усиновленого, усиновителя у вчиненні злочину. Не можуть без їх згоди бути допитані як свідки особи, які мають право дипломатичної недоторканності, а також працівники дипломатичних представництв - без згоди дипломатичного представника.

Перед допитом слідчий встановлює особу свідка, повідомляє його, в якій справі він викликаний, і попереджає про обов'язок розповісти все відоме йому в справі, а також про кримінальну відповідальність за відмову дати показання і за дачу завідомо неправдивих показань. Потім слідчий з'ясовує стосунки між свідком і підозрюваним або обвинуваченим, а також потерпілим і починає допит. Після того як свідок закінчить дачу показань, слідчий ставить йому запитання. Забороняється ставити запитання, у формулюванні яких міститься відповідь, частина відповіді або підказка до неї (навідні запитання).

Допит неповнолітнього свідка віком до чотирнадцяти років, а за розсудом слідчого - віком до шістнадцяти років проводиться в присутності педагога, а при необхідності - лікаря, батьків чи інших законних представників неповнолітнього. До початку допиту зазначеним особам роз'яснюється їх обов'язок бути присутніми при допиті, а також право викладати свої зауваження і з дозволу слідчого задавати свідкові запитання. Запитання, поставлені свідкові законними представниками, педагогом або лікарем, і їх зауваження заносяться до протоколу. Слідчий вправі відвести поставлене запитання, але відведене запитання повинно бути занесене до протоколу. Свідкові, який не досяг шістнадцятирічного віку, роз'яснюється його обов'язок говорити тільки правду, але про кримінальну відповідальність за відмову від дачі показань та за завідомо неправдиві показання він не попереджається.

Допит німого або глухого свідка проводиться з участю особи, яка його розуміє. Про участь цієї особи в допиті свідка зазначається в протоколі.

Про допит свідка складається протокол з додержанням правил, зазначених у ст. 85 КПК. Крім того, в протоколі допиту вказуються: прізвище, ім'я та по батькові свідка, його вік, громадянство, національність, освіта, місце роботи, рід занять або посада, місце проживання, а також відомості про його стосунки з обвинуваченим і потерпілим. У протоколі зазначається, що свідкові роз'яснені його права, обов'язки і відповідальність за відмову давати показання і за дачу завідомо неправдивих показань. Показання свідка та відповіді на поставлені йому запитання викладаються в першій особі і по можливості дослівно. Свідкові, коли він про це просить, може бути надана можливість особисто написати свої показання в присутності слідчого,

про що зазначається в протоколі. По закінченні допиту слідчий пред'являє свідкові протокол для прочитання. За проханням свідка протокол може бути йому прочитаний слідчим. Свідок і особи, які були присутні при допиті, мають право просити про внесення доповнень і поправок у протокол. Ці доповнення і поправки заносяться слідчим до протоколу. Протокол підписують свідок, слідчий і особи, що були присутні при допиті. Якщо протокол написаний на декількох сторінках, свідок підписує кожну сторінку окремо.

Допит потерпілого проводиться з додержанням вимог щодо допиту свідка. Перед початком допиту слідчий попереджає потерпілого про кримінальну відповідальність за дачу завідомо неправдивих показань за ст. 384 КК України. Після цього слідчий з'ясовує стосунки між потерпілим і підозрюваним або обвинуваченим і пропонує потерпілому розповісти про все відоме йому в справі. Забороняється ставити запитання, у формулюванні яких міститься відповідь, частина відповіді або підказка до неї (навідні запитання). Про допит потерпілого складається протокол.

Слідчий зобов'язаний допитати обвинуваченого негайно після його явки або приводу і в усякому разі не пізніше доби після пред'явлення йому обвинувачення. Допит обвинуваченого, крім виняткових випадків, повинен проводитися удень. При допиті обвинуваченого за його бажанням може бути присутнім захисник, а у випадках, передбачених ч. 1 ст. 45 КПК, присутність захисника є обов'язковою. Обвинувачений допитується в місці провадження досудового слідства, а в разі необхідності - і в місці його перебування. Обвинувачені допитуються окремо. При цьому слідчий вживає заходів, щоб обвинувачені в одній і тій же справі не могли зноситися між собою. На початку допиту слідчий повинен запитати обвинуваченого, чи визнає він себе винним у пред'явленому обвинуваченні, після чого пропонує йому дати показання по суті обвинувачення. Слідчий вислухує показання обвинуваченого і, в разі необхідності, ставить йому запитання. Забороняється ставити запитання, у формулюванні яких міститься відповідь, частина відповіді або підказка до неї (навідні запитання).

Допит підозрюваного проводиться з додержанням вимог щодо допиту обвинуваченого.

Очна ставка - це слідча дія, змістом якої є одночасний допит двох раніше допитаних осіб, у показаннях яких є істотні суперечності, з метою виявлення їх причин.

Слідчий вправі провести очну ставку між двома раніше допитаними особами, в показаннях яких є суперечності. На початку очної ставки встановлюється, чи знають особи, що викликані на очну ставку, один одного і в яких стосунках вони перебувають між собою. Свідки попереджаються про кримінальну відповідальність за відмову від дачі показань і за дачу завідомо неправдивих показань, а потерпілі -за дачу завідомо неправдивих показань. Викликаним на очну ставку особам по черзі пропонується дати показання про ті обставини справи, для з'ясування яких призначена очна ставка. Після цього слідчий ставить запитання. Особи, викликані на очну ставку, з дозволу слідчого можуть ставити запитання одна одній. Оголошення показань, даних учасниками очної ставки на попередніх допитах, дозволяється лише

після дачі ними показань на очній ставці та запису їх до протоколу. Слідчий пред'являє протокол очної ставки особам, яких допитано, для прочитання або за їх проханням прочитує їм цей протокол. Допитані особи мають право вимагати доповнення протоколу і внесення до нього поправок. Ці доповнення або поправки підлягають обов'язковому занесенню в протокол. Протокол очної ставки підписує кожна з допитаних осіб та слідчий.

Пред'явлення для впізнання - це слідча дія, змістом якої є пред'явлення раніше допитаному свідкові, потерпілому, підозрюваному, обвинуваченому людини, фотографії, предмета, документа, тварини, трупу або його частини з метою встановлення його тотожності або подібності.

При необхідності пред'явлення якої-небудь особи для впізнання свідкові, потерпілому, обвинуваченому або підозрюваному слідчий спочатку допитує їх про зовнішній вигляд і прикмети цієї особи, а також про обставини, при яких впізнаючий бачив цю особу, про що складає протокол допиту. Коли впізнаючий є свідком чи потерпілим, він попереджається про кримінальну відповідальність за дачу завідомо неправдивих показань, а свідок, крім того, і за відмову від дачі показань. Особа, що підлягає впізнанню, пред'являється впізнаючому разом з іншими особами тієї ж статі у кількості не менше трьох, які не мають різких відмін у зовнішності та одягу.

Перед тим як пред'явити особу для впізнання, їй пропонується зайняти будь-яке місце серед інших осіб, що пред'являються. Впізнаючому пропонується вказати особу, яку він має впізнати, і пояснити, за якими ознаками він її впізнав.

У виняткових випадках з метою забезпечення безпеки особи, яка впізнає, впізнання проводиться поза візуальним спостереженням того, кого впізнають, з дотриманням вимог, передбачених ст. 174 КПК. Про результати впізнання обов'язково повідомляється особа, яка пред'являлася для впізнання.

При необхідності впізнання може проводитися по фотознімках.

Пред'явлення особи для впізнання проводиться в присутності не менше двох понятих. У разі проведення впізнання поза візуальним спостереженням того, кого впізнають, поняті повинні пересвідчитися у можливості впізнання поза візуальним спостереженням того, кого впізнають, і засвідчити таке впізнання.

При необхідності пред'явити для впізнання який-небудь предмет слідчий спочатку допитує впізнаючого про ознаки цього предмета і обставини, при яких він цей предмет бачив, про що складається протокол допиту.

Коли впізнаючий є свідком чи потерпілим, він попереджається про кримінальну відповідальність за дачу завідомо неправдивих показань, а свідок, крім того, і за відмову від дачі показань.

Предмет, що підлягає впізнанню, пред'являється впізнаючому в числі інших однорідних предметів. Впізнаючому пропонується вказати предмет, який він має впізнати, і пояснити, за якими ознаками він його впізнав. Пред'явлення предметів для впізнання проводиться в присутності двох понятих. Пред'явлені предмети по можливості фотографуються.

Про пред'явлення для впізнання особи або предмета і про наслідки впізнання складається протокол з додержанням правил, зазначених у ст. 85 КПК. Крім того, в протоколі зазначаються відомості про особу впізнаючого і про те, що він

попереджений про кримінальну відповідальність за відмову від дачі показань та за дачу неправдивих показань, наводяться дані про осіб і предмети, що пред'являються для впізнання, і докладно вказуються ознаки, за якими впізнаючий впізнав особу чи предмет.

У разі проведення впізнання поза візуальним спостереженням того, кого впізнають, в протоколі, крім відомостей, передбачених ст. 176 КПК, обов'язково зазначається те, що впізнання проводилося поза візуальним спостереженням того, кого впізнають, а також вказуються всі обставини і умови проведення такого впізнання.

Протокол підписують всі особи, що брали участь у проведенні впізнання, поняті і слідчий. До протоколу додаються фотознімки, якщо особи або предмети, пред'явлені для впізнання, були сфотографовані.

Обшук - це слідча дія, змістом якої є примусове дослідження приміщень, житла, іншого володіння особи, інших місць, окремих осіб, їх одягу.

Основна відмінність між обшуком і виїмкою у тому, що під час обшуку здійснюється пошук певних предметів, документів або осіб, а при виїмці вони лише вилучаються, оскільки заздалегідь відомо, де вони знаходяться.

Відповідно до ст. 177 КПК, обшук проводиться в тих випадках, коли є достатні підстави вважати, що знаряддя злочину, речі й цінності, здобуті злочинним шляхом, а також інші предмети і документи, які мають значення для встановлення істини в справі чи забезпечення цивільного позову, знаходяться в певному приміщенні або місці чи в якої-небудь особи. Обшук проводиться також і в тому випадку, коли є достатні дані про те, що в певному приміщенні або місці знаходяться розшукувані особи, а також трупи чи тварини.

Обшук проводиться за вмотивованою постановою слідчого з санкції прокурора чи його заступника, за винятком житла чи іншого володіння особи.

У невідкладних випадках обшук, за винятком житла чи іншого володіння особи, може бути проведений без санкції прокурора, але з наступним повідомленням прокурора в добовий строк про проведений обшук та його результати.

Обшук житла чи іншого володіння особи, за винятком невідкладних випадків, проводиться лише за вмотивованою постановою судді. При необхідності провести обшук слідчий за погодженням з прокурором звертається з поданням до судді за місцем провадження слідства. Суддя негайно розглядає подання і матеріали справи, а у разі необхідності вислуховує слідчого, прокурора і за наявності підстав виносить постанову про проведення обшуку чи постанову про відмову в проведенні обшуку. У невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, обшук житла чи іншого володіння особи може бути проведено без постанови судді. При цьому в протоколі зазначаються причини, що обумовили проведення обшуку без постанови судді. Протягом доби з моменту проведення цієї дії слідчий направляє копію протоколу обшуку прокуророві.

Виїмка - це слідча дія, змістом якої є примусове вилучення предметів та документів, які мають значення для кримінальної справи. Виїмка проводиться у

випадках, коли є точні дані, що предмети чи документи, які мають значення для справи, знаходяться в певної особи чи в певному місці.

Виїмка проводиться за вмотивованою постановою слідчого. Виїмка документів, що становлять державну та (або) банківську таємницю, проводиться тільки за мотивованою постановою судді і в порядку, погодженому з керівником відповідної установи. Примусова виїмка із житла чи іншого володіння особи, виїмка документу виконавчого провадження проводиться лише за вмотивованою постановою судді.

Посадові особи і громадяни не мають права відмовлятися пред'явити або видати документи чи їх копії або інші предмети, які вимагає слідчий під час обшуку і виїмки.

Видача і огляд документів, що містять дані, які становлять державну та/або банківську таємницю, провадяться з додержанням існуючих правил, що забезпечують охорону державної та (або) банківської таємниці.

Обшуки і виїмки, крім невідкладних випадків, повинні провадитись у день. Обшук і виїмка провадяться в присутності двох понятих і особи, яка займає дане приміщення, а при відсутності її - представника житлово-експлуатаційної організації або місцевої ради.

Обшук і виїмка в приміщеннях, що їх займають підприємства, установи і організації, провадяться в присутності їх представників. Під час обшуку по можливості повинна бути забезпечена присутність обшукуваного або повнолітнього члена його родини, а при необхідності - також і потерпілого.

Обшукуваним, понятим і відповідним представникам повинно бути роз'яснено їх право бути присутніми при всіх діях слідчого і робити заяви з приводу цих дій. Ці заяви підлягають занесенню до протоколу.

Перед обшуком або виїмкою слідчий пред'являє постанову особам, що займають приміщення, або представникові підприємства, установи чи організації, де проводиться обшук або виїмка, і пропонує їм видати зазначені в постанові предмети або документи, а також вказати місце, де переховується злочинець. У разі відмови виконати його вимоги слідчий проводить обшук або виїмку в примусовому порядку. Якщо особи, які займають приміщення, відсутні, постанова про проведення обшуку або виїмки пред'являється представникові житлово-експлуатаційної організації або місцевої Ради народних депутатів і обшук або виїмка проводиться в їх присутності.

Проводячи обшук, слідчий має право розкривати замкнені приміщення і сховища, якщо володілець відмовляється їх відкрити. При цьому слідчий повинен уникати не викликаних необхідністю пошкоджень дверей, замків та інших предметів.

Слідчий має право заборонити особам, що перебувають у приміщенні під час обшуку або виїмки, а також особам, які під час обшуку або виїмки увійшли в це приміщення, виходити з приміщення і зноситись один з одним або з іншими особами до закінчення обшуку чи виїмки.

В необхідних випадках слідчий вправі залучати до участі в проведенні обшуку працівників органів внутрішніх справ та відповідних спеціалістів.

Коли є достатні підстави вважати, що знаряддя злочину, речі й цінності, здобуті злочинним шляхом, а також інші предмети і документи, які мають значення для

встановлення істини в справі чи забезпечення цивільного позову, знаходяться при певній особі, з метою вилучення предметів і документів, які можуть мати доказове значення і які знаходяться при певній особі, слідчий може провести обшук особи чи виїмку у неї цих предметів або документів.

Обшук особи або виїмка у неї предметів і документів провадяться в порядку, передбаченому ст.ст. 177 і 178 КПК. Обшук особи та виїмка у неї предметів і документів можуть бути проведені без постанови у таких випадках:

1) при фізичному захопленні підозрюваного уповноваженими на те особами, якщо є достатні підстави вважати, що затриманий має при собі зброю або інші предмети, які становлять загрозу для оточуючих, чи намагається звільнитися від доказів, які викривають його чи інших осіб у вчиненні злочину;

2) при затриманні підозрюваного;

3) при взятті підозрюваного, обвинуваченого під варту;

4) за наявності достатніх підстав вважати, що особа, яка знаходиться в приміщенні, де проводиться обшук чи примусова виїмка, приховує при собі предмети або документи, які мають значення для встановлення істини в справі.

Особи, які беруть участь у виконанні цих слідчих дій, повинні бути однієї статі з особою, яку обшукують чи у якої проводиться виїмка.

Під час обшуку або виїмки слідчий повинен вживати заходів до того, щоб не були розголошені виявлені при цьому обставини особистого життя обшукуваного та інших осіб, які проживають або тимчасово перебувають у цьому приміщенні.

При обшуку або виїмки можуть бути вилучені лише предмети і документи, які мають значення для справи, а також цінності і майно обвинуваченого або підозрюваного з метою забезпечення цивільного позову або можливої конфіскації майна. Предмети і документи, які вилучені законом з обігу, підлягають вилученню незалежно від їх відношення до справи.

Всі документи і предмети, які підлягають вилученню, слідчий повинен пред'явити понятим та іншим присутнім особам і перелічити в протоколі обшуку або виїмки чи в доданому до нього опису з зазначенням їх назви, кількості, міри, ваги, матеріалу, з якого вони виготовлені, та індивідуальних ознак. У необхідних випадках вилучені предмети і документи повинні бути на місці обшуку або виїмки упаковані і опечатані.

Накладення арешту на поштово-телеграфну кореспонденцію - це слідча дія, яка являє собою комплекс трьох дій: 1) накладення арешту на кореспонденцію; 2) огляд кореспонденції; 3) виїмка кореспонденції.

Зняття інформації з каналів зв'язку - це слідча дія, метою якої є отримання даних, які мають значення для кримінальної справи, шляхом отримання та дослідження фонограми, що містить запис переговорів підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб.

Арешт на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку може бути застосовано лише за наявності достатніх підстав вважати, що у листах, телеграфній та іншій кореспонденції підозрюваного чи обвинуваченого іншим особам або інших осіб підозрюваному чи обвинуваченому, а також у інформації, якою вони обмінюються з допомогою засобів зв'язку, містяться дані про вчинений злочин або

документи і предмети, що мають доказове значення, і якщо іншими способами одержати ці дані неможливо.

До кореспонденції, на яку може бути накладено арешт, відносяться листи всіх видів, бандеролі, посилки, поштові контейнери, перекази, телеграми, радіограми тощо.

Арешт на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку з метою запобігти злочину може бути застосовано до порушення кримінальної справи.

За наявності підстав, передбачених ч. 1 ст. 187 КПК, слідчий за погодженням з прокурором звертається з поданням до голови апеляційного суду за місцем провадження слідства про накладення арешту на кореспонденцію чи зняття інформації з каналів зв'язку. Голова суду чи його заступник розглядає подання, вивчає матеріали справи, при необхідності вислуховує слідчого, вислуховує думку прокурора, після чого залежно від підстав для прийняття такого рішення виносить постанову про накладення арешту на кореспонденцію чи зняття інформації з каналів зв'язку або про відмову в цьому. Постанова оскарженню не підлягає, на неї не може бути внесено подання прокурором.

Постанова про накладення арешту на кореспонденцію чи зняття інформації з каналів зв'язку направляється слідчим начальнику відповідної установи, для якого вона є обов'язковою. Начальник відповідної установи затримує кореспонденцію або знімає інформацію з каналів зв'язку і протягом доби повідомляє про це слідчому.

Огляд кореспонденції проводиться за рішенням суду в установі зв'язку з участю понятих із числа службовців цієї установи, а при необхідності - і з участю спеціаліста. У присутності зазначених осіб слідчий відкриває і оглядає затриману кореспонденцію.

У разі виявлення документів чи предметів, що мають доказове значення, слідчий проводить виїмку відповідної кореспонденції або обмежується зняттям копій з відповідних відправлень. При відсутності документів чи предметів, що мають доказове значення, слідчий дає вказівку про вручення оглянутої кореспонденції або про її затримання до визначеного ним терміну. Про кожен випадок проведення огляду, виїмки або затримання кореспонденції слідчий складає протокол. У протоколі повинно бути вказано, які саме відправлення були оглянуті, що з них вилучено і що повинно бути доставлено адресату або тимчасово затримано, з яких відправлень знято копії. Дослідження інформації, знятої з каналів зв'язку, у необхідних випадках проводиться з участю спеціаліста. Слідчий прослуховує чи іншим відповідним способом вивчає зміст знятої інформації, про що складає протокол. При виявленні в інформації даних, що мають доказове значення, в протоколі відтворюється відповідна частина запису, після чого слідчий своєю постановою визнає носій знятої інформації доказом і приєднує його до справи.

Огляд - це слідча дія, змістом якої є дослідження місця події, житла, іншого володіння особи, іншого приміщення, предметів та документів з метою виявлення слідів злочину, виявлення та отримання предметів, які можуть бути речовими доказами, виявити інші обставини, які мають значення для вирішення справи. Існують наступні види огляду: огляд місця події; огляд житла та іншого володіння особи, місцевості та приміщень поза місцем події; огляд трупу; огляд предметів; огляд документів; огляд тварин.

З метою виявлення слідів злочину та інших речових доказів, з'ясування обстановки злочину, а також інших обставин, які мають значення для справи, слідчий проводить огляд місцевості, приміщення, предметів та документів.

Огляд місця події у невідкладних випадках може бути проведений до порушення кримінальної справи. В цих випадках, при наявності для того підстав, кримінальна справа порушується негайно після огляду місця події. Про результати огляду слідчий складає протокол.

Огляд житла чи іншого володіння особи проводиться лише за вмотивованою постановою судді. У невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, а також за письмовою згодою володільця огляд житла чи іншого володіння особи може бути проведено без постанови судді. Для проведення у невідкладних випадках огляду місця події в житлі чи іншому володінні особи, який здійснюється за її заявою або повідомленням про вчинений щодо неї злочин, а так само у разі відсутності цієї особи або неможливості отримати від неї згоду на проведення невідкладного огляду місця події, рішення суду не потребується.

У випадках провадження огляду у житлі чи іншому володінні особи без постанови судді слідчий в протоколі огляду обов'язково зазначає причини, що обумовили проведення огляду без постанови судді, та протягом доби з моменту проведення цієї дії повідомляє про здійснений огляд житла чи іншого володіння особи та його наслідки прокурора, який здійснює нагляд за досудовим слідством. Огляд проводиться в присутності не менше двох понятих і, як правило, удень. Слідчий може запросити для участі в огляді спеціалістів, не заінтересованих в результатах справи.

В необхідних випадках слідчий проводить вимірювання, складає план і креслення оглянутого місця та окремих предметів, а також по можливості фотографує їх.

Органи внутрішніх справ зобов'язані подавати слідчому допомогу в проведенні огляду.

Огляд предметів і документів, вилучених під час огляду місця події, при виїмці або обшуку, а також пред'явлення їх підозрюваному, обвинуваченому, потерпілому та іншим особам слідчий проводить на місці події, обшуку або виїмки, а у випадках, коли це неможливо, за місцем провадження у справі.

Зовнішній огляд трупа слідчий проводить з участю судово-медичного експерта і в присутності двох понятих. Коли неможливо викликати судово-медичного експерта, то запрошується найближчий лікар.

Ексгумація трупа - це самостійна слідча дія. Цілі ексгумації: а) здійснити огляд, в т.ч. повторний, похованого трупу; б) пред'явити труп для впізнання; в) провести судову експертизу, в т.ч. повторну або додаткову.

Коли виникне необхідність ексгумації трупа, слідчий складає про це постанову, яку затверджує прокурор. Труп виймається з місця поховання в присутності слідчого, судово-медичного експерта та двох понятих, про що складається протокол, який підписують усі зазначені особи. *Детальніше щодо особливостей проведення цієї слідчої дії слід звернутися до: Аленин Ю.П. Процессуальные особенности производства следственных действий. - Одесса, 2002.*

Освідування. У кримінальному процесі розрізняють два види освідування: слідче і медичне. *Слідче освідування* - це слідча дія, яка провадиться органом дізнання, слідчим, прокурором. *Медичне освідування* провадить судово-медичний експерт або лікар, який має необхідні спеціальні знання. Освідування полягає в огляді органом дізнання, слідчим, прокурором, судово-медичним експертом, лікарем тіла живої людини з метою виявити або засвідчити наявність у обвинуваченого, підозрюваного або у потерпілого чи свідка особливих прикмет, а також слідів злочину. При необхідності провести слідче освідування обвинуваченого, підозрюваного або потерпілого чи свідка слідчий виносить про це постанову і проводить освідування. Якщо необхідно провести судово-медичне освідування обвинуваченого, підозрюваного, потерпілого або свідка, то таке освідування за вказівкою слідчого проводить судово-медичний експерт або лікар.

Слідчий не вправі бути присутнім при освідуванні особи іншої статі, коли це зв'язане з необхідністю оголювати особу, що підлягає освідуванню. При освідуванні не допускаються дії, які принижують гідність освідуваної особи або небезпечні для її здоров'я. Про результати освідування, проведеного слідчим, складається протокол, який підписують слідчий та освідуваний. При судово-медичному освідуванні складають акт, а коли освідування проводить лікар, він видає довідку.

Відтворення обстановки та обставин події як слідча дія може здійснюватися шляхом провадження двох слідчих дій: 1) шляхом перевірки показань на місці; 2) шляхом провадження слідчого експерименту. При перевірці показань на місці обстановка події (випадку) не відтворюється та експериментальні дії не провадяться, як це здійснюється при слідчому експерименті (Ю.П. Аленін).

З метою перевірки і уточнення результатів допиту свідка, потерпілого, підозрюваного або обвинуваченого або даних, одержаних при провадженні огляду та інших слідчих дій, слідчий може виїхати на місце і в присутності понятих, а в необхідних випадках з участю спеціаліста, свідка, потерпілого і підозрюваного або обвинуваченого відтворити обстановку і умови, в яких ті чи інші події могли відбуватися в дійсності. Виконання цих дій допускається при умові, коли вони не принижують гідності осіб, що беруть у них участь, і не є небезпечними для їх здоров'я.

В необхідних випадках слідчий проводить вимірювання, складає план і креслення, а також проводить фотографування. Про проведення всіх зазначених дій складається протокол, який підписують особи, що брали в них участь, поняті та слідчий.

Призначення та проведення експертизи. Експертиза призначається у випадках, коли для вирішення певних питань при провадженні в справі потрібні наукові, технічні або інші спеціальні знання. Як експерт може бути викликана будь-яка особа, що має необхідні знання для дачі висновку з досліджуваних питань. Відповідно до Закону України від 25.02.1994 р. „Про судову експертизу” судово-експертна діяльність в Україні здійснюється державними спеціалізованими установами та відомчими службами, до яких належать: науково-дослідні та інші установи судових експертиз Міністерства юстиції України і Міністерства охорони здоров'я України; експертні служби Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України. Судово-експертна

діяльність також може здійснюватись на підприємницьких засадах на підставі спеціального дозволу (ліцензії), а також громадянами за разовими договорами. Видача ліцензій та атестація судових експертів з числа працівників підприємницьких структур та громадян здійснюється Міністерством юстиції України або Міністерством охорони здоров'я України відповідно до їх повноважень. У випадках, коли проведення експертизи доручається працівникові підприємницької структури, яка має ліцензію на здійснення судово-експертної діяльності, суд повинен перевірити, чи є у спеціаліста свідоцтво про присвоєння йому кваліфікації судового експерта за відповідною спеціальністю. Проведення експертизи за разовими договорами може мати місце лише у випадках, коли провести її в іншому порядку неможливо. У договорі мають бути зазначені строки виконання експертизи, розмір винагороди експертові та порядок її виплати.

Питання, які ставляться експертові і його висновок по них не можуть виходити за межі спеціальних знань експерта. Експерт дає висновок від свого імені і несе за нього особисту відповідальність. У разі необхідності в справі може бути призначено декількох експертів, які дають загальний висновок. Коли експерти не дійшли згоди, то кожний з них складає свій висновок окремо.

Висновок експерта для особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора і суду не є обов'язковим, але незгода з ним повинна бути мотивована у відповідних постанові, ухвалі, вироку.

Експертиза призначається обов'язково: 1) для встановлення причин смерті; 2) для встановлення тяжкості і характеру тілесних ушкоджень; 3) для визначення психічного стану підозрюваного або обвинуваченого при наявності в справі даних, які викликають сумнів щодо його осудності; 4) для встановлення статевої зрілості потерпілої в справах про злочини, передбачені ст. 155 КК України; 5) для встановлення віку підозрюваного або обвинуваченого, якщо це має значення для вирішення питання про його кримінальну відповідальність і якщо про це немає відповідних документів і неможливо їх одержати.

Ознайомившись з висновком експерта, слідчий має право допитати експерта з метою одержання роз'яснення або доповнення висновку. Про допит експерта складається протокол.

Якщо експертиза буде визнана неповною або не досить ясною, може бути призначена *додаткова експертиза***,** яка доручається тому самому або іншому експертові. Коли висновок експерта буде визнано необґрунтованим чи таким, що суперечить іншим матеріалам справи або інакше викликає сумніви в його правильності, може бути призначена *повторна експертиза***,** яка доручається іншому експертові або іншим експертам. *Комісійна експертиза* призначається у випадках, коли є потреба провести дослідження за участю декількох експертів - фахівців у одній галузі знань. *Комплексна експертиза* призначається у випадках, коли необхідно провести дослідження за участю декількох експертів, які є фахівцями у різних галузях знань.

Тема 12. Притягнення особи як обвинуваченого

Поняття, сутність і значення притягнення особи як обвинуваченого.

Підстави та умови притягнення особи як обвинуваченого.

Процесуальний порядок притягнення особи як обвинуваченого. Форма і зміст постанови про притягнення як обвинуваченого.

Порядок виклику обвинуваченого. Привід обвинуваченого.

Порядок пред'явлення обвинувачення. Вручення обвинуваченому копії постанови про притягнення як обвинуваченого. Роз'яснення обвинуваченому його процесуальних прав. Участь захисника при пред'явленні обвинувачення.

Допит обвинуваченого. Процесуальний порядок допиту обвинуваченого. Участь захисника при допиті обвинуваченого. Форма і зміст протоколу допиту обвинуваченого. Власноручний запис обвинуваченим своїх показань. Процесуальне оформлення відмови обвинуваченого від дачі показань.

Зміна і доповнення раніше пред'явленого обвинувачення.

Притягнення як обвинувачених окремих посадових осіб.

Відсторонення обвинуваченого від посади.

Оскарження рішень слідчого та прокурора про притягнення особи як обвинуваченого.

Сутність ***притягнення особи як обвинуваченого*** проявляється у тому, що з'являється новий учасник процесу - обвинувачений, конкретна особа набуває правовий статус обвинуваченого, формулюється конкретне обвинувачення особи у вчиненні злочину.

Підставою для притягнення особи як обвинуваченого є наявність достатніх доказів, які вказують на вчинення злочину певною особою. *Достатність доказів* - це такий їх обсяг, який дозволяє вважати встановленими подію злочину та винність у його вчиненні конкретної особи. При притягненні особи як обвинуваченого повинні бути дотримані умови притягнення особи як обвинуваченого: відсутність обставин, що виключають провадження у справі; винесення постанови про притягнення особи як обвинуваченого належним суб'єктом; для окремих категорій осіб - наявність згоди компетентного органу (для народних депутатів України, Уповноваженого Верховної ради України з прав людини - згода Верховної Ради України).

Процесуальний порядок притягнення особи як обвинуваченого складається з наступних дій (етапів):

1) винесення постанови про притягнення особи як обвинуваченого;

2) пред'явлення обвинувачення;

3) допит обвинуваченого.

Відповідно до ст. 132 КПК, у *постанові про притягнення як обвинуваченого* повинно бути зазначено: хто склав постанову; місце і час її складання; назву справи; прізвище, ім'я та по батькові обвинуваченого, день, місяць та рік його народження; злочин, у вчиненні якого обвинувачується дана особа; час, місце та інші обставини вчинення злочину, оскільки вони відомі слідчому, і стаття кримінального закону, якою передбачений цей злочин.

Постанова складається з трьох частин: вступної, описово-мотивувальної, резолютивної. У вступній частині вказується, хто, де, коли, у якій справі, кому

пред'являє обвинувачення. В описово-мотивувальній частині вказується прізвище, ім'я, по-батькові обвинуваченого, фактичні обставини справи, перелік обставин, які визначають кваліфікацію злочину. У резолютивній частині постанови формулюється рішення про притягнення особи як обвинуваченого із вказанням прізвища, ім'я, по-батькові обвинуваченого, день, місяць, рік народження, вказується юридична кваліфікація злочину - пункт, частина та стаття КК України. Коли обвинувачений притягається до відповідальності за вчинення декількох злочинів, що підпадають під ознаки різних статей кримінального закону, в постанові про притягнення як обвинуваченого повинно бути вказано, які саме дії ставляться обвинуваченому в вину по кожній з цих статей. Копія постанови негайно надсилається прокуророві.

Обвинувачення повинно бути пред'явлено *не пізніше двох днів* з моменту винесення слідчим постанови про притягнення даної особи як обвинуваченого і в усякому разі не пізніше дня явки обвинуваченого або його приводу.

Обвинувачений викликається до слідчого по телефону, телефонограмою, телеграмою або повісткою, яка вручається обвинуваченому під розписку, з зазначенням часу вручення. В разі тимчасової відсутності обвинуваченого повістка для передачі йому вручається під розписку кому-небудь з дорослих членів сім'ї, які разом з ним проживають, житлово-експлуатаційній організації або адміністрації за місцем його роботи. Обвинувачений, що перебуває під вартою, викликається через адміністрацію місця досудового ув'язнення.

Обвинувачений зобов'язаний з'явитися за викликом слідчого у призначений строк. В разі неявки без поважних причин обвинувачений підлягає приводу. Поважними причинами неявки обвинуваченого до слідчого в призначений строк визнаються: несвоєчасне одержання повістки, хвороба та інші обставини, які фактично позбавляють його можливості своєчасно з'явитися до слідчого. Привід обвинуваченого здійснюється органами внутрішніх справ та Військовою службою правопорядку у Збройних Силах України (щодо військовослужбовців та працівників Збройних Сил України) за мотивованою постановою слідчого. Привід обвинуваченого, крім виняткових випадків, здійснюється удень. Привід обвинуваченого без досудового виклику може бути застосований тільки в тих випадках, коли обвинувачений ухиляється від слідства або не має постійного місця проживання. Порядок виконання постанови про привід регулюється Інструкцією про порядок виконання постанов прокурорів, суддів, слідчих, органів дізнання і ухвал судів про привід підозрюваних, обвинувачених, підсудних, свідків і потерпілих, затвердженою Наказом МВС України від 28.12.1995 р. № 864.

Коли місце перебування обвинуваченого невідоме, а також, коли він ухиляється від слідства, слідчий до закінчення строку, встановленого для провадження досудового слідства, зобов'язаний вжити всіх необхідних заходів до встановлення місця перебування обвинуваченого.

Відповідно до ст. 140 КПК, при пред'явленні обвинувачення особі присутність захисника є обов'язковою, крім випадків, коли він відмовляється від нього і його відмова прийнята. Слідчий, упевнившись в особі обвинуваченого, оголошує йому постанову про притягнення як обвинуваченого, роз'яснює суть пред'явленого обвинувачення та вручає копію постанови про притягнення як обвинуваченого. Про пред'явлення обвинувачення, роз'яснення його суті і вручення копії постанови

слідчий складає протокол із зазначенням години і дати пред'явлення обвинувачення, який підписується обвинуваченим, слідчим та захисником. У разі відмови обвинуваченого поставити підпис у протоколі слідчий робить на ньому відмітку про відмову від підпису і зазначає мотиви відмови, про що сповіщає прокурора.

При пред'явленні обвинувачення слідчий зобов'язаний роз'яснити обвинуваченому, що він під час провадження досудового слідства має право: 1) знати, в чому його обвинувачують; 2) давати показання щодо пред'явленого йому обвинувачення або відмовитися давати показання і відповідати на запитання; 3) подавати докази; 4) заявляти клопотання про допит свідків, про проведення очної ставки, про проведення експертизи, про витребування і приєднання до справи доказів, а також заявляти клопотання з усіх інших питань, які мають значення для встановлення істини в справі; 5) заявляти відвід слідчому, прокуророві, експертові, спеціалістові і перекладачеві; 6) з дозволу слідчого бути присутнім при виконанні окремих слідчих дій; 7) знайомитися з усіма матеріалами справи після закінчення досудового слідства; 8) мати захисника і побачення з ним до першого допиту; 9) подавати скарги на дії та рішення слідчого і прокурора.

Про роз'яснення обвинуваченому його прав слідчий зазначає в постанові про притягнення як обвинуваченого, що стверджує своїм підписом обвинувачений. Слідчий зобов'язаний допитати обвинуваченого негайно після його явки або приводу і в усякому разі не пізніше доби після пред'явлення йому обвинувачення.

Допит обвинуваченого, крім виняткових випадків, повинен проводитися удень. При допиті обвинуваченого за його бажанням може бути присутнім захисник, а у випадках, передбачених ч. 1 ст. 45 КПК, присутність захисника є обов'язковою. Обвинувачений допитується в місці провадження досудового слідства, а в разі необхідності - і в місці його перебування. Обвинувачені допитуються окремо. При цьому слідчий вживає заходів, щоб обвинувачені в одній і тій же справі не могли зноситися між собою. На початку допиту слідчий повинен запитати обвинуваченого, чи визнає він себе винним у пред'явленому обвинуваченні, після чого пропонує йому дати показання по суті обвинувачення. Слідчий вислуховує показання обвинуваченого і, в разі необхідності, ставить йому запитання. Забороняється ставити запитання, у формулюванні яких міститься відповідь, частина відповіді або підказка до неї (навідні запитання). Про кожний допит обвинуваченого слідчий складає протокол. В протоколі допиту зазначаються місце і дата допиту; посада та прізвище особи, яка проводила допит, і осіб, які були присутні при допиті; час початку і закінчення допиту; прізвище, ім'я та по батькові обвинуваченого, рік, місяць, день і місце його народження; громадянство, національність, освіта, сімейний стан, місце роботи, рід занять або посада, місце проживання, судимість обвинуваченого та інші відомості про нього, що виявляться необхідними за обставинами справи. Показання обвинуваченого та відповіді на поставлені йому запитання викладаються в першій особі і по можливості дослівно. По закінченні допиту слідчий пред'являє протокол обвинуваченому для прочитання. За проханням обвинуваченого він може бути прочитаний йому слідчим, про що зазначається в протоколі. Обвинувачений має право вимагати доповнення протоколу і внесення до нього поправок. Ці доповнення і поправки підлягають обов'язковому занесенню в протокол. Протокол підписують обвинувачений і слідчий. Якщо протокол

написаний на кількох сторінках, обвинувачений підписує кожну сторінку окремо. Якщо в допиті обвинуваченого брали участь прокурор, експерт, спеціаліст, перекладач, захисник або інші особи, вони також підписують протокол.

Обвинуваченому, якщо він того просить, надається можливість написати свої показання власноручно, про що робиться відмітка в протоколі допиту. Слідчий, ознайомившись з письмовими показаннями обвинуваченого, може поставити йому додаткові запитання. Ці запитання і відповіді на них заносяться до протоколу. Правильність запису показань, запитань і відповідей на них засвідчується підписами обвинуваченого і слідчого.

Зміна і доповнення раніше пред'явленого обвинувачення. Обвинувачення змінюється у випадку, якщо у постанові про притягнення як обвинуваченого було неправильно кваліфіковано злочин і є потреба у його перекваліфікації; якщо були встановлені нові фактичні обставини, які істотно відрізняються від тих, які були вказані у постанові, або які змінюють кваліфікацію злочину. Доповнення обвинувачення - це пред'явлення обвинуваченому інших (нових) злочинів та (або) нових епізодів злочинної діяльності. Якщо під час досудового слідства виникне необхідність змінити пред'явлене обвинувачення або доповнити його, слідчий зобов'язаний заново пред'явити обвинувачення. Якщо під час досудового слідства частина пред'явленого обвинувачення не знайшла свого підтвердження, слідчий своєю постановою закриває справу в цій частині обвинувачення, про що оголошує обвинуваченому.

Відсторонення обвинуваченого від посади. В разі притягнення посадової особи до кримінальної відповідальності за посадовий злочин, а так само, якщо ця особа притягається до відповідальності за інший злочин і може негативно впливати на хід досудового чи судового слідства, слідчий зобов'язаний відсторонити її від посади, про що виносить мотивовану постанову. Винесення такої постанови можливо лише після пред'явлення особі обвинувачення, оскільки притягнення до кримінальної відповідальності, як стадія кримінального переслідування, починається з моменту пред'явлення особі обвинувачення у вчиненні злочину.

Відсторонення від посади провадиться з санкції прокурора чи його заступника. Копія постанови надсилається для виконання за місцем роботи (служби) обвинуваченого. Питання про відсторонення від посади осіб, що призначаються Президентом України, вирішується Президентом України на підставі мотивованої постанови Генерального прокурора України. Відсторонення від посади скасовується постановою слідчого (прокурора), коли в подальшому застосуванні цього заходу відпадає потреба.

Тема 13. Зупинення і закінчення досудового слідства

Поняття, значення і правові наслідки зупинення досудового слідства.

Підстави та умови зупинення досудового слідства.

Процесуальний порядок зупинення досудового слідства.

Розшук осіб, які сховалися від слідства. Взаємодія слідчого з працівниками оперативних та інших підрозділів правоохоронних органів в

процесі розшуку обвинуваченого. Заходи, що вживаються для встановлення особи, яка підлягає притягненню як обвинувачений.

Підстави, умови і процесуальний порядок відновлення зупиненого досудового слідства і підстави закриття справи, слідство у якій зупинено.

Поняття і форми закінчення досудового слідства.

Процесуальні та організаційні дії слідчого по закінченню досудового слідства. Підстави для закінчення досудового слідства. Систематизація матеріалів кримінальної справи.

Процесуальний порядок ознайомлення потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача та їх представників з матеріалами справи.

Процесуальний порядок ознайомлення обвинуваченого з матеріалами справи. Участь захисника при пред'явленні обвинуваченому для ознайомлення матеріалів справи. Права захисника при ознайомленні з матеріалами справи. Розгляд заявлених обвинуваченим та його захисником клопотань, порядок їх вирішення.

Закінчення досудового слідства за наявності достатніх доказів для складання обвинувального висновку. Загальна характеристика, значення і структура обвинувального висновку. Співвідношення обвинувального висновку з постановою про притягнення як обвинуваченого. Описова частина обвинувального висновку. Резолютивна частина обвинувального висновку. Додатки до обвинувального висновку. Особливості складання обвинувального висновку у багатоепізодних справах.

Дії прокурора по справі, що надійшла до нього з обвинувальним висновком. Питання, які вирішуються прокурором при вивченні матеріалів кримінальної справи. Рішення, які приймаються прокурором по справі. Направлення прокурором справи до суду.

Закінчення досудового слідства винесенням постанови про закриття кримінальної справи.

Поняття і значення закриття кримінальної справи.

Підстави закриття кримінальної справи. Закриття кримінальної справи за реабілітуючими та нереабілітуючими обставинами.

Процесуальний порядок закриття кримінальної справи. Форма і зміст постанови про закриття кримінальної справи.

Умови і порядок відновлення провадження по закритій кримінальній справі.

Особливості закриття кримінальної справи внаслідок амністії, помилування чи смерті обвинуваченого.

Порядок і строки оскарження постанови про закриття кримінальної справи.

Закінчення досудового слідства винесенням постанови про направлення справи до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру.

Закінчення досудового слідства винесенням постанови про направлення справи до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів виховного характеру.

Підстави і процесуальний порядок направлення кримінальної справи до суду для вирішення питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Зупинення досудового слідства - це передбачена нормами кримінально-процесуального закону зумовлена об'єктивними причинами часова перерва у провадженні у справі. У літературі дається визначення підставам зупинення як передбаченим кримінально-процесуальним законом обставинам, фактам об'єктивної або суб'єктивної дійсності, які тимчасово перешкоджають подальшому розслідуванню кримінальної справи, внаслідок чого виникає перерва в провадженні.

Зазначається, що умови - це такі фактори, які разом з будь-якою обставиною впливають на її розвиток, допомагають досягненню певного результату. Умови зупинення зобов'язують слідчого виконувати певний комплекс процесуальних та розшукових дій до винесення постанови про зупинення кримінальної справи. Вони необхідні для забезпечення законності та обґрунтованості зупинення (І.А. Малютін).

Відповідно до ст. 206 КПК, досудове слідство в кримінальній справі зупиняється у випадках:

1) коли місцезнаходження обвинуваченого невідоме;
2) коли психічне або інше тяжке захворювання обвинуваченого перешкоджає закінченню провадження в справі;
3) коли не встановлено особу, яка вчинила злочин.

Перелік обставин, що є підставою для зупинення досудового слідства, вказаний у ст. 206 КПК, вичерпний і розширеному тлумаченню не підлягає.

Досудове слідство може бути зупинене при наявності обставин, вказаних у ч. 1 п. 1 і 2 ст. 206 КПК тільки після того, як слідчий винесе постанову про притягнення певної особи як обвинуваченого і виконає всі слідчі дії, проведення яких можливе у відсутності обвинуваченого, а також вживе заходів до збереження документів та інших можливих доказів у справі.

При наявності обставин, вказаних у ч. 1 п. 2 ст. 206 КПК провадження у справі зупиняється до видужання обвинуваченого. При цьому обраний щодо обвинуваченого запобіжний захід може бути залишений або скасований. Після видужання обвинуваченого слідство відновлюється і закінчується провадженням на загальних підставах.

При наявності обставин, вказаних у ч. 1 п. 3 ст. 206 КПК досудове слідство може бути зупинене лише після проведення всіх необхідних і можливих слідчих дій для встановлення особи, яка вчинила злочин. При цьому слідчий зобов'язаний як безпосередньо, так і через органи дізнання вживати заходів до встановлення особи, що вчинила злочин.

Досудове слідство зупиняється мотивованою постановою слідчого, копія якої направляється прокуророві. Якщо в справі притягнуто двох або декількох обвинувачених, а підстави для зупинення справи відносяться не до всіх обвинувачених, слідчий вправі виділити і зупинити справу відносно окремих обвинувачених або зупинити провадження в усій справі.

У разі потреби відновити досудове слідство слідчий складає мотивовану постанову, копія якої направляється прокуророві.

Справа, в якій слідство зупинено, підлягає закриттю:

- по закінченні строків давності притягнення до кримінальної відповідальності;
- у випадку звільнення від кримінальної відповідальності, коли буде визнано, що внаслідок зміни обстановки вчинене особою діяння втратило суспільну небезпечність або ця особа перестала бути суспільно небезпечною;
- у випадках, передбачених п. 4, 8, 9, 10 і 11 ч. 1 ст. 6 КПК: внаслідок акта амністії, якщо він усуває застосування покарання за вчинене діяння, а також в зв'язку з помилуванням окремих осіб; щодо померлого, за винятком випадків, коли провадження в справі є необхідним для реабілітації померлого або відновлення справи щодо інших осіб за нововиявленими обставинами;
- щодо особи, про яку є вирок по тому ж обвинуваченню, що набрав законної сили, або ухвала чи постанова суду про закриття справи з тієї ж підстави;
- щодо особи, про яку є нескасована постанова органу дізнання, слідчого, прокурора про закриття справи по тому ж обвинуваченню;
- якщо про відмову в порушенні справи по тому ж факту є нескасована постанова органу дізнання, слідчого, прокурора.

При цьому не потрібно відновлення провадження у справі.

Форми закінчення досудового слідства.

Досудове слідство закінчується винесенням одного з таких процесуальних рішень:

- обвинувального висновку;
- постанови про закриття справи;
- постанови про направлення справи до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру;
- постанови про направлення справи до суду для закриття у зв'язку із звільненням особи від кримінальної відповідальності (ст. 7, 7^1 , 7^2 , 8, 9, 10, 11^1 КПК);
- постанови про закриття кримінальної справи та застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру (ст. 7^3 КПК).

Закінчення досудового слідства складанням обвинувального висновку. Слідчий, прокурор приймає рішення про необхідність закінчення досудового слідства складанням обвинувального висновку, якщо у справі зібрано докази, які переконують його у винності обвинуваченого у вчиненні злочину. Визнавши, що досудове слідство у справі підлягає закінченню складанням обвинувального висновку, до складання обвинувального висновку слідчий зобов'язаний вчинити дії, передбачені ст.ст. 217, 218, 221, 222 КПК України.

Визнавши досудове слідство в справі закінченим, слідчий повідомляє про це потерпілого та його представника, цивільного позивача, цивільного відповідача або їх представників і роз'яснює їм їх право ознайомитися з матеріалами справи. Про це слідчий складає відповідний протокол або додає до справи копію письмового повідомлення. В разі письмового або усного клопотання зазначених осіб про ознайомлення їх з матеріалами справи слідчий повинен надати потерпілому і його представникові, цивільному позивачеві, цивільному відповідачеві або їх

представникам можливість ознайомитися з ними. Цивільний відповідач може знайомитися лише з тими матеріалами справи, що стосуються цивільного позову. Матеріали справи пред'являються для ознайомлення підшитими і пронумерованими. При цьому матеріали про застосування заходів безпеки щодо осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, для ознайомлення не пред'являються. Час для ознайомлення з матеріалами справи та послідовність ознайомлення встановлює слідчий. Потерпілий та його представник, цивільний позивач, цивільний відповідач або їх представники мають право робити виписки із справи і заявляти клопотання про доповнення слідства. Оголошення про закінчення слідства і пред'явлення матеріалів справи для ознайомлення оформляється протоколом, який оформлюється з додержанням правил, передбачених ст. 85 КПК. Крім того, протокол повинен містити дані про те, які саме матеріали (кількість томів і аркушів) були пред'явлені для ознайомлення, чи ознайомилися потерпілий та його
представник, цивільний позивач, цивільний відповідач або їх представники з матеріалами справи, протягом якого часу проходило ознайомлення із справою і які клопотання були заявлені. Якщо були заявлені письмові клопотання, то вони додаються до матеріалів справи. Слідчий зобов'язаний розглянути заявлене клопотання в строк не більше трьох діб і задовольнити їх, якщо обставини, про встановлення яких заявлені клопотання, мають значення для справи. У разі повної або часткової відмови у задоволенні клопотання слідчий повинен скласти мотивовану постанову. Про результати розгляду клопотання повідомляється особа, яка його заявила.

Після повідомлення потерпілого та його представника, цивільного позивача, цивільного відповідача або їх представників, роз'яснення їм їх права ознайомитися з матеріалами справи та їх ознайомлення з матеріалами справи у разі, якщо вони заявили таке клопотання, слідчий зобов'язаний оголосити обвинуваченому, що слідство в його справі закінчено і що він має право на ознайомлення з усіма матеріалами справи як особисто, так і з допомогою захисника, а також може заявити клопотання про доповнення досудового слідства. Слідчий зобов'язаний роз'яснити обвинуваченому право заявити клопотання про розгляд його справи у суді першої інстанції одноособово суддею чи колегіально судом у складі трьох осіб у випадках, передбачених законом.

Якщо обвинувачений не виявив бажання ознайомитися з матеріалами справи з участю захисника, йому пред'являються для ознайомлення всі матеріали справи. При цьому, на відміну від інших учасників процесу, матеріали справи пред'являються обвинуваченому для ознайомлення у всіх випадках, незалежно від того, чи заявив він таке клопотання, оскільки ознайомлення з матеріалами справи - це важливий засіб забезпечення права на захист. Якщо обвинувачений не володіє мовою судочинства, матеріали справи мають пред'являтися для ознайомлення за участі перекладача. Участь захисника при пред'явленні матеріалів справи для ознайомлення є обов'язковою у випадках, передбачених ч.І ст. 45 КПК України.

Оголошення неповнолітньому обвинуваченому про закінчення досудового слідства і пред'явлення йому для ознайомлення матеріалів справи провадяться за правилами, передбаченими ст.ст. 218, 219, 220, 221 і 222 КПК з участю захисника. При оголошенні неповнолітньому обвинуваченому про закінчення слідства і

пред'явленні йому матеріалів справи з дозволу слідчого може бути присутній законний представник неповнолітнього.

У разі, якщо обвинувачений виявив бажання знайомитися із матеріалами справи за участі захисника, то пред'явлення йому матеріалів справи відкладається до явки захисника. У такому випадку складаються два протоколи: протокол про оголошення обвинуваченому про закінчення досудового слідства та протокол про пред'явлення обвинуваченому та його захиснику матеріалів справи для ознайомлення. Матеріали справи можуть бути пред'явлені для ознайомлення окремо обвинуваченому та захиснику, про що складаються окремі протоколи.

Матеріали досудового слідства пред'являються для ознайомлення підшитими і пронумерованими. Матеріали про застосування заходів безпеки щодо осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, для ознайомлення не пред'являються і зберігаються окремо від кримінальної справи. При ознайомленні з матеріалами справи обвинувачений вправі робити виписки з матеріалів справи і заявляти клопотання. Якщо в справі притягнуто декількох обвинувачених, слідчий повинен пред'явити кожному з них усі матеріали слідства. Про те, що обвинуваченому оголошено про закінчення слідства і що йому пред'явлено матеріали справи для ознайомлення, зазначається в протоколі про оголошення обвинуваченому про закінчення слідства і пред'явлення йому матеріалів справи. Цей протокол складається з додержанням правил ст. 85 КПК. Крім того, відповідно до ст. 220 КПК, в протоколі зазначається, які саме матеріали (кількість томів і аркушів) були пред'явлені для ознайомлення, чи ознайомилися обвинувачений і захисник з матеріалами справи, протягом якого часу проходило ознайомлення із справою і які клопотання були заявлені обвинуваченим та його захисником. Протокол пред'явлення обвинуваченому матеріалів досудового слідства підписують обвинувачений, слідчий і захисник, якщо він бере участь у справі. У разі відмови обвинуваченого ознайомитися з матеріалами справи робиться запис про це у протоколі із зазначенням мотивів такої відмови. Відмова обвинуваченого підписати протокол відмічається у протоколі підписом слідчого. У разі, якщо при пред'явленні матеріалів справи для ознайомлення був присутній законний представник неповнолітнього обвинуваченого, він також підписує протокол. Якщо у справі бере участь захисник, слідчий надає можливість ознайомитися з усіма матеріалами справи і захисникові, про що складає окремий протокол. При цьому пред'явлення матеріалів справи має бути відкладено до явки захисника, але не більше як на три дні. Коли неможлива явка захисника, обраного обвинуваченим протягом семидесяти двох годин, слідчий має право запропонувати обвинуваченому запросити іншого захисника. Якщо і цей захисник не зможе з'явитися для участі в справі протягом двадцяти чотирьох годин, а також у випадках, коли обвинувачений, протягом того ж строку не запросить іншого захисника, слідчий постановою, сам призначає захисника. Захисник обвинуваченого при ознайомленні з матеріалами справи має право: робити виписки, мати побачення з обвинуваченим віч-на-віч, роз'яснювати обвинуваченому зміст обвинувачення, обмірковувати з обвинуваченим питання про заявлення клопотань, подавати докази, заявляти відводи, оскаржувати дії та рішення слідчого і прокурора.

Обвинуваченого і його захисника не можна обмежувати в часі, потрібному їм, щоб ознайомитися з усіма матеріалами справи.

Обвинувачений та його захисник при ознайомленні з матеріалами справи можуть заявляти усні та письмові клопотання про доповнення досудового слідства, про зміну кваліфікації злочину і закриття справи. Усні клопотання заносяться до протоколу, а письмові клопотання додаються до матеріалів справи. Слідчий зобов'язаний задовольнити клопотання обвинуваченого і його захисника, якщо обставини, для з'ясування яких заявлено клопотання, мають значення для справи. Про відмову задовольнити клопотання слідчий складає мотивовану постанову, яку оголошує обвинуваченому і його захисникові.

Якщо слідчий задовольнив клопотання про виконання додаткових слідчих дій для доповнення досудового слідства, то він здійснює додаткові слідчі дії. Якщо при провадженні додаткових слідчих дій присутній захисник, то він вправі через слідчого задавати питання свідкові, потерпілому, експертові, спеціалістові і обвинуваченому, а також клопотати про занесення до протоколу обставин, які мають значення для справи. Слідчий може відвести запитання, які ставить захисник, але відведене запитання заносить до протоколу. Після проведення додаткових слідчих дій слідчий зобов'язаний ознайомити обвинуваченого і його захисника, а також надати можливість ознайомитися потерпілому і його представникові, цивільному позивачеві, цивільному відповідачеві або їх представникам з усіма додатковими матеріалами, а в разі їх клопотання - з усією справою, що оформлюється протоколом.

Після закінчення слідства і повідомлення учасників процесу про закінчення досудового слідства, роз'яснення їм права на ознайомлення з матеріалами справи, пред'явлення їм для ознайомленням матеріалів справи, вирішення клопотань слідчий складає обвинувальний висновок. Вимоги до форми та змісту обвинувального висновку встановлюються ст. 223 КПК України. Обвинувальний висновок складається з описової і *резолютивної частини*. В *описовій частині* зазначаються: обставини справи як їх встановлено на досудовому слідстві; місце, час, способи, мотиви і наслідки злочину, вчиненого кожним з обвинувачених, а також докази, які зібрано в справі, і відомості про потерпілого; показання кожного з обвинувачених по суті пред'явленого йому обвинувачення, доводи, наведені ним на свій захист, і результати їх перевірки; наявність обставин, які обтяжують та пом'якшують його покарання. При посиланні на докази обов'язково зазначаються аркуші справи. В *резолютивній частині* наводяться відомості про особу кожного з обвинувачених, коротко викладається суть пред'явленого обвинувачення з зазначенням статті кримінального закону, яка передбачає даний злочин, тобто викладається формулювання обвинувачення. При цьому, якщо особа звинувачується у вчиненні декількох злочинів, то формулювання обвинувачення повинно бути викладене окремо по кожному злочину. Якщо у справі притягнено декілька обвинувачених, по формулювання обвинувачення повинно бути викладено окремо по кожному обвинуваченому.

Обвинувальний висновок підписує слідчий з зазначенням місця і часу його складання, а якщо досудове слідство здійснювалося групою слідчий - старшим у групі слідчих.

Якщо обвинувальний висновок складено мовою, якою не володіє обвинувачений, його має бути перекладено на рідну мову обвинуваченого або іншу мову, якою він володіє. Переклад обвинувального висновку приєднується до справи.

До обвинувального висновку додаються:

1) список осіб, що підлягають виклику в судове засідання, з зазначенням їх адреси і аркушів справи, де викладені їх показання або висновки. При цьому до списку слід включати тільки тих осіб, кого дійсно необхідно допитати для встановлення істини у справі, а не всіх допитаних на досудовому слідстві осіб. У цей список повинні бути внесені експерти, спеціалісти, перекладачі, а у справах про злочини неповнолітніх - педагоги, лікарі, законні представники. У списку осіб, які підлягають виклику в судове засідання, з метою нерозголошення відомостей про осіб, щодо яких застосовані заходи безпеки, замість їх справжніх прізвища, ім'я і по батькові зазначається псевдонім, а замість адреси - назва органу, який здійснює заходи безпеки, та його адреса;

2) довідка про рух справи та про застосування запобіжного заходу з зазначенням часу і місця тримання під вартою кожного з обвинувачених, якщо вони заарештовані. У довідці мають бути вказані: дата порушення кримінальної справи та прийняття її до провадження, дата пред'явлення обвинувачення, дата закінчення досудового слідства та складання обвинувального висновку. Окремо має бути вказано, коли і який запобіжний захід було обрано. Якщо обралося взяття під варту, то необхідно вказати, де знаходиться або знаходився обвинувачений і з якого часу і по який час, якщо цей запобіжний захід замінено;

3) довідки про речові докази, про цивільний позов, про заходи, вжиті до забезпечення цивільного позову і можливої конфіскації майна. У довідці про речові докази має бути вказаний перелік речових доказів, їх місце знаходження, аркуші справи, на яких знаходяться протоколи їх огляду, постанови про приєднання до матеріалів справи, та документи про передання на зберігання. Щодо цивільного позову повинно бути вказано, ким заявлений цивільний позов, на яку суму, які заходи вжито для його забезпечення;

4) довідка про судові витрати в справі за час досудового слідства з посиланням на відповідні аркуші справи. У ній вказуються суми, сплачені свідкам, потерпілим, експертам, спеціалістам, перекладачам, понятим, витрати на зберігання, пересилання, дослідження речових доказів та інші витрати.

Склавши обвинувальний висновок, слідчий направляє справу прокуророві. Прокурор, одержавши від слідчого справу з обвинувальним висновком, зобов'язаний, відповідно до ст. 228 КПК України, перевірити:

- ❑ чи мала місце подія злочину;
- ❑ чи має діяння, яке ставиться у вину обвинуваченому, склад злочину;
- ❑ чи були додержані під час провадження дізнання і досудового слідства вимоги КПК про забезпечення права підозрюваного і обвинуваченого на захист;
- ❑ чи немає в справі обставин, що тягнуть за собою закриття справи згідно з ст. 213 КПК;
- ❑ чи пред'явлено обвинувачення по всіх установлених злочинних діях обвинуваченого;
- ❑ чи притягнуті як обвинувачені всі особи, що викриті у вчиненні злочину;

- ❑ чи правильно кваліфіковано дії обвинуваченого за статтями кримінального закону;
- ❑ чи додержано вимог закону при складанні обвинувального висновку;
- ❑ чи правильно обрано запобіжний захід;
- ❑ чи вжито заходів до забезпечення відшкодування збитків, заподіяних злочином, і можливої конфіскації майна;
- ❑ чи виявлено причини та умови, які сприяли вчиненню злочину, і чи вжито заходів до їх усунення;
- ❑ чи додержано органами дізнання або досудового слідства всіх інших вимог КПК.

Відповідно до ст. 229 КПК, перевіривши справу з обвинувальним висновком, прокурор або його заступник протягом не більше п'яти днів приймає одно з таких рішень:

1) затверджує обвинувальний висновок або складає новий обвинувальний висновок. Якщо прокурор або його заступник не згоден з обвинувальним висновком, він вправі скласти новий обвинувальний висновок. Підставою для складання нового обвинувального висновку є невідповідність обвинувального висновку матеріалам справи та (або) вимогам ст. 223 КПК. Новий обвинувальний висновок підписується прокурором або його заступником і справа з новим обвинувальним висновком направляється до суду. При цьому раніше складений обвинувальний висновок із справи вилучається;

2) повертає справу органові дізнання або слідчому із своїми письмовими вказівками для провадження додаткового розслідування;

3) закриває справу, склавши про це постанову з додержанням вимог ст. 214 КПК.

У разі, якщо є підстави для закриття кримінальної справи за нереабілітуючими обставинами (ст. 7, 7 [i] КПК), прокурор зі згоди обвинуваченого виносить мотивовану постанову про направлення справи до суду для вирішення питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Цей перелік рішень прокурора по справі з обвинувальним висновком неповний. Відповідно до ч. 2 ст. 231 КПК, прокурор має право внести зміни до обвинувального висновку. Якщо зміна початкового обвинувачення не тягне за собою застосування статті кримінального закону з більш тяжкою санкцією і не зв'язана з істотною зміною обвинувачення за фактичними обставинами, прокурор або його заступник складає постанову, в якій зазначає зміни, що вносяться до обвинувального висновку.

Прийняти рішення у справі з обвинувальним висновком прокурор може лише після ретельної перевірки матеріалів справи. Загальною вимогою для усіх рішень прокурора у справі з обвинувальним висновком є їх законність та обґрунтованість.

Прокурор або його заступник можуть дати слідчому вказівку про перескладання обвинувального висновку, якщо обвинувальний висновок не відповідає вимогам ст. 223 КПК, висновки викладені юридично неграмотно, суперечать матеріалам справи, відсутній аналіз доказів, резолютивна частина обвинувального висновку суперечить описовій частині, є розбіжності із постановою про притягнення як обвинуваченого.

Прокурор або його заступник вправі змінити складений слідчим список осіб, які підлягають виклику в судове засідання, як виключивши із нього певних осіб, так і шляхом включення нових осіб, які були допитані або надали висновок у процесі розслідування. Прокурор може скасувати чи змінити раніше обраний запобіжний захід або обрати запобіжний захід, якщо його не було обрано, чи поставити у випадках, передбачених КПК, перед судом питання про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту.

Прокурор або його заступник, затвердивши обвинувальний висновок, складений слідчим, або склавши новий обвинувальний висновок, направляє справу до суду, якому вона підсудна.

Одночасно з цим прокурор або його заступник повідомляє обвинуваченого, до якого суду направлена справа.

У виняткових випадках в разі особливої складності або важливості справи, що підсудна районному (міському), військовому суду гарнізону, прокурор Автономної Республіки Крим, області, міст Києва чи Севастополя, військовий прокурор (на правах прокурора області) та їх заступники можуть направити її на розгляд відповідно Верховному суду Автономної Республіки Крим, обласному, Київському чи Севастопольському міським судам, військовому суду регіону, Військово-Морських Сил. Таке направлення справи повинне бути аргументоване у супровідному листі до суду або у постанові. Генеральний прокурор України, прокурори Автономної Республіки Крим, областей, міста Києва і прирівняні до них прокурори, їх заступники, районні, міські та прирівняні до них прокурори мають право відкликати із суду кримінальну справу, по якій попередній розгляд ще не відбувся. Це може бути пов'язано із надходженням скарг на дії слідчого або органу дізнання, із наявністю у обвинувальному висновку друкарських помилок, що впливають на кваліфікацію злочину, помилкою у визначенні підсудності кримінальної справи тощо.

Закінчення досудового слідства закриттям кримінальної справи.

Відповідно до ст. 213 КПК, кримінальна справа закривається:

1) при наявності підстав, зазначених у ст. 6 КПК;

2) при недоведеності участі обвинуваченого у вчиненні злочину.

КПК передбачає коло обставин, які виключають провадження в кримінальній справі, за наявності яких порушена кримінальна справа підлягає закриттю. Відповідно до ст. 6 КПК, порушена справа підлягає закриттю:

1) за відсутністю події злочину;

2) за відсутністю в діянні складу злочину;

4) внаслідок акта амністії, якщо він усуває застосування покарання за вчинене діяння, а також в зв'язку з помилуванням окремих осіб. Слід зазначити, що, відповідно до п. 2 Положення про здійснення помилування, затвердженого Указом Президента України від 19.07.2005 р., помилування здійснюється щодо засуджених, тобто акт помилування не може бути підставою для закриття кримінальної справи. Порядок застосування амністії передбачається законом України про амністію. Так, наприклад, Закон України „Про амністію” від 19.04.2007 р. виконання закону покладає на суди;

5) щодо особи, яка не досягла на час вчинення суспільно небезпечного діяння одинадцятирічного віку;

6) за примиренням обвинуваченого, підсудного з потерпілим у справах, які порушуються не інакше як за скаргою потерпілого, крім випадків, передбачених ч. 2, 4 і 5 ст. 27 КПК. Ця підстава закриття кримінальної справи стосується лише справ приватного обвинувачення;

7) за відсутністю скарги потерпілого, якщо справу може бути порушено не інакше як за його скаргою, крім випадків, коли прокуророві надано право порушувати справи і при відсутності скарги потерпілого (ч. 3 ст. 27 КПК). Ця підстава закриття кримінальної справи стосується лише справ приватного обвинувачення;

8) щодо померлого, за винятком випадків, коли провадження в справі є необхідним для реабілітації померлого або відновлення справи щодо інших осіб за нововиявленими обставинами;

9) щодо особи, стосовно якої є вирок по тому ж обвинуваченню, що набрав законної сили, або ухвала чи постанова суду про закриття справи з тієї ж підстави;

10) щодо особи, стосовно якої є нескасована постанова органу дізнання, слідчого, прокурора про закриття справи по тому ж обвинуваченню;

11) якщо про відмову в порушенні справи по тому ж факту є нескасована постанова органу дізнання, слідчого, прокурора.

Слідчий закриває справу своєю мотивованою постановою. У *вступній частині* постанови зазначаються: час і місце її складання, посада особи, що виносить постанову, її прізвище, справа, в якій проводиться слідство, відомості про особу обвинуваченого. У *описово-мотивувальній частині* постанови зазначаються суть справи, підстави для закриття справи, зміст і аналіз доказів, обґрунтування необхідності закриття кримінальної справи. У *резолютивні частині* постанови формулюються: рішення про закриття кримінальної справи із зазначенням підстави та відомостей про особу, щодо якої закривається справа, рішення про скасування запобіжного заходу і заходів по забезпеченню цивільного позову та можливої конфіскації майна, а також рішення щодо питання про речові докази, рішення про направлення копії постанови прокуророві, особі, що притягалася до кримінальної відповідальності, особі, за заявою якої була порушена справа, потерпілому та цивільному позивачеві.

Якщо розслідуванням встановлено факти, які вимагають застосування заходів громадського або дисциплінарного впливу чи адміністративного стягнення щодо особи, яка притягалась як обвинувачений, або щодо інших осіб, слідчий, закриваючи кримінальну справу, доводить ці факти до відома громадської організації, трудового колективу або адміністрації підприємства, установи, організації для вжиття відповідних заходів впливу або надсилає матеріали справи до суду для застосування заходів адміністративного стягнення.

Копія постанови про закриття справи надсилається прокуророві, особі, що притягалася до кримінальної відповідальності, особі, за заявою якої була порушена справа, а також потерпілому та цивільному позивачеві.

Закінчення досудового слідства складанням постанови про направлення справи до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру. По закінченні досудового слідства, коли на підставі висновку судово-психіатричної експертизи та інших доказів буде встановлено, що особа, яка притягнута або підлягає притягненню до кримінальної відповідальності, під час вчинення суспільно небезпечного діяння була в неосудному стані або в подальшому захворіла душевною хворобою, яка позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії або керувати ними, складається постанова про направлення справи до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру.

Слід зазначити, що ст. 226 КПК передбачає можливість винесення такої постанови лише щодо особи, яка під час вчинення суспільно небезпечного діяння була в неосудному стані або в дальшому захворіла душевною хворобою, яка позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії або керувати ними, а ст.417 КПК - також щодо особи, яка є обмежено осудною. Можливість винесення постанови про направлення справи до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру щодо обмежено осудної особи визнається судовою практикою (Ухвала колегії суддів судової палати з кримінальних справ Верховного суду України від 23.04.2002 р. // Рішення Верховного Суду України. - 2003 - с. 145-146). Однак Постановою Пленуму Верховного Суду України „Про практику застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування” від 03.06.2003 р. (п. 6) передбачено, що справу щодо обмежено осудної особи необхідно направляти до суду з обвинувальним висновком, в якому мають міститися дані про психічне захворювання цієї особи.

В постанові повинні бути викладені всі обставини, які підтверджують вчинення цією особою суспільно небезпечного діяння, а також дані, які підтверджують, що ця особа захворіла на психічну хворобу, та підстави для застосування примусових заходів медичного характеру. До постанови додаються: 1) список осіб, що підлягають виклику в судове засідання; 2) довідка про рух справи; 3) довідки про речові докази, про цивільний позов, про заходи, вжиті до забезпечення цивільного позову і можливої конфіскації майна; 4) довідка про судові витрати в справі за час досудового слідства. Ця постанова разом зі справою надсилається прокуророві.

Одержавши справу з постановою про направлення справи до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру, прокурор:

1) погодившись з постановою, затверджує її і надсилає справу до суду;

2) визнавши, що психіатрична експертиза та інші докази, зібрані в справі, є недостатніми для того, щоб зробити висновок про психічний стан обвинуваченого, або що в справі не зібрано достатніх доказів про те, що суспільно небезпечне діяння, щодо якого провадилось досудове слідство, вчинено даною особою, повертає справу з своєю письмовою вказівкою слідчому для проведення додаткового досудового слідства.

Закінчення досудового слідства складанням постанови про направлення справи до суду для закриття у зв'язку із звільненням особи від кримінальної відповідальності. Відповідно до ст. 7 КПК, суд вправі звільнити підсудного від кримінальної відповідальності, коли буде визнано, що на час розгляду справи в суді

внаслідок зміни обстановки вчинене особою діяння втратило суспільну небезпечність або ця особа перестала бути суспільно небезпечною.

Відповідно до ст. 7^1 КПК, провадження в кримінальній справі може бути закрито судом у зв'язку з:

1) дійовим каяттям;

2) примиренням обвинуваченого, підсудного з потерпілим;

3) застосуванням до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру (ст. 9 КПК);

4) передачею особи на поруки колективу підприємства, установи чи організації;

5) закінченням строків давності.

Крім того, відповідно до ч. 1 ст. 44 КК України, особа може бути звільнена від кримінальної відповідальності на підставі Закону України „Про амністію" від 19.04.2007 р.

Особливою частиною КК України передбачені також спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності (ч. 2 ст. 111, ч. 2 ст. 114, ч. 3 ст. 175, ч. 4 ст. 212, ч. 2 ст. 255, ч. 6 ст. 260, ч. 3 ст. 263, ч. 4 ст. 289, ч. 4 ст. 307, ч. 4 ст. 309, ч. 4 ст. 311, ч. 3 ст. 369, ч. 4 ст. 401).

Умовою звільнення від кримінальної відповідальності є вчинення нею певного злочину. Підставою такого звільнення може бути або *певна поведінка особи* після вчинення злочину, яку держава заохочує (дійове каяття, примирення винного з потерпілим, припинення злочинної діяльності та добровільне повідомлення про вчинене тощо) або *настання певної події* (наприклад, зміна обстановки, закінчення строків давності).

Прокурор або слідчий зобов'язаний перед направленням справи до суду для вирішення питання про її закриття пред'явити обвинувачення особі, яка підозрюється у вчиненні злочину.

Встановивши, що є матеріально-правові підстави та умови, які передбачені відповідними нормами КК України, для звільнення особи від кримінальної відповідальності, прокурор, а також слідчий за згодою прокурора складає мотивовану постанову про направлення справи до суду для вирішення питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності. Постанова складається з двох частин: описової та резолютивної. В *описовій частині* вказуються: обставини справи, як вони були встановлені на досудовому слідстві, сутність пред'явленого обвинувачення, докази вини обвинуваченого, відомості про потерпілого, показання обвинуваченого по суті пред'явленого йому обвинувачення, доводи, наведені ним на свій захист, і результати їх перевірки, підстави і мотиви звільнення від кримінальної відповідальності. У *резолютивні частині* наводяться анкетні дані обвинуваченого, коротко викладається сутність пред'явленого обвинувачення із вказанням статті КК, яка передбачає відповідальність за вчинений злочин, рішення про направлення справи до суду для вирішення питання про її закриття у зв'язку із звільненням обвинуваченого від кримінальної відповідальності, підстава звільнення від кримінально відповідальності.

До направлення справи до суду слідчий, прокурор зобов'язані роз'яснити обвинуваченому підставі звільнення від кримінальної відповідальності та

повідомити його право заперечувати проти закриття справи з цієї підстави. Направлення кримінальної справи до суду не допускається, якщо обвинувачений проти цього заперечує. В цьому разі провадження у справі продовжується в звичайному порядку.

Прокурор або слідчий в разі винесення постанови про направлення справи до суду для вирішення питання про її закриття у зв'язку з звільненням особи від кримінальної відповідальності повинні ознайомити обвинуваченого, його захисника, потерпілого або його представника з постановою, а в разі їх вимоги - з усіма матеріалами справи та роз'яснити їх права, передбачені КПК.

Відповідно до ст. 232^1 КПК, одержавши від слідчого кримінальну справу, що надійшла в порядку, передбаченому ст.ст. 7, 7^1, 7^2, 8, 9, 10 і 11^1 КПК, тобто для направлення до суду для вирішення питання про звільнення від кримінальної відповідальності, прокурор перевіряє повноту проведеного розслідування і законність постанови. Прокурор повинен перевірити обставини, аналогічні тим, які вказані у ст. 228 КПК, тобто 1) чи мала місце подія злочину; 2) чи має діяння, яке ставиться у вину обвинуваченому, склад злочину; 3) чи були додержані під час провадження дізнання і досудового слідства вимоги КПК про забезпечення права підозрюваного і обвинуваченого на захист; 4) чи немає в справі обставин, що тягнуть за собою закриття справи згідно зі ст. 213 КПК; 5) чи пред'явлено обвинувачення по всіх установлених злочинних діях обвинуваченого; 6) чи притягнуті як обвинувачені всі особи, що викриті у вчиненні злочину; 7) чи правильно кваліфіковано дії обвинуваченого за статтями кримінального закону; 8) чи додержано вимог закону при складанні постанови; 9) чи правильно обрано запобіжний захід; 10) чи вжито заходів до забезпечення відшкодування збитків, заподіяних злочином, і можливої конфіскації майна; 11) чи виявлено причини та умови, які сприяли вчиненню злочину, і чи вжито заходів до їх усунення; 12) чи додержано органами дізнання або досудового слідства всіх інших вимог КПК. Крім того, додатково прокурор перевіряє, чи роз'яснено обвинуваченому підставу звільнення від кримінальної відповідальності, чи роз'яснено обвинуваченому право заперечувати проти направлення справи до суду для вирішення питання про звільнення обвинуваченого від кримінальної відповідальності, чи згоден обвинувачений на направлення справи до суду для вирішення питання про звільнення від кримінальної відповідальності, чи ознайомлений обвинувачений, його захисник, потерпілий, його представник із постановою та за наявності їх вимоги - усіма матеріалами справи, чи роз'яснені їм процесуальні права.

Прокурор протягом не більше п'яти днів приймає одне з таких рішень:

1) дає письмову згоду з постановою слідчого і направляє справу до суду у разі, якщо всі обставини справи встановлені повно і правильно, обвинувачений згоден на направлення справи до суду;

2) скасовує постанову слідчого і повертає йому справу з письмовими вказівками - у разі неповноти розслідування, порушення норм КПК у процесі розслідування, відсутності умов та підстав для звільнення обвинуваченого від кримінальної відповідальності;

3) змінює постанову слідчого - у разі, якщо прокурор вважає за необхідне виключити деякі епізоди з обвинувачення, перекваліфікувати обвинувачення;

4) виносить нову постанову - у разі, якщо прокурор не згоден із постановою слідчого. Підставою для складання нової постанови є невідповідність постанови слідчого матеріалам справи, натуралізація обставин справи та способів вчинення злочину.

Закінчення досудового слідства у справах про суспільно-небезпечні діяння осіб, які не досягли віку кримінальної відповідальності. У разі наявності достатніх підстав вважати, що суспільно небезпечне діяння вчинено особою, яка досягла одинадцяти років, але до виповнення віку, з якого законом передбачена кримінальна відповідальність, по факту цього діяння порушується кримінальна справа, яка вирішується в порядку, передбаченому ст. 7^3 КПК.

Слідчий, встановивши в кримінальній справі, що суспільно небезпечне діяння вчинене особою у віці від одинадцяти років і до виповнення віку, з якого можлива кримінальна відповідальність, виносить мотивовану постанову про закриття справи та застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру. Справа разом з постановою направляється прокурору.

Неповнолітньому, щодо якого винесено постанову, а також його батькам або особам, що їх замінюють, перед направленням справи прокурору надається можливість ознайомитись з усіма матеріалами справи. При цьому вони мають право користуватися послугами захисника.

Прокурор, отримавши справу із постановою про закриття кримінальної справи та застосування примусових заходів виховного характеру, перевіряє повноту проведеного розслідування, законність постанови. Прокурор повинен перевірити: 1) чи мала місце подія суспільно-небезпечного діяння; 2) чи має суспільно-небезпечне діяння ознаки злочину; 3) чи були додержані під час провадження досудового розслідування вимоги КПК про забезпечення права особи, яка не досягла віку кримінальної відповідальності, на захист; 4) чи правильно кваліфіковано дії особи, яка не досягла віку кримінальної відповідальності; 5) чи додержано вимог закону при складанні постанови; 7) чи додержано всіх інших вимог КПК. Крім того, додатково прокурор перевіряє чи ознайомлений неповнолітній, його батьки або особи, яки їх замінюють, з усіма матеріалами справи.

Прокурор протягом не більше п'яти днів приймає одне з таких рішень:

1) дає письмову згоду з постановою слідчого і направляє справу до суду у разі, якщо всі обставини справи встановлені повно і правильно;

2) скасовує постанову слідчого і повертає йому справу з письмовими вказівками - у разі неповноти розслідування, порушення норм КПК у процесі розслідування;

3) змінює постанову слідчого;

4) виносить нову постанову - у разі, якщо прокурор не згоден із постановою слідчого.

Тема 14. Прокурорський нагляд і судовий контроль за виконанням законів при провадженні дізнання і досудового слідства

Поняття, сутність і завдання прокурорського нагляду за додержанням законів органами дізнання і досудового слідства.

Предмет і об'єкт прокурорського нагляду за додержанням законів органами дізнання і досудового слідства.

Особливості прокурорського нагляду за органами дізнання і досудового слідства. Співвідношення нагляду за досудовим слідством і керівництва досудового слідства.

Повноваження прокурору з нагляду за додержанням законів органами дізнання та досудового слідства. Форми прокурорського нагляду. Методи прокурорського нагляду.

Напрями і завдання прокурорського нагляду при порушенні кримінальної справи і провадженні досудового слідства.

Нагляд прокурора за додержанням законів при прийманні, реєстрації та вирішенні заяв і повідомлень про злочини.

Нагляд прокурора за додержанням законів при порушенні кримінальної справи.

Нагляд прокурора за додержанням законів при притягненні особи як обвинуваченого.

Нагляд прокурора за виконанням законів при застосуванні запобіжних заходів.

Нагляд прокурора за додержанням законів при застосуванні запобіжного заходу - взяття під варту.

Нагляд прокурора за законністю провадження строків досудового слідства і тримання під вартою.

Нагляд прокурора за законністю зупинення досудового слідства.

Нагляд прокурора за законністю дій і рішень при закінченні провадження по кримінальній справі.

Поняття і завдання судового контролю за додержанням законів органами дізнання і досудового слідства.

Предмет, межи і форми судового контролю за додержанням законів органами дізнання і досудового слідства.

Судовий контроль за дотриманням конституційних прав особи на досудових стадіях кримінального процесу.

Оскарження в суді дій (бездіяльності) органів дізнання, слідчого, прокурора.

Судовий контроль при обранні заходів процесуального примусу.

Судовий контроль за законністю інших дій на досудових стадіях кримінального процесу. Слідчі дії, що проводяться з дозволу суду.

Судовий контроль при вирішенні питання про порушення кримінальної справи.

Судовий контроль при закритті кримінальної справи.

Співвідношення прокурорського нагляду і судового контролю за додержанням законів на досудових стадіях кримінального процесу.

Відповідно до п. 3 ст. 121 Конституції України, на прокуратуру України покладається *нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство.* Названий прокурорський нагляд

є *комплексною* конституційною функцією, що покладена на прокуратуру, оскільки ця функція включає нагляд за виконанням законів трьома органами - тими, що проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання і досудове слідство (О.Р. Михайленко).

Предметом нагляду є додержання і застосування законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство.

Нагляд має своїм *завданням* сприяти: 1) розкриттю злочинів, захисту особи, її прав, свобод, власності, прав підприємств, установ, організацій від злочинних посягань; 2) виконанню вимог закону про невідворотність відповідальності за вчинений злочин; 3) запобіганню незаконному притягненню особи до кримінальної відповідальності; 4) охороні прав і законних інтересів громадян, які перебувають під слідством; 5) здійсненню заходів щодо запобігання злочинам, усунення причин та умов, що сприяють їх вчиненню.

Прокурор вживає заходів до того, щоб органи дізнання і досудового слідства: 1) додержували передбаченого законом порядку порушення кримінальних справ, розслідування діянь, що містять ознаки злочину, проведення оперативно-розшукових заходів, застосування технічних заходів, припинення та закриття справ, а також додержували строків провадження слідства та тримання під вартою; 2) при розслідуванні злочинів неухильно виконували вимоги закону про всебічне, повне і об'єктивне дослідження всіх обставин справи, з'ясовували обставини, які викривають чи виправдовують обвинуваченого, а також пом'якшують і обтяжують його відповідальність; 3) виявляли причини вчинення злочинів і умов, що сприяють цьому, вживали заходів до їх усунення.

У кримінальному процесі прокурорський нагляд за дотримання законів органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство, має специфічні ознаки, які відрізняють його від інших видів прокурорського нагляду (наприклад, нагляду за додержанням і застосуванням законів, тобто так званого загального нагляду). Повноваження прокурора у кримінальному процесі мають владно-розпорядчий характер, а деякі з них - також і організаційний характер. Повноваження прокурора, передбачені КПК, здійснюються прокурорами району, міста, їх заступниками, прирівняними до них прокурорами та вищестоящими прокурорами. При цьому повноваження з нагляду у прокурорів однакові. Межі компетенції прокурорів відрізняються за рівнем піднаглядних органів та по становищу прокурора у органах прокуратури.

Прокурорський нагляд за додержанням законів органами, які проводять дізнання та досудове слідство, здійснюється у процесуальній формі. Важливою особливістю повноважень прокурора з нагляду є їх владно-розпорядчий характер, який проявляється в тому, що акти реалізації повноважень з нагляду мають обов'язковій характер як для осіб, які провадять дізнання та досудове слідство, так і для учасників процесу. Прокурор може скасувати незаконну та необгрунтовану постанову слідчого або органу дізнання, давати їм обов'язкові (крім випадків, передбачених ст. 114 КПК) для виконання вказівки. Особливістю процесуального становища прокурора у ході дізнання та досудового слідства є те, що прокурорський нагляд включає в себе право вирішувати усі процесуальні питання, які виникають на цій стадії процесу, за виключенням тих, вирішення яких є виключною компетенцією

суду. При здійсненні нагляду прокурор перевіряє не лише діяльність слідчого, особи, яка провадить дізнання, а також осіб, які керують ними. Здійснюючи нагляд за діями слідчого, особи, яка провадить дізнання, прокурор разом з цим зобов'язаний здійснювати нагляд за діяльністю начальника слідчого відділу, начальника органу дізнання. Вказівки прокурора є обов'язковими для виконання начальником слідчого відділу. Прокурор може скасувати вказівки начальника слідчого відділу, дані ним слідчому, якщо він вважатиме їх незаконними, необгрунтованими або недоцільними.

Діюче кримінально-процесуальне законодавство не встановлює будь-яких особливостей у процесуальній регламентації прокурорського нагляду залежно від відомчої належності слідчих органів або органів дізнання.

Щодо органів дізнання (осіб, які провадять дізнання), то прокурор також здійснює нагляд за їх діяльністю в загальному порядку, а також по конкретних кримінальних справах, які порушують органи дізнання. Прокурор здійснює процесуальне керівництво у процесі провадження дізнання.

Здійснюючи нагляд за виконанням законів органами дізнання і досудового слідства, прокурор у межах своєї компетенції:

- вимагає від органів дізнання і досудового слідства для перевірки кримінальні справи, документи, матеріали та інші відомості про вчинені злочини, хід дізнання, досудового слідства і встановлення осіб, які вчинили злочини;
- перевіряє не менш як один раз на місяць виконання вимог закону про приймання, реєстрацію і вирішення заяв та повідомлень про вчинені або ті злочини, що готуються;
- скасовує незаконні і необгрунтовані постанови слідчих та осіб, які провадять дізнання;
- дає письмові вказівки про розслідування злочинів, про обрання, зміну або скасування запобіжного заходу, кваліфікацію злочину, проведення окремих слідчих дій та розшук осіб, які вчинили злочини. Давання прокурором вказівок є процесуальною дією і тому здійснюється у письмовій формі. Прокурор може дати вказівки у прийнятому ним процесуальному рішенні, тобто у своїй постанові. У своїх вказівках прокурор має право встановити строк їх виконання. Вказівки прокурором можуть бути надані у будь-якій справі, яка знаходиться у провадженні органу дізнання або слідчого, та на будь-якому етапі провадження у справі. Вказівки прокурора органам дізнання і досудового слідства у зв'язку з порушенням і розслідуванням ними кримінальних справ є для цих органів обов'язковими. Оскарження одержаних вказівок вищестоящому прокуророві не зупиняє їх виконання, за винятком випадків, передбачених ч. 2 ст. 114 КПК. Скасувати вказівки прокурора може вищестоящий прокурор;
- доручає органам дізнання виконання постанов про затримання, привід, взяття під варту, проведення обшуку, виїмки, розшук осіб, які вчинили злочини, виконання інших слідчих дій, а також дає вказівки про вжиття необхідних заходів для розкриття злочинів і виявлення осіб, які їх вчинили, по справах, що перебувають у провадженні прокурора або слідчого прокуратури;

- ❑ бере участь у провадженні дізнання і досудового слідства і в необхідних випадках особисто провадить окремі слідчі дії або розслідування в повному обсязі по будь-якій справі;
- ❑ продовжує строк розслідування у випадках і порядку, встановлених КПК, а саме ст. 120 КПК;
- ❑ вилучає від органу дізнання і передає слідчому будь-яку справу, передає справу від одного органу досудового слідства іншому, а також від одного слідчого іншому з метою забезпечення найбільш повного і об'єктивного розслідування;
- ❑ усуває особу, яка провадить дізнання, або слідчого від дальшого ведення дізнання або досудового слідства, якщо вони допустили порушення закону при розслідуванні справи;
- ❑ порушує кримінальні справи або відмовляє в їх порушенні;
- ❑ закриває або зупиняє провадження в кримінальних справах;
- ❑ повертає кримінальні справи органам досудового слідства з своїми вказівками щодо провадження додаткового розслідування;
- ❑ направляє кримінальні справи до суду;
- ❑ вирішує питання про допущення захисника до участі в справі.

Прокурор, відповідно до ст. 20 Закону України „Про прокуратуру", вправі порушувати кримінальні справи за будь-якими статтями КПК, але з урахуванням обмежень, встановлених ст. 27 КПК.

Прокурор здійснює також інші повноваження, надані йому кримінально-процесуальним законодавством. Так, прокурор *санкціонує* відправлення заарештованого етапом до місця провадження слідства (ч. 3 ст. 139 КПК); провадження обшуку, за винятком житла чи іншого володіння особи (ч. 3 ст. 177 КПК); усунення обвинуваченого від посади (ч. 2 ст. 147 КПК); заміну документів, зміну зовнішності та переселення в інше місце проживання (ч. 3 ст. 13 Закону України „Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві"); заходи щодо особистої охорони, охорони житла і майна, використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів (ч. 2 ст. 17 Закону України „Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві").

Прокурор *дає згоду* на постанову слідчого про направлення справи до суду для вирішення питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності (ч. 2 ст. 7 КПК); зміну, скасування запобіжного заходу, обраного ним або за його згодою (ч. 5 ст. 165 КПК); про обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту, а також про продовження строку тримання під вартою (ч. 2 ст. 165^2, ч. 1 ст. 165^3 КПК); направлення справи до суду у частині доведеного обвинувачення (ч. 3 ст. 156 КПК); постанову про направлення справи до суду для вирішення питання про поміщення неповнолітнього у приймальник-розподільник (ч. 3 ст. 7^3 КПК); подання слідчого про огляд житла чи іншого володіння особи (ч. 4 ст. 190 КПК); про обшук житла чи іншого володіння особи (ч. 5 ст. 177 КПК); примусову виїмку з житла чи іншого володіння особи (ч. 4 ст. 178 КПК); накладення арешту на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку (ч. 4 ст. 187 КПК); направлення обвинуваченого на стаціонарну судово-медичну або судово-психіатричну експертизу (ч. 1 ст. 205 КПК);

подання про звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з амністією; закриття кримінальної справи слідчим в тих випадках, коли це передбачено КПК.

Прокурор *затверджує* постанову про передачу справи від органа дізнання слідчому (ч. 1 ст. 104 КПК); постанову про ексгумацію трупа (ч. 2 ст. 192 КПК); постанову про направлення справи до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру (ч. 1 п. 1 ст. 418 КПК); обвинувальний висновок (ч. 1 п. 1 ст. 229 КПК).

Прокурор вносить подання до суду про закриття кримінальної справи у зв'язку з декриміналізацією діяння (п. 21 Заключних та Перехідних положень КК України). Прокурор розглядає та вирішує скарги на дії, бездіяльність та постанови органів дізнання та слідчих. Прокурор розглядає заяви про відвід особи, яка провадить дізнання, та слідчого (ст. 60 КПК). Прокурор у межах своєї компетенції вирішує спори про підслідність (ст. 117 КПК).

Змістом ***контрольної функції суду*** у кримінальному судочинстві є захист конституційних прав громадян шляхом перевірки застосування заходів кримінально-процесуального примусу, пов'язаних з обмеженням цих прав (А.Р. Туманянц).

Завдання судового контролю на стадії досудового слідства похідні від загальних завдань кримінального судочинства й полягають у судовому захисті прав людини, втягненої у кримінальний процес.

Судовий контроль у науці кримінального процесу розуміється:

- як *функція судової влади,* яка здійснюється у закріплених законом процесуальних формах з метою забезпечення доступу до суду і яка спрямована на реалізацію судового захисту особи й відновлення її порушених прав на досудовому провадженні по кримінальній справі (О.В. Кондратьєв);
- як *діяльність суду***,** яка реалізується ним у встановленій законом процесуальній формі і спрямована на забезпечення законності дій та рішень органів і посадових осіб, що здійснюють досудове розслідування кримінальної справи (М.В. Гузела).

Ознаками судового контролю є:

- строго регламентована законом кримінально-процесуальна діяльність суду, сутність якої складає контроль (перевірка й оцінка) законності та обґрунтованості дій та рішень органів дізнання, досудового слідства, прокуратури;
- це діяльність направлена на вирішення правового спору (конфлікту) суб'єктів кримінального процесу по суті;
- ініціатива до реалізації тієї чи іншої форми судового контролю виходить не від суду, а від заінтересованих (у вирішенні спору) суб'єктів кримінального процесу;
- не вирішується питання про винуватість або невинуватість особи, притягнутої до кримінальної відповідальності;
- результатом контролю є вирішення загальнообов'язкового, забезпеченого примусовою силою держави, судового рішення.

Судовий контроль у кримінальному процесі у літературі поділяється на три різновиди або форми: 1) попередній (дозвільний); 2) подальший (у межах стадії досудового розслідування); 3) ревізійний (у судових стадіях провадження)[8].

При дослідженні поняття, завдань судового контролю за додержанням законів органами дізнання і досудового слідства, його предмету, меж і форм необхідно звернутися до: Курільчук І. Межі судового контролю в досудових стадіях кримінального процесу // Право України. - 2006. - № 4; Маляренко В. Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів. - К.: Юрінком Інтер, 2005; Оскарження дій слідчого та прокурора // Юридичний вісник України. — 2007. - № 11. — 17-23 березня; Туманянц А.Р. Контрольні функції суду у сфері кримінального судочинства. -Х.: Основа, 2000.

Судовий контроль при обранні заходів процесуального примусу: взяття під варту (ст. 165 КПК); продовження строків тримання під вартою (ст. 165^3 КПК); поміщення неповнолітнього до приймальника-розподільника (ст. 7^3 КПК); направлення обвинуваченого на стаціонарну експертизу (ст. 205 КПК); усунення захисника від участі у справі (ст. 61^1 КПК); накладення арешту на вклади (ст. 126 КПК).

Судовий контроль за законністю інших дій на досудових стадіях кримінального процесу: прослуховування телефонних та інших переговорів (ст. 14^i КПК); розкриття інформації, яка містить банківську таємницю (ст. 14^i КПК); негласне проникнення до житла або іншого володіння особи (ст. 8 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність"); контроль за листуванням, телефонними розмовами, телеграфною та іншою кореспонденцією (ст. 8 Закону України „Про оперативно-розшукову діяльність"); застосування інших технічних засобів одержання інформації (ст. 8 Закону України „Про оперативно-розшукову діяльність").

Слідчі дії, що проводяться з дозволу суду: огляд житла чи іншого володіння особи (ст. 190 КПК); обшук житла чи іншого володіння особи (ст. 177 КПК); примусова виїмка з житла чи іншого володіння особи (ст. 178 КПК); виїмка документів, які містять державну та (або) банківську таємницю (ст. 178 КПК); виїмка документу виконавчого провадження (ст. 178 КПК); накладення арешту на кореспонденцію (ст. 187 КПК); зняття інформації з каналів зв'язку (ст.187 КПК).

Оскарження дій, бездіяльності та рішень є подальшим судовим контролем. Оскарження дій, бездіяльності та рішень поділяється на два види: *невідкладне оскарження* (скарга розглядається судом та вирішується по суті на стадії досудового розслідування) та *відстрочене оскарження* (скарга розглядається при попередньому розгляді справи суддею чи при розгляді її по суті). У порядку окремого провадження (невідкладне оскарження) розглядаються та вирішуються скарги на постанову про порушення кримінальної справи, на постанову про відмову у порушенні кримінальної справи, на постанову про закриття кримінальної справи, на затримання особи у порядку ст. 106 КПК, на постанову про відмову у застосуванні заходів безпеки або їх скасування.

---

[8] Судебная власть / Под ред. И.Л. Петрухина. - М.: Проспект, 2003 - с. 162; Курільчук І.Г. Поняття та сутність судового контролю в досудових стадіях кримінального процесу // Держава і право. - Вип. 31. - с. 436.

Відповідно до ст. 110 КПК України, можуть бути оскаржені дії та постанови органів дізнання. Статті 234, 236 КПК передбачають, що можуть бути оскаржені дії слідчого та прокурора і не передбачають можливості оскарження їх постанов. Однак можливість оскарження постанов слідчого та прокурора передбачена ст.ст. 236[і], 236 , 236 КПК. Тому *предметом оскарження* можуть бути: *дії* органів дізнання, досудового слідства, прокурора; *бездіяльність* органів дізнання, досудового слідства, прокурора (це зараз не передбачено, хоча й не заборонено КПК, але бездіяльність як предмет скарги випливає із норм ст. 55 Конституції України); *процесуальні рішення* органів дізнання, досудового слідства, прокурора. Скарги можуть бути подані у будь-який момент дізнання та досудового слідства та на будь-які дії, бездіяльність, рішення органів дізнання, досудового слідства, прокурора.

Оскарження дій та рішень органу дізнання, слідчого. КПК не встановлює обов'язкової форми скарги. Скарги можуть бути як письмові, так і усні. Усні скарги прокурор або слідчий заносить до протоколу, який підписується особою, яка подала скаргу, та особою, яка її прийняла. Скарга підозрюваного, обвинуваченого, який тримається під вартою, направляється прокурору адміністрацією місць попереднього ув'язнення не пізніше 3 діб з часу її подання.

В разі надходження скарги на дії та постанови органів дізнання прокурор зобов'язаний розглянути її протягом десяти днів і рішення по скарзі повідомити скаржникові.

Дії, рішення слідчого можуть бути оскаржені прокуророві як безпосередньо, так і через слідчого. Слідчий зобов'язаний протягом доби направити прокуророві скаргу, що надійшла до нього, разом із своїми поясненнями. Подача скарги не зупиняє виконання дії, яка оскаржується, коли це не визнає за потрібне слідчий або прокурор. Прокурор протягом трьох днів після одержання скарги на дії, рішення слідчого зобов'язаний розв'язати її і повідомити про результати скаржника. Розв'язання скарги прокурором включає в себе проведення необхідних перевірочних дій: витребування та вивчення матеріалів справи, опитування скаржника, витребування пояснень від слідчого. Строк у 3 дні є загальним; КПК передбачає й спеціальні строки розгляду скарги прокурором – наприклад, строк розгляду скарги на постанову про закриття кримінальної справи складає 30 днів. За результатами розгляду скарги прокурор може скасувати постанову слідчого, відновити у разі можливості порушені права, свободи скаржника, прийняти рішення про вилучення справи у слідчого, усунення слідчого від провадження досудового слідства, про притягнення слідчого до кримінальної або дисциплінарної відповідальності. Відмова у задоволенні скарги повинна бути мотивована посиланнями на матеріали перевірки, матеріали кримінальної справи. Скаргу і копію повідомлення про результати її розв'язання приєднують до справи. Рішення прокурора по скарзі може бути оскаржене вищестоящому прокуророві.

Дії, рішення органу дізнання, слідчого можуть бути оскаржені до суду

Скарги на дії, рішення органу дізнання, слідчого розглядаються судом першої інстанції при попередньому розгляді справи або при розгляді її по суті, якщо інше не передбачено законом. Однак скарги на постанову про порушення кримінальної справи, на постанову про відмову у порушенні кримінальної справи, на постанову про закриття кримінальної справи, на затримання особи у порядку ст. 106 КПК, на

постанову про відмову у застосуванні заходів безпеки або їх скасування розглядаються у порядку окремого провадження, тобто до закінчення дізнання, досудового слідства та направлення справи до суду.

Оскарження дій та рішень прокурора. Скарга на дії, рішення прокурора при проведенні ним досудового слідства або окремих слідчих дій у справі подається вищестоящому прокуророві. Вищестоящим прокурором є той прокурор, який здійснює керівництво діяльністю того прокурора, на якого подається скарга. При цьому дотримання послідовної підлеглості не є обов'язковим.

КПК не встановлює обов'язкової форми скарги. Скарги можуть бути як письмові, так і усні. Усні скарги прокурор заносить до протоколу, який підписується особою, яка подала скаргу, та особою, яка її прийняла. Скарга підозрюваного, обвинуваченого, який тримається під вартою, направляється прокурору адміністрацією місць попереднього ув'язнення не пізніше 3 діб з часу її подання. Прокурор протягом трьох днів після одержання скарги на дії, рішення зобов'язаний розв'язати її і повідомити про результати скаржника. Розв'язання скарги прокурором включає в себе проведення необхідних перевірочних дій: витребування та вивчення матеріалів справи, опитування скаржника, витребування пояснень від прокурора. За результатами розгляду скарги прокурор може скасувати постанову прокурора, відновити у разі можливості порушені права, свободи скаржника, прийняти рішення про вилучення справи у прокурора, усунення прокурора від провадження досудового слідства, про притягнення прокурора до кримінальної або дисциплінарної відповідальності. Відмова у задоволенні скарги повинна бути мотивована посиланнями на матеріали перевірки, матеріали кримінальної справи.

Скаргу і копію повідомлення про результати її розв'язання приєднують до справи.

Дії, рішення прокурора можуть бути оскаржені до суду. Скарги на дії, рішення прокурора розглядаються судом першої інстанції при попередньому розгляді справи або при розгляді її по суті, якщо інше не передбачено законом. Однак скарги на постанову про порушення кримінальної справи, на постанову про відмову у порушенні кримінальної справи, на постанову про закриття кримінальної справи, на затримання особи у порядку ст. 106 КПК, на постанову про відмову у застосуванні заходів безпеки або їх скасування розглядаються у порядку окремого провадження, тобто до закінчення дізнання, досудового слідства та передання справи до суду.

*Оскарження до суду постанови про закриття кримінальної справи***.** Відповідно до ст. 236^5 КПК, постанова органу дізнання, слідчого, прокурора про закриття кримінальної справи може бути оскаржена до районного (міського) суду за місцерозташуванням органу або роботи посадової особи, яка винесла постанову. Суб'єктом оскарження є особа, інтересів якої стосується постанова про закриття кримінальної справи, або її представник. Заінтересованими особами є: особа, відносно якої провадилося розслідування; потерпілий, цивільний позивач, близькі родичі обвинуваченого у випадку смерті обвинуваченого, якщо вони бажають продовження розслідування для його реабілітації. Скарга на постанову про закриття кримінальної справи подається протягом семи днів з дня отримання її копії чи повідомлення прокурора про залишення скарги на цю постанову без задоволення, якщо постанова оскаржувалася прокурору.

Розгляд суддею скарги на постанову про закриття кримінальної справи регулюється ст. 23б[6] КПК. Скарга на постанову органу дізнання, слідчого, прокурора про закриття справи розглядається суддею одноособово не пізніше п'яти днів, а у разі складності справи - десяти днів з дня надходження закритої справи до суду. Про час розгляду скарги мають бути повідомлені прокурор та особу, що подала скаргу, які вправі взяти участь у її розгляді та висловити свої доводи. Однак їх неявка не перешкоджає розгляду скарги. До розгляду скарги суддя витребує кримінальну справу та знайомиться з нею. У судовому засіданні суддя оголошує скаргу, заслуховує думку прокурора, в разі необхідності - пояснення особи, яка подала скаргу. При цьому суддя не має права проводити судове слідство, допитувати слідчого, особу, яка провадить дізнання, свідків тощо. При розгляді скарги ведеться протокол судового засідання.

Розглянувши скаргу, суддя залежно від того, чи були при закритті справи виконані вимоги ст.ст. 213, 214 КПК, приймає одне з таких рішень: 1) залишає скаргу без задоволення; 2) скасовує постанову про закриття справи і направляє справу прокурору для відновлення слідства або дізнання.

Скасовуючи постанову про закриття справи і направляючи справу прокурору для відновлення досудового слідства або дізнання, суддя вказує, які обставини належить з'ясувати при проведенні досудового розслідування.

Копія постанови судді надсилається особі, яка прийняла рішення про закриття справи, особі, яка подала скаргу на постанову, і прокурору, який відмовив у поновленні досудового слідства або дізнання.

На постанову судді прокурором, особою, яка подала скаргу, протягом семи діб з дня її винесення може бути подана апеляція до апеляційного суду.

Тема 15. Підсудність кримінальних справ

Поняття підсудності.

Процесуальне та практичне значення підсудності.

Види підсудності. Ознаки (властивості) за якими визначається підсудність кримінальних справ.

Предметна (родова) підсудність.

Територіальна (місцева) підсудність.

Персональна (спеціальна) підсудність.

Підсудність за зв'язком справ. Правила об'єднання в одному провадженні кримінальних справ.

Направлення кримінальної справи за підсудністю.

Передання кримінальної справи з одного суду до іншого. Процесуальні та організаційні підстави передання кримінальної справи з одного суду до іншого.

Недопустимість спорів про підсудність.

Підсудність - це відношення між юридичною справою та судом, в силу якого закон, в залежності від сукупності ознак і властивостей справи, визначає, в якому

суді і в якому складі цього суду вона повинна розглядатися по першій інстанції (С.В. Оверчук). *Детальніше щодо поняття підсудності, її співвідношення із юрисдикцією та компетенцією слід звернутися до: Оверчук С.В. Проблеми визначення поняття підсудності //Держава і право. - 2001. - Вип. 14.*

Існують такі види підсудності: родова (предметна), персональна, територіальна, за зв'язком справ.

Родова (предметна) підсудність визначається характером вчиненого злочину, його кваліфікацією. За цією ознакою розмежовуються повноваження ланок судової системи щодо розгляду кримінальних справ по першій інстанції. Відповідно до ст. 34 КПК, апеляційному суду Автономної Республіки Крим, апеляційним судам областей, міст Києва і Севастополя підсудні такі кримінальні справи: 1) про злочини проти основ національної безпеки України, передбачені ст.ст. 109-114 КК України; 2) про злочини, за вчинення яких КК України передбачене покарання у виді довічного позбавлення волі. У випадках особливої складності або важливості справи, підсудної місцевому суду, - апеляційний суд Автономної Республіки Крим, апеляційні суди областей, міст Києва і Севастополя мають право прийняти її до свого провадження. Районному (міському) суду підсудні всі кримінальні справи, крім справ, підсудних вищестоящим судам і військовим судам (ст. 33 КПК).

Територіальна (місцева) підсудність визначається місцем скоєння злочину. Ст. 37 КПК України передбачає, що кримінальна справа розглядається в тому суді, в районі діяльності якого вчинено злочин. Якщо місця вчинення злочину встановити не можна, то справа повинна бути розглянута судом, в районі діяльності якого закінчено дізнання чи досудове слідство в даній справі.

Персональна (спеціальна) підсудність визначається специфікою суб'єкта злочину. Відповідно до ст. 36 КПК України, військовим судам гарнізонів як судам першої інстанції підсудні справи про злочини осіб, які мають військове звання до підполковника, капітана другого рангу включно, крім тих справ, які підсудні військовим судам вищого рівня.

Військовим судам регіонів, Військово-Морських Сил як судам першої інстанції підсудні: 1) справи про злочини осіб, які мають військове звання полковника, капітана 1 рангу і вище; 2) справи про злочини осіб, які займають посаду від командира полку, командира корабля 1 рангу і вище, а також осіб, рівних їм за службовим становищем; 3) справи про всі злочини, за які в умовах мирного часу законом передбачена можливість призначення покарання у вигляді довічного позбавлення волі. Закон України „Про статус суддів" передбачає, що кримінальна справа щодо судді Конституційного Суду України та будь-якого суду загальної юрисдикції розглядається у першій інстанції апеляційним судом. Підсудність справи визначається Головою Верховного Суду України або його заступником. При цьому справа не може розглядатись тим судом, у якому обвинувачений працював суддею.

Підсудність за зв'язком справ визначається можливістю об'єднання у одному провадженні кримінальних справ про обвинувачення однієї особи або групи осіб у вчиненні одного або кількох злочинів, які підсудні різним судам. В разі об'єднання в одному провадженні кримінальних справ по обвинуваченню декількох осіб у вчиненні декількох злочинів, коли ці справи підсудні двом або декільком однойменним судам, справу розглядає той суд, в районі діяльності якого було

порушено кримінальну справу або закінчено досудове слідство чи дізнання. Якщо одна особа або група осіб обвинувачуються у вчиненні декількох злочинів, справи про які підсудні різнойменним судам, то справа розглядається вищестоящим з цих судів.

Якщо одна особа або група осіб обвинувачуються у вчиненні декількох злочинів і справа хоча б про одну з них або про один із злочинів підсудна військовому суду, то справу розглядає військовий суд. При обвинуваченні групи осіб у вчиненні одного або кількох злочинів, що не є військовими злочинами, якщо щодо хоча б одного з обвинувачених справа підсудна загальному суду, справа щодо всіх обвинувачених розглядається загальним судом.

Направлення справи за підсудністю. Суддя, встановивши, що кримінальна справа не підсудна даному суду, надсилає її за підсудністю; про це суддя виносить постанову. Якщо підсудність справи іншому однойменному суду виявилася в судовому засіданні, суд продовжує розгляд справи, коли це не може завдати шкоди повноті і об'єктивності дослідження обставин справи. Коли ж не можна забезпечити повноти і об'єктивності дослідження обставин справи, суд надсилає справу за підсудністю, про що виносить ухвалу. Суд, виявивши в судовому засіданні, що справа підсудна вищестоящому суду або військовому суду, надсилає її за підсудністю. Передача до нижчестоящого суду справи, початої розглядом у судовому засіданні вищестоящого суду, не допускається.

Передача справи з одного суду до іншого. Відповідно до ст. 38 КПК, з метою забезпечення найбільш об'єктивного і повного розгляду справи, а також найкращого забезпечення виховної ролі судового розгляду, в окремих випадках справа може бути передана на розгляд суду за місцем проживання чи роботи обвинуваченого або за місцем знаходження більшості свідків. Передача в цих випадках справи з одного суду до іншого допускається лише до початку її розгляду в судовому засіданні. Питання про передачу справи з одного районного (міського), до іншого чи з одного військового суду гарнізону до іншого в межах Автономної Республіки Крим, однієї області, міст Києва і Севастополя, одного військового регіону чи Військово-Морських Сил вирішується головою відповідно Верховного суду Автономної Республіки Крим, обласного, Київського і Севастопольського міських судів, головою військового суду регіону, Військово-Морських Сил. Питання про передачу справи до суду іншої області або військового суду, міжобласного суду або військового суду іншого регіону вирішується Головою Верховного Суду України чи його заступником.

Спори про підсудність між судами не допускаються. Кримінальна справа, надіслана з одного суду до іншого в порядку, встановленому КПК, повинна бути прийнята цим судом до свого провадження, якщо при цьому не перевищується компетенція суду (тобто якщо справа не підсудна вищестоящому суду або військовому суду).

Тема 16. Попередній розгляд справи суддею

Поняття і значення стадії попереднього розгляду справи суддею. Характеристика стадії попереднього розгляду справи суддею. Процесуальний порядок і строки попереднього розгляду справи суддею.

Учасники стадії попереднього розгляду справи суддею. Обов'язкові учасники. Необов'язкові учасники.

Процесуальні засоби діяльності в стадії попереднього розгляду справи суддею.

Функції стадії попереднього розгляду справи суддею. Контрольна функція стадії попереднього розгляду справи суддею. Підготовчо-організаційна функція стадії попереднього розгляду справи суддею.

Завдання стадії попереднього розгляду справи суддею. Завдання спрямовані на реалізацію контрольної функції. Завдання пов'язані із виконанням підготовчо-організаційної функції.

Питання, що з'ясовуються суддею при попередньому розгляді справи.

Етапи стадії попереднього розгляду справи суддею.

Рішення, які приймає суддя за результатами попереднього розгляду справи.

Підстави, порядок направлення справи за підсудністю. Підстави, умови, строки призначення справи до судового розгляду. Підстави, порядок зупинення провадження в справі. Підстави, порядок закриття справи. Підстави, умови, порядок повернення справи прокурору. Підстави, умови, порядок повернення справи на додаткове розслідування.

Стадія попереднього розгляду справи суддею характеризується тим, що у її межах реалізуються *контрольна* та *підготовчо-організаційна* функція. Ця стадія є своєрідним „процесуальним фільтром” з метою недопущення призначення до судового розгляду справ, які неповно розслідувані або при розслідуванні яких допущені істотні порушення кримінально-процесуального закону (Л.М. Лобойко).

Контрольна функція цієї стадії реалізується при контролі за тим, чи проведено розслідування з дотриманням вимог КПК, чи були дії прокурора у справі з обвинувальним висновком законними та обґрунтованими. *Підготовчо-організаційна функція* реалізується у вирішенні питань, пов'язаних із підготовкою справи до судового розгляду.

Справа повинна бути призначена до попереднього розгляду у строк не пізніше десяти діб, а у разі складності справи - не пізніше тридцяти діб з дня надходження її до суду.

Попередній розгляд справи здійснюється суддею одноособово з обов'язковою участю прокурора. Про день попереднього розгляду справи повідомляються також інші учасники процесу, однак їх неявка не перешкоджає розгляду справи.

Попередній розгляд справи починається з доповіді прокурора щодо можливості призначення справи до судового розгляду. Якщо в судове засідання з'явились інші учасники судового розгляду, вони висловлюють свої думки щодо питань, які досліджуються, та заявлених ними клопотань. Прокурор висловлює свою думку щодо клопотань, заявлених іншими учасниками судового розгляду. Постанова судді

виноситься в нарадчій кімнаті. При попередньому розгляді справи ведеться протокол.

Відповідно до ст. 237 КПК, у справі, що надійшла від прокурора, суддя з'ясовує щодо кожного з обвинувачених такі

1) чи підсудна справа суду, на розгляд якого вона надійшла;

2) чи немає підстав для закриття справи або її зупинення;

3) чи складено обвинувальний висновок відповідно до вимог КПК;

4) чи немає підстав для зміни, скасування або обрання запобіжного заходу;

5) чи не було допущено під час порушення справи, провадження дізнання або досудового слідства таких порушень вимог КПК, без усунення яких справа не може бути призначена до судового розгляду.

За клопотанням прокурора, обвинуваченого, його захисника чи законного представника, потерпілого чи його представника суддя з'ясовує також питання про те, чи немає підстав для притягнення до кримінальної відповідальності інших осіб.

За клопотанням прокурора, потерпілого чи його представника суддя з'ясовує також питання про те, чи немає підстав для кваліфікації дій обвинуваченого за статтею КК, яка передбачає відповідальність за більш тяжкий злочин чи для пред'явлення йому обвинувачення, яке до цього не було пред'явлено.

За результатами попереднього розгляду справи суддя своєю постановою приймає одне з таких рішень:

1) про призначення справи до судового розгляду;

2) про зупинення провадження в справі;

3) про повернення справи прокуророві;

4) про направлення справи за підсудністю;

5) про закриття справи;

6) про повернення справи на додаткове розслідування.

Призначення справи до судового розгляду. За наявності достатніх підстав для розгляду справи в судовому засіданні суддя, не вирішуючи наперед питання про винуватість, виносить постанову про призначення справи до судового розгляду. У постанові повинні бути зазначені: місце і дата її винесення, посада і прізвище судді, прізвище, ім'я та по батькові обвинуваченого, підстави призначення справи до розгляду, стаття КК, за якою пред'явлено обвинувачення, та рішення з інших питань, пов'язаних з підготовкою справи до розгляду. Постанова судді оскарженню не підлягає, на неї не може бути внесено подання прокурором.

Прийнявши рішення про призначення справи до судового розгляду, суддя вирішує питання: про день і місце судового розгляду справи; про список осіб, які підлягають виклику в судове засідання, та витребування додаткових доказів; про виклик у необхідних випадках перекладача; про розгляд справи у відкритому чи закритому судовому засіданні; про призначення захисника у випадках, коли його участь у справі є обов'язковою; про визнання особи законним представником обвинуваченого, потерпілою, відповідачем, представником потерпілого, позивача, відповідача, якщо рішення про це не було прийняте під час розслідування справи; про визнання потерпілого цивільним позивачем, якщо позов не був заявлений під час розслідування справи; про зміну, скасування або обрання запобіжного заходу; про заходи щодо забезпечення цивільного позову; всі інші питання, які стосуються

підготовчих до суду дій. Справа повинна бути призначена до розгляду в суді не пізніше десяти діб, а у випадках складності справи - не пізніше двадцяти діб з дня попереднього її розгляду.

Зупинення провадження в справі. Суддя приймає рішення про зупинення провадження у справі, якщо при попередньому розгляді справи з'ясується, що обвинувачений зник і місцеперебування його невідоме; у разі захворювання обвинуваченого, що виключає можливість його участі в судовому розгляді справи

(провадження у справі зупиняється до його видужання). Постанова про зупинення справи оскарженню не підлягає, на неї не може бути внесено подання прокурором.

Повернення справи прокуророві. Суддя своєю постановою повертає справу прокурору у разі, якщо прокурором були суттєво порушені вимоги ст.ст. 228-232 КПК, тобто стосовно перевірки справи з обвинувальним висновком та прийняття по ній рішення, для усунення виявлених порушень. Постанова про повернення справи прокурору оскарженню не підлягає, на неї може бути внесення подання прокурором. *При детальному дослідженні питання про повернення справи на додаткове розслідування та прокурору слід звернутися до: Маляренко В. Т. Щодо повергнення судом кримінальної справи на додаткове розслідування та прокурору // Вісник Верховного Суду України. - 2004. - № 6.*

Направлення справи за підсудністю. Встановивши, що справа не підсудна суду, на розгляд якого вона надійшла, суддя виносить постанову про направлення справи за підсудністю. Постанова про направлення справи за підсудністю оскарженню не підлягає, на неї не може бути внесено подання прокурором.

Закриття справи. При наявності обставин, які перешкоджають провадженню у кримінальній справі (ст. 6 КПК), суддя своєю мотивованою постановою закриває справу, скасовує запобіжні заходи, заходи забезпечення цивільного позову і конфіскації майна, а також вирішує питання про речові докази, зокрема про гроші, цінності та інші речі, нажиті злочинним шляхом.

У випадках надходження до суду кримінальної справи із постановою про звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку із зміною обстановки, дійовим каяттям, примиренням обвинуваченого, підсудного з потерпілим, застосуванням до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру (ст. 9 КПК), у випадку, якщо суддя згоден із мотивами та підставами закриття справи, він своєю мотивованою постановою закриває справу, скасовує запобіжні заходи, заходи забезпечення цивільного позову і конфіскації майна, а також вирішує питання про речові докази, зокрема про гроші, цінності та інші речі, нажиті злочинним шляхом.

Повернення справи на додаткове розслідування. При попередньому розгляді справи суддя з власної ініціативи чи за клопотанням прокурора, обвинуваченого, його захисника чи законного представника, потерпілого, позивача, відповідача або їх представників своєю постановою повертає справу на додаткове розслідування у випадках, коли під час порушення справи, провадження дізнання або досудового слідства були допущені такі порушення вимог КПК, без усунення яких справа не може бути призначена до судового розгляду.

За клопотанням прокурора, обвинуваченого, його захисника чи законного представника суддя вправі повернути справу на додаткове розслідування для притягнення до кримінальної відповідальності інших осіб, якщо окремий розгляд справи щодо них неможливий.

За клопотанням прокурора, потерпілого чи його представника суддя може повернути справу на додаткове розслідування і у випадках наявності підстав для кваліфікації дій обвинуваченого за статтею КК, яка передбачає відповідальність за більш тяжкий злочин, чи для пред'явлення йому обвинувачення, яке до цього не було пред'явлено.

У постанові суддя зазначає підстави повернення справи на додаткове розслідування і може вказати, які слідчі дії повинні бути проведені при додатковому розслідуванні. В постанові також повинно бути вирішено питання про запобіжний захід щодо обвинуваченого.

Тема 17. Судовий розгляд кримінальної справи

Поняття стадії судового розгляду. Кримінально-правове і кримінально-процесуальне значення стадії судового розгляду. Місце стадії судового розгляду в системі стадій кримінального процесу.

Характеристика стадії судового розгляду.

Завдання стадії судового розгляду. Основне та похідні завдання.

Принципи кримінального процесу в стадії судового розгляду.

Поняття і значення загальних положень (умов) стадії судового розгляду. Співвідношення загальних положень стадії судового розгляду і принципів кримінального процесу. Безпосередність судового розгляду. Усність судового розгляду. Незмінність складу суду при розгляді справи. Рівність прав сторін у судовому розгляді.

Межі судового розгляду. Зміна обвинувачення в суді. Матеріальні та процесуальні умови зміни обвинувачення. Процесуальний порядок зміни прокурором обвинувачення в суді. Вирішення питання про нове обвинувачення. Вирішення питання про притягнення до кримінальної відповідальності іншої особи. Зміна обвинувачення у вироку суду.

Розпорядок судового засідання. Заходи, які застосовуються до порушників порядку судового засідання. Кримінально-процесуальна та адміністративно-правова відповідальність.

Учасники стадії судового розгляду.

Учасники судового розгляду, що виконують юрисдикційну функцію (функцію вирішення справи). Суд, його права. Склад суду. Керівна роль головуючого в судовому засіданні.

Учасники судового розгляду, що виконують функцію обвинувачення (сторона обвинувачення). Прокурор в судовому засіданні. Процесуальне становище прокурора в стадії судового розгляду. Потерпілий, його права та обов’язки. Цивільний позивач і його представник, їх права та обов’язки.

Учасники судового розгляду, що виконують функцію захисту (сторона захисту). Підсудний, його права та обов’язки. Захисник, його права та

обов'язки. Законний представник підсудного. Цивільний відповідач і його представник, їх права та обов'язки.

Учасники судового розгляду, що виконують допоміжну функцію. Перекладач, його права та обов'язки. Спеціаліст, його права та обов'язки. Експерт, його права та обов'язки. Свідок, його права та обов'язки. Секретар судового засідання.

Протокол судового засідання, його зміст і значення. Порядок принесення зауважень на протокол судового засідання та їх розгляд.

Процесуальні засоби діяльності в стадії судового розгляду.

Частини (структурні елементи) судового розгляду.

Підготовча частина судового засідання, її суть, зміст і значення. Відкриття судового засідання. Перевірка явки учасників судового розгляду. Роз'яснення перекладачу його обов'язків і попередження про кримінальну відповідальність. Встановлення особи підсудного і часу вручення йому копії обвинувального висновку. Оголошення складу суду і роз'яснення права відводу. Вирішення питання про можливість розгляду справи у випадку неявки кого-небудь із учасників. Підстави та умови розгляду справи у відсутності підсудного. Видалення свідків із залу суду. Роз'яснення підсудному, потерпілому, цивільному позивачу, цивільному відповідачу та їх представникам їх прав та обов'язків. Роз'яснення спеціалісту і експерту їх прав та обов'язків.

Судове слідство, його суть, зміст і значення. Відмінність судового слідства від досудового слідства.

Початок судового слідства. Оголошення прокурором обвинувального висновку. Оголошення потерпілим чи його представником скарги (у справах приватного обвинувачення). Роз'яснення підсудному сутності обвинувачення. Визначення обсягу доказів і порядку їх дослідження.

Дослідження доказів. Допит підсудного. Допит потерпілого і свідків. Допит неповнолітніх свідків. Випадки оголошення показань підсудного, свідків, потерпілого і відтворення звукозапису їх показань, даних при провадженні досудового розслідування. Проведення експертизи в судовому засіданні. Допит експерта. Проведення додаткової або повторної експертизи. Пред'явлення для впізнання. Відтворення обстановки та обставин події злочину. Огляд документів, речових доказів, місцевості, приміщень. Оголошення документів, які є в справі або представлені під час судового засідання.

Закінчення судового слідства.

Судові дебати, їх суть, зміст і значення. Особи, що беруть участь у судових дебатах. Промова прокурора, потерпілого або його представника, цивільного позивача, цивільного відповідача або їх представників, захисника, підсудного. Репліки.

Останнє слово підсудного, його суть, зміст і значення.

Видалення суду до нарадчої кімнати для постановлення вироку.

Постановляння вироку. Процесуальний порядок постановлення вироку. Проведення наради суддів. Нарадча кімната. Таємниці і порядок

наради суддів. Питання, з приводу яких проводиться нарада суддів. Відновлення судового слідства. Складання вироку. Підписання вироку. Окрема думка судді. Проголошення вироку. Вручення копії вироку засудженому або виправданому.

Кінцеві рішення стадії судового розгляду.

Вирок. Значення вироку як акта правосуддя. Ознаки вироку. Види вироків. Обвинувальний та виправдувальний вирок. Форма і зміст вироку. Законність, обґрунтованість, вмотивованість і справедливість вироку.

Рішення про направлення кримінальної справи на додаткове досудове слідство. Підстави і порядок направлення справи на додаткове розслідування.

Рішення про закриття кримінальної справи. Підстави і порядок закриття кримінальної справи в судовому засіданні.

Судовий розгляд - це одна з основних стадій кримінального процесу. В цій стадії суд, здійснюючи правосуддя, остаточно досліджує всі істотні обставини, перевіряє та оцінює докази, зібрані при провадженні дізнання і досудового слідства, та постановляє виправдувальний чи обвинувальний вирок з призначенням покарання або без призначення покарання.

Кримінально-процесуальний закон виділяє кілька *структурних частин (елементів) судового розгляду*, що об'єднують процесуальні дії з чітко окресленим змістом:

- підготовча частина судового розгляду;
- судове слідство;
- судові дебати;
- останнє слово підсудного;
- постановлений і проголошення вироку.

Загальні положення (умови) судового розгляду - це сукупність встановлених КПК правил, які відображають характерні риси судового розгляду, спрямовані на виконання основних завдань та реалізацію принципів кримінального судочинства. До них відносяться:

- безпосередність, усність, безперервність судового розгляду;
- межі судового розгляду;
- незмінність складу суду при розгляді справи;
- головуючий у судовому засіданні;
- рівність прав сторін;
- учасники судового розгляду;
- розпорядок судового засідання;
- порядок винесення ухвал та постанов у судовому розгляді. Безпосередність, усність, безперервність судового розгляду полягає в тому,

що суд першої інстанції при розгляді справи повинен безпосередньо дослідити, перевірити всі докази по кримінальній справі, зібрані органами дізнання і досудового слідства; допитати підсудного, потерпілих, свідків, заслухати висновки спеціалістів чи експертів, оглянути речові докази, оголосити протоколи слідчих дій та інші документи (ч. 1 ст. 257 КПК). Вимога про безпосереднє дослідження доказів

не дозволяє суду замість безпосереднього їх сприйняття обмежитися вивченням та оголошенням матеріалів справи, в яких докази були закріплені під час проведення досудового слідства. Закон, як виняток, дозволяє оголосити в судовому засіданні показання підсудного, потерпілого та свідка (ст.ст. 301, 306 і 308 КПК), що вони дали їх під час проведення допитів при провадженні дізнання чи досудового слідства, в таких випадках:

- ❑ за наявності істотних суперечностей між показаннями підсудного, свідка і потерпілого, які вони дали на суді та під час дізнання або досудового слідства;
- ❑ у разі відмови підсудного давати показання на судовому слідстві та якщо справа розглядається у його відсутності;
- ❑ у разі неявки в судове засідання свідка або потерпілого, явка яких з тих чи інших причин неможлива;
- ❑ якщо справа розглядається у відсутності свідка, щодо якого здійснюються заходи безпеки;
- ❑ у разі винесення судом ухвали про відкладення розгляду справи, суд може допитати свідків, потерпілих та інших учасників судового розгляду, які з'явилися.

Судове засідання по кожній справі відбувається безперервно, крім часу, призначеного для відпочинку (ч. 2 ст. 257 КПК).

Із принципом безпосередності нерозривно пов'язана засада усності судового розгляду, яка полягає в тому, що судовий розгляд кримінальної справи, всі докази по справі, заявлені клопотання тощо підлягають усному обговоренню, але вся ця діяльність, яка проводиться усно, обов'язково фіксується в письмовій формі у протоколі судового засідання або технічними засобами фіксації.

Межі судового розгляду встановлені ст.ст. 275-278 КПК України. *Розгляд справи провадиться тільки відносно підсудних і тільки в межах пред 'явленого їм обвинувачення*. В разі необхідності доповнити чи змінити пред'явлене обвинувачення або порушити кримінальну справу по новому обвинуваченню чи щодо нових осіб суд додержується правил, установлених в ст.ст. 276, 277, 278 КПК.

Коли дані судового слідства вказують, що підсудний вчинив ще й інший злочин, по якому обвинувачення не було йому пред'явлено, суд за клопотанням прокурора, потерпілого чи його представника, не зупиняючи розгляду справи, виносить ухвалу, а суддя - постанову, якими про вчинення цього злочину повідомляє прокурора. У тих випадках, коли нове обвинувачення тісно зв'язане з початковим і окремий розгляд їх неможливий, вся справа повертається для додаткового розслідування. Під час судового розгляду до закінчення судового слідства прокурор вправі змінити пред'явлене особі обвинувачення.

Зміна обвинувачення не допускається, якщо цим будуть порушені правила про підсудність чи обов'язковість проведення досудового слідства. У цьому випадку за наявності до того підстав прокурор заявляє клопотання про повернення справи на додаткове розслідування. Прийшовши до переконання, що пред'явлене особі обвинувачення потрібно змінити, прокурор виносить постанову, в якій формулює нове обвинувачення та викладає мотиви прийнятого рішення. Якщо в постанові прокурора ставиться питання про застосування кримінального закону, який передбачає відповідальність за менш тяжкий злочин, чи про зменшення обсягу

обвинувачення, то суд роз'яснює потерпілому та його представнику їх право підтримувати обвинувачення у раніше пред'явленому обсязі.

Якщо потерпілий та його представник відмовились підтримувати обвинувачення у раніше пред'явленому обсязі, а також у всіх інших випадках, суд роз'яснює підсудному, що той буде захищатись в судовому засіданні від нового обвинувачення, після чого відкладає розгляд справи не менше ніж на три доби для надання підсудному, його захиснику і законному представнику можливості підготуватись до захисту проти нового обвинувачення. За клопотанням підсудного цей строк може бути скорочений. Після закінчення цього строку розгляд справи продовжується

Суд, встановивши під час судового слідства, що злочин вчинила будь-яка з осіб, не притягнутих до кримінальної відповідальності, за клопотанням прокурора, потерпілого або його представника виносить мотивовану ухвалу, а суддя - постанову, якими про вчинення цього злочину повідомляє прокурора або направляє все провадження в справі для проведення досудового слідства чи дізнання. *При дослідженні питання про межі судового розгляду слід обов'язково ознайомитися із статтями: Лукашкина Т.В. Пределы судебного разбирательства // Актуальні проблеми держави і права. - 2006. — Вип. 27; Ковбаса Ю.П. До питання недопустимості зміни обвинувачення на більш тяжке під час розгляду справи у суді по першій інстанції// Актуальні проблеми держави і права. - 2006. — Вип. 27.*

Незмінність складу суду при розгляді справи означає, що кожна справа повинна бути розглянута в одному й тому самому складі суддів. Якщо справа розглядалась колегіальним складом суду і один із суддів (народний засідатель), наприклад, через хворобу, позбавлений можливості продовжувати розгляд справи по суті, він обов'язково замінюється іншим суддею, чи народним засідателем, якщо неможливо відкласти розгляд справи на інший час. У таких випадках розгляд справи повинен розпочатись з самого початку, тобто з підготовчої частини судового засідання. У справі, яка розглядалась за участі народного засідателя, для розгляду якої необхідний значний час, може бути викликаний запасний народний засідатель, який перебуває в залі судового засідання з початку розгляду справи і в разі вибуття народного засідателя зі складу суду замінює його. Якщо запасний засідатель при цьому не вимагає відновлення судових дій із самого початку, розгляд справи може продовжуватись (ст. 259 КПК).

Головуючий у судовому засіданні керує судовим засіданням, спрямовуючи судове слідство на забезпечення здійснення сторонами своїх прав, усуває з судового слідства все те, що не стосується розглядуваної справи, і забезпечує належний високий рівень судового процесу. Коли хто-небудь з учасників судового розгляду заперечує проти дій головуючого, які обмежують або порушують їх права, це заперечення заноситься до протоколу.

Рівність прав сторін. До сторони обвинувачення КПК відносить прокурора, потерпілого, цивільного позивача та їх представників. До сторони захисту - підсудного, захисника, законного представника підсудного, цивільного відповідача, представника цивільного відповідача. Сторона обвинувачення (прокурор, а також потерпілий, цивільний позивач та їх представники) і сторона захисту (підсудний, захисник і законний представник, цивільний відповідач і його представник)

користуються рівними правами на заявлення відводів і клопотань, подання доказів, участь в їх дослідженні та доведенні їх переконливості, виступ у судових дебатах, оскарження процесуальних рішень суду.

Учасники судового розгляду. Розгляд справи в засіданні суду першої інстанції відбувається з участю підсудного, явка якого до суду є обов'язковою. Розгляд справи при відсутності підсудного допускається лише у виняткових випадках:

1) коли підсудний перебуває за межами України і ухиляється від явки до суду;

2) коли справу про злочин, за який не може бути призначено покарання у вигляді позбавлення волі, підсудний просить розглянути у його відсутності. Проте суд має право і в цьому разі визнати явку підсудного обов'язковою.

Участь прокурора в судовому засіданні є обов'язковою, крім випадків:

1) коли розглядаються справи про злочини, передбачені ч. 1 ст. 27 КПК;

2) коли він відмовився від підтримання державного обвинувачення. Прокурор пред'являє або підтримує пред'явлений цивільний позов, якщо

цього вимагає охорона прав фізичних чи юридичних осіб або державних інтересів. Захисник сприяє підсудному в здійсненні його прав і в захисті його законних інтересів. Захисник бере участь у судових дебатах, висловлюючи суду свою думку про значення перевірених доказів у справі, про наявність обставин, які виправдовують підсудного чи пом'якшують його відповідальність, а також свої міркування з приводу застосування кримінального закону та міри покарання. Потерпілий має право брати участь у судовому розгляді. Цивільний позивач і цивільний відповідач та їх представники мають право бути присутніми при розгляді справи в суді. У випадках, коли особа, яка бере участь у справі, не володіє мовою, якою провадиться судочинство, є німою або глухою, в судове засідання запрошується перекладач. У необхідних випадках в судове засідання може бути викликаний спеціаліст, який бере участь у судовому слідстві.

Розпорядок судового засідання - це процедура проведення судового засідання, форми спілкування суду з учасниками судового розгляду, послідовність та порядок проведення окремих судових дій. Підтримання порядку під час судового засідання покладається на головуючого. Всі учасники судового розгляду, а також всі присутні в залі судового засідання повинні беззаперечно виконувати розпорядження головуючого про додержання порядку в судовому засіданні. Всі учасники судового розгляду звертаються до суду, дають свої показання і роблять заяви стоячи. Відступати від цього правила можна лише з дозволу головуючого. Особи молодші за шістнадцять років, коли вони не є підсудними, потерпілими або свідками в справі, не допускаються до залу суду.

Якщо підсудний порушить порядок засідання або не підкориться розпорядженням головуючого, останній попереджає підсудного про те, що в разі повторення ним зазначених дій його буде видалено з залу засідання. При повторному порушенні порядку судового засідання підсудного за ухвалою суду можна видалити з залу засідання тимчасово або на весь час судового розгляду справи. У цьому випадку вирок після його винесення негайно оголошується підсудному.

В разі невиконання розпорядження головуючого прокурором, громадським обвинувачем, захисником чи громадським захисником головуючий робить їм

попередження. При дальшому непідкоренні будь-якої із зазначених осіб розпорядженням головуючого розгляд справи за ухвалою суду може бути відкладено, якщо неможливо без шкоди для справи замінити цю особу іншою. Одночасно суд повідомляє про це відповідно вищестоящого прокурора, Міністерство юстиції України, кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури.

За непідкорення розпорядженню головуючого або порушення порядку під час судового засідання свідок, потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач та інші громадяни несуть відповідальність за ч. 1 ст. 185^3 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Порядок винесення ухвал та постанов у судовому розгляді. В усіх питаннях, які вирішуються судом під час судового розгляду, суд виносить ухвали. Ухвали про направлення справи для провадження додаткового розслідування, про повідомлення прокурора про вчинення підсудним іншого злочину, обвинувачення по якому не було йому пред'явлено, про повідомлення прокурора про вчинення злочину будь-якою особою, яка не притягнена до кримінальної відповідальності, постановлення перед прокурором питання про притягнення до відповідальності свідка, потерпілого, експерта або перекладача за завідомо неправдиві показання, висновок чи неправильний переклад, про закриття справи, про обрання, зміну або скасування запобіжного заходу, про застосування заходів безпеки, про відводи і про призначення експертизи, а також окремі ухвали виносяться судом у нарадчій кімнаті і викладаються у вигляді окремого документа, який підписується всім складом суду. Всі інші ухвали можуть за розсудом суду виноситися або у зазначеному вище порядку, або після наради суддів на місці з занесенням ухвали до протоколу судового засідання. При одноособовому розгляді справи суддя виносить постанови. Ухвали (постанови), винесені судом (суддею) під час судового розгляду, підлягають оголошенню, крім ухвал (постанов) щодо вжиття заходів безпеки.

Судовий розгляд кримінальної справи починається з ***підготовчої частини***. У призначений для розгляду справи час головуючий відкриває судове засідання, оголошує, хто із учасників судового розгляду і викликаних осіб з'явився, і повідомляє про причини неявки відсутніх (ст. 284 КПК). У разі необхідності суд вживає заходів до з'ясування причин неявки викликаної особи чи осіб, та вживають необхідних заходів для забезпечення їх явки до суду, якщо неможливо далі розглядати справу без їх участі. У разі винесення судом ухвали про відкладення розгляду справи суд може допитати свідків, експерта або спеціаліста, потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача або їх представників, які з'явилися. Якщо після відкладення розгляду справи вона розглядається в тому ж складі суду, повторний виклик зазначених осіб у судове засідання провадиться лише в необхідних випадках. Якщо в судове засідання викликався перекладач, то головуючий роз'яснює йому обов'язок правильно робити потрібний переклад і попереджає його про відповідальність за ст. 383 КК за завідомо неправдивий переклад, про що відбирається підписка. Суд встановлює особу підсудного, з'ясовуючи його прізвище, ім'я, по батькові, місце, рік, місяць і день народження, місце проживання, заняття, сімейний стан та інші потрібні дані, що стосуються його особи. Після цього головуючий запитує підсудного, чи вручено йому і коли саме копію обвинувального висновку, а в справах, зазначених у ч. 1 ст. 27 КПК, - копію

скарги, копію постанови про порушення справи та повістку. У разі невручення підсудному зазначених документів або вручення їх у строк менший ніж три дні до розгляду справи в судовому засіданні, розгляд справи належить відкласти на три дні з обов'язковим врученням підсудному цих документів для ознайомлення. За несвоєчасного вручення підсудному зазначених документів справа може бути розглянута в судовому засіданні лише тоді, коли про це просить підсудний (ст. 286 КПК).

Після виконання зазначених вище дій головуючий оголошує учасникам судового розгляду склад суду, прізвище запасного народного засідателя, якщо він є, прізвище прокурора, захисника, перекладача, експерта та інших учасників судового засідання і роз'яснює кожному учаснику їх право на відвід складу суду. У випадку заявлення відводу питання про відвід вирішується судом згідно зі ст. 57 КПК.

Якщо учасники судового розгляду відводів не заявили, суд вирішує питання про можливість розгляду справи у випадку неявки кого-небудь з учасників судового розгляду або інших викликаних у судове засідання осіб.

Якщо суд визнає можливим почати слухання справи, головуючий видаляє свідків із зали судового засідання, роз'яснює права й обов'язки учасникам судового розгляду і розглядає заявлені клопотання про виклик нових свідків і експертів, про витребування і приєднання до справи нових доказів. При розгляді заявленого клопотання суд вислуховує думку прокурора та інших учасників судового розгляду і розв'язує ці клопотання мотивованою ухвалою, а суддя - постановою.

Судове слідство - це основна частина судового розгляду, в якій відбуваються остаточне дослідження й оцінка зібраних органами дізнання і досудового слідства у кримінальній справі доказів, вирішується головне питання кримінальної справи - про винуватість чи невинуватість особи, притягнутої до кримінальної відповідальності, та застосування або незастосування до неї заходів кримінально-правового впливу.

Судове слідство починається з читання обвинувального висновку. Обвинувальний висновок оголошує прокурор, за згодою сторін - тільки резолютивну частину обвинувального висновку. У справах приватного обвинувачення (ч. 1 ст. 27 КПК) скаргу зачитує сам потерпілий чи його представник, а позовну заяву -цивільний позивач або його представник.

Після оголошення цих документів головуючий роз'яснює підсудному, а якщо підсудних кілька - кожному з них, суть обвинувачення і запитує, чи зрозуміле їм обвинувачення, чи визнають вони себе винними і чи бажають давати показання. Якщо в справі заявлено цивільний позов, головуючий запитує підсудного і цивільного відповідача, чи визнають вони заявлений позов. Обвинувачення повинно бути роз'яснено у формі, доступній для підсудного.

Мотивована відповідь підсудного на запитання, чи визнає він себе винним і чи даватиме показання, може бути врахована судом при визначенні недоцільним дослідження доказів під час судового слідства, оскільки суд має право, якщо проти цього не заперечують учасники судового розгляду, визнати недоцільним дослідження доказів щодо тих фактичних обставин справи та розміру цивільного позову, які ніким не оспорюються (ст.299 КПК). При цьому суд з'ясовує, чи правильно розуміють підсудний та інші учасники судового розгляду зміст цих

обставин, чи немає сумнівів у добровільності та істинності їх позиції, а також роз'яснює їм, що у такому разі вони будуть позбавлені права оспорювати ці фактичні обставини справи та розмір цивільного позову в апеляційному порядку. Якщо для вирішення питання щодо обсягу доказів, які досліджуватимуться, необхідно допитати підсудного, суд вирішує його після допиту підсудного. У разі, якщо суд обмежив дослідження фактичних обставин справи допитом підсудного (ч. 3 ст. 299 КПК), він після допиту останнього оголошує судове слідство закінченим і переходить до судових дебатів. *При дослідженні питання щодо скороченого судового розгляду кримінальної справи слід звернутися до: Шаренко С. Проблеми скороченого судового розгляду кримінальної справи // Вісник Академії правових наук України. - 2005. - № 1.*

Допит підсудного, якщо він не відмовляється від дачі показань, проводиться обов'язково (ст. 299 КПК).

Звичайним порядком дослідження доказів є такий:

- допит підсудного;
- допит потерпілого;
- допит свідків;
- заслуховування висновку експерта;
- огляд речових доказыв;
- огляд та оголошення документів. Причому останні дві судові дії можуть проводитись одразу після допиту певної особи, якщо вони пов'язані з показаннями цієї особи.

Допит підсудного починається з пропозиції головуючого дати в справі показання, після чого підсудного допитують прокурор, потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач, їх представники, захисник. Після цього підсудному можуть задати питання інші підсудні. Потім підсудного допитують суддя та народні засідателі. Суд має право протягом всього допиту підсудного учасниками судового розгляду задавати йому питання для уточнення і доповнення його відповідей. Допит підсудного у відсутності іншого підсудного допускається за мотивованою ухвалою суду тільки у виняткових випадках, якщо цього вимагають інтереси справи або безпека підсудного.

Після повернення підсудного до зали суду головуючий ознайомлює його з показаннями, що були дані у його відсутності, та надає йому можливість задавати питання підсудному, що був допитаний у його відсутності, а також дати пояснення з приводу цих показань. У судовому засіданні підсудний має право користуватися нотатками (ст. 300 КПК). Якщо підсудний, який раніше відмовився давати показання, змінив своє попереднє рішення і заявив про бажання дати показання, суд зобов'язаний допитати його, і внести своїм рішенням зміни до встановленого ним порядку судового слідства. Відповідно до ст. 301 КПК оголошення показань підсудного дозволяється: 1) за наявності істотних суперечностей між його показаннями; 2) у разі відмови підсудного давати показання на судовому слідстві; 3) якщо справа розглядається за відсутності підсудного.

Після допиту підсудного суд переходить до допиту свідків, потерпілих та інших учасників процесу. Порядок допиту свідків і потерпілих при провадженні судового слідства встановлений ст.ст. 302-308 КПК. Перед дачею кожним свідком

чи потерпілим показань головуючий встановлює його особу, роз'яснює свідкові його права та обов'язок повідомляти все, що він знає в справі, та попереджає його про кримінальну відповідальність за ст.ст. 384 і 385 КК за дачу суду завідомо неправдивих показань і за відмову давати показання. Потерпілого головуючий попереджає про кримінальну відповідальність тільки за ст. 384 КК, за завідомо неправдиві показання, оскільки давати показання - це право потерпілого.

Свідки допитуються по одному за відсутності інших, ще не допитаних свідків.

Кожному свідкові перед допитом задаються питання, щоб з'ясувати його стосунки з підсудним і потерпілим, та пропонується розповісти все те, що йому відомо в справі. Після того, як свідок розповів усе, що йому відомо в справі, його допитують прокурор, потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач, захисник, підсудний, суддя та народні засідателі. Якщо свідка викликано в судове засідання за клопотанням прокурора або інших учасників судового розгляду, запитання цьому свідкові ставить спочатку той учасник судового розгляду, за клопотанням якого свідка викликано. Суд протягом усього допиту свідка учасниками судового розгляду має право ставити йому запитання для уточнення і доповнення відповідей.

Для забезпечення безпеки свідка, який підлягає допиту, суд за власною ініціативою або за клопотанням прокурора, адвоката чи самого свідка виносить мотивовану ухвалу про проведення допиту свідка з використанням технічних засобів з іншого приміщення, у тому числі за межами приміщення суду, та надання права учасникам процесу слухати його показання, ставити запитання та слухати відповіді на них. У разі, якщо існує загроза ідентифікації голосу свідка, допит може супроводжуватися створенням акустичних перешкод. Якщо допитати свідка з використанням технічних засобів неможливо, суд допитує його за відсутності підсудного. Допитаний свідок видаляється із зали судового засідання. Після повернення підсудного до зали суду головуючий знайомить його з показаннями свідка і надає йому можливість дати пояснення з цього приводу. Підсудний і учасники судового розгляду мають право ставити запитання свідкові. Свідок відповідає на запитання у відсутності підсудного. Допитані свідки залишаються в залі судового засідання і не можуть залишити її до закінчення судового розгляду без дозволу головуючого (ст. 303 КПК). Кожного свідка можна додатково допитати в присутності інших уже допитаних свідків або на очній ставці.

Потерпілий допитується за правилами допиту свідків. Допит потерпілого проводиться перед допитом свідків (ст. 308 КПК).

Свідкові, потерпілому або підсудному під час судового слідства можуть бути пред'явлені для впізнання особа чи предмет. Пред'явлення для впізнання проводиться після того, як впізнаючий при допиті вкаже на ознаки, за якими він може впізнати особу чи предмет. При пред'явленні особи чи предмета для впізнання впізнаючий повинен вказати, чи впізнає він особу або предмет і за якими саме ознаками.

При провадженні судового слідства може бути призначено і проведено судову експертизу. Експертиза у судовому слідстві може призначатися як за клопотанням учасників процесу, так і з ініціативи суду. За необхідності призначення експертизи у судовому розгляді суд з'ясовує можливість проведення її в судовому засіданні та

викликає експерта, який проводив експертизу на досудовому слідстві, а якщо експертиза не проводилась - іншу особу, яка має необхідні спеціальні знання. Експерт у судовому засіданні бере участь у дослідженні доказів і може з дозволу суду ставити запитання підсудному, потерпілому і свідкам про обставини, які мають значення для його висновку. Після з'ясування обставин, що мають значення для висновку експерта, головуючий пропонує прокуророві, підсудному, його захисникові та іншим учасникам судового розгляду подати у письмовому вигляді питання, які вони бажають поставити експертові. Суд обмірковує ці питання, враховуючи при цьому думку учасників судового розгляду, усуває ті з них, які не стосуються справи або не належать до компетенції експерта, а також формулює ті питання, які він ставить перед експертом з власної ініціативи. Після цього суд виносить ухвалу, а суддя - постанову, в якій викладає поставлені на вирішення експертизи питання. Ці питання передаються експерту, який складає висновок.
Після оголошення висновку експертові можуть задаватися питання для роз'яснення і доповнення його висновку. Питання експертові спочатку задає прокурор, потім потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач, їх представники, захисник, підсудний, суддя та народні засідателі.

Речові докази повинні бути оглянуті судом і пред'явлені учасникам судового розгляду, а коли це необхідно, - свідкам і експертам. Особи, яким пред'явлені речові докази, можуть звертати увагу суду на ті або інші особливості, які мають значення для вирішення справи, про що відмічається в протоколі судового засідання. Огляд речових доказів, які не можна доставити в судове засідання, проводиться в разі необхідності на місці їх знаходження.

Документи, що є доказами в справі, повинні бути оглянуті або оголошені в судовому засіданні. Ці дії можуть провадитися як за ініціативою суду, так і за клопотанням учасників судового розгляду в будь-який момент судового слідства.

Суд, визнавши необхідним оглянути місце події, проводить огляд з участю прокурора, підсудного, його захисника, потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача та їх представників, а коли цього вимагають обставини справи, - то й з участю свідків і експертів. Прибувши на місце огляду, головуючий оголошує судове засідання продовженим, і суд приступає до огляду. При цьому підсудному, свідкам, потерпілому та експертам можуть бути поставлені у зв'язку з оглядом запитання. Обвинувач, підсудний, його захисник та інші учасники судового розгляду мають право при огляді звертати увагу суду на все те, що, на їх думку, може сприяти з'ясуванню обставин справи. Про проведення огляду і його результати зазначається в протоколі судового засідання.

З метою перевірки і уточнення фактичних даних, одержаних у ході судового слідства, суд мотивованою ухвалою, а суддя - постановою вправі доручити органу, який проводив розслідування, виконати певні слідчі дії. В ухвалі (постанові) зазначається, для з'ясування яких обставин і які саме слідчі дії необхідно провести, та встановлюється строк виконання доручення. Особа, яка виконує доручення, проводить відповідну слідчу дію з додержанням вимог КПК. Протокол слідчої дії та інші здобуті докази передаються суду, який дав доручення. Протокол слідчої дії та інші докази, що надійшли від органу, який виконував доручення, досліджуються в судовому засіданні і приєднуються до справи. *Детальніше щодо судових доручень*

слід звернутися до: Шаренко СЯ. Проблеми застосування інституту судових доручень у кримінальному процесі // Вісник Верховного Суду України. - 2005. - № 9.

Після розгляду судом усіх доказів, що є в справі, головуючий опитує учасників судового розгляду, чи бажають вони доповнити судове слідство і чим саме. У разі заявлення клопотань суд їх обговорює і розв'язує, про що виносить ухвалу, а суддя -постанову. Після розв'язання клопотань і виконання додаткових дій головуючий оголошує судове слідство закінченим.

По закінченні судового слідства суд переходить до судових дебатів. Це промови прокурора, потерпілого і його представника, цивільного позивача, цивільного відповідача або їх представників, захисника, підсудного. Учасники судового розгляду мають право в судових дебатах посилатися тільки на ті докази, що були досліджені в судовому засіданні. Якщо під час судових дебатів виникне потреба надати нові докази, суд відновлює судове слідство. Після закінчення відновленого судового слідства суд знову відкриває судові дебати щодо додаткового дослідження обставин. Суд не має права обмежувати тривалість судових дебатів певним часом. Головуючий зупиняє учасників судових дебатів лише в тих випадках, якщо вони в промовах виходять за межі справи, що розглядається. Після закінчення промов учасники судових дебатів мають право обмінятися репліками. Право останньої репліки належить підсудному.

Після промови захисника або підсудного головуючий оголошує судові дебати закінченими і надає ***останнє слово підсудному.***

Суд не має права обмежувати тривалість останнього слова підсудного, а також задавати при цьому питання. Якщо підсудний в останньому слові повідомить про нові обставини, що мають істотне значення для правильного вирішення справи, суд зі своєї ініціативи, а також за клопотанням прокурора чи інших учасників судового розгляду відновлює судове слідство. По закінченні відновленого судового слідства суд відкриває судові дебати щодо додатково досліджених обставин і надає останнє слово підсудному (ст. 319 КПК).

Після останнього слова підсудного суд негайно видаляється до нарадчої кімнати для постановлення вироку, про що головуючий оголошує присутнім у залі судового засідання.

Вирок - це акт правосуддя, який постановляється і проголошується ім'ям України. Вирок суду повинен бути законним і обґрунтованим та постановлений лише на тих доказах, що були розглянуті в судовому засіданні. Законність вироку - це його повна відповідність вимогам кримінального та кримінально-процесуального закону, а за наявності цивільного позову - також нормам цивільного права. Законним може бути лише той вирок, який постановлений у результаті процесу, проведеного у повній відповідності із кримінально-процесуальним законодавством. Обґрунтованість вироку - це відповідність висновків суду, викладених у вироку, фактичним обставинам справи, встановленим дослідженими у судовому засіданні допустимими доказами. Суд обґрунтовує вирок лише на тих доказах, які були розглянуті в судовому засіданні. Суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному і об'єктивному розгляді всіх обставин справи в їх сукупності, керуючись законом.

Вирок постановляється в окремому приміщенні - нарадчій кімнаті. Під час наради і постановлення вироку в нарадчій кімнаті можуть бути лише судді, які входять до складу суду в даній справі. Присутність у нарадчій кімнаті запасних суддів або секретаря судового засідання та інших осіб не допускається. З настанням нічного часу суд вправі перервати нараду для відпочинку. Судді не мають права розголошувати міркування, що висловлювались у нарадчій кімнаті.

Постановляючи вирок, суд повинен вирішити такі ***питання:***

1) чи мало місце діяння, у вчиненні якого обвинувачується підсудний;

2) чи має це діяння склад злочину і якою саме статтею кримінального закону він передбачений;

3) чи винен підсудний у вчиненні цього злочину;

4) чи підлягає підсудний покаранню за вчинений ним злочин;

5) чи є обставини, що обтяжують або пом'якшують покарання підсудного, і які саме;

6) яка саме міра покарання повинна бути призначена підсудному і чи повинен він її відбувати;

7) чи підлягає задоволенню пред'явлений цивільний позов, на чию користь та в якому розмірі, і чи підлягають відшкодуванню збитки, заподіяні потерпілому, а також кошти, витрачені закладом охорони здоров'я на його стаціонарне лікування, якщо цивільний позов не був заявлений;

8) що зробити з майном, описаним для забезпечення цивільного позову і можливої конфіскації майна;

9) що зробити з речовими доказами, зокрема з грошима, цінностями та іншими речами, нажитими злочинним шляхом;

10) на кого повинні бути покладені судові витрати і в якому розмірі;

11) який запобіжний захід слід обрати щодо підсудного;

12) чи слід у випадках, передбачених ст. 96 КК України, застосовувати до підсудного примусове лікування;

13) чи необхідно застосувати до підсудного заходи безпеки.

Коли підсудний обвинувачується у вчиненні декількох злочинів, суд вирішує питання, чи мало місце діяння, у вчиненні якого обвинувачується підсудний; чи має це діяння склад злочину і якою саме статтею кримінального закону він передбачений; чи винен підсудний у вчиненні цього злочину; чи підлягає підсудний покаранню за вчинений ним злочин; чи є обставини, що обтяжують або пом'якшують покарання підсудного, і які саме; яка саме міра покарання повинна бути призначена підсудному і чи повинен він її відбувати; окремо по кожному злочину.

Якщо у вчиненні злочину обвинувачується декілька осіб, суд вирішує питання окремо щодо кожного з підсудних.

Перед тим, як постановити вирок, відбувається нарада суддів під керівництвом головуючого.

Головуючий ставить на вирішення суду питання, зазначені в ст. 324 КПК. При цьому він повинен ставити кожне питання в такій формі, щоб на нього можна було дати тільки позитивну або негативну відповідь. При вирішенні кожного окремого

питання ніхто з суддів не має права утримуватися від голосування. Головуючий голосує останнім. Всі питання вирішуються простою більшістю голосів.

Коли під час наради при постановленні вироку суд визнає необхідним з'ясувати будь-яку обставину, яка має значення для справи, то він, не постановляючи вироку, своєю ухвалою, а суддя - постановою відновлює судове слідство в справі. Слідство при цьому належить провадити в межах з'ясування обставин, які викликали його відновлення. Після закінчення відновленого судового слідства, залежно від його результатів, суд відкриває судові дебати з приводу додатково досліджених обставин, надає підсудному останнє слово і виходить до нарадчої кімнати, щоб постановити вирок або, якщо дослідження цих обставин в суді виявилося неможливим, щоб винести ухвалу про направлення справи на додаткове розслідування.

Розв'язавши питання, що підлягають вирішенню в нарадчій кімнаті, суд складає вирок. Вирок повинен бути написаний одним із суддів, який брав участь у його постановленні. Вирок повинен складатися з трьох частин - вступної, мотивувальної і резолютивної. Виправлення у вироку повинні бути застережені та підписані всіма суддями в нарадчій кімнаті до проголошення його.

Вирок суду може бути обвинувальний або виправдувальний. Обвинувальний вирок і виправдувальний вирок повинні бути судом мотивовані.

Обвинувальний вирок не може ґрунтуватися на припущеннях і постановляється лише при умові, коли в ході судового розгляду винність підсудного у вчиненні злочину доведена.

Якщо підсудний визнається винним у вчиненні злочину, суд постановляє обвинувальний вирок і призначає підсудному покарання, передбачене кримінальним законом. Суд постановляє обвинувальний вирок і звільняє засудженого від відбування покарання на підставах, передбачених ст. 80 КК України.

Виправдувальний вирок постановляється у випадках, коли не встановлено події злочину, коли в діянні підсудного немає складу злочину, а також коли не доведено участі підсудного у вчиненні злочину.

Виправдувальний вирок за відсутністю події злочину постановляється у разі, якщо судовим розглядом встановлено, що діяння, у вчиненні якого обвинувачувався підсудний, взагалі не мало місця або відсутній причинний зв'язок між діянням підсудного і шкідливими наслідками, що настали.

Виправдувальний вирок за відсутністю в діянні підсудного складу злочину виноситься у разі, якщо встановлено, що діяння, яке ставилось у вину підсудному, вчинено не даною особою, а іншою або ж воно не передбачене чи не розцінюється кримінальним законом як злочин, зокрема, якщо воно лише формально містить ознаки злочину, але через малозначність не становить суспільної небезпеки; діяння вчинені в стані необхідної оборони чи крайньої необхідності тощо.

За недоведеністю участі підсудного у вчиненні злочину виправдувальний вирок постановляється лише тоді, коли факт суспільно небезпечного діяння встановлено, але досліджені судом докази виключають або не підтверджують вчинення його підсудним.

Якщо при постановленні виправдувального вироку за недоведеністю участі підсудного у вчиненні злочину особа, яка вчинила цей злочин, залишається не виявленою, суд після набрання вироком законної сили виносить ухвалу про

направлення справи прокурору для вжиття заходів до встановлення особи, винної у вчиненні цього злочину.

Вирок повинен складатися з трьох частин - вступної, мотивувальної і резолютивної.

У *вступній частині* вироку вказується, що він постановлений ім'ям України відповідно до ст. 321 КПК, зазначається назва суду, який виносить вирок, місце і час постановлення вироку, склад суду, секретар, учасники судового розгляду, перекладач, якщо він брав участь у судовому засіданні, прізвище, ім'я та і батькові підсудного, рік, місяць і день його народження, місце народження і місце проживання, заняття, освіта, сімейний стан та інші відомості про особу підсудного, що мають значення для справи, і кримінальний закон, що передбачає злочин, у вчиненні якого обвинувачується підсудний.

Мотивувальна частина обвинувального вироку повинна містити формулювання обвинувачення, визнаного судом доведеним, з зазначенням місця, часу, способу вчинення та наслідків злочину, форми вини і мотивів злочину. В цій частині вироку наводяться обставини, які визначають ступінь тяжкості вчиненого злочину, та докази, на яких ґрунтується висновок суду щодо кожного підсудного, з зазначенням мотивів, з яких суд відкидає інші докази; обставини, що пом'якшують або обтяжують покарання; мотиви зміни обвинувачення; у разі визнання частини обвинувачення необґрунтованою - підстави для цього.

Суд зобов'язаний також мотивувати призначення покарання у виді позбавлення волі, якщо санкція кримінального закону передбачає й інші покарання, не зв'язані з позбавленням волі; звільнення від відбування покарання з випробуванням; призначення покарання нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті Особливої частини КК України, або перехід до іншого більш м'якого основного виду покарання, не зазначеного в санкції статті за цей злочин; звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років, та у зв'язку з закінченням строків давності виконання обвинувального вироку.Якщо суд відповідно до ст. 96 КК України визнав за необхідне застосувати до підсудного примусове лікування, в мотивувальній частині вироку зазначаються мотиви такого рішення.

Мотивувальна частина виправдувального вироку повинна містити формулювання обвинувачення, яке пред'явлене підсудному і визнане судом недоведеним, а також підстави для виправдання підсудного з зазначенням мотивів, з яких суд відкидає докази обвинувачення. Не допускається включення у вирок формулювань, які ставлять під сумнів невинність виправданого.

У мотивувальній частині вироку викладаються підстави для задоволення або відхилення цивільного позову, а також підстави для відшкодування матеріальних збитків, також підстави та мотиви визнання процесуальних дій або оперативно-розшукових заходів такими, які були проведені із порушенням законодавства.

В резолютивній частині обвинувального вироку повинні бути зазначені: прізвище, ім'я та по батькові підсудного; кримінальний закон, за яким підсудного визнано винним; покарання, призначене підсудному по кожному з обвинувачень, що визнані судом доведеними; остаточна міра покарання, обрана судом; початок строку відбуття покарання; тривалість іспитового строку, якщо застосовано звільнення від

відбування покарання з випробуванням; рішення про цивільний позов, процесуальні дії або оперативно-розшукових заходи, проведені із порушенням законодавства; рішення про речові докази і судові витрати; рішення про залік попереднього ув'язнення; рішення про запобіжний захід до набрання вироком законної сили і вказівка про порядок і строк оскарження вироку. У випадках, передбачених ст. 54 КК України, у резолютивній частині обвинувального вироку викладається рішення про звернення з поданням до

відповідних державних органів про позбавлення засудженого військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу.

У випадках, передбачених ст. 96 КК України, у резолютивній частині вироку зазначається рішення суду застосувати до підсудного примусове лікування.

Міра покарання повинна бути визначена таким чином, щоб при виконанні вироку не виникло ніяких сумнівів щодо виду і розміру покарання, призначеного судом.

Коли підсудному було пред'явлено декілька обвинувачень і деякі з них не були доведені, то у резолютивній частині вироку повинно бути зазначено, по яких з них підсудний виправданий, а по яких - засуджений.

Якщо підсудний визнається винним, але звільняється від відбування покарання, суд зазначає про це в резолютивній частині вироку.

Коли призначається покарання нижче від найнижчої межі, передбаченої законом за даний злочин, у резолютивній частині вироку робиться посилання на ст. 69 КК України і зазначається обрана судом міра покарання.

У разі звільнення від відбування покарання з випробуванням відповідно до ст.ст. 75-79 і 104 КК України, у резолютивній частині вироку зазначаються тривалість іспитового строку, обов'язки, покладені на засудженого, а також трудовий колектив або особа, на які, за їх згодою або на їх прохання, суд покладає обов'язок по нагляду за засудженим і проведенню з ним виховної роботи.

В резолютивній частині виправдувального вироку зазначається прізвище, ім'я та по батькові виправданого; вказується, що підсудний в пред'явленому обвинуваченні визнаний невинним і по суду виправданим; вказується про скасування запобіжного заходу, про скасування заходів до забезпечення цивільного позову і можливої конфіскації майна, про речові докази, судові витрати і про порядок та строк оскарження вироку.

Вирок підписують усі судді чи один суддя, коли справа розглядалась ним одноособово. Суддя, який залишився в меншості, має право викласти письмово свою *окрему думку*, яка приєднується до справи, але оголошенню не підлягає.

Після підписання вироку судді повертаються до залу засідання, де головуючий або один з суддів проголошує вирок. Всі присутні в залі судового засідання, в тому числі і склад суду, заслухують вирок стоячи. Головуючий роз'яснює підсудному, його законному представникові, а також потерпілому, цивільному позивачеві, цивільному відповідачеві та їх представникам зміст вироку, строки і порядок його оскарження та право подати клопотання про помилування. Якщо підсудний не володіє мовою, якою постановлено вирок, то після його проголошення перекладач зачитує вирок підсудному його рідною мовою або іншою мовою, якою він володіє.

При виправданні підсудного чи звільненні його від відбуття покарання або при засудженні його до покарання, не зв'язаного з позбавленням волі, суд, якщо підсудний перебуває під вартою, негайно звільняє його з-під варти в залі судового засідання.

Копія вироку вручається засудженому або виправданому в триденний строк після проголошення вироку. Якщо вирок складений мовою, якої не знає засуджений чи виправданий, йому повинен бути вручений письмовий переклад вироку на його рідній мові або на мові, якою він володіє.

Суд, що розглядає справу по першій інстанції, при наявності підстав, передбачених ст. 23 КПК, виносить окрему ухвалу, а суддя - окрему постанову.

Повернення справи на додаткове розслідування зі стадії судового розгляду можливо:

- з мотивів неповноти або неправильності досудового слідства - лише тоді, коли ця неповнота або неправильність не може бути усунута в судовому засіданні. Досудове слідство визнається неповним, якщо під час його провадження всупереч вимогам ст.ст. 22, 64 КПК не були досліджені або були поверхово чи однобічно досліджені обставини, які мають істотне значення для правильного вирішення справи. Неправильним досудове слідство визнається в разі, коли органами досудового слідства при вчиненні процесуальних дій і прийнятті процесуальних рішень були неправильно застосовані або безпідставно не застосовані норми кримінально-процесуального чи кримінального закону і без усунення цих порушень справа не може бути розглянута у суді;
- у зв'язку з істотним порушенням кримінально-процесуального законодавства;
- у зв'язку із необхідністю вирішення питання про нове обвинувачення щодо підсудного - якщо нове обвинувачення тісно пов'язане із справою, яка розглядається;
- у зв'язку з необхідністю притягнення до кримінальної відповідальності інших осіб.

Якщо виникне питання про повернення справи на додаткове розслідування, суд, вислухавши думку прокурора та інших учасників судового розгляду, вирішує це питання мотивованою ухвалою, а суддя - постановою в нарадчій кімнаті.

Якщо під час судового розгляду справи будуть установлені підставі для закриття справи, передбачені п. 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11 ст. 6 і ст.ст. 7, 7^2, 8, 9, 10, 111 КПК, суд, вислухавши думку учасників судового розгляду і висновок прокурора, своєю мотивованою ухвалою, а суддя - постановою, ***закриває справу***.

Суд своєю ухвалою (постановою) закриває справу, якщо прокурор відмовився підтримувати державне обвинувачення, а потерпілий не бажає скористатися правом на підтримання обвинувачення.

Суд своєю ухвалою (постановою) закриває справу про злочин, зазначений у ч. 1 ст. 27 КПК (тобто у справах приватного обвинувачення), за примирення сторін чи у зв'язку з неявкою потерпілого в судове засідання без поважних причин.

Тема 18. Апеляційне провадження

Поняття і значення стадії апеляційного провадження.

Основні риси апеляційного провадження. Завдання стадії апеляційного провадження. Мета апеляції. Об'єкти апеляційного оскарження.

Загальні положення стадії апеляційного провадження. Свобода оскарження судових рішень. Перевірка законності і обґрунтованості рішення суду першої інстанції. Перевірка законності та обґрунтованості судового рішення в межах поданої апеляції. Активна позиція апеляційного суду в доказуванні. Заборона погіршення становища засудженого. Короткостроковість термінів подання апеляції. Обов'язковість виконання вказівок суду апеляційної інстанції для судів нижчого рівня, прокурора та органів розслідування.

Суб'єкти стадії апеляційного провадження.

Процесуальний порядок і строки розгляду в суді кримінальних справ у апеляційному провадженні.

Процесуальні засоби діяльності в стадії апеляційного провадження.

Етапи стадії апеляційного провадження.

Подання апеляції. Вимоги до апеляції. Основні та додаткові вимоги до апеляції. Процесуальний порядок подання апеляції на вирок, ухвалу чи постанову суду першої інстанції.

Розгляд справи за апеляцією. Попередній розгляд справи апеляційним судом. Процесуальний порядок попереднього розгляду справи. Рішення, які може прийняти при попередньому розгляді справи апеляційний суд. Розгляд справи в суді апеляційної інстанції. Процесуальний порядок розгляду справи. Подання нових (додаткових) матеріалів.

Перевірка вироків і постанов про застосування чи незастосування примусових заходів виховного і медичного характеру, ухвалених місцевими судами.

Порядок перевірки ухвал і постанов місцевих судів, зазначених у ч. 2 ст. 347 КПК України.

Підстави для скасування або зміни судових рішень при розгляді справи в апеляційному суді. Однобічність або неповнота дізнання, досудового чи судового слідства. Невідповідність висновків суду першої інстанції фактичним обставинам справи. Істотні порушення вимог кримінально-процесуального закону. Неправильне застосування кримінального закону. Невідповідність призначеного судом покарання ступені тяжкості злочину та особі засудженого.

Кінцеві рішення стадії апеляційного провадження. Порядок постановленя вироку, постанови, ухвали апеляційного суду. Зміст і форма вироку, постанови, ухвали апеляційного суду.

Звернення до виконання вироку, постанови, ухвали апеляційного суду.

Термін „*апеляція*" має декілька значень: 1) одна з форм оскарження судових рішень; 2) форма звернення до апеляційного суду з метою перегляду рішення місцевого суду, який розглянув справу; 3) привід до початку апеляційного провадження; 4) форма перевірки судових рішень (О.Ю. Костюченко).

Апеляційне провадження є самостійною стадією кримінального процесу змістом якої є перевірка за апеляціями сторін законності та обґрунтованості рішень місцевих судів, які не набрали законної сили. Апеляційне провадження не є обов'язковою стадією кримінального процесу.

Процесуальна діяльність у стадії апеляційного провадження здійснюється на підставі наступних *загальних положень:* свобода оскарження судових рішень; перевірка законності і обґрунтованості рішення суду першої інстанції; перевірка законності та обґрунтованості судового рішення тільки в межах поданої апеляції; активна позиція апеляційного суду в доказуванні; заборона погіршення становища засудженого; короткостроковість термінів подання апеляції; розгляд справ у суді апеляційної інстанції відбувається у відкритому засіданні; обов'язковість виконання вказівок суду апеляційної інстанції для судів нижчого рівня, прокурора та органів розслідування (Л.М. Лобойко).

Апеляція, відповідно до ст. 347 КПК України, *може бути подана:*

1) на вироки, які не набрали законної сили, ухвалені місцевими судами;

2) на постанови про застосування чи незастосування примусових заходів виховного і медичного характеру, ухвалені місцевими судами.

Апеляція також може бути подана:

1) на ухвали (постанови), ухвалені місцевим судом, про закриття справи або направлення справи на додаткове розслідування;

2) на окремі ухвали (постанови), ухвалені місцевим судом;

3) на інші постанови місцевих судів у випадках, передбачених КПК.

Використовуючи *дослідження В.Т. Маляренко* (Маляренко В.Т. Про подання апеляцій на судові рішення у кримінальних справах // *Вісник Верховного Суду України. - 2002. - № 1*) та враховуючи внесені зміни та доповнення до КПК України, до цих постанов можливо віднести такі: 1) про відмову в застосуванні заходів безпеки або про їх скасування (ст. 52^5 КПК); 2) про надання дозволу на проведення окремих оперативно-розшукових заходів (ст. 97 КПК); 3) про відмову в порушенні кримінальної справи (ст. 99^1 КПК); 4) про законність або незаконність затримання особи (ст. 106 КПК); 5) про взяття особи під варту або про відмову в цьому (ст. 165^2 КПК); 6) про продовження строку тримання під вартою або про відмову в цьому (ст. 165^3 КПК); 7) про відмову в проведенні обшуку (ст. 177 КПК); 8) про направлення обвинуваченого на стаціонарну судово-медичну або судово-психіатричну експертизу або про відмову в такому направленні (ст. 205 КПК); 9) за скаргою на постанову органу дізнання, слідчого та прокурора про відмову в порушенні кримінальної справи (ст. 236^2 КПК); 10) за скаргою на постанову органів дізнання, слідчого та прокурора про закриття справи (ст. 236^6 КПК); 11) у справах приватного обвинувачення про відмову в порушенні кримінальної справи (ст. 251 КПК); 12) про залишення апеляції без розгляду у зв'язку з порушенням вимог ст. 350 КПК (ст. 352 КПК); 13) про залишення апеляції без розгляду за пропуском строку оскарження (ст. 353 КПК); 14) про відмову у відновленні строку на апеляційне оскарження або про відновлення такого строку (ст. 352 КПК); 15) про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання або заміну невідбутої частини покарання більш м'яким (ст. 407 КПК); 16) з питань звільнення від покарання за хворобою (ст. 408 КПК); 17) з питань скасування звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. 408^2

КПК); 18) з питань скасування звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років (ст. 408^3 КПК); 19) з питань заміни штрафу покаранням у виді громадських робіт, виправних робіт штрафом, обмеження або позбавлення волі службовим обмеженням, позбавлення волі триманням у дисциплінарному батальйоні (ст. 410 КПК); 20) з питань застосування судом примусового лікування до засуджених, які є алкоголіками чи наркоманами, і його припинення (ст. 411^1 КПК); 21) з питань розгляду клопотання про зняття судимості (ст. 414 КПК); 22) про застосування, скасування або зміну примусових заходів медичного характеру (ст. 424 КПК); 23) за скаргою на постанову слідчого, прокурора про закриття справи і застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру (ст. 449 КПК); 24) за постановою судді з розгляду скарги на постанову про порушення кримінальної справи (ст. 236^8 КПК).

Апеляцію мають право подати:

1) засуджений, його законний представник і захисник - у частині, що стосується інтересів засудженого;

2) виправданий, його законний представник і захисник - у частині мотивів і підстав виправдання;

3) законний представник, захисник неповнолітнього та сам неповнолітній, щодо якого застосовано примусовий захід виховного характеру, - у частині, що стосується інтересів неповнолітнього;

4) законний представник та захисник особи, щодо якої вирішувалося питання про застосування примусового заходу медичного характеру;

5) обвинувачений, щодо якого справу закрито, його законний представник і захисник - у частині мотивів і підстав закриття справи;

6) обвинувачений, щодо якого справу направлено на додаткове розслідування, його законний представник і захисник - у частині мотивів і підстав направлення справи на додаткове розслідування;

7) цивільний відповідач або його представник - в частині, що стосується вирішення позову;

8) прокурор, який брав участь у розгляді справи судом першої інстанції, а також прокурор, який затвердив обвинувальний висновок, - у межах обвинувачення, що підтримував прокурор, який брав участь у розгляді справи судом першої інстанції;

9) потерпілий і його представник - у частині, що стосується інтересів потерпілого, але в межах вимог, заявлених ними в суді першої інстанції;

10) цивільний позивач або його представник - у частині, що стосується вирішення позову;

11) особа, щодо якої винесено окрему ухвалу (постанову) суду;

12) інші особи у випадках, передбачених КПК.

Апеляція (крім випадків, передбачених ч. 5 ст. 349 КПК) подається через суд, який постановив вирок, ухвалу чи постанову. Якщо апеляція подана безпосередньо до суду апеляційної інстанції, він надсилає її до суду першої інстанції для виконання вимог, передбачених ст.ст. 350 і 351 КПК.

Апеляція на вирок, ухвалу чи постанову суду першої інстанції, якщо інше не передбачено КПК, може бути подана протягом *п'ятнадцяти діб* з моменту їх

проголошення, а засудженим, який перебуває під вартою, - в той же строк з моменту вручення йому копії вироку. Апеляція на ухвалу чи постанову судді, винесену в

порядку, передбаченому ст.ст. 52^2, 165^2, 165^3, 177, 205 КПК та деяких інших (скорочене оскарження), подається безпосередньо до апеляційного суду у строки:

- 3 доби з дня винесення постанови - про відмову в застосуванні заходів безпеки або про їх скасування (ст. 52^5 КПК);
- 7 діб з дня одержання копії постанови - про відмову в порушенні кримінальної справи (ст. 99^1 КПК); за скаргою на постанову органів дізнання, слідчого та прокурора про закриття справи (ст. $23б^6$ КПК);
- 7 діб з дня винесення постанови - про законність чи незаконність затримання особи (ст. 106 КПК); про взяття особи під варту або про відмову в цьому (ст. 165^2 КПК); про продовження строку тримання під вартою чи про відмову в цьому (ст. 165^3 КПК); про відмову в проведенні обшуку (ст. 177 КПК); про направлення обвинуваченого на стаціонарну судово-медичну чи судово-психіатричну експертизу, або відмову в такому направленні (ст. 205 КПК); у справах приватного обвинувачення про відмову в порушенні кримінальної справи (ст. 251 КПК); про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання або заміну невідбутої частини покарання більш м'яким (ст. 407 КПК); з питань звільнення від покарання за хворобою (ст. 408^2 КПК); з питань скасування звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. 408^2 КПК); з питань скасування звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років (ст. 408^i КПК); з питань заміни штрафу покаранням у виді громадських робіт, виправних робіт штрафом, обмеження чи позбавлення волі службовим обмеженням, позбавлення волі триманням у дисциплінарному батальйоні (ст. 410 КПК); з питань застосування судом примусового лікування до засуджених, які є алкоголіками чи наркоманами, і його припинення (ст. 411^1 КПК); з питань розгляду клопотання про зняття судимості (ст. 414 КПК); про застосування, скасування або зміну примусових заходів медичного характеру (ст. 424 КПК); за скаргою на постанову слідчого, прокурора про закриття справи і застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру (ст. 449 КПК); за постановою судді з розгляду скарги на постанову про порушення кримінальної справи (ст. 236^8 КПК). Ці апеляції розглядаються в порядку, передбаченому ст. 382 КПК України.

У разі подання *апеляції з пропуском встановленого строку і при відсутності клопотання про його відновлення* апеляція постановою головуючого визнається такою, що не підлягає розгляду. У разі пропуску строку на апеляційне оскарження з поважних причин особи, які мають право на подання апеляції, можуть заявити клопотання перед судом, який постановив вирок чи виніс ухвалу, постанову, про відновлення пропущеного строку. Питання про відновлення строку вирішується в судовому засіданні судом, який розглядав справу. Про день і час розгляду клопотання своєчасно повідомляються сторони, неявка яких в судове засідання не перешкоджає розгляду клопотання. За результатами розгляду клопотання суд виносить ухвалу, постанову, якою відновляє пропущений строк або відмовляє у його відновленні і визнає апеляцію такою, що не підлягає розгляду. Постанова судді чи ухвала суду може бути оскаржена до суду апеляційної інстанції, який має право

своєю ухвалою відновити пропущений строк, визнати апеляцію такою, що підлягає розгляду.

При поданні апеляції мають бути дотримані вимоги КПК щодо апеляції. В апеляції зазначаються:

1) назва суду, якому адресується апеляція;

2) особа, яка подає апеляцію;

3)вирок, ухвала чи постанова, на які подається апеляція, і назва суду, який їх постановив;

4) вказівка на те, в чому полягає незаконність вироку, ухвали, постанови та доводи на її обґрунтування;

5) прохання особи, яка подає апеляцію;

6) перелік документів, які додаються до апеляції.

До апеляції прокурора і захисника додається стільки її копій, щоб їх можна було вручити всім учасникам судового розгляду, інтересів яких стосується апеляція.

При обґрунтуванні прокурором та захисником необхідності зміни чи скасування вироку, ухвали, постанови апеляція повинна містити посилання на відповідні аркуші справи.

У разі невиконання особою, яка подала апеляцію, вимог щодо змісту апеляції головуючий своєю постановою залишає апеляцію без руху та повідомляє про необхідність виконання зазначених вимог закону протягом семи діб з моменту одержання повідомлення. Постанова оскарженню не підлягає. Якщо у визначений строк ці вимоги не будуть виконані, то апеляція постановою головуючого визнається такою, що не підлягає розгляду. Постанову може бути оскаржено до суду апеляційної інстанції (протягом 15 діб з моменту винесення), який має право своєю ухвалою визнати апеляцію такою, що підлягає розгляду.

Про *надходження апеляції* суд першої інстанції оповіщає прокурора, інших зазначених у ст. 348 КПК осіб, інтересів яких стосується апеляція, направленням відповідних повідомлень та шляхом поміщення оголошення на дошці об'яв суду. Протягом *п'яти діб* з часу поміщення оголошення зазначені особи мають право одержати в суді копію апеляції або ознайомитися з нею в суді. Одночасно з врученням копії або з ознайомленням з апеляцією їм роз'яснюється право протягом п'яти діб з цього часу подати свої заперечення на апеляцію. Засудженому, що утримується під вартою, повідомлення про надходження апеляції та її копія вручаються через начальника відповідної установи. Одночасно йому роз'яснюється право протягом п 'яти діб з часу вручення цих документів подати свої заперечення на апеляцію. Заперечення на апеляцію додаються до справи або передаються безпосередньо до суду апеляційної інстанції.

До початку розгляду справи в апеляційному суді особа, яка подала апеляцію, має право доповнити, змінити або відкликати її, а також подати свої заперечення на апеляцію іншого учасника судового розгляду.

Внесення до апеляції змін, які тягнуть за собою погіршення становища засудженого або виправданого за межами строків на апеляційне оскарження не допускається.

Захисник засудженого чи виправданого може відкликати свою апеляцію тільки за згодою підзахисного і його законного представника. Захисник, який вступив до справи в апеляційному провадженні, може змінити чи доповнити апеляцію захисника, який брав участь у розгляді справи судом першої інстанції, лише за згодою засудженого чи виправданого та їх законних представників. Засуджений або виправданий вправі відкликати свою апеляцію, а також апеляцію свого захисника, крім випадків, передбачених ч. 1 ст. 45 КПК. Апеляція представника потерпілого може бути відкликана ним лише за згодою потерпілого, а також самим потерпілим.

Подання апеляції на вирок, ухвалу чи постанову суду зупиняє набрання ними законної сили та їх виконання, за винятком передбачених у КПК випадків.

Після виконання вимог, передбачених ст. 351 КПК (повідомлення про апеляцію, забезпечення ознайомлення з нею, видача копій, роз'яснення права на подання заперечень), суд, який постановив вирок чи виніс ухвалу, постанову, *протягом* семи діб передає справу разом з поданою апеляцією і запереченнями на неї до апеляційного суду і визначає дату розгляду ним справи. Справа призначається до розгляду *не пізніше трьох місяців* з дня направлення її до апеляційного суду. Справа повинна надійти до апеляційного суду не *пізніш як за один місяць* до визначеної судом першої інстанції дати розгляду.

Про дату призначення справи до апеляційного розгляду суд першої інстанції оповіщає заінтересованих осіб направленням відповідних повідомлень та шляхом поміщення оголошення на дошці об'яв суду. Засудженому, що утримується під вартою, про призначення справи до апеляційного розгляду повідомляється через начальника відповідної установи. Якщо в апеляції ставиться питання про погіршення становища засудженого чи виправданого, суд першої інстанції одночасно викликає до суду апеляційної інстанції цих осіб, їх законних представників, а також захисників, якщо їх участь у справі відповідно до вимог ст. 45 КПК є обов'язковою.

Розгляд справи в суді апеляційної інстанції. Апеляції розглядаються апеляційними судами:

1) апеляційним судом Автономної Республіки Крим, апеляційними судами областей, міст Києва і Севастополя - на судові рішення районних (міських) судів та міжрайонних (окружних) судів;

2) військовими апеляційними судами регіонів і Військово-Морських Сил - на судові рішення військових судів гарнізонів.

Апеляційний суд у разі необхідності може провести попередній розгляд справи. Попередній розгляд справи здійснюється в судовому засіданні суддею одноособово з обов'язковою участю прокурора. У судове засідання можуть бути викликані інші учасники судового розгляду, однак їх неявка не перешкоджає розгляду справи.

Попередній розгляд справи починається з доповіді судді, який повідомляє про підстави, з яких справу було внесено на попередній розгляд. Прокурор, інші учасники судового розгляду висловлюють свої думки щодо питань, винесених на розгляд. Постанова судді виноситься в нарадчій кімнаті.

При попередньому розгляді справи апеляційний суд може прийняти одне з таких рішень:

1) про питання, пов'язані з підготовкою справи до апеляційного розгляду. При попередньому розгляді справи апеляційний суд може розглянути такі питання, пов'язані з підготовкою справи до апеляційного розгляду: 1) про необхідність проведення судового слідства та його обсяг (суд може визнати необхідним проведення судового слідства в повному обсязі чи частково, коли є підстави вважати, що судове слідство судом першої інстанції було проведено неповно чи однобічно); 2) про витребування у необхідних випадках додаткових доказів; 3) про список осіб, які підлягають виклику в судове засідання (засуджений чи виправданий, їх законні представники підлягають обов'язковому виклику в апеляційний суд, якщо в апеляції ставиться питання про погіршення їх становища або суд визнає необхідним провести судове слідство. У цих випадках викликаються і їх захисники, якщо їх участь у справі відповідно до вимог ст. 45 КПК є обов'язковою. Засуджений, що утримується під вартою, підлягає обов'язковому виклику в апеляційний суд також у випадках, коли про це надійшло його клопотання); 4) про доручення суду першої інстанції; 5) про зміну, скасування або обрання запобіжного заходу; 6) про виклик у необхідних випадках перекладача; 7) про розгляд справи у відкритому чи закритому судовому засіданні; 8) про день і місце розгляду справи; 9) всі інші питання, які стосуються підготовчих дій до розгляду справи;

2) про відмову в прийнятті апеляції до свого розгляду - якщо апеляція подана особою, яка не має на це права;

3) про зупинення провадження в справі - у разі захворювання підсудного, участь якого при апеляційному розгляді справи визнано обов'язковою;

4) про повернення справи суду першої інстанції - якщо: 1) протокол судового засідання не підписаний головуючим чи секретарем судового засідання; 2) суд першої інстанції не розглянув зауваження на протокол судового засідання чи не надав можливість ознайомлення з матеріалами справи; 3) засудженому, виправданому не було вручено копію вироку; 4) суд першої інстанції прийняв апеляцію, яка не відповідає вимогам ч. 1 ст. 350, ст.ст. 351 чи 352 КПК; 5) судом першої інстанції не виконано вимог, передбачених ст. 353 КПК (порушення строків на апеляційне оскарження та їх відновлення).

При попередньому розгляді справи ведеться протокол.

Строки розгляду справи в апеляційному **суді.** Апеляційний суд повинен розглянути справу у день, визначений судом першої інстанції. Не пізніш як за три дні апеляційний суд оповіщає заінтересованих осіб шляхом поміщення оголошення на дошці об'яв суду про час і місце розгляду справи. Засудженому, який утримується під вартою, про день розгляду справи повідомляється через начальника відповідної установи. У випадках, коли при попередньому або апеляційному розгляді справи апеляційний суд визнав необхідним провести судове слідство, витребувати додаткові докази, викликати в судове засідання певних осіб, зробити доручення суду першої інстанції, а також у разі особливої складності справи, він може перенести розгляд справи не більш, як на тридцять діб.

Порядок розгляду справи в суді апеляційної інстанції. Виконавши підготовчі дії, зазначені в ст.ст. 283-287, 293 КПК, головуючий роз'яснює учасникам судового розгляду їх права, а також право давати пояснення з приводу поданих апеляцій та

виступати в судових дебатах, а особам, які подали апеляції, - право підтримувати апеляції або відмовитись від них.

Після цього головуючий чи один із суддів доповідає суть вироку чи постанови, повідомляє ким і в якому обсязі вони були оскаржені, викладає основні доводи апеляцій і заперечень інших учасників процесу, якщо вони були подані. Головуючий з'ясовує, чи підтримують свої апеляції особи, які їх подали.

Неявка учасників процесу на засідання суду апеляційної інстанції не є перешкодою для розгляду справи, якщо інше не передбачено КПК або рішенням апеляційного суду.

Якщо суд апеляційної інстанції не проводив судового слідства, після виконання цих дій головуючий ознайомлює учасників судового розгляду з додатковими матеріалами, якщо вони були подані, матеріалами, що надійшли з суду першої інстанції на виконання доручень, вислуховує їх пояснення з приводу поданих апеляцій і переходить до судових дебатів.

Судове слідство в апеляційному суді провадиться за правилами глави 26 КПК лише щодо тієї частини вироку, законність і обґрунтованість якої оспорюється в апеляції. Протокол судового засідання та фіксація технічними засобами перебігу судового процесу в апеляційному суді ведуться у випадку проведення ним судового слідства. Апеляційний суд з метою усунення неповноти чи однобічності судового слідства в суді першої інстанції вправі дати цьому суду доручення про виконання окремих процесуальних дій. Протокол судового засідання передається до апеляційного суду, який дав доручення, і приєднується до справи.

Судові дебати в суді апеляційної інстанції полягають у промовах учасників судового розгляду стосовно тієї частини вироку, яка оскаржена. Першими виступають особи, які подали апеляції. Прокурор, якщо він підтримує апеляцію, подану ним чи іншим прокурором, виступає першим, а в інших випадках останнім.

Перед видаленням суду до нарадчої кімнати для постановлення рішення щодо законності і обґрунтованості вироку суду першої інстанції підсудному, якщо він брав участь в апеляційному розгляді справи, надається останнє слово.

Якщо під час судових дебатів, виголошення останнього слова засудженим або виправданим чи при постановленні рішення апеляційним судом виникне необхідність дослідження нових обставин справи або доказів, що їх підтверджують чи спростовують, і якщо ці обставини і докази стосуються оскарженої частини вироку суду першої інстанції, апеляційний суд ухвалою відновлює судове слідство.

Обсяг перевірки справи апеляційним судом. Вирок, ухвала чи постанова суду першої інстанції перевіряється апеляційним судом в межах апеляції. Висновки суду першої інстанції щодо фактичних обставин справи, які не оспорювалися і стосовно яких відповідно до вимог ч. 1 ст. 299 і ст. 3011 КПК докази не досліджувалися, не перевіряються. Якщо розгляд апеляції дає підстави для прийняття рішення на користь осіб, щодо яких апеляції не надійшли, апеляційний суд зобов'язаний прийняти таке рішення.

Результати розгляду справи в апеляційному суді. У результаті розгляду апеляцій на рішення, зазначені у ч. 1 ст. 347 КПК, апеляційний суд:

1) виносить ухвалу про залишення вироку чи постанови без зміни, а апеляції - без задоволення; скасування вироку чи постанови і повернення справи прокуророві

на додаткове розслідування або на новий судовий розгляд в суд першої інстанції; скасування вироку чи постанови і закриття справи; зміну вироку чи постанови;

2) постановляє свій вирок, скасовуючи повністю чи частково вирок суду першої інстанції;

3) постановляє свою постанову, скасовуючи повністю чи частково постанову суду першої інстанції.

У результаті розгляду апеляцій на рішення, зазначені у ч. 2 ст. 347 КПК, апеляційний суд:

1) виносить ухвалу про залишення ухвали чи постанови без зміни, а апеляції - без задоволення; скасування ухвали чи постанови і повернення її на новий судовий розгляд в суд першої інстанції, а у випадку скасування ухвали чи постанови про закриття справи і повернення її на додаткове розслідування; скасування окремої ухвали чи постанови; зміну ухвали чи постанови;

2) постановляє свою ухвалу, скасовуючи повністю чи частково ухвалу чи постанову суду першої інстанції.

У разі відмови особи, яка подала апеляцію, від своїх вимог і при відсутності апеляцій інших учасників судового розгляду, апеляційний суд виносить ухвалу про закриття апеляційного провадження.

Апеляційний суд, встановивши обставини, передбачені ст.ст. 6, 7, 7^1, 7^2, 8, 9, 10, 11^1 КПК, скасовує обвинувальний вирок чи постанову і закриває справу.

Підставами для скасування або зміни судових рішень, зазначених у ч. 1 ст. 347 КПК, при розгляді справи в апеляційному суді є:

1) *однобічність або неповнота дізнання, досудового чи судового слідства.* Однобічним або неповним визнається дізнання, досудове чи судове слідство в суді першої інстанції, коли залишилися не дослідженими такі обставини, з'ясування яких може мати істотне значення для правильного вирішення справи. Дізнання, досудове чи судове слідство в усякому разі визнається однобічним і неповним: 1) коли не були допитані певні особи, не були витребувані і досліджені документи, речові та інші докази для підтвердження чи спростування обставин, які мають істотне значення для правильного вирішення справи; 2) коли не були досліджені обставини, зазначені в ухвалі суду, який повернув справу на додаткове розслідування або на новий судовий розгляд, за винятком випадків, коли дослідити їх було неможливо; 3) коли необхідність дослідження тієї чи іншої обставини випливає з нових даних, встановлених при розгляді справи в апеляційному суді; 4) коли не були з'ясовані з достатньою повнотою дані про особу засудженого чи виправданого;

2) *невідповідність висновків суду, викладених у вироку (постанові), фактичним обставинам справи*. Вирок чи постанова вважаються такими, що не відповідають фактичним обставинам справи: 1) коли висновки суду не підтверджуються доказами, дослідженими в судовому засіданні; 2) коли суд не взяв до уваги докази, які могли істотно вплинути на його висновки; 3) коли при наявності суперечливих доказів, які мають істотне значення для висновків суду, у вироку (постанові) не зазначено, чому суд взяв до уваги одні докази і відкинув інші; 4) коли висновки суду, викладені у вироку (постанові), містять істотні суперечності. Вирок чи постанова із зазначених підстав підлягають скасуванню чи зміні лише тоді, коли

невідповідність висновків суду фактичним обставинам справи могла вплинути на вирішення питання про винуватість засудженого або невинуватість виправданого, на правильність застосування кримінального закону, на визначення міри покарання або застосування примусових заходів виховного чи медичного характеру;

3) *істотне порушення кримінально-процесуального закону.* Істотним порушенням вимог кримінально-процесуального закону, відповідно до ст. 370 КПК, є такі порушення вимог КПК, які перешкодили чи могли перешкодити суду повно та всебічно розглянути справу і постановити законний, обґрунтований і справедливий вирок чи постанову. Вирок (постанову) в усякому разі належить скасувати, якщо: 1) за наявності підстав для закриття справи її не було закрито; 2) вирок винесено незаконним складом суду; 3) порушено право обвинуваченого на захист; 4) порушено право обвинуваченого користуватися рідною мовою чи мовою, якою він володіє, і допомогою перекладача; 5) розслідування справи провадила особа, яка підлягала відводу; 6) справу розглянуто у відсутності підсудного, за винятком випадку, підсудний перебуває за межами України і ухиляється від явки до суду та коли справу про злочин, за який не може бути призначено покарання у вигляді позбавлення волі, підсудний просив розглянути у його відсутності; 7) порушено правила підсудності; 8) порушено таємницю наради суддів; 9) вирок (постанову) не підписано будь-ким із суддів; 10) у справі відсутній протокол судового засідання або перебіг судового процесу у передбачених КПК випадках не фіксувався технічними засобами; 11) порушено вимоги статей КПК про обов'язковість пред'явлення обвинувачення і матеріалів розслідування для ознайомлення; 12) обвинувальний висновок не затверджений прокурором чи він не був вручений обвинуваченому; 13) порушено вимоги статей КПК, які встановлюють незмінність складу суду, надання підсудному права виступити в дебатах і з останнім словом;

4) *неправильне застосування кримінального закону*. Неправильним застосуванням кримінального закону, що тягне за собою скасування або зміну вироку (постанови), є: 1) незастосування судом кримінального закону, який підлягає застосуванню; 2) застосування кримінального закону, який не підлягає застосуванню; 3) неправильне тлумачення закону, яке суперечить його точному змісту;

5) *невідповідність призначеного покарання тяжкості злочину та особі засудженого*. Невідповідним ступеню тяжкості злочину та особі засудженого визнається таке покарання, яке хоч і не виходить за межі, встановлені відповідною статтею КК, але за своїм видом чи розміром є явно несправедливим як внаслідок м'якості, так і суворості.

Апеляційний суд не вправі скасувати виправдувальний вирок лише з мотивів істотного порушення прав підсудного. Апеляційний суд не вправі скасувати постанову про незастосування примусових заходів виховного або медичного характеру лише з мотивів істотного порушення прав особи, стосовно якої ставилося питання про застосування цих засобів.

Зміна вироку (постанови). Апеляційний суд змінює вирок у випадках:

1) пом'якшення призначеного покарання, коли визнає, що покарання за своєю суворістю не відповідає тяжкості злочину та особі засудженого;

2) зміни кваліфікації злочину і застосування кримінального закону про менш тяжкий злочин;

3) зменшення сум, які підлягають стягненню, або збільшення цих сум, якщо таке збільшення не впливає на обсяг обвинувачення і кваліфікацію злочину;

4) в інших випадках, коли зміна вироку не погіршує становища засудженого. Апеляційний суд змінює постанову про застосування примусових заходів виховного чи медичного характеру у випадках:

1) зміни кваліфікації суспільно небезпечного діяння і застосування статті КК, яка передбачає відповідальність за менш тяжке діяння;

2) пом'якшення виду примусового заходу виховного чи медичного характеру.

Скасування вироку (постанови) з поверненням справи прокурору, на додаткове розслідування чи новий судовий розгляд. Апеляційний суд скасовує вирок (постанову) і повертає справу на додаткове розслідування у випадках:

1) коли під час дізнання чи досудового слідства були допущені такі *істотні порушення кримінально-процесуального закону*, які виключали можливість постановлення вироку чи постанови;

2) якщо *є підстави для застосування кримінального закону про більш тяжкий злочин*, обвинувачення у вчиненні якого засудженому не пред'являлось, якщо з цих підстав була подана апеляція прокурора чи потерпілого або його представника;

3) якщо є підстави для застосування кримінального закону, який передбачає *більш тяжке на відміну від встановленого досудовим слідством суспільно небезпечне діяння*, у справах про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру;

4) якщо при апеляційному розгляді справи встановлено таку *однобічність або неповноту дізнання чи досудового слідства, які не можуть бути усунені в судовому* засіданні.

Апеляційний суд *скасовує вирок (постанову) і повертає справу на новий судовий розгляд* в суд першої інстанції, якщо при розгляді справи в суді першої інстанції були допущені такі істотні порушення кримінально-процесуального закону, які виключали можливість постановлення вироку чи постанови, зокрема, порушення, зазначені в ч. 2 п. 2, 3, 4, 6-10, 13 ст. 370 КПК.

Апеляційний суд вправі скасувати вирок (постанову) і повернути справу на додаткове розслідування чи новий судовий розгляд *у частині обвинувачення, залишивши в решті судове рішення без зміни*, за умови, що це обвинувачення мало самостійну кримінально-правову кваліфікацію і може бути розглянуто в окремому провадженні.

У разі скасування вироку (постанови) з поверненням справи на додаткове розслідування, справа надсилається прокурору через суд, який постановив вирок (постанову). Вказівки суду, який розглянув справу в апеляційному порядку, є обов'язковими для органів дізнання і досудового слідства при додатковому розслідуванні і суду першої інстанції при повторному розгляді справи.

Зміст ухвали апеляційного суду. Ухвала апеляційного суду складається із вступної, описово-мотивувальної і резолютивної частин, у яких має бути зазначено:

1) місце і час постановлення ухвали; 2) назва і склад суду, що постановив ухвалу; 3) особи, які брали участь у розгляді справи в засіданні апеляційної інстанції; 4) зміст вироку (постанови); 5) особа, яка подала апеляцію; 6) суть апеляції; 7) короткий виклад пояснень осіб, які брали участь у засіданні; 8) аналіз доказів, досліджених під час повного або часткового судового слідства, проведеного апеляційним судом, та докладні мотиви прийнятого рішення; 9) результати розгляду справи. При залишенні апеляції без задоволення в ухвалі апеляційного суду мають бути зазначені підстави, через які апеляцію визнано необгрунтованою. При скасуванні або зміні вироку (постанови) в ухвалі повинно бути зазначено, які статті закону порушено та в чому саме полягають ці порушення або необґрунтованість вироку (постанови).

Повертаючи справу на додаткове розслідування або на новий судовий розгляд, апеляційний суд повинен зазначити в ухвалі обставини, які належить з'ясувати. Одночасно суд може вказати, які слідчі дії для з'ясування цих обставин необхідно виконати.

Вирок (постанова) апеляційного суду. Апеляційний суд скасовує вирок суду першої інстанції і постановляє свій вирок у випадках:

1) необхідності застосування закону про більш тяжкий злочин чи збільшення обсягу обвинувачення, за умови, що засудженому було пред'явлено обвинувачення у вчиненні такого злочину чи у вчиненні злочину в такому обсязі і від цього обвинувачення він захищався в суді першої інстанції;

2) необхідності застосування більш суворого покарання;

3) скасування необгрунтованого виправдувального вироку суду першої інстанції;

4) неправильного звільнення засудженого від відбуття покарання. Скасування вироку суду першої інстанції і постановлення вироку апеляційним судом у випадках, передбачених ч. 1 ст. 378 КПК, допускається лише за умови, що в апеляції прокурора, потерпілого чи його представника ставилось питання про скасування вироку саме з цих підстав.

Апеляційна інстанція не вправі постановити свій вирок, скасувавши ухвалу (постанову) суду першої інстанції про закриття справи або направлення справи на додаткове розслідування.

Апеляційний суд скасовує постанову про застосування примусових заходів виховного чи медичного характеру і постановляє свою постанову у випадках:

1) необхідності кваліфікації суспільно небезпечного діяння як більш тяжкого, якщо таке було зазначено у постанові слідчого про закриття справи і застосування примусових заходів виховного характеру або про направлення справи до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру;

2) застосування більш суворого виду примусових заходів виховного чи медичного характеру;

3) скасування необгрунтованої постанови суду про закриття справи щодо неосудного або неповнолітнього з тих мотивів, що вони не вчинили суспільно небезпечне діяння.

Скасування постанови суду першої інстанції і винесення постанови апеляційним судом з цих підстав допускається, якщо з цих же підстав було подано апеляцію прокурором чи потерпілим або його представником.

Складання ухвали, постанови, вироку, оголошення ухвали (постанови) і проголошення вироку апеляційного суду. Ухвала апеляційного суду складається одним із суддів. Після складання ухвали і підписання її всіма суддями суд повертається до залу судового засідання, де ухвалу оголошує один із суддів. Якщо складання ухвали вимагає значного часу, суд має право обмежитись складанням і оголошенням лише резолютивної її частини, яку підписують всі судді. Повний текст ухвали повинен бути складений не пізніше п'яти діб з дня оголошення резолютивної частини і оголошений учасникам судового розгляду. Про час оголошення повного тексту ухвали має бути зазначено у раніше складеній її резолютивній частині. Вирок і постанова апеляційного суду складаються і підписуються з додержанням вимог, передбачених ст.ст. 332 і 339 КПК. Вирок проголошується, а постанова оголошується за правилами ст. 341 КПК. Суддя апеляційного суду, залишившись при постановленні вироку, винесенні ухвали чи постанови при окремій думці, має право викласти її письмово в нарадчій кімнаті. Цей документ не підлягає оголошенню, але приєднується до справи.

Тема 19. Касаційне провадження

Поняття, значення та загальні положення стадії касаційного провадження.

Характеристика стадії касаційного провадження.

Завдання стадії касаційного провадження.

Учасники стадії касаційного провадження.

Процесуальні засоби діяльності в стадії касаційного провадження.

Етапи стадії касаційного провадження.

Кінцеві рішення стадії касаційного провадження.

Судові рішення, які можуть бути перевірені в касаційному порядку, та особливості їх розгляду.

Особливості розгляду касаційних скарг і подань на судові рішення, які набрали законної сили.

Обов’язковість звернення до виконання рішень, які приймає суд касаційної інстанції.

Касаційне провадження - це самостійна стадія кримінального процесу, в якій перевіряється законність і обґрунтованість рішень місцевих судів, що набрали законної сили та рішень апеляційних судів, постановлених ними по першій або по другій інстанції, що не набрали законної сили.

Касаційне оскарження передбачено п. 8 ч. 3 ст. 129 Конституції України, ст. 12 Закону України „Про судоустрій України” та гл. 31 КПК України.

Процесуальна діяльність у стадії касаційного провадження здійснюється на підставі наступних *загальних положень*: свобода касаційного оскарження судових рішень; перевірка законності і обґрунтованості рішення судів першої та (або) другої інстанції; перевірка законності та обґрунтованості судового рішення тільки в межах

поданої касації; активна позиція касаційного суду в доказуванні; заборона провадити судове слідство; заборона погіршення становища засудженого; короткостроковість термінів подання касації (є відносною); розгляд справи у суді касаційної інстанції відбувається у відкритому засіданні; обов'язковість виконання вказівок суду касаційної інстанції для судів нижчого рівня, прокурора та органів розслідування; недопустимість перегляду в касаційному порядку рішень, ухвалених судами в межах стадії досудового слідства (Л.М. Лобойко).

Касаційна перевірка судових рішень, які не набрали законної сили.

Відповідно до ч. 1 ст. 383 КПК у касаційному порядку можуть бути розглянуті касаційні скарги і касаційні подання на судові рішення, *які не набрали законної сили:*

1) вироки, ухвали і постанови апеляційного суду, постановлені ним як судом першої інстанції;

2) вироки і постанови апеляційного суду, постановлені ним в апеляційному порядку.

Касаційні скарги на зазначені судові рішення мають право подати особи, коло яких визначено у ст. 348 КПК, а саме:

1) засуджений, його законний представник і захисник - у частині, що стосується інтересів засудженого;

2) виправданий, його законний представник і захисник - у частині мотивів і підстав виправдання;

3) законний представник, захисник неповнолітнього та сам неповнолітній, щодо якого застосовано примусовий захід виховного характеру, - у частині, що стосується інтересів неповнолітнього;

4) законний представник та захисник особи, щодо якої вирішувалося питання про застосування примусового заходу медичного характеру;

5) обвинувачений, щодо якого справу закрито, його законний представник і захисник - у частині мотивів і підстав закриття справи;

6) обвинувачений, щодо якого справу направлено на додаткове розслідування, його законний представник і захисник - у частині мотивів і підстав направлення справи на додаткове розслідування;

7) цивільний відповідач або його представник - в частині, що стосується вирішення позову;

8) прокурор, який брав участь у розгляді справи судом першої інстанції, а також прокурор, який затвердив обвинувальний висновок, - у межах обвинувачення, що підтримував прокурор, який брав участь у розгляді справи судом першої інстанції;

9) потерпілий і його представник - у частині, що стосується інтересів потерпілого, але в межах вимог, заявлених ними в суді першої інстанції;

10) цивільний позивач або його представник - у частині, що стосується вирішення позову;

11) особа, щодо якої винесено окрему ухвалу (постанову) суду;

12) інші особи у випадках, передбачених КПК.

Касаційні скарги та подання розглядаються: *колегією суддів палати Верховного Суду України з кримінальних* справ - на судові рішення, постановлені Верховним

судом Автономної Республіки Крим, обласними, Київським і Севастопольським міськими судами, вироки районних (міських) та міжрайонних (окружних) судів; *колегією суддів військової палати Верховного Суду України* - на судові рішення, постановлені військовими судами регіонів і Військово-Морських Сил, вироки військових судів гарнізонів.

Касаційні скарги і подання на судові рішення, зазначенні у ч. 1 ст. 383 КПК можуть бути *подані протягом одного місяця* з моменту проголошення апеляційним судом вироку чи оголошення ухвали або постанови, які оскаржуються, а засудженим, який перебуває під вартою, - в той же строк з моменту вручення йому копії вироку чи постанови.

Касаційні скарги і подання на судові рішення, зазначенні у ч. 1 ст. 383 КПК подаються через суд, який постановив вирок чи виніс ухвалу або постанову, а на інші рішення - безпосередньо до касаційного суду. До скарги, подання додається стільки її копій, щоб їх можна було вручити всім учасникам судового розгляду, інтересів яких вона стосується. Цей обов'язок не поширюється на засудженого, який перебуває під вартою.

Зміст касаційних скарг і подання повинні відповідати вимогам, зазначеним у ст. 350 КПК.

Касаційне подання, касаційна скарга на судові рішення, зазначенні у ч. 1 ст. 383 КПК призначаються до касаційного розгляду *не пізніше двох місяців з дня їх направлення до касаційного суду*. Справа з касаційними скаргами і поданнями передається до касаційного розгляду після надходження її до суду.

У засіданні суду касаційної інстанції, яке проводиться за участю прокурора, можуть брати участь особи, вказані у ст. 384 КПК. У разі потреби суд має право запросити цих осіб для дачі пояснень. Клопотання засудженого, який утримується під вартою, про виклик його для дачі пояснень при касаційній перевірці судових рішень є обов'язковим для суду касаційної інстанції.

На ствердження або спростування доводів, викладених у скарзі або поданні, особи, що їх подали, мають право подати до касаційного суду документи, яких не було в справі. Нові матеріали не можуть отримуватися шляхом проведення слідчих дій. Особа, яка подала нові матеріали, повинна вказати, яким шляхом вони були одержані та яке значення вони мають для вирішення справи. Нові матеріали можуть бути витребувані також касаційним судом.

Касаційний суд перевіряє законність та обґрунтованість судового рішення за наявними в справі і додатково поданими матеріалами в тій частині, в якій воно було оскаржене. Суд касаційної інстанції вправі вийти за межі касаційних вимог, якщо цим не погіршується становище засудженого чи виправданого.

Якщо задоволення скарги чи подання дає підстави для прийняття рішення на користь інших засуджених, від яких не надійшли скарги або щодо яких не внесено подання, касаційний суд зобов'язаний прийняти таке рішення.

У результаті касаційного розгляду справи суд приймає одне з таких рішень:

1) залишає вирок, постанову чи ухвалу без зміни, а касаційні скарги чи подання - без задоволення;

2) скасовує вирок, постанову чи ухвалу і направляє справу на нове розслідування або новий судовий або апеляційний розгляд;

3) скасовує вирок, постанову чи ухвалу і закриває справу;

4) змінює вирок, постанову чи ухвалу.

У разі відкликання касаційних скарг чи подання касаційний суд виносить ухвалу про закриття касаційного провадження, якщо іншими учасниками судового розгляду рішення не було оскаржене в касаційному порядку.

Відповідно до ч. 1 ст. 397 КПК касаційний суд не вправі посилити покарання або застосувати закон про більш тяжкий злочин.

Обвинувальний вирок, постановлений апеляційним чи місцевим судом, ухвалу апеляційного суду щодо вироку місцевого суду може бути скасовано у зв'язку з необхідністю застосувати закон про більш тяжкий злочин або більш суворе покарання лише у разі, коли з цих підстав вніс подання прокурор або подав скаргу потерпілий чи його представник.

Виправдувальний вирок, постановлений апеляційним чи місцевим судом, ухвалу апеляційного суду щодо вироку місцевого суду може бути скасовано не інакше як за поданням прокурора, скаргою потерпілого чи його представника, а також за скаргою виправданої особи з мотивів виправдання.

Касаційний суд, встановивши обставини, передбачені ст.ст. 6, 7, 7^1, 7^2, 8, 9, 10, 11^1 КПК, скасовує обвинувальний вирок чи постанову і закриває справу.

Касаційна перевірка судових рішень, які набрали законної сили.

У касаційному порядку можуть бути перевірені такі судові рішення, які набрали законної сили:

1) вироки місцевих судів, постанови (ухвали) цих судів у справах про застосування примусових заходів виховного або медичного характеру;

2) інші постанови (ухвали), які перешкоджають подальшому провадженню у справі;

3) ухвали апеляційного суду, постановлені за цими вироками, постановами (ухвалами), крім випадків, коли апеляційною інстанцією вказані рішення скасовані, а справу направлено на нове розслідування або новий судовий розгляд.

Особи, які мають право на касаційне оскарження або внесення касаційного подання:

1) засуджений, його законний представник і захисник - у частині, що стосується інтересів засудженого;

2) виправданий, його законний представник і захисник - у частині мотивів і підстав виправдання;

3) законний представник, захисник неповнолітнього та сам неповнолітній, відносно якого застосовано примусовий захід виховного характеру - у частині, яка стосується інтересів неповнолітнього;

4) законний представник та захисник особи, стосовно якої вирішувалося питання про застосування примусового заходу виховного характеру;

5) обвинувачений, стосовно якого справу закрито, його законний представник і захисник - в частині мотивів та підстав закриття справи;

6) цивільний відповідач або його представник - у частині, що стосується вирішення позову;

7) потерпілий та його представник - у частині, яка стосується інтересів потерпілого, але в межах вимог, заявлених у суді першої інстанції;

8) цивільний позивач або його представник - у частині, що стосується вирішення позову;

9) особа, відносно якої винесено окрему ухвалу (постанову)суду. Касаційне подання має право подати прокурор, який брав участь у розгляді

справи судом першої чи апеляційної інстанції, а також Генеральний прокурор України та його заступники, прокурор Автономної Республіки Крим, прокурор області, міст Києва і Севастополя, прирівнені до них прокурори та їх заступники в межах їх повноважень - незалежно від їх участі в розгляді справи судом першої чи апеляційної інстанції.

Касаційні скарги і подання розглядаються: колегією суддів палати Верховного Суду України з кримінальних справ; колегією суддів Військової судової колегії Верховного Суду України.

Касаційні скарги і подання можуть бути подані протягом шести місяців з моменту набрання ними законної сили.

Протягом строку, встановленого на касаційне оскарження, справа ніким не може бути витребувана із суду, який виконує судове рішення, за винятком суду касаційної інстанції.

У разі подачі скарги чи подання з пропуском встановленого строку і при відсутності клопотання про його відновлення скарга чи подання постановою судді визнається такою, що не підлягає розгляду. Цей строк може бути відновлений у випадках і в порядку, передбачених ст. 353 КПК.

Касаційні скарги і подання подаються безпосередньо до касаційного суду. До скарги, подання додається стільки її копій, щоб їх можна було вручити всім учасникам судового розгляду, інтересів яких вона стосується. Цей обов'язок не поширюється на засудженого, який перебуває під вартою. Зміст касаційних скарг і подання повинні відповідати вимогам, зазначеним у ст. 350 КПК.

Касаційні скарги, подання передаються судді касаційного суду, який протягом 15 діб з часу їх надходження вирішує питання про витребування справи. Справа не витребовується, якщо скарга, подання відповідно до вимог ст. 350, ч. 2 ст. 383, ст. 384, ч. 2 ст. 386, ч. 1 ст. 398 КПК не може бути предметом розгляду суду касаційної інстанції. Суддя вправі відмовити у витребуванні справи і тоді, коли із скарги, подання та доданих до них судових рішень та інших документів вбачається, що підстав для їх задоволення немає. Про прийняте рішення суддя виносить постанову, копія якої надсилається прокуророві чи особі, яка подала скаргу. Постанова оскарженню не підлягає. Відмова у витребуванні справи не перешкоджає витребуванню справи при повторному надходженні подання чи скарги за умови усунення зазначених в постанові суду недоліків і якщо вони надійшли в межах строку, визначеного ст. 386 КПК, або не пізніше одного місяця з дня одержання копії постанови про відмову у витребуванні справи.

Одночасно з витребуванням справи за наявності для цього підстав суддя може зупинити виконання судового рішення до розгляду подання чи скарги в суді.

Касаційну скаргу, подання до розгляду призначає касаційний суд, про що повідомляє прокуророві, а також особам, зазначеним у ст. 384 КПК, роз'яснює їм, що вони вправі подати заперечення на подання чи скаргу або ж подати власні подання, скарги про перегляд справи у касаційному порядку.

Подання чи скарга призначаються до касаційного розгляду *не пізніше двох місяців з дня винесення ухвали про призначення справи до касаційного розгляду*. Не пізніше як за три дні до розгляду справи в приміщенні касаційного суду має бути вивішено оголошення про час і місце розгляду справи. В необхідних випадках за ухвалою касаційного суду розгляд справи може бути перенесено. Про зміну дати розгляду справи суд касаційної інстанції заздалегідь повідомляє осіб, які беруть участь у справі.

Справа з касаційними скаргами і поданнями *протягом тридцяти діб* після її находження розглядається касаційним судом у складі трьох суддів. Суд своєю ухвалою вирішує питання про призначення справи до розгляду з обов'язковим повідомленням осіб, зазначених у ст. 384 КПК, або з наведенням відповідних мотивів відмовляє у задоволенні касаційної скарги, касаційного подання.

Справа, що призначена до розгляду з обов'язковим повідомленням прокурора та осіб, зазначених у ст. 384 КПК, розглядається касаційним судом у складі трьох суддів за участю прокурора. Виконавши підготовчі дії, головуючий роз'яснює учасникам судового розгляду їх права, а також право давати пояснення з приводу поданих скарг, подань та виступати в судових дебатах, а особам, які подали скарги, подання, - право підтримувати скарги, подання або відмовитись від них. Після цього головуючий чи один із суддів доповідає суть вироку чи постанови (ухвали), повідомляє ким і в якому обсязі вони були оскаржені, викладає основні доводи скарги, подання і заперечень інших учасників процесу, якщо вони були подані. Головуючий з'ясовує, чи підтримують свої скарги, подання особи, які їх подали. Неявка учасників процесу на засідання суду не є перешкодою для розгляду справи.

На ствердження або спростування доводів, викладених у скарзі або поданні, особи, що їх подали, мають право подати до касаційного суду документи, яких не було в справі. Нові матеріали не можуть отримуватися шляхом проведення слідчих дій. Особа, яка подала нові матеріали, повинна вказати, яким шляхом вони були одержані та яке значення вони мають для вирішення справи. Нові матеріали можуть бути витребувані також касаційним судом.

Нарада суддів касаційної інстанції провадиться з додержанням вимог, передбачених ст.ст. 322 і 325 КПК.

Відповідно до ст. 395 КПК касаційний суд перевіряє законність та обґрунтованість судового рішення за наявними в справі і додатково поданими матеріалами в тій частині, в якій воно було оскаржене. Суд касаційної інстанції вправі вийти за межі касаційних вимог, якщо цим не погіршується становище засудженого чи виправданого.

Якщо задоволення скарги чи подання дає підстави для прийняття рішення на користь інших засуджених, від яких не надійшли скарги або щодо яких не внесено подання, касаційний суд зобов'язаний прийняти таке рішення.

Результати розгляду справи судом касаційної інстанції:

1) залишає вирок, постанову чи ухвалу без зміни, а касаційні скарги чи подання - без задоволення;

2) скасовує вирок, постанову чи ухвалу і направляє справу на нове розслідування або новий судовий або апеляційний розгляд;

3) скасовує вирок, постанову чи ухвалу і закриває справу;

4) змінює вирок, постанову чи ухвалу.

У разі відкликання касаційних скарг чи подання касаційний суд виносить ухвалу про закриття касаційного провадження, якщо іншими учасниками судового розгляду рішення не було оскаржене в касаційному порядку.

Касаційний суд не вправі посилити покарання або застосувати закон про більш тяжкий злочин. Обвинувальний вирок, постановлений апеляційним чи місцевим судом, ухвалу апеляційного суду щодо вироку місцевого суду може бути скасовано у зв'язку з необхідністю застосувати закон про більш тяжкий злочин або більш суворе покарання лише у разі, коли з цих підстав вніс подання прокурор або подав скаргу потерпілий чи його представник. Виправдувальний вирок, постановлений апеляційним чи місцевим судом, ухвалу апеляційного суду щодо вироку місцевого суду може бути скасовано не інакше як за поданням прокурора, скаргою потерпілого чи його представника, а також за скаргою виправданої особи з мотивів виправдання.

Підставами для скасування або зміни вироку, ухвали, постанови є:

1) істотне порушення кримінально-процесуального закону;

2) неправильне застосування кримінального закону;

3) невідповідність призначеного покарання тяжкості злочину та особі засудженого.

Касаційний суд не вправі скасувати виправдувальний вирок або ухвалу, постанову про закриття справи лише з мотивів істотного порушення прав обвинуваченого.

Касаційний суд, встановивши обставини, передбачені ст.ст. 6, 7, 7^1 , 7^2 , 8, 9, 10, 11^1 КПК, скасовує обвинувальний вирок чи постанову і закриває справу.

Для виконання ухвали касаційного суду справа надсилається до суду першої інстанції *не пізніше п 'яти діб* після її розгляду або після складання і оголошення мотивованої ухвали.

Якщо на підставі касаційної ухвали засуджений підлягає звільненню з-під варти, суд звільняє його з-під варти в залі судового засідання. У випадку прийняття такого рішення у відсутності засудженого, копія ухвали надсилається протягом доби адміністрації місця попереднього ув'язнення для виконання. Адміністрація місця попереднього ув'язнення зобов'язана протягом доби з дня одержання копії ухвали повідомити касаційний суд та суд першої інстанції про звільнення ув'язненого з-під варти. Суд першої інстанції зобов'язаний перевірити виконання ухвали про звільнення ув'язненого з-під варти.

Тема 20. Виконання вироку, постанови та ухвали суду

Поняття, значення та загальні положення стадії виконання вироку.

Характеристика стадії виконання вироку.

Завдання стадії виконання вироку.
Учасники стадії виконання вироку.
Процесуальні засоби діяльності в стадії виконання вироку.
Етапи стадії виконання вироку.
Кінцеві рішення стадії виконання вироку.

Виконання вироку, постанови та ухвали суду є завершальною стадією кримінального процесу, в якій здійснюється реалізація судового рішення, яке набрало законної сили, а також вирішуються судом питання, що виникають при зверненні судового рішення до виконання та безпосередньому його виконанні (В.Т. Маляренко).

Ознаки стадії виконання вироку, постанови та ухвали суду:

1) у цій стадії реалізуються рішення сформульовані у вироку, постановах, ухвалах суду;

2) ця стадія у кримінальній справі може виникати неодноразово у зв'язку зі зміною судових рішень або виникненням питань, які потребують судового вирішення;

3) ця стадія не пов'язана з дослідженням загального для попередніх стадій предмета доказування (ст. 64 КПК). Предмет доказування у цій стадії зумовлюється вирішуваними судом питаннями;

4) ця стадія позбавлена контрольних функцій щодо попередніх стадій кримінального процесу;

5) ця стадія має процесуальні особливості (Л.М. Лобойко).

Вирок місцевого суду набирає законної сили після закінчення строку на подання апеляцій, а вирок апеляційного суду - після закінчення строку на подання касаційної скарги, внесення касаційного подання, якщо його не було оскаржено чи на нього не було внесено подання. В разі подачі апеляцій, касаційної скарги чи внесення касаційного подання вирок, якщо його не скасовано, набирає законної сили після розгляду справи відповідно апеляційною чи касаційною інстанцією, якщо інше не передбачено КПК.

У тих випадках, коли оскаржено або внесено подання тільки на частину вироку або коли засуджено декількох підсудних, а вирок оскаржено чи внесено подання щодо одного з них, вирок в інших частинах або щодо інших засуджених осіб законної сили не набирає до моменту винесення апеляційною чи касаційною інстанцією ухвали.

Обвинувальний вирок виконується після набрання ним законної сили.

До набрання вироком законної сили засуджений, який перебуває під вартою, не може бути переведений в місця позбавлення волі, що знаходяться в іншій місцевості.

Виправдувальний вирок і вирок, що звільняє підсудного від покарання, виконуються негайно після проголошення вироку. Якщо підсудний перебуває під вартою, суд звільняє його з-під варти в залі судового засідання.

Ухвала і постанова суду першої інстанції, якщо інше не передбачено КПК, набирають законної сили і виконуються після закінчення строку на подачу апеляцій, а ухвала і постанова апеляційного суду - після закінчення строку на подання

касаційної скарги, внесення касаційного подання. Якщо на ці рішення були подані апеляції, касаційні скарги чи внесено касаційне подання і, якщо їх не було скасовано, то вони набирають законної сили і виконуються після розгляду їх апеляційним чи касаційним судом, за винятками, встановленими КПК. Ухвали і постанови апеляційної і касаційної інстанцій набирають законної сили негайно після їх оголошення, крім випадків, передбачених КПК.

Ухвала і постанова суду, які не підлягають оскарженню, набирають сили і виконуються негайно після їх винесення.

При виконанні вироку вирішуються питання про:

- звільнення від покарання особи, засудженої за діяння, караність якого законом усунена, і пом'якшення покарання особі, якій призначена міра покарання, що перевищує санкцію нового кримінального закону (ст. 405 [i] КПК). Звільнення від покарання і пом'якшення покарання у випадках, передбачених ч. 2 і 3 ст. 74 КК

України, провадиться судом за заявою засудженого або за поданням прокурора чи органу, що відає виконанням покарання;

- умовно-дострокове звільнення від відбування покарання та заміна невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням (ст. 407 КПК). Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання і заміна невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням відповідно до ст. 81 і 82 КК України застосовуються суддею районного (міського) суду за місцем відбуття покарання засудженим за спільним поданням органу, що відає відбуванням покарання, і спостережної комісії або служби у справах неповнолітніх. Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання і заміна невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням щодо осіб, які відбувають покарання в дисциплінарному батальйоні, застосовуються суддею військового суду гарнізону за місцезнаходженням засудженого за поданням командування дисциплінарного батальйону;
- звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років (ст. 407^7 КПК). Звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, відповідно до ст. 83 КК України здійснюється суддею районного (міського) суду за місцем відбування покарання засудженим за спільним поданням органу, що відає відбуванням покарання, і спостережної комісії;
- звільнення від покарання чи подальшого його відбування за хворобою (ст. 408 КПК). За наявності підстав, передбачених ст. 84 КК України, суддя районного (міського) суду за місцем відбування покарання розглядає подання установи, яка відає відбуванням покарання, та висновок лікарської комісії і звільняє засудженого від покарання чи подальшого його відбування;
- звільнення від покарання з випробуванням після закінчення іспитового строку (ст. 408^1 КПК). Звільнення засудженого від призначеного йому покарання здійснюється суддею районного (міського) суду за місцем проживання засудженого за заявою засудженого або за поданням прокурора чи органу, що відає відбуванням покарання;
- скасування звільнення засудженого від відбування покарання з випробуванням, призначеного вироком суду (ст. 408^2 КПК). Скасування звільнення засудженого від відбування покарання з випробуванням, призначеного вироком

суду відповідно до ст.ст. 75 і 104 КК України, здійснюється суддею районного (міського) суду за місцем проживання засудженого за поданням органу виконання покарання, а щодо неповнолітнього - за спільним поданням органу, який відає відбуванням покарання та службою у справах неповнолітніх;

- скасування звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років (ст. 408^3 КПК). За наявності підстав, передбачених ч. 4 і 5 ст. 83 КК України, суддя районного (міського) суду за поданням органу кримінально-виконавчої системи за місцем проживання засудженої розглядає питання про скасування звільнення її від відбування покарання або заміну його більш м'яким покаранням чи направлення засудженої для відбування покарання, призначеного за вироком;
- заміна штрафу покаранням у виді громадських робіт, виправних робіт штрафом, обмеження чи позбавлення волі службовим обмеженням, позбавлення волі триманням у дисциплінарному батальйоні (ст. 410 КПК). Питання про заміну штрафу покаранням у виді громадських робіт, виправних робіт штрафом, позбавлення волі триманням у дисциплінарному батальйоні, обмеження чи позбавлення волі службовим обмеженням для військовослужбовців вирішується суддею районного (міського) суду за поданням органу, що відає відбуванням покарання, або за клопотанням колективу;
- застосування примусового лікування до засуджених, які є алкоголіками чи наркоманами, та його припинення (ст. 411^i КПК). Питання про застосування примусового лікування до засуджених, які є алкоголіками чи наркоманами і відбувають покарання у установі виконання покарань, якщо примусове лікування не було їм призначене вироком суду вирішується суддею районного (міського) суду за місцем відбування ними покарання за поданням адміністрації установи виконання покарань на підставі висновку лікарської комісії. Питання про припинення примусового лікування від алкоголізму чи наркоманії, призначеного відповідно до ст. 96 КК України, вирішується суддею районного (міського) суду за місцем знаходження установи виконання покарань або медичного закладу, де засуджений перебуває на лікуванні, за поданням адміністрації цієї установи чи закладу на підставі висновку лікарської комісії. Коли особу, яка позбавлена волі за вироком суду, під час відбуття покарання поміщено до лікарні в зв'язку з душевною або іншою хворобою, то час перебування засудженого в лікувальній установі зараховується в строк позбавлення волі;
- визначення порядку застосування покарання при наявності декількох вироків (ст. 413 КПК). Коли щодо засудженого є вирок, який не виконано і про який не було відомо суду, що постановив останній за часом вирок, суд за місцем виконання вироку зобов'язаний визначити порядок застосування покарання за всіма вироками відповідно до ст. 71 КК. Це питання вирішується: постановою судді районного (міського) суду, якщо всі вироки постановлені суддями одноособово; ухвалою районного (міського), міжрайонного (окружного) суду, якщо хоча б один з вироків постановлено районним (міським), міжрайонним (окружним) чи військовим судом гарнізону в колегіальному складі; ухвалою апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційних судів областей, міст Києва і Севастополя, якщо хоча б один з вироків постановлено апеляційним судом Автономної Республіки Крим,

апеляційними судами областей, міст Києва і Севастополя, військовими апеляційними судами регіонів, Військово-Морських Сил;

- ❑ розгляд судом клопотань про зняття судимості (ст. 414 КПК). Клопотання осіб, які відбули покарання, і колективу підприємства, установи чи організації про дострокове зняття судимості розглядаються суддею районного (міського) суду за місцем постійного проживання осіб, щодо яких порушені клопотання;
- ❑ інші питання виконання вироку за наявності у ньому недоліків.

Відповідно до Постанови Пленуму Верховного Суду України від 21.12.1990 р. „Про практику застосування судами України процесуального законодавства при вирішенні питань, пов'язаних з виконанням вироків", яка застосовується з урахуванням внесених до КК та КПК змін та доповнень, у порядку, передбаченому ст. 411 КПК України, суди вправі вирішувати наступні *питання, які виникають при виконанні вироків внаслідок їх недоліків:*

- ❑ про застосування акта амністії, якщо його застосування є обов'язковим і суд при постановленні вироку не обговорював цього питання;
- ❑ про звільнення з-під варти особи, засудженої умовно чи до покарання, не пов'язаного з позбавленням волі, або із застосуванням до неї ст. $46^{і}$ КК України, якщо підсудний був під вартою і суд не вирішив питання про зміну запобіжного заходу;
- ❑ про скасування запобіжного заходу, якщо при виправданні підсудного чи засудженні його зі звільненням від покарання суд у вироку не вказав про його скасування;
- ❑ про зарахування попереднього ув'язнення в строк відбуття покарання, якщо таке зарахування не проведено судом або допущено неточність при його обчисленні;
- ❑ про скасування заходів по забезпеченню цивільного позову чи можливої конфіскації майна, якщо при винесенні виправдувального вироку чи відмові у позові або незастосуванні конфіскації вироком ці заходи не скасовані;
- ❑ про застосування відстрочки виконання вироку не тільки щодо основного, але й щодо додаткового покарання, якщо рішення суду про застосування ст. 46^{1} КК України неконкретизоване;
- ❑ про виключення з акта опису майна, на яке за законом не допускається звернення стягнення, якщо у вироку не вирішено питання про це майно;
- ❑ про долю речових доказів, якщо її не вирішено вироком суду;
- ❑ про визначення розміру і розподілення судових витрат, якщо суд не вирішив цих питань;
- ❑ про оплату праці захисника;
- ❑ про долю неповнолітніх дітей засудженого, які залишилися без догляду, і передачу їх для піклування установам, родичам або іншим особам, якщо у вироку нема такого рішення;
- ❑ про уточнення посади чи виду діяльності, якщо при призначенні покарання (основного або додаткового) у вигляді позбавлення права займати певні посади чи займатися певною діяльністю допущено неточні, неконкретні формулювання;
- □ про призначення громадського вихователя неповнолітньому в разі його умовного засудження або застосування до нього міри покарання, не пов'язаної з

позбавленням волі, або відстрочки виконання вироку відповідно до ст. 46 [i] КК України;

- ❑ про усунення неточностей, допущених у вироку при написанні прізвища, імені, по батькові чи інших біографічних даних засудженого, а також описок та арифметичних помилок, коли вони очевидні і виправлення їх не стосується суті вироку і не тягне погіршення становища засудженого.

У порядку ст. 411 КПК України суди можуть також вирішувати *питання, що виникли після винесення вироку в процесі його виконання*, зокрема:

- ❑ про невиконання вироку в частині конфіскації майна, якщо актом амністії або помилування засуджений повністю звільнений від покарання і якщо до дня видання акта амністії або помилування вирок у частині конфіскації не був виконаний;
- □ при звільненні у порядку помилування одного із солідарних боржників від відшкодування шкоди суд вправі обговорити питання про розмір стягнення з солідарних боржників, що залишилися;
- ❑ за поданням судового виконавця або прокурора вирішити питання про звернення конфіскації на додатково виявлене майно засудженого, яке придбане до винесення вироку і підлягає за законом конфіскації, а також на майно, яке було придбане хоча б і після винесення вироку, але на гроші чи за рахунок майна, які підлягають конфіскації за вироком, у випадках, коли не закінчився строк давності виконання вироку;
- ❑ про передачу осіб, які засуджені умовно чи до мір покарання, не пов'язаних з позбавленням волі, або із застосуванням відстрочки виконання вироку відповідно до ст. 46^1 КК України, на перевиховання та виправлення громадській організації чи трудовому колективу, якщо клопотання про це надійшло до суду після винесення вироку.

Не підлягають розгляду в порядку, передбаченому ст. 411 КПК України, питання, які зачіпають суть вироку та погіршують становище засудженого; звужують або розширюють обсяг обвинувачення; стосуються прогалин і недоліків вироків в частині кваліфікації злочинів, призначення покарання, вирішення цивільного позову. Зокрема, не можна у такому порядку:

- ❑ виключити з вироку кваліфікуючу ознаку злочину і посилання на обставини, які пом'якшують або обтяжують відповідальність;
- ❑ уточнити призначене покарання (як основне, так і додаткове) щодо його виду та строку;
- ❑ виключити застосування відстрочки виконання вироку щодо додаткового покарання, коли при вирішенні питання про застосування ст. 46^1 КК України суд вказав про застосування відстрочки виконання вироку в цілому;
- ❑ призначити покарання за кожний злочин окремо, якщо суд призначив покарання тільки за сукупністю злочинів, або призначити покарання за сукупністю злочинів, якщо його було призначено за кожний злочин окремо;
- ❑ призначити покарання за сукупністю вироків, коли при винесенні останнього за часом вироку суду було відомо про наявність інших невиконаних вироків, але питання про призначення покарання згідно зі ст. 43 КК України не було вирішено;
- ❑ визначити чи змінити вид виправних робіт без позбавлення волі і розмір відрахувань із заробітку засудженого в доход держави;

- визначити чи змінити розмір штрафу;
- визнати засудженого особливо небезпечним рецидивістом, коли про це нема вказівки в резолютивній частині вироку;
- встановлювати дані про особу засудженого, які можуть потягти погіршення його становища (про наявність судимості тощо);
- змінити режим виправно-трудової колонії (без скасування вироку в цій частині вищестоящим судом);
- встановити або змінити розмір задоволеного цивільного позову чи безпідставно одержаного майна;
- звільнити засудженого від відшкодування матеріальних збитків;
- вирішити питання про виключення з акта опису майна за цивільним позовом третіх осіб;
- змінити вирок в частині запобіжного заходу.

Відповідно до ст. 411 КПК, питання зв'язані з виконанням вироку, вирішуються судом у судовому засіданні з участю прокурора. В судове засідання, як правило, викликається засуджений, а за його клопотанням і захисник. Якщо питання стосується виконання вироку в частині цивільного позову, викликається також при необхідності цивільний позивач і цивільний відповідач. Неявка цих осіб не зупиняє розгляду справи. При вирішенні судом питання про звільнення від відбуття покарання в зв'язку з хворобою обов'язкова присутність представника лікарської комісії, що дала висновок про стан здоров'я засудженого. Розгляд справи починається доповіддю судді, після чого заслуховуються пояснення осіб, що з'явилися в судове засідання, і думка прокурора. Потім суддя виходить до нарадчої кімнати для винесення постанови.

Підсудність вирішення питань виконання вироку.

Суддя місцевого суду за місцем відбування покарання вирішує питання про: умовно-дострокове звільнення від відбування покарання; заміна невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням; звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років; звільнення від покарання чи подальшого його відбування за хворобою; застосування примусового лікування до засуджених, які є алкоголіками чи наркоманами.

Суддя місцевого суду за місцем проживання засудженого вирішує питання про: звільнення від покарання з випробуванням після закінчення іспитового строку; скасування звільнення засудженого від відбування покарання з випробуванням, призначеного вироком суду; скасування звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років; розгляд судом клопотань про зняття судимості.

Суддя місцевого суду за місцем виконання вироку вирішує питання про: заміну штрафу покаранням у виді громадських робіт, виправних робіт штрафом, обмеження чи позбавлення волі службовим обмеженням, позбавлення волі триманням у дисциплінарному батальйоні; визначення порядку застосування покарання при наявності декількох вироків; питання про всякого роду сумніви і протиріччя, що виникають при виконанні вироку, якщо вирок виконується за межами району суду, який постановив вирок.

Суддя місцевого суду за місцем знаходження установи виконання покарань або медичної установи, де засуджений находився на лікуванні вирішує питання про: припинення примусового лікування до засуджених, які є алкоголіками чи наркоманами.

Суддя військового суду гарнізону за місцезнаходженням засудженого вирішує питання про: умовно-дострокове звільнення від відбування покарання і заміна невідбутої частини покарання більш м'яким покаранням щодо осіб, які відбувають покарання в дисциплінарному батальйоні.

Суддя військового суду гарнізону за місцем виконання вироку вирішує питання про: всякого роду сумніви і протиріччя, що виникають при виконанні вироку, включаючи застосування кримінального закону, що має зворотну силу, якщо вирок виконується за межами району суду, який постановив вирок, відносно осіб, засуджених військовим судом.

Суд, який постановив вирок вирішує питання про: всякого роду сумніви і протиріччя, що виникають при виконанні вироку, включаючи застосування кримінального закону, що має зворотну силу, за винятком випадків, якщо вирок виконується за межами району суду, який постановив вирок.

Суд за місцем відбування покарання вирішує питання про: приведення у відповідність з новим законом, який звільняє від покарання або пом'якшує покарання, вироку щодо осіб, які відбувають покарання.

Місцевий суд за місцем виконання вироку вирішує питання про: визначення порядку застосування покарання при наявності декількох вироків, якщо хоча б один з вироків постановлено районним (міським) чи військовим судом гарнізону в колегіальному складі.

Апеляційний суд області, міст Києва і Севастополя вирішує питання про: визначення порядку застосування покарання при наявності декількох вироків, якщо хоча б один з вироків постановлено апеляційним судом Автономної Республіки Крим, апеляційними судами областей, міст Києва і Севастополя, військовими апеляційними судами регіонів, Військово-Морських Сил.

Тема 21. Перегляд судових рішень у порядку виключного провадження

Поняття, значення та загальні положення стадії перегляду судових рішень у порядку виключного провадження.

Характеристика стадії перегляду судових рішень у порядку виключного провадження.

Завдання стадії перегляду судових рішень у порядку виключного провадження.

Учасники стадії перегляду судових рішень у порядку виключного провадження.

Процесуальні засоби діяльності в стадії перегляду судових рішень у порядку виключного провадження.

Етапи стадії перегляду судових рішень у порядку виключного провадження.

Кінцеві рішення стадії перегляду судових рішень у порядку виключного

провадження.

Перегляд судових рішень у порядку виключного провадження - це стадія кримінального процесу, змістом якої є перегляд за клопотаннями сторін рішень судів першої, апеляційної, касаційної інстанцій у зв'язку з нововиявленими обставинами або неправильним застосуванням кримінального закону та істотним порушенням вимог кримінально-процесуального закону, які суттєво вплинули на правильність переглядуваного судового рішення (Л.М. Лобойко).

Судові рішення у кримінальних справах (вироки, постанови, ухвали), що набрали законної сили, можуть бути переглянуті порядку виключного провадження лише на підставах, зазначених у ст. 400^4 КПК України, а саме:

1) за нововиявленими обставинами;

2) у зв'язку з неправильним застосуванням кримінального закону та істотним порушенням вимог кримінально-процесуального закону, які істотно вплинули на правильність судового рішення.

Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами.

Під нововиявленими обставинами прийнято розуміти встановлені вироком, який набув законної сили, або матеріалами розслідування факти, що: 1) повинні об'єктивно існувати на момент винесення судового рішення; 2) не були відомі суду під час провадження у справі та на момент винесення судового рішення і у зв'язку з цим їх неможливо врахувати; 3) мають суттєве значення для справи; 4) знаходяться в органічній єдності з елементами предмета доказування по справі; 5) можуть бути виявлені лише після набуття судовим рішенням законної сили; 6) можуть бути виявлені тільки за допомогою окремого розслідування (Н.Р. Бобечко).

Нововиявленими обставинами визнаються:

1) фальсифікація доказів, неправильність перекладу, а також показань свідка, потерпілого, обвинуваченого, підсудного, висновку і пояснень судового експерта, на яких ґрунтується вирок;

2) зловживання прокурора, дізнавача, слідчого чи суддів під час провадження у справі;

3) всі інші обставини, які не були відомі суду при винесенні судового рішення і які самі по собі або разом із раніше виявленими обставинами доводять неправильність засудження або виправдання підсудного. До цих обставин можна віднести: дані про вчинення злочину іншою особою, виявлення живою особи, яка вважалася вбитою, виявлення факту неосудності засудженого в момент вчинення злочину, виявлення раніше невідомих учасників злочину, встановлення більшого розміру викраденого майна тощо.

Фальсифікація доказів, завідомо неправильний переклад, завідомо неправдиві показання свідка, потерпілого, завідомо неправильний висновок і пояснення судового експерта, зловживання прокурорів, дізнавачів, слідчих і суддів є підставами для перегляду судових рішень, що набрали законної сили, в порядку виключного провадження лише в тому разі, коли вони встановлені вироком, що набрав законної сили, а при неможливості постановлення вироку - матеріалами розслідування.

Перегляд виправдувального вироку, ухвали чи постанови про закриття справи за нововиявленими обставинами допускається лише протягом встановлених законом строків давності притягнення до кримінальної відповідальності і не пізніше одного року з дня виявлення нових обставин.

Днем виявлення нових обставин є день набрання законної сили вироком суду щодо свідка, потерпілого, судового експерта, перекладача у зв'язку з дачею ними завідомо неправдивих показань, завідомо неправильного висновку, пояснень чи перекладу, щодо прокурора, дізнавача, слідчого, судді у зв'язку з допущеним ними зловживанням, а також щодо інших осіб у зв'язку з фальсифікацією ними доказів, а при неможливості постановлення вироку - день складання прокурором за матеріалами розслідування висновку про наявність нововиявлених обставин. Днем виявлення нових обставин у вигляді дій певних осіб, які не підпадають під ознаки злочинів, а також інших обставин є день складання прокурором висновку про підтвердження таких обставин матеріалами розслідування.

За наявності доказів, які підтверджують, що особа вчинила більш тяжкий злочин, ніж той, за який вона була засуджена, справа може бути відновлена у зв'язку з нововиявленими обставинами тільки протягом строку давності притягнення до кримінальної відповідальності за більш тяжкий злочин.

За наявності доказів, які підтверджують невинуватість засудженого або вчинення ним менш тяжкого злочину, відновлення справи за нововиявленими обставинами строками не обмежено.

Відбуття покарання або смерть засудженого не є перешкодою для перегляду справи в інтересах його реабілітації.

Клопотання про перегляд судових рішень вправі подавати прокуророві учасники процесу, а також інші особи, якщо таке право надано їм законом. Заяви про перегляд справи заінтересовані особи, підприємства, установи, організації і посадові особи подають прокуророві.

Прокурор у всіх випадках, коли йому стануть відомі нові обставини в справі, зобов'язаний особисто або через органи дізнання чи слідчих провести необхідне розслідування цих обставин.

Про призначення розслідування нововиявлених обставин виноситься постанова, і розслідування провадиться за правилами, встановленими КПК для проведення досудового слідства.

Закінчивши розслідування нововиявлених обставин, районний, міський прокурор при наявності підстав для відновлення справи направляє її разом з матеріалами розслідування або вироком, що набрав законної сили, яким винні у зловживанні або фальсифікації доказів у справі уже засуджені, і своїм висновком відповідно прокуророві Автономної Республіки Крим, прокуророві області, прокуророві міст Києва чи Севастополя, військовому прокурору (на правах прокурора області), який і вирішує питання про принесення подання до апеляційного суду.

Справи, в яких вирок винесено апеляційним судом, прокурор Автономної Республіки Крим, прокурор області або прокурор міст Києва, Севастополя, військовий прокурор (на правах прокурора області) направляє Генеральному

прокурору України, який вирішує питання про принесення подання до касаційного суду.

Коли прокурор не вбачає підстав для перегляду справи в зв'язку з нововиявленими обставинами, він відмовляє в цьому своєю вмотивованою постановою, про що повідомляє осіб та підприємства, установи, організації, які подали заяви. Ця постанова прокурора може бути оскаржена вищестоящому прокуророві.

Подання про перегляд справи в зв'язку з нововиявленими обставинами розглядається апеляційним чи касаційним судом за правилами, встановленими для перегляду справ у касаційному порядку. Подання розглядається колегією у складі трьох професійних суддів. Про день розгляду повідомляються учасники процесу. У необхідних випадках суд вправі викликати їх у судове засідання. У судовому засіданні прокурор обґрунтовує подання. Учасники процесу вправі дати свої пояснення. Рішення приймається у нарадчій кімнаті. Розглядаючи подання, суд може: 1) задовольнити подання прокурора, скасувати судове рішення і направити справу на нове розслідування або на новий судовий чи апеляційний розгляд; 2) скасувати судове рішення і закрити справу; 3) змінити вирок, постанову, ухвалу; 4) залишити судове рішення без змін, а подання - без задоволення.

Перегляд судових рішень у зв'язку з неправильним застосуванням кримінального закону та істотним порушенням вимог кримінально-процесуального закону, які істотно вплинули на правильність судового рішення.

З цих підстав можуть бути переглянуті: судові рішення, постановлені Верховним Судом України в касаційному порядку; судові рішення, постановлені апеляційним судом як судом першої інстанції, які не були предметом розгляду касаційної інстанції і набрали законної сили; вироки та постанови апеляційного суду, постановлені ним в апеляційному порядку, які не були предметом розгляду касаційної інстанції і набрали законної сили; вироки та постанови місцевих судів, які були предметом розгляду апеляційної інстанції і залишені без зміни чи змінені, якщо вони не були предметом розгляду касаційної інстанції; вироки та постанови місцевих судів, які не були предметом розгляду апеляційного суду, набрали законної сили і не були предметом розгляду касаційного суду за пропуском строку на оскарження чи внесення подання; передбачені законом судові рішення апеляційного суду, постановлені ним в апеляційному порядку, які не можуть бути предметом касаційного розгляду; передбачені законом судові рішення місцевих судів, які не можуть бути предметом касаційного розгляду (В.Т. Маляренко).

Для перегляду справи достатньо однієї підстави - неправильного застосування кримінального закону або істотного порушенням вимог кримінально-процесуального закону за умови, що вона істотно вплинула на правильність судового рішення. Перегляд судових рішень з цих підстав з метою застосувати закон про більш тяжкий злочин, збільшити обсяг обвинувачення чи з інших підстав погіршити становище засудженого, а також виправдувального вироку, ухвали чи постанови про закриття справи не допускається.

Перегляд судових рішень у зв'язку з неправильним застосуванням кримінального закону та істотним порушенням вимог кримінально-процесуального закону, які істотно вплинули на правильність судового рішення строком не

обмежується**.** Відбуття покарання або смерть засудженого не є перешкодою для перегляду справи в інтересах його реабілітації.

Клопотання про перегляд судового рішення вправі подавати засуджений, його захисник чи законний представник, прокурор, який брав участь в розгляді справи судом першої, апеляційної чи касаційної інстанції, Генеральний прокурор України та його заступники, прокурор Автономної Республіки Крим, прокурор області, міст Києва і Севастополя, прирівнені до них прокурори та їх заступники в межах їх повноважень - незалежно від їх участі в розгляді справи судом, а також інші особи, якщо таке право надано їм законодавчими актами України. Главою 32 КПК не передбачено вимог до форми та змісту клопотання про перегляд судового рішення в порядку виключного провадження.

Суддя, який розглядає клопотання про перегляд судового рішення вправі витребувати справу із суду.

Подання про внесення на судовий розгляд клопотання про перегляд судового рішення, мають право вносити судді касаційного суду в кількості не менше п'яти осіб.

На підставі подання, підписаного не менше як п'ятьма суддями касаційного суду, клопотання про перегляд судового рішення справа призначається до судового розгляду.

Подання суддів про судовий розгляд клопотання щодо перегляду судового рішення у зв'язку з неправильним застосуванням кримінального закону та істотним порушенням вимог кримінально-процесуального закону, які істотно вплинули на правильність судового рішення розглядається на спільному засіданні судових палат Верховного Суду України, уповноважених законом на розгляд кримінальних справ за правилами, встановленими для перегляду справ у касаційному порядку.

Спільне засідання судових палат є правомочним при наявності не менше двох третин складу кожної з палат. Головує на засіданні голова судової колегії в кримінальних справах чи інший суддя. Суддя-доповідач доповідає суть клопотання про перегляд судового рішення і подання суддів про його судовий розгляд. Після цього суд заслуховує учасника процесу, який подав клопотання, інших учасників, якщо вони з'явилися у судове засідання, прокурора. Ухвала спільного засідання приймається більшістю голосів відкритим голосуванням. Вона складається суддею - доповідачем і підписується головуючим та цим суддею.

Тема 22. Провадження у справах про злочини неповнолітніх

Загальні особливості провадження у кримінальних справах про злочини неповнолітніх. Особливості, що стосуються предмета доказування у справах про злочини неповнолітніх. Особливості провадження, пов’язані з участю захисника у кримінальній справі. Особливості провадження, пов’язані з участю у кримінальній справі осіб, які несуть відповідальність за виховання неповнолітнього або беруть участь у його вихованні. Особливості застосування щодо неповнолітніх запобіжних та інших заходів процесуального примусу. Особливі підстави припинення кримінально-

процесуального провадження.

Особливості досудового провадження у справах про злочини неповнолітніх.

Особливості провадження в стадії порушення кримінальної справи.

Особливості провадження в стадії досудового слідства. Виділення справи про злочин неповнолітнього в окреме провадження. Особливості, що стосуються проведення окремих процесуальних і слідчих дій за участю неповнолітніх. Порядок виклику, пред'явлення обвинувачення і допиту неповнолітнього. Забезпечення прав неповнолітнього обвинуваченого. Участь захисника та законного представника неповнолітнього на досудовому слідстві. Участь педагога, лікаря, батьків чи інших представників неповнолітнього на досудовому слідстві. Затримання та взяття під варту неповнолітнього обвинуваченого. Віддання його під нагляд батьків, опікунів, піклувальників або адміністрації дитячої установи. Пред'явлення матеріалів справи для ознайомлення неповнолітньому обвинуваченому. Порядок закриття кримінальних справ щодо неповнолітніх, які не досягли віку, з якого можлива кримінальна відповідальність.

Особливості судового розгляду у справах про злочини неповнолітніх. Питання, що вирішуються судом при постановленні вироку неповнолітньому. Порядок застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру. Підстави, умови і порядок звільнення неповнолітнього підсудного від покарання.

Порядок провадження у кримінальних справах відносно неповнолітніх застосовується до осіб, які не досягли на момент провадження у кримінальній справі 18 років.

На підставі вікових соціально-психологічних характеристик неповнолітніх Генеральна Асамблея ООН розробила "Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх" ("Пекінські правила"), які передбачають:

- створення спеціалізованих судів у справах неповнолітніх;
- наявність в осіб, які здійснюють кримінальний процес у справах неповнолітніх, відповідної кваліфікації;
- побудову судового розгляду таким чином, щоб він забезпечував інтереси неповнолітніх;
- забезпечення конфіденційності, щоб уникнути завдання шкоди неповнолітнім і через непотрібну гласність або шкоду їх репутації тощо.

***Особливостями провадження у справах щодо неповнолітніх є наступні*:**

- спеціальний предмет доказування;
- обов'язковість провадження досудового слідства;
- виділення справи неповнолітнього у окреме провадження у стадії досудового розслідування;
- особливому порядку провадження окремих процесуальних дій (виклик, пред'явлення обвинувачення, пред'явлення матеріалів справи для ознайомлення);

- особливості у застосуванні заходів примусу (поміщення у приймальник-розподільник, умови затримання та взяття під варту, додатковий запобіжний захід – віддання під нагляд батьків, опікунів, піклувальників або адміністрації дитячої установи);
- обов'язкова участь захисника;
- подвійне представництво інтересів неповнолітнього (адвокат та законні представники);
- участь у судовому розгляді представників служби та міліції у справах неповнолітніх, представників підприємств, установ, організацій;
- вирішення судом додаткових питань при постановленні вироку;
- можливість застосування примусових заходів виховного характеру.

При цьому спеціальний предмет доказування та обов'язкова участь захисника мають бути забезпечені незалежно від віку, якого досяг неповнолітній на час провадження у справі, а решта особливостей, передбачених гл. 36 КПК до осіб, які на час провадження у справі досягли повноліття, не застосовуються.

Провадження щодо неповнолітніх поділяється на два ***види***:

- провадження про злочини неповнолітніх;
- провадження про суспільно-небезпечні діяння осіб, які не досягли віку кримінальної відповідальності.

Провадження про злочини неповнолітніх.

При провадженні досудового слідства і розгляді таких справ у суді крім обставин, передбачених ст. 64 КПК, підлягають доказуванню обставини зазначені в ч. 1 ст. 433 КПК, а саме:

1) вік неповнолітнього (число, місяць, рік народження);

2) стан здоров'я та загального розвитку неповнолітнього. У разі підтвердження висновком експертизи наявності у неповнолітнього розумової чи психічної відсталості такого ступеню, за якого він за розвитком не відповідає віку, про який свідчать документи про народження, суд має поставити на розгляд питання про визнання неповнолітнього таким, що не досяг віку кримінальної відповідальності та застосування примусових заходів примусового характеру (п. 19 Постанови Пленуму Верховного Суду України "Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру" від 15.05.2006 р.);

3) характеристику особи неповнолітнього – вікові та психологічні особливості, соціальна характеристика (взаємовідносини у сім'ї та колективі, ставлення до праці, навчання);

4) умови життя та виховання неповнолітнього;

5) обставини, що негативно впливали на виховання неповнолітнього;

6) наявність дорослих підмовників та інших осіб, які втягнули неповнолітнього в злочинну діяльність.

Постанова Пленуму Верховного Суду України "Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх" від 16.04.2004 р. у п. 5 передбачає також з'ясування ставлення неповнолітнього до наслідків вчиненого діяння, а п. 18 Постанова Пленуму Верховного Суду України "Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру" від 15.05.2006 р. – даних про батьків неповнолітнього.

Ст. 111 КПК передбачає, що провадження досудового слідства у цих справах є обов'язковим. Досудове слідство здійснюється слідчими органів внутрішніх справ (тобто встановлена персональна підслідність). У справах осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочину у віці до 18 років, обов'язковою є участь захисника – з моменту визнання особи підозрюваною чи пред'явлення їй обвинувачення. Якщо неповнолітній брав участь у вчиненні злочину разом з дорослим, в кожному випадку повинна бути з'ясована можливість виділення справи про неповнолітнього в окреме провадження в стадії досудового слідства (ст. 439 КПК). Затримання та взяття під варту як запобіжний захід можуть застосовуватися до неповнолітнього лише у виняткових випадках, коли це викликається тяжкістю злочину у вчиненні якого він обвинувачується, при наявності підстав і в порядку, що встановлені ст.ст. 106, 148, 150, 155 і 157 КПК. При цьому повинні бути досліджені його сімейний і матеріальний стан, стосунки з батьками, дієвість існуючого контролю за його поведінкою, вид діяльності, місце проживання, соціальні зв'язки, схильності, спосіб життя, поведінка під час провадження у цій або іншій кримінальній справі, наявність факторів, обставин чи визнання ним моральних цінностей, які дозволяють прогнозувати його поведінку (п. 3 Постанови Пленуму Верховного Суду України "Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх"). Про затримання і взяття під варту неповнолітнього обов'язково сповіщаються його батьки чи особи, що їх замінюють. До неповнолітніх обвинувачених, крім запобіжних заходів, передбачених ст. 149 КПК, може застосовуватися передача їх під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а до неповнолітніх, які виховуються в дитячій установі – передача їх під нагляд адміністрації цієї установи. Неповнолітній обвинувачений викликається до слідчого, прокурора чи до суду, як правило, через його батьків або інших законних представників. Інший порядок виклику допускається лише у випадку, коли це обумовлюється обставинами справи. Неповнолітній, який перебуває під вартою, викликається через адміністрацію місця попереднього ув'язнення (ст. 437 КПК).

Пред'явлення обвинувачення неповнолітньому та його допит провадяться у присутності захисника. В разі, коли неповнолітній не досяг шістнадцяти років або якщо неповнолітнього визнано розумово відсталим, при пред'явленні йому обвинувачення та його допиті за розсудом слідчого чи прокурора або за клопотанням захисника можуть бути присутні педагог або лікар, батьки чи інші законні представники неповнолітнього (ст. 438 КПК).

Оголошення неповнолітньому обвинуваченому про закінчення досудового слідства і пред'явлення йому для ознайомлення матеріалів справи провадяться з участю захисника. При оголошенні неповнолітньому обвинуваченому про закінчення слідства і пред'явленні йому матеріалів справи з дозволу слідчого може бути присутній законний представник неповнолітнього.

Досудове слідство може бути закінчено: складанням обвинувального висновку; постанови про направлення справи до суду для вирішення питання про звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності (у тому числі із застосуванням примусових заходів виховного характеру).

Судовий розгляд справ про злочини неповнолітніх має наступні *особливості*:

- обов’язковою є участь законного представника неповнолітнього підсудного у судовому розгляді. В судове засідання викликаються батьки або інші законні представники неповнолітнього підсудного. У виняткових випадках, коли участь законного представника в судовому засіданні може завдати шкоди інтересам неповнолітнього підсудного, суд вправі своєю мотивованою ухвалою обмежити участь законного представника в тій чи іншій частині судового засідання або усунути його від участі в судовому розгляді і допустити замість нього іншого законного представника неповнолітнього підсудного, неявка законного представника підсудного не зупиняє розгляду справи, якщо суд не визнає його участь необхідною (ст. 441 КПК);
- можливість допиту законних представників неповнолітнього підсудного як свідків;
- участь у судовому розгляді представників служби у справах неповнолітніх та міліції у справах неповнолітніх;
- участь у судовому розгляді представників підприємств, установ і організацій;
- можливість видалення підсудного з залу судового засідання на час дослідження обставин, що можуть негативно вплинути на неповнолітнього;
- вирішення додаткових питань у вироку. При постановленні вироку, крім питань, зазначених у ст. 324 КПК, суд зобов’язаний в разі звільнення неповнолітнього від відбування покарання з випробуванням чи застосування до нього покарання, не зв’язаного з позбавленням волі, обговорити питання про необхідність призначення неповнолітньому громадського вихователя. При цьому якщо санкцією закону, за яким засуджується неповнолітній, передбачено лише такі види покарань, які до неповнолітнього застосовані бути не можуть, суд звільняє його від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру, або закриває справу та звільняє його від кримінальної відповідальності, або постановляє обвинувальний вирок та звільняє засудженого від покарання.

Порядок звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру.

Відповідно до ч. 1 ст. 97 КК України, неповнолітнього, який вперше вчинив злочин невеликої тяжкості, може бути звільнено від кримінальної відповідальності, якщо його виправлення можливе без застосування покарання. У цих випадках суд застосовує до неповнолітнього примусові заходи виховного характеру. Прокурор, а також слідчий за згодою прокурора на підставі, передбаченій ч. 1 ст. 97 КК України, виносять мотивовану постанову про направлення справи до суду для вирішення питання про звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності. У цьому разі неповнолітньому пред’являється обвинувачення і після винесення постанови пред’являються всі матеріали справи. Справа із списком осіб, які підлягають виклику до суду, надсилається до суду прокурором (ст. 9 КПК).

Відповідно до ст. 447 КПК, справу, що надійшла до суду від прокурора з постановою про направлення справи до суду для вирішення питання про звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності, суддя, якщо він згоден з рішенням, прийнятим слідчим або прокурором, призначає до розгляду в судовому засіданні у строк не пізніше десяти днів, а в разі незгоди – повертає прокурору

мотивованою постановою. У разі виявлення порушень вимог КПК суддя також може повернути справу прокурору або на додаткове розслідування.

Розгляд справи провадиться у відкритому судовому засіданні (за ухвалою суду можливий закритий судовий розгляд) з обов'язковою участю прокурора і захисника. У судове засідання викликається законний представник неповнолітнього, але його неявка не є перешкодою для розгляду справи. У виняткових випадках, коли участь такого представника може зашкодити інтересам неповнолітнього, суд повинен своїм рішенням обмежити її відповідною частиною судового засідання або зовсім усунути від участі у розгляді справи і допустити замість не іншого законного представника. Про час і місце розгляду справи повідомляється також служба у справах неповнолітніх та міліція у справах неповнолітніх.

У судовому засіданні суд з'ясовує дані про особу неповнолітнього та повноваження законного представника; приймає рішення щодо заяв і клопотань; заслуховує пояснення неповнолітнього, його законного представника, думку представників служби у справах неповнолітніх та міліції у справах неповнолітніх, які висловлюють думку про те, який примусовий захід виховного характеру буде найбільш ефективним, перевіряє докази, які доводять або спростовують вчинення даною особою злочину або суспільно небезпечного діяння, а також перевіряються інші обставини, які мають істотне значення для вирішення питання про застосування примусового заходу виховного характеру. Під час розгляду справи ведеться протокол судового засідання. Після закінчення судової перевірки справи свої думки висловлюють прокурор, потім захисник. Заслухавши у судовому засіданні думки прокурора і захисника суд виходить у нарадчу кімнату для винесення ухвали або постанови, де вирішує такі питання: 1) чи мав місце злочин, з приводу якого провадилося досудове слідство; 2) чи винна у цьому злочині особа, щодо якої розглядається справа; 3) який саме примусовий захід виховного характеру має бути застосовано до цієї особи.

Коли суд при розгляді кримінальної справи, що надійшла з обвинувальним висновком, прийде до висновку про можливість виправлення неповнолітнього, який вчинив злочин невеликої або середньої тяжкості, без застосування кримінального покарання, він виносить ухвалу, а суддя – постанову про закриття кримінальної справи і вирішує питання про застосування до неповнолітнього одного з примусових заходів виховного характеру.

Провадження у справах про суспільно-небезпечні діяння осіб, які не досягли віку кримінальної відповідальності.

Участь захисника у цій категорії справ є обов'язковою з моменту першого допиту неповнолітнього або з моменту поміщення його до приймальника-розподільника.

Відповідно до ст. 7^3 КПК, слідчий, встановивши в кримінальній справі, що суспільно небезпечне діяння, вчинене особою у віці від одинадцяти років і до виповнення віку, з якого можлива кримінальна відповідальність, виносить мотивовану постанову про закриття справи та застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру. Неповнолітньому, щодо якого винесено постанову, а також його батькам або особам, що їх замінюють, перед направленням справи прокурору надається можливість ознайомитись з усіма матеріалами справи,

при цьому вони мають право користуватися послугами захисника. Справа разом з постановою направляється прокурору. Прокурор перевіряє повноту проведеного розслідування, законність постанови і приймає у строк не більше 5 днів одне з таких рішень: 1) дає письмову згоду з постановою слідчого і направляє справу до суду; 2) скасовує постанову слідчого і повертає йому справу з письмовими вказівками; 3) змінює постанову слідчого або виносить нову постанову. Порядок судового розгляду таких справ є аналогічним розгляду кримінальних справ про звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру.

Тема 23. Застосування примусових заходів медичного характеру

Загальні особливості провадження у справах про застосування примусових заходів медичного характеру.

Підстави та умови застосування примусових заходів медичного характеру. Осудність, неосудність, обмежена осудність.

Особливості предмета доказування у справах про застосування примусових заходів медичного характеру.

Особливості досудового провадження у справах про застосування примусових заходів медичного характеру. Особливості, що виявляються в стадії порушення кримінальної справи. Особливості, що виявляються в стадії досудового слідства. Участь захисника. Підготовка, призначення і провадження судово-психіатричної експертизи. Значення висновку судово-психіатричної експертизи для прийняття рішень у кримінальній справі. Закінчення досудового слідства і порядок направлення справи до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру.

Підготовчі дії до судового провадження.

Особливості судового провадження у справах про застосування примусових заходів медичного характеру. Питання, які вирішуються судом.

Рішення суду у справах про застосування примусових заходів медичного характеру. Застосування примусових заходів медичного характеру. Закриття кримінальної справи. Направлення справи для досудового слідства.

Зміна і скасування примусових заходів медичного характеру.

Відновлення кримінальної справи щодо особи, до якої були застосовані заходи медичного характеру.

Примусові заходи медичного характеру – це надання за рішенням суду психіатричної допомоги у примусовому порядку особі, яка вчинила суспільно небезпечну дію (бездіяльність) у стані неосудності або обмеженої осудності, або особі яка вчинила злочин у стані осудності, але до постановлення вироку або під час відбування покарання захворіла на психічну хворобу, що позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними, з метою вилікування чи поліпшення стану її здоров'я, а також запобігання вчиненню особою нових

суспільно небезпечних діянь, відповідальність за які передбачена нормами КК.

Згідно з ч. 1 ст. 19 КК ***осудність*** – це психічний стан людини, за якого вона під час вчинення злочину могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними. Точне та повне встановлення осудності – необхідна умова вирішення питання про визнання особи винною[9].

Осудність – юридична передумова вини і кримінальної відповідальності, обов'язкова ознака суб'єкта злочину. Вона характеризується двома критеріями – медичним (біологічним) і юридичним (психологічним). *Медичний критерій осудності* визначає здоровий стан психіки особи, відсутність певних психічних захворювань, недоліків розумового розвитку. *Юридичний критерій осудності* полягає у здатності особи усвідомлювати характер своїх суспільно небезпечних дій (бездіяльності) та керувати ними[10].

Неосудність – це психопатологічний стан людини, за якого вона під час вчинення суспільно небезпечного діяння не могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними внаслідок хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства або іншого хворобливого стану психіки. Згідно з ч. 2 ст. 19 КК неосудність виключає можливість притягнення особи до кримінальної відповідальності. Неосудність, як і осудність також характеризується двома критеріями – медичним (біологічним) і юридичним (психологічним). *Медичний критерій неосудності* характеризується наявністю в особи одного із чотирьох видів психічних захворювань, зазначених у ч. 2 ст. 19 КК (хронічне психічне захворювання, тимчасовий розлад психічної діяльності, недоумство, інший хворобливий стан психіки). *Юридичний критерій неосудності* включає в себе інтелектуальну і вольову ознаки. Інтелектуальна ознака вказує на нездатність особи усвідомлювати фактичний характер і суспільну небезпеку своєї дії (бездіяльності) на момент вчинення нею конкретного суспільно небезпечного діяння. Вольова ознака полягає в нездатності особи керувати своїми діями (бездіяльністю), що передбачені законом як суспільно небезпечні[11].

Згідно з ч. 1 ст. 20 КК ***обмежена осудність*** – це психопатологічний стан людини, за якого вона під час вчинення злочину через наявний у неї психічний розлад не була здатна повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними. Обмежена осудність не виключає кримінальної відповідальності. Обмежена осудність, так само як осудність та неосудність, характеризується двома критеріями – медичним (біологічним) і юридичним (психологічним). *Медичний критерій обмеженої осудності* вказує на наявність у винного певного психічного розладу (різного роду психопатії, невротичні розлади, розлади особистості, залишкові явища черепно-мозкових травм, розумова відсталість). *Юридичний критерій обмеженої осудності* складається із двох ознак – інтелектуальної (нездатність особи повною мірою усвідомлювати свої дії чи бездіяльність) та (або) вольової ознаки (нездатність особи повною мірою керувати ними)[12].

---

[9] Мірошніченко Н., Орловська Н. Обмежена осудність та її законодавче вирішення // Право України. – 1997. - № 7.

[10] Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 4-те вид., переробл. та доповн. / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К.: Юридична думка, 2007. – с. 69.

[11] Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 4-те вид., переробл. та доповн. / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К.: Юридична думка, 2007. – с. 70.

[12] Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 4-те вид., переробл. та доповн. / За ред. М.І.

В своєї постанові (п. 1) № 7 від 03.06.2005 р. ”Про практику застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування” (далі – постанова № 7 від 03.06.2005 р.) Пленум Верховного Суду України звернув увагу на те, що за змістом положень КК України, Законів України ”Про психіатричну допомогу” від 22.02.2000 р., ”Основи законодавства України про охорону здоров’я” від 19.11.1992 р. метою застосування примусових заходів медичного характеру і примусового лікування є:

1) вилікування чи поліпшення стану здоров’я осіб, названих у статтях 19, 20, 76, 93 та 96 КК;

2) запобігання вчиненню зазначеними особами нових суспільно небезпечних діянь, відповідальність за які передбачена нормами КК.

При цьому необхідно розмежовувати такі передбачені законодавством види примусової психіатричної допомоги і лікування, які застосовуються за рішенням суду:

а) примусові заходи медичного характеру у виді амбулаторної психіатричної допомоги, госпіталізації до психіатричних закладів зі звичайним, посиленим чи суворим наглядом, що застосовуються до осіб, які вчинили суспільно небезпечні діяння в стані неосудності (обмеженої осудності) або вчинили злочини у стані осудності, але до постановлення вироку чи під час відбування покарання захворіли на психічну хворобу (ст. 19 Закону України ”Про психіатричну допомогу”, ст.ст. 19, 20, ч. 1, 4 ст. 84, ст.ст. 92-95 КК);

б) примусове лікування, що здійснюється закладами охорони здоров’я чи медичними службами кримінально-виконавчих установ щодо осудних та обмежено осудних осіб, які вчинили злочини і мають хворобу, що становить небезпеку для здоров’я інших осіб (ст. 96 КК);

в) невідкладна примусова амбулаторна чи стаціонарна психіатрична допомога у психіатричних закладах, що надається особам, які за станом свого психічного здоров’я становлять небезпеку для себе або оточуючих, але не вчинили жодного суспільно небезпечного діяння, відповідальність за яке передбачена нормами КК (ст.ст. 12, 14, 16, 17 Закону України ”Про психіатричну допомогу”).

Крім того, суд може покласти обов’язок:

а) пройти в закладах охорони здоров’я лікування від певних хвороб, що становлять небезпеку для здоров’я інших осіб, - на осудну чи обмежено осудну особу, яка вчинила злочин і звільнена від відбування покарання з випробуванням (п. 5 ч. 1 ст. 76 КК);

б) здійснювати обов’язковий лікарський нагляд щодо особи, яка має психічний розлад, у разі визнання недоцільним застосування до неї примусових заходів медичного характеру або його скасування (припинення) внаслідок поліпшення її психічного стану – на родичів або опікунів, котрим особа передана на піклування до її одужання (ч. 6 ст. 94, ч. 3 ст. 95 КК).

У постанові № 7 від 03.06.2005 р. звернено увагу судів на дотримання *принципу презумпції психічного здоров’я людини*, який знайшов своє відображення у ст. 3 Закону України ”Про психіатричну допомогу”, відповідно до якої кожна особа

Мельника, М.І. Хавронюка. – К.: Юридична думка, 2007. – с. 71.

вважається такою, що не має будь-якого психічного розладу, доки наявність такого розладу не буде встановлено на підставах та в порядку, передбачених зазначеним Законом та іншими законами.

Враховуючи наведене, а також виходячи з принципу презумпції невинуватості у вчиненні злочину, закріпленого у ст. 62 Конституції України, ст. 2 КК, ч. 2 ст. 15 КПК, до набрання законної сили судовим рішенням про неосудність особи і застосування до неї примусових заходів медичного характеру вона не обмежується в правах, якими наділена згідно з Конституцією і законами України.

Коло осіб, щодо яких можуть бути застосовані примусові заходи медичного характеру, визначено у ст. 93 КК, а вичерпний перелік видів цих заходів – у ст. 94 КК.

Отже, КК передбачає, що примусові заходи медичного характеру можуть бути застосовані судом (суддею) до осіб:

1) *які вчинили у стані неосудності суспільно небезпечне діяння*. Згідно з ч. 2 ст. 19 КК такі особи не підлягають кримінальній відповідальності;

2) *які вчинили злочин у стані обмеженої осудності*. Згідно з ч. 1 ст. 20 КК такі особи підлягають кримінальній відповідальності;

3) *які вчинили злочин у стані осудності, але захворіли на психічну хворобу до постановлення вироку або під час відбування покарання*. Згідно з ч. 3 ст. 19 КК особи, які захворіли на психічну хворобу до постановлення вироку не підлягають покаранню, до них за призначенням суду застосовуються примусові заходи медичного характеру, а після одужання вони можуть підлягати покаранню. Особи, які захворіли на психічну хворобу під час відбування покарання можуть бути звільнені від подальшого відбування покарання, і суд має право застосувати до них примусові заходи медичного характеру чи передати на піклування органів охорони здоров'я.

Застосування примусових заходів медичного характеру є правом, а не обов'язком суду. Вони застосовуються лише до суспільно небезпечних осіб. Якщо особа страждає на психічну хворобу і вчинила суспільно небезпечне діяння, але за характером вчиненого і своїм психічним станом не являє собою небезпеки для суспільства і не потребує надання психіатричної допомоги в примусовому порядку, то примусові заходи медичного характеру не застосовуються.

Залежно від характеру та тяжкості захворювання, тяжкості вчиненого діяння, з урахуванням ступеня небезпечності психічно хворого для себе або інших осіб, суд може застосовувати такі примусові заходи медичного характеру (ч. 1 ст. 94 КК):

1) *надання амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку*;

2) *госпіталізація до психіатричного закладу із звичайним наглядом*;

3) *госпіталізація до психіатричного закладу з посиленим наглядом*;

4) *госпіталізація до психіатричного закладу із суворим наглядом*.

Перелік передбачених пунктами 1-4 ч. 1 ст. 94 КК видів примусових заходів медичного характеру є вичерпним.

Надання амбулаторної психіатричної допомоги у примусовому порядку, госпіталізація до психіатричного закладу зі звичайним, посиленим або суворим наглядом, передбачені ст. 94 КК, можуть застосовуватися до осіб, які вчинили суспільно небезпечні діяння в стані неосудності (обмеженої осудності) або вчинили

злочини в стані осудності чи обмеженої осудності, але до постановлення вироку або під час відбування покарання захворіли на психічну хворобу, що позбавляє їх можливості усвідомлювати свої дії (бездіяльність) чи керувати ними.

Тимчасовий розлад психічної діяльності особи, який позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними, що настав після вчинення злочину (як до постановлення вироку, так і під час відбування покарання), також може бути підставою для застосування примусових заходів медичного характеру.

Відповідно до ст. 20 КК кримінальній відповідальності підлягає особа, визнана судом обмежено осудною, тобто така, яка під час вчинення злочину, через наявний у неї психічний розлад, не була здатна повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними. Тобто, зважаючи на зміст цієї статті, кримінальну справу щодо обмежено осудної особи суд повинен одержати з обвинувальним висновком, в якому мають міститися дані про психічне захворювання цієї особи.

Водночас у ч. 3 ст. 417 КПК зазначено, що після закінчення досудового слідства, якщо буде встановлено неосудність або обмежену осудність особи, що вчинила суспільно небезпечне діяння, складається постанова про направлення справи до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру.

З метою вирішення неузгодженості норм матеріального і процесуального права у зв'язку із введенням у КК інституту обмеженої осудності, в п. 6 постанові № 7 від 03.06.2005 р. Пленум визнав правильною практику тих судів, які, отримавши на розгляд кримінальну справу з обвинувальним висновком та визнавши під час судового розгляду, що злочин вчинено в стані обмеженої осудності особою, яка внаслідок загострення наявного у неї психічного розладу потребує застосування примусових заходів медичного характеру, постановляють обвинувальний вирок і при призначенні засудженому покарання враховують його психічний стан як пом'якшуючу покарання обставину з одночасним застосуванням примусового заходу медичного характеру у виді амбулаторної психіатричної допомоги за місцем відбування покарання.

Отже, визнання особи обмежено осудною враховується судом при призначенні покарання і може бути підставою для застосування примусових заходів медичного характеру.

Відповідно до ч. 3 ст. 19 КК до особи, яка вчинила злочин у стані осудності, але до постановлення вироку захворіла на психічну хворобу, що позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними за рішенням суду (судді) можуть застосовуватися примусові заходи медичного характеру, а після одужання така особа може підлягати покаранню.

Примусові заходи медичного характеру можуть застосовуватися до засудженої обмежено осудної особи також при звільненні від покарання в разі, коли вона під час його відбування захворіла на психічну хворобу, що позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними (ч. 1 ст. 84 КК).

Обмежена осудна особа може бути звільнена від кримінальної відповідальності чи покарання або від його подальшого відбування у випадках,

передбачених законом, у тому числі на підставі акта амністії.

Слід зазначити, що до неосудних (не здатних усвідомлювати свої дії або керувати ними) та обмежено осудних (не здатних повною мірою усвідомлювати свої дії або керувати ними) осіб за медичними критеріями *не можуть застосовуватись однакові примусові заходи медичного характеру* з числа передбачених ч. 3-5 ст. 94 КК. З огляду на те, що надання в примусовому порядку амбулаторної психіатричної допомоги застосовується щодо осіб, які мають психічні розлади, наявність яких саме і є критерієм обмеженої осудності (ч. 1 ст. 20, ч. 2 ст. 94 КК), судам слід враховувати, що до осіб, визнаних обмежено осудними, у разі потреби може застосовуватися лише цей вид примусових заходів медичного характеру. Своєрідність зазначеної психіатричної допомоги полягає в тому, що вона надається обмежено осудним особам у примусовому порядку одночасно з відбуванням покарання, призначеного за вироком суду (п. 7 постанови № 7 від 03.06.2005 р.).

Обмежено осудній особі амбулаторна психіатрична допомога може надаватися незалежно від виду призначеного їй покарання. Якщо покарання пов’язане с позбавленням волі, то здійснення зазначеного примусового заходу медичного характеру покладається на медичну службу кримінально-виконавчих установ, а якщо не пов’язане, - на психіатричні заклади органів охорони здоров’я за місцем проживання засуджених.

Відповідно до ст.ст. 19, 94 КК, ст. 19 Законів України ”Про психіатричну допомогу” до осіб, визнаних судом неосудними, залежно від характеру і тяжкості захворювання, тяжкості вчиненого діяння та ступеня небезпечності психічно хворого для себе або інших осіб може бути застосована госпіталізація до психіатричних закладів зі звичайним, посиленим чи суворим наглядом або їм може бути надана у примусовому порядку амбулаторна психіатрична допомога за місцем проживання.

Відповідно до ст. 417 КПК досудове слідство в справах про суспільно небезпечні діяння, вчинені особами у стані неосудності або обмеженої осудності, а також про злочини осіб, які вчинили його у стані осудності, але захворіли на психічну хворобу до постановлення вироку, проводиться органами досудового слідства за правилами, передбаченими ст.ст. 111-130, 148-222 КПК.

Водночас досудове провадження у справах про застосування примусових заходів медичного характеру має особливості, які полягають у наступному:

1) участь захисника у таких справах є обов’язковою з моменту встановлення факту наявності в особи душевної хвороби (п. 5 ч. 1 ст. 45 КПК);

2) психічний стан особи визначається судово-психіатричною експертизою (ст. 76 КПК);

3) щодо неосудного, який становить суспільну небезпеку, можливо обрання запобіжного заходу – взяття під варту. Щодо обмежено осудного обирають будь-які запобіжні заходи;

4) слідчі дії за участю неосудної особи можуть проводитися тільки у випадках, якщо її психічне захворювання це дозволяє;

5) щодо неосудного не складають постанову про притягнення як обвинуваченого, оскільки він не є суб’єктом злочину. Щодо обмежено осудного таку постанову складають, йому пред’являється обвинувачення з обов’язковою

участю захисника (ст. 144 КПК);

6) по закінченню досудового слідства щодо неосудного складають постанову про направлення кримінальної справи до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру. Щодо обмежено осудного складають обвинувальний висновок.

В ході досудового слідства провадяться всі необхідні слідчі дії для всебічного і повного з'ясування обставин вчиненого суспільно небезпечного діяння і особи того, хто його вчинив, а також обставин, які характеризують цю особу та її психічне захворювання.

З метою визначення психічного стану підозрюваного чи обвинуваченого за наявності у справі даних, що викликають сумніви стосовно їх осудності, обов'язково призначається експертиза.

По закінченні досудового слідства, якщо буде встановлено неосудність особи, що вчинила суспільно небезпечне діяння, складається *постанова про направлення справи до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру*. Відносно обмежено осудної особи складається *обвинувальний висновок*.

В постанові про застосування примусових заходів медичного характеру повинні бути викладені всі обставини, які підтверджують вчинення цією особою суспільно небезпечного діяння, а також дані, які підтверджують, що ця особа захворіла на психічну хворобу. Ця постанова разом з справою надсилається прокурору.

Згідно із ст. 233 КПК прокурор, одержавши справу від слідчого з постановою про направлення справи до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру, складеною відповідно до ст. 417 КПК, зобов'язаний протягом п'яти днів розглянути її і прийняти відповідне рішення:

1) погодившись з постановою, він *затверджує її і надсилає справу до суду*;

2) визнавши, що психіатрична експертиза та інші докази, зібрані в справі, є недостатніми для того, щоб зробити висновок про психічний стан обвинуваченого, або що в справі не зібрано достатніх даних про те, що суспільно небезпечне діяння, щодо якого провадилось досудове слідство, вчинено даною особою, прокурор *повертає справу з своєю письмовою вказівкою слідчому для проведення додаткового досудового слідства*.

Крім прийняття рішень, зазначених у ст. 418 КПК, прокурор може також змінити постанову слідчого, скласти нову постанову, якщо визнає, що постанова слідчого не відповідає вимогам закону або матеріалам справи, може доповнити або зберегти список осіб, які підлягають виклику в судове засідання.

Враховуючи те, що неосудність та обмежена осудність є юридичними категоріями, тому визнання особи неосудною (ч. 2 ст. 19 КК) чи обмежено осудною (ч. 1 ст. 20 КК) належить виключно до компетенції суду, який робить висновок про неосудність або обмежену осудність особи спираючись на результати судово-психіатричної експертизи.

Відповідно до ст. 419 КПК справи, що надійшли до суду від прокурора в порядку, передбаченому ст. 418 КПК, суддя або голова суду, якщо погодиться з постановою слідчого, вносить безпосередньо в судове засідання. Отже, *у справах*

про застосування примусових заходів медичного характеру немає стадії попереднього розгляду справи суддею.

Внесення в судове засідання справи, яка надійшла від прокурора в порядку, передбаченому ст. 418 КПК, має оформлятися згідно зі ст. 419 КПК відповідною постановою судді, - якщо він погодиться з постановою слідчого.

У разі незгоди внаслідок допущення під час досудового слідства таких порушень вимог КПК, без усунення яких справа не може бути призначена до судового розгляду, суддя своєю постановою відповідно до ст. 246 КПК направляє справу на додаткове розслідування. Зазначені питання розглядаються суддею одноособово з обов'язковою участю прокурора і з повідомленням захисника. При цьому в разі потреби ведеться протокол судового засідання.

У постанові про внесення в судове засідання справи про застосування примусових заходів медичного характеру суддя зобов'язаний вирішити питання, що стосуються підготовки справи до судового розгляду, зокрема про:

- день і місце слухання справи в судовому засіданні;
- необхідність її розгляду в закритому чи відкритому судовому засіданні;
- вручення особі, якщо цьому не перешкоджає характер її захворювання, або її представнику (законному представнику чи захиснику) копії постанови слідчого;
- виклик у судове засідання прокурора і захисника;
- список осіб, які підлягають виклику й допиту в судовому засіданні;
- витребування додаткових доказів;
- можливість участі в судовому засіданні особи, щодо якої розглядається справа (запит суду до лікарсько-консультативної комісії щодо спроможності особи перебувати в судовому засіданні);
- необхідність виклику в судове засідання експерта.

Якщо при проведенні досудового слідства не були з достатньою повнотою з'ясовані всі обставини, що мають істотне значення для правильного вирішення справи, й цю прогалину неможливо усунути в судовому засіданні, суд зобов'язаний повернути кримінальну справу на додаткове розслідування у порядку, передбаченому в ст. 281 КПК (п. 2 постанови № 7 від 03.06.2005 р.).

Розгляд справ про застосування примусових заходів медичного характеру провадиться у відкритому судовому засіданні з обов'язковою участю прокурора та захисника за правилами, передбаченими главами 25, 26 та 34 КПК.

Оскільки відомості про стан психічного здоров'я особи і надання психіатричної допомоги відповідно до ст. 6 Закону України "Про психіатричну допомогу" та принципу 6 додатка до Резолюції Генеральної Асамблеї ООН від 18.02.1992 р. № 46/119 «Захист осіб із психічними захворюваннями та поліпшення психіатричної допомоги» вважаються конфіденційними (їх передання без згоди цієї особи можливе лише при провадженні дізнання, досудового слідства або судового розгляду і тільки за письмовим запитом особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора та суду), Пленум рекомендував судам заслуховувати висновки судово-психіатричних експертиз у справах про застосування примусових заходів медичного характеру в закритих судових засіданнях, що відповідає положенням ч. 1 ст. 20 КПК.

У ст. 419 КПК передбачено можливість виклику в судове засідання особи

щодо якої вирішується питання про застосування примусових заходів медичного характеру. Проте, аналіз справ цієї категорії, які розглянув Верховний Суд України в касаційному порядку і в порядку виключного провадження, та узагальнення судової практики свідчить, що суди це положення ігнорували – у жодній із розглянутих справ такі особи в судове засідання не викликалися[13]. Тому з урахуванням положень ст. 419 КПК, статей 3, 25 Закону України ”Про психіатричну допомогу”, а також п. 5 принципу 18 додатка до Резолюції Генеральної Асамблеї ООН від 18.02.1992 р. № 46/119 «Захист осіб із психічними захворюваннями та поліпшення психіатричної допомоги», якими також передбачено, що пацієнт і його представник мають право бути присутніми на будь-якому слуханні, брати в ньому участь та бути вислуханими, у п. 10 постанови № 7 від 03.06.2005 р. Пленум звернув увагу судів на забезпечення участі у судовому засіданні захисника та особи, щодо якої вирішується питання про застосування примусових заходів медичного характеру (за винятком випадків, коли цьому перешкоджає характер її захворювання), або ж отримувати письмову відмову в разі її небажання бути присутньою.

Якщо участі цієї особи в судовому засіданні заважає характер її хвороби, в судове засідання викликають законного представника неосудного. Останній має можливість ознайомитися з матеріалами кримінальної справи; брати участь у судовому розгляді; заявляти відводи; подавати докази; заявляти клопотання.

У разі участі особи в судовому засіданні при розгляді справи її належить опитувати про обставини вчинення суспільно небезпечного діяння та давати відповідну оцінку цим показанням з урахуванням інших зібраних у справі доказів.

В судовому засіданні допитуються свідки та перевіряються докази, що доводять або спростовують вчинення даною особою суспільно небезпечного діяння, а також перевіряються інші обставини, які мають істотне значення для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру.

Примусові заходи медичного характеру мають застосовуватися лише за наявності у справі обґрунтованого *висновку експертів-психіатрів* про те, що особа страждає на психічну хворобу чи має інший психічний розлад, які зумовлюють її неосудність або обмежену осудність і викликають потребу в застосуванні щодо неї таких заходів, а примусове лікування щодо осіб, які вчинили злочини та страждають на хворобу, що становить небезпеку для здоров’я інших осіб (ст. 96 КК), - *висновку судово-медичної експертизи*.

В п. 3 постанові № 7 від 03.06.2005 р. Пленум звернув увагу на те, що суди повинні критично оцінювати висновки експертів-психіатрів або судово-медичної експертизи з точки зору їх наукової обґрунтованості, переконливості й вмотивованості, оскільки згідно зі ст.ст. 65, 67, 75 КПК ці висновки є доказами у справі, які не мають наперед установленої сили, не є обов’язковими для суду, але незгода з ними має бути вмотивована у відповідній ухвалі, вироку, постанові суду.

У випадках, коли висновки експертиз є недостатньо зрозумілими, неповними або виникає потреба у з’ясуванні додаткових питань, суд повинен викликати в

[13] Верещак В.М. Про практику застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування // Вісник Верховного Суду України. – 2005. - №10.

судове засідання експерта-психіатра чи судово-медичного експерта, а за умов, зазначених у ч. 5, 6 ст. 75 КПК, - призначити додаткову чи повторну експертизу.

Кримінальна справа щодо осудної особи (або особи, стосовно якої є дані, що можуть свідчити про її обмежену осудність), яка притягається до кримінальної відповідальності, і питання про застосування примусових заходів медичного характеру щодо особи, стосовно якої є дані, що можуть свідчити про її неосудність, якщо ці особи разом вчинили суспільно небезпечне діяння, можуть бути розглянуті судом в одному судовому засіданні з додержанням вимог закону, передбачених главами 25-28 і 34 КПК.

Якщо особа, щодо якої розглядається справа, викликана в судове засідання, суд вислухує її пояснення, а потім висновок експерта. Після закінчення судового слідства висловлює свою думку прокурор, потім захисник.

Після закінчення в такій справі судового слідства суд, заслухавши думку прокурора і захисника з питань, зазначених у ст. 420 КПК, виконує дії, передбачені ст.ст. 318, 319 КПК, і видаляється до нарадчої кімнати для постановлення вироку щодо підсудного – осудної чи обмежено осудної особи – та ухвали (постанови) про застосування примусових заходів медичного характеру щодо неосудної особи.

У такому ж порядку можуть розглядатися справи, в яких окремі співучасники захворіли на психічну хворобу після вчинення злочинів.

Судові дебати по такій категорії справ не ведуться.

Відповідно до ст. 420 КПК в нарадчій кімнаті суд вирішує наступні питання:

1) чи мало місце суспільно небезпечне діяння, з приводу якого порушена справа;

2) чи вчинено це діяння особою, щодо якої розглядається справа;

3) чи вчинила особа зазначене діяння в стані неосудності або обмеженої осудності, чи захворіла вона після вчинення злочину на психічну хворобу, яка виключає застосування покарання;

4) чи слід застосовувати до цієї особи заходи медичного характеру і якщо слід, то які саме.

Якщо буде встановлено, що особа вчинила суспільно небезпечне діяння в стані неосудності або обмеженої осудності або після вчинення злочину захворіла на психічну хворобу, яка виключає застосування покарання, суд, коли визнає за потрібне, виносить ухвалу, а суддя – постанову про застосування до цієї особи примусових заходів медичного характеру, з зазначенням яких саме.

Ухвала (постанова) у справі про застосування примусових заходів медичного характеру має відповідати вимогам кримінально-процесуального закону і крім вирішення питань, передбачених ст. 420 КПК, містити в собі як формулювання суспільно-небезпечного діяння, визнаного судом установленим, так і посилання на перевірені в судовому засіданні докази, якими суд обґрунтовує свої висновки, а також мотиви прийнятого ним рішення по суті.

Визначаючи відповідно до ч. 3-5 ст. 94 КК тип психіатричного закладу, до якого слід госпіталізувати неосудного, необхідно виходити як з його психічного стану, так і з характеру вчиненого ним суспільно небезпечного діяння.

Для об’єктивної оцінки ступеня небезпечності психічно хворого для себе або інших осіб (ч. 1 ст. 94 КК) суд має спочатку з’ясувати думку експертів-психіатрів

стосовно виду примусових заходів медичного характеру, які можуть бути призначені психічно хворій особі в разі визнання її неосудною, а потім, з урахуванням висновків експертів і характеру вчиненого цією особою суспільно небезпечного діяння, ухвалити рішення про вибраний ним вид примусових заходів медичного характеру (тип психіатричного закладу, який його здійснюватиме). При цьому в ухвалі (постанові) суду не треба наводити назву конкретного психіатричного закладу, до якого має бути госпіталізована неосудна особа, і вказувати строк застосування примусового заходу медичного характеру, проте необхідно зазначити про скасування з часу доставки (прийому) неосудного до цього закладу запобіжного заходу (якщо останній був застосований) (п. 14 постанови № 7 від 03.06.2005 р.).

Копії ухвал (постанов) суду про застосування примусових заходів медичного характеру після набрання законної сили надсилається судом на виконання:

- у разі *призначення амбулаторної допомоги* – до закладу охорони здоров'я, який надає психіатричну допомогу за місцем проживання неосудної чи обмежено осудної особи, або до органу, в якому тримається засуджена до позбавленні волі обмежено осудна особа;
- у разі *примусової госпіталізації неосудної особи до психіатричного закладу зі звичайним наглядом* – до закладу охорони здоров'я, в якому лікується ця особа, а при її перебуванні вдома – до закладу охорони здоров'я за місцем її проживання і в обох випадках, за потреби, - до органів внутрішніх справ;
- у разі *примусової госпіталізації неосудної особи до психіатричного закладу з посиленим чи суворим наглядом або тримання її під вартою* – до органу внутрішніх справ, на який покладається виконання рішення суду про госпіталізацію.

В усіх цих випадках копії судових рішень направляються також в експертну установу, де особа перебувала на обстеженні.

Справи, що надійшли до суду з постановою для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру, підлягають закриттю: за наявності обставин, передбачених ст. 6 КПК (крім п. 4 ч. 1); у разі недоведеності участі особи у вчиненні суспільно небезпечного діяння, якщо суд визнає, що немає потреби застосовувати примусові заходи медичного характеру.

Закриття таких справ щодо неосудних осіб з підстав, передбачених п. 4 ч. 1 ст. 6 КПК, не допускається, оскільки згідно зі ст. 86 КК застосування амністії передбачає звільнення від кримінальної відповідальності чи від покарання осіб, які вчинили злочини, а неосудні до таких осіб не належать (п. 16 постанови № 7 від 03.06.2005 р.).

Не можна застосовувати примусові заходи медичного характеру, якщо особа, яка вчинила суспільно небезпечне діяння в стані неосудності або обмеженої осудності чи захворіла на психічну хворобу після вчинення злочину, до винесення судом ухвали (постанови) одужала або її психічний стан змінився настільки, що вона перестала бути небезпечною для себе чи інших осіб.

У разі закриття справи щодо особи, визнаної судом неосудною або обмежено осудною, суду необхідно повідомити про це органи охорони здоров'я для взяття її на облік і здійснення необхідного лікарського нагляду за нею.

Справу, закриту у зв'язку з недоведеністю участі такої особи у вчиненні

суспільно небезпечного діяння, суд після набрання ухвалою (постановою) законної сили надсилає прокуророві для вжиття заходів щодо встановлення особи, яка вчинила це діяння.

В тих випадках, коли неосудність або обмежена осудність особи на момент вчинення суспільно небезпечного діяння або на час розгляду справи не встановлена, суд виносить ухвалу, а суддя – постанову про направлення справи для досудового розслідування в загальному порядку.

Відповідно до ст. 424 КПК на ухвалу, постанову, винесені суддею або судом в порядку, передбаченому главою 34 КПК, може бути подано апеляційну чи касаційну скаргу або внесено апеляційне чи касаційне подання прокурора в загальному порядку. Скарги обмежено осудна особа може подавати у будь-якому випадку, а неосудна особа, до якої застосовані примусові заходи медичного характеру, - лише у разі, коли щодо неї не постановлено судом у порядку цивільного судочинства рішення про визнання її недієздатною.

Відповідно до ст. 422 КПК скасування або зміна призначених судом примусових заходів медичного характеру може мати місце лише за ухвалою суду чи постановою судді, який застосував ці заходи, або суду за місцем лікування.

Враховуючи специфіку справ про застосування примусових заходів медичного характеру, їх продовження, зміну чи скасування (припинення), зумовлену станом психічного здоров'я людини, судам належить без зволікання вирішувати питання про призначення цих справ до розгляду й оперативно їх розглядати (п. 21 постанови № 7 від 03.06.2005 р.).

Повідомлення про день і місце судового розгляду представника адміністрації психіатричного закладу і самої особи, щодо якої вирішується питання про продовження, зміну або скасування (припинення) примусових заходів медичного характеру є обов'язковим.

При розгляді справи про продовження, зміну або скасування (припинення) застосування примусових заходів медичного характеру суд, за наявності сумніву в правильності висновків комісії лікарів-психіатрів, може викликати в судове засідання представника психіатричного закладу (лікаря-психіатра), який надавав особі психіатричну допомогу, а за потреби – призначити судово-психіатричну експертизу.

У ст. 95 КК передбачено можливість продовження застосування примусових заходів медичного характеру. Однак у КПК порядок розгляду цих питань не врегульовано. Оскільки продовження застосування примусових заходів медичного характеру, як і зміна або скасування (припинення) їх застосування, здійснюється за заявою представника психіатричного закладу, що надає особі психіатричну допомогу, з дорученням до цієї заяви висновку комісії лікарів-психіатрів, Пленум у п. 18 постанови рекомендував судам розглядати такі справи в порядку, передбаченому ст.ст. 419, 422, 424 КПК, зауваживши, що продовжувати застосування примусових заходів медичного характеру можна кожного разу на строк, який не перевищує шість місяців. Це правило поширюється і на випадки надання амбулаторної психіатричної допомоги у примусовому порядку.

Скасування або зміна примусових заходів медичного характеру може мати місце, коли особа, яка вчинила суспільно небезпечне діяння в стані неосудності або

обмеженої осудності, видужала або коли в результаті змін в стані її здоров'я відпала потреба в раніше застосованих заходах медичного характеру.

За змістом ст. 95 КК, ст. 19 Закону України "Про психіатричну допомогу" зміна примусового заходу медичного характеру може полягати лише в його пом'якшенні у зв'язку з поліпшенням психічного стану особи чи у скороченні строку перебування у психіатричному закладі.

Відповідно до ст.ст. 94, 95 КК, примусові заходи медичного характеру скасовуються (припиняються) у зв'язку з одужанням особи чи зміною її психічного стану на такий, що не становить очевидної небезпеки для неї або інших осіб.

Розгляд питання про скасування чи зміну примусових заходів медичного характеру провадиться за правилами ст.ст. 419, 422 КПК за поданням головного психіатра органу охорони здоров'я, якому підпорядкований медичний заклад, де тримають дану особу. До подання додається висновок комісії лікарів-психіатрів.

Одночасно зі скасуванням (припиненням) примусових заходів медичного характеру щодо особи, яка захворіла на психічну хворобу після вчинення злочину, а потім одужала, суд має вирішити питання про відновлення кримінальної справи. При цьому у випадках закінчення строку давності притягнення особи до кримінальної відповідальності, скасування кримінального закону, наявності акта амністії, помилування та інших передбачених законом підстав кримінальна справа підлягає закриттю за згодою особи, щодо якої вона розглядається (коли така згода необхідна). За відсутності таких підстав кримінальну справу щодо особи, психічна хвороба якої була встановлена судом при розгляді справи з обвинувальним висновком і яка в подальшому одужала, необхідно направити за підсудністю суду першої інстанції для розгляду по суті, а в усіх інших випадках – прокурору для проведення досудового слідства (п. 22 постанови № 7 від 03.06.2005 р.).

Одночасно зі скасуванням (припиненням) примусових заходів медичного характеру щодо особи, яка захворіла на психічну хворобу після вчинення злочину, а потім одужала, суд має вирішити питання про відновлення кримінальної справи. При цьому у випадках закінчення строку давності притягнення особи до кримінальної відповідальності, скасування кримінального закону, наявності акта амністії, помилування чи інших передбачених законом підстав кримінальна справа підлягає закриттю за згодою особи, щодо якої вона розглядається (коли така згода необхідна). За відсутності таких підстав кримінальну справу щодо особи, психічна хвороба якої була встановлена судом при розгляді справи з обвинувальним висновком і яка в подальшому одужала, необхідно надіслати за підсудністю суду першої інстанції для розгляду по суті, а в усіх інших випадках – прокурору для проведення досудового слідства.

Тема 24. Провадження у кримінальних справах приватного обвинувачення

Поняття і загальні особливості провадження у кримінальних справах приватного обвинувачення.

Особливості порушення кримінальних справ приватного обвинувачення.

Особливості судового розгляду кримінальних справ приватного

обвинувачення.

Справи приватного обвинувачення - це справи про злочини, які порушуються виключно за скаргою жертви злочину, у яких потерпілий підтримує обвинувачення у суді, та які підлягають закриттю у зв'язку з примиренням потерпілого з підсудним.

Відповідно до ст. 27 КПК, справи про злочини, передбачені ст. 125 КК (умисне легке тілесне ушкодження), ч. 1 ст. 126 КК (побої), а також справи про злочини, передбачені ст. 356 КК (самоправство) щодо дій, якими заподіяно шкоду правам та інтересам окремих громадян, порушуються не інакше як за скаргою потерпілого, якому і належить в такому разі право підтримувати обвинувачення. В цих справах дізнання і досудове слідство не провадяться. Винятком є справи, коли злочин вчинено неповнолітнім чи особою, яка через свої фізичні або психічні вади не може сама здійснювати своє право на захист, а також коли це визнає за необхідне прокурор чи суд. Зазначені справи підлягають закриттю, якщо потерпілий примириться з обвинуваченим, підсудним. Примирення може статися лише до видалення суду в нарадчу кімнату для постановлення вироку.

Справи про злочини, передбачені ч. 1 ст. 152 КК (зґвалтування), порушуються не інакше як за скаргою потерпілого, але закривати їх за примиренням потерпілого з обвинуваченим, підсудним не можна. Якщо справа про злочини, передбачені ст. 125 КК (умисне легке тілесне ушкодження), ч. 1 ст. 126 КК (побої), а також справи про злочини, передбачені ст. 356 КК (самоправство) щодо дій, якими заподіяно шкоду правам та інтересам окремих громадян має особливе громадське значення, а також у виняткових випадках, коли потерпілий у такій справі чи в справі про злочин, зазначений у ч. 2 ст. 27 КПК, через свій безпорадний стан, залежність від обвинуваченого чи з інших причин не може захистити свої законні інтереси, прокурор порушує справу і при відсутності скарги потерпілого. Справа, порушена прокурором, направляється для провадження дізнання чи досудового слідства, а після закінчення розслідування розглядається судом в загальному порядку. Така справа в разі примирення потерпілого з обвинуваченим, підсудним закриттю не підлягає. Прокурор вправі в будь-який момент вступити в справу, порушену суддею за скаргою потерпілого, про злочини, зазначені в ч. 1 ст. 27 КПК, і підтримувати обвинувачення в суді, коли цього вимагає охорона державних або громадських інтересів чи прав громадян. Справа в цих випадках за примиренням потерпілого з обвинуваченим, підсудним закриттю не підлягає.

Скарга потерпілого повинна відповідати вимогам, які встановлені КПК щодо обвинувального висновку. Постанова Пленуму Верховного Суду України "Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів" від 02.07.2004 р. передбачає, що у скарзі мають бути чітко викладені підстави для порушення справи, а саме: обставини, час, місце, мотиви, наслідки вчинення злочину, його кримінально-правова кваліфікація та відповідні докази; дані про особу, яка підозрюється у його вчиненні; прохання про притягнення її до кримінальної відповідальності.

Суддя, одержавши від потерпілого скаргу з проханням порушити справу, приймає одне із таких рішень: 1) залишає скаргу без розгляду, якщо вона не

відповідає вимогам, зазначеним у ч. 1 ст. 251 КПК, та повертає її особі, яка подала скаргу; 2) за наявності до того підстав відмовляє в порушенні кримінальної справи або надсилає її за належністю прокурору; 3) за наявності достатніх даних, які вказують на вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 27 КПК, порушує кримінальну справу і призначає її до розгляду.

Підсудному *не пізніше як за три доби* до дня слухання справи повинна бути вручена копія скарги потерпілого, копія постанови судді про порушення кримінальної справи та повістка про виклик його в судове засідання.

Зустрічні обвинувачення в справах про злочини приватного обвинувачення можуть бути об'єднані в одну справу.

Обвинувачення у судовому засіданні підтримує потерпілий або його представник. У випадку об'єднання зустрічних обвинувачень в одне провадження слово для виступу у судових дебатах надається один раз, першим - особі, яка перша подала скаргу. Примирення потерпілого з підсудним можливе лише до видалення суду у нарадчу кімнату.

Тема 25. Протокольна форма досудової підготовки матеріалів

Поняття, сутність і значення протокольної форми досудової підготовки матеріалів.

Підстави та умови застосування протокольної форми досудової підготовки матеріалів.

Злочини, стосовно яких застосовується протокольна форма досудової підготовки матеріалів.

Особливості протокольної форми досудової підготовки матеріалів.

Процесуальний порядок і строки досудової підготовки матеріалів у протокольній формі. Гарантії прав учасників протокольної форми досудової підготовки матеріалів. Порядок закінчення досудової підготовки матеріалів у протокольній формі і направлення їх прокурору. Структура і зміст протоколу. Ознайомлення правопорушника з матеріалами протокольного провадження. Повноваження начальника органу дізнання. Порушення справи прокурором та його подальші дії. Складання прокурором обвинувального висновку. Направлення справи до суду. Підстави повернення судом матеріалів протокольної форми досудової підготовки органу дізнання.

Особливості діяльності суду в стадії попереднього та судового розгляду матеріалів протокольної форми.

Протокольна форма досудової підготовки матеріалів - за своєю юридичною природою є самостійною процесуальною формою встановлення обставин вчиненого злочину, що характеризується специфічними ознаками, які відрізняють її від дізнання та досудового слідства. *Змістом* протокольної форми досудової підготовки матеріалів є встановлення у спрощеному та прискореному порядку ознак очевидних злочинів, які не являють собою значної суспільної небезпеки, за допомогою спеціальних засобів доказування без порушення кримінальної справи, за

результатами якого складається протокол про обставини вчиненого злочину (Л.М. Лобойко).

*Підставами з*астосування протокольної форми досудової підготовки матеріалів є наявність достатніх даних, що свідчать про вчинення злочину, перелічених у ст. 425 КПК, зокрема:

1) зараження венеричною хворобою (ч. 1 ст. 133 КК);

2) ухилення від сплати аліментів на утримання дітей (ст. 164 КК);

3) крадіжка (ч. 1 ст. 185 КК);

4) грабіж (ч. 1 ст. 186 КК);

5) викрадення шляхом демонтажу та іншим засобом електричних мереж, кабельних ліній зв'язку та їх обладнання (ч. 1 ст. 188 КК);

6) шахрайство (ч. 1 ст. 190 КК);

7) умисне знищення або пошкодження майна (ч. 1 ст. 194 КК);

8) умисне пошкодження об'єктів електроенергетики (ч. 1 ст. 194^1);

9) порушення порядку заняття господарською та банківською діяльністю (ч. 1 ст. 202 КК);

10) заняття забороненими видами господарської діяльності (ч. 1 ст. 203 КК);

11) фіктивне підприємництво (ч. 1 ст. 205 КК);

12) ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів (ч. 1 ст. 212 КК); "

13) ухилення від сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування (ч. 1 ст. 212^1);

14) порушення порядку здійснення операцій з металобрухтом (ч. 1 ст. 213 КК);

15) обман покупців та замовників (ч. 1 ст. 225 КК);

16) фальсифікація засобів вимірювання (ч. 1 ст. 226 КК);

17) знищення або пошкодження лісових масивів (ч. 1 ст. 245 КК);

18) незаконна порубка лісу (ст. 246 КК);

19) порушення законодавства про захист рослин (ст. 247 КК);

20) незаконне полювання (ч. 1 ст. 248 КК);

21) незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом (ч. 1 ст. 249 КК);

22) проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів (ст. 250 КК);

23) хуліганство (ч. 1 ст. 296 КК);

24) порушення правил адміністративного нагляду (ст. 395 КК).

Перелік злочинів, щодо яких досудова підготовка матеріалів може провадитися за протокольною формою, є *вичерпним* і такий порядок не поширюється на інші злочини.

Порядок, передбачений гл. 35 КПК не застосовується у тих випадках, коли злочини, зазначені в ст. 425 КПК вчинені: неповнолітніми, особою, що має фізичні або психічні вади, у силу яких вона не може здійснити своє право на захист, а також якщо суд або прокурор визнають необхідним проведення досудового слідства.

Крім того, якщо при встановленні обставин злочинів, перелічених у ст. 425 КПК, будуть виявлені підстави для застосування примусових заходів медичного

характеру, протокольна форма досудової підготовки матеріалів не застосовується, а судочинство у цих випадках проводиться згідно гл. 34 КПК.

Приводом для провадження за протокольною формою досудової підготовки матеріалів може бути будь якій із приводів, зазначених у ч. 1 ст. 94 КПК.

Особливості протокольної форми досудової підготовки матеріалів полягають у наступному:

- застосовується до провадження за окремими складами злочинів (ч. 1 ст. 133, ст.164, ч. 1 ст. 185, ч. 1 ст. 186, ч. 1 ст. 188, ч. 1 ст. 190, ч. 1 ст. 194, ч. 1 ст. 194^1, ч. 1 ст. 202, ч. 1 ст. 203, ч. 1 ст. 205, ч. 1 ст. 212, ч. 1 ст. 212^1, ч. 1 ст. 213, ч. 1 ст. 225, ч. 1 ст. 226, ч. 1 ст. 245, ст. 246, ст. 247, ч. 1 ст. 248, ч. 1 ст. 249, ст. 250, ч. 1 ст. 296, ст. 395 КК України);
- у провадженні бере участь такий суб'єкт кримінального процесу, як правопорушник;
- здійснюється органом дізнання;
- строк здійснення - не більше 10 днів; може бути продовжено відповідним прокурором, але не більш як до 20 днів;
- спеціальні засоби доказування (відібрання пояснення від правопорушника, очевидців та інших осіб, витребування довідки про наявність або відсутність судимості у правопорушника, характеристики з місця його роботи або навчання та інших матеріалів, які мають значення для розгляду справи в суді);
- про обставини вчиненого злочину особою, яка проводить дізнання складається протокол, який затверджується начальником органу дізнання та направляється прокурору;
- прокурор має повноваження на винесення постанови про порушення кримінальної справи, складання обвинувального висновку та направлення справу до суду, повернення матеріалів для провадження досудового слідства, відмову в порушенні кримінальної справи;
- строк розгляду справи у суді - не більше 10 днів.
- Головною особливістю протокольною форми досудової підготовки матеріалів є спрощення процесуальної процедури встановлення обставин вчинення злочину на досудовому етапі судочинства. Ці винятки не поширюються на судову стадію, у якій провадження проводиться за загальними правилами КПК.

Провадження за протокольною формою починається з моменту надходження до органу дізнання заяв і повідомлень про злочини, перелічені у ст. 425 КПК. Заяви і повідомлення після реєстрації передаються начальнику органу дізнання, який приймає рішення щодо проведення дізнання шляхом протокольної форми досудової підготовки матеріалів.

Основним способом збирання доказів при здійсненні досудової підготовки матеріалів у протокольній формі є провадження перевірочних дій. Обов'язкові процесуальні дії передбачені ст. 426 КПК, відповідно до якої у справах про злочини, перелічені в ст. 425 КПК (ч. 1 ст. 133, ст.164, ч. 1 ст. 185, ч. 1 ст. 186, ч. 1 ст. 188, ч. 1 ст. 190, ч. 1 ст. 194, ч. 1 ст. 194^1, ч. 1 ст. 202, ч. 1 ст. 203, ч. 1 ст. 205, ч. 1 ст. 212, ч. 1 ст. 212^1, ч. 1 ст. 213, ч. 1 ст. 225, ч. 1 ст. 226, ч. 1 ст. 245, ст. 246, ст. 247, ч. 1 ст. 248, ч. 1 ст. 249, ст. 250, ч. 1 ст. 296, ст. 395 КК України), органи дізнання *не пізніш яку десятиденний строк* встановлюють обставини вчиненого злочину і особу

правопорушника; одержують пояснення від правопорушника, очевидців та інших осіб; витребують довідку про наявність або відсутність судимості у правопорушника; витребують характеристику з місця його роботи або навчання правопорушника; витребують інші матеріали, які мають значення для розгляду справи в суді. У виняткових випадках, в разі неможливості у десятиденний строк зібрати необхідні матеріали, цей строк може бути продовжено відповідним прокурором, але не більш як до двадцяти днів.

Пояснення правопорушника, очевидців та інших осіб, характеристики, довідки про наявність чи відсутність судимості у правопорушника, а також інші довідки й акти за допомогою яких з'ясовуються обставини вчиненого злочину і встановлюється особа правопорушника, мають значення для правильного вирішення справи і відносяться до самостійного джерела доказів, названого в ст. 65 КПК як інші документи.

За винятком огляду місця події, який закон дозволяє проводити і до порушення кримінальної справи (ч. 2 ст. 190 КПК), проведення слідчих дій за протокольною формою досудової підготовки матеріалів не допускається. Не допускається також затримання правопорушника, застосування до нього запобіжного заходу. У правопорушника можуть тільки відібрати *зобов'язання* з'являтися за викликами органів дізнання і суду та повідомляти їм про зміну місця проживання (ч. 2 ст. 426 КПК).

Якщо з'ясувати обставини вчиненого злочину без провадження слідчих дій неможливо, начальник органу дізнання порушує кримінальну справу і призначає розслідування у формі дізнання.

Пояснення правопорушника, очевидців та інших осіб повинні відповідати певним вимогам і містити необхідні дані про: місце і час дачі пояснень; посаду і прізвище, ім'я, по батькові дізнавача; положення особи, яка опитувалась (в якості правопорушника, постраждалого або очевидця); особу, від якої отримане пояснення (прізвище, ім'я, по батькові, час і місце народження, освіта, місце роботи або навчання, родинний стан, домашня адреса, документ, що засвідчує особу); роз'яснення опитуваної особі положення, передбаченого ч. 1 ст. 63 Конституції України про те, що особа не несе відповідальності про відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів родини або близьких родичів, коло яких визначається законом.

Вся інформація в поясненнях викладається від першої особи і по можливості дослівно. Пояснення може бути написано як дізнавачем, так і власноручно опитаним. Пояснення повинні бути оголошені особі, яка їх дала або прочитані нею самою, про що слід вказати наприкінці пояснень. Кожна сторінка пояснення підписується особою, що його дала, а остання - і особою, що одержала пояснення.

Про обставини вчиненого злочину складається протокол, в якому зазначаються: час і місце його складення; ким складено протокол; дані про особу правопорушника; місце і час вчинення злочину, його способи, мотиви, наслідки та інші істотні обставини; фактичні дані, що підтверджують наявність злочину і винність правопорушника; кваліфікація злочину за статтею КК України.

До протоколу приєднуються всі матеріали, а також список осіб, які підлягають виклику в суд. Протокол затверджується начальником органу дізнання, після чого

всі матеріали пред'являються правопорушнику для ознайомлення, про що робиться відповідна відмітка в протоколі, яка засвідчується підписом правопорушника. Протокол разом з матеріалами надсилається прокурору.

Відповідно до ст. 430 КПК визнавши матеріали про злочин, перелічені в ст. 425 КПК, достатніми для розгляду в судовому засіданні, прокурор виносить постанову про порушення кримінальної справи, обирає щодо правопорушника в необхідних випадках запобіжний захід і складає обвинувальний висновок та направляє справу до суду або повертає матеріали для провадження досудового слідства, а в разі відсутності підстав до порушення кримінальної справи відмовляє в її порушенні.

Такі справи підлягають розгляду в суді *не пізніш як у десятиденний строк* з моменту надходження матеріалів до суду. При розгляді таких справ суд вправі повернути їх для провадження досудового слідства, якщо виникає необхідність з'ясування істотних додаткових обставин, які не можуть бути встановлені в судовому засіданні.

Пленум Верховного Суду України в постанові № 6 від 27.06.1986 р. "Про практику застосування судами України законодавства про протокольну форму досудової підготовки матеріалів" звернув увагу судів на те, що істотні порушення кримінально-процесуального закону при досудовій підготовці матеріалів є підставою для повернення їх для провадження дізнання чи досудового слідства, зокрема, матеріали підлягають поверненню органу дізнання, коли: досудова підготовка матеріалів проведена про злочин, не передбачений ст. 425 КПК України; правопорушник є неповнолітнім чи особою, яка через свої фізичні або психічні вади не може сама реалізувати своє право на захист, у справах яких відповідно до ст. 111 КПК України провадження досудового слідства є обов'язковим; зібраних матеріалів недостатньо для розгляду справи у суді; є підстави для пред'явлення правопорушнику обвинувачення в злочині, про який досудова підготовка матеріалів не проводилась, або в злочині, у справі про який повинно проводитись дізнання чи досудове слідство; є підстави для притягнення до кримінальної відповідальності інших осіб, коли окремий розгляд справи про них неможливий; матеріали досудової підготовки не були пред'явлені правопорушнику для ознайомлення; зміст протоколу про обставини вчиненого злочину не відповідає вимогам ч. 3 ст. 426 КПК України або він не затверджений начальником органу дізнання чи не санкціонований прокурором або його заступником; орган дізнання застосував щодо правопорушника запобіжний захід; в ході досудової підготовки проведені не передбачені ст. 426 КПК України слідчі дії (крім огляду місця події); правопорушник зник і місце знаходження його невідоме.

Тема 26. Міжнародне співробітництво у кримінальному судочинстві

Поняття та зміст міжнародного співробітництва у кримінальному судочинстві. Проблема розмежування та співвідношення понять ”міжнародне співробітництво у кримінальному судочинстві”, ”міжнародний кримінальний процес”, ”міжнародне кримінальне право”.

Правове регулювання міжнародного співробітництва у кримінальному судочинстві. Нові тенденції в праві та практиці міжнародного

співробітництва у кримінальному судочинстві. Удосконалення національного законодавства з питань міжнародного співробітництва у кримінальному судочинстві.

Загальні положення взаємодії з іноземними і міжнародними органами юстиції. Іноземний та міжнародний елемент у кримінальному судочинстві.

Поняття, види (активна, пасивна) та зміст взаємної правової допомоги у кримінальних справах. Суб'єкти правової допомоги. Предмет правової допомоги. Приводи та підстави надання правової допомоги. Підстави (імперативні, дискреційні) для відмови в наданні правової допомоги. Процесуальна форма міжнародного слідчого (судового) доручення та додатки до нього. Предмет судового доручення. Проблемні питання про коло слідчих дій, що можуть виконуватися за міжнародним слідчим (судовим) дорученням та шляхи їх вирішення. Використання доказів, отриманих із джерел в іноземній державі в порядку надання правової допомоги. Особливості застосування норм іноземного права при наданні взаємної правової допомоги.

Поняття та зміст видачі. Видача і передача осіб: проблеми розмежування. Види видачі, підстави до класифікації. Підстави і умови видачі. Дотримання правила "подвійної кримінальності", "подвійної осудності". Дотримання строків давності притягнення до кримінальної відповідальності. Межі кримінального переслідування виданої особи: правило "спеціалізації". Обставини, що перешкоджають видачі особи. Зв'язок видачі з особливостями правового статусу індивіда та обставинами скоєного злочину. Відмова від видачі власних громадян. Видача та юрисдикція: проблема взаємозв'язку. Екстрадиційний процес. Питання дотримання прав людини під час видачі. Трансформація процедур видачі: європейський ордер на арешт.

Поняття, підстави, умови та суб'єкти передачі засуджених осіб. Форма, зміст запитів і відповідей щодо передачі засуджених осіб. Наслідки передачі засудженої особи для держави винесення вироку і держави виконання вироку. Визнання вироку в Україні з застосуванням судової процедури і заміна міри покарання.

Поняття, підстави, умови та суб'єкти передачі провадження у кримінальних справах. Обставини, що виключають прийняття кримінального переслідування. Процедура передачі провадження у кримінальних справах. Міжнародне слідче (судове) доручення про здійснення кримінального переслідування (передачу кримінальних справ). Тимчасові заходи в запитуваній державі (взяття під варту осіб до отримання доручення про їх кримінальне переслідування). Перехід юрисдикції. Наслідки доручення про здійснення кримінального переслідування в запитуючій державі. Наслідки доручення про здійснення кримінального переслідування в запитуваній державі. Множинність кримінального провадження. Повідомлення про результати кримінального переслідування.

Підстави, умови та порядок визнання іноземних судових рішень у кримінальних справах. Міжнародне доручення про визнання і виконання

судових рішень у кримінальних справах. Відмова у визнанні та виконанні іноземних судових рішень. Порядок виконання іноземних судових рішень у кримінальних справах. Тимчасові заходи. Наслідки передачі виконання судових рішень. Рішення про помилування, амністію і пом'якшення вироку. Перегляд і припинення виконання вироку. Інформація про виконання вироку.

Співробітництво між державами і міжнародними судовими органами.

Створення та діяльність міжнародних слідчих та слідчо-оперативних груп. Правове регулювання процесуальних форм спільного судочинства у кримінальних справах. Підстави і порядок створення спільних слідчих груп. Склад спільних слідчих груп, керівник групи, члени та відряджені члени групи. Проведення членами спільних слідчих груп процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень. Доручення спільних слідчих груп. Прокурорський нагляд та судовий контроль за діями та рішеннями спільних слідчих груп. Закінчення розслідування спільними слідчими групами.

Співробітництво в рамках міжнародної організації кримінальної поліції (Інтерполу). Цілі, принципи діяльності Інтерполу. Структура, органи Інтерполу. Укрбюро Інтерполу в Україні, правова база та основні напрямки його діяльності. Система повідомлень по лінії Інтерполу (червоні, зелені, сині, жовті та чорні повідомлення). Запити НЦБ Інтерполу: реквізити, терміни їх виконання. Підстави для відмови у виконанні запитів. Використання у кримінальному процесі можливостей Інтерполу. Порядок та особливості взаємодії з правоохоронними органами зарубіжних держав під час проведення оперативно-розшукових заходів та слідчих дій з окремих категорій злочинів. Ідентифікація та перевірка осіб за обліками поліцій зарубіжних країн. Міжнародний розшук каналами Інтерполу. Формування баз даних Інтерполу. Особливості взаємодії правоохоронних органів України з правоохоронними органами зарубіжних країн каналами Інтерполу при виконанні кримінально-процесуальних дій по розкриттю та розслідуванню злочинів.

Співробітництво у сфері оперативно-розшукової діяльності та його основні форми.

Міжнародне співробітництво у сфері кримінального судочинства - це врегульована міжнародними договорами та (або) внутрішньодержавним кримінально-процесуальним законодавством чи заснована на принципі взаємності різноманітна за напрямами і формами взаємодія правоохоронних і судових органів України з відповідними компетентними органами юстиції держав або міжнародних організацій, здійснювана на всіх стадіях кримінального процесу, спрямована на вирішення загальних завдань кримінального судочинства, пов'язана з порушенням, розслідуванням, розглядом і вирішенням кримінальних справ, а також виконанням прийнятих процесуальних рішень, захистом прав і законних інтересів осіб, що беруть участь у кримінальному судочинстві.

Міжнародне співробітництво органів юстиції різних договірних сторін здійснюється за такими *процесуальними напрямами*, як надання правової допомоги у

кримінальних справах (у вузькому розумінні), видача, здійснення кримінального переслідування за клопотанням іноземної держави, передача осіб, засуджених іноземними судами, у країну свого громадянства, виконання вироків і інших процесуальних рішень у кримінальних справах, спільне розслідування. Дані процесуальні напрями взаємодії договірних сторін необхідно розрізняти, бо їхня правова природа відмінна одна від однієї.

Стаття 31 КПК України передбачає, що "порядок зносин судів, прокурорів, слідчих і органів дізнання з відповідними установами іноземних держав, а також порядок виконання взаємних доручень визначається законодавством України і міжнародними договорами України". На сьогодні процесуальне законодавство України не містить досить визначених правил про порядок зносин суддів, прокурорів, слідчих і органів дізнання з відповідними компетентними органами юстиції держав або міжнародних організацій і виконання ними доручень, тому виконання міжнародних договорів України здійснюється безпосередньо на підставі їхніх положень з урахуванням особливостей, визначених в законах про їх ратифікацію або про приєднання України.

Міжнародне співробітництво у сфері кримінального процесу здійснюється на *двосторонньому, регіональному, багатосторонньому* рівнях і являє собою складний комплекс, зміст якого у тому числі складають передбачені міжнародними договорами і внутрішньодержавним законодавством договірних сторін надання правової допомоги у кримінальних справах, видача, здійснення кримінального переслідування, виконання вироків іноземних судів та ін.

Суб'єктами правової допомоги є запитуюча сторона - держава або міжнародна організація, що направляє офіційний запит про надання правової допомоги, і *запитувана сторона* - держава або міжнародна організація, до якої звертаються про правову допомогу. У процесуальній теорії до суб'єктів правової допомоги, крім зазначених, також відносять осіб, щодо яких запитується допомога, та інших суб'єктів, що сприяють її виконанню, наприклад приватну особу - адвоката, якщо іноземне законодавство передбачає можливість виконання запитів зазначеною особою.

Предметом правової допомоги, як правило, є діяльність із проведення процесуально-слідчих дій на території іноземної держави. Як показує практика, міжнародні клопотання пов'язані в основному з одержанням доказів за допомогою іноземних судово-слідчих органів по кримінальних справах, які розслідують і розглядають компетентні органи запитуючої договірної сторони. Необхідність направлення запиту виникає, коли в рамках кримінальної справи є неможливим проведення на території України процесуально-слідчих дій через те, що, зокрема, окремі учасники процесу (підозрюваний, обвинувачуваний, потерпілий і ін.) або першоджерела доказів знаходяться на території іноземної держави. Доручення у кримінальній справі, що направляються іноземній державі, також можуть бути пов'язані з викликом осіб як свідків, потерпілих, експертів, цивільних позивачів, цивільних відповідачів і їхніх представників. У зв'язку з цим можна виділити такі дії, що охоплюються поняттям правової допомоги (відносно кримінально-процесуального законодавства України): 1) *процесуальні дії, передбачені чинним*

КПК: процесуально-слідчі дії, спрямовані на збирання доказів; пошук майна, внесків і цінностей; накладення арешту на майно, внески і цінності; вилучення орендованого майна; захист і представництво інтересів іноземних держав, іноземців і міжнародних організацій; 2) *процесуальні дії, передбачені міжнародними договорами*: вручення документів; виклик свідків, потерпілих, експертів, цивільних позивачів, цивільних відповідачів для участі в іноземному кримінального судочинстві; доставляння осіб, що утримуються під вартою, для допиту як свідків чи потерпілих; пошук і передача предметів (речових доказів, коштів, отриманих злочинним шляхом); встановлення адреси й інших даних (місця роботи, доходів осіб, до яких пред'явлені майнові вимоги); повідомлення відомостей про засуджених; надання інформації про право іноземної держави; створення можливості самостійного провадженні процесуальних дій іноземними установами на території держави, що надає правову допомогу.

Для надання правової допомоги необхідні привід і достатні підстави. Основним *приводом* до взаємодії з іноземними судовими і правоохоронними органами є міжнародне слідче чи судове доручення, тобто засноване на міжнародно-правових нормах і звичаях прохання слідчого, прокурора, суду чи судді України до компетентного органу юстиції іноземної держави чи міжнародної організації про проведення окремих процесуально-слідчих дій, що виконується відповідно до чинного кримінально-процесуального законодавства обох держав.

Необхідно відзначити, що в договорах про правову допомогу у кримінальних справах містяться різні терміни: *прохання* (ст. 14 Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах 1959 р.); *клопотання* (ст. 70 Конвенції країн Співдружності Незалежних Держав про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах 2002 р.); *запит* (ст. 12 Європейської конвенції про видачу правопорушників 1957 р., ст. 67 Конвенції країн Співдружності Незалежних Держав про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах 2002 р.); *доручення* (ст. 7 Конвенції країн Співдружності Незалежних Держав про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах 2002 р.); *вимога* (ст. 58 Конвенції країн Співдружності Незалежних Держав про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах 1993 р.). Використання в міжнародних договорах (іноді навіть в одному договорі) різних найменувань міжнародних слідчих чи судових доручень не має принципового значення, бо вони (найменування) несуть у собі, по суті, одне й те саме смислове навантаження. Разом з тим ми вважаємо некоректним вживання в міжнародних договорах терміна "вимога" із властивим йому владним, наказовим характером. Жодна держава не може вимагати від іншої надання правової допомоги, навіть якщо таке сприяння в розслідуванні й розгляді кримінальної справи випливає з договірно-правових зобов'язань держав.

Підставами виконання міжнародних слідчих (судових) доручень є: 1) *нормативно-правові підстави*: наявність міжнародного договору; дотримання (гарантування) принципу взаємності; відповідна регламентація внутрішньодержавним (як правило, кримінально-процесуальним) законодавством питань правової допомоги у кримінальних справах; 2) *кримінально-правові*

підстави: визнання злочину, у зв'язку з яким запитується правова допомога, таким у законодавстві запитуваної і запитуючої держав, тобто дотримання доктрини "подвійної кримінальності", "подвійної осудності"; дотримання строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, передбачених національним кримінальним законодавством; 3) кри*мінально-процесуальні підстави*: наявність порушеної кримінальної справи, кримінального провадження за міжнародно-правовою практикою за скоєний злочин у запитуючій договірний стороні; дотримання принципу non bis in idem; дотримання строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, передбачених національним процесуальним законодавством; 4) *відсутність таких підстав*: істотних інтересів запитуваної договірної сторони; дефектів кримінально-процесуальної процедури в запитуючій договірній стороні щодо гарантування прав людини; прохання не пов'язане з розслідуванням і судовим розглядом політичного, військового або фінансового злочину. Необхідно звернути увагу на різні підходи держав щодо питання про збереження в рамках інституту взаємної правової допомоги доктрини "*подвійної кримінальності*". Так, одні держави вимагають виконання цієї умови відносно всіх запитів, інші - лише відносно примусових заходів, треті на цій підставі приймають рішення за власним розсудом, а в четвертих для відмови не передбачені ні умови, ні право рішення за власним розсудом.

При підготовці доручень про проведення процесуальних дій на території запитуваної держави бажано враховувати таке: 1) прохання про проведення процесуальних дій мають бути по можливості гранично короткі, зрозумілі й прості; складатися в письмовому вигляді (крім випадків, передбачених міжнародними договорами), підписуватися посадовою особою, що його направляє, засвідчуватися гербовою печаткою відповідного органу; 2) заголовок має містити данні про те, кому адресовано звернення (якщо точна назва компетентного органу запитуваної держави невідома, можливе використання загальної форми звернення - "компетентному органу"); 3) обґрунтувати необхідність надання правової допомоги та зазначити чинний міжнародний договір, на підставі якого надається допомога (за відсутності договірних відносин обґрунтовується необхідність надання допомоги на засадах взаємності); 4) найменування кримінальної справи чи матеріалу, відносно яких надсилається доручення; 5) після викладання обставин вчиненого злочину, його юридичної кваліфікації викладається текст відповідної статті КК України, яка встановлює кримінальну відповідальність за вчинений злочин, а за необхідності - також відомості про розмір шкоди, заподіяної даним злочином; 6) вказувати прізвище, ім'я, по батькові та процесуальне становище осіб, яких стосується звернення, відомості про їхнє місце проживання або перебування, а також інша інформація особового характеру, яка може мати значення при виконанні клопотання; 7) визначити обставини, що підлягають з'ясуванню, перелік потрібних документів, речових та інших доказів, процесуальних та інших дій, які необхідно виконати (предмет клопотання); 8) вказувати, із застосуванням якого законодавства необхідно виконувати запитувані процесуальні дії (у разі постановки питання про проведення процесуально-слідчих дій згідно з вимогами кримінально-процесуального законодавства України долучати виписки з Конституції України та відповідних статей КПК України, що регламентують процесуальний порядок їх

виконання); 9) у запиті бажано зазначити терміни виконання запитів з обґрунтуванням цих побажань обставинами справи (закінчення терміну досудового провадження, тримання обвинувачуваного під вартою тощо) і конкретними нормами КПК України; робити посилання на бажаність проведення процесуально-слідчих дій за участю або у присутності представників запитуючої сторони; завірення у взаємності виконання зустрічного міжнародного доручення; якщо необхідно - передбачити вимогу щодо конфіденційності; 10) зазначити адресу ініціатора звернення, телефон контактної особи.

Звернення може містити й інші дані, коли це передбачено відповідним договором або на вимогу компетентного органу держави, який надаватиме допомогу. Крім того, до звернення про виконання процесуальних дій додаються відповідні процесуальні рішення (постанови про проведення обшуку, виїмки, накладення арешту на майно тощо), оскільки не допускається направлення міжнародних доручень, у яких ставиться питання про проведення процесуально-слідчих дій, що обмежують права та свободи громадян, а також торкаються інтересів юридичних осіб за відсутності передбачених законом підстав для їх проведення та без наявності процесуальних рішень з цього приводу.

Надання правової допомоги і виконання доручень можливе тільки в рамках порушеної кримінальної справи. Клопотання направляє повноважна посадова особа відповідного відомства, у провадженні якої знаходиться кримінальна справа, в центральний орган з надання правової допомоги або, якщо це передбачено договором, територіальний чи інший компетентний орган. При наданні правової допомоги співробітництво правоохоронних і судових органів здійснюється через Міністерство юстиції - з питань, пов'язаних із судовою діяльністю; ГПУ - з питань проведення дізнання і досудового слідства, видачі, перевезення виданих осіб і всього того, що безпосередньо передбачене договором. Окремими договорами про надання правової допомоги ГПУ і Міністерство юстиції України названі центральними органами для взаємодії у кримінальних справах.

Підстави, що містяться в більшості міжнародних договорів, для відмови в наданні правової допомоги можна поділити на дві основні групи: 1) *імперативні* (безумовні); 2) *дискреційні* (умовні). Імперативні підстави застосовуються, коли виконання запитуваних процесуально-слідчих дій може завдати шкоди суверенітету, безпеці, громадському порядку чи іншим істотно важливим інтересам запитуваної держави, іншими словами, правова допомога не сумісна з цілями правосуддя, наприклад, коли клопотання стосується правопорушення, що запитувана сторона розглядає як політичне чи військове. За наявності дискреційних підстав виконання клопотання про надання правової допомоги буде можливим за певних обставин, наприклад на умовах запитуваної сторони, коли формально може виникнути суперечність з положеннями матеріального і (чи) процесуального права запитуваної держави, але надання правової допомоги не викликає безпосереднього порушення цього законодавства. До другої групи підстав можна віднести, наприклад, прохання про проведення процесуально-слідчої дії, процедура проведення якої суперечить законодавству запитуваної держави. У той самий час сам по собі факт того, що така процедура не відома правовій системі запитуваної держави, не є безумовною

підставою для відмовлення в правовій допомозі. У такій ситуації можливе виконання заявленого прохання на певних умовах як альтернатива відмови.

Детальніше ознайомитися із питаннями цієї теми необхідно, використовуючи: Уголовно-процессуальный кодекс Украины: Научно-практический комментарий /Под общ. ред. В.Т. Маляренко, Ю.П. Аленина. — 3-є изд., исправ. и доп. - Х.: ООО «Одиссей», 2007 (коментар до ст. 31 КПК); Пашковський М.І. Міжнародне співробітництво у кримінальному судочинстві: Навчально методичний посібник. - Одеса: Фенікс, 2007. - 120 с; Смирнов М.І. Інститут взаємної правової допомоги у кримінальних справах: сучасний стан та перспективи розвитку: Монографія. - Одеса: Фенікс, 2006. - 242 с.

Тема 27. Кримінальний процес іноземних держав

Загальна характеристика кримінального процесу іноземних держав.
Особливості кримінального процесу Франції.
Особливості кримінального процесу Німеччини.
Особливості кримінального процесу Англії.

При характеристиці кримінального процесу іноземних держав слід враховувати ті історичні типи кримінального процесу, які склалися у цих державах, та особливості правових сімей, до яких ці держави належать. Єдність типу кримінального процесу не виключає наявності відмінностей у джерелах кримінально-процесуального права, повноваженнях органів, які здійснюють кримінальне переслідування, доказуванні, процесуальному статусі учасників процесу.

Особливості кримінального процесу Франції. У Франції основним джерелом кримінально-процесуального права є Кримінально-процесуальний кодекс 1958 р., який складається з п'яти автономних частин. Велике значення як джерело кримінально-процесуального права має Конституція Французької республіки 1958 р., Конвенція про захист прав людини та основних свобод 1950 р., ордонанси, Кодекс судоустрою 1978 р., Декрет про організацію та діяльність жандармерії 1903 р. тощо.

Кримінальне провадження є диференційованим в залежності від виду злочинного діяння: це справи про злочини, справи про проступки (делікти), справи про правопорушення. Кримінальне провадження у Франції складається з: дізнання; порушення кримінального переслідування; попереднього слідства; судового розгляду у суді І інстанції; апеляційне провадження; касаційне провадження.

До органів, які здійснюють провадження у кримінальних справах, відносяться: суди, що розглядають кримінальні справи по суті; судові органи, які провадять попереднє слідство (слідчий суддя, слідча камера, суддя зі свобод та ув'язнення); прокуратура; поліція та жандармерія.

Початок дізнання закон пов'язує із встановленням фактів порушення кримінального закону. Дізнання починається за ініціативою судової поліції або прокурора. У цій стадії здійснюється виїзд на місце та огляд, допит свідка, обшук та виїмка, затримання та допит затриманого. Порушення кримінального переслідування здійснюється, як правило, після провадження дізнання. Порушення

кримінального переслідування може здійснюватися за ініціативою прокуратури або цивільного позивача. У стадії порушення кримінального переслідування можуть бути прийняті рішення: про відмову у порушенні кримінального переслідування; про умовну відмову у порушенні кримінального переслідування; про медіацію; про штраф за згодою; про порушення кримінального переслідування. У разі порушення кримінального переслідування попереднє слідство здійснюється слідчим суддею. Слідчий суддя має право проводити різні слідчі дії зі збирання доказів: огляд місця події, допит, очна ставка, обшук, виїмка, експертиза. Однак слідчий суддя не має повноважень на обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою: це повноваження судді зі свобод та ув'язнення. Після закінчення попереднього слідства слідчий суддя своєю постановою передає справу прокурору, який, дослідивши справу, або направляє вимогу про продовження слідства, або про закриття кримінального переслідування, або про передання справи до суду. Ця вимога не є обов'язковою для слідчого судді: підсумкове рішення приймає слідчий суддя. Якщо справа направляється до суду асизів, то слідчий суддя виносить постанову про віддання обвинуваченого цьому суду. Провадження у суді асизів поділяється на провадження до судового засідання, судове засідання, провадження по закінченню судового засідання (винесення рішення). Вироки, винесені судами, можуть бути оскаржені та переглянуті за допомогою таких способів, як опозиція, апеляція, касація, ревізія.

Особливості кримінального процесу Німеччини. Основними джерелами кримінально-процесуального права Німеччини є Конституція ФРН, Кримінально-процесуальний кодекс Німеччини (1877 року в редакції 1987 року), Закон про судоустрій 1877 р., Закон про суд у справах неповнолітніх 1974 р.

Кримінальне провадження у Німеччині складається з досудового провадження (дізнання); висунення публічного обвинувачення та передання справи до суду; проміжне провадження; основне провадження; оскарження та опротестування судових рішень.

Досудове провадження у Німеччині здійснюється у формі дізнання, що здійснюється прокуратурою, поліцією. У цій стадії можуть здійснюватися такі слідчі дії, як допити, проведення експертизи, огляди, виїмки, обшуки, витребування інформації, арешт та вилучення майна, нагляд за комунікаціями, кореспонденцією тощо. В провадженні дізнання може брати участь і суддя-дізнавач (слідчий суддя), який здійснює судові слідчі дії. Закінчення дізнання здійснюється шляхом висунення публічного обвинувачення, або закриття справи. Прийнявши рішення про висунення публічного обвинувачення, прокурор складає обвинувальний акт та направляє його разом з матеріалами справи до суду. У стадії проміжного провадження суд може: прийняти обвинувачення до провадження та призначити засідання; прийняти рішення про відхилення обвинувачення; прийняти обвинувачення зі змінами. Основне провадження у суді першої інстанції включає в себе попередні процедури, судовий розгляд, який складається з судового слідства, судових дебатів, останнього слова підсудного, винесення та оголошення вироку. У Німеччині існують два способи оскарження судових рішень, які не набрали законної сили - апеляція та ревізія; рішення, які набрали законної сили, переглядаються у

порядку поновлення провадження, закінченого таким, що набрав законної сили вироком суду.

Особливості кримінального процесу Англії . У сучасній Англії основними джерелами кримінально-процесуального права є статути та судові прецеденти. До консолідованих законів - джерел кримінально-процесуального права можна віднести, зокрема, закони про присяжних (1974 р.), про кримінальну юстицію (1967, 1972, 1982, 1986, 1987, 1988, 1990, 1991, 1998 рр.), про правосуддя у кримінальних справах та суди (2000 р.) та інші. Питання провадження у кримінальних справах регулюються також підзаконними актами, які видаються органами чи посадовими особами виконавчої або судової влади на розвиток положень законів.

Кримінальне провадження у Англії складається з: досудових дій з виявлення чи збирання доказового матеріалу; попереднього розгляду матеріалів справи магістратським судом; розглядом справи по суті у магістратському суді чи Суді Корони; апеляції. До органів, які здійснюють провадження у кримінальних справах, відносяться: поліція, Королівська служба переслідування, Генеральний аторней, коронер, суди, адвокатура.

Поліцейське розслідування здійснюється посадовими особами поліції. При цьому поліція має повноваження на застосування поліцейського арешту, обшуку (у деяких випадках), перехоплення повідомлень без дозволу судді. За результатами поліцейського розслідування може бути прийнято рішення про відмову від кримінального переслідування, попередження, про медіацію, про передання справи до Королівської служби переслідування. Попередній розгляд справи у суді здійснюється лише у справах з обвинувальним актом. У цій стадії суддя магістратського суду у судовому засіданні перевіряє достатність підстав для віддання обвинуваченого до суду. При цьому суддя може прийняти рішення про віддання обвинуваченого до суду або про закриття справи. У разі прийняття рішення про віддання обвинуваченого до суду здійснюється процедура взаємного ознайомлення сторін з доказами. Проект обвинувального акту для подання його до суду складається співробітником Королівської служби переслідування. Після віддання обвинуваченого до суду цей проект направляється до Суду корони, де засвідчується клерком суду і у зв'язку з цим стає обвинувальним актом. Обвинувачений викликається або доставляється до Суду корони, де встановлюється його особа, йому зачитується обвинувальний акт. Після цього обвинуваченому задається питання, чи визнає він себе винним за всіма пунктами обвинувачення. У разі повного визнання вини суд без перевірки та оцінки обвинувальних доказів виносить вирок. У разі не визнання обвинуваченим вини за розсудом судді або за клопотанням сторони провадяться підготовчі слухання. За їх результатами суддя може зобов'язати обвинувачення та захист надати один одному та суду свої досьє. Після цього здійснюється формування лави присяжних (як правило, журі складається з 12 присяжних). Судовий розгляд здійснюється за участі присяжних. Судовий розгляд складається з послідовного викладення своїх позицій обвинуваченням та захистом та доведенням їх переконливості. Після дослідження усіх доказів сторони у своїх промовах адресується присяжним свою думку щодо винуватості або невинуватості обвинуваченого. Після цього суддя дає настанову присяжним. Вердикт щодо винуватості або невинуватості обвинуваченого виносять

присяжні. У разі визнання обвинуваченого винним, у судовому засіданні з урахуванням зібраних матеріалів професійним суддею вирішується питання про призначення покарання. Оскарження судового рішення можливе в апеляційному порядку.

Особливості кримінального процесу Сполучених Штатів Америки. У США однією з особливостей правової системи є її дуалізм, тобто наявності федеральної правової системи та правової системи штатів. При цьому усе американське право є сукупність норм писаного та неписаного права. До джерел федерального права відноситься Конституція США, Звід законів США, підзаконні правила, які видаються федеральними судами (наприклад, Федеральні правила кримінального процесу 1944 р.), федеральні судові прецеденти. Джерелами кримінально-процесуального права штатів є Конституції штатів, кримінально-процесуальні кодекси штатів, закони, які регулюють кримінальне провадження, підзаконні акти, судові прецеденти.

Кримінальне провадження у США складається з: досудового провадження та застосування заходів процесуального примусу; попереднього слухання справи у суді; розгляду кримінальної справи по суті у суді першої інстанції; оскарження та перевірки законності та обґрунтованості рішень судів першої інстанції. До органів, які здійснюють провадження у кримінальних справах, відносяться федеральні суди та суди штатів, аторнетура, поліція та інші органи розслідування, адвокатура.

Досудове провадження починається з моменту отримання інформації про злочин та її реєстрації. Основною метою подальших дій є встановлення наявності або відсутності ознак злочину у конкретному діянні чи події. Якщо вони підтверджуються, то вживаються заходи до встановлення підстав для арешту або підстав, які підтверджують обґрунтованість вже здійсненого арешту. Поліція може здійснювати допити, в тому числі обізнаних свідків. Після вчинення усіх необхідних поліцейських дій може бути прийнято рішення про: передання справи до суду для розгляду її у спрощеному (сумарному) порядку; про закриття справи; про "врегулювання"; про направлення справи аторнею (прокурору). У разі згоди прокурора на продовження провадження у справі здійснюється складання обвинувального документу (інформації). Інформація подається на розгляд судді або іншій судовій посадовій особі. За результатами дослідження обвинувального документу суддя може прийняти рішення про витребування додаткових документів; скасування запобіжного заходу; закриття провадження у справі; призначення справи до розгляду. Для забезпечення "першої появи" підозрюваного перед суддею він повинен бути доставлений до судді, якщо він затриманий, або викликається повісткою. У період між "першою появою" підозрюваного перед суддею та попередніми слуханнями допустиме проведення процесуальних дій, зокрема, зі встановлення обставин справи. Процедура попередніх слухань складається з зачитування обвинуваченому обвинувального документу, давання показань свідками, викликаними до суду. За результатами попередніх слухань приймає рішення про направлення обвинувального документу та усіх матеріалів, які мають відношення до справи, до суду, який розглядатиме справу по суті, або про відхилення скарги. За законодавством деяких штатів таке рішення судді є специфічним актом віддання суду, який не є обов'язковим для того суду, куди він

направлений. У деяких штатах підставою для розгляду справи у суді першої інстанції є обвинувальний акт, зміст якого повинен бути затверджений великим журі присяжних. Розгляд справи у суді першої інстанції починається з реєстрації обвинувального акту або інформації у суді. Розгляд справи у суді першої інстанції включає в себе: ознайомлення обвинуваченого з обвинуваченням та виявлення його відношення до нього; здійснення процесуальних дій з підготовки судового розгляду; формування журі присяжних; розгляд питання про винуватість підсудного (судове слідство); визначення засудженому міри покарання. Засоби перевірки законності та обґрунтованості судових рішень поділяються на дві групи: апеляція (всі види) та інші способи (перевірки законності та обґрунтованості утримання під вартою; поновлення справ за нововиявленими обставинами).

Детальніше ознайомитися із питаннями цієї теми необхідно, використовуючи: Гуценко К.Ф., Головко Л.В., Филимонов Б.А. Уголовый процесс западных государств. - М., 2002; Молдован В.В., Молдован А.В. Порівняльне кримінально-процесуальне право: Україна, ФРН, Франція, Англія, США. - К., 1999; Молдован А.В. Кримінальний процес: Україна, ФРН, Франція, Англія, США: Навчальний посібник. — К.: Центр навчальної літератури, 2005.

ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ТА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ З КУРСУ

Загальна частина

Тема 1. Поняття, суть і завдання кримінального процесу

❒ Поняття кримінального процесу (кримінального судочинства). Кримінальний процес і правосуддя. Кримінальний процес та оперативно-розшукова діяльність.

❒ Характеристика кримінального процесу як діяльності.

❒ Завдання кримінального процесу.

❒ Історичні типи і форми кримінального процесу. Основні риси обвинувального, інквізиційного, змагального та змішаного процесів.

❒ Форма кримінального процесу України.

❒ Поняття, значення кримінально-процесуальної форми. Диференціація форм кримінального судочинства України.

❒ Кримінально-процесуальні акти, їх види. Процесуальні дії, порядок їх проведення та оформлення. Процесуальні рішення, їх значення, механізм прийняття.

❒ Кримінально-процесуальні функції, поняття, види.

❒ Функція обвинувачення, захисту і вирішення кримінальної справи. Інші функції кримінального процесу.

❒ Система кримінального процесу України. Поняття, загальна характеристика стадій кримінального процесу.

Рекомендовані нормативно-правові акти та судова практика:

🕮 *Закон* України "Про оперативно-розшукову діяльність" від 18.02.1992 р. (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1992. - № 22. – Ст. 303.

🕮 *Конституція* України. Прийнята на п'ятий сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради. – 1996. - № 30. – Ст. 141.

🕮 *Кримінально*-процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. В.Т. Маляренка, В.Г. Гончаренка. – 3-е вид., перероб. і доп. – К.: Юрисконсульт, КНТ, 2006.

🕮 *Кримінально*-процесуальний кодекс України: Офіційне видання. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006.

🕮 *Уголовно*-процессуальный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / Под общ. ред. В.Т. Маляренко, Ю.П. Аленина. – 3-е изд., исправ. и доп. – Х.: ООО «Одиссей», 2007.

Рекомендована література:

🕮 *Александров А.И.* Уголовная политика и уголовный процесс в российской государственности: история, современность, перспективы, проблемы / Под ред. В.З. Лукашевича. – СПб., 2003.

🕮 *Алексеев Н.С., Даев В.Г., Кокорев Л.Д.* Очерк развития науки советского уголовного процесса. – Воронеж, 1980.

🕮 *Альперт С.А.* Кримінально-процесуальні функції: поняття, система, суб'єкти: Конспект лекції. – Х., 1995.

🕮 *Божьев В.П.* Уголовно-процессуальные правоотношения. – М., 1975.

🕮 *Гельдибаев М.Х., Вандышев В.В.* Уголовный процесс. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2007.

🕮 *Гончаров І.Д.* Кримінально-процесуальне право України. Досудове слідство: Навчальний посібник. – К., 2005.

🕮 *Грошевий Ю.* Проблеми удосконалення законодавства, що регулює кримінально-процесуальну діяльність // Вісник Академії правових наук України (до 10 річчя Академії правових наук України). – 2003. - № 2 (33) - № 3 (34).

🕮 *Даев В.Г.* Взаимосвязь уголовного права и процесса. – Л., 1982.

🕮 *Денисюк А.М.* Поняття, суть і завдання кримінального процесу. – К., 1994.

🕮 *Коваленко Є.Г.* Кримінальний процес України: Навчальний посібник. – К., 2003.

🕮 *Кримінальний* процес України: Підручник / Є.Г. Коваленко, В.Т. Маляренко. – К., 2006.

🕮 *Кримінальний* процес України: Підручник / За ред. Ю.М. Грошевого і В.М. Хотинця. – Харків, 2000.

🕮 *Кримінальний* процес України: Практикум / За ред. В.Т. Нора. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2008.

🕮 *Кучинська О.П., Кучинська О.А.* Кримінальний процес України: Навчальний посібник. – К.: Прецедент, 2007.

🕮 *Ларин А.М.* Расследование по уголовному делу: процессуальные функции. – М., 1986.

🕮 *Ларин А.М.* Уголовный процесс: структура права и структура законодательства. – М., 1985.

🕮 *Лобойко Л.М.* Кримінально-процесуальне право: Курс лекцій: Навч. посібник. – К., 2005.

🕮 *Лобойко Л.М.* Стадії кримінального процесу: Навчальний посібник. – К., 2005.

🕮 *Лобойко Л.Н.* Уголовно-процессуальное право: Учебное пособие: Курс лекций. – Х.: Одиссей, 2007.

🕮 *Лупинская П.А.* Решения в уголовном судопроизводстве: теория, законодательство и практика. – М.: Юристь, 2006.

🕮 *Маляренко В.Т.* Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: Монографія. – К., 2005.

🕮 *Мизулина Е.Б.* Технология власти: уголовный процесс. – Ярославль, 1992.

🕮 *Мизулина Е.Б.* Уголовный процесс: концепция самоограничения государства. – Тарту, 1991.

🕮 *Михеєнко М.М., Нор В.Т., Шибіко В.П.* Кримінальний процес України: Підручник. – К., 1999.

🕮 *Молдован А.В.* Кримінальний процес: Україна, ФРН, Франція, Англія, США: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2005.

🕮 *Молдован В.В., Кацавець Р.С.* кримінальний процес України. Практикум: Навчальний посібник. – К.: Алерта, 2006.

🕮 *Муратова Н.Г.* Процессуальные акты органов предварительного расследования. – Казань, 1989.

🕮 *Рустамов Х.У.* Уголовный процесс. Формы: Учебное пособие для вузов. – М., 1998.

🕮 *Смирнов А.В.* Модели уголовного процесса. – СПб., 2000.
🕮 *Советский* уголовный процесс: Учебник / Под общ. ред. М.И. Бажанова, Ю.М. Грошевого. – К., 1983.
🕮 *Советский* уголовный процесс: Учебник / Под ред. Л.М. Карнеевой, П.А. Лупинской, И.В. Тыричева. – М., 1980.
🕮 *Советский* уголовный процесс: Учебник / Под ред. С.В. Бородина. – М., 1982.
🕮 *Строгович М.С.* Курс советского уголовного процесса. – М., 1968.
🕮 *Тертишник В.М.* Кримінально-процесуальне право України: Підручник. – 4-е вид., доп. і перероб. – К., 2003.
🕮 *Уголовно*-процессуальное право Российской Федерации: Учебник / Отв. ред. П.А. Лупинская. – М., 2004.
🕮 *Уголовно*-процессуальный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / Под общ. ред. В.Т. Маляренко, Ю.П. Аленина. – 3-е изд., исправ. и доп. – Х.: ООО «Одиссей», 2007.
🕮 *Уголовный* процесс: Учебник / Под ред. В.П. Божьева. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Спарк, 2004.
🕮 *Удалова Л.Д.* Кримінальний процес України: Загальна частина: Підручник. – К., 2005.
🕮 *Удалова Л.Д.* Кримінальний процес України: Особлива частина: Підручник. – К., 2005.
🕮 *Францифиров Ю.В.* Противоречия уголовного процесса. – М., 2006.
🕮 *Чельцов-Бебутов М.А.* Курс уголовно-процессуального права. – СПб., 1995.
🕮 *Шпилев В.Н.* Содержание и формы уголовного судопроизводства. – Минск, 1974.
🕮 *Якимович Ю.К.* Структура советского уголовного процесса: система стадий и система производств: основные и дополнительные производства. – Томск, 1991.
🕮 *Якуб М.Л.* Процессуальная форма в советском уголовном судопроизводстве. – М., 1981.

Тема 2. Кримінально-процесуальне право України. Джерела кримінально-процесуального права

❒ Характеристика кримінального процесу як галузі права і його співвідношення з іншими галузями права. Предмет и метод кримінально-процесуального права.
❒ Кримінально-процесуальні норми, структура, особливості. Особливості санкцій кримінально-процесуальних норм.
❒ Кримінально-процесуальні відносини, суб'єкти, об'єкти, зміст процесуальних правовідносин. Юридичні факти.
❒ Наука кримінального процесу, предмет, завдання.
❒ Кримінальний процес як навчальна дисципліна.
❒ Поняття, види джерел кримінально-процесуального права.
❒ Закон як джерело кримінально-процесуального права.
❒ Конституційні норми, які регулюють відносини у сфері кримінального судочинства.

❒ Загальновизнані принципи і норми міжнародного права, їх відображення у кримінально-процесуальному праві України.

❒ Міжнародні договори України з питань співробітництва у сфері кримінального судочинства.

❒ Рішення та висновки Конституційного Суду України з питань кримінального процесу, їх юридична природа.

❒ Постанови Пленуму Верховного Суду України з питань кримінального процесу, їх значення для діяльності судів та правоохоронних органів.

❒ Рішення Європейського суду з прав людини з питань кримінального процесу, їх влип на практику судів та правоохоронних органів.

❒ Дія кримінально-процесуального закону в просторі, часі та щодо осіб.

❒ Застосування кримінально-процесуального закону за аналогією.

Рекомендовані нормативно-правові акти та судова практика:

🕮 *Висновок* Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку про відповідність проекту Закону України "Про внесення змін у статтю 80 Конституції України" вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про внесення змін у статтю 80 Конституції України) від 05.12.2000 р. // Офіційний вісник України. – 2000. - № 50.

🕮 *Висновок* Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України об надання висновку про відповідність Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський Статут) від 11.07.2001 р. // Офіційний вісник України. – 2001. - № 28.

🕮 *Декларація* про захист усіх осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 09.12.1975 р.

🕮 *Загальна* декларація прав людини від 10.12.1948 р.

🕮 *Закон* України "Про визнання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини" від 23.02.2006 р. // www.rada.gov.ua

🕮 *Закон* України "Про міжнародні договори України" від 29.06.2004 р. // www.rada.gov.ua

🕮 *Закон* України "Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції" від 17.07.1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1997. - № 40. – Ст. 263.

🕮 *Керівні* принципи, що стосуються ролі осіб, які здійснюють судове переслідування від 07.09.1990 р.

🕮 *Конвенція* про захист прав людини та основних свобод від 04.11.1950 р.

🕮 *Конституція* України. Прийнята на п'ятий сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради. – 1996. - № 30. – Ст. 141.

🕮 *Кримінально*-процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. В.Т. Маляренка, В.Г. Гончаренка. – 3-е вид., перероб. і доп. – К.: Юрисконсульт, КНТ, 2006.

🕮 *Кримінально*-процесуальний кодекс України: Офіційне видання. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006.

🕮 *Міжнародний* пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р.

🕮 *Основні* принципи застосування сили та вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку від 07.09.1990 р.

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 9 від 01.11.1996 р. “Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя” // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: ”Одісей”, 2006.

🕮 *Резолюція* 1989/60 15-го пленарного засідання Економічної та Соціальної Ради ООН від 24.05.1989 р. “Процедури ефективного здійснення основних принципів незалежності судових органів”.

🕮 *Резолюція* 34/169 Генеральної Асамблеї ООН від 17.12.1979 р. “Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку”.

🕮 *Резолюція* 43/173 Генеральної Асамблеї ООН від 09.12.1988 р. “Звід принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню чи ув’язненню будь-яким чином”.

🕮 *Рішення* Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Національного банку України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 58 Конституції України (справа про зворотну дію у часі законів і інших нормативно-правових актів) від 09.02.1999 р. // Офіційний вісник України. – 1999. - № 7.

🕮 *Рішення* Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Івановича про офіційне тлумачення положень статті 59 Конституції України, статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника) від 16.11.2000 р. // Офіційний вісник України. – 2000. - № 47.

🕮 *Рішення* Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 56 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частин першої, третьої статті 80 Конституції України, частини першої статті 26, частин першої, другої, третьої статті 27 Закону України “Про статус народного депутата України” та за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України про офіційне тлумачення положення частини третьої статті 80 Конституції України стосовно затримання народного депутата України (справа про гарантії депутатської недоторканності) від 26.06.2003 р. // Офіційний вісник України. – 2003. - № 17.

🕮 *Рішення* Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про відповідність Конституції України (конституційності) Закону України “Про Рахункову палату Верховної Ради України” (справа про Рахункову палату) від 23.12.1997 р.

🕮 *Рішення* Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням народних депутатів України про відповідність Конституції України (конституційності) Указу Президента України від 24 квітня 1997 р. № 371 “Про Національне бюро розслідувань України” (справа про утворення Національного бюро розслідувань України) від 06.07.1998 р. // Офіційний вісник України. – 1998. - № 27.

🕮 *Рішення* Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України і Служби безпеки України про офіційне тлумачення статті 86 Конституції України і статей 12, 19 Закону України “Про статус народного

депутата України” (справа про запити народних депутатів України) від 19.05.1999 р. // Офіційний вісник України. – 1999. - № 20.

🕮 *Рішення* Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України про офіційне тлумачення положень частини третьої статті 80 Конституції України (справа про депутатську недоторканність) від 27.10.1999 р. // Офіційний вісник України. – 1999. - № 44.

🕮 *Рішення* Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Генеральної прокуратури України про офіційне тлумачення положень статті 86 Конституції України і статей 12, 19 Закону України “Про статус народного депутата України” (справа про запити народних депутатів України до прокуратури) від 11.04.2000 р. // Офіційний вісник України. – 2000. - № 16.

🕮 *Рішення* Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України по правах людини про відповідність Конституції України (конституційності) положень абзаців третьої, четвертого, п’ятого статті 248-3 Цивільного процесуального кодексу України і за конституційними зверненнями громадян Будинской Світлани Олександрівни і Ковриги Сергія Володимировича про офіційне тлумачення положення абзацу четвертого статті 248-3 Цивільного процесуального кодексу України (справа про конституційність статті 248-3 ЦПК України) від 23.05.2001 р. // Офіційний вісник України. – 2001. - № 22.

🕮 *Рішення* Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України про відповідність Конституції України (конституційності) окремих положень статті 32 Закону України “Про Державний бюджет України на 2000 рік” і статті 25 Закону України “Про Державний бюджет України на 2001 рік” (справа про відшкодування шкоди державою) від 03.10.2001 р. // Офіційний вісник України. – 2001. - № 41.

🕮 *Рішення* Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України про офіційне тлумачення положень статті 86 Конституції України, а також частини другої статті 15 і частини першої статті 16 Закону України “Про статус народного депутата України” (справа про запити і звертання народних депутатів України до органів дізнання і досудового слідства) від 20.03.2002 р. // Офіційний вісник України. – 2002. - № 13.

🕮 *Рішення* Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення статті 150 Кримінально-процесуального кодексу України стосовно тяжкості злочину (справа про врахування тяжкості злочину при застосуванні запобіжного заходу) від 08.07.2003 р. // Офіційний вісник України. – 2003. - № 29.

🕮 *Рішення* Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 120, частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України (справа про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора) від 30.01.2003 р. // Офіційний вісник України. – 2003. - № 6.

🕮 *Рішення* Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини першої статті 105, частини першої статті 111 Конституції України (справа щодо недоторканності та імпічменту Президента України) від 10.12.2003 р. // Офіційний вісник України. – 2003. - № 51.

🕮 *Рішення* Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями народних депутатів України про відповідність Конституції України (конституційності) Закону України "Про вибори народних депутатів України" від 26.02.1998 р. // Офіційний вісник України. – 1998. - № 23.

🕮 *Уголовно*-процессуальный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / Под общ. ред. В.Т. Маляренко, Ю.П. Аленина. – 3-е изд., исправ. и доп. – Х.: ООО «Одиссей», 2007.

🕮 *Факультативний* протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права від 16.12.1966 р.

Рекомендована література:

🕮 *Божьев В.П.* Уголовно-процессуальные правоотношения. – М., 1975.

🕮 *Галкин Б.А.* Советский уголовно-процессуальный закон. – М., 1962.

🕮 *Громов Н.А., Полунин С.А.* Санкции в уголовно-процессуальном праве России. – М., 1998.

🕮 *Дроздов О.М.* Джерела кримінально-процесуального права України. – Харків, 2004.

🕮 *Зусь Л.Б.* Правовое регулирование в сфере уголовного судопроизводства. – Владивосток, 1984.

🕮 *Капліна О.* До питання про аналогію кримінально-процесуального закону // Юридична Україна. – 2005 - № 1.

🕮 *Карнеева Л.М.* Уголовно-процессуальный закон и практика доказывания // Соц. законность. – 1990. - № 1.

🕮 *Лобойко Л.М.* Методи і предмет кримінально-процесуального права // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. -№ 7.

🕮 *Лобойко Л.М.* Співвідношення імперативного і диспозитивного методів правового регулювання у кримінальному процесі // Проблема методології сучасного правознавства. – Харків, 2003.

🕮 *Лобойко Л.М.* Функціональне призначення диспозитивного методу кримінально-процесуального права // Юридична Україна. – 2004. - № 12.

🕮 *Погорецький М.А.* Кримінально-процесуальні відносини: структура і система. – Харків, 2002.

🕮 *Савицкий В.М.* Язык процессуального закона. – М., 1987.

🕮 *Столмаков А.И.* Санкции в уголовном судопроизводстве // Правоведение. – 1982. - № 3.

🕮 *Строгович М.С.* Курс советского уголовного процесса. – М., 1968.

🕮 *Фаткуллин Ф.Н.* Советский уголовно-процессуальный закон // Советский уголовный процесс. – М., 1980.

🕮 *Філатов В.М., Солодкий С.А.* Застосування норм міжнародних договорів і рішень Європейського суду з прав людини у кримінальному судочинстві // Вісник Верховного Суду України. – 2004. - № 7.

🕮 *Франциферов Ю.В.* Противоречия уголовного процесса. – М., 2006.

🕮 *Элькинд П.С.* Толкование и применение норм уголовно-процессуального права. – М., 1967.

Тема 3. Принципи кримінального процесу

❑ Поняття принципів кримінального процесу. Значення принципів кримінального процесу.

❑ Система принципів кримінального процесу. Класифікація принципів кримінального процесу.

❑ Характеристика загальноправових принципів законності; верховенства Конституції та законів; рівності всіх перед законом і судом; державної мови судочинства; поваги та захисту честі і гідності особи, невтручання в її особисте і сімейне життя; особистої недоторканності, недоторканності житла, таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції.

❑ Характеристика міжгалузевих принципів здійснення правосуддя виключно судами; незалежності суддів і підкорення їх тільки закону; гласності судового розгляду справи та його повне фіксування технічними засобами; обґрунтування процесуальних рішень.

❑ Характеристика галузевих принципів.

❑ Принципи, які реалізуються на всіх стадіях кримінального процесу: публічність; всебічність, повнота та об'єктивність дослідження обставин справи; забезпечення підозрюваному, обвинуваченому та підсудному права на захист; презумпція невинуватості; забезпечення доведеності вини.

❑ Принципи, які реалізуються на досудових стадіях кримінального процесу: швидкість та оперативність дізнання та досудового слідства; процесуальна самостійність слідчого; недопустимість розголошення даних дізнання та досудового слідства; нагляд прокурора і контроль суду за законністю дій і рішень органів досудового розслідування.

❑ Принципи, які реалізуються в судових стадіях кримінального процесу: змагальність сторін; безпосередність; підтримка прокурором державного обвинувачення в суді; забезпечення оскарження рішень суду; забезпечення апеляційного та касаційного оскарження судових рішень; обов'язковість рішень суду.

Рекомендовані нормативно-правові акти та судова практика:

🕮 *Закон* України "Про адвокатуру" від 19.12.1992 р. (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1993. - № 9. – Ст. 62.

🕮 *Закон* України "Про Рахункову палату" від 11.07.1996 р. (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 43. – Ст. 212.

🕮 *Закон* України “Про статус депутатів місцевих рад” від 11.07.2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. - № 40. – Ст. 290.

🕮 *Закон* України “Про статус народного депутата України” від 18.10.2001 р. (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2001. - № 51-52. – Ст. 265.

🕮 *Закон* України “Про статус суддів” від 15.12.1992 р. (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1993. - № 8. – Ст. 56.

🕮 *Закон* України “Про судоустрій України” від 07.02.2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. - № 27-28. – Ст. 180.

🕮 *Закон* України “Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини” від 23.12.1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1998. - № 20. – Ст. 99.

🕮 *Конвенція* про захист прав людини та основних свобод від 04.11.1950 р.

🕮 *Конституція* України. Прийнята на п’ятий сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради. – 1996. - № 30. – Ст. 141.

🕮 *Кримінально*-процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. В.Т. Маляренка, В.Г. Гончаренка. – 3-е вид., перероб. і доп. – К.: Юрисконсульт, КНТ, 2006.

🕮 *Кримінально*-процесуальний кодекс України: Офіційне видання. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006.

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 12 від 25.12.1992 р. “Про судову практику в справах про корисливі злочини проти приватної власності” // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: ”Одісей”, 2006.

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 8 від 13.06.2007 р. “Про незалежність судової влади”.

🕮 *Рішення* Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини першої статті 105, частини першої статті 111 Конституції України (справа щодо недоторканності та імпічменту Президента України) від 10.12.2003 р. // Офіційний вісник України. – 2003. - № 51.

🕮 *Уголовно*-процессуальный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / Под общ. ред. В.Т. Маляренко, Ю.П. Аленина. – 3-е изд., исправ. и доп. – Х.: ООО «Одиссей», 2007.

Рекомендована література:

🕮 *Алиев Т.Т., Громов Н.А.* Основные начала уголовного судопроизводства. – М., 2003.

🕮 *Алиев Т.Т., Громов Н.А., Зейналова Л.М., Лукичев Н.А.* Состязательность и равноправие сторон в уголовном судопроизводстве: Учебное пособие. – М, 2003.

🕮 *Головко Л.В.* Принципы неотвратимости ответственности и публичности в современном российском уголовном праве и процессе // Государство и право. – 1999. - № 3.

🕮 *Гриненко А.В., Кожевников Г.К., Шумилин С.Ф.* Принцип презумпции невиновности и его реализация в досудебном уголовном процессе. – Харьков, 1997.

🕮 *Громов Н.А., Николайченко В.В.* Принципы уголовного процесса, их понятие и система // Государство и право. – 1997. - № 7.

🕮 *Грошевой Ю.М.* Проблемы формирования судейского убеждения в уголовном судопроизводстве. – Харьков, 1975.

🕮 *Добровольская Т.Н.* Принципы советского уголовного процесса (Вопросы теории и практики). – М., 1971.

🕮 *Касумов Ч.С.* Презумпция невиновности в советском праве. – Баку, 1984.

🕮 *Кобликов А.С.* Законность – конституционный принцип советского уголовного судопроизводства. – М., 1979.

🕮 *Кобликов А.С.* Право на защиту на предварительном следствии. – М., 1961.

🕮 *Коваленко Є.Г., Гончар М.М.* Принцип всебічного, повного та об'єктивного дослідження обставин кримінальної справи: поняття та зміст // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. – 1996. - № 1.

🕮 *Колодій А.М.* Принципи права України. – К., 1998.

🕮 *Ларин А.М.* Презумпция невиновности. – М., 1982.

🕮 *Леоненко М.* Правові питання визначення принципу національної мови в кримінальному судочинстві // Право України. – 1999. - № 4.

🕮 *Лобойко Л.М.* Поняття принципу диспозитивності в кримінальному процесі України: Монографія. – Дніпропетровськ, 2005.

🕮 *Маляренко В.Т.* Змагальність сторін у кримінальному судочинстві // Вісник прокуратури. – 2003. - № 1.

🕮 *Маляренко В.Т.* Конституційні засади кримінального судочинства. – К., 1999.

🕮 *Маляренко В.Т.* Про змагальність сторін у кримінальному судочинстві та функціональне становище суду // Вісник Верховного Суду України. – 2002. - № 6.

🕮 *Маляренко В.Т.* Про публічність і диспозитивність у кримінальному судочинстві України та їх значення // Вісник Верховного Суду України. – 2004. - № 7.

🕮 *Михеєнко М.* Конституційні принципи кримінального процесу // Вісник Академії правових наук України. – 1997. - № 2 (9).

🕮 *Мірошніченко Т.М.* Принципи кримінального процесу // Правова держава Україна: проблеми, перспективи розвитку. – Харків, 1995.

🕮 *Мотовиловкер Я.О.* О принципах объективной истины, презумпции невиновности и состязательности процесса. – Ярославль, 1978.

🕮 *Николайчик В., Матвиенко Е.* Всесторонность, полнота и объективность предварительного расследования. – Минск, 1969.

🕮 *Нове* у кримінально-процесуальному законодавстві України: Навчальний посібник для студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти / За ред. Ю.М. Грошевого. – Харків, 2002.

🕮 *Петрухин И.* Публичность и диспозитивность в уголовном процессе // Российская юстиция. – 1999. - № 3.

🕮 *Петрухин И.Л.* Судебные гарантии прав личности (в уголовном процессе). – М., 1992.

🕮 *Репешко П.И.* Принципы уголовного процесса в стадии судебного разбирательства уголовного дела в суде первой инстанции Украины. – Николаев, 2001.

🕮 *Ривлин А.Л.* Понятие и система принципов советского правосудия. – М., 1962.
🕮 *Савицкий В.М.* Презумпция невиновности. – М., 1997.
🕮 *Соловьев А.Д.* Всесторонность, полнота и объективность предварительного следствия. – К., 1969.
🕮 *Стецовский Ю.И., Ларин А.М.* Конституционный принцип обеспечения обвиняемому права на защиту. – М., 1988.
🕮 *Строгович М.С.* Право обвиняемого на защиту и презумпция невиновности. – М., 1984.
🕮 *Тыричев И.В.* Принципы советского уголовного процесса. – М., 1983.
🕮 *Цыпкин А.Л.* Право на защиту в советском уголовном процессе. – Саратов, 1959.
🕮 *Шестакова С.Л.* Состязательность уголовного процесса. – СПб., 2001.
🕮 *Шишкін В.* Диспозитивність – принцип судочинства // Право України. – 1999. - № 6.
🕮 *Шишкін В.* Змагальність – принцип судочинства в демократичному суспільстві // Право України. – 1999. - № 12.

Тема 4. Суб'єкти кримінального процесу

❑ Поняття суб'єктів кримінального процесу (суб'єктів кримінально-процесуальних відносин, суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності).
❑ Класифікація суб'єктів кримінального процесу.
❑ Процесуальна правоздатність та дієздатність суб'єктів кримінального процесу.
❑ Посадові особи, які ведуть та безпосередньо здійснюють кримінально-процесуальне провадження.
❑ Суддя (суд). Суд, як орган правосуддя по кримінальним справам. Завдання і загальна характеристика повноважень суду.
❑ Перспективи та проблеми введення суду присяжних в Україні.
❑ Прокурор як суб'єкт кримінального процесу. Права та обов'язки прокурора. Процесуальне становище прокурора на досудових та судових стадіях кримінального процесу.
❑ Начальник слідчого відділу (відділення, управління, головного управління), його процесуальне положення.
❑ Слідчий в кримінальному процесі, його завдання та повноваження. Форми реалізації повноважень слідчого у кримінальному процесі. Поняття, зміст процесуальної самостійності слідчого. Органи досудового слідства. Взаємодія слідчого з органами дізнання.
❑ Орган дізнання, його завдання та повноваження. Види дізнання. Особа, яка проводить дізнання, його процесуальне положення.
❑ Обставини, що виключають участь у справі судді, прокурора, слідчого, особи, яка проводить дізнання.
❑ Особи, які мають у кримінальному процесі власні інтереси. Поняття учасників кримінального процесу, загальна характеристика, їх процесуального положення.
❑ Підозрюваний, його права та обов'язки.

❑ Обвинувачений (підсудний, осуджений, виправданий), його права та обов'язки. Процесуальне положення обвинуваченого на різних стадіях кримінального процесу.

❑ Потерпілий в кримінальному судочинстві, його права та обов'язки. Особливості правового положення потерпілого по справам приватного та приватно-публічного обвинувачення.

❑ Цивільний позивач в кримінальному судочинстві, його права та обов'язки.

❑ Цивільний відповідач в кримінальному судочинстві, його права та обов'язки.

❑ Особи, які захищають та представляють інтереси інших осіб.

❑ Захисник в кримінальному судочинстві, його права та обов'язки. Обов'язкова участь захисника. Відмова від захисника і його заміна. Порядок призначення захисника. Обставини, що виключають участь захисника в кримінальному процесі.

❑ Представник потерпілого, цивільного позивача та цивільного відповідача, його права та обов'язки.

❑ Законний представник неповнолітнього потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого та підсудного.

❑ Обставини, що виключають участь у справі представника потерпілого, цивільного позивача та цивільного відповідача.

❑ Особи, які сприяють кримінальному процесу і здійсненню правосуддя.

❑ Свідок, його права та обов'язки.

❑ Поняті, їх права та обов'язки.

❑ Перекладач, його права та обов'язки.

❑ Спеціаліст, його права та обов'язки.

❑ Експерт, його права та обов'язки.

❑ Секретар судового засідання.

❑ Забезпечення безпеки учасників кримінального процесу.

Рекомендовані нормативно-правові акти та судова практика:

🕮 *Закон* України "Про адвокатуру" від 19.12.1992 р. (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1993. - № 9. – Ст. 62.

🕮 *Закон* України "Про Військову службу правопорядку" від 07.03.2002 р. (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2002. - № 32. – Ст. 225.

🕮 *Закон* України "Про державний захист працівників суду та правоохоронних органів" від 23.12.1993 р. (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1994. - № 11. – Ст. 50.

🕮 *Закон* України "Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві" від 23.12.1993 р. (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1994. - № 11. – Ст. 51.

🕮 *Закон* України "Про міліцію" від 20.12.1990 р. (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1991. - № 4. – Ст. 20.

🕮 *Закон* України "Про Службу безпеки України" від 25.03.1992 р. (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1992. - № 27. – Ст. 382.

🕮 *Закон* України "Про судову експертизу" від 25.02.1994 р. (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1994. - № 28. – Ст. 232.

📖 *Закон* України “Про судоустрій України” від 07.02.2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. - № 27-28. – Ст. 180.

📖 *Кодекс* торговельного мореплавства України від 23.05.1995 р. (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1995. - № 47. – Ст. 349.

📖 *Конституція* України. Прийнята на п’ятий сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради. – 1996. - № 30. – Ст. 141.

📖 *Кримінально*-процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. В.Т. Маляренка, В.Г. Гончаренка. – 3-е вид., перероб. і доп. – К.: Юрисконсульт, КНТ, 2006.

📖 *Кримінально*-процесуальний кодекс України: Офіційне видання. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006.

📖 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 10 від 18.06.1999 р. ”Про застосування законодавства, що передбачає державний захист суддів, працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у судочинстві” // Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах / За заг. ред. В.Т. Маляренка. – К.: Юрінком Інтер, 2007.

📖 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 11 від 07.07.1995 р. ”Про відшкодування витрат на стаціонарне лікування особи, яка потерпіла від злочину, та судових витрат” // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: ”Одісей”, 2006.

📖 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 13 від 02.07.2004 р. ”Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів” // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: ”Одісей”, 2006.

📖 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 3 від 31.03.1989 р. “Про практику застосування судами України законодавства про відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної злочином, і стягнення безпідставно нажитого майна” // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: ”Одісей”, 2006.

📖 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 8 від 13.06.2007 р. “Про незалежність судової влади”.

📖 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 8 від 24.10.2003 р. ”Про застосування законодавства, яке забезпечує право на захист у кримінальному судочинстві” // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: ”Одісей”, 2006.

📖 *Правила* адвокатської етики: Схвалено Вищою кваліфікаційною комісією адвокатури при Кабінеті Міністрів України 01.10.1999 р. // Юридичний вісник України. – 1999. - № 46.

📖 *Рішення* Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Івановича про офіційне тлумачення положень статті 59 Конституції України, статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника) від 16.11.2000 р. // Офіційний вісник України. – 2000. - № 47.

🕮 *Сімейний* кодекс України від 10.01.2002 р. (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2002 - № 21-22. – Ст. 135.

🕮 *Уголовно*-процессуальный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / Под общ. ред. В.Т. Маляренко, Ю.П. Аленина. – 3-е изд., исправ. и доп. – Х.: ООО «Одиссей», 2007.

🕮 *Цивільний* кодекс України від 16.01.2003 р. (із змінами та доповненнями) // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 461.

Рекомендована література:

🕮 *Аленін Ю.П., Гурджі Ю.А.* Публічна природа гарантій прав особи у кримінальному процесі // Право України. – 2003. - № 4.

🕮 *Альперт С.А.* Защита в советском уголовном процессе прав и законных интересов лиц, понесших имущественный ущерб от преступления. – Харьков, 1984.

🕮 *Альперт С.А.* Производство по уголовным делам, возбуждаемым по жалобе потерпевшего. – Харьков, 1976.

🕮 *Альперт С.А.* Субъекты уголовного процесса. – Харьков, 1997.

🕮 *Баев О.Я.* Прокурор как субъект уголовного преследования: Научно-практическое пособие. – М., 2006.

🕮 *Бекешко С.П., Матвиенко Ю.А.* Подозреваемый в советском уголовном процессе. – Минск, 1989.

🕮 *Бессарабов В.Г., Быкова Е.В., Курочкина Л.А.* Европейские стандарты прав и свобод человека и гражданина в российском уголовном процессе. – М., 2005.

🕮 *Брусницын Л.В.* Обеспечение безопасности лиц, содействующих уголовному правосудию: российский, зарубежный и международный опыт XX века (процессуальное исследование). – М., 2001.

🕮 *Брынцев В.Д.* Судебная власть (правосудие): пути реформирования в Украине. – Харьков, 1998.

🕮 *Бушуев Г.И.* Судья в уголовном процессе. – М., 1984.

🕮 *Вапнярчук В.В.* Особливості процесуального становища особи, яка провадить дізнання. – Харків, 2001.

🕮 *Варфоломеева Т.В.* Защита в уголовном судопроизводстве. – К., 1998.

🕮 *Галкин И.С., Кочетков В.Г.* Процессуальное положение подозреваемого. – М., 1968.

🕮 *Гошовський М.І., Кучинська О.П.* Потерпілий у кримінальному процесі України. – К., 1998.

🕮 *Грошевой Ю.М., Зозулинский А.Б., Каркач П.М.* Прокурорский надзор в Украине. – К., 1993.

🕮 *Гуляев А.П.* Следователь в уголовном процессе. – М., 1981.

🕮 *Гурджи Ю.А.* Процессуальное обеспечение прав личности: вопросы теории: Монография. – Одесса, 2006.

🕮 *Денежкин В.М.* Подозреваемый в советском уголовном процессе. – Саратов, 1982.

🕮 *Дубривный В.А.* Потерпевший на предварительном следствии в советском уголовном процессе. – Саратов, 1966.

🕮 *Зайцев О.А., Смирнов П.А.* Подозреваемый в уголовном процессе. – М., 2005.

🕮 *Защита* по уголовному делу: Пособие для адвокатов / Под ред. Е.Ю. Львовой. – М., 2002.

🕮 *Зейкан Я.П.* Право на захист у кримінальному процесі: Практичний посібник. – К., 2004.

🕮 *Зеленецкий В.С., Куркин Н.В.* Обеспечение безопасности субъектов уголовного процесса: Монография. – Харьков, 2000.

🕮 *Капліна О., Шило О.* Удосконалення процесуального статусу потерпілого в кримінальному судочинстві України // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. - № 4.

🕮 *Кокорев Л.Д.* Подсудимый в советском уголовном процессе. – Воронеж, 1973.

🕮 *Кокорев Л.Д.* Потерпевший от преступления в советском уголовном процессе. – Воронеж, 1964.

🕮 *Конах Е.И., Парфенова М.В.* Процессуальный статус и обеспечение прав подозреваемого. – М., 2005.

🕮 *Корнуков В.М.* Конституционные основы положения личности в уголовном судопроизводстве. – Саратов, 1987.

🕮 *Костіна Л.* Щодо вдосконалення процесуального становища перекладача на стадії досудового розслідування // Право України. – 2004. - № 3.

🕮 *Кругликов А.П.* Правовое положение органов и лиц, производящих дознание в советском уголовном процессе. – Волгоград, 1986.

🕮 *Ландо А.С.* Представители несовершеннолетних обвиняемых в советском уголовном процессе. – Саратов, 1977.

🕮 *Леоненко В.В.* Профессиональная этика участников уголовного судопроизводства. – К., 1981.

🕮 *Лобойко Л.М.* О совершенствовании правового статуса инициаторов уголовного процесса // Конституційні гарантії захисту людини у сфері правоохоронної діяльності. – Дніпропетровськ, 1999.

🕮 *Лубшев Ю.* Адвокат в уголовном деле: Учебник / Под ред. д-ра юрид. наук, проф. И.Б. Мартковича. – М., 1999.

🕮 *Лукашевич В.З.* Обеспечение прав обвиняемого на предварительном следствии. – Волгоград, 1976.

🕮 *Маляренко В.Т., Вернидубов І.В.* Про інститут понятих у кримінальному процесі України // Вісник Верховного Суду України. – 2001.– № 3 (25).

🕮 *Маляренко В.Т., Вернидубов І.В.* Прокурор у кримінальному судочинстві: деякі проблеми та шляхи їх вирішення. – К., 2001.

🕮 *Михайленко А.Р.* Расследование преступлений: законность и обеспечение прав граждан. – К., 1999.

🕮 *Озерський І.В.* Забезпечення правових гарантій підозрюваного та обвинуваченого на досудовому слідстві. – Чернівці, 2001.

🕮 *Особенности* предварительного расследования преступлений, осуществляемого с участием адвоката / Леви А.А., Игнатьева М.В., Капица Е.И. – М., 2003.

🕮 *Павлов Н.Е.* Субъекты уголовного процесса. – М., 1997.

🕮 *Півненко В.П., Мірошниченко Є.О.* Про презумпцію правоти і пріоритетності прав потерпілого // Вісник Верховного Суду України. – 2004. - № 8.

🕮 *Потеружа И.И.* Потерпевший в уголовном процессе: Автореф. дис….к.ю.н.. – Минск, 1960.

🕮 *Присяжнюк Т.І.* Правовий статус потерпілого: проблеми та перспективи // Вісник Верховного Суду України. – 2004. - № 8.

🕮 *Рахунов Р.Д.* Участники уголовно-процессуальной деятельности по советскому праву. – М., 1961.

🕮 *Русанова І.* Становлення суду присяжних в Україні: деякі міркування // Право України. – 1999. - № 7.

🕮 *Савицкий В.М., Потеружа И.И.* Потерпевший в советском уголовном процессе. – М., 1963.

🕮 *Саркисянц Г.П.* Законный представитель несовершеннолетнего обвиняемого в суде. – Ташкент, 1985.

🕮 *Смыслов В.Н.* Свидетель в советском уголовном процессе. – М., 1973.

🕮 *Стецовский Ю.И.* Уголовно-процессуальная деятельность защитника. – М., 1982.

🕮 *Трунов И.Л.* Защита прав личности в уголовном процессе. – М., 2005.

🕮 *Удалова Л.Д.* Общественный защитник и общественный обвинитель: целесообразность существования этого института // Тижневий ІАО. – К., 2000. - № 24 (268).

🕮 *Удалова Л.Д.* Подозреваемый в уголовном процессе: некоторые предложения по усовершенствованию уголовно-процессуального законодательства // Тижневий ІАО. – К., 2000. - № 5.

🕮 *Удалова Л.Д.* Секретарь судебного заседания: некоторые предложения в проект УПК Украины // Тижневий ІАО. – К., 2000. - № 8 (252).

🕮 *Філін Д.* Процесуальне становище особи, щодо якої порушено кримінальну справу // Право України. – 2003. - № 7.

🕮 *Халдеев Л.Д.* Судья в уголовном процессе. – М., 2000.

🕮 *Чекулаев Д.П.* Потерпевший: доступ к правосудию и компенсация причиненного ущерба. – М., 2006.

🕮 *Чувилев А.А.* Дознание в органах внутренних дел. – М., 1986.

🕮 *Шпилёв В.Н.* Участники уголовного процесса. – Минск, 1970.

🕮 *Шпотаківська О.В.* Суспільні та особисті інтереси у кримінальному судочинстві: Автореф. дис... к.ю.н.: 12.00.09 / Національна академія внутрішніх справ України. – К., 2005. – 16 с.

🕮 *Шумський П.В.* Прокуратура України. – К., 1998.

Тема 5. Докази і доказування у кримінальному процесі

❑ Теорія доказів у кримінальному процесі як розділ науки кримінально-процесуального права. Предмет теорії доказів.

❑ Доказове право, поняття, значення доказового права в рішенні завдань кримінального судочинства.

- Теорія пізнання як основа теорії доказів і доказового права. Поняття і зміст процесу пізнання. Особливості пізнання у кримінальному судочинстві. Співвідношення кримінально-процесуального пізнання і доказування.
- Кримінально-процесуальне доказування. Поняття і мета доказування у кримінальному процесі. Характер та зміст істини.
- Поняття доказів.
- Ознаки доказів. Належність, допустимість.
- Джерела доказів (види доказів). Використання в доказуванні матеріалів оперативно-розшукової діяльності.
- Класифікація доказів, підстави, теоретичне і практичне значення. Особисті та речові. Прямі (одноступеневі) та непрямі (багатоступеневі). Первинні та похідні. Обвинувальні та виправдувальні. Поділ доказів за видами джерел.
- Предмет доказування у кримінальній справі. Структура предмета доказування (обставини, які підлягають доказуванню). Предмет доказування на різних стадіях кримінального процесу. Межі доказування.
- Поняття і класифікація суб'єктів доказування. Державні органи і посадові особи, на яких покладено обов'язок здійснювати доказування. Особи, які вправі брати участь в процесі доказування.
- Процес доказування, його структура. Збирання доказів. Закріплення доказів. Перевірка доказів. Оцінка доказів.
- Способи збирання, закріплення, перевірки й оцінки доказів та їх процесуальних джерел. Використання технічних засобів при збиранні та перевірці доказів. Поняття та зміст оцінки доказів. Внутрішнє переконання при оцінці доказів (принцип вільної оцінки доказів у кримінальному процесі).
- Особливості процесу доказування в окремих стадіях кримінального процесу.
- Презумпції та преюдиції в процесі доказування. Роль презумпції невинуватості в доказуванні.
- Моральні засади доказування.
- Показання свідка, поняття, предмет, значення. Процесуальний порядок і тактичні особливості допиту свідка. Показання неповнолітнього свідка.
- Показання потерпілого, поняття, предмет, значення. Процесуальний порядок і тактичні особливості допиту потерпілого.
- Показання підозрюваного, поняття, предмет, значення. Процесуальний порядок і тактичні особливості допиту підозрюваного.
- Показання обвинуваченого, поняття, предмет, значення. Процесуальний порядок і тактичні особливості допиту обвинуваченого.
- Поняття і значення експертизи у кримінальному процесі. Висновок експерта як джерело доказу у кримінальному процесі. Аналіз і оцінка висновку експерта. Допит і показання експерта. Відмежування експерта і спеціаліста у кримінальному процесі.
- Поняття і значення речових доказів. Особливості збирання, перевірки та оцінки речових доказів. Зберігання речових доказів.
- Характеристика документів як доказів, відмежування від речових доказів та протоколів слідчих і судових дій.
- Протоколи слідчих і судових дій як докази у кримінальному судочинстві.

Рекомендовані нормативно-правові акти та судова практика:

🕮 *Закон* України "Про банки та банківську діяльність" від 07.12.2000 р. (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2001. - № 5-6. – Ст. 30.

🕮 *Закон* України "Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні" від 26.01.1993 р. (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1993. - № 13. – Ст. 110.

🕮 *Закон* України "Про оперативно-розшукову діяльність" від 18.02.1992 р. (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1992. - № 22. – Ст. 303.

🕮 *Закон* України "Про судову експертизу" від 25.02.1994 р. (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1994. - № 28. – Ст. 232.

🕮 *Інструкція* про порядок вилучення, обліку, зберігання і передачі речових доказів з кримінальних справ, цінностей та іншого майна органами попереднього слідства, дізнання і судами від 12.02.1990 р.

🕮 *Конституція* України. Прийнята на п'ятий сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради. – 1996. - № 30. – Ст. 141.

🕮 *Кримінально*-процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. В.Т. Маляренка, В.Г. Гончаренка. – 3-е вид., перероб. і доп. – К.: Юрисконсульт, КНТ, 2006.

🕮 *Кримінально*-процесуальний кодекс України: Офіційне видання. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006.

🕮 *Постанова* Кабінету Міністрів України № 116 від 22.01.1996 р. "Про затвердження Порядку визначення розміру збитків від розкрадання, нестачі, знищення (псування) матеріальних цінностей".

🕮 *Постанова* Кабінету Міністрів України № 545 від 16.07.1993 р. "Про затвердження Порядку обчислення розміру фактичних витрат закладу охорони здоров'я на стаціонарне лікування потерпілого від злочинного діяння та зарахування стягнених з винних осіб коштів до відповідного бюджету і їх використання".

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 11 від 07.07.1995 р. "Про відшкодування витрат на стаціонарне лікування особи, яка потерпіла від злочину, та судових витрат" // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: "Одісей", 2006.

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 7 від 30.05.1997 р. "Про посилення судового захисту прав та свобод людини і громадянина" // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: "Одісей", 2006.

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 8 від 30.05.1997 р. "Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах" // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: "Одісей", 2006.

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 9 від 01.11.1996 р. "Про застосування Конституції при здійсненні правосуддя" // Збірник постанов Пленуму

Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: ”Одісей”, 2006.

🕮 *Уголовно*-процессуальный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / Под общ. ред. В.Т. Маляренко, Ю.П. Аленина. – 3-е изд., исправ. и доп. – Х.: ООО «Одиссей», 2007.

Рекомендована література:

🕮 *Алексеев В.Б.* Оценка доказательств в стадии надзорного производства. – М., 1971.

🕮 *Арсеньев В.Д.* Вопросы общей теории судебных доказательств в советском уголовном процессе. – М., 1964.

🕮 *Арсеньев В.Д.* О фактах, не подлежащих доказыванию в процессе уголовного судопроизводства // Правоведение. – 1965. - № 1.

🕮 *Банин В.А.* Предмет доказывания в советском уголовном процессе. – Саратов, 1981.

🕮 *Банин В.А.* Проблемы предмета доказывания и истины в советском уголовном процессе // Доказывание по уголовным делам. – Красноярск, 1986.

🕮 *Бедняков Д.И.* Непроцессуальная информация и расследование преступлений. – М., 1991.

🕮 *Белкин А.Р.* Теория доказывания в уголовном судопроизводстве. – М., 2005.

🕮 *Белкин Р.С.* Собирание, исследование и оценка доказательств. – М., 1966.

🕮 *Белоусов А.В.* О доказательственном значении объяснений, полученных в стадии возбуждения уголовного дела // Прокурорская и следственная практика. – 1998. - № 3.

🕮 *Белоусов А.В.* Процессуальное закрепление доказательств при расследовании преступлений. – М., 2001.

🕮 *Білоусов О.І.* Оцінка окремих джерел доказів у кримінальному судочинстві: Посібник для слідчих і суддів. – К., 1996.

🕮 *Білоусов О.І., Земляна Т.Б., Смітієнко З.Д.* Теорія і практика оцінки доказів у кримінальному судочинстві. – Кіровоград, 1997.

🕮 *Блауберг И.В., Юдин В.Г.* Понятие целостности и его роль в научном познании. – М., 1972.

🕮 *Бойков А.Д.* Юридическая природа участия защитника в доказывании // Актуальные проблемы доказывания в уголовном процессе. – М., 1981.

🕮 *Бочаров Д.* Про місце доказового права в системі права // Право України. – 2003. - № 2.

🕮 *Бризицкий А., Зажицкий В.* Относимость и достоверность доказательств в уголовном судопроизводстве // Сов. юстиция. – 1993. - № 3.

🕮 *Варфоломеева Т.В.* Производные вещественные доказательства. – М., 1980.

🕮 *Винберг А., Кочаров Г., Миньковский Г.* Актуальные вопросы теории судебных доказательств в уголовном процессе // Соц. законность. – 1963. - № 3.

🕮 *Выдря М.М.* Вещественные доказательства в советском уголовном процессе. – М., 1955.

🕮 *Галкин В.М.* Средства доказывания в уголовном процессе. – М., 1967.

🕮 *Гмирко В.* Кримінально-процесуальні докази: поняття, структура, характеристики, класифікація: Конспект проблемної лекції. – Дніпропетровськ, 2002.

🕮 *Горский Г.Ф., Кокорев Л.Д., Элькинд П.С.* Проблемы доказательств в советском уголовном процессе. – Воронеж, 1978.

🕮 *Громов Н.А.* Понятие доказательств и их значение в уголовном процессе // Российское право. – 1998. - № 3.

🕮 *Громов Н.А., Гущин А.Н., Луговец Н.В., Лямин М.В.* Доказательства, доказывание и использование результатов оперативно-розыскной деятельности: Учебное пособие. – М., 2005.

🕮 *Громов Н.А., Зайцева С.А.* Оценка доказательств в уголовном процессе. – М., 2002.

🕮 *Громов Н.А., Зайцева С.А., Гущин А.Н.* Доказательства, их виды и доказывание в уголовном процессе: Учебно-практическое пособие. – М., 2005.

🕮 *Грошевий Ю.М., Стахівський С.М.* Докази і доказування у кримінальному процесі. Науково-практичний посібник. – К., 2006.

🕮 *Гущин А.И.* Понятие доказательства, средств доказывания и отграничение их от оперативно-розыскной информации // Следователь. – 2000. – № 6. – с. 11-21.

🕮 *Доля Е.А.* Использование в доказывании результатов оперативно-розыскной деятельности. – М., 1996.

🕮 *Домбровский Р.Г.* Соотношение познания и доказывания в судебном исследовании. – Рига, 1975.

🕮 *Дорохов В.Я.* Природа вещественных доказательств // Сов. государство и право. – 1972. - № 10.

🕮 *Друзин Е.В.* Недопустимые доказательства, законодательство и судебная практика // Вестник Саратовской государственной академии права. – 1995. - № 1.

🕮 *Ефимичев С.П.* Правильное определение средств и способов доказывания – один из путей его надёжности // Проблемы надёжности в советском уголовном процессе. – М., 1984.

🕮 *Зайцева С.А., Громов Н.А., Пономаренко В.А.* Достоверность и вероятность доказательств // Следователь. – 1999. - № 7.

🕮 *Зеленецкий В.С.* Проблемы формирования совокупности доказательств в уголовном процессе. – Харьков, 2004.

🕮 *Зинатуллин З.З.* Уголовно-процессуальное доказывание. – Ижевск, 1993.

🕮 *Золотых В.В.* Проверка допустимости доказательств в уголовном процессе. – М., – Ростов-на-Дону, 1999.

🕮 *Іщенко В.* Поняття документа як джерело доказів у кримінальному судочинстві // Право України. – 1997. - № 2.

🕮 *Карнеева Л.М.* Доказательства в советском уголовном процессе: Учебное пособие. – Волгоград, 1988.

🕮 *Карнеева Л.М.* Развитие основных понятий теории доказательств в советском уголовном процессе. – Воронеж, 1970.

🕮 *Карнеева Л.М., Кертэс И.* Источники доказательств. – М., 1985.

🕮 *Кипнис М.Н.* Доказывание в уголовном процессе. Традиции и современность. – М., 2000.

🕮 *Кипнис М.Н.* Допустимость доказательств в уголовном судопроизводстве. – М., 1995.

🕮 *Кобликов А.С.* Законодательство об уголовном судопроизводстве и понятие теории доказательств. – М., 1981.

🕮 *Коваленко Є.Г.* Теорія доказів у кримінальному процесі України: Підручник. – К., 2006.

🕮 *Кокорев Л.Д.* Уголовный процесс: доказательство и доказывание. – Воронеж, 1995.

🕮 *Кокорев Л.Д., Кузнецов Н.П.* Уголовный процесс: доказательства и доказывание. – Воронеж, 1995.

🕮 *Комлев Б.* О понятии доказательств // Соц. законность. – 1991. - № 11.

🕮 *Кореневский Ю.В.* Актуальные проблемы доказывания в уголовном процессе // Государство и право. – 1999. - № 2.

🕮 *Курылев С.В.* Основы теории доказывания в советском правосудии. – Минск, 1969.

🕮 *Лузгин И.М.* Расследование как процесс познания. – М., 1969.

🕮 *Лукичев Н.А., Громов Н.А.* Доказательственное право и его соотношение с теорией доказательств // Следователь. – 2000. - № 7.

🕮 *Лупинская П.А.* Общие положения теории доказательств // Советский уголовный процесс. – М., 1988.

🕮 *Ляш А.А.* Вещественные доказательства в досудебных стадиях уголовного процесса. – К., 1991.

🕮 *Михеенко М.М.* Доказывание в советском уголовном судопроизводстве. – К., 1984.

🕮 *Мухин И.И.* Объективная истина и некоторые вопросы оценки судебных доказательств при осуществлении правосудия. – Л., 1971.

🕮 *Некрасов С.В.* Юридическая сила доказательств в уголовном судопроизводстве. – М., 2005.

🕮 *Нове* у кримінально-процесуальному законодавстві України: Навчальний посібник для студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти / За ред. Ю.М. Грошевого. – Харків, 2002.

🕮 *Нор В.Т.* Проблеми теорії і практики судових доказів. – Львів, 1978.

🕮 *Овсянников И.В.* О категориях «недоказанности» и «доказанности» виновности в уголовно-процессуальном праве // Журнал российского права. – 1999. - № ¾.

🕮 *Орлов Ю.К.* Вещественные доказательства в уголовно-процессуальном доказывании: Автореф. дис….к.ю.н.. – М., 1979.

🕮 *Орлов Ю.К.* Основы теории доказательств в уголовном процессе. – М., 2000.

🕮 *Орлов Ю.К.* Спорные вопросы классификации доказательств // Актуальные проблемы доказывания в советском уголовном процессе. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1981.

🕮 *Пашкевич П.Ф.* Объективная истина в уголовном судопроизводстве. – М., 1961.

🕮 *Пашковський М.І.* Особливості доказування у кримінальних справах, пов'язаних з наданням міжнародної правової допомоги: Автореф. дис... к.ю.н.: 12.00.09 / Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. – К., 2003.

🕮 *Петрухин И.Л.* Внутреннее убеждение суда и правовые презумпции // Сов. государство и право. – 1964. - № 3.

🕮 *Петрухин И.Л.* Экспертиза как средство доказывания в советском уголовном процессе. – М., 1964.

🕮 *Попелюшко В.О.* Предмет доказування в кримінальному процесі (кримінально-процесуальні та кримінально-правові аспекти). – Острог, 2001.

🕮 *Ратинов А.Р.* Вопросы познания в судебном доказывании // Сов. государство и право. – 1964. - № 8.

🕮 *Резник Г.М.* Внутреннее убеждение при оценке доказательств. – М., 1977.

🕮 *Селиванов Н.А.* Вещественные доказательства. – М., 1971.

🕮 *Сибилева Н.В.* Допустимость доказательств в советском уголовном процессе. – К., 1990.

🕮 *Сизоненко А.С.* Використання доказів, отриманих на території інших країн, в кримінальному процесі України: Автореф. дис... к.ю.н.: 12.00.09 / Національна академія внутрішніх справ України. – Київ, 2004.

🕮 *Смирнов А.В.* Вероятность и ее роль в научном познании. – Л., 1973.

🕮 *Соловьев А.Б.* Доказывание в досудебных стадиях уголовного процесса России. – М., 2002.

🕮 *Соловьев А.Б.* Доказывание по Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации (досудебные стадии). – М., 2003.

🕮 *Соловьев В.В.* Использование доказательств как элемент процессуального доказывания // Актуальные проблемы доказывания в советском уголовном процессе. – М., 1981.

🕮 *Соловьев В.В., Громов Н.А., Николайченко В.В.* Доказывание, доказательства и их источники в уголовном процессе. – Саратов, 1995.

🕮 *Стахівський С.* Перевірка та оцінка показань свідка // Право України. – 1997. - № 12.

🕮 *Стахівський С.М.* Показання свідка як джерело доказів у кримінальному процесі. – К., 2001.

🕮 *Стахівський С.М.* Теорія і практика кримінально-процесуального доказування: Монографія. – К., 2005.

🕮 *Стахівський С.М., Ляш А.О.* Докази і доказування в кримінальному судочинстві: Навчальний посібник / За наук. ред. Ю.М. Грошевого. – К.: Університет «Україна», 2006.

🕮 *Строгович М.С.* Материальная истина и судебные доказательства в советском уголовном процессе. – М., 1955.

🕮 *Строгович М.С.* Теория судебных доказательств: Избранные труды. – М., 1991.

🕮 *Строгович М.С.* Учение о материальной истине в уголовном процессе. – М., 1947.

🕮 *Танасевич В.Г.* Предмет и пределы доказывания по уголовному делу // Практика применения нового уголовно-процессуального законодательства. – М., 1962.

🕮 *Теория* доказательств в советском уголовном процессе / Под ред. Н.В. Жогина. – М., 1973.

🕮 *Тертишник В.М., Козаченко І.П., Антонов К.В.* Використання в кримінальному процесі матеріалів оперативно-розшукової діяльності та гарантії захисту прав і свобод людини. – Дніпропетровськ, 2004.

🕮 *Тертышник В.М.* Нетрадиционные способы и формы собирания и исследования доказательств при расследовании преступлений. – Харьков, 1994.

🕮 *Тертышник В.М.* Установление объективной истины в советском уголовном процессе // Правовые и специальные средства охраны социалистической собственности. – Харьков, 1989.

🕮 *Тертышник В.М., Слинько С.В.* Теория доказательств. – Харьков, 1998.

🕮 *Треушников М.К.* Относимость и допустимость доказательств в гражданском процессе. – М., 1981.

🕮 *Трусов А.И.* Основы теории судебных доказательств. – М., 1960.

🕮 *Ульянова Л.Т.* Доказательства в уголовном процессе: Общие положения // Уголовный процесс / Под ред. К.Ф. Гуценко. – М., 1997.

🕮 *Ульянова Л.Т.* Оценка доказательств в советском уголовном процессе. – М., 1965.

🕮 *Фаткуллин Ф.Н.* Общие проблемы процессуального доказывания. – Казань, 1976.

🕮 *Хмыров А.А.* Косвенные доказательства. – М., 1979.

🕮 *Хмыров А.А.* Основы теории доказывания. – Краснодар, 1981.

🕮 *Царева Н.П.* Документы – доказательства в уголовном судопроизводстве. – М., 2003.

🕮 *Шаламов М.П.* Теория улик. – М., 1979.

🕮 *Шевченко В.* Співвідношення понять ”факту”, ”фактичних даних”, ”відомостей про факти” та ”доказової інформації” // Право України. – 2003. - № 2.

🕮 *Шейфер С.А.* Доказывание по уголовному делу как единство практической и мыслительной деятельности // Доказывание по уголовным делам. – Красноярск, 1986.

🕮 *Шейфер С.А.* Познавательная функция и процессуальная характеристика следственных действий // Правоведение. – 1980. - № 5.

🕮 *Шейфер С.А.* Собирание доказательств в советском уголовном процессе: методологические правовые проблемы. – Саратов, 1986.

🕮 *Шейфер С.А.* Сущность и способы собирания доказательств в советском уголовном процессе. – М., 1972.

🕮 *Эйсман А.А.* Логика доказывания. – М., 1971.

🕮 *Элез И.* Единство практического и теоретического в доказательстве истины // Проблемы научного метода. – М., 1967.

🕮 *Якубович Н.А.* Установление истины – цель доказывания по уголовному делу // Курс советского уголовного процесса. Общая часть / Под ред. А.Д. Бойкова, И.И. Карпеца. – М., 1989. - с. 538-540.

Тема 6. Цивільний позов у кримінальному процесі

- Поняття і значення цивільного позову в кримінальному процесі.
- Суб'єкти цивільного позову в кримінальному процесі.
- Предмет цивільного позову в кримінальній справі.
- Підстави цивільного позову в кримінальній справі. Передумови, необхідні для порушення провадження за цивільним позовом. Передумови, необхідні для розгляду позову судом спільно з кримінальною справою.
- Особливості доказування цивільного позову в кримінальній справі.
- Кримінально-процесуальні засоби забезпечення цивільного позову.

Рекомендовані нормативно-правові акти та судова практика:

📖 *Конституція* України. Прийнята на п'ятий сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради. – 1996. - № 30. – Ст. 141.

📖 *Кримінально*-процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. В.Т. Маляренка, В.Г. Гончаренка. – 3-е вид., перероб. і доп. – К.: Юрисконсульт, КНТ, 2006.

📖 *Кримінально*-процесуальний кодекс України: Офіційне видання. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006.

📖 *Постанова* Кабінету Міністрів України № 545 від 16.07.1993 р. "Про затвердження Порядку обчислення розміру фактичних витрат закладу охорони здоров'я на стаціонарне лікування потерпілого від злочинного діяння та зарахування стягнених з винних осіб коштів до відповідного бюджету і їх використання".

📖 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 3 від 31.03.1989 р. "Про практику застосування судами України законодавства про відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної злочином, і стягнення безпідставно нажитого майна" // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: "Одісей", 2006.

📖 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 4 від 31.03.1995 р. "Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди".

📖 *Уголовно*-процессуальный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / Под общ. ред. В.Т. Маляренко, Ю.П. Аленина. – 3-е изд., исправ. и доп. – Х.: ООО «Одиссей», 2007.

📖 *Цивільний* кодекс України від 16.01.2003 р. (із змінами та доповненнями) // Офіційний вісник України. – 2003. - № 11. – Ст. 461.

Рекомендована література:

📖 *Александров С.А.* Правовые гарантии возмещения ущерба в уголовном процессе (досудебные стадии). – Горький, 1976.

📖 *Альперт С.А.* Защита в советском уголовном процессе прав и законных интересов лиц, понесших имущественный ущерб от преступления. – Харьков, 1984.

📖 *Белякова А.М.* Возмещение причинённого вреда. – М., 1972.

🕮 *Білоконєв В.* Застосування законодавства про порядок відшкодування шкоди, заподіяної незаконними діями правоохоронних органів: процесуальні проблеми // Право України. – 1996. - № 6.

🕮 *Газетдинов Н.И.* Деятельность следователя по возмещению материального ущерба. – Казань, 1990.

🕮 *Гошовський М.І., Кучинська О.П.* Потерпілий у кримінальному процесі України. – К., 1998.

🕮 *Гуреев П.П.* Гражданский иск в уголовном процессе. – М., 1961.

🕮 *Даев В.Г.* Современные проблемы гражданского иска в уголовном процессе. – Л., 1972.

🕮 *Донцов С.Е., Глянцев В.В.* Возмещение вреда по советскому законодательству. – М., 1990.

🕮 *Дубець Р.І.* Цивільний позов у кримінальному процесі як спосіб утвердження і забезпечення конституційних прав людини // Держава і право. – Вип. 16. – К., 2002.

🕮 *Зинатуллин З.З.* Возмещение материального ущерба в уголовном процессе. – Казань, 1974.

🕮 *Мазалов А.Г.* Гражданский иск в уголовном процессе. – М., 1977.

🕮 *Малеин Н.С.* О моральном вреде // Государство и право. – 1993. - № 3.

🕮 *Новицький І.В.* Цивільний позов в кримінальній справі та шляхи вирішення // Право України. – 2001. - № 2.

🕮 *Нор В.Т.* Защита имущественных прав в уголовном судопроизводстве. – К., 1989.

🕮 *Понарин В.Я.* Защита имущественных прав личности в уголовном процессе России. – Воронеж, 1994.

🕮 *Потеружа И.И.* Потерпевший в уголовном процессе: Автореф. дис….к.ю.н.. – Минск, 1960.

🕮 *Прасковьин Д.А.* Обеспечение гражданского иска: правовая природа и система средств: Учебное пособие. – М., 2006.

🕮 *Рыженков А.Я., Филиппов П.М.* О возмещении ущерба на предварительном следствии. – Волгоград, 1983.

🕮 *Чельцов М.А.* Гражданский иск в уголовном процессе. – М., 1945.

🕮 *Эрделевский А.М.* Компенсация морального вреда в России и за рубежом. – М., 1997.

🕮 *Эрделевский А.М.* Критерии и метод оценки размера компенсации морального вреда // Государство и право. – 1997. - № 4.

Тема 7. Процесуальні документи, процесуальні строки і судові витрати

❑ Поняття, значення і види процесуальних документів. Процесуальні документи досудового провадження. Процесуальні документи судового провадження. Заява, повідомлення, постанова, ухвала, протокол, обвинувальний висновок, вирок, апеляційні скарги і подання, касаційні скарги і подання, запит про правову допомогу.

❑ Вимоги законодавства щодо форми і змісту процесуальних документів. Форма і зміст протоколів слідчих і судових дій. Форма і зміст постанов слідчого, прокурора, судді. Мова та стиль процесуальних документів. Офіційно-діловий стиль, його особливості.

❑ Поняття процесуальних строків та їх значення у кримінальному процесі.

❑ Строки як гарантії швидкості судочинства. Строки вирішення питання про порушення кримінальної справи; здійснення окремого доручення; вибору обвинуваченим захисника; провадження дізнання та досудового слідства; розгляд прокурором справи, яка надійшла йому з обвинувальним висновком; проведення попереднього розгляду справи суддею; оскарження вироків.

❑ Строки як гарантії прав та законних інтересів учасників процесу. Строки затримання и допиту підозрюваного; застосування до підозрюваного примусових засобів до пред'явлення обвинувачення і допиту обвинуваченого; тримання обвинуваченого під вартою; розгляд скарг, заяв про відводи; вручення обвинуваченому копії обвинувального висновку.

❑ Строки як гарантії здійснення прокурорського нагляду за додержанням законів при провадженні по кримінальній справі. Строки повідомлення прокурора по виявленому злочину і початку дізнання і досудового слідства; направлення йому копій постанов про порушення кримінальної справи; прийняття слідчим справи до свого провадження; повідомлення прокурора про затримання особи.

❑ Строки провадження слідчих і процесуальних дій та порядок їх обчислення.

❑ Продовження строків досудового слідства.

❑ Поняття і склад судових витрат.

❑ Процесуальний порядок відшкодування судових витрат. Витрати свідка, потерпілого, понятого по явці. Витрати засудженого, якщо він брав участь у справі як свідок до пред'явлення йому обвинувачення. Витрати перекладача. Витрати учасників кримінально-процесуальної діяльності зі збереження, дослідження і пересилання речових доказів. Неодержаний дохід свідків, потерпілих, понятих у вигляді середньої заробітної плати. Неодержаний дохід свідка, потерпілого, понятого, що не є робітником чи службовцем. Витрати експерта і фахівця, пов'язані з їх участю в справі в порядку службового завдання. Витрати експерта і фахівця, пов'язані з їх участю в справі, а також винагорода за роботу, виконану не в порядку службового завдання.

Рекомендовані нормативно-правові акти та судова практика:

🕮 *Інструкція* про порядок і розміри відшкодування витрат та виплати винагороди особам, що викликаються до органів дізнання, попереднього слідства, прокуратури, суду або до органів, у провадженні яких перебувають справи про адміністративні правопорушення, та виплати державним науково-дослідним установам судової експертизи за виконання їх працівниками функцій експертів і спеціалістів: Затверджена Постановою Кабінету Міністрів України № 710 від 01.07.1996 р.

🕮 *Конституція* України. Прийнята на п'ятий сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради. – 1996. - № 30. – Ст. 141.

🕮 *Кримінально*-процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. В.Т. Маляренка, В.Г. Гончаренка. – 3-е вид., перероб. і доп. – К.: Юрисконсульт, КНТ, 2006.

🕮 *Кримінально*-процесуальний кодекс України: Офіційне видання. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006.

🕮 *Постанова* Кабінету Міністрів України № 545 від 16.07.1993 р. "Про затвердження Порядку обчислення розміру фактичних витрат закладу охорони здоров'я на стаціонарне лікування потерпілого від злочинного діяння та зарахування стягнених з винних осіб коштів до відповідного бюджету і їх використання".

🕮 *Постанова* Кабінету Міністрів України № 821 від 14.05.1999 р. "Про затвердження Порядку оплати праці адвокатів з надання громадянам правової допомоги в кримінальних справах за рахунок держави".

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 11 від 07.07.1995 р. "Про відшкодування витрат на стаціонарне лікування особи, яка потерпіла від злочину, та судових витрат" // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: "Одісей", 2006.

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 3 від 01.04.1994 р. "Про строки розгляду судами України кримінальних і цивільних справ" // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: "Одісей", 2006.

🕮 *Уголовно*-процессуальный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / Под общ. ред. В.Т. Маляренко, Ю.П. Аленина. – 3-е изд., исправ. и доп. – Х.: ООО «Одиссей», 2007.

Рекомендована література:

🕮 *Гуляев А.П.* Процессуальные сроки в стадиях возбуждения уголовного дела и предварительного расследования. – М., 1976.

🕮 *Гуляев А.П.* Процессуальные сроки как средство обеспечения быстроты расследования и охраны прав его участников: Учебное пособие. – Волгоград, 1976.

🕮 *Кругликов Л.* Судебные издержки в уголовном деле // Сов. юстиция. – 1975. - № 4.

🕮 *Сидорова Н.А.* Понятие судебных издержек в советском уголовном процессе // Правоведение. – 1987. - № 1.

🕮 *Томин В.Г.* Процессуальные документы, сроки и судебные ограничения в уголовно-процессуальном судопроизводстве: Лекция МВД СССР. – Омск, 1973.

🕮 *Томин В.Т., Якупов Р.Х., Дунин В.А.* Процессуальные документы, сроки и судебные издержки в уголовном судопроизводстве. – Омск, 1973.

Тема 8. Запобіжні заходи

- ❑ Поняття і ознаки кримінально-процесуального примусу. Підстави і мета застосування заходів процесуального примусу.
- ❑ Поняття і значення запобіжних заходів.
- ❑ Загальні цілі застосування запобіжних заходів.

❑ Підстави, умови і процесуальний порядок обрання запобіжних заходів. Обставини, що враховуються при обранні запобіжних заходів.

❑ Гарантії законності та обґрунтованості обрання запобіжних заходів.

❑ Підстави, умови і процесуальний порядок обрання запобіжних заходів щодо підозрюваного.

❑ Види запобіжних заходів та їх класифікація.

❑ Процесуальна характеристика ізоляційних запобіжних заходів.

❑ Підстави, умови і процесуальний порядок застосування затримання.

❑ Підстави, умови і процесуальний порядок обрання запобіжного заходу взяття під варту. Строки тримання під вартою. Підстави і порядок їх продовження.

❑ Процесуальна характеристика неізоляційних запобіжних заходів.

❑ Підписка про невиїзд: підстави, умови і процесуальний порядок обрання.

❑ Особиста порука: підстави, умови і процесуальний порядок обрання.

❑ Порука громадської організації або трудового колективу: підстави, умови і процесуальний порядок обрання.

❑ Застава: підстави, умови і процесуальний порядок обрання.

❑ Нагляд командування військової частини: підстави, умови і процесуальний порядок обрання.

❑ Віддання неповнолітнього під нагляд батьків, опікунів, піклувальників або адміністрації дитячої установи: підстави, умови і процесуальний порядок обрання.

❑ Процесуальний порядок зміни і скасування запобіжного заходу.

Рекомендовані нормативно-правові акти та судова практика:

🕮 *Закон* України "Про міліцію" від 20.12.1990 р. (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1991. - № 4. – Ст. 20.

🕮 *Закон* України "Про попереднє ув'язнення" від 30.06.1993 р. (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1993. - № 35. – Ст. 360.

🕮 *Інструкція* про порядок виконання постанов прокурорів, суддів, слідчих, органів дізнання і ухвал судів про привід підозрюваних, обвинувачених, підсудних, свідків і потерпілих: Затверджена Наказом МВС України № 864 від 28.12.1995 р.

🕮 *Конституція* України. Прийнята на п'ятий сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради. – 1996. - № 30. – Ст. 141.

🕮 *Кримінально*-процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. В.Т. Маляренка, В.Г. Гончаренка. – 3-е вид., перероб. і доп. – К.: Юрисконсульт, КНТ, 2006.

🕮 *Кримінально*-процесуальний кодекс України: Офіційне видання. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006.

🕮 *Наказ* Міністерства внутрішніх справ України, Державного департаменту України з питань виконання покарань "Про заходи щодо дотримання законності при затриманні осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, обранні щодо них запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та додержанні встановлених законом строків затримання і тримання під вартою під час досудового слідства" № 300/73 від 23.04.2001.

🕮 *Положення* про приймальники-розподільники для неповнолітніх органів внутрішніх справ: Затверджене Наказом Міністерства внутрішніх справ України № 384 від 13.07.1996 р.

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 4 від 25.04.2003 р. "Про практику застосування судами запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та продовження строків тримання під вартою на стадіях дізнання і досудового слідства" // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: "Одісей", 2006.

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 5 від 16.04.2004 р. "Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх" // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: "Одісей", 2006.

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 6 від 06.07.2001 р. "Про застосування судами законів України про внесення змін до чинного законодавства у зв'язку із закінченням дії "Перехідних положень" Конституції України".

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 6 від 26.03.1999 р. "Про практику застосування судами застави як запобіжного заходу" // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: "Одісей", 2006.

🕮 *Рішення* Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 56 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частин першої, третьої статті 80 Конституції України, частини першої статті 26, частин першої, другої, третьої статті 27 Закону України "Про статус народного депутата України" та за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України про офіційне тлумачення положення частини третьої статті 80 Конституції України стосовно затримання народного депутата України (справа про гарантії депутатської недоторканності) від 26.06.2003 р. // Офіційний вісник України. – 2003. - № 17.

🕮 *Рішення* Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення статті 150 Кримінально-процесуального кодексу України стосовно тяжкості злочину (справа про врахування тяжкості злочину при застосуванні запобіжного заходу) від 08.07.2003 р. // Офіційний вісник України. – 2003. - № 29.

🕮 *Уголовно*-процессуальный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / Под общ. ред. В.Т. Маляренко, Ю.П. Аленина. – 3-е изд., исправ. и доп. – Х.: ООО «Одиссей», 2007.

Рекомендована література:

🕮 *Аленин Ю.П.* Процессуальные особенности производства следственных действий. – Одесса, 2002.

🕮 *Ахпанов А.Н.* Меры процессуального принуждения: социальная ценность, теория и практика применения. – Караганда, 1989.

🕮 *Батюк В.Н.* Задержание и заключение под стражу в стадии предварительного расследования. – К., 1990.

🕮 *Баулін О.В., Беца О.В., Мельник М.І., Сірий М.І. та ін.* Затримання та взяття під варту в Україні: стан, проблеми удосконалення законодавства та практики його застосування: Посібник. – К., 2002.

🕮 *Борисов В.І., Глинська Н.В., Зеленецький В.С., Шило О.Г.* Затримання і взяття під варту в процесі дізнання та досудового слідства в Україні. – Харків, 2004.

🕮 *Бортновська З.* Реалізація права на свободу і особисту недоторканність в українському кримінальному процесі // Право України. – 2003. - № 10.

🕮 *Булатов Б.Б.* Обязательство о явке // Российский следователь. – 2003. - № 5.

🕮 *Верцюх В., Верцюх І.* Щодо правової невизначеності запобіжного заходу у вигляді нагляду командування військової частини // Право України. – 2001. - № 5.

🕮 *Галаган В.І.* Застосування деяких заходів процесуального примусу у світлі додержання конституційних прав і свобод людини // Вісник Верховного Суду України. – 2002. - № 1 (29).

🕮 *Грузд Б., Сайкин Л.* При решении вопроса об аресте должно быть гарантировано «равенство возможностей» // Российская юстиция. – 2003. - № 6.

🕮 *Донченко Ю.В.* Застава як запобіжний захід в кримінальному процесі: Автореф. дис....к.ю.н.: 12.00.09. – К., 2003.

🕮 *Драчев В.* Порядок уведомления о задержании надо привести в соответствие с нормами международного права // Российская юстиция. – 2004. - № 3.

🕮 *Дубинский А.Я.* Применение следователями органов внутренних дел мер пресечения к несовершеннолетним. – К., 1988.

🕮 *Дубинский А.Я.* Эффективность применения мер уголовно-процессуального принуждения органами предварительного расследования в системе МВД СССР. – К., 1985.

🕮 *Дубинский А.Я., Сербулов А.М.* Меры пресечения в советском уголовном процессе. – К., 1980.

🕮 *Еникеев З.Д.* Применение мер пресечения по уголовным делам. – Уфа, 1988.

🕮 *Завражнов В., Терехова Л.* Последствия неявки в судебное заседание лиц, участвующих в деле // Российская юстиция. – 2004. - № 1.

🕮 *Зеленецкий В.С.* Прокурорский надзор за законностью избрания мер пресечения в стадии предварительного расследования. – Харьков, 1986.

🕮 *Зинатуллин З.З.* Уголовно-процессуальное принуждение и его эффективность. – Казань, 1981.

🕮 *Клочков В.* Прокурорський нагляд за додержанням строків тримання під вартою // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. - № 8.

🕮 *Клочков В.Г.* Судебный контроль за соблюдением законности и обоснованности применения меры пресечения – заключение под стражу. – К., 1998.

🕮 *Коваленко Є.Г.* Мета, підстави та процесуальний порядок застосування взяття під варту // Теорія та практика застосування чинного кримінального і кримінально-процесуального законодавства у сучасних умовах. – К., 2002.

🕮 *Коваленко Є.Г.* Сучасні проблеми застосування запобіжного заходу – взяття під варту // Актуальні проблеми вдосконалення національного законодавства України. – Вип. 7. – К., 2001.

🕮 *Коврига З.Ф.* Уголовно-процессуальная ответственность. – Воронеж, 1984.

🕮 *Коврига З.Ф.* Уголовно-процессуальное принуждение. – М., 1987.

🕮 *Корнуков В.М.* Меры процессуального принуждения в уголовном судопроизводстве. – Саратов, 1978.

🕮 *Короткий Н.Н.* Процессуальные гарантии неприкосновенности личности подозреваемого и обвиняемого в стадии предварительного расследования. – М., 1981.

🕮 *Кудин Ф.М.* Принуждение в уголовном судопроизводстве. – Красноярск, 1985.

🕮 *Манаев Ю.В., Посник В.С., Смирнов В.В.* Применение мер пресечение следователем. – Волгоград, 1976.

🕮 *Марітчак Т.М.* Застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту місцевими та апеляційними судами // Вісник Верховного Суду України. – 2002. - № 6 (34).

🕮 *Мельников В.Ю.* Процессуальное оформление задержания заподозренного лица и его допрос // Российский следователь. – 2003. - № 9.

🕮 *Михайлов В.А.* Методологические основы мер пресечения. – М., 1998.

🕮 *Міщенко С.М., Солодкий С.А.* Взяття під варту та продовження строків тримання під вартою на стадіях дізнання та досудового слідства // Вісник Верховного Суду України. – 2003. - № 5.

🕮 *Петрухин И.Л.* Неприкосновенность личности и принуждение в уголовном процессе. – М., 1989.

🕮 *Петрухин И.Л.* Свобода личности и уголовно-процессуальное принуждение. – М., 1985.

🕮 *Петрухин И.Л.* Человек и власть (в сфере борьбы с преступностью). – М., 1999.

🕮 *Пилипчук П.П.* Обрання судом запобіжного заходу у вигляді взяття під варту в стадії досудового розслідування кримінальної справи // Вісник Верховного Суду України. – 2001. - № 6 (28).

🕮 *Приміч І.* Запобіжний захід – взяття під варту // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. - № 6.

🕮 *Рожнова В.В.* Застосування заходів процесуального примусу, пов'язаних з ізоляцією особи: Автореф. дис....к.ю.н.: 12.00.09. – К., 2003.

🕮 *Смирнов М.В.* Условия применения мер процессуального принуждения на предварительном следствии // Российский следователь. – 2003. - № 4.

🕮 *Шило О., Глинська Н.* Взяття під варту повинно застосовуватися виключно на підставі обґрунтованих процесуальних рішень // Право України. – 2004. - № 10.

🕮 *Шпонька В.П. Шило О.Г.,* Взяття під варту та продовження його строків на стадії досудового розслідування кримінальної справи: проблеми правозастосування // Вісник Верховного Суду України. – 2004. - № 8.

Особлива частина
Тема 9. Порушення кримінальної справи

- Поняття, сутність, значення і завдання стадії порушення кримінальної справи.
- Органи і посадові особи, які мають право порушити кримінальну справу.

- ❑ Приводи для порушення кримінальної справи. Юридична природа приводів для порушення кримінальної справи.
- ❑ Підстави для порушення кримінальної справи. Фактична та юридична сторона.
- ❑ Перевірка приводів та підстав для порушення кримінальної справи, строки перевірки.
- ❑ Засоби збирання доказів у стадії порушення кримінальної справи. Слідчі дії, які можуть проваджуватись до порушення кримінальної справи.
- ❑ Обставини, що виключають можливість провадження у кримінальній справі.
- ❑ Рішення, що приймаються в стадії порушення кримінальної справи.
- ❑ Підстави, процесуальний порядок прийняття рішення про порушення кримінальної справи. Порушення кримінальної справи щодо певної особи. Форма і зміст постанови про порушення кримінальної справи.
- ❑ Підстави, процесуальний порядок прийняття рішення про відмову в порушенні кримінальної справи. Форма і зміст постанови про відмову в порушенні кримінальної справи.
- ❑ Особливості порушення справ приватного та приватно-публічного обвинувачення.
- ❑ Оскарження рішень слідчого і прокурора про порушення кримінальної справи щодо певної особи.
- ❑ Оскарження рішень про відмову в порушенні кримінальної справи.
- ❑ Нагляд прокурора і судовий контроль в стадії порушення кримінальної справи.

Рекомендовані нормативно-правові акти та судова практика:

- 🕮 *Закон* України "Про прокуратуру" від 05.11.1991 р. (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1991. - № 53. – Ст. 793.
- 🕮 *Закон* України "Про застосування амністії в Україні" від 01.10.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 48. – Ст. 263.
- 🕮 *Инструкция* о порядке приема, регистрации, учета и рассмотрения заявлений, сообщений и другой информации о преступлениях: Утверждена приказом Государственной налоговой администрации Украины № 304 от 24.06.1998 г. "Об утверждении некоторых нормативных актов по вопросам приема, регистрации, учета и рассмотрения в подразделениях налоговой милиции заявлений, сообщений и другой информации о преступлениях".
- 🕮 *Інструкція* з організації діяльності органів досудового слідства в системі МВС України та взаємодії їх з іншими структурними підрозділами органів внутрішніх справ України у розкритті та розслідуванні злочинів: Затверджена наказом Міністра внутрішніх справ України № 160 від 20.02.2006 р.
- 🕮 *Інструкція* про порядок приймання, реєстрації та розгляду в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про злочини, що вчинені або готуються: Затверджена наказом Міністра внутрішніх справ України № 400 від 14.04.2004 р. // Офіційний вісник України. – 2004. - № 19. – Ст. 1366.
- 🕮 *Конституція* України. Прийнята на п'ятий сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради. – 1996. - № 30. – Ст. 141.

🕮 *Кримінально*-процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. В.Т. Маляренка, В.Г. Гончаренка. – 3-е вид., перероб. і доп. – К.: Юрисконсульт, КНТ, 2006.

🕮 *Кримінально*-процесуальний кодекс України: Офіційне видання. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006.

🕮 *Наказ* Міністра внутрішніх справ України № 1155 від 04.10.2003 р. "Про вдосконалення реагування на повідомлення про злочини, інші правопорушення і події та забезпечення оперативного інформування в органах і підрозділах внутрішніх справ України" // Офіційний вісник України. – 2004. - № 9. – Ст. 551.

🕮 *Положення* про порядок здійснення помилування: Затверджено Указом Президента України № 588/2000 від 12.04.2000 р. // Офіційний вісник України. – 2000. - № 15. – Ст. 610.

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 1 від 11.02.2005 р. "Про деякі питання, що виникають під час розгляду судами України скарг на постанови органів дізнання, слідчого, прокурора про порушення кримінальної справи" // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: "Одісей", 2006.

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 8 від 24.10.2003 р. "Про застосування законодавства, яке забезпечує право на захист у кримінальному судочинстві" // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: "Одісей", 2006.

🕮 *Рішення* Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої ст. 120, частини шостої ст. 234, частини третьої ст. 236 Кримінально-процесуального кодексу України (справа про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора) від 30.01.2003 р. (справа № 1-12/2003) // Офіційний вісник України. – 2003. - № 6. – Ст. 245.

🕮 *Уголовно*-процессуальный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / Под общ. ред. В.Т. Маляренко, Ю.П. Аленина. – 3-е изд., исправ. и доп. – Х.: ООО «Одиссей», 2007.

Рекомендована література:

🕮 *Арестова Е.Н.* Деятельность органов внутренних дел на этапе возбуждения уголовного дела // Российский следователь. – 2003. - № 5.

🕮 *Белозёров Ю.Н.* Возбуждение уголовного дела. – М., 1976.

🕮 *Белоусов А.В.* О доказательственном значении объяснений, полученных в стадии возбуждения уголовного дела // Прокурорская и следственная практика. – 1998. - № 3.

🕮 *Бородин С.В.* Разрешение вопроса о возбуждении уголовного дела. – М., 1970.

🕮 *Гапанович Н.Н.* Отказ в возбуждении уголовного дела. – Минск, 1977.

🕮 *Григорьев В.Н.* Обнаружение признаков преступления органами внутренних дел. – Ташкент, 1986.

🕮 *Гуляев А.П.* Процессуальные сроки в стадии возбуждения уголовного дела и предварительного расследования. – М., 1976.

🕮 *Даньшина Л.И.* Возбуждение уголовного дела и предварительное расследование в уголовном процессе России: Учебное пособие. – М., 2003.

🕮 *Ефанова В.А.* Возбуждение уголовного дела судом. – Воронеж, 1988.

🕮 *Жогин Н.В., Фаткуллин Ф.Н.* Возбуждение уголовного дела. – М., 1961.

🕮 *Зайцев О.А.* Государственная защита участников уголовного процесса. – М., 2001.

🕮 *Зеленецкий В.С.* Возбуждение уголовного дела. – Харьков, 1998.

🕮 *Зеленецкий В.С., Финько В.Д., Белецкий А.З.* Прокурорский надзор за исполнением законов органами внутренних дел при приеме, регистрации, учете и разрешении заявлений и сообщений о преступлениях. – М., 1988.

🕮 *Карнеева Л.М.* Доказывание при отказе в возбуждении уголовного дела // Сов. государство и право. – 1975. - № 2.

🕮 *Козаченко О.В.* Основні процесуальні і організаційні документи досудового слідства та дізнання. – Одеса, 2002.

🕮 *Кузнецов Н.П.* Доказывание в стадии возбуждения уголовного дела. – Воронеж, 1983.

🕮 *Ларин А.* Версии при возбуждении уголовного дела // Соц. законность. – 1976. - № 1.

🕮 *Ларин А.* Структура возбуждения уголовного дела // Сов. государство и право. – 1978. - № 5.

🕮 *Михайленко А.Р.* Возбуждение уголовного дела в советском уголовном процессе. – Саратов, 1975.

🕮 *Михайленко А.Р.* Расследование преступлений: законность и обеспечение прав граждан. – К., 1999.

🕮 *Николюк В.В., Кальницкий В.В., Шаламов В.Г.* Истребование предметов и документов в стадии возбуждения уголовного дела. – Омск, 1990.

🕮 *Овечкин А.* Порядок возбуждения уголовных дел частного обвинения // Российская юстиция. – 2003. - № 1.

🕮 *Попов В.* Щодо додержання строків розгляду заяв та повідомлень про злочини // Право України. – 2002. - № 11.

🕮 *Рыжаков А.П.* Возбуждение и отказ в возбуждении уголовного дела. – М., 2001.

🕮 *Сердюков П.П.* Доказательства в стадии возбуждения уголовного дела. – Иркутск, 1986.

🕮 *Смітієнко З., Назаренко Р.* Вдосконалення кримінально-процесуальних правовідносин на початковому етапі кримінального судочинства // Право України. – 2000. - № 5.

🕮 *Смоков С.М., Холостенко С.М.* Методическое пособие по составлению процессуальных документов (досудебного следствия). – Одесса, 2002.

🕮 *Тетерин Б.С., Трошкин Е.З.* Возбуждение и расследование уголовных дел. – М., 1997.

🕮 *Усачев А.А.* Понятие и сущность акта возбуждения уголовного дела // Российский следователь. – 2004. - № 1.

🕮 *Філін Д.* Процесуальне становище особи, щодо якої порушено кримінальну справу // Право України. – 2003. - № 7.

🕮 *Химичева Г.П.* Досудебное производство по уголовным делам: концепция совершенствования уголовно-процессуальной деятельности: Монография. – М., 2003.

🕮 *Шило О., Капліна О.* Оскарження до суду постанови слідчого та прокурора про порушення кримінальної справи щодо певної особи // Право України. – 2003. - № 1.

🕮 *Шимановский В.В.* Законность и обоснованность возбуждения уголовного дела. – Л., 1987.

🕮 *Щерба С.П., Химичева Г.П., Донковцев Н.Н., Чувилев А.А.* Рассмотрение органами дознания заявлений и сообщений о преступлениях. – М., 1987.

Тема 10. Основні положення досудового розслідування

- ❑ Поняття, значення і завдання стадії досудового розслідування.
- ❑ Форми розслідування кримінальних справ: дізнання і досудове слідство, їх співвідношення.
- ❑ Поняття, завдання дізнання. Орган дізнання, його повноваження. Особа, яка проводить дізнання, його повноваження.
- ❑ Види дізнання. Дізнання у справах про злочин, що не є тяжким. Дізнання у справах про тяжкий та особливо тяжкий злочин.
- ❑ Досудове слідство як основна форма досудового розслідування.
- ❑ Органи досудового слідства.
- ❑ Поняття і значення основних положень досудового слідства.
- ❑ Поняття, значення і види підслідності. Предметна (родова) підслідність. Територіальна (місцева) підслідність. Персональна (спеціальна) підслідність. Альтернативна підслідність. Підслідність за зв'язком справ.
- ❑ Початок і місце досудового слідства.
- ❑ Повноваження слідчого та форми їх реалізації. Поняття та зміст процесуальної самостійності слідчого.
- ❑ Начальник слідчого відділу, його повноваження.
- ❑ Розслідування кримінальних справ групою слідчих. Розслідування кримінальних справ групою слідчих. Порядок формування слідчих та слідчо-оперативних груп. Процесуальне становище слідчого, оперативного працівника та керівника бригади при розслідуванні кримінальних справ.
- ❑ Взаємодія слідчого з органами дізнання.
- ❑ Доручення і окремі доручення слідчого.
- ❑ Підстави і порядок об'єднання кримінальних справ в одне провадження. Виділення кримінальних справ в окреме провадження.
- ❑ Строк провадження слідства, підстави і порядок його продовження. Обчислення строку розслідування.
- ❑ Встановлення причин і умов, які сприяли злочину. Внесення подань щодо їх усунення.
- ❑ Забезпечення прав учасників досудового слідства.
- ❑ Оскарження дій і рішень особи, яка проводить дізнання, слідчого, прокурора.
- ❑ Використання науково-технічних засобів при розслідуванні злочинів.

Рекомендовані нормативно-правові акти та судова практика:

🕮 *Закон* України "Про прокуратуру" від 05.11.1991 р. (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1991. - № 53. – Ст. 793.

🕮 *Інструкція* з організації діяльності органів досудового слідства в системі МВС України та взаємодії їх з іншими структурними підрозділами органів внутрішніх справ України у розкритті та розслідуванні злочинів: Затверджена наказом Міністра внутрішніх справ України № 160 від 20.02.2006 р.

🕮 *Інструкція* про порядок приймання, реєстрації та розгляду в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про злочини, що вчинені або готуються: Затверджена наказом Міністра внутрішніх справ України № 400 від 14.04.2004 р. // Офіційний вісник України. – 2004. - № 19. – Ст. 1366.

🕮 *Інструкція* про провадження дізнання у Збройних Силах України: Затверджена Наказом Міністра оборони України від 27.07.2006 р.

🕮 *Кодекс* торговельного мореплавства України від 23.05.1995 р. (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1995. - № 47. – Ст. 349.

🕮 *Конституція* України. Прийнята на п'ятий сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради. – 1996. - № 30. – Ст. 141.

🕮 *Кримінально*-процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. В.Т. Маляренка, В.Г. Гончаренка. – 3-е вид., перероб. і доп. – К.: Юрисконсульт, КНТ, 2006.

🕮 *Кримінально*-процесуальний кодекс України: Офіційне видання. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006.

🕮 *Наказ* Генерального прокурора України № 16 від 05.08.1994 р. "Про підслідність кримінальних справ військовим прокурорам".

🕮 *Наказ* Генерального прокурора України № 4/1 від 28.10.2004 р. "Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять дізнання та досудове слідство".

🕮 *Наказ* Міністра внутрішніх справ України № 1381 від 17.11.2003 р. "Про вдосконалення діяльності штатних підрозділів дізнання системи МВС України".

🕮 *Наказ* Міністра внутрішніх справ України № 458 від 30.04.2004 р. "Про затвердження Положення про основи організації розкриття органами внутрішніх справ України злочинів загальнокримінальної спрямованості".

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 4 від 25.04.2003 р. "Про практику застосування судами запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та продовження строків тримання під вартою на стадіях дізнання і досудового слідства" // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: "Одісей", 2006.

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 8 від 24.10.2003 р. "Про застосування законодавства, яке забезпечує право на захист у кримінальному судочинстві" // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: "Одісей", 2006.

🕮 *Рішення* Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої ст. 120, частини шостої ст. 234,

частини третьої ст. 236 Кримінально-процесуального кодексу України (справа про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора) від 30.01.2003 р. (справа № 1-12/2003) // Офіційний вісник України. – 2003. - № 6. – Ст. 245.

🕮 *Уголовно*-процессуальный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / Под общ. ред. В.Т. Маляренко, Ю.П. Аленина. – 3-е изд., исправ. и доп. – Х.: ООО «Одиссей», 2007.

Рекомендована література:

🕮 *Абдумаджидов Г.* Проблемы совершенствования предварительного расследования. – Ташкент, 1975.

🕮 *Арестова Е.Н.* Прекращение уголовного дела (уголовного преследования) при производстве дознания // Российский следователь. – 2003. - № 11.

🕮 *Арестова Е.Н.* Производство органами дознания неотложных следственных действий по уголовным делам, по которым обязательно производство предварительного следствия // Российский следователь. – 2003. - № 10.

🕮 *Баулін О.В., Карпов Н.С., Поповченко О.І., Савицький Д.О.* Спрощене досудове провадження в Україні: історія, сучасність, перспективи: Навчальний посібник. – К., 2004.

🕮 *Бахин В.П.* Следственная практика: проблемы изучения и совершенствования. – К., 1991.

🕮 *Бекетов М.Ю.* Следователь органов внутренних дел и милиция: взаимодействие при расследовании преступлений: Учебное пособие. – М., 2004.

🕮 *Булдаков А.В.* Подследственность: коллизии и проблемы // Российский следователь. – 2003. - № 8.

🕮 *Быховский И.Е.* Соединение и выделение уголовных дел в советском уголовном процессе. – М., 1961.

🕮 *Власов В.И.* Расследование преступлений: проблемы качества. – Саратов, 1988.

🕮 *Гончаренко В.И.* Научно-технические средства в следственной практике. – К., 1984.

🕮 *Гончаров І.Д.* Кримінально-процесуальне право України. Досудове слідство: Навчальний посібник. – К., 2005.

🕮 *Григорьев В.Н., Селютин А.В.* Подследственность в уголовном процессе (понятие, основания и порядок определения, проблемы разграничения): Учебное пособие. – М., 2002.

🕮 *Гулина С.Н., Чернышов В.Н., Шаповалова Л.И.* Дознание в органах внутренних дел: Учебное пособие. – Донецк, 2000.

🕮 *Гуляев А.П.* Процессуальные сроки как средство обеспечения быстроты расследования и охраны прав его участников: Учебное пособие. – Волгоград, 1976.

🕮 *Гуляев А.П.* Следователь в уголовном процессе. – М., 1981.

🕮 *Даневский В.П.* Наше предварительное следствие: его недостатки и реформа. – К., 2003.

🕮 *Денисов С.Д.* Законность и обоснованность соединения и выделения уголовных дел. – М., 2004.

🕮 *Джига М.В., Баулін О.В., Лук'янець С.І., Стахівський С.М.* Провадження дізнання в Україні. – К., 1999.

🕮 *Дубинский А.Я.* Исполнение процессуальных решений следователя. – К., 1984.

🕮 *Дубинский А.Я.* Производство предварительного расследования органами внутренних дел: Учебное пособие. – К., 1987.

🕮 *Дубинский А.Я., Шостак Ю.И.* Организация и деятельность следственно-оперативной группы. – К., 1981.

🕮 *Дубривный В.А.* Деятельность следователя по расследованию преступлений. Общая характеристика. – Саратов, 1987.

🕮 *Зеленецкий В.С.* Прокурорский надзор за законностью представлений следователя. – Харьков, 1991.

🕮 *Зеленецький В., Денисюк П.* Поняття дізнання та його види // Право України. – 2001. - № 9.

🕮 *Зинатуллин З.З., Салахов М.С., Чулюкин Л.Д.* Подследственность уголовных дел. – Казань, 1986.

🕮 *Ільковець Л.* Проблеми реформування досудового слідства: пошук можливих шляхів вирішення // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. - № 1.

🕮 *Колбая Г.Н.* Соотношение предварительного следствия и судебного разбирательства. – М., 1975.

🕮 *Коляда П.В.* Проблеми досудового слідства у кримінальному процесі. – К., 2001.

🕮 *Комиссаров В.И.* О нравственных аспектах предварительного расследования преступлений // Государство и право. – 1992. - № 11.

🕮 *Коржанський М., Литвак О.* Причини неефективного слідства // Право України. – 2003. - № 5.

🕮 *Кругликов А.П.* Правовое положение органов и лиц, производящих дознание в советском уголовном процессе. – Волгоград, 1986.

🕮 *Крылов А.В.* К вопросу об определении тайны следствия // Российский следователь. – 2003. - № 9.

🕮 *Крылов И.Ф., Бастрыкин А.И.* Розыск, дознание, следствие. – Л., 1984.

🕮 *Ларин А.М.* Расследование по уголовному делу. Планирование, организация. – М., 1970.

🕮 *Ларин А.М.* Расследование по уголовному делу: процессуальные функции. – М., 1986.

🕮 *Ліпінський В.В., Лобойко Л.М., Макаренко Є.І., Тертишник В.М., Шиян А.Г.* Дізнання в органах внутрішніх справ. – Дніпропетровськ, 2003.

🕮 *Лопушанский Ф.А.* Следственная профилактика преступлений. – К., 1980.

🕮 *Лузгин И.М.* Методологические проблемы расследования. – М., 1973.

🕮 *Макаркин А.И.* Состязательность на предварительном следствии. – СПб., 2004.

🕮 *Маляренко В.Т.* Існуюча система досудового розслідування кримінальних справ недосконала // Президентський контроль. – 2004. - № 1.

🕮 *Маляренко В.Т.* Про досудове слідство, його недоліки і реформу // Вісник Верховного Суду України. – 2004. - № 8.

🕮 *Маляренко В.Т.* Про оскарження дій (бездіяльності) та процесуальних рішень органів дізнання, слідчого і прокурора // Вісник Верховного Суду України. – 2001. - № 6 (28).

🕮 *Михайленко А.Р.* Расследование преступлений: законность и обеспечение прав граждан: Научно-практическое издание. – К., 1999.

🕮 *Михайленко О.Р.* Складання процесуальних актів у кримінальних справах. – К., 1996.

🕮 *Нове* у кримінально-процесуальному законодавстві України: Навчальний посібник для студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти / За ред. Ю.М. Грошевого. – Харків, 2002.

🕮 *Панюшкин А.А.* Научно-технический прогресс и уголовное судопроизводство (правовые аспекты). – Воронеж, 1985.

🕮 *Півненко В.П., Мірошниченко Є.О.* Впровадження конституційних принципів змагальності та рівності сторін на стадії досудового слідства: проблеми і шляхи їх вирішення // Вісник Верховного Суду України. – 2003.– № 2 (36).

🕮 *Соловьев А.Б., Токарева М.Е., Власова Н.А.* Общие условия предварительного расследования. – М., 2005.

🕮 *Томин В.П.* Острые углы уголовного судопроизводства. – М., 1991.

🕮 *Федченко В.М.* Розслідування злочинів слідчою та слідчо-оперативною групою: правові та організаційні засади: Автореф. дис... к.ю.н.: 12.00.09 / Національна академія внутрішніх справ України. – Київ, 2005. – 20 с.

🕮 *Химичева Г.П.* Досудебное производство по уголовным делам: концепция совершенствования уголовно-процессуальной деятельности: Монография. – М., 2003.

🕮 *Чайковський А.С., Губар С.В., Довбня В.А.* Дізнання та досудове слідство: історія і сучасність. – К., 2004.

🕮 *Шилов А.В., Трошкин Е.З.* Судебный контроль на стадии предварительного расследования в уголовном судопроизводстве Российской Федерации. – Минск, 2004.

🕮 *Шимановский В.В.* Общие условия производства предварительного следствия. – Л., 1983.

🕮 *Ягодинский В.Н.* Подследственность преступлений. – К., 1994.

🕮 *Якимович Ю.К., Пан Т.Д.* Досудебное производство по УПК Российской Федерации. – СПб., 2003.

Тема 11. Провадження слідчих дій

- ❑ Поняття і сутність слідчих дій. Процесуальні і слідчі дії: їх співвідношення.
- ❑ Система слідчих дій.
- ❑ Класифікація слідчих дій. Основні та додаткові. Первинні та повторні. Невідкладні та інші. Обов'язкові й необов'язкові.
- ❑ Структура слідчої дії. Підготовка к проведенню слідчої дії. Проведення слідчої дії. Фіксація ходу та результатів слідчої дії.
- ❑ Підстави та умови проведення слідчих дій. Вимоги, які пред'являються до порядку проведення і процесуального оформлення слідчих дій.
- ❑ Слідчі дії, що проводяться з дозволу суду. Слідчі дії, що проводяться з санкції прокурора.

- Учасники слідчих дій, їх процесуальне становище.
- Гарантії захисту прав і свобод людини при проведенні слідчих дій.
- Час і місце проведення слідчих дій.
- Процесуальне закріплення ходу і результатів слідчої дії.
- Використання науково-технічних засобів при проведенні слідчих дій.
- Поняття і зміст допиту. Види допиту. Мета допиту. Учасники допиту. Порядок виклику на допит. Місце і час проведення допиту. Процесуальні особливості допиту свідка і потерпілого. Процесуальні особливості допиту підозрюваного і обвинуваченого. Особливості виклику і допиту неповнолітніх. Способи фіксації допиту. Форма і зміст протоколу допиту.
- Поняття і зміст очної ставки. Види очної ставки. Мета очної ставки. Учасники очної ставки. Підстави, умови і процесуальні особливості проведення очної ставки. Форма і зміст протоколу очної ставки.
- Поняття і види пред'явлення для впізнання. Мета пред'явлення для впізнання. Учасники пред'явлення для впізнання, їх права та обов'язки. Умови і процесуальний порядок пред'явлення для впізнання. Особливості пред'явлення для впізнання трупа. Форма і зміст протоколу пред'явлення для впізнання.
- Поняття і підстави проведення обшуку. Мета обшуку. Учасники обшуку, їх права та обов'язки. Відмінність обшуку від виїмки. Види обшуку. Обшук житла та іншого володіння особи. Особливості провадження особистого обшуку. Процесуальний порядок проведення та оформлення обшуку.
- Поняття і підстави проведення виїмки. Учасники виїмки, їх права та обов'язки. Види виїмки. Процесуальний порядок проведення та оформлення виїмки. Особливості виїмки документів, які містять державну таємницю. Особливості виїмки в дипломатичних представництвах.
- Підстави і процесуальний порядок накладення арешту на поштово-телеграфну кореспонденцію. Процесуальний порядок огляду і виїмки кореспонденції. Конституційні гарантії таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції.
- Підстави і процесуальний порядок зняття інформації з каналів зв'язку. Процесуальний порядок дослідження інформації, знятої з каналів зв'язку.
- Поняття і підстави проведення огляду. Види огляду. Мета огляду. Учасники огляду. Процесуальний порядок проведення та оформлення огляду. Використання науково-технічних засобів при огляді. Огляд місця події. Огляд приміщень. Огляд предметів. Огляд документів. Огляд тупа. Взаємодія слідчого й експерта при огляді місця події.
- Ексгумація трупа. Процесуальний порядок її проведення і оформлення.
- Поняття і підстави проведення освідування. Мета освідування. Учасники освідування. Процесуальний порядок проведення та оформлення освідування. Слідче освідування. Медичне освідування. Участь судово-медичного експерта і лікаря в освідуванні. Гарантії прав особи при освідуванні. Форма і зміст протоколу освідування.
- Поняття та мета відтворення обстановки та обставин події. Умови і процесуальний порядок відтворення обстановки та обставин події. Учасники відтворення обстановки та обставин події. Способи фіксації відтворення обстановки

та обставин події. Форма і зміст протоколу відтворення обстановки та обставин події.

❑ Поняття, підстави і мотиви затримання. Процесуальний порядок затримання осіб, підозрюваних у вчинені злочину. Форма і зміст протоколу затримання. Права та обов'язки затриманого.

❑ Поняття і види експертиз. Одержання зразків для експертного дослідження. Підстави і процесуальний порядок призначення і проведення експертизи. Випадки обов'язкового призначення експертизи. Права обвинуваченого при призначенні і проведенні експертизи. Допит експерта. Ознайомлення обвинуваченого з висновком експерта. Процесуальний порядок призначення і проведення комплексної, комісійної, додаткової та повторної експертизи.

Рекомендовані нормативно-правові акти та судова практика:

🕮 *Закон* України "Про судову експертизу" від 25.02.1994 р. // Голос України. – 1994. – 21 квітня.

🕮 *Інструкція* з організації діяльності органів досудового слідства в системі МВС України та взаємодії їх з іншими структурними підрозділами органів внутрішніх справ України у розкритті та розслідуванні злочинів: Затверджена наказом Міністра внутрішніх справ України № 160 від 20.02.2006 р.

🕮 *Інструкція* про особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах: Затверджена наказом Міністерства юстиції України № 170/5 від 24.12.2003 р. // Офіційний вісник України. – 2003. - № 52. – Ст. 2853.

🕮 *Інструкція* про порядок виконання постанов прокурорів, суддів, слідчих, органів дізнання і ухвал судів про привід підозрюваних, обвинувачених, підсудних, свідків, потерпілих: Затверджена наказом Міністра внутрішніх справ України № 864 від 23.12.1995 р. // Офіційний вісник України. – 1998. - № 46. – Ст. 172.

🕮 *Інструкція* про призначення та проведення судових експертиз: Затверджена наказом Міністерства юстиції України № 53/5 від 08.10.1998 р. // Офіційний вісник України. – 1998. - № 46. – Ст. 1715.

🕮 *Конституція* України. Прийнята на п'ятий сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради. – 1996. - № 30. – Ст. 141.

🕮 *Кримінально*-процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. В.Т. Маляренка, В.Г. Гончаренка. – 3-е вид., перероб. і доп. – К.: Юрисконсульт, КНТ, 2006.

🕮 *Кримінально*-процесуальний кодекс України: Офіційне видання. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006.

🕮 *Наказ* МВС України № 458 від 30.04.2004 р. "Про затвердження Положення про основи організації розкриття органами внутрішніх справ України злочинів загальнокримінальної спрямованості".

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 8 від 30.05.1997 р. "Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах" // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: "Одісей", 2006.

🕮 *Уголовно*-процессуальный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / Под общ. ред. В.Т. Маляренко, Ю.П. Аленина. – 3-е изд., исправ. и доп. – Х.: ООО «Одиссей», 2007.

Рекомендована література:

🕮 *Аленин Ю.П.* Процессуальные особенности производства следственных действий. – Одесса, 2002.

🕮 *Арестова Е.Н.* Производство органами дознания неотложных следственных действий по уголовным делам, по которым обязательно производство предварительного следствия // Российский следователь. – 2003. - № 10.

🕮 *Бахарев Н.В.* Очная ставка: уголовно-процессуальные и криминалистические вопросы. – Казань, 1982.

🕮 *Бахін В.П., Весельский В.К.* Тактика допиту. – К., 1997.

🕮 *Быховский И.Е.* Развитие процессуальной регламентации следственных действий // Сов. государство и право. – 1792. - № 4.

🕮 *Васильев А.Н., Карнеева Л.М.* Тактика допроса при расследовании преступлений. – М., 1970.

🕮 *Весельський В.К., Кузьмічов В.С., Мацишин В.С., Старушкевич А.В.* Особливості провадження допиту підозрюваного (обвинуваченого) з метою недопущення тортур та інших порушень прав людини: Посібник. – К., 2004.

🕮 *Гаврилин Ю.В., Дубоносов Е.С.* Использование контроля и записи телефонных и иных переговоров в раскрытии и расследовании преступлений: Учебное пособие. – М., 2003.

🕮 *Гаврилин Ю.В., Победкин А.В., Яшин В.Н.* Следственные действия: Учебное пособие. – М., 2006.

🕮 *Глазырин Ф.В., Кругликов А.П.* Следственный эксперимент. – Волгоград, 1981.

🕮 *Гончаренко В.И.* Научно-технические средства в следственной практике. – Киев, 1984.

🕮 *Горбачов О.* Слідчі дії: термінологія, поняття, види // Вісник Академії правових наук України. – 1997. - № 2.

🕮 *Григорьев В.Н.* Задержание подозреваемого органами внутренних дел. – Ташкент, 1989.

🕮 *Гусаков А.Н.* О понятии следственных действий по собиранию доказательств // Вестник МГУ. – 1972. - № 5.

🕮 *Денисюк С.Ф., Шепитько В.Ю.* Обыск в системе следственных действий (Тактико-криминалистический анализ): Научно-практическое пособие. – Харьков, 1999.

🕮 *Казинян Г.С., Соловьёв А.Б.* Проблемы эффективности следственных действий. – Ереван, 1987.

🕮 *Кальницкий В.* Обоснованность производства следственных действий как предмет судебной оценки // Российская юстиция. – 2003. - № 2.

🕮 *Козьяков І.* Проблеми теорії та практики застосування статей 187, 187^1 КПК України // Право України. – 2003. - № 4.

🕮 *Колмаков В.П.* Следственный осмотр. – М., 1969.

🕮 *Колмаков В.П., Ароцкер Л.Е.* Следственный эксперимент на предварительном следствии. – Харьков, 1949.

🕮 *Комарков В.С.* Тактика допроса. – Харьков, 1975.

🕮 *Комиссаров В.И., Лакаева О.А.* Тактика допроса потерпевших от преступлений, совершаемых организованными группами лиц. – М., 2004.

🕮 *Коновалова В.Е.* Допрос: тактика и психология. – Харьков, 1999.

🕮 *Кудин Ф.М.* Следственные действия, как меры уголовно-процессуального принуждения. // Следственные действия (криминалистические и процессуальные аспекты): Межвузовский сборник научных трудов. – Свердловск, 1983.

🕮 *Кудрявцева А., Лившиц Ю.* Доказательственное значение «правовых экспертиз» в уголовном процессе // Российская юстиция. – 2003. - № 1.

🕮 *Лившец Е.Н.* Назначение и проведение экспертизы. – Волгоград, 1977.

🕮 *Лисиченко В.К., Циркаль В.В.* Использование специальных знаний в следственной и судебной практике. – К., 1987.

🕮 *Лоза Ю.* Слідчі дії: поняття, сутність, ознаки, види // Право України. – 2003. - № 9.

🕮 *Лузгин И.М.* Методологические проблемы расследования. – М., 1973.

🕮 *Макаренко Є.І., Негодченко О.В., Тертишник В.М.* Експертизи на досудовому слідстві. – Дніпропетровськ, 2001.

🕮 *Макаренко Є.І., Негодченко О.В., Тертишник В.М.* Огляд місця події. – Дніпропетровськ, 2001.

🕮 *Муравин А.* К проблеме познания истинны в ходе предварительного следствия // Юридический вестник. – 1994. - № 3.

🕮 *Нестеренко П.Д.* Тактика следственных действий. – Минск, 1971.

🕮 *Нор В.Т., Костицкий М.В.* Судебно-психологическая экспертиза в уголовном процессе. – К., 1985.

🕮 *Огляд* місця події при розслідуванні окремих видів злочинів: Науково-практичний посібник / За ред. П.В. Коляди. – К., 2005.

🕮 *Петренко В.И.* Предъявление для опознания при расследовании преступлений. – М., 1975.

🕮 *Печерский В.В.* Типовые программы допроса на предварительном и судебном следствии: Учебно-практическое пособие. – М., 2005.

🕮 *Подволоцкий И.Н.* Осмотр и предварительное исследование документов / Под ред. проф. А.М. Зинина. – М., 2004.

🕮 *Порубов Н.И.* Допрос в советском уголовном судопроизводстве. – Минск, 1973.

🕮 *Порубов Н.И.* Научные основы допроса на предварительном следствии. – Минск, 1978.

🕮 *Порубов Н.И.* Тактика допроса на предварительном следствии. – М., 1998.

🕮 *Романюк Б.* Призначення експертизи на досудовому слідстві: деякі проблемні питання // Право України. – 2003. - № 3.

🕮 *Романюк В.* Призначення судової експертизи на досудовому слідстві: деякі проблемні питання // Право України. – 2003. - № 3.

🕮 *Рыжаков А.П.* Следственные действия (понятие, виды, порядок производства). – М., 2001.

🕮 *Рыжаков А.П.* Следственные действия и иные способы собирания доказательств: Учебное пособие. – Тула, 1996.

🕮 *Салтевский М.В.* Собирание криминалистической информации техническими средствами на предварительном следствии. – К., 1980.

🕮 *Соловьёв А.Б.* Допрос свидетеля и потерпевшего. – М., 1974.

🕮 *Тертышник В.М.* Обыск. – Харьков, 1997.

🕮 *Тертышник В.М., Фурман Н.А.* Допрос на предварительном следствии. – Харьков, 1996.

🕮 *Титов В.А.* Производство следственных действий // Российский судья. – 2001. - № 7.

🕮 *Торбин Ю.Г.* Освидетельствование в Российском уголовном процессе (уголовно-процессуальный и криминалистический аспекты): Практическое пособие. – М., 2005.

🕮 *Удалова Л.* Допит експерта: проблеми законодавчого врегулювання // Право України. – 2003. - № 2.

🕮 *Удалова Л.Д.* Освідування при розслідуванні злочинів. – К., 1998.

🕮 *Удалова Л.Д.* Теорія та практика отримання вербальної інформації у кримінальному процесі України: Монографія. – К., 2005.

🕮 *Филиппов А.Г., Марков Н.Ф.* Процессуальные и тактические проблемы получения образцов для производства экспертиз // Следственные действия. – Свердловск, 1983.

🕮 *Черечукіна Л.* Впізнання особи поза візуальним спостереженням: кримінально-процесуальний і криміналістичний аспекти // Право України. – 2003. - № 5.

🕮 *Черненко А.П.* Кримінально-процесуальна регламентація слідчих дій: Монографія. – Дніпропетровськ, 2005.

🕮 *Шейфер С.А.* Следственные действия. Основания, процессуальный порядок и доказательственное значение. – М., 2004.

🕮 *Шейфер С.А.* Следственные действия. Система и процессуальная форма. – М., 2001.

🕮 *Шиканов В.И.* Эксгумация трупа в системе следственных действий. – Иркутск, 1980.

🕮 *Юрина Л.Г., Юрин В.М.* Контроль и запись переговоров: Учебное пособие. – М., 2002.

🕮 *Ягодинський В.* Щодо відтворення обстановки і обставин події // Право України. – 2003. - № 5.

Тема 12. Притягнення особи як обвинуваченого

- ❑ Поняття, сутність і значення притягнення особи як обвинуваченого.
- ❑ Підстави та умови притягнення особи як обвинуваченого.
- ❑ Процесуальний порядок притягнення особи як обвинуваченого. Форма і зміст постанови про притягнення як обвинуваченого.
- ❑ Порядок виклику обвинуваченого. Привід обвинуваченого.

❑ Порядок пред'явлення обвинувачення. Вручення обвинуваченому копії постанови про притягнення як обвинуваченого. Роз'яснення обвинуваченому його процесуальних прав. Участь захисника при пред'явленні обвинувачення.

❑ Допит обвинуваченого. Процесуальний порядок допиту обвинуваченого. Участь захисника при допиті обвинуваченого. Форма і зміст протоколу допиту обвинуваченого. Власноручний запис обвинуваченим своїх показань. Процесуальне оформлення відмови обвинуваченого від дачі показань.

❑ Зміна і доповнення раніше пред'явленого обвинувачення.

❑ Притягнення як обвинувачених окремих посадових осіб.

❑ Відсторонення обвинуваченого від посади.

❑ Оскарження рішень слідчого та прокурора про притягнення особи як обвинуваченого.

Рекомендовані нормативно-правові акти та судова практика:

🕮 *Закон* України "Про статус народного депутата України" від 18.10.2001 р. (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2001. - № 51-52. – Ст. 265.

🕮 *Закон* України "Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини" від 23.12.1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1998. - № 20. – Ст. 99.

🕮 *Конституція* України. Прийнята на п'ятий сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради. – 1996. - № 30. – Ст. 141.

🕮 *Кримінально*-процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. В.Т. Маляренка, В.Г. Гончаренка. – 3-е вид., перероб. і доп. – К.: Юрисконсульт, КНТ, 2006.

🕮 *Кримінально*-процесуальний кодекс України: Офіційне видання. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006.

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 8 від 24.10.2003 р. "Про застосування законодавства, яке забезпечує право на захист у кримінальному судочинстві" // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: "Одісей", 2006.

🕮 *Рішення* Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням МВС України щодо офіційного тлумачення положень ч. 3 ст. 80 Конституції України (справа про депутатську недоторканність) від 27.10.1999 р. // Офіційний вісник України. – 1999. - № 44. – Ст. 2193.

🕮 *Рішення* Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої ст. 120, частини шостої ст. 234, частини третьої ст. 236 Кримінально-процесуального кодексу України (справа про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора) від 30.01.2003 р. // Офіційний вісник України. – 2003. - № 6.

🕮 *Уголовно*-процессуальный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / Под общ. ред. В.Т. Маляренко, Ю.П. Аленина. – 3-е изд., исправ. и доп. – Х.: ООО «Одиссей», 2007.

Рекомендована література:

🕮 *Аликперов Х.Д.* Освобождение от уголовной ответственности. – М., 2001.

🕮 *Альперт С.А.* Обвинение в советском уголовном процессе. – Харьков, 1974.

🕮 *Громов Н.А.* Институт привлечения к уголовной ответственности. – Саратов, 1991.

🕮 *Давыдов П.М.* Обвинение в советском уголовном процессе. – Свердловск, 1974.

🕮 *Дубинский А.Я., Сербулов В.А.* Привлечение лица в качестве обвиняемого. – К., 1983.

🕮 *Жогин М.В., Ефимичев С.П.* Процессуальное оформление привлечения лица в качестве обвиняемого // Предварительное следствие в условиях правовой реформы. – Волгоград, 1971.

🕮 *Зеленецкий В.С.* Возбуждение государственного обвинения в советском уголовном процессе. – Харьков, 1979.

🕮 *Калашникова Н.Я.* Гарантия права обвиняемого на защиту при изменении обвинения и наказания. – М., 1975.

🕮 *Каминская В.И.* Показания обвиняемого в советском уголовном процессе / Отв. ред. М.С. Строгович. – М., 1960.

🕮 *Карнеева Л.М.* Особенности предъявления обвинения и допрос обвиняемого в условиях деятельности ОВС. – М., 1989.

🕮 *Карнеева Л.М.* Привлечение в качестве обвиняемого. – М., 1962.

🕮 *Карнеева Л.М.* Привлечение к уголовной ответственности. Законность и обоснованность. – М., 1971.

🕮 *Карнеева Л.М., Статкус В.Ф.* Предъявление обвинения. – М., 1973.

🕮 *Корнева З.И.* Общественное обвинение и общественная защита в суде. – М., 1974.

🕮 *Матієк С.* Щодо визначення поняття ”обвинувачення” // Вісник прокуратури. – 2002. - № 5.

🕮 *Михайленко О.* Публічне та приватне обвинувачення. Історія зародження, співвідношення та розвиток // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. - № 3.

🕮 *Михайленко О., Юрчишин В.* Обвинувачення. Його види і значення в кримінальному судочинстві України // Вісник прокуратури. – 2003. - № 5.

🕮 *Михеєнко М., Сейтназаров К.* Про момент виникнення функції обвинувачення у кримінальному процесі // Право України. – 1995. - № 11.

🕮 *Михеєнко М.М.* Громадське обвинувачення і громадський захист у радянському кримінальному судочинстві. – К., 1983.

🕮 *Мікулін В.* Підстави для формулювання обвинувачення в світлі вимог Конституції України // Право України. – 1997. - № 12.

🕮 *Парадиев В.М.* О понятии обвинения // Уголовно-процессуальные формы борьбы с правонарушениями. – Свердловск, 1983.

🕮 *Петрова Н.Е.* Частное и субсидиарное обвинение. – Самара, 1999.

🕮 *Рогатюк І.* Обвинувачення та принцип презумпції невинуватості при провадженні досудового слідства // Право України. – 2001. - № 10.

🕮 *Рогатюк І.В.* Зміна обвинувачення у досудовому слідстві та суді. Практичні аспекти // Підтримання державного обвинувачення у суді. – К., 2003.

🕮 *Строгович М.С.* Право обвиняемого на защиту и презумпция невиновности. – М., 1984.

🕮 *Тимербаев А.Т., Чернявский В.С.* Процессуальные и криминалистические вопросы привлечения в качестве обвиняемого: Пособие для следователей и дознавателей. – Одесса, 1987.

🕮 *Фаткуллин Ф.Н.* Изменение обвинения. – М., 1971.

🕮 *Шимановский В.В.* Привлечение в качестве обвиняемого на предварительном следствии. – Л., 1983.

Тема 13. Зупинення і закінчення досудового слідства

- ❑ Поняття, значення і правові наслідки зупинення досудового слідства.
- ❑ Підстави та умови зупинення досудового слідства.
- ❑ Процесуальний порядок зупинення досудового слідства.
- ❑ Розшук осіб, які сховалися від слідства. Взаємодія слідчого з працівниками оперативних та інших підрозділів правоохоронних органів в процесі розшуку обвинуваченого. Заходи, що вживаються для встановлення особи, яка підлягає притягненню як обвинувачений.
- ❑ Підстави, умови і процесуальний порядок відновлення зупиненого досудового слідства і підстави закриття справи, слідство у якій зупинено.
- ❑ Поняття і форми закінчення досудового слідства.
- ❑ Процесуальні та організаційні дії слідчого по закінченню досудового слідства. Підстави для закінчення досудового слідства. Систематизація матеріалів кримінальної справи.
- ❑ Процесуальний порядок ознайомлення потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача та їх представників з матеріалами справи. Процесуальний порядок ознайомлення обвинуваченого з матеріалами справи. Участь захисника при пред'явленні обвинуваченому для ознайомлення матеріалів справи. Права захисника при ознайомленні з матеріалами справи. Розгляд заявлених обвинуваченим та його захисником клопотань, порядок їх вирішення.
- ❑ Закінчення досудового слідства за наявності достатніх доказів для складання обвинувального висновку. Загальна характеристика, значення і структура обвинувального висновку. Співвідношення обвинувального висновку з постановою про притягнення як обвинуваченого. Описова частина обвинувального висновку. Резолютивна частина обвинувального висновку. Додатки до обвинувального висновку. Особливості складання обвинувального висновку у багатоепізодних справах.
- ❑ Дії прокурора по справі, що надійшла до нього з обвинувальним висновком. Питання, які вирішуються прокурором при вивченні матеріалів кримінальної справи. Рішення, які приймаються прокурором по справі. Направлення прокурором справи до суду.
- ❑ Закінчення досудового слідства винесенням постанови про закриття кримінальної справи.
- ❑ Поняття і значення закриття кримінальної справи.

❑ Підстави закриття кримінальної справи. Закриття кримінальної справи за реабілітуючими та нереабілітуючими обставинами.

❑ Процесуальний порядок закриття кримінальної справи. Форма і зміст постанови про закриття кримінальної справи.

❑ Умови і порядок відновлення провадження по закритій кримінальній справі.

❑ Особливості закриття кримінальної справи внаслідок амністії, помилування чи смерті обвинуваченого.

❑ Порядок і строки оскарження постанови про закриття кримінальної справи.

❑ Закінчення досудового слідства винесенням постанови про направлення справи до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру.

❑ Закінчення досудового слідства винесенням постанови про направлення справи до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів виховного характеру.

❑ Підстави і процесуальний порядок направлення кримінальної справи до суду для вирішення питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Рекомендовані нормативно-правові акти та судова практика:

🕮 *Конституція* України. Прийнята на п'ятий сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради. – 1996. - № 30. – Ст. 141.

🕮 *Кримінальний* кодекс України від 05.04.2001 р. (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2001. - № 25-26. – Ст. 131.

🕮 *Кримінально*-процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. В.Т. Маляренка, В.Г. Гончаренка. – 3-е вид., перероб. і доп. – К.: Юрисконсульт, КНТ, 2006.

🕮 *Кримінально*-процесуальний кодекс України: Офіційне видання. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006.

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 12 від 23.12.2005 р. "Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності" // Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах / За заг. ред. В.Т. Маляренка. – К.: Юрінком Інтер, 2007.

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 7 від 03.06.2005 р. "Про практику застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування" // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: "Одісей", 2006.

🕮 *Про* практику застосування судами законодавства, що регулює закриття кримінальних справ (узагальнення Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України) // Вісник Верховного Суду України. – 2004. - № 2.

🕮 *Уголовно*-процессуальный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / Под общ. ред. В.Т. Маляренко, Ю.П. Аленина. – 3-е изд., исправ. и доп. – Х.: ООО «Одиссей», 2007.

Рекомендована література:

🕮 *Арестова Е.Н.* Прекращение уголовного дела (уголовного преследования) при производстве дознания // Российский следователь. – 2003. - № 11.

🕮 *Быков В.М., Ломовский В.Д.* Приостановление производства по уголовному делу. – М., 1978.

🕮 *Гришин Ю.А.* Окончание досудебного следствия составлением обвинительного заключения: проблемы и пути реформирования. – Луганск, 1999.

🕮 *Дубинский А.Я.* Прекращение уголовного дела в стадии предварительного расследования. – К., 1975

🕮 *Ефимичев С.П.* Правовые и организационные вопросы окончания предварительного расследования с обвинительным заключением. – Волгоград, 1977

🕮 *Каткова Т.В., Каткова А.Г.* Закінчення досудового слідства та складання обвинувального висновку у кримінальній справі: Навчальний посібник. – Харків, 2002.

🕮 *Маляренко В.Т.* Про закриття кримінальної справи (окремі аспекти) // Вісник Верховного Суду України. – 2003. - № 3.

🕮 *Манова Н.С., Францифиров Ю.В.* Процессуальная природа деятельности прокурора при окончании досудебного производства // Российский следователь. – 2003. - № 8.

🕮 *Матюшенко Р.І.* Виконання процесуального рішення про закриття кримінальної справи: Автореф. дис... к.ю.н.: 12.00.09. – К., 2004.

🕮 *Семьянова И.С.* Прекращение уголовного дела (уголовного преследования) в отношении лиц, не достигших возраста уголовной ответственности // Российский следователь. – 2003. - № 7.

Тема 14. Прокурорський нагляд і судовий контроль за виконанням законів при провадженні дізнання і досудового слідства

❑ Поняття, сутність і завдання прокурорського нагляду за додержанням законів органами дізнання і досудового слідства.

❑ Предмет і об’єкт прокурорського нагляду за додержанням законів органами дізнання і досудового слідства.

❑ Особливості прокурорського нагляду за органами дізнання і досудового слідства. Співвідношення нагляду за досудовим слідством і керівництва досудового слідства.

❑ Повноваження прокурору з нагляду за додержанням законів органами дізнання та досудового слідства. Форми прокурорського нагляду. Методи прокурорського нагляду.

❑ Напрями і завдання прокурорського нагляду при порушенні кримінальної справи і провадженні досудового слідства.

❑ Нагляд прокурора за додержанням законів при прийманні, реєстрації та вирішенні заяв і повідомлень про злочини.

❑ Нагляд прокурора за додержанням законів при порушенні кримінальної справи.

❑ Нагляд прокурора за додержанням законів при притягненні особи як обвинуваченого.

- ❑ Нагляд прокурора за виконанням законів при застосуванні запобіжних заходів.
- ❑ Нагляд прокурора за додержанням законів при застосуванні запобіжного заходу – взяття під варту.
- ❑ Нагляд прокурора за законністю провадження строків досудового слідства і тримання під вартою.
- ❑ Нагляд прокурора за законністю зупинення досудового слідства.
- ❑ Нагляд прокурора за законністю дій і рішень при закінченні провадження по кримінальній справі.
- ❑ Поняття і завдання судового контролю за додержанням законів органами дізнання і досудового слідства.
- ❑ Предмет, межи і форми судового контролю за додержанням законів органами дізнання і досудового слідства.
- ❑ Судовий контроль за дотриманням конституційних прав особи на досудових стадіях кримінального процесу.
- ❑ Оскарження в суді дій (бездіяльності) органів дізнання, слідчого, прокурора.
- ❑ Судовий контроль при обранні заходів процесуального примусу.
- ❑ Судовий контроль за законністю інших дій на досудових стадіях кримінального процесу. Слідчі дії, що проводяться з дозволу суду.
- ❑ Судовий контроль при вирішенні питання про порушення кримінальної справи.
- ❑ Судовий контроль при закритті кримінальної справи.
- ❑ Співвідношення прокурорського нагляду і судового контролю за додержанням законів на досудових стадіях кримінального процесу.

Рекомендовані нормативно-правові акти та судова практика:

- 🕮 *Закон* України “Про банки та банківську діяльність” від 07.12.2000 р. (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2001. - № 5-6. – Ст. 30.
- 🕮 *Закон* України “Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві” від 23.12.1993 р. (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1994. - № 11. – Ст. 51.
- 🕮 *Закон* України “Про оперативно-розшукову діяльність” від 18.02.1992 р. (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1992. - № 22. – Ст. 303.
- 🕮 *Закон* України “Про прокуратуру” від 05.11.1991 р. (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1991. - № 53. – Ст. 793.
- 🕮 *Конституція* України. Прийнята на п’ятий сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради. – 1996. - № 30. – Ст. 141.
- 🕮 *Кримінально*-процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. В.Т. Маляренка, В.Г. Гончаренка. – 3-е вид., перероб. і доп. – К.: Юрисконсульт, КНТ, 2006.
- 🕮 *Кримінально*-процесуальний кодекс України: Офіційне видання. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006.

🕮 *Наказ* Генерального прокурора України № 4гн від 19.09.2005 р. “Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять дізнання та досудове слідство”.

🕮 *Постанова* Кабінету Міністрів України № 1169 від 26.09.2007 р. “Про затвердження Порядку отримання дозволу суду на здійснення заходів, які тимчасово обмежують права людини, та використання добутої інформації”.

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 7 від 30.05.1997 р. ”Про посилення судового захисту прав та свобод людини і громадянина” // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: ”Одісей”, 2006.

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 8 від 24.10.2003 р. ”Про застосування законодавства, яке забезпечує право на захист у кримінальному судочинстві” // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: ”Одісей”, 2006.

🕮 *Рішення* Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої ст. 120, частини шостої ст. 234, частини третьої ст. 236 Кримінально-процесуального кодексу України (справа про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора) від 30.01.2003 р. // Офіційний вісник України. – 2003. - № 6.

🕮 *Уголовно*-процессуальный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / Под общ. ред. В.Т. Маляренко, Ю.П. Аленина. – 3-е изд., исправ. и доп. – Х.: ООО «Одиссей», 2007.

Рекомендована література:

🕮 *Вернидубов І.* Новації у повноваженнях прокурора під час здійснення кримінального судочинства // Право України. – 1997. - № 1.

🕮 *Гловюк І.В.* Дозвіл суду на здійснення процесуальних дій, пов’язаних з інформацією, яка містить банківську таємницю // Юридична Україна. – 2006. - №10

🕮 *Гловюк І.В.* Судовий контроль проведення окремих слідчих дій // Актуальні проблеми держави і права. – 2007. - Вип. 32

🕮 *Гловюк І.* Виїмка документа виконавчого провадження. Аналіз новел законодавства // Вісник прокуратури. – 2007. - №6

🕮 *Зеленецкий В.С.* Прокурорский надзор за законностью избрания мер пресечения в стадии предварительного расследования. – Харьков, 1986.

🕮 *Зеленецкий В.С.* Прокурорский надзор за законностью представлений следователя. – Харьков, 1991.

🕮 *Каркач П.М. Курочка М.Й. Іванов С.М.* Контроль за додержанням законності в ході дізнання тадосудового слідства: Навчальний посібник. – Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2007.

🕮 *Маляренко В.Т., Вернидубов І.В.* Про відмову прокурора від підтримання державного обвинувачення в суді та її правові наслідки // Вісник Верховного Суду України. – 2002. - № 4 (32).

🕮 *Маляренко В.Т., Вернидубов І.В.* Прокурор у кримінальному судочинстві: Деякі проблеми та шляхи їх вирішення. – К., 2001.

🕮 *Руденко М.* Прокуратура у світлі реалізації положень Конституції України // Право України. – 1996. - № 11.

Тема 15. Підсудність кримінальних справ

- ❑ Поняття підсудності.
- ❑ Процесуальне та практичне значення підсудності.
- ❑ Види підсудності. Ознаки (властивості) за якими визначається підсудність кримінальних справ.
- ❑ Предметна (родова) підсудність.
- ❑ Територіальна (місцева) підсудність.
- ❑ Персональна (спеціальна) підсудність.
- ❑ Підсудність за зв'язком справ. Правила об'єднання в одному провадженні кримінальних справ.
- ❑ Направлення кримінальної справи за підсудністю.
- ❑ Передання кримінальної справи з одного суду до іншого. Процесуальні та організаційні підстави передання кримінальної справи з одного суду до іншого.
- ❑ Недопустимість спорів про підсудність.

Рекомендовані нормативно-правові акти та судова практика:

🕮 *Закон* України "Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів" від 23.12.1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. - № 11. – Ст. 50.

🕮 *Закон* України "Про статус суддів" від 15.12.1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. - № 8. – Ст. 56.

🕮 *Закон* України "Про судоустрій України" від 07.12.2002 р. // Офіційний вісник України. – 2002. - № 10. – Ст. 441.

🕮 *Конституція* України. Прийнята на п'ятий сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради. – 1996. - № 30. – Ст. 141.

🕮 *Кримінально*-процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. В.Т. Маляренка, В.Г. Гончаренка. – 3-е вид., перероб. і доп. – К.: Юрисконсульт, КНТ, 2006.

🕮 *Кримінально*-процесуальний кодекс України: Офіційне видання. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006.

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 10 від 18.06.1999 р. "Про застосування законодавства, що передбачає державний захист суддів, працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у судочинстві" // Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах / За заг. ред. В.Т. Маляренка. – К.: Юрінком Інтер, 2007.

🕮 *Уголовно*-процессуальный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / Под общ. ред. В.Т. Маляренко, Ю.П. Аленина. – 3-е изд., исправ. и доп. – Х.: ООО «Одиссей», 2007.

Рекомендована література:

🕮 *Гусев Л.Н.* Подследственность и подсудность в советском уголовном процессе. – М., 1974.

🕮 *Михайлова Т.А.* Предание суду в советском уголовном процессе. – М., 1981.

🕮 *Нове* у кримінально-процесуальному законодавстві України: Навчальний посібник для студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти / За ред. Ю.М. Грошевого. – Харків, 2002.

🕮 *Сердюк В.В.* До питання розширення підсудності військових судів України // Вісник Верховного Суду України. – 2001. - № 5 (27).

🕮 *Сердюк В.В.* Реформування військових судів: порівняльні аспекти і пропозиції // Вісник Верховного Суду України. – 2002. - № 3 (31).

🕮 *Стецовский Ю.И.* Судебная власть. – М., 1999.

Тема 16. Попередній розгляд справи суддею

- ❑ Поняття і значення стадії попереднього розгляду справи суддею.
- ❑ Характеристика стадії попереднього розгляду справи суддею.
- ❑ Процесуальний порядок і строки попереднього розгляду справи суддею.
- ❑ Учасники стадії попереднього розгляду справи суддею. Обов'язкові учасники. Необов'язкові учасники.
- ❑ Процесуальні засоби діяльності в стадії попереднього розгляду справи суддею.
- ❑ Функції стадії попереднього розгляду справи суддею. Контрольна функція стадії попереднього розгляду справи суддею. Підготовчо-організаційна функція стадії попереднього розгляду справи суддею.
- ❑ Завдання стадії попереднього розгляду справи суддею. Завдання спрямовані на реалізацію контрольної функції. Завдання пов'язані із виконанням підготовчо-організаційної функції.
- ❑ Питання, що з'ясовуються суддею при попередньому розгляді справи.
- ❑ Етапи стадії попереднього розгляду справи суддею.
- ❑ Рішення, які приймає суддя за результатами попереднього розгляду справи.
- ❑ Підстави, порядок направлення справи за підсудністю.
- ❑ Підстави, умови, строки призначення справи до судового розгляду.
- ❑ Підстави, порядок зупинення провадження в справі.
- ❑ Підстави, порядок закриття справи.
- ❑ Підстави, умови, порядок повернення справи прокурору.
- ❑ Підстави, умови, порядок повернення справи на додаткове розслідування.

Рекомендовані нормативно-правові акти та судова практика:

🕮 *Конституція* України. Прийнята на п'ятий сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради. – 1996. - № 30. – Ст. 141.

🕮 *Кримінально*-процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. В.Т. Маляренка, В.Г. Гончаренка. – 3-е вид., перероб. і доп. – К.: Юрисконсульт, КНТ, 2006.

🕮 *Кримінально*-процесуальний кодекс України: Офіційне видання. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006.

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 3 від 01.04.1994 р. ”Про строки розгляду судами України кримінальних і цивільних справ” // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: ”Одісей”, 2006.

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 5 від 29.06.1990 р. ”Про виконання судами України законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України з питань судового розгляду кримінальних справ і постановлення вироку” // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: ”Одісей”, 2006.

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 9 від 01.11.1996 р. ”Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя” // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: ”Одісей”, 2006.

🕮 *Про* практику застосування судами законодавства, що регулює закриття кримінальних справ (узагальнення Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України) // Вісник Верховного Суду України. – 2004. - № 2.

🕮 *Уголовно*-процессуальный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / Под общ. ред. В.Т. Маляренко, Ю.П. Аленина. – 3-е изд., исправ. и доп. – Х.: ООО «Одиссей», 2007.

Рекомендована література:

🕮 *Гусев Л.Н.* Подследственность и подсудность в советском уголовном процессе. – М., 1974.

🕮 *Маляренко В.Т., Пилипчук П.П.* Про межі судового контролю за додержанням прав і свобод людини в стадії попереднього розслідування кримінальної справи // Вісник Верховного Суду України. – 2001. - № 2 (24).

🕮 *Михайлова Т.А.* Предание суду в советском уголовном процессе. – М., 1981.

🕮 *Нове* у кримінально-процесуальному законодавстві України: Навчальний посібник для студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти / За ред. Ю.М. Грошевого. – Харків, 2002.

🕮 *Сердюк В.В.* До питання розширення підсудності військових судів України // Вісник Верховного Суду України. – 2001. - № 5 (27).

🕮 *Сердюк В.В.* Реформування військових судів: порівняльні аспекти і пропозиції // Вісник Верховного Суду України. – 2002. - № 3 (31).

🕮 *Стецовский Ю.И.* Судебная власть. – М., 1999.

Тема 17. Судовий розгляд кримінальної справи

❑ Поняття стадії судового розгляду. Кримінально-правове і кримінально-процесуальне значення стадії судового розгляду. Місце стадії судового розгляду в системі стадій кримінального процесу.

❑ Характеристика стадії судового розгляду.

- Завдання стадії судового розгляду. Основне та похідні завдання.
- Принципи кримінального процесу в стадії судового розгляду.
- Поняття і значення загальних положень (умов) стадії судового розгляду. Співвідношення загальних положень стадії судового розгляду і принципів кримінального процесу. Безпосередність судового розгляду. Усність судового розгляду. Незмінність складу суду при розгляді справи. Рівність прав сторін у судовому розгляді.
- Межі судового розгляду. Зміна обвинувачення в суді. Матеріальні та процесуальні умови зміни обвинувачення. Процесуальний порядок зміни прокурором обвинувачення в суді. Вирішення питання про нове обвинувачення. Вирішення питання про притягнення до кримінальної відповідальності іншої особи. Зміна обвинувачення у вироку суду.
- Розпорядок судового засідання. Заходи, які застосовуються до порушників порядку судового засідання. Кримінально-процесуальна та адміністративно-правова відповідальність.
- Учасники стадії судового розгляду.
- Учасники судового розгляду, що виконують юрисдикційну функцію (функцію вирішення справи). Суд, його права. Склад суду. Керівна роль головуючого в судовому засіданні.
- Учасники судового розгляду, що виконують функцію обвинувачення (сторона обвинувачення). Прокурор в судовому засіданні. Процесуальне становище прокурора в стадії судового розгляду. Потерпілий, його права та обов'язки. Цивільний позивач і його представник, їх права та обов'язки.
- Учасники судового розгляду, що виконують функцію захисту (сторона захисту). Підсудний, його права та обов'язки. Захисник, його права та обов'язки. Законний представник підсудного. Цивільний відповідач і його представник, їх права та обов'язки.
- Учасники судового розгляду, що виконують допоміжну функцію. Перекладач, його права та обов'язки. Спеціаліст, його права та обов'язки. Експерт, його права та обов'язки. Свідок, його права та обов'язки. Секретар судового засідання.
- Протокол судового засідання, його зміст і значення. Порядок принесення зауважень на протокол судового засідання та їх розгляд.
- Процесуальні засоби діяльності в стадії судового розгляду.
- Частини (структурні елементи) судового розгляду.
- Підготовча частина судового засідання, її суть, зміст і значення. Відкриття судового засідання. Перевірка явки учасників судового розгляду. Роз'яснення перекладачу його обов'язків і попередження про кримінальну відповідальність. Встановлення особи підсудного і часу вручення йому копії обвинувального висновку. Оголошення складу суду і роз'яснення права відводу. Вирішення питання про можливість розгляду справи у випадку неявки кого-небудь із учасників. Підстави та умови розгляду справи у відсутності підсудного. Видалення свідків із залу суду. Роз'яснення підсудному, потерпілому, цивільному позивачу, цивільному відповідачу та їх представникам їх прав та обов'язків. Роз'яснення спеціалісту і експерту їх прав та обов'язків.

❑ Судове слідство, його суть, зміст і значення. Відмінність судового слідства від досудового слідства.

❑ Початок судового слідства. Оголошення прокурором обвинувального висновку. Оголошення потерпілим чи його представником скарги (у справах приватного обвинувачення). Роз'яснення підсудному сутності обвинувачення. Визначення обсягу доказів і порядку їх дослідження.

❑ Дослідження доказів. Допит підсудного. Допит потерпілого і свідків. Допит неповнолітніх свідків. Випадки оголошення показань підсудного, свідків, потерпілого і відтворення звукозапису їх показань, даних при провадженні досудового розслідування. Проведення експертизи в судовому засіданні. Допит експерта. Проведення додаткової або повторної експертизи. Пред'явлення для впізнання. Відтворення обстановки та обставин події злочину. Огляд документів, речових доказів, місцевості, приміщень. Оголошення документів, які є в справі або представлені під час судового засідання.

❑ Закінчення судового слідства.

❑ Судові дебати, їх суть, зміст і значення. Особи, що беруть участь у судових дебатах. Промова прокурора, потерпілого або його представника, цивільного позивача, цивільного відповідача або їх представників, захисника, підсудного. Репліки.

❑ Останнє слово підсудного, його суть, зміст і значення.

❑ Видалення суду до нарадчої кімнати для постановлення вироку.

❑ Постановляння вироку. Процесуальний порядок постановлення вироку. Проведення наради суддів. Нарадча кімната. Таємниці і порядок наради суддів. Питання, з приводу яких проводиться нарада суддів. Відновлення судового слідства. Складання вироку. Підписання вироку. Окрема думка судді. Проголошення вироку. Вручення копії вироку засудженому або виправданому.

❑ Кінцеві рішення стадії судового розгляду.

❑ Вирок. Значення вироку як акта правосуддя. Ознаки вироку. Види вироків. Обвинувальний та виправдувальний вирок. Форма і зміст вироку. Законність, обґрунтованість, вмотивованість і справедливість вироку.

❑ Рішення про направлення кримінальної справи на додаткове досудове слідство. Підстави і порядок направлення справи на додаткове розслідування.

❑ Рішення про закриття кримінальної справи. Підстави і порядок закриття кримінальної справи в судовому засіданні.

Рекомендовані нормативно-правові акти та судова практика:

🕮 *Конституція* України. Прийнята на п'ятий сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради. – 1996. - № 30. – Ст. 141.

🕮 *Кримінально*-процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. В.Т. Маляренка, В.Г. Гончаренка. – 3-е вид., перероб. і доп. – К.: Юрисконсульт, КНТ, 2006.

🕮 *Кримінально*-процесуальний кодекс України: Офіційне видання. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006.

🕮 *Наказ* Генерального прокурора України № 5 від 28.10.2002 р. ”Про організацію підтримання державного обвинувачення в суді, забезпечення його відповідності кримінальному та кримінально-процесуальному законодавству”.

🕮 *Наказ* Генерального прокурора України № 5гн від 19.09.2005 р. “Про організацію участі прокурорів у судовому розгляді кримінальних справ та підтримання державного обвинувачення”.

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 1 від 11.02.2005 р. ”Про деякі питання, що виникають під час розгляду судами України скарг на постанови органів дізнання, слідчого, прокурора про порушення кримінальної справи” // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: ”Одісей”, 2006.

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 11 від 27.12.1985 р. ”Про додержання судами України процесуального законодавства, яке регламентує судовий розгляд кримінальних справ” // Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах (1973-2004): Офіційне видання / За заг. ред. В.Т. Маляренка. – К., 2004.

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 12 від 23.12.2005 р. “Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності” // Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах / За заг. ред. В.Т. Маляренка. – К.: Юрінком Інтер, 2007.

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 13 від 02.07.2004 р. “Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: ”Одісей”, 2006.

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 2 від 11.02.2005 р. ”Про практику застосування судами України законодавства, що регулює повернення кримінальних справ на додаткове розслідування” // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: ”Одісей”, 2006.

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 3 від 01.04.1994 р. ”Про строки розгляду судами України кримінальних і цивільних справ” // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: ”Одісей”, 2006.

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 3 від 31.03.1989 р. “Про практику застосування судами України законодавства про відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної злочином, і стягнення безпідставно нажитого майна” // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: ”Одісей”, 2006.

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 5 від 29.06.1990 р. ”Про виконання судами України законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України з питань судового розгляду кримінальних справ і постановлення вироку” // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: ”Одісей”, 2006.

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 7 від 24.10.2003 р. ”Про практику призначення судами кримінального покарання” // Збірник постанов

Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: ”Одісей”, 2006.

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 7 від 30.05.1997 р. ”Про посилення судового захисту прав та свобод людини і громадянина” // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: ”Одісей”, 2006.

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 8 від 13.06.2007 р. “Про незалежність судової влади”.

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 8 від 30.05.1997 р. “Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах” // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: ”Одісей”, 2006.

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 9 від 01.11.1996 р. ”Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя” // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: ”Одісей”, 2006.

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України” № 11 від 07.07.1995 р. “Про відшкодування витрат на стаціонарне лікування особи, яка потерпіла від злочину, та судових витрат // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: ”Одісей”, 2006.

🕮 *Про* практику застосування судами законодавства, що регулює закриття кримінальних справ (узагальнення Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України) // Вісник Верховного Суду України. – 2004. - № 2.

🕮 *Уголовно*-процессуальный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / Под общ. ред. В.Т. Маляренко, Ю.П. Аленина. – 3-е изд., исправ. и доп. – Х.: ООО «Одиссей», 2007.

Рекомендована література:

🕮 *Алиев Т.Т., Громов Н.А., Зейналова Л.М., Лукичев Н.А.* Состязательность и равноправие сторон в уголовном судопроизводстве. – М., 2003.

🕮 *Ахундов Н.А.* Справедливость приговора. – М., 1990.

🕮 *Белоносов В.О., Громов Н.А.* Приговор в уголовном судопроизводстве // Право и политика. – 2001. - № 12.

🕮 *Бурдейний С.М., Хруслова Л.А.* Підготовка та участь прокурора у розгляді кримінальних справ в суді першої інстанції: Навчально-методичний посібник. – К., 2005.

🕮 *Бушуев Г.И.* Совещание судей при постановлении приговора. – М., 1988.

🕮 *Веретехин Е.Г.* Пробелы предварительного расследования и их восполнение в суде первой инстанции. – Казань, 1988.

🕮 *Выявление* и устранение следственных ошибок при судебном рассмотрении уголовных дел / Отв. ред. А.Д. Бойков. – М., 1990.

🕮 *Грошевий Ю.М.* Правові властивості вироку – акту правосуддя. – Х., 1994.

🕮 *Грошевий Ю.М.* Судове слідство за статутом кримінального судочинства 1864 року // Вісник Академії правових наук України. – 1995. - № 4.

🕮 *Грошевой Ю.М.* Правовые свойства приговора – акта социалистического правосудия. – Харьков, 1978.

🕮 *Грошевой Ю.М.* Профессиональное правосознание судьи и социалистическое правосудие. – Харьков, 1986.

🕮 *Грошевой Ю.М.* Сущность судебных решений в советском уголовном процессе. – Харьков, 1979.

🕮 *Грошевой Ю.М., Альперт С.А.* Обвинительный уклон судебной практики: причины, пути устранения // Актуальные проблемы формирования правового государства. – Харьков, 1990.

🕮 *Добровольская Т.Н.* Частные (особые) определения по уголовным делам. – М., 1975.

🕮 *Дорохов В.Я.* Законная сила приговора в советском уголовном процессе // Сов. государство и право. – 1954. - № 6.

🕮 *Закорский Г.И.* Судебное разбирательство по уголовному делу. – М., 1985.

🕮 *Зеленецкий В.С.* Отказ прокурора от государственного обвинения. – Харьков, 1979.

🕮 *Ивакина Н.Н.* Основы судебного красноречия (риторика для юристов). – М., 1999.

🕮 *Искандеров Р.Г.* Правовое и социальное значение правосудного приговора. – Харьков, 1990.

🕮 *Калашникова Н.Я.* Гарантия прав обвиняемого на защиту при изменении обвинения и наказания. – М., 1975.

🕮 *Каминская В.И.* Презумпция истинности судебного приговора в советском праве // Сов. государство и право. – 1946. - № 7.

🕮 *Кисленко С.Л., Комиссаров В.И.* Судебное следствие: состояние и перспективы развития. – М., 2003.

🕮 *Кобликов А.* Судебный приговор. – М., 1966.

🕮 *Кокорев Л.Д.* Участники правосудия по уголовным делам. – Воронеж, 1971.

🕮 *Колбая Г.Н.* Соотношение предварительного следствия и судебного разбирательства. – М., 1975.

🕮 *Кореневский Ю.В.* Криминалистика для судебного следствия. – М., 2001.

🕮 *Ликас А.П.* Культура правосудия. – М., 1990.

🕮 *Лобойко Л.М.* Допустимість спрощення порядку судового розгляду справи у кримінальному процесі змішаної форми // Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи. – К. – Харків, 2002.

🕮 *Маликов М.Ф.* Эффективность приговора в советском уголовном процессе (вопросы теории и практики). – Саратов, 1982.

🕮 *Маляренко В.Т.* Про закриття кримінальної справи (окремі аспекти) // Вісник Верховного Суду України. – 2003. - № 3.

🕮 *Маляренко В.Т., Вернидубов І.В.* Про відмову прокурора від підтримання державного обвинувачення в суді та її правові наслідки // Вісник Верховного Суду України. – 2002. - № 4 (32).

🕮 *Маляренко В.Т., Овчинніков Є.І.* Про заочне провадження у кримінальному судочинстві // Право України. – 2000. - № 9.

🕮 *Мартынчик Э.Г.* Гарантии прав обвиняемого в суде первой инстанции. – Кишинев, 1975.

🕮 *Мартынчик Э.Г.* Основы формирования приговора в советском уголовном процессе. – Кишинев, 1989.

🕮 *Мартынчик Э.Г.* Особое мнение судьи по уголовному делу. – Кишинев, 1981.

🕮 *Мирецкий С.Г.* Приговор суда. – М., 1989.

🕮 *Михайленко О.Р.* Провадження кримінальних справ у суді. – К., 1992.

🕮 *Морщакова Т.Г., Петрухин И.Л.* Оценка качества судебного разбирательства по уголовным делам. – М., 1987.

🕮 *Надь Л.* Приговор в уголовном процессе. – М., 1982.

🕮 *Нескороджена Л.Л.* Мирова угода та угода про визнання вини: можливість їх застосування в кримінальному процесі України // Вісник Верховного Суду України. – 2001. - № 1 (23).

🕮 *Нове* у кримінально-процесуальному законодавстві України: Навчальний посібник для студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти / За ред. Ю.М. Грошевого. – Харків, 2002.

🕮 *Палиашвили А.Я.* Экспертиза в суде по уголовным делам. – М., 1973.

🕮 *Пастухов М.И.* Оправдание подсудимого. – Минск, 1985.

🕮 *Пашковський М.І.* Дистанційне кримінальне правосуддя: міф чи реальність // Вісник Верховного Суду України. – 2001. - № 5 (27).

🕮 *Перлов И.Д.* Приговор в советском уголовном процессе. – М., 1960.

🕮 *Петрухин И.Л.* Внутреннее убеждение суда и правовые презумпции // Сов. государство и право. – 1964. - № 3.

🕮 *Побегайло Г.Д.* Судебные прения в советском уголовном процессе. – М., 1982.

🕮 *Попелюшко В.О.* Судовий розгляд кримінальної справи: Навчальний посібник. – К., 2006.

🕮 *Савицкий В.М.* Государственное обвинение в суде. – М., 1971.

🕮 *Сергеич П.* Искусство речи на суде. – М., 1998.

🕮 *Сергейко П.Н.* Законность, обоснованность и справедливость судебных актов. – Краснодар, 1974.

🕮 *Стецовский Ю.И.* Судебная власть. – М., 1999.

🕮 *Строгович М.С.* Проверка законности и обоснованности приговоров. – М., 1956.

🕮 *Толочко А.Н.* Судовий вирок та його мотивування. – К., 1991.

🕮 *Трофименко Н.С.* Правовые и психологические вопросы взаимодействия субъектов уголовно-процессуальной деятельности в суде первой инстанции. – Днепропетровск, 1995.

🕮 *Фаткуллин Ф.Н.* Обвинение и судебный приговор. – Казань, 1965.

🕮 *Филиппов П.М.* Судебная защита и правосудие в СССР. – Саратов, 1987.

🕮 *Халдеев Л.Д.* Судья в уголовном процессе. – М., 2000.

🕮 *Хоменко М.Г., Гаврилова Л.В., Солодкий С.А.* Практика призначення судами кримінального покарання // Вісник Верховного Суду України. – 2002. - № 5 (33).

🕮 *Циркаль В.* Проведення судом відтворення обстановки і обставин події // Право України. – 2004 - № 10.

🕮 *Чеджемов Т.Б.* Судебное следствие. – М., 1979.

🕮 *Черечукіна Л.* Протокол судового засідання: оптимізація кримінально-процесуальних аспектів // Право України. – 2000. - № 3.

🕮 *Шардыко С., Воложанин В., Мавиенко Е.* Преюдициальный характер решений и приговоров, вступивших в законную силу // Соц. законность. – 1956. - № 6.

Тема 18. Апеляційне провадження

❒ Поняття і значення стадії апеляційного провадження.

❒ Основні риси апеляційного провадження. Завдання стадії апеляційного провадження. Мета апеляції. Об'єкти апеляційного оскарження.

❒ Загальні положення стадії апеляційного провадження. Свобода оскарження судових рішень. Перевірка законності і обґрунтованості рішення суду першої інстанції. Перевірка законності та обґрунтованості судового рішення в межах поданої апеляції. Активна позиція апеляційного суду в доказуванні. Заборона погіршення становища засудженого. Короткостроковість термінів подання апеляції. Обов'язковість виконання вказівок суду апеляційної інстанції для судів нижчого рівня, прокурора та органів розслідування.

❒ Суб'єкти стадії апеляційного провадження.

❒ Процесуальний порядок і строки розгляду в суді кримінальних справ у апеляційному провадженні.

❒ Процесуальні засоби діяльності в стадії апеляційного провадження.

❒ Етапи стадії апеляційного провадження.

❒ Подання апеляції. Вимоги до апеляції. Основні та додаткові вимоги до апеляції. Процесуальний порядок подання апеляції на вирок, ухвалу чи постанову суду першої інстанції.

❒ Розгляд справи за апеляцією. Попередній розгляд справи апеляційним судом. Процесуальний порядок попереднього розгляду справи. Рішення, які може прийняти при попередньому розгляді справи апеляційний суд. Розгляд справи в суді апеляційної інстанції. Процесуальний порядок розгляду справи. Подання нових (додаткових) матеріалів.

❒ Перевірка вироків і постанов про застосування чи незастосування примусових заходів виховного і медичного характеру, ухвалених місцевими судами.

❒ Порядок перевірки ухвал і постанов місцевих судів, зазначених у ч. 2 ст. 347 КПК України.

❒ Підстави для скасування або зміни судових рішень при розгляді справи в апеляційному суді. Однобічність або неповнота дізнання, досудового чи судового слідства. Невідповідність висновків суду першої інстанції фактичним обставинам справи. Істотні порушення вимог кримінально-процесуального закону. Неправильне застосування кримінального закону. Невідповідність призначеного судом покарання ступені тяжкості злочину та особі засудженого.

❒ Кінцеві рішення стадії апеляційного провадження. Порядок постановленя вироку, постанови, ухвали апеляційного суду. Зміст і форма вироку, постанови, ухвали апеляційного суду.

❒ Звернення до виконання вироку, постанови, ухвали апеляційного суду.

Рекомендовані нормативно-правові акти та судова практика:

📖 *Конституція* України. Прийнята на п'ятий сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради. – 1996. - № 30. – Ст. 141.

📖 *Кримінально*-процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. В.Т. Маляренка, В.Г. Гончаренка. – 3-е вид., перероб. і доп. – К.: Юрисконсульт, КНТ, 2006.

📖 *Кримінально*-процесуальний кодекс України: Офіційне видання. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006.

📖 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 1 від 15.05.2006 р. "Про практику постановлення судами вироків (постанов) при розгляді кримінальних справ в апеляційному порядку" // Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах / За заг. ред. В.Т. Маляренка. – К.: Юрінком Інтер, 2007.

📖 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 2 від 11.02.2005 р. "Про практику застосування судами України законодавства, що регулює повернення кримінальних справ на додаткове розслідування" // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: "Одісей", 2006.

📖 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 5 від 29.06.1990 р. "Про виконання судами України законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України з питань судового розгляду кримінальних справ і постановлення вироку" // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: "Одісей", 2006.

📖 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 7 від 30.05.1997 р. "Про посилення судового захисту прав та свобод людини і громадянина" // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: "Одісей", 2006.

📖 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 9 від 01.11.1996 р. "Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя" // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: "Одісей", 2006.

📖 *Уголовно*-процессуальный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / Под общ. ред. В.Т. Маляренко, Ю.П. Аленина. – 3-е изд., исправ. и доп. – Х.: ООО «Одиссей», 2007.

Рекомендована література:

📖 *Бобечко Н.Р.* Апеляційне оскарження у кримінальному судочинстві України: Навчальний посібник. –Львів, 2007

📖 *Димитров Ю.* Навіщо нам потрібний апеляційний суд? // Право України. – 1994. - № 3-4.

📖 *Куйбіда Р.* Перегляд судових рішень в Україні: вдосконалення процедури (нотатки з науково-практичного семінару) // Право України. – 2003. - № 8.

📖 *Ледяцкий М., Хавронюк Н.* Апелляционное обжалование требует усовершенствования // Юридическая практика. – 2003. - № 6. – 11 февраля.

🕮 *Маляренко В.Т.* Про подання апеляцій на судові рішення у кримінальних справах // Вісник Верховного Суду України. – 2002. - № 1 (29).

🕮 *Маляренко В.Т.* Про розгляд кримінальної справи в апеляційному порядку // Вісник Верховного Суду України. – 2002. - № 2 (30).

🕮 *Михеєнко М., Шишкін В.* Апеляційне провадження як резерв змагальності в судах другої інстанції // Право України. – 1995. - № 1.

🕮 *Морщакова Т.Г., Петрухин И.Л.* Оценка качества судебного разбирательства по уголовным делам.– М., 1987.

🕮 *Мотовиловкер Я.О.* Проверка законности и обоснованности приговора. – Ярославль, 1975.

🕮 *Нове* у кримінально-процесуальному законодавстві України: Навчальний посібник для студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти / За ред. Ю.М. Грошевого. – Харків, 2002.

🕮 *Омельяненко Г.* Поняття, суть і форми перегляду вироків, постанов, ухвал суду в кримінальних справах // Право України. – 2003. - № 10.

🕮 *Петрухин И.Л.* Внутреннее убеждение суда и правовые презумпции // Сов. государство и право. – 1964. - № 3.

🕮 *Пилипчук П.П.* Апеляційне провадження у кримінальних справах // Вісник Верховного Суду України. – 1997. - № 2.

🕮 *Пилипчук П.П.* Перевірка рішень суду першої інстанції у проекті нового Кримінально-процесуального Кодексу України // Вісник Верховного Суду України. – 1999. - № 6.

🕮 *Свєтлов Н.Л.* Перевірка законності та обґрунтованості вироків. – К., 1991.

🕮 *Строгович М.С.* Проверка законности и обоснованности приговоров. – М., 1956.

🕮 *Темушкин О.П.* Организационно-правовые формы проверки законности и обоснованности приговоров. – М., 1978.

🕮 *Филин Д.В.* Диспозитивно-публичное начало апелляции в уголовном процессе Украины // Право і безпека. – 2002. - № 1.

🕮 *Шевченко Т.В.* Нагальні проблеми апеляційного розгляду кримінальних справ // Вісник Верховного Суду України. – 2003. - № 4 (38).

🕮 *Шевчук П.І.* До питання створення та дії апеляційних судів в судовій системі України // Вісник Верховного Суду України. – 1998. - № 2.

🕮 *Шевчук П.І.* Інститут апеляції: досвід урегулювання в процесуальному законодавстві окремих пострадянських країн // Вісник Верховного Суду України. – 2000. - № 4.

Тема 19. Касаційне провадження

- ❑ Поняття, значення та загальні положення стадії касаційного провадження.
- ❑ Характеристика стадії касаційного провадження.
- ❑ Завдання стадії касаційного провадження.
- ❑ Учасники стадії касаційного провадження.
- ❑ Процесуальні засоби діяльності в стадії касаційного провадження.

- ❑ Етапи стадії касаційного провадження.
- ❑ Кінцеві рішення стадії касаційного провадження.
- ❑ Судові рішення, які можуть бути перевірені в касаційному порядку, та особливості їх розгляду.
- ❑ Особливості розгляду касаційних скарг і подань на судові рішення, які набрали законної сили.
- ❑ Обов'язковість звернення до виконання рішень, які приймає суд касаційної інстанції.

Рекомендовані нормативно-правові акти та судова практика:

🕮 *Конституція* України. Прийнята на п'ятий сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради. – 1996. - № 30. – Ст. 141.

🕮 *Кримінально*-процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. В.Т. Маляренка, В.Г. Гончаренка. – 3-е вид., перероб. і доп. – К.: Юрисконсульт, КНТ, 2006.

🕮 *Кримінально*-процесуальний кодекс України: Офіційне видання. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006.

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 2 від 11.02.2005 р. "Про практику застосування судами України законодавства, що регулює повернення кримінальних справ на додаткове розслідування" // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: "Одісей", 2006.

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 5 від 29.06.1990 р. "Про виконання судами України законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України з питань судового розгляду кримінальних справ і постановлення вироку" // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: "Одісей", 2006.

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 7 від 30.05.1997 р. "Про посилення судового захисту прав та свобод людини і громадянина" // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: "Одісей", 2006.

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 9 від 01.11.1996 р. "Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя" // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: "Одісей", 2006.

🕮 *Рішення* Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Касьяненка Бориса Павловича щодо офіційного тлумачення положень пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України, частини другої статті 383 Кримінально-процесуального кодексу України від 11.12.2007 р.

🕮 *Уголовно*-процессуальный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / Под общ. ред. В.Т. Маляренко, Ю.П. Аленина. – 3-е изд., исправ. и доп. – Х.: ООО «Одиссей», 2007.

Рекомендована література:

🕮 *Богословская Л.А., Хотенец В.М.* Законность и обоснованность кассационного определения. – Харьков, 1977.

🕮 *Ворожцов С.* Форма и содержание кассационного определения // Российская юстиция. – 2003. - № 3.

🕮 *Куйбіда Р.* Перегляд судових рішень в Україні: вдосконалення процедури (нотатки з науково-практичного семінару) // Право України. – 2003. - № 8.

🕮 *Лобач В.* Межі касаційного реагування прокурорів на судові рішення у кримінальних справах // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. - № 6.

🕮 *Маляренко В.Т.* Про окремі питання касаційного перегляду кримінальних справ за новими правилами // Вісник Верховного Суду України. – 2001. - № 4 (26).

🕮 *Мотовиловкер Я.О.* Проверка законности и обоснованности приговора. – Ярославль, 1975.

🕮 *Нове* у кримінально-процесуальному законодавстві України: Навчальний посібник для студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти / За ред. Ю.М. Грошевого. – Харків, 2002.

🕮 *Омельяненко Г.* Концептуальні питання касаційного провадження в кримінальних справах // Вісник Верховного Суду України. – 1998. - № 2.

🕮 *Омельяненко Г.* Поняття, суть і форми перегляду вироків, постанов, ухвал суду в кримінальних справах // Право України. – 2003. - № 10.

🕮 *Петрухин И.Л.* Внутреннее убеждение суда и правовые презумпции // Сов. государство и право. – 1964. - № 3.

🕮 *Пилипчук П.П.* Перевірка рішень суду першої інстанції у проекті нового Кримінально-процесуального Кодексу України // Вісник Верховного Суду України. – 1999. - № 6.

🕮 *Рыжаков А.П., Сергеев А.И.* Кассационное производство. – М., 1997.

🕮 *Смирнов М.І.* Щодо використання відеоконференцзв'язку при перегляді судових рішень у касаційному порядку // Вісник Верховного Суду України. – 2004. - № 1 (41).

🕮 *Строгович М.С.* Проверка законности и обоснованности приговоров. – М., 1956.

Тема 20. Виконання вироку, постанови та ухвали суду

- Поняття, значення та загальні положення стадії виконання вироку.
- Характеристика стадії виконання вироку.
- Завдання стадії виконання вироку.
- Учасники стадії виконання вироку.
- Процесуальні засоби діяльності в стадії виконання вироку.
- Етапи стадії виконання вироку.
- Кінцеві рішення стадії виконання вироку.

Рекомендовані нормативно-правові акти та судова практика:

🕮 *Конституція* України. Прийнята на п'ятий сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради. – 1996. - № 30. – Ст. 141.

🕮 *Кримінальний* кодекс України від 05.04.2001 р. (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2001. - № 25-26. – Ст. 131.

🕮 *Кримінально*-процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. В.Т. Маляренка, В.Г. Гончаренка. – 3-е вид., перероб. і доп. – К.: Юрисконсульт, КНТ, 2006.

🕮 *Кримінально*-процесуальний кодекс України: Офіційне видання. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006.

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 11 від 21.12.1990 р. ”Про практику застосування судами України процесуального законодавства при вирішенні питань, пов’язаних з виконанням вироків” // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: ”Одісей”, 2006.

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 16 від 26.10.2003 р. ”Про практику застосування судами України законодавства про погашення і зняття судимості” // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: ”Одісей”, 2006.

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 2 від 26.04.2002 р. ”Про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання і заміну невідбутої частини покарання більш м’яким” // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: ”Одісей”, 2006.

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 5 від 29.06.1990 р. ”Про виконання судами України законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України з питань судового розгляду кримінальних справ і постановлення вироку” // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: ”Одісей”, 2006.

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 8 від 28.09.1973 р. ”Про практику застосування судами законодавства про звільнення від відбуття покарання засуджених, які захворіли на тяжку хворобу” // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: ”Одісей”, 2006.

🕮 *Уголовно*-процессуальный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / Под общ. ред. В.Т. Маляренко, Ю.П. Аленина. – 3-е изд., исправ. и доп. – Х.: ООО «Одиссей», 2007.

Рекомендована література:

🕮 *Белозеров Ю.Н., Николюк В.В.* Исполнение приговора в советском уголовном процессе. – М., 1984.

🕮 *Бибило В.Н.* Конституционные принципы правосудия и их реализация в стадии исполнения приговора. – Минск, 1986.

🕮 *Бринцев В., Пишньов Д.* Яким має бути розділ ”Виконання вироку, ухвали і постанови суду” в новому КПК України // Право України. – 1993. - № 4.

🕮 *Добровольская Т.Н.* Деятельность суда, связанная с исполнением приговоров. – М., 1979.

🕮 *Іскендеров Ф.Ш.* Зміст виконання покарання // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 1999. - № 3.

🕮 *Матвиенко Е.А., Бибило В.Н.* Уголовное судопроизводство по исполнению приговора. – Минск, 1982.
🕮 *Миненко А.И.* Стадия исполнения приговора (проблемы повышения эффективности): Учебное пособие. – Калининград, 1988.
🕮 *Николюк В.В.* Уголовно-исполнительное судопроизводство. – Иркутск, 1989.
🕮 *Нове* у кримінально-процесуальному законодавстві України: Навчальний посібник для студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти / За ред. Ю.М. Грошевого. – Харків, 2002.
🕮 *Свиридов М.К.* Сущность и предмет стадии исполнения приговора. – Томск, 1978.
🕮 *Солодкий В.* Проблеми повноважень прокурора у виконавчому провадженні // Вісник прокуратури. – 2003. - № 10.
🕮 *Спиридонов Б.М.* Прокурорский надзор в стадии исполнения приговора. – М., 1983.
🕮 *Ткачевский Ю.М.* Замена уголовного наказания в процессе исполнения. – М., 1982.
🕮 *Швецов В.И.* Исполнение приговора. – М., 1982.

Тема 21. Перегляд судових рішень у порядку виключного провадження

❒ Поняття, значення та загальні положення стадії перегляду судових рішень у порядку виключного провадження.
❒ Характеристика стадії перегляду судових рішень у порядку виключного провадження.
❒ Завдання стадії перегляду судових рішень у порядку виключного провадження.
❒ Учасники стадії перегляду судових рішень у порядку виключного провадження.
❒ Процесуальні засоби діяльності в стадії перегляду судових рішень у порядку виключного провадження.
❒ Етапи стадії перегляду судових рішень у порядку виключного провадження.
❒ Кінцеві рішення стадії перегляду судових рішень у порядку виключного провадження.

Рекомендовані нормативно-правові акти та судова практика:

🕮 *Конституція* України. Прийнята на п’ятий сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради. – 1996. - № 30. – Ст. 141.
🕮 *Кримінально*-процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. В.Т. Маляренка, В.Г. Гончаренка. – 3-е вид., перероб. і доп. – К.: Юрисконсульт, КНТ, 2006.
🕮 *Кримінально*-процесуальний кодекс України: Офіційне видання. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006.

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 2 від 11.02.2005 р. ”Про практику застосування судами України законодавства, що регулює повернення кримінальних справ на додаткове розслідування” // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: ”Одісей”, 2006.

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 7 від 30.05.1997 р. ”Про посилення судового захисту прав та свобод людини і громадянина” // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: ”Одісей”, 2006.

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 9 від 01.11.1996 р. ”Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя” // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: ”Одісей”, 2006.

🕮 *Уголовно*-процессуальный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / Под общ. ред. В.Т. Маляренко, Ю.П. Аленина. – 3-е изд., исправ. и доп. – Х.: ООО «Одиссей», 2007.

Рекомендована література:

🕮 *Алексеев В.Б.* Оценка доказательств в стадии надзорного производства. – М., 1971.

🕮 *Анашкин Г.З., Перлов И.Д.* Возобновление дел по вновь открывшимся обстоятельствам. – М., 1982.

🕮 *Блинов В.М.* Возобновление дел по вновь открывшимся обстоятельствам. – М., 1968.

🕮 *Бобечко Н.* Заборона ”повороту на гірше” при перегляді судових рішень у порядку виключного провадження // Право України. – 2003. - № 12.

🕮 *Громов Н.А.* Возбуждение производства по вновь открывшимся обстоятельствам. – Волгоград, 1984.

🕮 *Громов Н.А.* Система конституционных принципов при возобновлении дел по вновь открывшимся обстоятельствам. – Саратов, 1997.

🕮 *Громов Н.А., Николайченко В.В.* Пересмотр приговоров ввиду открытия новых обстоятельств. – Саратов, 1997.

🕮 *Куйбіда Р.* Перегляд судових рішень в Україні: вдосконалення процедури (нотатки з науково-практичного семінару) // Право України. – 2003. - № 8.

🕮 *Маляренко В.Т.* Про перегляд судових рішень у кримінальних справах у порядку виключного провадження // Вісник Верховного Суду України. – 2001. - № 5.

🕮 *Нове* у кримінально-процесуальному законодавстві України: Навчальний посібник для студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти / За ред. Ю.М. Грошевого. – Харків, 2002.

🕮 *Омельяненко Г.* Поняття, суть і форми перегляду вироків, постанов, ухвал суду в кримінальних справах // Право України. – 2003. - № 10.

🕮 *Перлов И.Д.* Надзорное производство в уголовном процессе. – М., 1974.

🕮 *Посник В.С.* Возобновление уголовных дел по вновь открывшимся обстоятельствам. – Волгоград, 1976.

🕮 *Рыжаков А.П.* Возобновление уголовных дел по вновь открывшимся обстоятельствам. – М., 1997.

🕮 *Темушкин О.П.* Организационно-правовые формы проверки законности и обоснованности приговоров. – М., 1978.

Тема 22. Провадження у справах про злочини неповнолітніх

❑ Загальні особливості провадження у кримінальних справах про злочини неповнолітніх. Особливості, що стосуються предмета доказування у справах про злочини неповнолітніх. Особливості провадження, пов'язані з участю захисника у кримінальній справі. Особливості провадження, пов'язані з участю у кримінальній справі осіб, які несуть відповідальність за виховання неповнолітнього або беруть участь у його вихованні. Особливості застосування щодо неповнолітніх запобіжних та інших заходів процесуального примусу. Особливі підстави припинення кримінально-процесуального провадження.

❑ Особливості досудового провадження у справах про злочини неповнолітніх.

❑ Особливості провадження в стадії порушення кримінальної справи.

❑ Особливості провадження в стадії досудового слідства. Виділення справи про злочин неповнолітнього в окреме провадження. Особливості, що стосуються проведення окремих процесуальних і слідчих дій за участю неповнолітніх. Порядок виклику, пред'явлення обвинувачення і допиту неповнолітнього. Забезпечення прав неповнолітнього обвинуваченого. Участь захисника та законного представника неповнолітнього на досудовому слідстві. Участь педагога, лікаря, батьків чи інших представників неповнолітнього на досудовому слідстві. Затримання та взяття під варту неповнолітнього обвинуваченого. Віддання його під нагляд батьків, опікунів, піклувальників або адміністрації дитячої установи. Пред'явлення матеріалів справи для ознайомлення неповнолітньому обвинуваченому. Порядок закриття кримінальних справ щодо неповнолітніх, які не досягли віку, з якого можлива кримінальна відповідальність.

❑ Особливості судового розгляду у справах про злочини неповнолітніх. Питання, що вирішуються судом при постановленні вироку неповнолітньому. Порядок застосування до неповнолітнього примусових заходів виховного характеру. Підстави, умови і порядок звільнення неповнолітнього підсудного від покарання.

Рекомендовані нормативно-правові акти та судова практика:

🕮 *Закон* України "Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх" від 21.04.1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. - № 6.

🕮 *Закон* України "Про охорону дитинства" від 26.04.2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. - № 30.

🕮 *Конвенція* про права дитини. Ухвалена 44-ю сесією Генеральної Асамблеї ООН у 1989 р. // Зібрання міжнародних договорів України. – 1990. - № 1.

🕮 *Конституція* України. Прийнята на п'ятий сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради. – 1996. - № 30. – Ст. 141.

🕮 *Кримінально*-процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. В.Т. Маляренка, В.Г. Гончаренка. – 3-е вид., перероб. і доп. – К.: Юрисконсульт, КНТ, 2006.

🕮 *Кримінально*-процесуальний кодекс України: Офіційне видання. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006.

🕮 *Мінімальні* стандартні правила ООН, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх (”Пекінські правила”). Прийняті на 96-му пленарному засіданні ООН у 1985 р. // Права людини і професійні стандарти для працівників міліції та пенітенціарних установ в документах міжнародних організацій. – Амстердам – Київ, 1996.

🕮 *Наказ* Генерального прокурора України № 3/1 від 28.10.2002 р. ”Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів про права неповнолітніх”.

🕮 *Положення* про приймальники-розподільники для неповнолітніх органів внутрішніх справ: Затверджено наказом Міністра внутрішніх справ України № 384 від 13.07.1996 р.

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 2 від 15.05.2006 р. “Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру” // Постанови Пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах / За заг. ред. В.Т. Маляренка. – К.: Юрінком Інтер, 2007.

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 5 від 16.04.2004 р. ”Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх” // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: ”Одісей”, 2006.

❑ *Руководящие* принципы ООН для предупреждения преступности среди несовершеннолетних (Эр-Риядские руководящие принципы). Приняты и провозглашена резолюцией 45/112 Генеральной Ассамблеи от 14.12.1990 г.

🕮 *Уголовно*-процессуальный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / Под общ. ред. В.Т. Маляренко, Ю.П. Аленина. – 3-е изд., исправ. и доп. – Х.: ООО «Одиссей», 2007.

Рекомендована література:

🕮 *Биленчук П.Д., Лукьянчиков Е.Н., Романько В.Н., Ягодинский В.Н.* Особенности организации расследования по делам о преступлениях несовершеннолетних. – Запорожье, 1992.

🕮 *Благодир С., Смітієнко З.* Закриття кримінальних справ щодо неповнолітніх: вирішення проблем // Право України. – 1998. - № 2.

🕮 *Бояров В.І.* Залучення спеціалістів-психологів до слідства у кримінальних справах // Вісник прокуратури. – 2002. - № 6.

🕮 *Боярська О.* Внесок у майбутнє України (судочинство у справах неповнолітніх) // Юридичний вісник України. – 2002. - № 30. – 27 липня-2 серпня.

🕮 *Гуковская Н.И., Долгова А.И., Миньковский Г.М.* Расследование и судебное разбирательство дел о преступлениях несовершеннолетних. – М., 1974.

🕮 *Дубинский А.Я.* Применение следователями органов внутренних дел мер пресечения к несовершеннолетним. – К., 1988.

🕮 *Дубинский А.Я.* Разрешение органами внутренних дел заявлений и сообщений о преступлениях несовершеннолетних. – К., 1988.

🕮 *Леоненко В.В.* Особенности расследования преступлений несовершеннолетних. – К., 1987.

🕮 *Леоненко В.В.* Розгляд справ про злочини неповнолітніх у стадії відання до суду. – К., 1972.

🕮 *Леоненко В.В.* Судебное производство по делам о преступлениях несовершеннолетних. – К., 1987.

🕮 *Лукьянчиков Е.Д.* Особенности расследования преступлений несовершеннолетних. – К., 1990.

🕮 *Лукьянчиков Е.Д., Письменный Д.П.* Разрешение органами внутренних дел заявлений и сообщений о преступлениях несовершеннолетних. – К., 1987.

🕮 *Лысенко В.В., Гаенко В.И.* Основные процессуальные и организационные документы по уголовным делам о преступлениях несовершеннолетних: Практическое пособие. – Харьков, 1995.

🕮 *Мельникова Э.Б.* Правосудие по делам несовершеннолетних: история и современность. – М., 1990.

🕮 *Мельникова Э.Б.* Ювенальная юстиция: Проблемы уголовного права, уголовного процесса и криминологии: Учебное пособие. – 2-е изд., испр., доп. – М., 2001.

🕮 *Нове* у кримінально-процесуальному законодавстві України: Навчальний посібник для студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти / За ред. Ю.М. Грошевого. – Харків, 2002.

🕮 *Омельченко Г.М.* Применение следователем органов внутренних дел мер пресечения к несовершеннолетним. – К., 1989.

🕮 *Омельяненко Г.М.* Провадження у справах про злочини неповнолітніх як диференціація кримінально-процесуальної форми: Навчальний посібник. – К., 2002.

🕮 *Репешко П.* Особливості допиту неповнолітніх у кримінальному судочинстві України // Право України. – 2000. - № 11.

🕮 *Саркисянц Г.П.* Законный представитель несовершеннолетнего обвиняемого в суде. – Ташкент, 1985.

🕮 *Сафин Н.Ш.* Допрос несовершеннолетнего в советском уголовном судопроизводстве. – Казань, 1990.

🕮 *Семьянова И.С.* Прекращение уголовного дела (уголовного преследования) в отношении лиц, не достигших возраста уголовной ответственности // Российский следователь. – 2003. - № 7.

🕮 *Шость Н.В.* Прокурорський нагляд за додержанням законів при застосуванні до неповнолітніх примусових заходів виховного характеру. – Харків, 1998.

🕮 *Ягодинський В.* Вирішення кримінальних справ про суспільно небезпечні діяння, вчинені особами, які не досягли віку кримінальної відповідальності // Право України. – 2001. - № 11.

Тема 23. Застосування примусових заходів медичного характеру

❒ Загальні особливості провадження у справах про застосування примусових заходів медичного характеру.

❒ Підстави та умови застосування примусових заходів медичного характеру. Осудність, неосудність, обмежена осудність.

❒ Особливості предмета доказування у справах про застосування примусових заходів медичного характеру.

❒ Особливості досудового провадження у справах про застосування примусових заходів медичного характеру. Особливості, що виявляються в стадії порушення кримінальної справи. Особливості, що виявляються в стадії досудового слідства. Участь захисника. Підготовка, призначення і провадження судово-психіатричної експертизи. Значення висновку судово-психіатричної експертизи для прийняття рішень у кримінальній справі. Закінчення досудового слідства і порядок направлення справи до суду для вирішення питання про застосування примусових заходів медичного характеру.

❒ Підготовчі дії до судового провадження.

❒ Особливості судового провадження у справах про застосування примусових заходів медичного характеру. Питання, які вирішуються судом.

❒ Рішення суду у справах про застосування примусових заходів медичного характеру. Застосування примусових заходів медичного характеру. Закриття кримінальної справи. Направлення справи для досудового слідства.

❒ Зміна і скасування примусових заходів медичного характеру.

❒ Відновлення кримінальної справи щодо особи, до якої були застосовані заходи медичного характеру.

Рекомендовані нормативно-правові акти та судова практика:

🕮 *Конституція* України. Прийнята на п’ятий сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради. – 1996. - № 30. – Ст. 141.

🕮 *Кримінально*-процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. В.Т. Маляренка, В.Г. Гончаренка. – 3-е вид., перероб. і доп. – К.: Юрисконсульт, КНТ, 2006.

🕮 *Кримінально*-процесуальний кодекс України: Офіційне видання. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006.

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 7 від 03.06.2005 р. ”Про практику застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування” // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: ”Одісей”, 2006.

🕮 *Уголовно*-процессуальный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / Под общ. ред. В.Т. Маляренко, Ю.П. Аленина. – 3-е изд., исправ. и доп. – Х.: ООО «Одиссей», 2007.

Рекомендована література:

🕮 *Галаган А.И.* Особенности расследования органами внутренних дел общественно опасных деяний лиц, признанных невменяемыми. – К., 1986.

🕮 *Дергай Б.И.* Особенности расследования по делам невменяемых. – Волгоград, 1976.

🕮 *Ковтун Н.Н.* Производство по применению принудительных мер медицинского характера. – Н. Новгород, 1998.

🕮 *Комарова Н.А., Сидорова Н.А.* Производство по применению принудительных мер медицинского характера. – СПб., 1996.

🕮 *Лень В.В.* До питання, пов'язаного з осудністю // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 1988. - № 2.

🕮 *Михайлова Т.А.* Производство по применению принудительных мер медицинского характера. – М., 1987.

🕮 *Мірошніченко Н., Орловська Н.* Обмежена осудність та її законодавче вирішення // Право України. – 1997. - № 7.

🕮 *Назаренко Г.В.* Принудительные меры медицинского характера: Учебное пособие. – М., 2003.

🕮 *Николюк В.В., Кальницкий В.В.* Уголовно-процессуальная деятельность по применению принудительных мер медицинского характера. – Омск, 1990.

🕮 *Нове* у кримінально-процесуальному законодавстві України: Навчальний посібник для студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти / За ред. Ю.М. Грошевого. – Харків, 2002.

🕮 *Радаев В.В.* Расследование преступлений, совершенных лицами с психическими недостатками. – Волгоград, 1987.

🕮 *Рыжаков А.П.* Производство по применению принудительных мер медицинского характера. – М., 1997.

🕮 *Щерба С.П.* Расследование и судебное разбирательство по делам лиц, страдающих физическими и психическими недостатками. – М., 1975.

🕮 *Яцкевич А.Г.* Процессуальное положение лиц, участвующих в производстве по применению принудительных мер медицинского характера. – М., 1992.

Тема 24. Провадження у кримінальних справах приватного обвинувачення

❒ Поняття і загальні особливості провадження у кримінальних справах приватного обвинувачення.

❒ Особливості порушення кримінальних справ приватного обвинувачення.

❒ Особливості судового розгляду кримінальних справ приватного обвинувачення.

Рекомендовані нормативно-правові акти та судова практика:

🕮 *Конституція* України. Прийнята на п'ятий сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради. – 1996. - № 30. – Ст. 141.

🕮 *Кримінально*-процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. В.Т. Маляренка, В.Г. Гончаренка. – 3-е вид., перероб. і доп. – К.: Юрисконсульт, КНТ, 2006.

🕮 *Кримінально*-процесуальний кодекс України: Офіційне видання. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006.

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 13 від 02.07.2004 р. "Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів" // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: "Одісей", 2006.

🕮 *Уголовно*-процессуальный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / Под общ. ред. В.Т. Маляренко, Ю.П. Аленина. – 3-е изд., исправ. и доп. – Х.: ООО «Одиссей», 2007.

Рекомендована література:

🕮 *Альперт С.А.* Производство по уголовным делам, возбуждаемым по жалобе потерпевшего.– Х., 1976.

🕮 *Багаутдинов Ф.* Расширение частных начал в уголовном процессе // Российская юстиция. – 2002. - № 2.

🕮 *Катькало С.И., Лукашевич В.З.* Судопроизводство по делам частного обвинения.– Л., 1972.

🕮 *Ленский А.В., Якимович Ю.К.* Производство по делам частного обвинения в уголовном процессе России. – М., 1998.

🕮 *Нове* у кримінально-процесуальному законодавстві України: Навчальний посібник для студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти / За ред. Ю.М. Грошевого. – Харків, 2002.

🕮 *Попелюшко В.* Справи приватного обвинувачення: актуальні проблеми, законодавчі парадокси // Право України. – 2003. - № 4.

🕮 *Седаш Е.А.* Частное начало в российском уголовном судопроизводстве. – Саратов, 2000.

🕮 *Шейфер С.А., Петрова Н.Е.* Проблемы реформирования производства по делам частного обвинения в духе расширения частных начал в уголовном процессе // Государство и право. – 1999. - № 6.

Тема 25. Протокольна форма досудової підготовки матеріалів

❒ Поняття, сутність і значення протокольної форми досудової підготовки матеріалів.

❒ Підстави та умови застосування протокольної форми досудової підготовки матеріалів.

❒ Злочини, стосовно яких застосовується протокольна форма досудової підготовки матеріалів.

❒ Особливості протокольної форми досудової підготовки матеріалів.

❒ Процесуальний порядок і строки досудової підготовки матеріалів у протокольній формі. Гарантії прав учасників протокольної форми досудової підготовки матеріалів. Порядок закінчення досудової підготовки матеріалів у протокольній формі і направлення їх прокурору. Структура і зміст протоколу. Ознайомлення правопорушника з матеріалами протокольного провадження.

Повноваження начальника органу дізнання. Порушення справи прокурором та його подальші дії. Складання прокурором обвинувального висновку. Направлення справи до суду. Підстави повернення судом матеріалів протокольної форми досудової підготовки органу дізнання.

❒ Особливості діяльності суду в стадії попереднього та судового розгляду матеріалів протокольної форми.

Рекомендовані нормативно-правові акти та судова практика:

🕮 *Конституція* України. Прийнята на п'ятий сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради. – 1996. - № 30. – Ст. 141.

🕮 *Кримінально*-процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. В.Т. Маляренка, В.Г. Гончаренка. – 3-е вид., перероб. і доп. – К.: Юрисконсульт, КНТ, 2006.

🕮 *Кримінально*-процесуальний кодекс України: Офіційне видання. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006.

🕮 *Постанова* Пленуму Верховного Суду України № 6 від 27.06.1986 р. "Про застосування судами України законодавства про протокольну форму досудової підготовки матеріалів" // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: 1973-2005 р. – Х.: "Одісей", 2006.

🕮 *Уголовно*-процессуальный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / Под общ. ред. В.Т. Маляренко, Ю.П. Аленина. – 3-е изд., исправ. и доп. – Х.: ООО «Одиссей», 2007.

Рекомендована література:

🕮 *Абдрахманов Р.С., Очередин В.Г.* Протокольная форма досудебной подготовки материалов. – Волгоград, 1986.

🕮 *Басков В.И.* Протокольная форма досудебной подготовки материалов: Практическое пособие. – М., 1989.

🕮 *Баулін О.В., Карпов Н.С., Поповченко О.І., Савицький Д.О.* Спрощене досудове провадження в Україні: історія, сучасність, перспективи: Навчальний посібник. – К., 2004.

🕮 *Баулін О.В., Поповченко О.І.* Процесуальний порядок оформлення протокольної форми досудової підготовки матеріалів міліцією. – К., 2002.

🕮 *Белозеров Ю.Н., Карнеева Л.М.* Протокольная форма досудебной подготовки материалов органами дознания в советском уголовном процессе.– М., 1987.

🕮 *Денісюк А.М.* Протокольна форма досудової підготовки матеріалів, здійснювана працівниками органів внутрішніх справ. – К., 1993.

🕮 *Нове* у кримінально-процесуальному законодавстві України: Навчальний посібник для студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти / За ред. Ю.М. Грошевого. – Харків, 2002.

🕮 *Рзаев А.А., Ташибаев К.У.* Протокольная форма досудебной подготовки материалов. – Караганда, 1989.

🕮 *Шиян А.Г., Черненко А.П.* Протокольна форма досудової підготовки матеріалів в кримінально-процесуальному судочинстві України. – Дніпропетровськ, 2002.

Тема 26. Міжнародне співробітництво у кримінальному судочинстві

- Поняття та зміст міжнародного співробітництва у кримінальному судочинстві. Проблема розмежування та співвідношення понять ”міжнародне співробітництво у кримінальному судочинстві”, ”міжнародний кримінальний процес”, ”міжнародне кримінальне право”.
- Правове регулювання міжнародного співробітництва у кримінальному судочинстві. Нові тенденції в праві та практиці міжнародного співробітництва у кримінальному судочинстві. Удосконалення національного законодавства з питань міжнародного співробітництва у кримінальному судочинстві.
- Загальні положення взаємодії з іноземними і міжнародними органами юстиції. Іноземний та міжнародний елемент у кримінальному судочинстві.
- Поняття, види (активна, пасивна) та зміст взаємної правової допомоги у кримінальних справах. Суб’єкти правової допомоги. Предмет правової допомоги. Приводи та підстави надання правової допомоги. Підстави (імперативні, дискреційні) для відмови в наданні правової допомоги. Процесуальна форма міжнародного слідчого (судового) доручення та додатки до нього. Предмет судового доручення. Проблемні питання про коло слідчих дій, що можуть виконуватися за міжнародним слідчим (судовим) дорученням та шляхи їх вирішення. Використання доказів, отриманих із джерел в іноземній державі в порядку надання правової допомоги. Особливості застосування норм іноземного права при наданні взаємної правової допомоги.
- Поняття та зміст видачі. Видача і передача осіб: проблеми розмежування. Види видачі, підстави до класифікації. Підстави і умови видачі. Дотримання правила “подвійної кримінальності”, “подвійної осудності”. Дотримання строків давності притягнення до кримінальної відповідальності. Межі кримінального переслідування виданої особи: правило ”спеціалізації”. Обставини, що перешкоджають видачі особи. Зв’язок видачі з особливостями правового статусу індивіда та обставинами скоєного злочину. Відмова від видачі власних громадян. Видача та юрисдикція: проблема взаємозв’язку. Екстрадиційний процес. Питання дотримання прав людини під час видачі. Трансформація процедур видачі: європейський ордер на арешт.
- Поняття, підстави, умови та суб’єкти передачі засуджених осіб. Форма, зміст запитів і відповідей щодо передачі засуджених осіб. Наслідки передачі засудженої особи для держави винесення вироку і держави виконання вироку. Визнання вироку в Україні з застосуванням судової процедури і заміна міри покарання.
- Поняття, підстави, умови та суб’єкти передачі провадження у кримінальних справах. Обставини, що виключають прийняття кримінального переслідування. Процедура передачі провадження у кримінальних справах. Міжнародне слідче (судове) доручення про здійснення кримінального переслідування (передачу кримінальних справ). Тимчасові заходи в запитуваній державі (взяття під варту осіб до отримання доручення про їх кримінальне переслідування). Перехід юрисдикції. Наслідки доручення про здійснення кримінального переслідування в запитуючій державі. Наслідки доручення про здійснення кримінального переслідування в

запитуваній державі. Множинність кримінального провадження. Повідомлення про результати кримінального переслідування.

❑ Підстави, умови та порядок визнання іноземних судових рішень у кримінальних справах. Міжнародне доручення про визнання і виконання судових рішень у кримінальних справах. Відмова у визнанні та виконанні іноземних судових рішень. Порядок виконання іноземних судових рішень у кримінальних справах. Тимчасові заходи. Наслідки передачі виконання судових рішень. Рішення про помилування, амністію і пом'якшення вироку. Перегляд і припинення виконання вироку. Інформація про виконання вироку.

❑ Співробітництво між державами і міжнародними судовими органами.

❑ Створення та діяльність міжнародних слідчих та слідчо-оперативних груп. Правове регулювання процесуальних форм спільного судочинства у кримінальних справах. Підстави і порядок створення спільних слідчих груп. Склад спільних слідчих груп, керівник групи, члени та відряджені члени групи. Проведення членами спільних слідчих груп процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень. Доручення спільних слідчих груп. Прокурорський нагляд та судовий контроль за діями та рішеннями спільних слідчих груп. Закінчення розслідування спільними слідчими групами.

❑ Співробітництво в рамках міжнародної організації кримінальної поліції (Інтерполу). Цілі, принципи діяльності Інтерполу. Структура, органи Інтерполу. Укрбюро Інтерполу в Україні, правова база та основні напрямки його діяльності. Система повідомлень по лінії Інтерполу (червоні, зелені, сині, жовті та чорні повідомлення). Запити НЦБ Інтерполу: реквізити, терміни їх виконання. Підстави для відмови у виконанні запитів. Використання у кримінальному процесі можливостей Інтерполу. Порядок та особливості взаємодії з правоохоронними органами зарубіжних держав під час проведення оперативно-розшукових заходів та слідчих дій з окремих категорій злочинів. Ідентифікація та перевірка осіб за обліками поліцій зарубіжних країн. Міжнародний розшук каналами Інтерполу. Формування баз даних Інтерполу. Особливості взаємодії правоохоронних органів України з правоохоронними органами зарубіжних країн каналами Інтерполу при виконанні кримінально-процесуальних дій по розкриттю та розслідуванню злочинів.

❑ Співробітництво у сфері оперативно-розшукової діяльності та його основні форми.

Рекомендовані нормативно-правові акти та судова практика:

🕮 *Другий* додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах від 08.11.2001 р.

🕮 *Європейська* конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах від 1959 р. (ратифікована разом з протоколом Законом України № 44/98 від 16.01.1998 р. зі змінами і доповненнями, внесеними Законом від 15.12.1999 р. № 1298-XIV).

🕮 *Європейська* конвенція про видачу правопорушників від 1957 р. (ратифікована разом з обома протоколами Законом України № 43/98 від 16.01.1998 р. зі змінами і доповненнями, внесеними Законом від 15.12.1999 р. № 1299-XIV).

🕮 *Європейська* конвенція про передачу провадження у кримінальних справах від 1972 р. (приєднання України 22.09.1995 р. Законом України № 339/95 зі змінами і доповненнями, внесеними Законом від 15.12.1999 р. № 1300-XIV).

🕮 *Закон* України "Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу" // Відомості Верховної Ради. – 2004. - № 29. – Ст. 367.

🕮 *Закон* України "Про міжнародні договори України": Закон України від 22.12.1993 р. № 3767-XII // Відомості Верховної Ради. – 1994. - № 10. – Ст. 45.

🕮 *Конвенция* стран Содружества Независимых Государств о правовой помощи и правовых отношениях по гражданским, семейным и уголовным делам от 07.10.2002 р. // Прокурорская и следственная практика. – 2002. - № 3-4. – С. 9-61.

🕮 *Конвенція* Європейського Союзу про взаємну допомогу у кримінальних справах від 29.05.2000 р.

🕮 *Конвенція* країн Співдружності Незалежних Держав про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 22.01.1993 р. (ратифікована 10.11.1994 р. Законом України № 240/94).

🕮 *Конвенція* Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 2000 р.

🕮 *Конституція* України. Прийнята на п'ятий сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради. – 1996. - № 30. – Ст. 141.

🕮 *Конституція* України. Прийнята на п'ятий сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради. – 1996. - № 30. – Ст. 141.

🕮 *Кримінально*-процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. В.Т. Маляренка, В.Г. Гончаренка. – 3-е вид., перероб. і доп. – К.: Юрисконсульт, КНТ, 2006.

🕮 *Кримінально*-процесуальний кодекс України: Офіційне видання. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006.

🕮 *Наказ* Генерального прокурора України № 9гн від 07.05.2004 р. "Про введення в дію Інструкції про порядок підготовки, передачі та виконання органами прокуратури України звернень про правову допомогу у кримінальних справах".

🕮 *Наказ* Генерального прокурора України № 9гн від 07.05.2004 р. "Про введення в дію Інструкції про організаційно-протокольне забезпечення заходів міжнародного співробітництва, які здійснюються органами прокуратури України".

🕮 *Наказ* Генерального прокурора України № 9гн від 07.05.2004 р. "Про організацію роботи органів прокуратури України у галузі міжнародного співробітництва і правової допомоги".

🕮 *Наказ* Міністра внутрішніх справ України № 600 від 30.09.1999 р. "Про введення в дію Інструкції про порядок зносин органів внутрішніх справ України з компетентними правоохоронними органами іноземних держав з питань запобігання, розкриття та розслідування злочинів".

🕮 *Уголовно*-процессуальный кодекс Украины: Научно-практический комментарий / Под общ. ред. В.Т. Маляренко, Ю.П. Аленина. – 3-е изд., исправ. и доп. – Х.: ООО «Одиссей», 2007.

Рекомендована література:

📖 *Аленін Ю.П., Затилкіна Т.В., Пашковський М.І.* Деякі питання захисту прав людини при застосуванні конвенцій про правову допомогу у кримінальних справах // Суд в Україні: боротьба з корупцією, організованою злочинністю і захист прав людини. - Т. 12. – К.: Науково-дослідний інститут “Проблеми людини”, 1999. – С. 558-565.

📖 *Аленін Ю.П., Пашковський М.І.* Кримінально-процесуальні інститути у боротьбі з тероризмом: міжнародне співробітництво // Тероризм і боротьба з ним. – Том 19. – К.: Науково-дослідний інститут “Проблеми людини”, 2000. – С. 350-354.

📖 *Аленін Ю.П., Пашковський М.І.* Міжнародне співробітництво у боротьбі з тероризмом: тенденції розвитку кримінально-процесуальних інститутів // Актуальні проблеми держави та права: Зб. наук. пр. – Одеса: Юридична література, 2000. – Вип. 8. – С. 63-70.

📖 *Анопко В.* Институт передачи осужденных в международной правовой практике // Ведомости уголовно-исполнительной системы. – 2002. - № 1. – С. 33-36.

📖 *Бастрыкин А.И.* Взаимодействие советского уголовно-процессуального и международного права. – Л.: Издательство ЛГУ, 1986.

📖 *Бастрыкин А.И.* Процессуальные проблемы участия СССР в международной борьбе с преступностью: Учебное пособие. – Л.: Издательство ЛГУ, 1985.

📖 *Бойцов А.И.* Выдача преступников. – СПб.: Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004.

📖 *Валеев Р.М.* Выдача преступников в современном международном праве (Некоторые вопросы теории и практики). – Казань, 1976.

📖 *Васильев Ю.Г.* Институт выдачи преступников (экстрадиции) в современном международном праве. – М.: Современная экономика и право, 2003.

📖 *Виноградова О.* Принципи міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинністю // Право України. – 1999. - № 4. – С. 90-93.

📖 *Виноградова О.І.* Міжнародне співробітництво України у галузі боротьби зі злочинністю (кримінально-процесуальний аспект): Автореф. дис... к.ю.н.: 12.00.09 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2000. – 22 с.

📖 *Вихрист С.* До визначення екстрадиції // Український часопис міжнародного права. – 2001. - № 1. – С. 57-60.

📖 *Волеводз А.Г.* Правовое регулирование новых направлений международного сотрудничества в сфере уголовного процесса. – М.: ООО Издательство «Юрлитинформ», 2002.

📖 *Волженкина В.М.* Выдача в российском уголовном процессе. – М.: ООО Издательство «Юрлитинформ», 2002.

📖 *Волженкина В.М.* Оказание правовой помощи по уголовным делам в сфере международного сотрудничества: Учебное пособие. – СПб., 1999.

📖 *Гавриш Т.С.* Проблеми допустимості доказів, отриманих в ході міжнародної правової допомоги в кримінальних справах: Автореф. дис... к.ю.н.: 12.00.09 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2004.

📖 *Гавриш Т.С.* Проблеми правової регламентації міжнародного співробітництва у галузі надання Україною правової допомоги в кримінальних справах // Держава і право: Зб. наук. пр. Юридичні і політичні науки. – 2001. – Вип. 13. – С. 381-388.

🕮 *Гасымов Н.Г.* Международные принципы сотрудничества государств в борьбе с преступностью // Российский следователь. – 2002. - № 6. – С. 38-47.

🕮 *Грохольський В.Л.* До питання про міжнародне співробітництво в боротьбі з організованою злочинністю // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2002. - № 3. – С. 17-24.

🕮 *Давыдов Ф., Зимина И.* Передача иностранцев для отбывания наказания в страну их гражданства // Преступление и наказание. – 2002. - № 11. – С. 26-28.

🕮 *Дистефано Карл Л.* Способы получения доказательств из США для судопроизводства за границей // Государство и право. – 1996. - № 10. – С. 30.

🕮 *Дробязкина И.В.* Международный гражданский процесс: проблемы и перспективы. – СПб.: Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2005.

🕮 *Ивановский И.* Взаимное содействие государств в производстве следствий по делам уголовным. – Одесса: Типография «Одесского вестника», 1989.

🕮 *Иногамова-Хегай Л.В.* Международное уголовное право. – СПб., 2003.

🕮 *Исабеков Б.* Формирование правовой основы международной правовой помощи по уголовным делам, связанным с организованной преступностью в Российской Федерации и Кыргызской Республике // Следователь. – 2004. - № 5. – С. 57-59.

🕮 *Карасева Е.В.* Расследование отдельных видов преступлений в сфере экономики и международное сотрудничество по уголовным делам. – М.: Московский психолого-социальный институт, 2005. – с. 83.

🕮 *Кареклас С., Пашковський М.І.* Кримінальне право ЄС: Навчальний посібник. – Одеса: Одеська національна юридична академія, 2004.

🕮 *Кибальник А.Г.* Современное международное уголовное право: понятие, задачи и принципы / Под науч. ред. докт. юрид. наук А.В. Наумова. – СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2003.

🕮 *Киселев В.Г.* Правовая помощь по уголовным делам в договорах СССР с другими социалистическими странами: Автореф. дис... к.ю.н.. – Л., 1978.

🕮 *Колибаб К.Е.* Выдача обвиняемых и осужденных по международным договорам России // Правоведение. – 1996. - № 2. – С. 83-88.

🕮 *Колибаб К.Е.* Институт передачи осужденных для отбывания наказания в другие государства // Журнал российского права. – 1999. - № 5/6. – С. 89-99.

🕮 *Кравчук С.* Застосування законодавства, що регулює питання екстрадиції // Право України. – 1998. - № 8. – С. 64-66.

🕮 *Кравчук С.* Міжнародна правова допомога у кримінальних справах // Право України. – 1999. - № 12. – С. 59-61.

🕮 *Кравчук С.* Процесуальні особливості виконання міжнародного доручення про надання правової допомоги у кримінальних справах // Право України. – 1998. - № 11. – С. 61-64.

🕮 *Леманн К.* Россия – США: правовое взаимодействие // Интерпол в России. – 2001. - № 1. – С. 45-48.

🕮 *Лихова С., Свистуленко М.* Актуальні питання вдосконалення інституту екстрадиції // Право України. – 2001. - № 1. – С. 120-124.

🕮 *Лукашук И.И.* Выдача обвиняемых и осужденных // Журнал российского права. – 1999. - № 2. – С. 58-68.

🕮 *Лукашук И.И., Наумов А.В.* Выдача обвиняемых и осужденных в международном уголовном праве: Учебно-практическое пособие. – М.: Российский Юридический Издательский Дом, 1998.

🕮 *Лукашук И.И., Наумов А.В.* Международное уголовное право: Учебник. – М.: Спарк, 1999.

🕮 *Маланюк А.* Перейняття кримінального переслідування як інститут правової допомоги у кримінальних справах // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали VIII регіональної науково-практичної конференції. 13-14 лютого 2002 р. – Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2002. – С. 281-283.

🕮 *Маланюк А.* Проблеми правового регулювання перейняття кримінального переслідування за клопотанням іноземної держави (кримінально-процесуальний аспект) // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – Львів, 2002. – Вип. 37. – С. 522-527.

🕮 *Маланюк А.Г.* Провадження у кримінальних справах, пов'язане з міжнародними відносинами, за законодавством України: Автореф. дис... к.ю.н.: 12.00.09 / Академія адвокатури України. – Київ, 2004.

🕮 *Маляренко В.Т.* Щодо міжнародного співробітництва у виконанні окремих процесуальних дій в кримінальних справах // Вісник Верховного Суду України. – 2001. - № 1. – С. 41-44.

🕮 *Марышева Н.И.* Международная правовая помощь по гражданским и уголовным делам: Дис. в форме научного доклада… д.ю.н.. – М., 1996.

🕮 *Милинчук В.В.* Институт взаимной правовой помощи по уголовным делам. Действующая практика и перспективы развития. – М.: ООО Издательство «Юрлитинформ», 2001.

🕮 *Милинчук В.В.* Новые тенденции международного сотрудничества в сфере уголовного процесса: концепция транснационального правосудия // Государство и право. – 2004. - № 1. – С. 87-97.

🕮 *Милинчук В.В.* Проблемы и перспективы совершенствования механизмов имплементации международных инструментов в области предупреждения преступности и борьбы с ней // Государство и право. – 2005. - № 1. – С. 40-52.

🕮 *Минкова Ю.В.* Институт выдачи преступников в современном международном праве: Автореф. дис…. канд. юрид. наук: 12.00.10. – М.: МГИМО МИД РФ, 2002.

🕮 *Михайленко К.* Вопросы сотрудничества государств в области оказания международной правовой помощи // Право и политика. – 2002. - № 6. – С. 94-99.

🕮 *Михайленко К.* Минская конвенция о правовой помощи и правовых отношениях по гражданским, семейным и уголовным делам // Российская юстиция. – 2003. - № 10. – С. 53-55.

🕮 *Моисеев Е.Г.* Международно-правовые основы сотрудничества стран СНГ: Ученое пособие. – М.: Юристъ, 1997.

🕮 *Моліцький С.* Правове регулювання міжнародного співробітництва органів прокуратури України // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. - № 1 (31). – С. 5-9.

🕮 *Негодченко О.В., Тертишник В.М.* Міжнародне співробітництво у сфері правосуддя. – Дніпропетровськ, 2002.

🕮 *Нигматуллин Р.В.* Международное сотрудничество государств в борьбе с организованной транснациональной преступностью // Международное право. – 1999. - № 2. – С. 169-180.

🕮 *Панов В.П.* Сотрудничество государств в борьбе с международными уголовными преступлениями: Учебное пособие. – М.: Юрист, 1993.

🕮 *Пашковский Н.И.* Субъекты международной правовой помощи по уголовным делам // Актуальні проблеми держави та права: Зб. наук. пр. – Одеса: Астропринт, 1999. – Вип. 6. – Ч. ІІ. – С. 261-267.

🕮 *Пашковський М.І.* Міжнародне співробітництво у кримінальному судочинстві: Навчально-методичний посібник. – Одеса: Фенікс, 2007.

🕮 *Пашковський М.І.* Особливості доказування у кримінальних справах, пов'язаних з наданням міжнародної правової допомоги: Автореф. дис... к.ю.н.: 12.00.09 / Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. – К., 2003.

🕮 *Пашковський М.І.* Концепція міжнародного співробітництва з кримінально-процесуальних питань // Актуальні проблеми держави і права. - Вип. 27

🕮 *Пятчаніна О.С.* Загальні чинники міжнародно-правового співробітництва держав у протидії організованій транснаціональній злочинності // Часопис Київського університету права. – 2004. - № 4. – С. 99-106.

🕮 *Родионов К.С.* Интерпол: вчера, сегодня, завтра. – М., 1990.

🕮 *Самарин В.И.* Интерпол. Международная организация уголовной полиции. – СПб.: Питер, 2004.

🕮 *Сафаров Н.А.* Передача лиц Международному уголовному суду и институт экстрадиции: трудный компромисс // Московский журнал международного права. – 2003. - № 2. – С. 150-167.

🕮 *Сафаров Н.А.* Экстрадиция в международном уголовном праве: проблемы теории и практики. – М.: Волтерс Клувер, 2005.

🕮 *Сизоненко А.С.* Використання доказів, отриманих на території інших країн, в кримінальному процесі України: Автореф. дис... к.ю.н.: 12.00.09 / Національна академія внутрішніх справ України. – Київ, 2004.

🕮 *Смирнов М.* Міжнародне співробітництво держав у сфері кримінального процесу // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. - № 1 (31). – С. 10-14.

🕮 *Смирнов М.* Перспективи розвитку інституту взаємної правової допомоги в кримінальних справах // Право України. – 2004. - № 5. – С. 99-102.

🕮 *Смирнов М.* Поняття і сучасний стан інституту взаємної правової допомоги в кримінальних справах // Право України. – 2003. - № 10. – С. 40-43.

🕮 *Смирнов М.І.* Інститут взаємної правової допомоги у кримінальних справах: сучасний стан та перспективи розвитку: Монографія. – Одеса: Фенікс, 2006.

🕮 *Смирнов М.І.* Особливості надання взаємної правової допомоги у кримінальних справах з використанням методу відеоконференцзв'язку: Автореф. дис... к.ю.н.: 12.00.09 / Національна академія внутрішніх справ України. – К., 2005.

🕮 *Смирнов М.І.* Сутність і правова природа міжнародного співробітництва держав у сфері кримінального процесу // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності: Зб. наук. пр. – Донецьк, 2004. - № 1. – С. 187-196.

🕮 *Табалдиева В.Ш.* Международное сотрудничество в сфере уголовного судопроизводства: Учебное пособие. – М.: Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2004.

🕮 *Табалдиева В.Ш.* Основы правовой регламентации уголовно-процессуального статуса субъектов международной правовой помощи по уголовным делам // Уголовное право. – 2004. - № 1. – С. 90-91.

🕮 *Табалдиева В.Ш.* Понятие уголовно-процессуального статуса субъектов международной правовой помощи по уголовным делам // Российский следователь. – 2004. - № 9. – С. 9-12.

🕮 *Табалдиева В.Ш.* Уголовно-процессуальный статус следователя как субъекта применения норм права в процессе оказания международной правовой помощи по уголовным делам // Российский следователь. – 2004. - № 2. – С. 5-8.

🕮 *Табалдиева В.Ш.* Уголовно-процессуальный статус следственного аппарата – субъекта применения правовых норм о международной правовой помощи по уголовным делам // Российский следователь. – 2003. - № 12. – С. 9-12.

🕮 *Ходырев А.* Международное сотрудничество в области борьбы с преступностью // Международное публичное и частное право. – 2003. - № 3. – С. 62-68.

Тема 27. Кримінальний процес іноземних держав

- ❒ Загальна характеристика кримінального процесу іноземних держав.
- ❒ Особливості кримінального процесу Російської Федерації.
- ❒ Особливості кримінального процесу Франції.
- ❒ Особливості кримінального процесу Німеччини.
- ❒ Особливості кримінального процесу Англії.
- ❒ Особливості кримінального процесу Сполучених Штатів Америки.

Рекомендовані нормативно-правові акти та судова практика:

🕮 *Кримінально*-процесуальний кодекс України: Офіційне видання. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006.

Рекомендована література:

🕮 *Бернэм У.* Суд присяжных заседателей. – М., 1995.

🕮 *Боботов С.В.* Правосудие во Франции. – М., 1994.

🕮 *Быкова Е.* Обвинительная камера – хранительница законности во Франции // Российская юстиция. – 1994. - № 11.

🕮 *Головко А.В.* Альтернативы уголовному преследованию в современном английском праве // Правоведение. – 1998. - № 3.

🕮 *Головко А.В.* Реформа уголовного судопроизводства в Англии // Государство и право. – 1996. - № 8.

🕮 *Головко Л.В.* Дознание и предварительное следствие в уголовном процессе Франции. – М., 1995.

🕮 *Гуценко К.Ф.* Основы уголовного процесса США. – М., 1993.

🕮 *Гуценко К.Ф., Головко Л.В., Филимонов Б.А.* Уголовный процесс западных государств. – М., 2002.

🕮 *Жилинский А., Рерихт А.* Введение в немецкое право. – М., 2001.

🕮 *Зельдес И., Леви А.* Эксперт в суде присяжных США // Российская юстиция. – 1999. - № 7.

🕮 *Калиновский К.Б.* Уголовный процесс современных зарубежных государств. – М., 2000.

🕮 *Махов В., Пешков М.* Правила Миранды подвергаются критике // Российская юстиция. – 2000. - № 1.

🕮 *Махов В.Н., Пешков М.А.* Уголовный процесс США (досудебные стадии). – М., 1998.

🕮 *Михеенко М.М., Шибико В.П.* Уголовно-процессуальное право Великобритании, США и Франции. – К., 1988.

🕮 *Михеєнко М.М., Молдован В.В., Радзієвська Л.К.* Порівняльне судове право. – К., 1993.

🕮 *Мишина Е.А.* Миранда против штата Аризона (революция суда Уоррена) // Российская юстиция. – 1997. - № 2.

🕮 *Молдован В.В., Молдован А.В.* Порівняльне кримінально-процесуальне право: Україна, ФРН, Франція, Англія, США. – К., 1999.

🕮 *Николайчик В.М.* Уголовное правосудие в США. – М., 1995.

🕮 *Николайчик В.М.* Уголовный процесс США. – М., 1981.

🕮 *Петрухин И.Л.* Уголовный процесс зарубежных государств. – М., 1996.

🕮 *Стойко Н.Г., Семухина О.Б.* Уголовный процесс в США. – Красноярск, 2000.

🕮 *Уайнреб Ллойд Л.* Отказ в правосудии. Уголовный процесс в США. – М., 1985.

🕮 *Уолкер Р.* Английская судебная система. – М., 1980.

🕮 *Филимонов Б.А.* Основы теории доказательств в германском уголовном процессе. – М., 1994.

🕮 *Филимонов Б.А.* Уголовный процесс ФРГ. – М., 1974.

🕮 *Фоков А.* Франция: судебный контроль за следствием // Законность. – 2000. - № 2.

ТЕМАТИКА КУРСОВИХ РОБІТ

Загальна частина

1. Кримінальний процес: поняття та сутність.
2. Кримінальний процес та оперативно-розшукова діяльність.
3. Кримінальний процес та правосуддя.
4. Завдання кримінального судочинства.
5. Типологія кримінального процесу.
6. Кримінально-процесуальна форма: поняття та напрями диференціації.
7. Види проваджень у кримінальному судочинстві України.
8. Кримінально-процесуальні акти: поняття, види.
9. Процесуальні дії як процесуальні акти.
10. Процесуальні рішення: поняття, види.
11. Механізм прийняття кримінально-процесуальних рішень.
12. Етапи прийняття кримінально-процесуальних рішень.
13. Протоколи у кримінальному судочинстві.
14. Кримінально-процесуальні функції: поняття, види.
15. Обвинувачення як кримінально-процесуальна функція.
16. Захист як кримінально-процесуальна функція.
17. Вирішення кримінальної справи як кримінально-процесуальна функція.
18. Додаткові функції кримінального процесу.
19. Допоміжні функції кримінального процесу.
20. Система кримінального процесу України.
21. Стадія як елемент системи кримінального процесу.
22. Порушення кримінальної справи як стадія кримінального процесу.
23. Досудове розслідування як стадія кримінального процесу.
24. Попередній розгляд справи суддею як стадія кримінального процесу.
25. Судовий розгляд як стадія кримінального процесу.
26. Виконання вироку, ухвали, постанови суду як стадія кримінального процесу.
27. Апеляційне провадження як стадія кримінального процесу.
28. Касаційне провадження як стадія кримінального процесу.
29. Виключне провадження як стадія кримінального процесу.
30. Кримінально-процесуальне право як галузь права України.
31. Предмет правового регулювання кримінально-процесуального права.
32. Методи правового регулювання кримінально-процесуального права.
33. Кримінально-процесуальні норми: поняття, види, структура.
34. Кримінально-процесуальні відносини: поняття, особливості, види.
35. Структура кримінально-процесуальних відносин.
36. Юридичні факти у кримінальному процесі.
37. Аналогія у кримінально-процесуальному праві.
38. Кримінально-процесуальні гарантії.
39. Співвідношення кримінально-процесуального права з іншими галузями права України.
40. Кримінальний процес та криміналістика.
41. Наука кримінального процесу, її предмет та завдання.

42. Джерела кримінально-процесуального права: поняття, система.
43. Конституція України як джерело кримінально-процесуального права.
44. Закон як джерело кримінально-процесуального права.
45. Міжнародні договори як джерело кримінально-процесуального права.
46. Підзаконні нормативно-правові акти як джерело кримінально-процесуального права.
47. Рішення та висновки Конституційного Суду України з питань кримінального процесу.
48. Постанови Пленуму Верховного Суду України з питань кримінального процесу.
49. Рішення Європейського Суду з прав людини, які стосуються питань кримінального процесу.
50. Дія кримінально-процесуального закону в просторі.
51. Дія кримінально-процесуального закону в часі.
52. Дія кримінально-процесуального закону щодо осіб.
53. Основні етапи розвитку кримінально-процесуального законодавства України.
54. “Мала” судова реформа в Україні в аспекті удосконалення кримінально-процесуального законодавства.
55. Ефективність кримінально-процесуального законодавства.
56. Ефективність кримінально-процесуальної правозастосовчої діяльності.
57. Моральні засади кримінального судочинства.
58. Поняття та система принципів кримінального процесу.
59. Реалізація у кримінальному процесі загальносоціальних принципів.
60. Загальноправові принципи у кримінальному процесі України: загальна характеристика та особливості реалізації у кримінальному процесі.
61. Принцип законності та його реалізація у кримінальному процесі.
62. Принцип недоторканості особи та його реалізація у кримінальному процесі.
63. Принцип недоторканості житла та іншого володіння особи та його реалізація у кримінальному процесі.
64. Принцип охорони особистого життя та його реалізація у кримінальному процесі.
65. Принцип таємниці листування, телефонних розмов та телеграфних повідомлень у кримінальному процесі.
66. Міжгалузеві принципи кримінального процесу: загальна характеристика та особливості реалізації у кримінальному процесі.
67. Принцип незалежності суддів та підкорення їх тільки закону та його реалізація у кримінальному процесі.
68. Принцип гласності та його реалізація у кримінальному процесі.
69. Принцип обґрунтованості прийнятих рішень та його реалізація у кримінальному процесі.
70. Галузеві принципи кримінального процесу: загальна характеристика.
71. Публічність як принцип кримінального процесу.
72. Всебічність, повнота та об’єктивність дослідження обставин справи як принцип кримінального процесу.

73. Забезпечення підозрюваному, обвинуваченому та підсудному права на захист як принцип кримінального процесу.
74. Принцип презумпції невинуватості у кримінальному процесі.
75. Принцип забезпеченості доведеності вини у кримінальному процесі.
76. Галузеві принципи кримінального процесу, які реалізуються в досудових стадіях кримінального процесу: загальна характеристика.
77. Галузеві принципи кримінального процесу, які реалізуються в судових стадіях кримінального процесу: загальна характеристика.
78. Змагальність як принцип кримінального процесу.
79. Обов'язковість рішень суду як принцип кримінального процесу.
80. Диспозитивність у кримінальному судочинстві.
81. Забезпечення вільного оскарження рішень суду як принцип кримінального процесу.
82. Суб'єкти кримінального процесу: поняття, класифікація.
83. Процесуальна правоздатність та дієздатність суб'єктів кримінального процесу.
84. Суд як суб'єкт кримінального процесу.
85. Форми участі населення у здійсненні правосуддя.
86. Перспективи та проблеми введення суду присяжних в Україні.
87. Суд як орган контролю за законністю рішень та дій органів дізнання, досудового слідства, прокуратури.
88. Прокурор як суб'єкт кримінального процесу.
89. Процесуальне положення прокурора у досудових стадіях кримінального процесу.
90. Процесуальне положення прокурора у судових стадіях кримінального процесу.
91. Начальник слідчого відділу як суб'єкт кримінального процесу.
92. Слідчий як суб'єкт кримінального процесу.
93. Орган дізнання як суб'єкт кримінального процесу.
94. Особа, яка проводить дізнання, як суб'єкт кримінального процесу.
95. Відводи та самовідводи у кримінальному процесі.
96. Державний захист працівників суду та правоохоронних органів.
97. Учасники кримінального процесу: поняття, загальна характеристика.
98. Обвинувачений як суб'єкт кримінального процесу.
99. Підозрюваний як суб'єкт кримінального процесу.
100. Потерпілий як суб'єкт кримінального процесу.
101. Засуджений як суб'єкт кримінального процесу.
102. Цивільний позивач як суб'єкт кримінального процесу.
103. Цивільний відповідач як суб'єкт кримінального процесу.
104. Захисник у кримінальній справі, його права та обов'язки.
105. Усунення захисника від участі у справі.
106. Представник потерпілого, цивільного позивача і цивільного відповідача як суб'єкт кримінального процесу.
107. Законний представник неповнолітнього обвинуваченого, потерпілого як суб'єкт кримінального процесу.
108. Свідок як суб'єкт кримінального процесу.
109. Експерт як суб'єкт кримінального процесу.

110. Спеціаліст як суб’єкт кримінального процесу.
111. Понятий як суб’єкт кримінального процесу.
112. Заявник про злочин, його права та обов’язки.
113. Перекладач як суб’єкт кримінального процесу.
114. Забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві.
115. Імунітети суб’єктів кримінального процесу.
116. Цивільний позов у кримінальній справі: поняття та правова природа.
117. Предмет та підстави цивільного позову у кримінальній справі.
118. Загальна характеристика провадження по цивільному позову у кримінальній справі.
119. Доказування цивільного позову у кримінальній справі.
120. Заходи забезпечення цивільного позову у кримінальній справі.
121. Теорія доказів у кримінальному процесі.
122. Теорія пізнання як основа теорії доказів та доказового права.
123. Кримінально-процесуальне пізнання.
124. Істина як мета доказування у кримінальному процесі.
125. Предмет доказування у кримінальній справі: поняття, структура.
126. Елементи предмету доказування.
127. Поняття доказів у кримінальному процесі.
128. Властивості доказів.
129. Допустимість як властивість доказів.
130. Асиметрія правил оцінки допустимості доказів.
131. Класифікація доказів у кримінальному процесі.
132. Особисті та речові докази.
133. Первинні та похідні докази.
134. Прямі та непрямі докази.
135. Особливості доказування за допомогою непрямих доказів.
136. Джерела доказів: поняття, види.
137. Межі доказування у кримінальному процесі.
138. Суб’єкти доказування у кримінальному процесі.
139. Обов’язок доказування, його зміст у кримінальному процесі.
140. Обов’язок доказування та тягар доказування.
141. Участь у доказуванні учасників процесу.
142. Участь захисника у доказуванні.
143. Процес доказування: поняття, елементи.
144. Засоби збирання та перевірки доказів.
145. Оцінка доказів. Внутрішнє переконання як метод та результат оцінки доказів.
146. Презумпції та преюдиції в процесі доказування.
147. Роль презумпції невинуватості в доказуванні.
148. Значення оперативно-розшукової діяльності для процесу доказування.
149. Особливості доказування у різних стадіях кримінального процесу.
150. Показання обвинуваченого як джерело доказів.
151. Показання підозрюваного як джерело доказів.
152. Показання свідка як джерело доказів.
153. Свідоцькі імунітети та привілеї.

154. Свобода особи від самовикриття та викриття близьких родичів у кримінальному процесі України.
155. Показання потерпілого як джерело доказів.
156. Висновок експерта як джерело доказів у кримінальному процесі.
157. Речові докази як джерела доказів.
158. Документи як джерело доказів.
159. Протоколи слідчих і судових дій як джерело доказів.
160. Протоколи з відповідними додатками, складені уповноваженими органами за результатами оперативно-розшукових дій, як джерело доказів.
161. Процесуальні строки у кримінальному процесі.
162. Судові витрати у кримінальному процесі.
163. Переконання та примус у кримінальному судочинстві.
164. Поняття та види заходів кримінально-процесуального примусу.
165. Запобіжні заходи як заходи процесуального примусу.
166. Система запобіжних заходів у кримінальному процесі.
167. Загальні положення щодо обрання, зміни і скасування запобіжних заходів.
168. Особливості обрання запобіжних заходів стосовно неповнолітніх підозрюваних та обвинувачених.
169. Затримання як тимчасовий запобіжний захід.
170. Оскарження затримання до суду.
171. Взяття під варту як запобіжний захід.
172. Процесуальний порядок обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та продовження строків тримання під вартою.
173. Неізоляційні запобіжні заходи у кримінальному процесі України.
174. Застава як запобіжний захід.
175. Привід як захід процесуального примусу.
176. Кримінально-процесуальна відповідальність.

Особлива частина

177. Приймання та реєстрація заяв і повідомлень про злочини.
178. Перевірка заяв та повідомлень про злочини.
179. Суб’єкти стадії порушення кримінальної справи.
180. Приводи і підстави до порушення кримінальної справи.
181. Обставини, що виключають можливість порушення кримінальної справи.
182. Процесуальний порядок вирішення питання про порушення кримінальної справи.
183. Нагляд прокурора за додержанням законів при прийманні, реєстрації та вирішенні заяв і повідомлень про злочини.
184. Нагляд прокурора та судовий контроль за дотриманням законності в стадії порушення кримінальної справи.
185. Процесуальні рішення у стадії порушення кримінальної справи.
186. Форми досудового розслідування.
187. Дізнання як форма досудового розслідування.
188. Досудове слідство як форма досудового розслідування.
189. Поняття і характеристика загальних умов досудового слідства.

190. Підслідність, її види у кримінальному процесі.
191. Строки досудового слідства.
192. Повноваження слідчого та форми їх реалізації.
193. Поняття та зміст процесуальної самостійності слідчого.
194. Форми взаємодії слідчого з органом дізнання.
195. Встановлення причин і умов, які сприяли злочину як загальна умова досудового слідства.
196. Забезпечення прав учасників досудового слідства як загальна умова досудового слідства.
197. Слідчі та слідчо-оперативні групи.
198. Недопустимість розголошення даних досудового слідства як загальна умова досудового слідства.
199. Використання науково-технічних засобів при розслідуванні злочинів.
200. Судовий контроль у стадії досудового розслідування.
201. Моральні засади провадження досудового слідства.
202. Поняття і види слідчих дій.
203. Загальні вимоги щодо провадження слідчих дій.
204. Учасники слідчих дій.
205. Невідкладні слідчі дії.
206. Процесуальний порядок та особливості допиту.
207. Очна ставка як слідча дія.
208. Пред’явлення для впізнання як слідча дія.
209. Обшук як слідча дія.
210. Виїмка як слідча дія.
211. Огляд як слідча дія.
212. Ексгумація трупу як слідча дія.
213. Освідування як слідча дія.
214. Відтворення обстановки і обставин події як слідча дія.
215. Вилучення та відібрання зразків для експертного дослідження.
216. Призначення і проведення експертизи.
217. Накладення арешту на кореспонденцію як слідча дія.
218. Зняття інформації з каналів зв’язку як слідча дія.
219. Притягнення особи як обвинуваченого: поняття, сутність і значення.
220. Процесуальний порядок пред’явлення обвинувачення.
221. Допит обвинуваченого.
222. Зміна та доповнення обвинувачення.
223. Усунення обвинуваченого від посади.
224. Зупинення досудового слідства: поняття, підстави, умови, процесуальний порядок.
225. Поняття і форми закінчення досудового слідства.
226. Підстави і процесуальний порядок закриття кримінальної справи.
227. Закінчення досудового слідства складанням обвинувального висновку.
228. Зміст обвинувального висновку і додатків до нього.
229. Закінчення досудового слідства у справах осіб, визнаних неосудними та обмежено осудними.

230. Закінчення досудового слідства складанням постанови про направлення справи до суду для вирішення питання про звільнення від кримінальної відповідальності.
231. Поняття, сутність і завдання прокурорського нагляду за додержанням законів органами дізнання і досудового слідства.
232. Нагляд прокурора за додержанням законів при притягненні особи як обвинуваченого.
233. Нагляд прокурора за виконанням законів при застосуванні запобіжних заходів.
234. Нагляд прокурора за законністю провадження строків досудового слідства.
235. Нагляд прокурора за законністю зупинення досудового слідства.
236. Нагляд прокурора за законністю дій і рішень при закінченні провадження по кримінальній справі.
237. Поняття і завдання судового контролю за додержанням законів органами дізнання і досудового слідства.
238. Предмет, межи і форми судового контролю за додержанням законів органами дізнання і досудового слідства.
239. Судовий контроль за дотриманням конституційних прав особи на досудових стадіях кримінального процесу.
240. Оскарження в суді дій (бездіяльності) органів дізнання, слідчого, прокурора.
241. Судовий контроль при обранні заходів процесуального примусу.
242. Слідчі дії, що проводяться з дозволу суду.
243. Поняття та види підсудності у кримінальному процесі.
244. Питання, які з’ясовуються суддею при попередньому розгляді справи.
245. Рішення, які приймає суддя за результатами попереднього розгляду справи.
246. Підстави, порядок закриття справи у стадії попереднього розгляду справи суддею.
247. Підстави, умови, порядок повернення справи на додаткове розслідування у стадії попереднього розгляду справи суддею.
248. Призначення справи до судового розгляду.
249. Застосування щодо підсудного запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та його оскарження.
250. Загальні положення судового розгляду кримінальної справи.
251. Участь прокурора у судовому розгляді.
252. Частини судового розгляду.
253. Межі судового розгляду.
254. Направлення справи на додаткове розслідування зі стадії судового розгляду.
255. Закриття кримінальної справи у стадії судового розгляду.
256. Протокол судового засідання.
257. Головуючий у судовому засіданні.
258. Зупинення кримінальної справи судом.
259. Розпорядок судового засідання.
260. Підготовча частина судового засідання: зміст, значення.
261. Судове слідство як частина судового розгляду.
262. Скорочений судовий розгляд кримінальних справ.
263. Судові доручення у кримінальному процесі.

264. Порядок провадження допитів у судовому засіданні.
265. Провадження експертизи у суді.
266. Судові дебати як частина судового розгляду.
267. Процесуальний порядок постановлення та проголошення вироку.
268. Види вироків.
269. Окрема ухвала (постанова) суду.
270. Питання, які вирішуються судом при постановленні вироку.
271. Вирок суду: поняття, структура і зміст.
272. Вирішення цивільного позову у вироку суду.
273. Поняття, сутність і форми перегляду вироків, постанов і ухвал суду у кримінальних справах.
274. Подача апеляцій на вироки, ухвали, постанови судів І інстанції.
275. Об'єкти апеляційного оскарження.
276. Загальні положення стадії апеляційного провадження.
277. Форма та зміст апеляцій.
278. Суб'єкти подання апеляцій.
279. Розгляд справи за апеляцією.
280. Результати розгляду справи в апеляційному суді.
281. Кінцеві рішення стадії апеляційного провадження.
282. Підстави для скасування або зміни вироку чи постанови.
283. Вирок апеляційного суду.
284. Ухвала апеляційного суду.
285. Постанова апеляційного суду.
286. Касаційне оскарження і внесення касаційного подання на рішення, які не набрали законної сили.
287. Процесуальний порядок розгляду справи судом касаційної інстанції щодо рішень, які не набрали законної сили.
288. Касаційне оскарження і внесення касаційного подання на рішення, які набрали законної сили.
289. Процесуальний порядок розгляду справи судом касаційної інстанції щодо рішень, які набрали законної сили.
290. Результати розгляду справи в суді касаційної інстанції.
291. Підстави для скасування або зміни вироку чи постанови у касаційному порядку.
292. Обсяг та межі перевірки справи судом касаційної інстанції.
293. Нововиявлені обставини як підстава для перегляду судових рішень у порядку виняткового провадження.
294. Суб'єкти провадження за нововиявленими обставинами.
295. Процесуальний порядок провадження за нововиявленими обставинами.
296. Перегляд судового рішення у зв'язку з неправильним застосуванням кримінального закону та істотним порушенням вимог кримінально-процесуального закону, які істотно вплинули на правильність судового рішення.
297. Виконання вироку, ухвали і постанови суду як стадія кримінального процесу.
298. Питання, які вирішуються судом у стадії виконання вироку, ухвали і постанови суду.

299. Порядок вирішення питань, зв’язаних із виконанням вироку.
300. Провадження із застосування примусових заходів медичного характеру: поняття, загальна характеристика, особливості.
301. Досудове провадження у справах про суспільно-небезпечні діяння неосудних осіб та злочини осіб, які захворіли на психічну хворобу після вчинення злочину.
302. Порядок судового розгляду справ про застосування примусових заходів медичного характеру.
303. Зміна, продовження та скасування примусових заходів медичного характеру.
304. Протокольна форма досудової підготовки матеріалів: сутність, особливості.
305. Особливості провадження у справах про злочини неповнолітніх.
306. Досудове провадження у справах про злочини неповнолітніх.
307. Процесуальний статус неповнолітнього обвинуваченого.
308. Особливості доказування у справах неповнолітніх.
309. Судове провадження у справах про злочини неповнолітніх.
310. Порядок звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру.
311. Провадження у справах про суспільно-небезпечні діяння осіб, які не досягли віку кримінальної відповідальності.
312. Провадження у справах приватного обвинувачення.
313. Особливості доказування у справах приватного обвинувачення.
314. Реабілітація у кримінальному процесі.
315. Суб’єкти права на відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду.
316. Види шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду, що підлягає відшкодуванню.
317. Процесуальний порядок вирішення питань про відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду.
318. Поняття та напрями взаємодії установ юстиції держав у кримінальному судочинстві.
319. Особливості застосування норм іноземного права при наданні взаємної правової допомоги.
320. Поняття та види міжнародної правової допомоги.
321. Предмет правової допомоги.
322. Привід та підстави надання правової допомоги.
323. Міжнародне слідче (судове) доручення.
324. Поняття та зміст видачі правопорушників.
325. Поняття, підстави, умови та суб’єкти передачі засуджених осіб.
326. Поняття, підстави, умови та суб’єкти передачі провадження у кримінальних справах.
327. Особливості провадження у справах за участю іноземних громадян.
328. Імунітети іноземних громадян.
329. Виконання іноземних вироків у кримінальних справах.

330. Використання у кримінальній справі відомостей, отриманих в інших державах на підставі доручень.
331. Співробітництво в рамках міжнародної організації кримінальної поліції (Інтерполу).
332. Використання у кримінальному процесі можливостей Інтерполу.
333. Міжнародні судові установи.
334. Загальна характеристика кримінального процесу Російської Федерації.
335. Досудове провадження за КПК Російської Федерації.
336. Провадження у суді першої інстанції за КПК Російської Федерації.
337. Суд присяжних за КПК Російської Федерації.
338. Особливості кримінального процесу Франції.
339. Особливості кримінального процесу Німеччини.
340. Особливості кримінального процесу Англії.
341. Особливості кримінального процесу Сполучених Штатів Америки.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКОНАННЯ ТА ЗАХИСТУ КУРСОВИХ РОБІТ

Курсова робота є виконаною у письмовому вигляді самостійною навчальною роботою, яка розкриває теоретичні та практичні проблеми обраної теми. Курсова робота є важливою формою самостійної роботи студентів. Це одне з перших досліджень, у якому студенти у повній мірі проявляють та розвивають свої творчі здібності, досліджуючи обрану тему за межами учбового матеріалу.

Виконання курсової роботи вимагає поглиблення та систематизацію отриманих знань з кримінального процесу в цілому та по обраній темі зокрема, виробку навичок збору та узагальнення практичного матеріалу, роботи з першоджерелами, розвиток вмінь застосовувати отримані знання для вирішення конкретних наукових та практичних завдань, формулювати та аргументувати власну позицію у їх вирішенні.

Організація виконання курсової роботи.

Виконання курсової роботи умовно складається з наступних етапів: вибір теми, збирання та вивчення літератури (нормативних актів, монографій, посібників, статей, практичних матеріалів), складення плану роботи, її написання, надання роботи науковому керівнику, отримання рецензії та усунення вказаних недоліків.

Тема курсової роботи обирається самостійно з рекомендованого переліку чи будь-яка інша за узгодженням із науковим керівником. Обрана тема реєструється у спеціальному журналі на кафедрі кримінального процесу. Не рекомендується робота декількох студентів над одною темою. У порядку виключення подібні теми закріплюються за декількома студентами після попереднього узгодження із науковим керівником.

У процесі підбору та вивчення літератури слід використовувати джерела, вказані у робочій програмі курсу і у списку додатково рекомендуємої літератури. Крім того, важливе значення має самостійний пошук бібліографічних джерел. Типовим недоліком при підготовці курсових робіт є використання автором ”застарілого” матеріалу і неознайомлення із новим.

Підготовка курсової роботи з кримінального процесу вимагає широкого використання діючого законодавства, рішень вищих судових органів. Особливо схвалюється самостійне дослідження кримінальних справ, статистичних показників, поглядів працівників судових та правоохоронних органів. Покращує якість роботи і використання особистої практики студентів.

Після дослідження джерел необхідно скласти робочий план курсової роботи, узгодивши його з науковим керівником. Робочий план як перелік питань, які розкривають зміст теми, рекомендується робити розгорнутим. План повинен містити, як правило, від 2 до 4 параграфів, назви та послідовність яких повинні відображати логіку дослідження теми. При цьому необхідно від загальних питань переходити до більш спеціальних. За такими ж правилами необхідно структурувати зміст кожного параграфу. У процесі написання курсової роботи план може бути скоректовано.

Написання курсової роботи – це творчий і тому індивідуальний процес. Однак необхідно додержуватися ряду вимог до її структури та оформлення.

Курсова робота повинна складатися з титульного аркушу, змісту, вступу, основної частини, висновків, списку використаної літератури та додатків (якщо вони є).

Титульний аркуш повинен містити наступні реквізити: назва навчального закладу, кафедри, теми роботи, прізвище, ім'я та по-батькові студента, курс, потік та номер його групи, прізвище, ініціали наукові ступінь та звання наукового керівника, місце та рік виконання роботи.

Наступною сторінкою оформлюється зміст. Він повинен містити усі заголовки та номера сторінок, з яких вони починаються.

Вступ обсягом 2-3 сторінки направлений на ознайомлення читача із сутністю дослідженої теми. У вступі вказуються актуальність теми, ступінь її розробки у літературі, формулюються цілі роботи, її об'єкт, предмет, характеризуються використані автором матеріали. У вступі доцільно пояснити, чому саме під таким кутом зору розкривається тема, чому окремим питання приділяється особлива увага, а інші викладаються більш поверхово.

Основна частина курсової роботи викладається послідовно у відповідності зі змістом (планом). Усі параграфи повинні бути логічно зв'язані між собою і у сукупності розкривати тему. Після кожного параграфу рекомендується формулювати короткі висновки. У основній частині необхідно відобразити використання джерел. При цьому не допускається переписування тексту із підручників чи іншої літератури. Повинна бути здійснена творча обробка матеріалу. Найважливіші теоретичні положення теми викладаються своїми словами і за необхідності підкріплюються цитатами. Цитати оформлюються у відповідності із бібліографічними правилами і супроводжуються посторінковими посиланнями на використане джерело із вказанням сторінок. *Наприклад*:

[1]*Смирнов М.* Поняття і сучасний стан інституту взаємної правової допомоги в кримінальних справах // Право України. – 2003. - № 10. – С. 40-43.

При роботі із літературою рекомендується знаходити дискусійні аспекти, проблемні ситуації, суперечливі погляди. Різні позиці авторів необхідно відобразити у роботі, викласти аргументи на їх підтримку та критику. Після аналізу поглядів про дискусійні питання необхідно викласти свою точку зору та аргументувати її.

Наступними після основної частини роботи є висновки. У висновках підводяться підсумки роботи у цілому, відображається ступінь досягнення поставлених цілей. Зміст висновків повинен послідовно відобразити результати усієї курсової роботи. Обсяг висновків не повинен перевищувати 2-3 сторінок.

Список використаної літератури є важливою частиною курсової роботи, оскільки відображає здійснену роботу та глибину дослідження теми. У списку повинні бути наведені лише ті джерела, на які є посторінкові посилання у роботі і які дійсно використовувалися автором. На початку списку необхідно сказати нормативні акти за їх юридичною силою. Після цього у алфавітному порядку перераховуються монографії, посібники, статті, коментарі тощо.

Список літератури оформлюється за бібліографічними правилами. Вказуються наступні елементи: прізвище та ініціали авторів, назва праці (без лапок та скорочень), підзаголовок, місце видання, видавництво, рік видання, том, часина, випуск, порядковий номер видання, кількість сторінок. *Наприклад*:

1. *Аленин Ю.П.* Процессуальные особенности производства следственных действий. – Одесса, 2002.
2. *Аленін Ю.П., Гурджі Ю.А.* Публічна природа гарантій прав особи у кримінальному процесі // Право України. – 2003. - № 4.
3. *Пашковський М.І.* Міжнародне співробітництво у кримінальному судочинстві: Навчально-методичний посібник. – Одеса: Фенікс, 2007. – 120 с.
4. *Смирнов М.І.* Інститут взаємної правової допомоги у кримінальних справах: сучасний стан та перспективи розвитку: Монографія. – Одеса: Фенікс, 2006. – 242 с.

Після бібліографічного списку робота може містити додатки. Вони оформлюються у вигляді таблиць, діаграм, графіків, схем, анкет, довідок тощо.

Курсова робота повинна мати обсяг в межах 25-40 машинописних сторінок і подається, як правило, у комп'ютерному вигляді. Текст друкується на одному боці аркушу білого одностороннього паперу формату А4 шрифтом Times New Roman розмір 14 через півтора інтервали із полями. Розмір лівого поля 30 мм, правого – 10 мм, верхнього та нижнього – по 20 мм. У цілому кожна сторінка повинна містити не більше 1800 знаків (30 рядків по 60 символів у рядку). Посилання друкуються на кожній сторінці через 1 інтервал шрифтом Times New Roman розмір 10. Усі сторінки курсової роботи нумеруються, починаючи із титульного аркушу, однак на ньому номер не ставиться.

Після редагування тексту та оформлення курсова робота підписується автором і подається на кафедру для рецензування. Курсова робота повинна бути зареєстрована у спеціальному журналі на кафедрі кримінального процесу не пізніше ніж за 30 діб до захисту курсової роботи.

Курсова робота з рецензією наукового керівника повертається автору. Якщо науковий керівник не допускає роботу до захисту, то її необхідно переробити з урахуванням вказаних недоліків та рекомендацій.

Захист курсової роботи.

Захист курсової робот здійснюється індивідуально до складання екзаменаційної сесії. При підготовці до захисту студенту необхідно виконати усі вказівка, дані у рецензії, врахувати зауваження до курсової роботи та попередньо відповісти на постановлені питання. На захисті курсової роботи студент повинен бути готовий до короткого викладення основного змісту роботи та її результатів, до співбесіди за окремими моментами роботи, до відповіді на будь-які питання як за темою роботи, та і з усього курсу кримінального процесу.

За результатами рецензування та захисту курсової роботи виставляється оцінка. При незадовільній оцінці студент повинен повторно виконати роботу за новою темою або переробити вже написану курсову роботу. Повторний захист робіт повинен бути здійснений до початку екзаменаційної сесії. Студенти, які не надали на кафедру та не захистили у строк курсову роботу, до сесії не допускаються.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЗАЛІКУ

1. Поняття, сутність і завдання кримінального процесу.
2. Система стадій кримінального процесу.
3. Кримінально-процесуальні акти, їх види.
4. Кримінально-процесуальні функції.
5. Кримінально-процесуальні відносини. Структура кримінально-процесуальних відносин. Юридичні факти.
6. Поняття, структура і види кримінально-процесуальних норм.
7. Кримінально-процесуальна форма. Диференціація кримінально-процесуальної форми.
8. Кримінально-процесуальне право України, предмет та метод правового регулювання.
9. Джерела кримінально-процесуального права.
10. Поняття і значення кримінально-процесуального закону. КПК України як джерело кримінально-процесуального права, його структура.
11. Кримінально-процесуальні гарантії.
12. Дія кримінально-процесуального закону в просторі, часі та щодо осіб.
13. Поняття і значення принципів кримінального процесу. Система принципів кримінального процесу і їх класифікація.
14. Загальноправові принципи у кримінальному процесі України.
15. Міжгалузеві принципи кримінального процесу.
16. Галузеві принципи кримінального процесу, які реалізуються в усіх стадіях кримінального процесу.
17. Галузеві принципи кримінального процесу, які реалізуються в досудових стадіях кримінального процесу.
18. Галузеві принципи кримінального процесу, які реалізуються в судових стадіях кримінального процесу.
19. Сутність принципу презумпції невинуватості. Сутність принципу забезпеченості доведеності вини.
20. Поняття суб’єктів кримінального процесу, їх класифікація.
21. Процесуальна правоздатність та дієздатність суб’єктів кримінального процесу.
22. Суд як орган правосуддя. Повноваження суду. Склад суду за діючим кримінально-процесуальним законодавством.
23. Прокурор як суб’єкт кримінального процесу, його права та обов’язки на досудових та судових стадіях кримінального процесу.
24. Начальник слідчого відділу як суб’єкт кримінального процесу, його повноваження.
25. Слідчий в кримінальному процесі. Процесуальна самостійність слідчого.
26. Поняття органів дізнання, їх система, завдання і повноваження.
27. Обставини, які виключають можливість участі в процесі судді, прокурора, слідчого, особи, яка проводить дізнання.
28. Обвинувачений, його права та обов’язки.
29. Підозрюваний, його права та обов’язки.
30. Потерпілий, його права та обов’язки.

31. Цивільний позивач та цивільний відповідач у кримінальному процесі, їх права та обов’язки.
32. Захисник у кримінальній справі, його права та обов’язки.
33. Порядок запрошення і призначення захисника, заміна захисника, відмова від захисника. Усунення захисника від участі у справі.
34. Представник потерпілого, цивільного позивача і цивільного відповідача, його права та обов’язки. Законний представник неповнолітнього обвинуваченого, потерпілого.
35. Свідок, його права та обов’язки.
36. Експерт в кримінальному процесі, його права та обов’язки.
37. Імунітети суб’єктів кримінального процесу.
38. Поняття, сутність, мета і значення кримінально-процесуального доказування.
39. Поняття, властивості доказів.
40. Предмет і межі доказування у кримінальному процесі.
41. Суб’єкти доказування у кримінальному процесі.
42. Процес доказування, його структура.
43. Презумпції та преюдиції в процесі доказування. Роль презумпції невинуватості в доказуванні.
44. Значення оперативно-розшукової діяльності для процесу доказування.
45. Поняття і класифікація доказів та їх джерел.
46. Показання обвинуваченого і підозрюваного як джерела доказів.
47. Показання свідка і потерпілого, поняття, предмет, значення, оцінка
48. Висновок експерта як джерело доказу у кримінальному процесі. Аналіз і оцінка висновку експерта.
49. Речові докази та їх правова природа. Особливості збирання, перевірки та оцінки речових доказів. Зберігання речових доказів.
50. Документи як джерело доказів.
51. Протоколи слідчих і судових дій як джерело доказів.
52. Поняття, значення, предмет і підстави цивільного позову в кримінальному процесі.
53. Процесуальні засоби забезпечення відшкодування збитків, завданих злочином.
54. Поняття процесуальних строків у кримінальному судочинстві, їх види і порядок обчислення.
55. Протоколи у кримінальному процесі, їх види, порядок оформлення.
56. Правова природа і види заходів кримінально-процесуального примусу.
57. Система запобіжних заходів. Загальні положення щодо обрання, зміни і скасування запобіжних заходів.
58. Порядок взяття під варту. Продовження строків тримання під вартою.
59. Застава як запобіжний захід.
60. Порядок обрання, зміни і скасування запобіжних заходів, не пов’язаних з позбавленням волі.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ІСПИТУ

1. Поняття, сутність і завдання кримінального процесу.
2. Система стадій кримінального процесу.
3. Кримінально-процесуальні акти, їх види.
4. Кримінально-процесуальні функції.
5. Кримінально-процесуальні відносини. Структура кримінально-процесуальних відносин. Юридичні факти.
6. Структура і види кримінально-процесуальних норм.
7. Кримінально-процесуальна форма. Диференціація кримінально-процесуальної форми.
8. Кримінально-процесуальне право України, предмет та метод правового регулювання.
9. Джерела кримінально-процесуального права.
10. Поняття і значення кримінально-процесуального закону. КПК як джерело кримінально-процесуального права, його структура.
11. Кримінально-процесуальні гарантії.
12. Дія кримінально-процесуального закону в просторі, часі та щодо осіб.
13. Поняття і значення принципів кримінального процесу. Система принципів кримінального процесу.
14. Загальноправові принципи у кримінальному процесі України: загальна характеристика та особливості реалізації у кримінальному процесі.
15. Міжгалузеві принципи кримінального процесу: загальна характеристика та особливості реалізації у кримінальному процесі.
16. Галузеві принципи кримінального процесу, які реалізуються в усіх стадіях кримінального процесу: публічність; всебічність, повнота та об’єктивність дослідження обставин справи; забезпечення підозрюваному, обвинуваченому та підсудному права на захист.
17. Сутність принципу презумпції невинуватості. Сутність принципу забезпеченості доведеності вини.
18. Галузеві принципи кримінального процесу, які реалізуються в досудових стадіях кримінального процесу: швидкість та оперативність дізнання та досудового слідства; процесуальна самостійність слідчого; недопустимість розголошення даних дізнання та досудового слідства; нагляд прокурора і контроль суду за законністю дій і рішень органів досудового розслідування.
19. Галузеві принципи кримінального процесу, які реалізуються в судових стадіях кримінального процесу: змагальність сторін; безпосередність; підтримка прокурором державного обвинувачення в суді; забезпечення оскарження рішень суду; обов’язковість рішень суду.
20. Поняття суб’єктів кримінального процесу, їх класифікація.
21. Процесуальна правоздатність та дієздатність суб’єктів кримінального процесу.
22. Суд як орган правосуддя. Повноваження суду. Склад суду за діючим кримінально-процесуальним законодавством.
23. Прокурор як суб’єкт кримінального процесу, його права та обов’язки у досудових та судових стадіях кримінального процесу.

24. Начальник слідчого відділу як суб’єкт кримінального процесу, його повноваження.
25. Слідчий в кримінальному процесі. Процесуальна самостійність слідчого.
26. Поняття органів дізнання, їх система, завдання і повноваження.
27. Дізнавач як суб’єкт кримінального процесу.
28. Обставини, які виключають можливість участі в процесі судді, прокурора, слідчого, особи, яка проводить дізнання.
29. Обвинувачений, його права та обов’язки.
30. Підозрюваний, його права та обов’язки.
31. Потерпілий, його права та обов’язки.
32. Засуджений як суб’єкт кримінального процесу.
33. Цивільний позивач та цивільний відповідач у кримінальному процесі, їх права та обов’язки.
34. Захисник у кримінальній справі, його права та обов’язки.
35. Порядок запрошення і призначення захисника, заміна захисника, відмова від захисника. Усунення захисника від участі у справі.
36. Представник потерпілого, цивільного позивача і цивільного відповідача, його права та обов’язки. Законний представник неповнолітнього обвинуваченого, потерпілого.
37. Свідок, його права та обов’язки.
38. Експерт в кримінальному процесі, його права та обов’язки. Спеціаліст в кримінальному процесі, його права та обов’язки.
39. Забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві.
40. Поняття, сутність, мета і значення кримінально-процесуального доказування.
41. Поняття, властивості доказів.
42. Допустимість доказів, її критерії.
43. Поняття і класифікація доказів.
44. Поняття і класифікація джерел доказів.
45. Предмет і межі доказування у кримінальному процесі.
46. Суб’єкти доказування у кримінальному процесі.
47. Процес доказування, його структура.
48. Оцінка доказів. Внутрішнє переконання як метод та результат оцінки доказів.
49. Презумпції та преюдиції в процесі доказування. Роль презумпції невинуватості в доказуванні.
50. Значення оперативно-розшукової діяльності для процесу доказування.
51. Показання обвинуваченого і підозрюваного як джерела доказів. Процесуальний порядок допиту обвинуваченого і підозрюваного.
52. Показання свідка, поняття, предмет, значення. Процесуальний порядок допиту свідка.
53. Показання потерпілого, поняття, предмет, значення. Процесуальний порядок допиту потерпілого.
54. Висновок експерта як джерело доказу у кримінальному процесі. Аналіз і оцінка висновку експерта. Допит і показання експерта.
55. Речові докази та їх правова природа. Особливості збирання, перевірки та оцінки речових доказів. Зберігання речових доказів.

56. Документи як джерело доказів.
57. Протоколи слідчих і судових дій як джерело доказів.
58. Поняття, значення, предмет і підстави цивільного позову в кримінальному процесі.
59. Процесуальні засоби забезпечення відшкодування збитків, завданих злочином.
60. Поняття процесуальних строків у кримінальному судочинстві, їх види і порядок обчислення.
61. Протоколи у кримінальному процесі, їх види, порядок оформлення.
62. Правова природа і види заходів кримінально-процесуального примусу.
63. Система запобіжних заходів. Загальні положення щодо обрання, зміни і скасування запобіжних заходів.
64. Порядок взяття під варту. Продовження строків тримання під вартою.
65. Застава як запобіжний захід.
66. Порядок обрання, зміни і скасування запобіжних заходів, не пов’язаних з позбавленням волі.
67. Приводи і підстави до порушення кримінальної справи. Обставини, що виключають можливість порушення кримінальної справи.
68. Процесуальний порядок вирішення питання про порушення кримінальної справи. Нагляд прокурора та судовий контроль за дотриманням законності в стадії порушення кримінальної справи.
69. Форми досудового розслідування, їх співвідношення. Види дізнання.
70. Поняття і характеристика загальних умов досудового слідства.
71. Підслідність, її види.
72. Строки досудового слідства, порядок їх продовження.
73. Взаємодія слідчого з органом дізнання, її форми.
74. Дії слідчого із забезпечення цивільного позову та можливої конфіскації майна.
75. Оскарження дій та рішень особи, яка провадить дізнання, слідчого і прокурора.
76. Поняття і види слідчих дій. Загальні вимоги щодо їх провадження.
77. Процесуальний порядок та особливості допиту.
78. Очна ставка: поняття, мета, порядок проведення, процесуальне оформлення результатів.
79. Пред’явлення для впізнання: поняття, види, процесуальний порядок проведення.
80. Обшук: поняття, види, процесуальний порядок проведення.
81. Виїмка: поняття, підстави і процесуальний порядок проведення.
82. Огляд: поняття, види, процесуальний порядок проведення. Ексгумація трупу.
83. Освідування: поняття, види, процесуальний порядок проведення.
84. Відтворення обстановки і обставин події: умови і порядок проведення.
85. Призначення і проведення експертизи. Випадки обов’язкового призначення експертизи. Види експертиз.
86. Накладення арешту на кореспонденція та зняття інформації з каналів зв’язку: підстави і процесуальний порядок проведення.
87. Притягнення як обвинуваченого. Постанова про притягнення як обвинуваченого, її форма і зміст.

88. Процесуальний порядок пред’явлення обвинувачення. Допит обвинуваченого. Зміна та доповнення обвинувачення.
89. Підстави і процесуальний порядок зупинення та відновлення досудового слідства.
90. Підстави і процесуальний порядок закриття кримінальної справи.
91. Закінчення досудового слідства складанням обвинувального висновку. Зміст обвинувального висновку і додатків до нього.
92. Закінчення досудового слідства у справах осіб, визнаних неосудними та обмежено осудними.
93. Закінчення досудового слідства складанням постанови про направлення справи до суду для вирішення питання про звільнення від кримінальної відповідальності.
94. Нагляд прокурора за виконанням законів органами дізнання і досудового слідства.
95. Судовий контроль у досудовому провадженні.
96. Підсудність, її види.
97. Попередній розгляд справи суддею. Питання, які з’ясовуються суддею при попередньому розгляді справи.
98. Питання, які підлягають вирішенню суддею у зв’язку з підготовкою справи до судового розгляду.
99. Поняття і значення стадії судового розгляду. Загальні положення судового розгляду кримінальної справи. Частини судового розгляду.
100. Межі судового розгляду. Порушення справи по новому обвинуваченню і щодо інших осіб. Зміна обвинувачення.
101. Направлення справи на додаткове розслідування. Закриття кримінальної справи в суді.
102. Протокол судового засідання. Зауваження на протокол судового засідання.
103. Підготовча частина судового засідання: зміст, значення.
104. Судове слідство: суть, зміст, завдання і значення.
105. Судові дебати і останнє слово підсудного.
106. Процесуальний порядок постановлення вироку. Питання, які вирішуються судом при постановленні вироку.
107. Вирок суду: поняття, структура і зміст. Види вироків. Вирішення цивільного позову у вироку суду.
108. Подача апеляцій. Строки подачі апеляцій та суб’єкти, які мають право на подачу апеляцій.
109. Розгляд справи за апеляцією. Обсяг перевірки справи апеляційним судом.
110. Результати розгляду справи в апеляційному суді. Підстави для скасування або зміни вироку чи постанови.
111. Касаційне оскарження і внесення касаційного подання на рішення, які не набрали законної сили: порядок, строки та суб’єкти.
112. Процесуальний порядок розгляду справи судом касаційної інстанції щодо рішень, які не набрали законної сили.
113. Касаційне оскарження і внесення касаційного подання на рішення, які набрали законної сили: порядок, строки та суб’єкти.

114. Процесуальний порядок розгляду справи судом касаційної інстанції щодо рішень, які набрали законної сили.
115. Результати розгляду справи в суді касаційної інстанції. Обсяг перевірки справи судом касаційної інстанції. Недопустимість погіршення становища засудженого чи виправданого. Підстави для скасування або зміни вироку чи постанови.
116. Перегляд судових рішень в порядку виключного провадження: підстави, строки.
117. Відновлення справи в зв'язку з нововиявленими обставинами. Судовий розгляд подання про перегляд справи у зв'язку з нововиявленими обставинами.
118. Перегляд судового рішення у зв'язку з неправильним застосуванням кримінального закону та істотним порушенням вимог кримінально-процесуального закону, які істотно вплинули на правильність судового рішення.
119. Виконання вироку, ухвали і постанови суду як стадія кримінального процесу. Питання, які можуть бути вирішені у цій стадії.
120. Підсудність питань виконання вироку. Межі прав суду при вирішенні сумнівів і протиріч, які виникають при виконанні вироку. Порядок вирішення питань, зв'язаних із виконанням вироку.
121. Провадження із застосування примусових заходів медичного характеру: поняття, загальна характеристика, особливості.
122. Особливості досудового провадження у справах про суспільно-небезпечні діяння неосудних осіб та злочини осіб, які захворіли на психічну хворобу після вчинення злочину. Особливості провадження у справах щодо обмежено осудних осіб.
123. Порядок судового розгляду справ про застосування примусових заходів медичного характеру.
124. Зміна, продовження та скасування примусових заходів медичного характеру.
125. Протокольна форма досудової підготовки матеріалів: сутність, особливості.
126. Особливості провадження у справах про злочини неповнолітніх.
127. Особливості досудового провадження у справах про злочини неповнолітніх.
128. Особливості судового провадження у справах про злочини неповнолітніх. Порядок звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру.
129. Особливості провадження у справах про суспільно-небезпечні діяння осіб, які не досягли віку кримінальної відповідальності.
130. Провадження у справах приватного обвинувачення: поняття, особливості порушення, судового розгляду.
131. Реабілітація у кримінальному процесі: поняття, правові основи і підстави.
132. Суб'єкти права на відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду. Види шкоди, що підлягає відшкодуванню.
133. Процесуальний порядок вирішення питань про відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду.

134. Поняття та напрями взаємодії установ юстиції держав у кримінальному судочинстві.
135. Правове регулювання міжнародного співробітництва у кримінальному судочинстві.
136. Поняття та види міжнародної правової допомоги.
137. Предмет правової допомоги. Привід та підстави надання правової допомоги.
138. Процесуальна форма міжнародного слідчого (судового) доручення та додатки до нього.
139. Поняття та зміст видачі. Види видачі. Підстави і умови видачі. Обставини, що перешкоджають видачі особи.
140. Поняття, підстави, умови та суб'єкти передачі засуджених осіб.
141. Поняття, підстави, умови та суб'єкти передачі провадження у кримінальних справах.
142. Особливості провадження у справах за участю іноземних громадян.
143. Загальна характеристика кримінального процесу Російської Федерації.
144. Особливості кримінального процесу Франції.
145. Особливості кримінального процесу Німеччини.
146. Особливості кримінального процесу Англії.
147. Особливості кримінального процесу Сполучених Штатів Америки.

ДОДАТКОВО РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

(до семінарських занять, написання курсових, дипломних, магістерських робіт)

Загальна частина

До теми 1. **Поняття, суть і завдання кримінального процесу**

🕮 *Александров А.С.* Понятие и сущность уголовного иска // Государство и право. - 2006 - №2

🕮 *Асанов В*. О содержании уголовного преследования // Уголовное право. – 2000 - №4

🕮 *Бабій І.* Види проваджень у кримінальному судочинстві України // Підприємництво, господарство і право. - 2006 - №8

🕮 *Багаутдинов Ф., Васин А.* Уголовное преследование и правозащитная функция суда // Российская юстиция. – 2000 - №8

🕮 *Бережний О.І.* Преюдиціальність судових рішень у кримінальних справах. - Автореф.дис.. к.ю.н. – Х., 2003

🕮 *Бережний О.І.* Преюдиції у кримінальному процесі: поняття, сутність // Вісник Академії правових наук України. – 1998 - №4

🕮 *Бережний О.І.* Преюдиціальна сила вироку // Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи. – К. – Харків, 2002.

🕮 *Бехруз Х.* Исламские традиции права. - Одесса: 2006

🕮 *Васильев О.Л.* Процессуальные функции следователей, органов дознания и дознавателя на стадии предварительного расследования // Вестник Московского Университета. Серия право. – 2003. - №1

🕮 *Васильев Л.М.* Фактические презумпции в советском уголовном судопроизводстве. – Краснодар, 1977

🕮 *Власов А.А.* Структура уголовно-процессуальной деятельности и ее элементы // Актуальные проблемы судоустройства, судопроизводства и прокурорского надзора. – М., 1986

🕮 *Волколуп О.В.* Система уголовного судопроизводства и проблемы ее совершенствования. - Спб., 2003

🕮 *Выдря М.М.* Функция защиты в советском уголовном процессе // Советское государство и право. – 1978. - №1.

🕮 *Гевко В.* Кримінально-процесуальна форма: структура та елементи // Право України. – 2002. - № 6.

🕮 *Геселев О.В.* Концепції праворозуміння та проблеми обгрунтування процесуальних рішень у кримінальному судочинстві. Філософсько-правовий аспект // Вісник Запорізького національного університету. – 2006 - №2

🕮 *Глинська Н.В.* Обгрунтування рішень у кримінальному процесі. - Автореф. дис.... к.ю.н. – Х., 2003

🕮 *Глинська Н.В.* Межі обгрунтування кримінально-процесуальних рішень // Проблеми боротьби зі злочинністю. – 2003. - Вип. 7

🕮 *Горбачев А.В*. Дифференциация форм уголовного судопроизводства // Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи. – К. – Харків, 2002.

🕮 *Гришин А.И. Громов Н.А.* Процессуальные функции следователя // Правоведение. – 2001. - №5.

🕮 *Громов Н.А.* Дознание и предварительное следствие: сущность, задачи и значение стадии предварительного расследования // Следователь. – 2000. - №4.

🕮 *Грошевий Ю.* Деякі проблеми кримінально-процесуальної теорії // Вісник Академії правових наук України. – 2004. - №2.

🕮 *Гурджи Ю.* Гарантии прав личности в уголовном процессе: постановка и исследование проблемы в Украине // Юридический вестник. – 2003. - №1

🕮 *Дубинский А.Я.* Понятие, структура и содержание уголовно-процессуальной деятельности // Проблемы социалистической законности. – Харьков, 1989 – Вып. 24

🕮 *Ежова Ю.Е.* Уголовный иск и новый Уголовно-процессуальный кодекс // Вестник Московского Университета. – 2002. - №6.

🕮 *Ефимичев С.П., Ефимичев П.С.* Функции в уголовном судопроизводстве: понятие, сущность, значение // Журнал российского права. – 2005. - №7

🕮 *Зеленецкий В.С.* Функциональная структура прокурорской деятельности. – Х., 1978

🕮 *Зеленецкий В.С. Глинская Н.В.* Теория и практика обоснования решений в уголовном процессе Украины. – Харьков, 2006

🕮 *Карнеева Л.М.* Доказывание в уголовном процессе и основание процессуальных решений // Советское государство и право. – 1981. - №10.

🕮 *Каплина О.В. Трофименко В.М.* Проблемы соотношения уголовно-процессуальных гарантий правосудия и прав личности // Актуальные проблемы государства и права. – 1996. – Вып. 3

🕮 *Кузнецов П.* Дифференциация процессуальной формы по групповым и многоэпизодным делам // Российская юстиция. – 1999. - №5

🕮 *Куцова Э.Ф.* Гарантии прав личности в советском уголовном процессе (предмет, цель, содержание). – М.: Юридическая литература, 1973

🕮 *Лифшиц В. Я.* Правоотношения и процессуальная деятельность в советском уголовном процессе // Советское государство и право. – 1949. - № 11.

🕮 *Лобойко Л.М. Черненко А.П.* Поняття процесуальної дії // Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС імені 10-річчя незалежності України. – 2004. - №2.

🕮 *Лупинская П.А.* Решения в уголовном судопроизводстве. - М., 1976

🕮 *Лупинская П.А.* Решения в уголовном судопроизводстве. - М., 2006

🕮 *Манаев Ю.В.* Законность и обоснованность процессуальных решений следователя в советском уголовном судопроизводстве. – Волгоград, 1977

🕮 *Маляренко В.Т.* Щодо завдань кримінального судочинства // Актуальні проблеми держави та права. - Вип. 10

🕮 *Маляренко В.Т.* Вернідубов І.В. Прокурор у кримінальному судочинстві. – К., 2001

🕮 *Мартынчик Е.Г.* Гарантии прав обвиняемого в суде первой инстанции.– Кишинев.– 1975

🕮 *Мельник О.В.* Поняття і зміст кримінального переслідування як функції кримінального судочинства // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. − 2005. − № 2.

🕮 *Мельник С.М.* Процесуальна форма у кримінальному судочинстві. – Автореф. дис. к.ю.н. – К., 2001

🕮 *Михайленко А.Р.* О сущности и значении стадии советского уголовного процесса // Вопросы уголовного процесса. – Саратов, 1977. - Вып. 1

🕮 *Михайловская И.Б.* Социальное назначение уголовной юстиции и цель уголовного процесса // Государство и право. – 2005. - №5

🕮 *Михайловская И.Б.* Цели, функции, принципы российского уголовного судопроизводства. – М., 2003

🕮 *Мотовиловкер Я.О.* Основной вопрос уголовного дела и его компоненты. – Воронеж, 1984

🕮 *Муравин А.Б.* Некоторые аспекты классификации процессуальных решений следователя // Актуальні проблеми держави та права. - Вип. 10

🕮 *Нажимов В.П.* Об уголовно-процессуальных функциях // Правоведение. – 1973. - №5.

🕮 *Нажимов В.П.* Типы, формы и виды уголовного процесса. - Калининград, 1977.

🕮 *Никоненко М.Я.* Поняття, види і зміст кримінально-процесуальних гарантій // Науковий вісник Національної академії Міністерства внутрішніх справ. – 2001. – Вип. 1

🕮 *Остроумов С. Панченко С.* Критерий оценки раскрытия преступлений // Социалистическая законность. – 1976. - №9.

🕮 *Погорецький М.А.* Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі. – Х.: Арсіс, 2007.

🕮 *Подольный Н.* Основания принятия процессуальных решений // Российская юстиция. – 1999. - № 2

🕮 *Поляков М.П.* О ценности обрядовой стороны уголовного судопроизводства // Государство и право. – 1999. - №9

🕮 *Полянский Н.Н.* Вопросы теории советского уголовного процесса. – М.,1956

🕮 *Пунда О.О.* Використання науково-технічних засобів у кримінальному процесі //Вісник Львівського університету (серія юридична). – 2001. - Випуск 36.

🕮 *Пунда О.О.* Поняття науково-технічного засобу у кримінальному процесі //Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. - 2000. -№3.

🕮 *Смирнов Г.К.* Основные научные школы уголовного процесса: становление и перспективы // Следователь. – 2006. - №11

🕮 *Строгович М.С.* Курс советского уголовного процесса. – Т.1 М.: Наука, 1968

🕮 *Трофименко В.М.* Уголовно-процессуальные гарантии в системе правового статуса личности // Актуальні проблеми держави та права. - Вип. 10

🕮 *Трофименко В.М.* Функція правосуддя в забезпеченні прав і свобод людини // Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи. – К. – Харків, 2002.

🕮 *Трусов А.И.* Уголовный процесс в системе разделения властей // Вестник Московского Университета. – Серия «Право». – 1994. - №5.

🕮 *Уголовно*-процессуальные акты. – Воронеж, 1991

🕮 *Чепурний О.О.* Кримінально-процесуальні функції на стадії досудового розслідування: Автореф. дис... к.ю.н. – К., 2005

🕮 *Чепурний О.О.* Кримінально-процесуальні функції: проблеми визначення та законодавчого регулювання // Право України. – 2001 - №8

🕮 *Шайхулов Р.Р.* Общие (принципиальные) условия стадии досудебного производства и типология российского уголовного процесса // Следователь. – 2006. - №9

🕮 *Шайхулов Р.Р.* Общие (принципиальные) условия досудебного производства как воплощение принципов процесса розыскного типа // Следователь. – 2006. - №11

🕮 *Шегель Н.І.* До питання визначення кримінального переслідування // Держава і право. – 2001. - №13

🕮 *Шегель Н.І.* Кримінальне переслідування: зміст та форма. - Автореф. дис... к.ю.н. – К., 2007

🕮 *Элькинд П. С.* К вопросу о юридической природе советского уголовного процесса // Правоведение. -1958. - № 2.

🕮 *Ягодинський В.* Правове значення преюдиціальності // Право України. – 2004. - №4

До теми 2. **Кримінально-процесуальне право України. Джерела кримінально-процесуального права**

🕮 *Андріанов К.* Правова природа рішень Європейського Суду з прав людини // Право України. – 2002. - № 3.

🕮 *Белоносов В.О. Громов Н.А.* Критерии допустимости аналогии в уголовном процессе // Государство и право. – 2001. - №7

🕮 *Божьев В.П.* Уголовно-процессуальные отношения. - М., 1975

🕮 *Ветрова Г.Н.* Закон и нравственность в уголовном судопроизводстве // Вестник Московского Университета. – Серия «Право». – 1996. - №1

🕮 *Гончаренко В.* Деякі зауваження у зв'язку з прийняттям нового Кримінально-процесуального кодексу України //Вісник Академії правових наук України. – 2003. - №2-3

🕮 *Гончаров Д.Ю.* Предметно-системные связи уголовного и уголовно-процессуального законодательства // Правоведение. – 2005. - №2.

🕮 *Горский Г.Ф.* Кокарев Л.Д. Котов Д.П. Судебная этика. Некоторые проблемы нравственных начал советского уголовного процесса. – Воронеж, 1973

🕮 *Гриненко А.В.* Методология уголовно-процессуальной науки //Государство и право. – 2003. - №9

🕮 *Грошевий Ю.М.* Проблеми моралі у сфері кримінально-процесуальної діяльності // Вісник Академії правових наук України. – 1996 - №6

🕮 *Грошевий Ю.М.* Проблеми удосконалення законодавства, що регулює кримінально-процесуальну діяльність // Вісник Академії правових наук України. – 2003 - №2-3

🕮 *Демченко В. Стратонов С.* Кримінально-процесуальний закон: стилістичні проблеми // Право України. – 2002. - №11

🕮 *Дроздов О.М.* Джерела кримінально-процесуального права України: Автореф. дис... к.ю.н. – Х., 2004

🕮 *Дроздов О.М.* Система джерел кримінально-процесуального права // Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи. – К. – Харків, 2002.

🕮 *Зусь Л.Б.* Механизм уголовно-процессуального регулирования. – Владивосток, 1976

🕮 *Ищенко В.Н.* Прецеденты: проблемы понимания и их значение в механизме правового регулирования уголовно-процессуальной деятельности // Право і безпека. – 2003. - №2-3

🕮 *Капліна О.В.* Про тлумачення норм кримінально-процесуального права // Актуальні проблеми держави і права. - Вип. 27

🕮 *Капліна О. Маринів В.* Правові стандарти Європейського Суду з прав людини // Вісник прокуратури. – 2007. - №8

🕮 *Кемулария Ш.Э.* Проблемы применения уголовно-процессуального закона по аналогии. - Автореф. дис... к.ю.н. - М.,1983

🕮 *Кухнюк Д.В.* Судовий прецедент як джерело кримінально-процесуального права // Вісник Верховного Суду України. – 2007. - №10.

🕮 *Лобойко Л.М.* Поняття і види методів кримінально-процесуального права // Науковий вісник Юридичної Академії Міністерства внутрішніх справ. – 2004. - №1

🕮 *Лобойко Л.М.* Поняття і структура судового (змагального) методу кримінально-процесуального права // Вісник Верховного Суду України. – 2004. - №9

🕮 *Лукашук И.* Иммунитет в отношении уголовной юрисдикции // Российская юстиция. – 1998. - №4

🕮 *Маляренко В.Т.* Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів. – К.: Юрінком Інтер, 2005

🕮 *Милицин С.Д.* Предмет регулирования советского уголовно-процессуального права. – Свердловск, 1991

🕮 *Назаренко Р.І.* Характеристика кримінально-процесуальний відносин на початковому етапі досудового провадження. - Автореф. дис... к.ю.н. - К., 2001

🕮 *Назаренко Р.І.* Про поняття кримінально-процесуальних правовідносин // Держава і право. - Вип. 5

🕮 *Назаренко Р.І.* Кримінально-процесуальні відносини та їх взаємозв'язок із кримінально-правовими відносинами // Держава і право. – 2000. – Вип. 6.

🕮 *Неледва Н.В.* Вплив актів міжнародних судових установ на національне кримінально-процесуальне право // Актуальні проблеми держави і права. - Вип. 27

🕮 *Пилипчук П.П.* Верховний Суд України і забезпечення однакового застосування судами законодавства // Вісник Верховного Суду України. - 2004. - №11

🕮 *Погорецький М.* Про поняття кримінально-процесуальних правовідносин // Вісник Академії правових наук України. – 1999. - №2.

🕮 *Погорецький М.А.* Кримінально-процесуальні правовідносини слідчого з органом дізнання, начальником слідчого відділу та прокурором. - Автореф. дис.. к.ю.н. – Х., 1997

🕮 *Пономарев И.Б.* Правоспособность и дееспособность как предпосылки уголовно-процессуальных отношений // Советское государство и право. – 1971. - №6.

🕮 *Попелюшко В.О.* Про допустимість доказів у контексті статей 334 та 335 Кримінально-процесуального кодексу України // Вісник верховного Суду України. – 2007. - №11.

🕮 *Рахунов Р.Д.* Аналогия в советском уголовном процессе // Правоведение. – 1971. - №2

🕮 *Савонюк Р.* Щодо термінів і понять Кримінально-процесуального кодексу України // Право України. – 2004. - №2.

🕮 *Сливич І.І.* Юридичні факти у кримінальному процесі України: Автореф. дис.. к.ю.н. – Одеса, 2007

🕮 *Сливич І.І.* Класифікація юридичних фактів у кримінально-процесуальному праві // Держава і право. - Вип. 30

🕮 *Судебная власть* / Под ред. И.Л. Петрухина. - М.: Проспект, 2003

🕮 *Харитонов Є.І. Пересунько С.І.* До питання про місце кримінально-процесуального права у загальній системі права // Актуальні проблеми держави і права. - Вип. 10

До теми 3. **Принципи кримінального процесу**

🕮 *Агутин А.В. Ерашов С.С.* Понятие, структура и свойства системы принципов российского уголовного процесса // Адвокатская практика. – 2000 - №3

🕮 *Алейніков Г.* Принцип змагальності сторін та діяльність адвоката-захисника щодо збирання доказів у досудовому слідстві // Підприємництво, господарство і право. – 2002 - №1

🕮 *Альперт С.А.* Принципы советского уголовного судопроизводства и их роль в формировании правового статуса участников процесса // Проблемы социалистической законности. -Х., 1986. - Вып. 7.

🕮 *Алъперт С. А.* Принцип публичности (официальности) и его значение в деятельности органов предварительного расследования // Ученые записки Харьковского юрид. ин-та. - 1957. - Вып. 9.

🕮 *Бабаева А.В.* Реализация принципов уголовного процесса в стадии предварительного рассмотрения уголовного дела судьей // Проблеми законності. – 2003 – Вип. 64

🕮 *Бабій І.* Інститут депутатської недоторканності і кримінальна відповідальність // Право України. – 2006. - №12

🕮 *Багаутдинов Ф.* Расширение частных начал в уголовном процессе // Российская юстиция. – 2002. - №2

🕮 *Барабаш А.С.* Статус состязательности в уголовном процессе // Правоведение. – 2005. - №3.

🕮 *Бозров В.* Гласность и тайна в уголовном судопроизводстве // Российская юстиция. – 2002. - №2

🕮 *Васильев О.Л.* Состязательность как принцип организации судебного следствия в уголовном процессе // Вестник МГУ. Серия «Право». - 1999. - №5

🕮 *Васильев Л.* Три попытки нормативного закрепления презумпции невиновности // Законность. – 2004. - №2

🕮 *Волкотруб С.Г.* Імунітет і проблеми його захисту в кримінальному судочинстві: Автореф. дис.. к.ю.н. - Х., 2003

🕮 *Городовенко В.* Принцип незалежності суддів і підкорення їх лише законові як один з основних принципів судочинства в Україні // Право України. – 2002. - № 4.

🕮 *Гриненко А.В.* Система принципов и цель производства по уголовному делу // Правоведение – 2000. - № 6.

🕮 *Гринюк В.О.* Принцип незалежності суддів і підкорення їх тільки закону в кримінальному процесі України. - Автореф дис. к.ю.н. – К., 2004

🕮 *Гринюк В.О.* Незалежність суддів і підкорення їх тільки закону як конституційна основа судочинства // Держава і право– 2000. – Випуск 5.

🕮 *Гутник В.* Механізм притягнення суддів до кримінальної відповідальності // Юридичний вісник України. - 22-28 квітня 2006 року

🕮 *Давыдов М.П.* Принципы советского уголовного процесса. - Свердловск, 1957.

🕮 *Деревянкін С.Л.* Публічність та диспозитивність у кримінальному судочинстві. - Автореф. дис.. к.ю.н. - Х., 2005

🕮 *Деревянкін С.Л.* Зміст і значення диспозитивності як принципу кримінального судочинства // Митна справа. – 2005. - №1

🕮 *Деревянкін С.Л.* Правозабезпечувальні аспекти принципу публічності кримінального судочинства // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2005. - №1.

🕮 *Добровольская Т.Н.* Принципы советского уголовного процесса. – М.: Юридическая литература, 1971

🕮 *Ільченко С.* Проникнення та входження за згодою як передумови проведення слідчих дій у житлі чи іншому володінні особи // Підприємництво, господарство і право. – 2002. - №9

🕮 *Ільченко С.* Реалізація під час обшуку окремих процесуальних гарантій недоторканності житла й іншого володіння особи // Юридичний радник. – 2006 - №1

🕮 *Ільченко С.* Визначення поняття житла // Підприємництво, господарство і право. – 2002. - №6.

🕮 *Ісмаілова Л.Б.* Принципи рівності й змагальності сторін та їх реалізація в кримінальному судочинстві // Вісник Академії адвокатури України. – К.: Видав. центр ААУ, 2004. – Вип. 1.

🕮 *Ісмаілова Л.Б.* Деякі питання реалізації права на захист // Вісник Академії адвокатури України. – К.: Видав. центр ААУ, 2005. – Вип. 2.

🕮 *Ісмаілова Л.Б.* Співвідношення справедливості, законності і рівності в кримінальному судочинстві // Вісник Академії адвокатури України. – К.: Видав. Центр ААУ, 2005. – Вип. 3.

🕮 *Ісмаілова Л.Б.* Реалізація принципу презумпції невинуватості в кримінальному процесі України // Вісник Академії адвокатури України. – К.: Видав. Центр ААУ, 2005. – Вип.4.

🕮 *Ісмаілова Л.Б.* Функція обвинувачення в кримінальному судочинстві в контексті принципу рівності сторін // Вісник Академії адвокатури України. – К.: Видав. Центр ААУ, 2006. – Вип.5.

🕮 *Ісмаілова Л.Б.* Забезпечення рівності і змагальності сторін у кримінальному судочинстві // Адвокат. - 2006. - № 10 (73)

🕮 *Ісмаілова Л.Б.* Психологічний аспект взаємодії і рівності суб'єктів кримінального судочинства // Вісник Академії адвокатури України. – К.: Видав. Центр ААУ, 2006. – Вип.7.

🕮 *Ісмаілова Л.Б.* Етико-психологічний аспект законодавчого забезпечення рівності сторін у кримінальному судочинстві // Адвокат. - 2006. - № 12 (75)

🕮 *Карнаухов О.В.* Забезпечення доведеності вини – конституційний принцип кримінального судочинства // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2006. – Вип. 33

🕮 *Каткова Т.В.* Проблеми реалізації принципу безпосередності дослідження доказів на досудовому слідстві: Автореф. дис. к.ю.н. – Х., 1997

🕮 *Каткова Т.В.* Прослушивание телефонных переговоров в законодательстве зарубежных стран и проекте УПК Украины // Актуальні проблеми держави та права. - Вип. 10

🕮 *Клямко Э.И.* О правовом содержании принципа презумпции невиновности // Государство и право. – 1994. - №2

🕮 *Комарова Н.А. Лукашевич В.З.* Принцип состязательности и равноправия сторон должен быть эффективным средством установления объективной истины в судебном разбирательстве // Правоведение. – 2001. - №4.

🕮 *Коновалова В.Е.* Проблема допустимости и правомерности психологического воздействия в судопроизводстве // Актуальні проблеми держави та права. - Вип. 5

🕮 *Король В.В.* Засада гласності та її обмеження у кримінальному судочинстві України: Автореф. дис... к.ю.н. – К., 2002

🕮 *Король В.* Зміст засади гласності кримінального судочинства // Вісник Львівського Університету. Серія юридична. - 2001. - Вип. 36.

🕮 *Костіна Л.* Принцип використання мови у кримінальному судочинстві: поняття і сутність // Право України. – 2006. - № 4

🕮 *Кострюкова В.І.* Щодо співвідношення принципу презумпції невинуватості з принципом забезпеченості доведеності вини // Актуальні проблеми держави та права. - Вип. 10

🕮 *Крижанівський В.В.* Презумпція невинуватості в системі принципів кримінального процесу України та США // Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – К., 2001. – Випуск 43.

🕮 *Крижанівський В.В.* Презумпція невинуватості в системі принципів кримінального процесу України, Польщі та США // Підприємництво, господарство і право – 2003. – №5

🕮 *Крижанівський В.В.* Тлумачення сумнівів на користь особи в кримінальному процесі України та США // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2002. – Спецвипуск № 1.

🕮 *Кругликов А. Бирюкова И. Расстрыгин А.* Независимость судей и подчинение их только закону как принцип уголовного судопроизводства // Уголовное право. – 2007. - №1.

🕮 *Кудрявцева А.В. Лившиц Ю.Д.* О понятии принципа в уголовном процессе // Правоведение. – 2001. - №4

🕮 *Леоненко М.І.* Принцип національної мови у кримінальному судочинстві України. - Автореф.дис... к.ю.н. – К., 2001

🕮 *Лепешкина Н.П.* Неприкосновенность частной жизни, что это? // Адвокатская практика. – 2005. - №2

🕮 *Лісогор В.Г.* Таємниця досудового слідства: поняття, сутність і значення // Держава і право. - 2001. – Вип. 14.

🕮 *Лившиц В. Я.* Принцип непосредственности в советском уголовном процессе. - Изд. АН СССР, М., 1949.

🕮 *Лобойко Л.* Поняття принципу диспозитивності в кримінальному процесі // Вісник Академії правових наук України. – 2003. - №4

🕮 *Логінова Н.* Принцип диспозитивності в аспекті реалізації прав потерпілого // Право України. – 2006. - №8.

🕮 *Макаркин А.И.* Разделение функций и судебный контроль в публично-состязательном уголовном процессе // Российский судья. – 2001. - №5

🕮 *Маляренко В.Т.* Поняття, загальна характеристика та класифікація основних засад кримінального судочинства // Вісник Верховного Суду України. – 1999 - №1

🕮 *Маляренко В.Т.* Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів. – К.: Юрінком Інтер, 2005

🕮 *Маляренко В.* Про недоторканість житла та іншого володіння особи як засаду кримінального судочинства // Право України. – 2004. - №7

🕮 *Маляренко В.Т. О* государственном языке и переводчике в уголовном процессе Украины // Голос Украины. – 2006. - №175

🕮 *Маляренко В.* О публичности и диспозитивности в уголовном судопроизводстве Украины и их значение// Голос Украины. – 2004. - №12

🕮 *Маляренко В.Т.* Обов'язковість рішень суду як одна з конституційних засад судочинства // Вісник Верховного Суду України. – 1999. - №3

🕮 *Маляренко В.Т. Вернідубов І.В.* Прокурор у кримінальному судочинстві. – К., 2001

🕮 *Маринів В.І.* Принцип особистої недоторканості у кримінальному процесі України. – Автореф.... к.ю.н. - Х., 1999

🕮 *Маркуш М.А.* Принцип змагальності у кримінальному процесі України. – Харків, 2007.

🕮 *Марущак Н.* Справедливість у кримінальному судочинстві // Підприємництво, господарство і право. – 2005. - №12

🕮 *Мепаришвили Г.Д.* Охрана тайн личной жизни граждан в советском уголовном процессе: Автореф. дис. к.ю.н. – М., 1988

🕮 *Михайленко А.Р.* Расследование преступлений: законность и обеспечение прав граждан. - К., 1999

🕮 *Михайленко О.* Про засаду провадження кримінального судочинства українською мовою // Юридична Україна. – 2003. - №6

🕮 *Михайловская И.Б.* Цели, функции, принципы российского уголовного судопроизводства. – М., 2003

🕮 *Мірошниченко Т.М.* Принципи діяльності суду у судових стадіях кримінального процесу // Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи. – К. – Харків, 2002

🕮 *Мірошниченко Т.М.* Проблеми реалізації нормативного змісту принципів кримінального судочинства у ході доказування // Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права – 2005. - №4.

🕮 *Мірошников І.Ю.* Реалізація принципу змагальності на судовому слідстві в апеляційному суді // Вісник прокуратури. – 2003 - №8

🕮 *Моисеева Т.В.* Проект УПК РФ и принцип всестороннего, полного и объективного исследования обстоятельств дела // Журнал российского права. – 2001. - №12

🕮 *Мотовиловкер Я.О.* Основной вопрос уголовного дела и его компоненты. – Воронеж, 1984

🕮 *Мохонько О.* Роль і місце принципу змагальності у системі принципів кримінально-процесуального права // Підприємництво, господарство і право. – 2007. - №1

🕮 *Муравин А.Б.* Принципы уголовного процесса в кодификации уголовно-процессуального законодательства Украины // Юридический вестник. – 1994. - № 1.

🕮 *Навроцька В.В.* Засада диспозитивності та її реалізація в кримінальному процесі України: Автореф. дис. к.ю.н. – К., 2007

🕮 *Названова Л.А.* О соотношении принципов социалистической законности и публичности в уголовном судопроизводстве // Правоведение. – 1990. - №2.

🕮 *Ноздріна М.О.* Сутність принципу публічності за новим кримінально-процесуальним законодавством // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2002. - №18

🕮 *Обрізан Н.М.* Забезпечення права на захист органами дізнання та досудового слідства: деякі проблеми // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2005. - №1.

🕮 *Півненко В.* Особливості правового та організаційного механізму забезпечення дії принципів змагальності та рівності сторін на стадії досудового розслідування // Юридический вестник. – 2004. - №1

🕮 *Петрухин И.Л.* Частная жизнь (правовые аспекты) // Государство и право. – 1999. - №1

🕮 *Погребняк С.* Втілення принципу гуманізму в праві // Вісник Академії правових наук України. – 2007. - №1.

🕮 *Попелюшко В.* Принцип забезпеченості доведеності вини в кримінальному судочинстві // Вісник прокуратури. – 2003. - №5

🕮 *Поповченко О.* Гласність судового процесу та нотаріальна таємниця // Підприємництво, господарство і право. – 2007. - №7

🕮 *Самодін А.В.* Реалізація принципу недоторканості особистого життя людини у досудових стадіях кримінального процесу // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2004. - №1-2.

🕮 *Саркисянц Г.П.* Принципы предварительного следствия в советском уголовном процессе: Автореф. дис. к.ю.н. - М., 1952.

🕮 *Смирнов В.П.* Разделение основных функций и равноправие сторон - принципы уголовного процесса // Правоведение. -1999. - № 3.

🕮 *Сопронюк І.* Зміст принципу процесуальної економії у кримінальному процесі України // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали XIII регіон. наук.-практ. конф. (8-9 лют. 2007р.; Львів) / Львів: ЛНУ, 2007

🕮 *Стефанюк В. Богданов Л. Попов Ю.* Організаційно-правові та технічні засади аудіо фіксування судового процесу // Право України. – 2002. - №4.

🕮 *Стефанюк В.С. Лукашкова Н.П.* Гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами // Вісник Верховного Суду України. – 2005. - №7.

🕮 *Телега Т.М.* Обеспечение гласности в стадиях возбуждения уголовного дела и предварительного расследования. - Автореф. дис. к.ю.н. – К., 1991

🕮 *Темерецький В.І.* Проблеми реалізації принципів кримінального судочинства України у стадії апеляційного провадження // Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи. – К. – Харків, 2002

🕮 *Тертишник В.* Концептуальна модель системи принципів кримінального процесу // Юридичний вісник України. – 2001. - 1-7 лютого

🕮 *Тертышник В., Щерба С.* Концептуальная модель системы принципов уголовного процесса России и Украины в свете сравнительного правоведения // Уголовное право. - 2001. - № 4.

🕮 *Тертышник В.* Принцип неприкосновенности личной жизни в современном уголовном процессе // Уголовное право.- 2003. - №4

🕮 *Толочко О.* Міжнародно-правові стандарти захисту права особи на свободу та особисту недоторканість // Юридичний журнал. – 2006 - №3.

🕮 *Факас І.Б.* Гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами як конституційна засада судочинства // Часопис Київського університету права. – 2006 - №3

🕮 *Филиппов А.Г.* Место принципа процессуальной независимости должностных лиц – участников уголовного процесса в системе его принципов // Следователь. – 2003. - №10

🕮 *Фомин С.Б.* К вопросу о быстроте (оперативности) уголовного судопроизводства // Проблеми законності. – 1998. – Вип. 35

🕮 *Цыпкин А.Л.* Право на защиту в советском уголовном процессе. - Саратов, 1959

🕮 *Чангули Г.И.* Конституционные принципы уголовного судопроизводства зарубежных социалистических стран. - К., 1981.

🕮 *Чичканов А.Б.* Принцип состязательности в российском уголовном судопроизводстве // Правоведение. – 2001. - №5.

🕮 *Чурікова І.* Універсальність принципу всебічності повноти й обєктивності дослідження слідчим обставин справи у системі кримінально-процесуальних принципів та їх взаємодія // Підприємництво, господарство і право. – 2007. - №3

🕮 *Чуркин А.* Проникновение следователя в жилище при помощи … компьютера. (Точка зрения) // Российский следователь. – 1999. - №4.

🕮 *Шайхулов Р.Р.* Общие (принципиальные) условия досудебного производства как воплощение принципов процесса розыскного типа // Следователь. – 2006. - №11

🕮 *Швидкова О.* Загальні питання дотримання права на свободу та особисту недоторканність при провадженні слідчих дій // Підприємництво, господарство і право. – 2006. - №7.

🕮 *Шибіко В.П.* “Мала реформа” судового розгляду кримінальної справи: рух від істини до змагальності? // Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи. – К. – Харків, 2002

🕮 *Шило О.Г. Маринів В.І.* Проблеми забезпечення захисту інформації особистого характеру // Актуальні проблеми держави та права. - Вип. 10

🕮 *Шпотаківська О.* Співвідношення суспільних інтересів з інтересами особи в кримінальному судочинстві // Право України. – 2001. - №10.

🕮 *Якуб М.Л.* О принципах советского уголовного процесса // Социалистическая законность. -1951. - №8.

🕮 *Якуб М.Л.* Принципы уголовного права и процесса // Правоведение. - 1976. - №1.

🕮 *Якуб М.Л.* О понятии принципа уголовного права и уголовного процесса //Правоведение. -1976. - № 1.

До теми 4. **Суб’єкти кримінального процесу**

🕮 *Адаменко В.Д.* Процессуальная дееспособность участника уголовного процесса // Правоведение. – 1978 - №4.

🕮 *Алейніков Г.* Принцип змагальності сторін та діяльність адвоката-захисника щодо збирання доказів у досудовому слідстві // Підприємництво, господарство і право. – 2002 - №1

🕮 *Аленин Ю.П.* К вопросу о введении суда присяжных в Украины // Актуальні проблеми держави та права. - Вип. 10

🕮 *Аленин Ю.П., Гурджи Ю.А.* Внепроцессуальная активность жертвы преступления и проблемы своевременности в уголовном судопроизводстве. - Актуальні проблеми держави та права. - Вип.5

🕮 *Аленин Ю.П., Гурджи Ю.А.* Предварительное расследование: процессуальные гарантии информированности потерпевшего // Актуальні проблеми держави та права. - Вип. 10

🕮 *Алиев Н.А.* Свидетельский иммунитет в уголовном процессе // Правоведение. – 2005. - №6.

🕮 *Анікіна Н.* Захист прав та законних інтересів цивільного позивача в кримінальному судочинстві (питання судової практики) // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2000. - Вип. 35

🕮 *Бабич А.* Орган дізнання, особа, яка провадить дізнання, і дізнавач // Вісник прокуратури. – 2005. - №8

🕮 *Батюк О.В.* Правовий статус обвинуваченого на досудовому слідстві: Автореф. дис... к.ю.н. – Київ, 2007

🕮 *Баулін О.* Дізнавач як процесуально самостійний суб’єкт досудового розслідування // Право України. – 2002. - № 4.

🕮 *Башкирева Н. Воскобойник И.* Проблемы правового регулирования представительства гражданского истца в уголовном судопроизводстве России // Уголовное право. – 2007. - №1.

🕮 *Белькова О.В.* Поняття та особливості правового статусу свідка в кримінальному процесі України // Право і безпека. – 2003. - №1.

🕮 *Белькова О.В.* Теоретичні і практичні аспекти права свідка відмовитися свідчити стосовно себе, членів сім'ї та близьких родичів // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали IX регіон. наук.-практ. конф. (13-14 лют. 2003р.; Львів) / Львів: ЛНУ, 2003.

🕮 *Белькова О.В.* Спірні моменти допиту посадових осіб, котрі провадять розслідування у справі, як свідків // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 2003. - №4.

🕮 *Бірюкова А.М.* Деякі питання участі адвоката у справах осіб, що не досягли віку, з якого можлива кримінальна відповідальність //Адвокат. – 1998. – № 1.

🕮 *Бірюкова А.М.* Деякі питання участі захисника при попередньому розгляді справи //Адвокат. – 2003. – № 5.

🕮 *Бірюкова А.М.* Проблемні аспекти здійснення захисту та надання правової допомоги адвокатами //Юридична Україна. – 2005. – № 1.

🕮 *Бірюкова А.М.* Проблеми надання адвокатом правової допомоги у кримінальному судочинстві //Вісник Академії адвокатури України. - 2006. – Вип. 5.

🕮 *Боботов С.В. Чистяков Н.Ф.* Суд присяжных: история и современность. – М. Манускрипт, 1992

🕮 *Бобрик В. Новосельцев І.* Адвокат-іноземець в Україні та адвокат-українець за кордоном: реалії чи перспективи // Підприємництво, господарство і право. – 2007. - №6.

🕮 *Бондаренко О.О.* Допит обізнаних осіб в кримінальному судочинстві // Вісник Університету внутрішніх справ: Наукове видання. – 2000. – Вип. 12. – Частина 1.

🕮 *Бородовська Н.* Забезпечення правового статусу засудженого // Юридична Україна. – 2004. - №10.

🕮 *Бояров В.І. Рохненко О.В.* Про деякі проблеми захисту окремих учасників кримінального судочинства // Вісник Верховного Суду України. – 1999. - №5.

🕮 *Брынцев В.Д.* Единоличный судья в правовом государстве. Его статус и функции. – Харьков, 2005.

🕮 *Быков В.М. Козлова А.А.* Подозреваемый в уголовном процессе России // Правоведение. – 2007. - №4.

🕮 *Вапнярчук В.В.* Процесуальне становище особи, яка провадить дізнання: Автореф. дис... к.ю.н. – Х., 2000

🕮 *Вапнярчук В.В.* Особливості процесуального становища особи, яка проводить дізнання. – Харків, 2001

🕮 *Варфоломеєва Т.* Процесуальні, криміналістичні та етичні аспекти захисту // Вісник Академії правових наук України. – 2002 - №3

🕮 *Васильев О.Л.* Процессуальные функции следователей, органов дознания и дознавателя на стадии предварительного расследования // Вестник Московского Университета. Серия право. – 2003. - №1

🕮 *Ващук Б.Л.* Окремі питання удосконалення кримінально-процесуального законодавства щодо визнання цивільним позивачем у кримінальній справі // Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права – 2005. - №4.

🕮 *Верещагина А.* Институт специалиста в УПК РФ // Уголовное право. – 2007. - №3.

📖 *Веселовський В.* Питання захисту осіб, які мають інформацію про злочинну діяльність // Право України.– 1999. - №7.

📖 *Волкотруб С.Г.* Інститут імунітету у кримінальному судочинстві // Право України. – 2002. - №3

📖 *Волкотруб С.Г.* Проблема видів імунітету в кримінальному процесі // Держава і право. - Вип. 9

📖 *Волкотруб С.Г.* Імунітет свідків і захист таємниці довірених відомостей в кримінальному процесі // Держава і право. – Вип. 16

📖 *Гидулянова Е.Н.* К вопросу о правовом статусе лиц, не достигших возраста, с которого возможна уголовная ответственность // Актуальні проблеми держави та права. - Вип. 10

📖 *Гогусь О.* Перспективи розвитку і шляхи вдосконалення законодавства про державне забезпечення безпеки суб'єктів кримінального судочинства // Право України. – 1999. - №6.

📖 *Голубов А.Є.* Питання набуття процесуального статусу неповнолітніми, які не досягли віку кримінальної відповідальності // Держава і право: 2001. – Вип. 12.

📖 *Гончаренко Є.* Професійні права адвоката і гарантії адвокатської діяльності у контексті прецедентного права Європейського суду з прав людини // Адвокат. – 2005. - №7.

📖 *Горєлов М.* Правовий статус слідчих підрозділів органів внутрішніх справ // // Право України. –2005. - №10.

📖 *Григорьев Ф.Г.* Право свидетеля и других участников уголовного судопроизводства на обеспечение из безопасности // Вестник Московского государственного университета. Серия право. – 2006. - №3

📖 *Губська О.А.* Право особи на захист у кримінальному судочинстві // Кримінально-правова охорона життя та здоров'я особи: матеріали науково-практичної конференції. – Х., 2004

📖 *Гурджі Ю.О.* Проблеми правового становища жертви злочину в кримінальному судочинстві // Вісник Верховного Суду України. - 1999.- №4

📖 *Гурджі Ю.О.* Проблеми формування і реалізації кримінально-процесуальної активності потерпілого на досудових стадіях. - Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. - Х., 2000

📖 *Дежнев А.* Отношения родства, супружества и свойства в уголовном судопроизводстве // Уголовное право. – 2004. - №3

📖 *Демидов И.Ф.* Заявитель в советском уголовном процессе // Вопросы борьбы с преступностью. – 1982. – Вып. 36

📖 *Дрішлюк К.В.* Надання безоплатної правової допомоги у кримінальному процесі // Актуальні проблеми держави і права. - Вип. 27

📖 *Дрішлюк К.В.* Про деякі питання реалізації права на захист у кримінальному процесі // Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права – 2005. - №4.

📖 *Дроздов О.* Правове регулювання статусу засудженого у кримінальному судочинстві // Вісник прокуратури. – 2004. - №9

📖 *Жуковська О. Бузаджи К.* Професійні права адвокатів у контексті Європейської конвенції з прав людини: практика Європейського Суду та української реалії // Адвокат. – 2005. - №5.

📖 *Зеленецкий В.С. Куркин Н.В.* Реализация мероприятий по обеспечению безопасности субъектов уголовного процесса // Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи. – К. – Харків, 2002.

📖 *Зеленецкий В.С. Куркин Н.В.* Обеспечение безопасности субъектов уголовного процесса. – Харьков, 2000

📖 *Зусь Л.Б.* Об уголовно-процессуальной правосубъектности // Правоведение. – 1974. - №5.

📖 *Ищенко П.П.* Специалист в следственных действиях. – М., 1990

📖 *Калугин А.* Понятой в уголовном процессе // Российская юстиция. – 1998. - №10

📖 *Капліна О.* Проблеми забезпечення адекватності тлумачення частини 4 статті 61 Кримінально-процесуального кодексу України про усунення захисника від участі у справі // Юридична України. – 2005. - №8

📖 *Капліна О. Маринів В.* Проблеми усунення захисника від участі у справі // Вісник Академії правових наук України. – 2006 - №2

📖 *Каркач П.М.* Повноваження прокурора при розгляді кримінальних справ у суді // Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи. – К. – Харків, 2002

📖 *Карнозова Л.М.* Возрожденный суд присяжных. Замысел и проблемы становления. – М., 2000.

📖 *Карпов Н. Панасюк Т.* Кримінально-правовий, кримінально-процесуальний та віктимологічний аналіз поняття “потерпілий” // Підприємництво, господарство і право. – 2007. - №5.

📖 *Ковальчук С.* Опитування захисником громадян: порядок проведення та фіксації результатів // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали XIII регіон. наук.-практ. конф. (8-9 лют. 2007р.; Львів) / Львів: ЛНУ, 2007

📖 *Колмаков П.* Об основаниях появления нового участника уголовного судопроизводства // Уголовное право. – 2004. - №3

📖 *Колмаков П.* Допустимо ли оставлять участника уголовного судопроизводства без субъективных прав ? // Уголовное право. – 2005. - №4

📖 *Колмаков П.* К вопросу об уголовно-процессуальной правосубъектности лица, в отношении которого ведется дело о применении принудительных мер медицинского характера // Уголовное право. – 2005. - №1

📖 *Коломієць О.* Питання участі захисника під час розслідування злочинів у сучасних умовах // Підприємництво, господарство і право. – 2007. - №5

📖 *Кононенко О.* Судовий захист прав громадян під час здійснення провадження у кримінальних справах і при виконанні вироку // Право України. – 2002. - № 9.

📖 *Костіна Л.* Участь перекладача у кримінальному судочинстві // Право України . –2003. - №8

📖 *Костіна Л.* Щодо вдосконалення процесуального становища перекладача на стадії досудового розслідування // Право України. – 2004. - №3

📖 *Кузнецов В.* Вдосконалення правового регулювання відносин між особою, яка провадить дізнання, та начальником органу дізнання при розслідуванні кримінальних справ // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. - №8

📖 *Курільчук І.* Межі судового контролю в досудових стадіях кримінального процесу // Право України. – 2006. - №4

📖 *Литвинчук О.І.* Поняття і структура процесуального статусу слідчого // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ – 2006. – № 1.

📖 *Лідовець Т.* Проблеми захисту учасників кримінального судочинства в Україні // Підприємництво, господарство і право. – 2007. - №6.

📖 *Лобойко Л.* Кримінально-процесуальна компетенція: поняття і структура // Юридична Україна. – 2005. - №3.

📖 *Лобойко Л.М.* Кримінально-процесуальна компетенція. – Дніпропетровськ: ДДУВС, 2006.

📖 *Мазалов А.Г.* Гражданский иск в уголовном процессе.- М., 1977.

📖 *Малько А.В. Суменков С.Ю.* Правовой иммунитет: теоретические и практические аспекты // Журнал российского права. – 2002. - №2

📖 *Маляренко В.Т.* Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів. – К.: Юрінком Інтер, 2005

📖 *Маляренко В. Пилипчук П.* Межі судового контролю за додержанням прав і свобод людини в стадії попереднього розслідування кримінальної справи // Право України. – 2001. - №4

📖 *Мартынчик Е.Г.* Гарантии прав осужденного в надзорном производстве. – Кишинев, 1985

📖 *Муравин А.Б.* Депутатская неприкосновенность и уголовно-процессуальный закон // Юридический вестник.- 1997.- №1.

📖 *Назаренко Р.І.* Заявник про злочин як суб'єкт кримінально-процесуальних правовідносин // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2000. - №2. – Ч.2

📖 *Нор В.* Удосконалення процесуального статусу потерпілого від злочину та системи гарантій захисту його прав і законних інтересів // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2001. - Вип. 36

📖 *Нор В.* Свідок у кримінальному процесі України: коло осіб, предмет показань та свідоцький імунітет // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2002. - Вип. 37

📖 *Нестерчук Л.П.* Правовое положение капитана судна при производстве дознания // Актуальні проблеми держави та права. - Вип. 10

📖 *Ніколаєв О.* Роль суду в забезпеченні прав та законних інтересів обвинуваченого на досудовому слідстві // Право України. – 2001. - №3

📖 *Осьмаков М.А.* О некоторых проблемах адвокатского расследования // Российский следователь. – 2007. - №9

📖 *Пашковский Н.И. Гуртиева Л.Н.* Суд присяжных: история и перспективы развития // Актуальні проблеми держави та права. - Вип. 10

📖 *Писарчук С.* Про межу здійснення представником прав на досудовому слідстві // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2001. - Вип. 36

🕮 *Писарчук С.* До питання про відносини, що виникають у сфері представництва в кримінальному процесі України // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали IX регіон. наук.-практ. конф. (13-14 лют. 2003р.; Львів) / Львів: ЛНУ, 2003

🕮 *Питулько К.В.* Право на защиту подозреваемых и обвиняемых, задержанных и заключенных под стражу // Правоведение. – 2001. - №5.

🕮 *Познанский В.А.* Единоличные действия судьи как субъекта уголовного процесса // Вопросы уголовного процесса. Межвузовский научный сборник. – Вып. 2. – Издательство Саратовского университета, 1979.

🕮 *Полосков В.П.* Правоспособность и дееспособность в советском уголовном процессе: Дис. к.ю.н. – М., 1985

🕮 *Пономарев И.Б.* Правоспособность и дееспособность как предпосылки уголовно-процессуальных отношений // Советское государство и право. – 1971. - №6.

🕮 *Прилуцький П.* Проблема реалізації інституту фахівця у галузі права за кримінально-процесуальним законодавством України // Право України. – 2007. - №9.

🕮 *Присяжнюк Т.* Підсудний у кримінальному процесі // Право України. – 1998. - №11.

🕮 *Ревака В.М.* Форми використання спеціальних пізнань в досудовому провадженні: Автореф. дис.. к.ю.н. – Х., 2006

🕮 *Репешко П.* Участь спеціаліста у судовому розгляді кримінальної справи // Право України. – 1999. - №9

🕮 *Репешко П.І.* До питання реалізації принципу участі народу у здійсненні правосуддя // Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи. – К. – Харків, 2002

🕮 *Рисін О.О.* Конституційний принцип участі народу в здійсненні правосуддя на сучасному етапі судової реформи в Україні // Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи. – К. – Харків, 2002

🕮 *Романюк Б.В.* Органи досудового слідства і суд // Держава і право. - Вип. 27

🕮 *Савонюк Р.* Кримінально-процесуальна функція та її зміст у діяльності слідчого як суб'єкта доказування // Право України. – 2001. - №2

🕮 *Савонюк Р.* Заявник у кримінальному процесі // Право України. – 2004. - №9

🕮 *Самбор М.* Теоретичні аспекти використання та реалізації державних інтересів та інтересів фізичних осіб у кримінально-процесуальному законодавстві України // Підприємництво, господарство і право. – 2007. - №3.

🕮 *Самолюк В.* Обсяг дієздатності особи та її законне представництво у кримінальному процесі // Вісник Львівського університету. – 2003. - Вип. 38

🕮 *Самолюк В.В.* Особливості законного представництва потерпілого у справах приватного обвинувачення // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали IX регіональної науково-практичної конференції. 3-4 лютого 2005 р. – Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2005

🕮 *Слінько С.В.* Проблеми правового статусу суб'єктів кримінально-процесуальної діяльності. – Х., 2003

🕮 *Смітієнко З., Назаренко Р.* Вдосконалення кримінально-процесуальних правовідносин на початковому етапі кримінального судочинства // Право України. – 2000.– №5

🕮 *Титарчук Г.М.* Конституційні основи участі прокурора у кримінальному судочинстві // Актуальні проблеми держави та права. - Вип. 10

🕮 *Титов А.М., Шкарупа В.К.* Деякі проблеми допуску захисника до участі у кримінальній справі // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. - 2001. – № 1.

🕮 *Титов А.М.* Законодавство щодо участі захисника у кримінальному процесі України з точки зору міжнародних стандартів // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності: Зб. наук. статей. 2001. – № 2.

🕮 *Титов А.М.* Проблеми участі захисників у кримінальних справах за призначенням // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності: 2002. – № 1.

🕮 *Титов А.М.* Участь захисника в кримінальних справах за призначенням: окремі проблеми // Право України. – 2002. – № 3.

🕮 *Титов А.М.* Прийняття захисником доручення на здійснення захисту у кримінальних справах // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності: 2003. – № 3.

🕮 *Титов А.М.* Щодо відповідальності за незаконні дії захисників у кримінальних справах // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності: Зб. наук. праць. - 2004. – № 1.

🕮 *Трагнюк Р.* Принципи і стандарти захисту учасників кримінального судочинства в міжнародних документах // Право України. – 2002. - № 8.

🕮 *Трофименко В.М*. Одноосібна та колегіальна форма здійснення правосуддя по кримінальним справам // Актуальні проблеми держави та права. - Вип. 10

🕮 *Філін Д.* Процесуальне становище особи, щодо якої порушено кримінальну справу // Право України. – 2003. - №7

🕮 *Хабло О.* Правові форми зловживання кримінально-процесуальними правами // Підприємництво, господарство і право. – 2006. - №3

🕮 *Хахуцяк О.Ю.* Законний представник неповнолітнього обвинуваченого у кримінальному процесі // Держава і право. - Вип. 31

🕮 *Химичева О.В*. О субъектах права на обжалование на досудебных стадиях уголовного судопроизводства // Закон и право. – 2003. - №11

🕮 *Хитрова О.В.* Участие понятых в российском уголовном судопроизводстве. – М.: Спарк, 1998

🕮 *Хоматов Ю.В.* Некоторые вопросы процессуального положения защитника в уголовном судопроизводстве Украины // Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи. – К. – Харків, 2002

🕮 *Шаповалова Л.* Підстави визнання юридичної особи потерпілим у кримінальному процесі // Право України. – 2000. - №1

🕮 *Шаповалова Л.І.* Потерпілий у досудовому провадженні. – Донецьк, 2002

🕮 *Шемонаев В.Ю.* Регулирование процессуального статуса капитана морского судна нуждается в совершенствовании // Актуальні проблеми держави та права. - Вип. 10

🕮 *Щерба С.П.* Расследование и судебное разбирательство по делам лиц, страдающих физическими и психическими недостатками.– М., 1975

🕮 *Шило О. Маринів В.* Державний захист суддів, працівників суду, правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві як гарантія здійснення правосуддя у кримінальних справах // Вісник Академії правових наук України. – 2000. - №2

🕮 *Шимановский В.* Законные представители обвиняемого и потерпевшего в предварительном следствии // Социалистическая законность. – 1971. - №7.

🕮 *Шифман М.Л.* Прокурор в уголовном процессе. – М.,1948

🕮 *Шпотаківська О.В.* Співвідношення конституційних прав та свобод людини і громадянина з інтересами учасників кримінального судочинства // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ України. - 2001. - №3.

🕮 *Юзікова Н.С.* Суд присяжних в Україні, Росії та США у контексті демократичних засад правосуддя (порівняльний аналіз) // Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи. – К. – Харків, 2002

🕮 *Юрчишин В.* Суб'єкти підтримання державного обвинувачення у суді та їх процесуальний статус // Юридический вестник. – 2004. - №4

🕮 *Яковенко І.* Інститут прокурорів-криміналістів потребує законодавчої регламентації // Вісник прокуратури. – 2003 - №5

🕮 *Янович Ю.П.* Проблемы совершенствования процессуального статуса подозреваемого и обвиняемого. – Автореф. дис. к.ю.н. – Х., 1992

🕮 *Янович Ю.П.* Право підозрюваного, обвинуваченого, підсудного на захист у контексті судово-правової реформи // Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи. – К. – Харків, 2002

🕮 *Ярін В.М.* Органи дізнання Збройних Сил України та інших військових формувань: сучасні аспекти їх діяльності // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2002. - №1.

До теми 5. **Докази і доказування у кримінальному процесі**

🕮 *Александров А.* О значении концепции объективной истины // Российская юстиция. – 1999. - №1

🕮 *Александров А. Фролов С.* Значение свойства относимости доказательств в уголовном процессе // Уголовное право. – 2007. - №3.

🕮 *Арсеньев В.Д.* Доказывание фактических обстоятельств дела в отдельных стадиях советского уголовного процесса. – М.: Юридическая литература, 1969

🕮 *Астапенко О.* Процесуальний порядок і правова регламентація подання доказів у порядку ч. 2 ст. 66 КПК України // Підприємництво, господарство і право. – 2006. - №12.

🕮 *Бараннік Р.* Застосування ч. 1 ст. 63 Конституції України суб'єктами кримінально-процесуальної діяльності: проблемні питання // Право України. – 2005. - № 4.

🕮 *Бараннік Р.* Свобода особи від самовикриття та викриття близьких родичів у кримінальному процесі України // Право України. – 2002. - № 6.

🕮 *Бараннік Р.* Зв'язок права особи на свободу від самовикриття, викриття членів сім'ї чи близьких родичів з деякими принципами кримінального процесу // Право України. – 2003. - №7

🕮 *Баштега Р.* Охорона таємниці сповіді у кримінальному судочинстві // Право України. – 2004. - №6

🕮 *Берназ В.Д. Предмєстніков О.Г.* Деякі аспекти використання оперативно-розшукової інформації при розслідуванні злочинів // Актуальні проблеми держави і права. - Вип. 27

🕮 *Брусницын Л.* Потерпевшие и свидетели под псевдонимом: национальное законодательство и прецеденты Европейского Суда по правам человека // Уголовное право. – 2002. - №2

🕮 *Быков В.М. Ситникова Т.Ю.* Основания и процессуальный порядок признания доказательств недопустимыми по УПК РФ // Правоведение. – 2004. - №5.

🕮 *Галаганов Е.А.* Роль суда как субъекта доказывания в уголовном процессе // Российский судья. – 2003. - №1

🕮 *Гонгало С.* Новітні документи: проблеми визначення // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали XIII регіон. наук.-практ. конф. (8-9 лют. 2007р.; Львів) / Львів: ЛНУ, 2007

🕮 *Горбачев А.* Признание обвиняемого – «особо убедительное доказательство» ? // Российская юстиция. – 2004. - №6

🕮 *Грошевий Ю.* Проблеми диференціювання порушень кримінально-процесуальних норм в доказуванні //Вісник Академії правових наук України. – 1997. - №2

🕮 *Грошевий Ю. Дідоренко Е. Розовський Б.* Кримінально-процесуальні аспекти оперативно-розшукової діяльності // Право України. – 2003. - №1

🕮 *Давимука І.* Допустимість доказів у кримінальному процесі: спірні проблеми // Право України. – 2002. - №12

🕮 *Давлетов А.А.* Основы уголовно-процессуального познания. – Свердловск, 1991

🕮 *Дєєв М.* Достатність доказів (даних) на стадії порушення кримінальної справи //Підприємництво, господарство і право. – 2006. - №12

🕮 *Дєєв М.В.* До питання про межі доказування у кримінальному процесі // Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи. – К. – Харків, 2002

🕮 *Дідоренко Е.* Деякі проблеми теорії та практики кримінального процесу // Вісник Академії правових наук України. – 2003. - №2-3

🕮 *Доказывание* в уголовном процессе: традиции и современность / Под ред. В.А. Власихина.– М., 2000.

🕮 *Доля Е.А.* Соотношение гносеологической и правовой сторон доказывания в российском уголовном процессе // Государство и право. – 1994. - №10.

🕮 *Доля Е.* К вопросу о праве стороны защиты собирать и представлять доказательства // Уголовное право. – 2007. - №4.

🕮 *Доронін І.* Доказове значення матеріалів службових розслідувань та перевірок у кримінальному процесі // Вісник прокуратури. – 2002. - №4

📖 *Дорофеєва Л.М.* Використання матеріалів адміністративного провадження при порушенні та розслідуванні кримінальних справ про контрабанду // Проблеми законності. – Харків, 2004. – Випуск 69.

📖 *Дорохов В.Я.* Понятие доказательства в советском уголовном процессе // Советское государство и право. – 1964. - №9.

📖 *Дудка А.* Проблеми отримання доказової інформації від осіб з фізичними або психічними вадами // Підприємництво, господарство і право. – 2007. - №12

📖 *Дутов М.* Правові проблеми електронного документообігу // Право України. – 2002. - № 6.

📖 *Журова Е.*М.Этические аспекты допустимости доказательств, полученных в результате оперативно-розыскной детельности // Право і безпека. – 2004. - №3’3

📖 *Зажицкий В.* Объяснение в уголовном процессе // Советская юстиция. – 1992. - №6.

📖 *Зажицкий В.И.* О допустимости доказательств // Российская юстиция. – 1999. - №3

📖 *Зажицкий В.И.* Истина и средства ее установления в УПК РФ: теоретико-правовой анализ //Государство и право. – 2005. - №6

📖 *Запотоцький А.* Актуальні питання витребування документів у кримінальному процесі // Підприємництво, господарство і право. – 2007. - №12.

📖 *Зуев С.* Использование результатов оперативно-розыскной деятельности в качестве доказательств // Уголовное право. – 2007. - №3.

📖 *Иванов А. Корниенко О.* Использование в доказывании информации, полученной у операторов связи // Уголовное право. – 2006 - №1

📖 *Ігнатко В.* Поняття матеріалів оперативно-розшукової діяльності, що використовуються в інтересах кримінального судочинства // Право України. –2004. - №11.

📖 *Іщенко В.* Поняття протоколів слідчих і судових дій як самостійного виду доказів у кримінальному судочинстві // Право України. – 1998. - №5.

📖 *Іщенко В.* Принцип допустимості і достатності засобів кримінально-процесуального доказування // Право України. – 2003. - №7

📖 *Каз Ц.М.* Доказательства в уголовном процессе. – Саратов, 1960.

📖 *Калиновский К.Б. Маркелова Т.Ю.* Доказательственное значение «электронной» информации в российском уголовном процессе // Российский следователь. – 2001. - №6.

📖 *Капустинський В.А.* Істина як важливий елемент розвитку судочинства // Вісник Верховного Суду України. – 2004. - №1

📖 *Карнеева Л.М.* Об уточнении обстоятельств, входящих в предмет доказывания по уголовному делу // Советская юстиция. – 1968. - №24.

📖 *Карнеева Л.М. Миньковский Г.М.* Особенности пределов доказывания при принятии некоторых процессуальных решений в стадии предварительного следствия // Вопросы предупреждения преступности. – 1966 – Вып. 4

📖 *Квижинадзе Р.Е.* Понятие истины и альтернативы в теории познания. – Тбилиси, 1977

📖 *Кириченко О.А. Басай В.Д.* Деякі проблеми загальної теорії доказів // Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи. – К. – Харків, 2002.

🕮 *Кірмач Л.А.* Поняття та інформаційна природа доказування // Вісник Запорізького юридичного інституту МВС України. – Запоріжжя, 2001. – № 1.

🕮 *Кірмач Л.А.* Соціально-гуманітарні проблеми використання оперативно-розшукової інформації в процесі доказування // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ МВС України. – Луганськ, 2001. – Спеціальний випуск.

🕮 *Кірмач Л.А.* До поняття інших документів як джерел доказів у кримінальному судочинстві // Вісник Запорізького юридичного інституту МВС України. – Запоріжжя, 2002. – № 2.

🕮 *Клименко Н. Клевцов О.* Можливості використання в розслідуванні злочинів деяких нетрадиційних криміналістичних та спеціальних знань і методів // Право України. – 1998. - №1

🕮 *Ковтун Н.Н.* О роли и месте суда в доказывании по уголовному делу в свете конституционного принципа состязательности процесса // Государство и право. – 1998. - №6.

🕮 *Колдин В.Я.* Уровни уголовно-процессуального доказывания // Советское государство и право. – 1974. - №11.

🕮 *Комаха О.В.* Кримінально-процесуальне значення допомоги спеціаліста та експерта // Актуальні проблеми держави та права. - Вип. 10

🕮 *Копьева А.Н.* Документы как доказательства в советском уголовном процессе. - Иркутск, 1973

🕮 *Коршик М.Г. Ларин А.М. Степичев С.С.* Доказательственное значение данных, характеризующих личность обвиняемого // Советское государство и право. – 1966. - №6.

🕮 *Костенко Р.В.* Содержание и форма уголовно-процессуальных доказательств // Правоведение. – 2005. - №4.

🕮 *Костін М.І.* Роль оперативно-розшукової діяльності у вирішення завдань доказування в кримінальному процесі // Часопис Київського університету права. – 2003 - №4

🕮 *Костін М.* Поняття “доказування” у кримінальному процесі України // Право України. –2004. - №1.

🕮 *Котик З.* Поняття, зміст і обовязок доказування у кримінаьному судочинстві України // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. - №11.

🕮 *Крашенинников Н.И.* Использование результатов оперативно-розыскных мероприятий в следственной и судебной практике // Правоведение. – 2001. - №3.

🕮 *Кузнецов Н. Доданов С.* Права защитника собирать доказательства: сущность и пределы // Российская юстиция. – 2002. - №8

🕮 *Куценко О.* Протокол здійснення оперативно-розшукових заходів – новий вид доказів у кримінальному судочинстві // Вісник прокуратури. – 2002 - №2

🕮 *Лисицын Р.* Участие защитника подозреваемого в доказывании // Законность. – 1998. - №4.

🕮 *Лукашкина Т.В.* Суд и прокурор как субъекты доказывания в стадии судебного разбирательства // Актуальні проблеми держави та права. - Вип. 10

🕮 *Льовкін В.* Поняття і види показань обвинуваченого в кримінальному процесі України // Право України. – 2005. - №7

🕮 *Маевский В.* Допустимость доказательств, полученных органами дознания до возбуждения уголовного дела // Российская юстиция. – 2000. - №6.

🕮 *Марків В.* Зобов'язання щодо збереження банківської таємниці: нове у змісті імунітету свідків у кримінальному процесі // Підприємництво, господарство і право. – 2001. - №10

🕮 *Меликян М.Н.* О специфике доказывания в ходе предварительной проверки информации о преступлениях // Государство и право. – 1998. - №10

🕮 *Орлов Ю.К.* Проблемы истины в уголовном процессе // Государство и право. – 2007. - №3

🕮 *Менькин И.В.* О доказательственном значении аудио- и видеозаписей в уголовном процессе // Журнал российского права. – 2001. - №9.

🕮 *Миньковский Г.М.* Пределы доказывания в советском уголовном процессе. – М., 1956

🕮 *Мірошниченко Т.М.* Проблеми реалізації нормативного змісту принципів кримінального судочинства у ході доказування // Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права – 2005. - №4.

🕮 *Пашковський М.І.* Проблема допустимості показань осіб (обвинуваченого та підозрюваного), які були доставлені на територію України з порушенням національного та міжнародного права // Актуальні проблеми держави і права. - Вип. 11. - Одеса, 2001.

🕮 *Печников Г.А.* О вероятной и объективной истинах в уголовном процессе // Правоведение. – 2004. - №4.

🕮 *Пинхасов Б.И.* Использование документов в доказывании. - Ташкент, 1977

🕮 *Пиюк А.* Истина или доказанная достоверность? // Российская юстиция. – 1999. - №5

🕮 *Победкин А.В. Гавриков В.А.* Допустимость показаний лица, страдающего психическим заболеванием, в уголовном процессе // Государство и право. – 1999. - №8

🕮 *Попов В.* Типичные ошибки при определении судом допустимости доказательств // Российская юстиция. – 2001. - №1

🕮 *Погорецький М.А.* Судовий контроль та прокурорський нагляд за використанням протоколів оперативно-розшукової діяльності в кримінальному процесі // Вісник Верховного Суду України. – 2003.– №2(36).

🕮 *Попелюшко В.О.* Предмет доказування у кримінальному процесі (кримінально-процесуальні та кримінально-правові аспекти). – Острог, 2001

🕮 *Попелюшко В.О.* Про допустимість доказів у контексті статей 334 та 335 Кримінально-процесуального кодексу України // Вісник верховного Суду України. – 2007. - №11.

🕮 *Прилуцький П.* Проблема істини в теорії кримінального судочинства // Право України. – 2004. - №4

🕮 *Прилуцький П.* Поняття та види істини у кримінальному судочинстві // Право України. – 2003. - №6

🕮 *Прилуцький П.В.* Роль і місце учасників кримінального судочинства при встановленні істини у справі // Право України. - 2003. - №10.

📖 *Прилуцький П.В.* Філософсько-правовий погляд на проблему істини у кримінальному судочинстві // Право України. - 2005. - №5

📖 *Прилуцький П.В.* Внутрішнє переконання судді в процесі встановлення істини у кримінальному судочинстві // Вісник Запорізького національного університету. - 2005. - №1

📖 *Прилуцький С.* Допустимість доказів: сучасність та перспективи кримінального процесу України // Право України. – 2006. - №4

📖 *Прилуцький П.В.* Доказування як спосіб пізнання об'єктивної дійсності у кримінальному процесі // Вісник Запорізького національного університету. – 2006 - №2

📖 *Притузова В.А.* Заключение эксперта как доказательство в советском уголовном процессе. – М., 1959

📖 *Прокофьев Ю.Н.* Понятие и сущность документов как доказательства в советском уголовном процессе. - Иркутск, 1987.

📖 *Проценко М.В.* Застосування ревізій та перевірок для виявлення злочинів, які вчиняються організованими злочинними групами у сфері економіки // Часопис Київського університету права. – 2006. - №1.

📖 *Пюсса О. К.* Первоначальные и производные судебные доказательства в советском уголовном процессе // Правоведение. -1958. - № 3.

📖 *Рожнова В.В.* Сутність і правова природа ревізій у кримінальному процесі // Підприємництво, господарство і право. – 2005. - №12.

📖 *Савицький Д.О.* Процес доказування у справах з протокольною формою досудової підготовки матеріалів: Автореф. дис... к.ю.н. – К., 2003

📖 *Савонюк Р.* Межі доказування в досудовому слідстві // Право України. – 2006. - №6

📖 *Сегай М. Надгорний Г. Ісакович Б.* Пропозиції з питань удосконалення регламентації судової експертизи в проектах процесуальних кодексів України // Вісник Академії правових наук України. – 1999. - №2

📖 *Семенцов В. Скребец Г.* Формирование доказательств и участие защитника в этом процессе // Уголовное право. – 2007. - №4.

📖 *Сівочек С.* Аналіз поняття доказу кримінальному процесі України // Право Украни. – 2001. - №9

📖 *Сівочек С.М.* Деякі проблеми оцінки доказів та їх джерел у кримінальному процесі // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – Донецький інститут внутрішніх справ МВС України, 2001. –№1.

📖 *Сівочек С.М.* Особливості оцінки показань неповнолітніх обвинувачених // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – Донецький інститут внутрішніх справ МВС України, 2001. – № 2.

📖 *Сівочек С.М.* Теорія інформації і поняття доказу в кримінальному процесі // Право України. –2001.– №12.

📖 *Сівочек С.М.* Проблеми використання відомостей, одержаних у результаті оперативно-розшукової діяльності // Вісник прокуратури. – 2002. – №5.

📖 *Сівочек С.М.* Декілька аргументів проти “єдиного” розуміння доказу у кримінальному процесі // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2002. – Спецвипуск №1.

📖 *Смирнов М.І.* Допустимість використання в кримінальному процесі свідчень анонімних свідків // Актуальні проблеми держави і права. - Вип. 16

📖 *Смітієнко З.Д. Кінаш Я.І.* Предмет доказування у справах про злочини х адміністративною преюдицією // Держава і право. – Вип. 9

📖 *Смоков С.М.* Внутренне убеждение следователя при расследовании уголовных дел // Актуальні проблеми держави та права. - Вип. 10

📖 *Соловьев А.Б.* Доказывание в досудебных стадиях уголовного процесса. – М.: Юрлитинформ, 2002

📖 *Стахівський С.* Проблеми імунітету свідків у кримінально-процесуальному законодавстві // Право України. - 1996. - №9

📖 *Степанов О.* Допустимість доказів у кримінально-процесуальному законодавстві України // Право України. – 2002. - №11

📖 *Стрельбіцька Л.* Значення показань засудженого (виправданого) в кримінальному процесі // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали XIII регіон. наук.-практ. конф. (8-9 лют. 2007р.; Львів) / Львів: ЛНУ, 2007

📖 *Трагнюк Р.* Прокурорський нагляд за забезпеченням допустимості доказів на досудовому слідстві: актуальні питання // Право України. – 2006. - №6

📖 *Удалова Л.* Імунітет у кримінальному судочинстві України // Право України. – 2003. - №7

📖 *Хабібуллін В.* Допит адвоката як свідка // Право України. – 2006. - №5

📖 *Черечукіна Л.* Асиміляція результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному судочинстві // Право України. – 2006. - №4

📖 *Чорноус Ю.* Пояснення громадян і протокол допиту: проблеми співвідношення // // Право України. – 2005. - №12.

📖 *Чувилев А. Лобанов А.* Плоды отравленного дерева // Российская юстиция. – 1996. - №11.

📖 *Чучукало О.* Встановлення істини як мета доказування // Право України. – 2006. - №1

📖 *Шейфер С.А.* Использование непроцессуальных познавательных мероприятий в доказывании по уголовному делу // Государство и право. – 1997. - №7

📖 *Шейфер С.А.* Роль защиты в формировании доказательственной базы по уголовному делу // Государство и право. – 2006. - №7

📖 *Щерба С.* Ограниченные возможности участия подозреваемого (обвиняемого) в доказывании в силу физических или психических недостатков // Уголовное право. – 2003. - №3

📖 *Шерстюк В.* Правова регламентація використання знань обізнаних осіб у проектах Кримінально-процесуального та Цивільного процесуального кодексів України // Вісник Академії правових наук України. – 2002. - №4

📖 *Шумило М.Є.* Наукові засади використання оперативно-розшукових матеріалів в доказуванні у кримінальних справах // Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи. – К. – Харків, 2002

🕮 *Эйсман А.А.* Заключение эксперта (структура и научное обоснование). – М., 1967.

🕮 *Юрчишин В.Д.* Особливості призначення та проведення судової експертизи в стадії порушення кримінальної справи // Наше право. Науково-практичний журнал. – 2004. – №2 (2ч.).

🕮 *Юрчишин В.Д.* Проблеми доказового значення ймовірних висновків експерта в кримінальному судочинстві України // Держава і право. Збірник наукових праць. – 2004. – Випуск 24.

🕮 *Юрчишин В.Д.* Деякі проблеми допустимості використання як доказів висновків судових експертиз // Держава і право. Збірник наукових праць.– 2005. – Випуск 29.

🕮 *Юрчишин В.Д.* Деякі проблеми використання як джерел доказів висновків судових експертиз в контексті співробітництва України з іноземними державами та міжнародними організаціями // Актуальні проблеми політики. Збірник наукових праць. – 2006. – Випуск 29.

До теми 6. **Цивільний позов у кримінальному процесі**

🕮 *Анікіна Н.* Захист прав та законних інтересів цивільного позивача в кримінальному судочинстві (питання судової практики) // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2000. - Вип. 35

🕮 *Анікіна Н.* Нові погляди щодо інституту цивільного позову у кримінальному процесі // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – Львів, 2004. - Вип. 39

🕮 *Баклан М.Г. Гаврилова Л.В.* Деякі проблеми розгляду цивільних позовів та порядок застосування інших стягнень у кримінальному судочинстві // Вісник Верховного Суду України. – 2004. - №4

🕮 *Божьев В.П.* Гражданский иск в уголовном процессе // Законность. – 2004. - №7.

🕮 *Бозров В.* Гражданский иск в уголовном процессе неуместен // Российская юстиция. – 2001. - №5

🕮 *Ващук Б.* Предмет доказування щодо цивільного позову в кримінальній справі та його поняття // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – Львів, 2005. - Вип. 41.

🕮 *Ващук Б.Л.* Окремі питання удосконалення кримінально-процесуального законодавства щодо визнання цивільним позивачем у кримінальній справі // Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права – 2005. - №4.

🕮 *Детков А. Луцкая Н.* Обеспечение возмещения вреда, причиненного преступлением, и возможной конфискации имущества при подготовке дела к судебному заседанию // Уголовное право. – 2007. - №3.

🕮 *Диденко М. П.* Некоторые вопросы гражданского иска в советском уголовном процессе // Правоведение. -1958. - № 4.

🕮 *Клименко Я.* Відшкодування моральної шкоди у кримінальному процесі // Право України. – 2000. - №6.

🕮 *Крикунов О.* Становлення інституту державної компенсації потерпілим від злочинів в України // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали XI регіональної науково-практичної конференції (3-4 лютого 2004 р.). - Львів 2005

🕮 *Крикунов О.* Особливості доказування цивільного позову про компенсацію моральної шкоди // Вісник Львівського університету. Серія юридична. - 2004. - Вип. 39.

🕮 *Малютін І.* Проблеми відшкодування шкоди потерпілим державою // Право України. – 2002. - №10.

🕮 *Махов В.Н. Разумовский Д.Б.* Становление и развитие института гражданского иска в уголовном деле // Уголовное судопроизводство. – 2007 - №1

🕮 *Навроцька В.* Диспозитивність у визначенні порядку та способів відшкодування завданої злочином шкоди при звільненні від кримінальної відповідальності // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2006. – Вип. 42

🕮 *Нарижный С.В.* Компенсация морального вреда в уголовном судопроизводстве России. – Спб, 2001

🕮 *Присяжнюк Т.І.* Вирішення судами питання про відшкодування шкоди при розгляді кримінальних справ // Вісник Верховного Суду України. – 1998. - №3.

🕮 *Рабінович П.* Моральна шкода та право на її компенсацію: загальнотеоретичний підхід // Право України. – 2002. - № 4

🕮 *Смітієнко З., Клименко Я.* Обов'язок слідчого по своєчасному забезпеченню цивільного позову у кримінальному процесі // Право України. – 2002. - № 4. – С. 56-60

🕮 *Туляков В.А.* Компенсация жертвам преступлений: компаративистский анализ // Актуальные проблемы государства и права. – 1996. – Вып. 3

До теми 7. **Процесуальні документи, процесуальні строки і судові витрати**

🕮 *Бацько І.М.* Забезпечення достовірності доказової інформації при складанні протоколів слідчих дій // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України. – 1996. - № 1.

🕮 *Бацько І.М.* Класифікація протоколів слідчих дій // Держава і право. - 2000. – Вип. 8.

🕮 *Бацько І.М.* Процесуальна регламентація складання протоколів слідчих дій // Держава і право. - 2001. – Вип. 12.

🕮 *Васильев Л.М.* Процессуальные сроки в советском уголовном судопроизводстве. – Автореф. дис. к.ю.н. – Грозный, 1972

🕮 *Заїка С.О.* Поняття та значення строків у кримінальному процесі // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – № 7.

🕮 *Заїка С.О.* Щодо порядку обчислення строків у кримінальному процесі // Вісник Верховного Суду України. – 2004. – № 1.

🕮 *Заїка С.О.* Основні положення міжнародно-правових документів з питань кримінально-процесуальних строків // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – № 6.

🕮 *Заїка С.О.* Основні причини порушення строків у кримінальному процесі України // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 7.

🕮 *Заїка С.* Щодо класифікації кримінально-процесуальних строків // Підприємництво, господарство і право. – 2007. - №10

🕮 *Маслов И.В.* Правовая регламентация уголовно-процессуальных сроков (досудебное производство). – М.: Юрлитинформ, 2004

🕮 *Михайленко О.Р.* Строки та інші часові параметри в кримінальному процесі України. – К.,2000

🕮 *Михайленко О.Р.* Складання процесуальних актів у кримінальних справах. – К., 2000.

🕮 *Нор В. Павлишин А*. Судові витрати у кримінальному процесі України. – К.,2003

🕮 *Павлишин А.* Склад судових витрат у кримінальному процесі України: реалії і перспективи // Вісник Львів. ун-ту. Серія юридична. - 2000. - Вип. 35.

🕮 *Павлишин А.* Підстави стягнення судових витрат у кримінальному процесі України // Вісник Львівського Університету. Серія юридична. - 2003. - Вип. 38.

🕮 *Павлишин А.* Поняття судових витрат у кримінальному процесі // Вісник Львівського університету. Серія юридична. - 2001. - Вип. 36.

🕮 *Перепадя О.* Про відшкодування судових витрат у кримінальному процесі (порівняльний аналіз законодавства України і ФРН) // Право України. – 2001. - №1

🕮 *Фомін С.Б.* Кримінально-процесуальні строки – важлива передумова досягнення справедливого правосуддя // Проблеми законності. – 2002. – Вип. 55

🕮 *Фомін С.Б.* Строки у кримінальному судочинстві: поняття, класифікація та функціональне призначення. – Харків, 2003.

🕮 *Якупов Р.Х.* Исчисление процессуальных сроков в советском уголовном процессе. – М., 1990

До теми 8. **Запобіжні заходи**

🕮 *Аленин Ю.П.* О двоякой правовой природе задержания лица в уголовном процессе // Актуальні проблеми держави і права. - Вип. 27

🕮 *Барабаш А. С.* Негативная уголовно-процессуальная ответственность //Правоведение. -1987. - № 4.

🕮 *Басін К.В.* Кримінально-процесуальна відповідальність як різновид процесуальної (теоретико-правові аспекти) // Держава і право. - Вип. 19

🕮 *Борисов Г.А.* Процессуально-правовая ответственность в современном законодательстве России // Журнал российского права. – 2003. - №2

🕮 *Быков В.М.* Уголовно-процессуальный кодекс РФ и проблемы раскрытия преступлений (Полемические заметки) // Право и политика. – 2002. - №9

🕮 *Ветрова Г. Н.* Уголовно-процессуальная ответственность. – М. Наука, 1987

🕮 *Гавриш Т.* Правові гарантії забезпечення права на свободу та особисту недоторканість особи, яка підлягає видачі, в майбутньому кримінально-процесуальному законодавстві України // Вісник прокуратури. – 2003. - №6

🕮 *Головкін О.* Взяття під варту: проблеми залишаються // Вісник прокуратури. – 2007. - №6

🕮 *Гриненко А.* Разграничение фактического и уголовно-процессуального задержания // Уголовное право. – 2002. - №3

🕮 *Гуткин И.М.* Актуальные вопросы уголовно-процессуального задержания. – М.: Акад. МВД СССР, 1980

🕮 Давиденко С. Потерпілий як суб'єкт кримінально-процесуального доказування при обранні, зміні та скасуванні запобіжних заходів // Вісник Академії правових наук України. – 2006 - №3

🕮 *Давыденко Л.М. Каркач П.М. Кондратьев А.В.* Некоторые вопросы теории и практики применения меры пресечения в виде заключения под стражу // Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи. Київ-Харків: Юрінком Інтер, 2002

🕮 *Давыденко Л.М. Кондратьев А.В.* Меры процессуального принуждения как предмет прокурорского надзора и судебного контроля // Право і безпека. – 2003. - №2'2

🕮 *Донченко Ю.* Актуальні проблеми застосування запобіжного заходу у вигляді застави // Право України. – 1999. - №3

🕮 *Духін О.Є.* Застосування запобіжного заходу у вигляді особистої поруки // Держава і право. – Вип. 9

🕮 *Жданов А.* Законность или обоснованность ареста? // Российская юстиция 1999. - №1

🕮 *Жуковский В.* Связан ли судья доводами обвинения при решении вопроса об аресте? // Российская юстиция. – 2003. - №4

🕮 *Зейкан Я.П.* Права особи і проблеми, що виникають при її затриманні // Вісник Верховного Суду України. – 2005. - №9

🕮 *Золотых В.* Заключение под стражу по решению суда // Российская юстиция. – 2002 - №11

🕮 *Зубар В.* Проблемні питання застосування кримінально-процесуального законодавства // Право України. – 2003. - №11

🕮 *Зубар В.* Національне кримінально-процесуальне законодавство та Європейська конвенція з прав людини і основних свобод // Право України. – 2004. - №8

🕮 *Іваненко О.* Процесуальна відповідальність як окремий і самостійний вид юридичної відповідальності // Право України. – 2006. - №3

🕮 *Ілюк А.* Кримінально-процесуальне затримання та взяття під варту за Конституцією України 1996 р. // Вісник Львівського Університету. Серія Юридична. – 2000. - Вип. 35

🕮 *Капинус Н.* Сомнения в обоснованности ареста влекут его отмену // Российская юстиция. – 2001 - №9

🕮 *Касараба Ю.* Міжнародні стандарти затримання: теоретико-правовий аспект // Право України. – 2006. - №7

🕮 *Кітура А.* Взяття під варту та продовження строків тримання під вартою Вісник прокуратури. – 2002 - №5

🕮 *Клочков В.Г.* Судебный контроль за соблюдением законности и обоснованности применения меры пресечения – заключение под стражу.- К., 1998.

🕮 *Клочков В.* Прокурорський нагляд за законністю та обгрунтованістю обрання запобіжного заходу у виді тримання під вартою // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004 - №6

🕮 *Клочков В.Г.* Прокурорський нагляд за законністю і обгрунтованістю обрання та продовження строків тримання під вартою. - К., 2005

🕮 *Ковтун Н.Н.* Проблемы оптимизации практики судебного контроля, реализуемого в порядке ст. 108 УПК РФ: досудебный этап // Следователь. – 2004 - №8

🕮 *Козловський С.* Проблемні питання затримання та взяття під варту особи в ході реалізації норм Конституції України // Право України. – 2000. - №4

🕮 *Кондратьев А.В., Даыденко Л.М. Каркач П.М.* Прокурорский надзор и судебный контроль в стадии досудебного следствия за законностью применения мер процессуального принуждения. – Донецк, 2003

🕮 *Коробов Р.* Не согласен с прокурором, солидарен с адвокатом // Российская юстиция. – 2000. - №8

🕮 *Кругликов А. Дикарев И.* О сущности и проблемах избрания судьей меры пресечения в виде заключения под стражу в отсутствие обвиняемого // Уголовное право. – 2006 - №1

🕮 *Круглов И.В. Бопхоев Х.В.* Фактическое задержание и доставление лица, задержанного по подозрению в совершении преступления // Российский следователь. – 2005. - №5

🕮 *Курільчук І.* Взяття під варту: співвідношення прокурорського нагляду та судового контролю // Підприємництво, господарство і право – 2006 - №5

🕮 *Курило О.* Особливості розгляду справ про взяття особи під варту та продовження строків тримання під вартою // Юридична Україна. – 2005. - №8

🕮 *Липинский Д.А.* Проблемы совершенствования процессуальной ответственности // Право и политика. – 2004. - №11

🕮 *МакБрайд Джеремі* Практика Європейського суду з прав людини з питань застосування положень Європейської конвенції з прав людини, які стосуються запобіжного ув'язнення // Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі. – 2003. - №4

🕮 *Маляренко В.Т.* До питання про запобіжні заходи в кримінальному процесі // Вісник Верховного Суду України. – 2000. - №4

🕮 *Маляренко В. Пилипчук П.* Головні напрями розбудови кримінального судочинства, структура і зміст майбутнього КПК України // Право України . –2000. - №8

🕮 *Маслов И.* Судебный порядок заключения под стражу // Законность. – 2005. - №5

🕮 *Мацьків Г.* Дотримання процесуальних строків при обранні та продовженні запобіжного заходу у вигляді взяття під варту підозрюваного та обвинуваченого // Підприємництво, господарство і право. – 2005. - №6

📖 *Мельник М.І.* Законодавчі пропозиції щодо вдосконалення існуючої системи запобіжних заходів у кримінальному судочинстві // Законодавство України. – 2002 - №6

📖 *Мельников В.Ю.* Судебный контроль за обоснованностью и законностью задержания подозреваемого // Российский судья. – 2003. - №8

📖 *Мельников В.Ю.* Задержание подозреваемого как мера принуждения: от подозрения к подозреваемому // Правоведение. – 2005. - №2.

📖 *Мизулина Е.* Новый порядок ареста задержания соответствует Конституции РФ и международным правовым стандартам // Российская юстиция. – 2002 - №6

📖 *Мотовиловкер Я. О.* Уголовно-процессуальная ответственность обвиняемого и уголовно-материальная ответственность виновного // Правоведение. -1977. - № 1.

📖 *Нескороджена Л.Л.* Застава як можливість (засіб) відшкодування шкоди, заподіяної у разі неналежної поведінки підозрюваного, обвинуваченого, підсудного // Митна справа. – 2001. - №2.

📖 *Омельяненко Г.* Питання захисту конституційних прав людини у кримінальному судочинстві України // Право України. – 1997. - №3

📖 *Петрухин. И. Л.* Уголовно-процессуальная ответственность // Правоведение. - 1984. - №3.

📖 *Плотницкий А.В.* Применение меры пресечения в виде заключения под стражу к лицу, находящемуся в розыске // Российский следователь. – 2005 - №3

📖 *Погодина И.В. Попова З.В.* О понятии и составе процессуального правонарушения как основания применения процессуальной санкции // Правоведение. – 2007. - №4.

📖 *Рожнова В.* Співвідношення примусу, відповідальності та санкцій у сфері кримінального судочинства // Право України. – 2000. - №11.

📖 *Рожнова В.В.* Щодо поняття "затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочину" // Право України. – 2001. - №8.

📖 *Рожнова В.*В. Поміщення особи у медичний заклад: пропозиції до нового КПК України // Право і безпека. – 2003. - №2'4

📖 *Рябокучма В.* Щодо змісту понять "взяття під варту" та "арешт" у чинному кримінально-процесуальному законодавстві // Підприємництво, господарство і право. – 2002. - №1

📖 *Рябокучма В.М.* Законність та доцільність взяття під варту: проблеми правового регулювання // Держава і право. - Вип. 34

📖 *Савченко А.* Применение норм уголовно-процессуального закона при рассмотрении ходатайств об избрании меры пресечения в виде заключения под стражу // Российский судья. – 2005. - №10

📖 *Санін В.* Взяття під варту: спірні питання // Юридичний вісник України. – 2004 - №20

📖 *Свиридов Б.* Законодавчі парадокси // Юридичний вісник України. – 2001. - №41

📖 *Супрун С.* Разграничение физического, фактического и уголовно-процессуального задержания // Уголовное право. – 2007. - №1.

📖 *Толочко О.* Міжнародно-правові стандарти захисту права особи на свободу та особисту недоторканість // Юридичний журнал. – 2006 - №3

🕮 *Тропин М.В.* Заключение под стражу лиц, подлежащих экстрадиции // Российский следователь. – 2003. - №3

🕮 *Трунова Л.* Домашний арест как мера пресечения // Российская юстиция. – 2002. - №11

🕮 *Цоколова О.И.* О понятии и сущности заключения под стражу // Российский следователь. – 2005. - №3

🕮 *Цоколова О.И.* Проблемы совершенствования оснований применения меры пресечения в виде заключения под стражу // Российский следователь. – 2005 - №5

🕮 *Чабанюк В.* Кримінально-процесуальні правопорушення при обранні запобіжного заходу у вигляді взяття під варту // Підприємництво, господарство і право. – 2006 - №9

🕮 *Чабанюк В.* Щодо поняття кримінально-процесуального правопорушення // Підприємництво, господарство і право. – 2007. - №1

🕮 *Черечукіна Л.* Заходи процесуального примусу – арешт і тримання під вартою, які застосовуються за судовим рішенням // Право України. – 1998. - №5

🕮 *Черечукіна Л.* Оскарження до суду рішення про затримання підозрюваного // Право України. – 1998. - №11

🕮 *Чернова А.К.* Концептуальні проблеми визначення підстав затримання підозрюваного // Науковий вісник Юридично Академії МВС. – 2002. - №3

🕮 *Чечина Н.А. Элькинд П.С.* Об уголовно-процессуальной и гражданской процессуальной ответственности // Советское государство и право. – 1973 - №9

🕮 *Чистякова В.С.* Законность и обоснованность применения мер уголовно-процессуального принуждения. – М.: ВЮЗИ, 1978

🕮 *Шамардин А.* Необоснованный арест не может быть законным // Российская юстиция. – 1999. - №4

Особлива частина

До теми 9. **Порушення кримінальної справи**

🕮 *Бажанов С.* Оправдана ли так называемая доследственная проверка? // Законность. – 1995. - №1

🕮 *Балашов А.* Действительно ли возбуждение уголовного дела – первая стадия уголовного процесса? // Социалистическая законность. – 1989. - №8

🕮 *Бачурин А.В.* Судебная защита прав и свобод граждан при применении уголовного законодательства // Актуальні проблеми політики: Збірник наукових праць. – Вип. 13-14. – Одеса: Юридична література, 2002

🕮 *Богдановский А.* Возбуждение уголовного дела при наличии повода и основания – не право, а обязанность // Российская юстиция. – 2002. - №2

🕮 *Бойко П.* Оскарження постанови про порушення кримінальної справи // Юридична Україна. – 2003. - №7

🕮 *Бородин С.В. Елесин В.И. Швашин М.Н.* Рассмотрение и разрешение органами внутренних дел заявлений и сообщений о преступлениях. – М., 1971

🕮 *Брынцев В.Д. Чернухин В.Г.* Судебный контроль (теория и практика). – Х, 2001

🕮 *Васильев А.Н.* Рассмотрение сообщений о совершенных преступлениях. – М.: Юридическая литература, 1954.

🕮 *Вицин С.* Институт возбуждения дела в уголовном судопроизводстве // Российская юстиция. – 2003. - №6.

🕮 *Герасимова Е.К.* Явка с повинной // Социалистическая законность. – 1975. - №8.

🕮 *Григорьев В.Н.* Первоначальные действия при получении сведений о преступлении (процессуальные и организационно-правовые формы). – 2002.

🕮 *Даєв М.* Достатність доказів (даних) на стадії порушення кримінальної справи // Підприємництво, господарство і право – 2006 - №12

🕮 *Деришев Ю.В.* Стадия возбуждения уголовного дела - "реликт социалистической законности" // Российская юстиция. - 2003. - № 8.

🕮 *Доросинська Г.* Оскарження до суду постанови про порушення кримінальної справи // Підприємництво, господарство і право. – 2007. - №10

🕮 *Дроздов О.* Правове регулювання стадії порушення кримінальної справи // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. - №7

🕮 *Дубинський А.Я.* Процесуальний порядок вирішення питання про порушення кримінальної справи // Проблеми соціалістичної законності. – Харків, 1991. – Вип. 25

🕮 *Жиліна Л.* Проблеми судового контролю за правомірністю рішень органів попереднього розслідування // Вісник Академії правових наук України – 1999 - №2

🕮 *Журавлев А.В.* К вопросу о практике судебного контроля за законностью предварительного расследования// Правовая политика и правовая жизнь. – 2004. - №3

🕮 *Заїка С.* Щодо строків при порушенні кримінальної справи // Підприємництво, господарство і право. – 2007. - №7

🕮 *Зеленецький В.* Поняття і природа дослідчого кримінального процесу // Вісник Академії правових наук України. – 2002. - №2.

🕮 *Зеленецький В.С. Лобойко Л.М.* Прокурорський нагляд за виконанням законів при реєстрації джерел інформації про злочини // Вісник прокуратури. – 2002. - №6

🕮 *Кирій Л.* Сутність, поняття і значення відомчого контролю при вирішенні питання про відмову в порушенні кримінальної справи // Право України. – 2005. - № 4.

🕮 *Кирій Л.* Сутність, поняття і значення прокурорського нагляду та судового контролю при вирішенні питання про відмову в порушенні кримінальної справи // Підприємництво, господарство і право. – 2004. - №12

🕮 *Кирій Л.М.* Правові наслідки процесуального порядку відмови в порушенні кримінальної справи // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 4.

🕮 *Кирій Л.М.* Судовий контроль за законністю і обґрунтованістю рішень органу дізнання, слідчого і прокурора, про відмову в порушенні кримінальної справи // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 7.

🕮 *Кирій Л.М.* Відомчий, судовий контроль та прокурорський нагляд за дотриманням процесуального порядку відмови в порушенні кримінальної справи: Автореф. дис. к.ю.н. – Київ, 2007

🕮 *Коломеец В.* Явка с повинной: новая трактовка // Российская юстиция. – 1997. - №10.

🕮 *Коломойцев Р.* Заявление о преступлении: проблемы правоприменения // Законность. – 2006. - №8

🕮 *Крючатов И.А.* Правовая природа возбуждения уголовного дела в советском уголовном процессе: Автореф. дис. к.ю.н. – Одесса, 1969

🕮 *Лобойко Л.М.* Актуальні проблеми дослідчого кримінального процесу: Автореф... к.ю.н. – Х., 1997

🕮 *Лобойко Л.М.* Підстави до ухвалення рішення про відмову в порушенні кримінальної справи // Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ. – 2002. - №3

🕮 *Лобойко Л.М. Шиян А.Г.* Направлення органами дізнання заяв та повідомлень про злочин за територіальною належністю // Південноукраїнський правовий часопис. – 2006. - №3.

🕮 *Маляренко В.Т.* Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів. – К.: Юрінком Інтер, 2005

🕮 *Масленникова Л.* Проверочные действия в стадии возбуждения уголовного дела // Социалистическая законность. – 1989. - №6.

🕮 *Михайленко А.Р.* Возбуждение уголовного дела в советском уголовном процессе. – Саратов, 1975

🕮 *Назаренко Р.І.* Характеристика кримінально-процесуальних відносин на початковому етапі досудового провадження: Автореф.дис... к.ю.н. - К., 2001

🕮 *Назаренко Р.І.* Проблеми використання спеціальних знань на початковому етапі кримінального судочинства // Держава і право – 2000. – Вип. 7.

🕮 *Орлов Ю.* Возможно ли производство экспертизы в стадии возбуждения уголовного дела? // Законность. – 2003. - №9.

🕮 *Павлов Н.Е.* Производство по заявлениям, сообщениям о преступлениях. – Волгоград, 1979.

🕮 *Печенкін І.* Нагляд за додержанням законів органами внутрішніх справ при прийнятті та вирішенні заяв та повідомлень громадян про злочини // Право України. – 1999. - №2

🕮 *Петрухин И.* Можно ли обжаловать в суд постановление о возбуждении уголовного дела? // Российская юстиция. – 2002. - №4

🕮 *Півненко В.* Судовий контроль. Чи може він бути самостійною функцією органів судової влади у кримінальному судочинстві? // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. - №3

🕮 *Пилипчук П.П.* Розгляд судом скарги на постанову про порушення кримінальної справи // Вісник Верховного Суду України. – 2003. - №2

🕮 *Сергеев Б.М.* Отказ в возбуждении уголовного дела его место на стадии возбуждения уголовного дела // Следователь. – 2002. - №9.

🕮 *Середа Г.* Прокурорський нагляд за додержанням законів при прийнятті, реєстрації та вирішенні заяв і повідомлень про злочини: деякі проблеми правового регулювання // Право України. – 1999. - №3

🕮 *Смітієнко З., Назаренко Р.* Вдосконалення кримінально-процесуальних правовідносин на початковому етапі кримінального судочинства // Право України.– 2000.– №5.

🕮 *Степанов В.В.* Предварительная проверка первичных материалов о преступлениях. – Саратов, 1972.

🕮 *Усков Р.Г.* О некоторых вопросах предварительной проверки в стадии возбуждения уголовного дела // Следователь. – 1998. - №9.

🕮 *Францифоров Ю. Николайченко В. Громов Н.* Производство экспертизы до возбуждения уголовного дела // Российская юстиция. – 1999. - №3.

🕮 *Халемін М.Б.* Проблеми оскарження до суду постанови про порушення кримінальної справи // Науковий вісник Юридичної академії Міністерства Внутрішніх справ. – 2003 - №2

🕮 *Химичева Г.П. Мичурина О.В. Химичева О.В. Мичурин В.С.* Проблемы нарушений уголовно-процессуальных норм при возбуждении и прекращении уголовных дел, способы их устранения. – Москва, 2004

🕮 *Хомич В.* Предварительная проверка материалов, послуживших поводом к возбуждению уголовного дела // Законность. – 1995. - №12.

🕮 *Чепурний О.О.* Кримінально-процесуальні функції на стадії досудового розслідування: Автореф. дис... к.ю.н. – К., 2005

🕮 *Шевченко И.Я.* Процессуальные и организационно-методические проблемы возбуждения производства по уголовному делу. – Саратов, 2005

🕮 *Шестаков С.* Обліково-реєстраційна робота в ОВС України щодо заяв і повідомлень про злочини // Право України. – 2006. - № 2

🕮 *Шурухнов Н. Г.* Предварительная проверка заявлений и сообщений о преступлениях в стадии возбуждения уголовного дела (процессуальные и организационные аспекты). – М., 1985

🕮 *Ясинский Г.М.* Роль и место прокурорского надзора в стадии возбуждения уголовного дела // Актуальные проблемы государства и права. – 1996. – Вып. 3

🕮 *Яшин В.Н. Победкин А.В.* Возбуждение уголовного дела. Теория, практика, перспективы. – М., 2002

До теми 10. **Основні положення досудового розслідування**

🕮 *Александров А.С.* Каким не быть предварительному следствию // Государство и право. – 2001. - №9.

🕮 *Александров А. Белов С. Кухта А.* Реформа предварительного расследования // Уголовное право. – 2007. - №5.

🕮 *Барилюк В.*І. Правові засади визначення підслідності органів дізнання при розкритті та розслідуванні злочинів // Право і безпека. – 2002. - №4.

🕮 *Батюк О.В.* Актуальні аспекти процесуальної самостійності слідчого // Підприємництво, господарство і право. – 2006 - №9

🕮 *Баулін О.* До встановлення правового інституту процесуальної незалежності слідчого // Право України. – 1997. - №7.

🕮 *Бондаренко А.* Закладення основ змагальності в процесуальну форму досудового провадження в Україні: деякі питання // Право України. – 2006. - №11

🕮 *Баулін О.* Щодо питання про систему і компетенцію органів дізнання в Україні // Вісник Львівського університету Серія юридична. - 2002. - Вип. 37. С.535-540

🕮 *Баулін О.В. Карпов Н.С.* Процесуальна самостійність і незалежність слідчого та їх правові гарантії / Під ред. З.Д. Смітієнко. – К., 2001

🕮 *Баулін О.В. Карпов Н.С.* Дізнання в Україні: проблеми і перспективи // Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи. Київ-Харків: Юрінком Інтер, 2002

🕮 *Бекетов Ю.Н.* Актуальные вопросы использования непроцессуальных форм взаимодействия следствия и органов дознания в ходе расследования преступлений // Следователь. – 2000. - №4.

🕮 *Бринцев В.* Система досудового слідства // Право України. – 1998. - №12.

🕮 *Белобородов С.В.* Принцип обжалования в уголовном судопроизводстве России: понятие, сущность и содержание // Российский судья. – 2006 - №7

🕮 *Бердычевский Ф.Ю.* Взаимодействие органов следствия и дознания как организационная система // Советское государство и право. – 1973. - №12.

🕮 *Вапнярчук В.В.* Правовідносини особи, яка провадить дізнання, з начальником органу дізнання при розслідуванні кримінальних справ // Проблеми законності. - 1999 – Вип. 39

🕮 *Вапнярчук В.В.* Поняття дізнання у кримінальному процесі України // Проблеми законності. – 1998. – Вип. 35

🕮 *Вапнярчук В.В.* Процесуальні правовідносини слідчого з особою, яка провадить дізнання // Проблеми законності. –1999. – Вип. 37.

🕮 *Васильев О.Л.* Процессуальные функции следователей, органов дознания и дознавателя на стадии предварительного расследования // Вестник Московского Университета. Серия право. – 2003. - №1

🕮 *Васильев О.Л.* Цели и задачи предварительного расследования и его форм // Вестник Московского Университета. Серия право. – 2002. - № 3

🕮 *Вахитов Ш.К.* Место следственного аппарата в системе государственных органов // Советское государство и право. – 1988. - №2.

🕮 *Верещагина А.В.* Нужна ли реформа предварительного следствия? // Правоведение. – 2005. - №1

🕮 *Воронин Э.И.* Процессуальное положение следователя органов внутренних дел. – Караганда, 1975

🕮 *Викторов Б.А.* Общие условия предварительного расследования. – М., 1971

🕮 *Галаган В.І.* Проблеми вдосконалення кримінально-процесуальної діяльності органів внутрішніх справ України. – К.: НАВСУ, 2002

🕮 *Гордін Л.Я.* Проблеми законодавчого забезпечення діяльності слідчо-оперативних груп // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2004. - №1-2.

🕮 *Григорьев В.Н. Селютин А.В.* Подследственность в уголовном процессе (понятие, основания и порядок определения, проблемы разграничения). –Москва, 2002

🕮 *Гришин А.И. Громов Н.А.* Процессуальные функции следователя // Правоведение. – 2001. - №5.

🕮 *Громов Н.А.* Дознание и предварительное следствие: сущность, задачи и значение стадии предварительного расследования // Следователь. – 2000. - №4.

🕮 *Грошевой Ю.М.* Проблеми нормативного регулювання діяльності органів попереднього розслідування у новому КПК України // Вісник Академії правових наук України. – 1994. - №2.

🕮 *Гуртиева Л.Н.* Морально-правовой аспект взаимоотношений следователя и обвиняемого // Актуальні проблеми держави та права. - Вип. 10

🕮 *Деришев Ю.* Предварительное следствие: исследование или преследование? // Российская юстиция. – 2002. - №10

🕮 *Деришев Ю.В.* Досудебное уголовное преследование по УПК РФ // Государство и право. - 2004. - № 12.

🕮 *Деришев Ю.В.* Предварительное следствие - функция судебной власти // Российский судья. - 2004. - № 12.

🕮 *Деришев Ю.В.* Уголовное досудебное производство: проблемы и пути реформирования // Уголовное право. - 2005. - № 1.

🕮 *Дорофеєва Л.М.* Поняття дізнання митних органів та його місце в кримінальному судочинстві // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Право. – 2004. – Вип. 3.

🕮 *Дорофеєва Л.М.* Особливості повноважень керівника митного органу при розслідуванні кримінальної справи // Науковий вісник Ужгородського національного університету: Право. –2005. – Вип. 4.

🕮 *Есина А.С. Арестова Е.Н.* Дознание в органах внутренних дел. – М., 2005

🕮 *Зархін О.* Процесуальні повноваження військових органів дізнання та особливості прокурорського нагляду за їх діяльністю // Вісник Академії правових наук України. – 2001. - №2

🕮 *Иващенко Ю.А.* Роль ведомственного контроля на стадии возбуждения уголовного дела в обеспечении быстрого реагирования на преступления // Российский следователь. – 2005. - №4

🕮 *Ільковець Л.* Проблеми реформування досудового слідства: пошук можливих шляхів вирішення // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. - №1.

🕮 *Кирій Л.* Сутність, поняття і значення відомчого контролю при вирішенні питання про відмову у порушення кримінальної справи // Право України. – 2005. - №4

🕮 *Климчук М.* Відомчий контроль під час розслідування злочинів про порушення правил безпеки дорожнього руху // Підприємництво, господарство та право. – 2006. - №3

🕮 *Кожевніков Г.К.* Судово-правова реформа в Україні, і реформування органів досудового слідства // Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи. – К. – Харків, 2002.

🕮 *Коломієць О.* Збереження таємниці досудового слідства при проведенні слідчих дій за участю захисника // Підприємництво, господарство і право. – 2007. - №4

🕮 *Крылов А.В.* К вопросу о создании единого органа расследования преступлений // Российский следователь. – 2002. - №9.

🕮 *Кузьмінова В.Ю.* Етапи реконструкції (відновлення) кримінальної справи// Вісник Університету внутрішніх справ. – 1999. – № 9.

🕮 *Кузьмінова В.Ю.* Реконструкція втрачених кримінальних справ: цілі, задачі і значення// Вісник Університету внутрішніх справ. – 2001. – № 14.

🕮 *Кузьмінова В.Ю.* Про деякі проблеми відновлення (реконструкції) втраченої кримінальної справи// Вісник Університету внутрішніх справ. – 2001. - № 16.

🕮 *Курта Є.О.* Кримінально-правові, кримінально-процесуальні й морально-етичні умови та межі компромісу на досудовому слідстві // Вісник Запорізького юридичного інституту.— 2003.— №2

🕮 *Курта Є.О.* Поняття компромісу на досудовому слідстві // Вісник Запорізького юридичного інституту.— 2003.— №4

🕮 *Ліпінський В.В. Лобойко Л.М. Макаренко Є.І. Тертишник В.М. Шиян А.Г.* Дізнання в органах внутрішніх справ. – Дніпропетровськ, 2003

🕮 *Лісогор В.* Збереження таємниці досудового слідства: правове регулювання // Право України. – 2000. - №8

🕮 *Лісогор В.Г.* Таємниця досудового слідства: поняття, сутність і значення // Держава і право. – Вип. 14

🕮 *Ляхов Ю. Золотых В.* Не допускать возврата к «следственному» суду // Российская юстиция. – 1997. - №7, №10

🕮 *Маляренко В.Т.* Найпоширеніші помилки та порушення законів, які допускаються при провадженні дізнання і попереднього слідства // Право України. – 2001. - №3

🕮 *Манаев Ю.В.* Законность и обоснованность процессуальных решений следователя в советском уголовном судопроизводстве. – Волгоград, 1977

🕮 *Манова Н.С.* Предварительное и судебное производство: дифференциация форм. – М., 2004

🕮 *Манова Н.С.* Предварительное следствие: идеи и новые законодательные реалии // Государство и право. – 2003. - №2.

🕮 *Маслов И.В.* Правовая регламентация уголовно-процессуальных сроков (досудебное производство). – М.: Юрлитинформ, 2004

🕮 *Михайленко О.* Проблеми дізнання на суднах, що перебувають у далекому плаванні // Вісник прокуратури. – 2006. - №1

🕮 *Мінюков П.І. Мінюков А.П.* Процесуальні повноваження начальника слідчого відділу. – К.: Кондор, 2004

🕮 *Наумова В.М.* Правовідносини слідчого та органу дізнання у вирішенні кримінальної справи // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2003. - №3

🕮 *Николюк В.В., Деришев Ю.В.* Оптимизация досудебного производства в уголовном процессе России: Монография. - Красноярск: Сибирский юридический институт МВД России, 2003.

🕮 *Омельченко О.Є.* Подання слідчого як засіб усунення причин та умов, які сприяли вчиненню злочинів // Підприємництво, господарство і право. – 2002. – № 9.

🕮 *Омельченко О.Є.* Попередження та усунення порушень кримінально-процесуального закону як профілактична функція слідчого // Підприємництво, господарство і право. – 2002. – № 11.

🕮 *Письменний Д.П.* Повноваження начальника органу дізнання та особи, яка провадить дізнання // Науковий вісник Української академії внутрішніх справ. – 1996. – Вип. 1

🕮 *Погорецький М.* Межі доручень слідчого органу дізнання про проведення оперативно-розшукових заходів // Право України. – 2000. - №9

🕮 *Погорецький М.А.* Кримінально-процесуальні правовідносини слідчого з органом дізнання, начальником слідчого відділу та прокурором: Автореф.дис... к.ю.н. – Х., 1997

🕮 *Пунда О.* Використання результатів застосування науково-технічних засобів у процесі розслідування злочинів // Юридический вестник. – 2001. - №2

🕮 *Пунда О.О.* Поняття науково-технічного засобу у кримінальному процесі //Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. - 2000. -№3.

🕮 *Ревака В.М.* Форми використання спеціальних пізнань в досудовому провадженні: Автореф.дис.. к.ю.н. – Х., 2006

🕮 *Савонюк Р.Е.* О месте органов досудебного следствия Украины: история, опыт и проблемы реформирования // Вісник Університету внутрішніх справ. – 1999 - №7 – ч.3

🕮 *Сірий М.І.* Реформи правоохоронних органів в Європі та Україні // Адвокат. – 2006. - №8

🕮 *Слинько С.В.* Сущность, формы и правовые основы взаимодействия следователя с органом дознания: Автореф. дис. к.ю.н. – Х., 1991

🕮 *Смітієнко З., Клименко Я.* Обов'язок слідчого по своєчасному забезпеченню цивільного позову у кримінальному процесі // Право України. – 2002. - № 4.

🕮 *Солдатенко О.А.* Сучасний стан інституту досудового слідства // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. - 2002.— №4

🕮 *Солдатенко О.А.* Реформування слідчого апарату у світлі вимог Концепції судово-правової реформи // Вісник Одеського юридичного інституту внутрішніх справ.— 2002.— №4

🕮 *Старченко О.В.* Зовнішня взаємодія в слідчій діяльності як умова боротьби із сучасною злочинністю // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності: Збірник наукових праць. − Донецьк: ДІВС при ДонНУ, 2003. − № 1.

🕮 *Стрельцова Е.Д.* Некоторые аспекты производства дознания на судах // Актуальные проблемы государства и права. – 1996. – Вып. 3

🕮 *Телега Т.М.* Обеспечение гласности в стадиях возбуждения уголовного дела и предварительного расследования: Автореф. дис. к.ю.н. – К., 1991

🕮 *Титов А.М.* Основні принципи та особливості участі захисника на досудовому слідстві. – Донецьк, 2005.

🕮 *Федченко В.М.* Групповой метод расследования: некоторые вопросы деятельности следственных и следственно-оперативных групп в Украине // Прокурорская и следственная практика. – 2001. - №3

🕮 *Федченко В.М.* Про обсяг повноважень слідчого при провадженні досудового слідства у складі групи // Підприємництво, господарство і право – 2002 - №5

🕮 *Федченко В.М.* Груповий метод розслідування кримінальних справ: деякі питання // Право України – 2003. - №1

🕮 *Чайковський А.С. Губар С.В. Довбня В.А.* Дізнання та досудове слідство: історія та сучасність. – К., 2004

🕮 *Чувилев А.А. Кальницкий В.В.* Процессуальный контроль начальника следственного отдела // Советское государство и право. – 1983. - №4

🕮 *Шайхулов Р.Р. Поляков М.П.* О принципиальном подходе к понятию общих условий стадий досудебного и судебного производства // Уголовное судопроизводство. - 2007 - №1

🕮 *Щербина Л.І. Бузницька С.В.* Загальна характеристика взаємодії органів досудового слідства і дізнання під час розслідування кримінальних справ // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2005. - №3.

🕮 *Ярін В.М.* Органи дізнання Збройних Сил України та інших військових формувань: сучасні аспекти їх діяльності // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2002. - №1.

🕮 *Ясинский Г.М.* О процессуальной самостоятельности следователя // Советское государство и право. – 1964. - №9.

До теми 11. **Провадження слідчих дій**

🕮 *Аленин А.П.* Виды и система следственных действий // Правоведение. – 2004. - №1.

🕮 *Басиста І.В.* Актуальні проблеми пред'явлення для впізнання поза візуального спостереження // Вісник Юридичної академії МВС. – 2004. – Спец. випуск № 1.

🕮 *Басиста І.В.* Тактика проведення пред'явлення для впізнання поза візуальним спостереженням особи // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 10.

🕮 *Бараннік Р.* Дотримання принципу свободи від самовикриття під час провадження слідчих дій // Право України. – 2004. - №7

🕮 *Белкин Р.С.* Эксперимент в следственной, судебной и экспертной практике. – М., 1964

🕮 *Борець Т.* Поняття та основні ознаки слідчих дій // Підприємництво, господарство і право. – 2007. - №8.

🕮 *Борець Т.* Особливості проведення відтворення обстановки та обставин події у житлі чи іншому володінні особи // Право України. – 2007. - №3.

🕮 *Бортик В.* Захист прав, честі і гідності підозрюваного під час допиту: окремі проблеми // Право України. – 2005. - №11.

🕮 *Бояров В.І.* Коментар до глави 16 "Обшук і виїмка" Кримінально-процесуального кодексу України // Законодавство України. – 2002 - №5

🕮 *Бурданова В.С. Быховский И.Е.* Предъявление для опознания на предварительном следствии. – М., 1975

🕮 *Быков В.* Контроль и запись телефонных и иных переговоров // Законность. – 2001. - №10

🕮 *Быков В.* Правовые основания производства следственных действий по УПК РФ // Уголовное право. – 2007. - №1.

🕮 *Гаврилов А.К. Закатов А.А.* Очная ставка. – Волгоград, 1978

🕮 *Гуковская Н.И.* Следственный эксперимент. – М., 1958

🕮 *Дроздов О.* Правове регулювання виїмки документів, що становлять банківську таємницю, на стадії досудового розслідування // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. - №3

🕮 *Дроздов О. Гутнік В.* Зняття інформації з каналів зв'язку // Юридичний вісник України. – 2005 - №50

🕮 *Жбанков В.А.* Образцы для сравнительного исследования в уголовном судопроизводстве. – М.: Высшая школа МВД ССР, 1969

🕮 *Землянський Т. Саг Т. Береський Я.* Процесуальні і криміналістичні аспекти невідкладних слідчих дій // Право України. – 1992. - №6.

🕮 *Ищенко П.П.* Специалист в следственных действиях. – М., 1990

🕮 *Капліна О. Маринів В.* Правові стандарти Європейського Суду з прав людини // Вісник прокуратури. – 2007. - №8

🕮 *Качурін С.Г.* Одержання зразків для експертного дослідження: проблеми теоретичного і практичного характеру // Право України. – 2004. - №1.

🕮 *Кінаш О.* Організація окремої слідчої дії – умова законності й ефективності розслідування злочинів // Право України. – 2003. - № 2.

🕮 *Комиссаров В.И.* Предъявление для опознания и допрос опознающего в уголовном судопроизводстве: состояние и перспективы развития // Правоведение. - 2001. - №4.

🕮 *Костіна Л.* Особливості використання усного перекладу під час допиту особи // Право України. –2005. - №4.

🕮 *Кочаров Г.И.* Опознание на предварительном следствии. – М., 1955

🕮 *Куклин В.И.* Неотложные следственные действия. – Казань, 1967

🕮 *Куценко Д.* Виїмка документів, що становлять державну таємницю // Право України. – 2007. - №3.

🕮 *Лобойко Л.М. Черненко А.П.* Кримінально-процесуальна регламентація слідчих дій. – Дніпропетровськ, 2006.

🕮 *Манівлець Е.Є.* Поняття, сутність і правова основа зняття інформації з каналів зв'язку // Економіка. Фінанси. Право. – 2004. - № 9

🕮 *Манівлець Е.Є.* Невідкладні слідчі дії: поняття, завдання та фактори, що обумовлюють невідкладність їх проведення // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. - 2002.- № 3.

🕮 *Маринів В.* Етичні засади освідування особи // Вісник прокуратури. – 2003. - №12.

🕮 *Негребецький В.* Перевірка показань на місці в системі слідчих дій // Підприємництво, господарство і право. – 2007. - №7.

🕮 *Негребецький В.* Проблеми фіксації інформації під час відтворення обстановки й обставин події // Підприємництво, господарство і право. – 2007. - №8.

🕮 *Никифоров В.М.* Обыск. – Ашхабад, 1943.

🕮 *Попов В.И.* Обыск и выемка. – М., 1948

🕮 *Поповченко О.* Правове регулювання виїмки документів, що містять нотаріальну таємницю // Підприємництво, господарство і право. – 2007. - №4.

🕮 *Ратинов А.Р.* Обыск и выемка. – М.: Госюриздат, 1961

🕮 *Рыжаков А.П.* Освидетельствование, осуществляемое на стадии предварительного расследования // Правоведение. – 2004. - №5.

🕮 *Сергеєва Д.Б.* Зняття інформації з каналів зв'язку: проблеми законодавчого регулювання в слідчій і оперативно-розшуковій діяльності // Адвокат. – 2006 - №7

🕮 *Сергеєва Д.* Фактичні підстави знаття інформації з каналів зв'язку // Юридична Україна. – 2007. - №3.

🕮 *Соловьев А.Б.* Очная ставка на предварительном следствии – М., 1970

🕮 *Супрун С.* Понятие и система неотложных следственных действий // Уголовное право. – 2007. - №4.

🕮 *Титов В.А.* Производство следственных действий // Российский судья. – 2001. - №7.

🕮 *Удалова Л.* Допит експерта: проблеми законодавчого врегулювання // Право України. – 2003. - № 2.

🕮 *Цветков П.П.* Предъявление для опознания в советском уголовном процессе. – Л., 1962

🕮 *Ціркаль В.* Одержання деяких видів зразків для експертного дослідження з участю спеціалістів // Право України. – 2003. - № 2.

🕮 *Черненко А.П.* Система слідчих дій // Науковий вісник Юридичної Академії МВС. – 2004. - №2.

🕮 *Черненко А.П.* Поняття та ознаки слідчої дії // Науковий вісник Юридичної Академії МВС. – 2003. - №3.

🕮 *Чорноус Ю.* Проведення допиту за участю захисника // Право України. – 2006. - №9

🕮 *Чорноус Ю.* Морально-етична характеристика слідчих дій // Право України. – 2005. - №2.

🕮 *Шейфер С.А.* Следственные действия. Основания, процессуальный порядок и доказательственное значение. - Издательство «Самарский университет», 2004

🕮 *Шепітько В.Ю.* Допит. – Х., 1998

До теми 12. **Притягнення особи як обвинуваченого**

🕮 *Батюк О.В.* Актуальні питання щодо зміни та доповнення обвинувачення // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. – 2002. – Вип. VIII

🕮 *Батюк О.В.* Деякі аспекти процесуального порядку пред'явлення особі обвинувачення // Вісник Львівського інституту внутрішніх справ при НАВС України. – 2002. – Вип. 3

🕮 *Батюк О.В.* Правовий статус обвинуваченого на досудовому слідстві: Автореф.дис... к.ю.н. – Київ, 2007

🕮 *Глинська Н.В.* Обгрунтування постанови слідчого про притягнення особи як обвинуваченого // Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи. – К. – Харків, 2002

🕮 *Ковбаса Ю.П.* Процессуальные аспекты изменения обвинения по уголовному делу // Актуальні проблеми держави та права. - Вип. 10

🕮 *Черкова М.Ю.* Зміна обвинувачення в кримінально-процесуальному праві України. – К., 2006

До теми 13. **Зупинення і закінчення досудового слідства**

🕮 *Барабаш А.С. Володина Л.М.* Прекращение уголовных дел по нереабилитирующим основаниям в стадии предварительного расследования. – Томск, 1986

🕮 *Бердичевский Ф.Ю.* Работа следователя по приостановленному делу // Социалистическая законность. – 1973. - №4.

🕮 *Божьев В.* Прекращение дел на досудебных стадиях уголовного процесса // Российская юстиция. – 1996. - №5

🕮 *Глобенко Г.І.* Закриття кримінальних справ з нереабілітуючих підстав // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2002. – Вип. 19

🕮 *Глобенко Г.І.* Процесуальний порядок закриття кримінальної справи внаслідок акта амністії // Право і безпека. – 2005. – Т.4. - №4.

🕮 *Глобенко Г.І.* Деякі процесуальні особливості закриття кримінальних справ з передачею особи на поруки // Науковий вісник Юридичної академії МВС. – 2005. - №1.

🕮 *Глобенко Г.І.* Закриття кримінальних справ з нереабілітуючих підстав: Автореф. дис.. к.ю.н. – Х., 2007

🕮 *Головко Л.В.* Освобождение от уголовной ответственности и освобождение от уголовного преследования: соотношение понятий // Государство и право. – 2000. - №6

🕮 *Головко Л.В.* Новые основания освобождения от уголовной ответственности и проблемы их процессуального применения // Государство и право. – 1997. - №8

🕮 *Губська О.А.* Процесуальні питання звільнення особи від кримінальної відповідальності за нереабілітуючими обставинами: Автореф. дис... к.ю.н. – К., 2002

🕮 *Давыдов П.М.* Мирский Д.Я. Прекращение уголовного дела в советском уголовном процессе. – М., 1963

🕮 *Дикарев И.* К вопросу о дискреционных основаниях прекращения уголовного дела (уголовного преследования) // Уголовное право. – 2007. - №1.

🕮 *Дроздов О.* Дійове каяття: кримінально-процесуальний аспект // Юридичний вісник України. – 2006. - №14

🕮 *Калмыков Ю.Н. Стремовский В.А.* Обвинительное заключение в советском уголовном процессе. – Ростов-на-Дону, 1970

🕮 *Карнеева Л.М.* Прекращение уголовного дела за отсутствием состава и события преступления // Социалистическая законность. – 1970. - №5.

🕮 *Куссмауль Р.* Всякое прекращение уголовного преследования – реабилитирует // Российская юстиция. – 2000. - №9

🕮 *Ларин А.М.* Прекращение уголовного дел по реабилитирующим основаниям //Социалистическая законность. – 1978. - №1.

🕮 *Ломовский В.Д.* Вопросы приостановление производства по уголовному делу в советском уголовном процессе // Правоведение. – 1970. - №6.

🕮 *Лукашевич В.З.* Прекращение уголовного дела в стадии предварительного расследования по реабилитирующим обвиняемого основаниям // Правоведение. – 1968. - №4.

🕮 *Лускатов О.В.* Зупинення досудового слідства у справах про нерозкриті злочині – потрібні зміни // Науковий вісник Юридичної академії МВС України. – 2004. – Спецвипуск №1.

🕮 *Малютін І.А.* Зупинення попереднього слідства при тимчасовому психічному або іншому тяжкому захворюванні обвинуваченого // Науковий вісник Української академії внутрішніх справ. - 1997. - №1.

🕮 *Малютін І.А.* Зупинення досудового розслідування. – К., 2003

🕮 *Мариупольский Л.А. Статкус В.Ф. Тульчина В.С.* Обвинительное заключение в советском уголовном процессе. – М.,1969

🕮 *Матюшенко Р.* Закриття кримінальної справи у зв'язку з примиренням обвинуваченого з потерпілим // Право України. – 2002. - №4

🕮 *Михайлов В.А.* Процессуальный порядок прекращений уголовных дел в стадии предварительного расследования. – Волгоград, 1970.

🕮 *Михайленко О.* Звільнення від кримінальної відповідальності // Юридичний вісник України. – 2002 – 8-14 червня

🕮 *Мотовиловкер Я.О.* Основания прекращения уголовного дела по реабилитирующим лицо мотивам // Советское государство и право. – 1972. - №9.

🕮 *Навроцька В.В.* Проблеми звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням обвинуваченого та потерпілого при смерті одного з учасників примирної процедури // Кримінальне право України. – 2006. - №4

🕮 *Питерцев С.К.* Составление обвинительного заключения. – Ленинград, 1988

🕮 *Постовой Д.А.* Обвинительное заключение в советском уголовном процессе. – Харьков, 1964

🕮 *Репкин Л.М.* Приостановление дознания и предварительного следствия. – Волгоград, 1971

🕮 *Соловйова Л.* Недоведеність участі обвинуваченого чи підозрюваного у вчиненні злочину як підстава закриття кримінальної справи // Підприємництво, господарство і право. – 2002. - №12

🕮 *Солдатенко О.А.* Деякі аспекти вдосконалення форм закінчення досудового слідства // Вісник Запорізького юридичного інституту.— 2002.— №3

🕮 *Сухарева Н.Д.* Перспективы развития института освобождения от уголовной ответственности // Государство и право. - 2005. - №7

🕮 *Химичева Г.П. Мичурина О.В. Химичева О.В. Мичурин В.С.* Проблемы нарушений уголовно-процессуальных норм при возбуждении и прекращении уголовных дел, способы их устранения. – Москва, 2004

🕮 *Хруслова Л.* Закриття кримінальних справ // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. - №1

🕮 *Хруслова Л.* Застосування кримінального законодавства про звільнення від кримінальної відповідальності // Вісник прокуратури. – 2007 - №6

🕮 *Чангули Г.И.* Недоказанность участия обвиняемого в совершении преступления как процессуальное основание прекращения уголовного дела в стадии предварительного следствия // Социалистическая законность. – 1965. - №3.

🕮 *Шатило К.Д.* Приостановление дознания и предварительного следствия. – М., 1963

🕮 *Шевченко Т.* Деякі питання застосування давності в кримінальному судочинстві // Право України. – 2002. - №10

🕮 *Шимановский В.В.* Законность и обоснованность приостановления уголовного дела. – Л., 1985.

🕮 *Шимановский В.* Частичное прекращение уголовного дела на предварительном следствии // Социалистическая законность. – 1980. - №12.

🕮 *Шумило М.Є.* Закриття кримінальної справи за відсутністю події злочину – подія, що надає право на реабілітацію // Вісник Верховного Суду України. – 1999 - №4

🕮 *Якупов Р.Х.* Возобновление предварительного следствия. – Волгоград, 1976.

До теми 14. **Прокурорський нагляд і судовий контроль за виконанням законів при провадженні дізнання і досудового слідства**

🕮 *Аббакумов В. Трофименко В.* Особливості контролю за дотримання прав і свобод людини при проведенні слідчих дій у житлі чи іншому володінні особи // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. - №8

🕮 *Бакаев Д.М.* Надзор прокурора района за расследованием уголовных дел. – М., 1979

🕮 *Балашов А.* Прокурорский надзор за законностью задержания подозреваемых и ареста обвиняемых. – М., 1983.

🕮 *Бєлкін Д.* Конституція України – закон прямої дії // Право України. – 1997. - № 1

🕮 *Борець Т.* Забезпечення конституційних прав і свобод особи при проведенні обшуку у житлі чи іншому володінні особи // Підприємництво, господарство і право. – 2006 - №9

🕮 *Будников В.Л.* Обжалование действий и решений следователя. - Волгоград, 1990

🕮 *Верещагина А.В.* Новеллы Уголовно-процессуального кодекса РФ: концептуальный аспект // Журнал российского права. – 2003. - №10

🕮 *Вознюк В.* Оскарження дій органів досудового слідства // Юридичний вісник України. - 2002 – 23-29 березня

🕮 *Врублевський О.* Диференціація повноважень суду та прокуратури при розгляді клопотань про провадження слідчих дій у житлі чи іншому володінні особи // Підприємництво, господарство і право. – 2002 - №5

🕮 *Гаврилов Б.Я.* Обеспечение конституционных прав человека и гражданина в досудебном производстве. – М., 2003

🕮 *Гаврилов В.В.* Сущность прокурорского надзора в СССР. – Саратов, 1984

🕮 *Галаган В.І.* Деякі питання судового контролю за кримінально-процесуальною і оперативно-розшуковою діяльністю органів дізнання і досудового слідства // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2000. – № 4.

🕮 *Гречуха В.* Письменные указания прокурора следователю // Социалистическая законность. – 1989. - №6.

📖 *Гузела М.* Контроль за законністю дій і рішень органів досудового розслідування як самостійна функція суду // Вісник Львівського Університету. Серія юридична. – 2004. - №9

📖 *Донченко А.* Оскарження до суду постанови про порушення кримінальної справи // Вісник прокуратури. – 2007. - №8

📖 *Дроздов О.* Оскарження постанови про порушення кримінальної справи // Юридичний вісник України. – 2007. - №9-10

📖 *Дроздов О.* Правове регулювання виїмки документів, що становлять банківську таємницю, на стадії досудового розслідування // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. - №3

📖 *Дроздов О. Гутнік В.* Зняття інформації з каналів зв'язку // Юридичний вісник України. – 2005 - №50

📖 *Егоров К.* Особенности оценки доказательств при судебном контроле // Российский судья. – 2000. - №4

📖 *Жиліна Л.* Проблеми судового контролю за правомірністю рішень органів попереднього розслідування // Вісник Академії правових наук України – 1999 - №2

📖 *Жогин Н.В.* Прокурорский надзор за предварительным расследованием уголовных дел. – М., 1968

📖 *Зеленин С.* Рассмотрение жалоб на постановление о прекращении уголовного дела // Российская юстиция. – 1996. - №9

📖 *Ільченко С.* Роль суду на досудових стадіях провадження кримінальної справи в аспекті обмеження конституційного права особи на недоторканність житла й іншого володіння особи // Підприємництво, господарство і право. – 2005 - №1

📖 *Ільченко С.* Реалізація під час обшуку окремих процесуальних гарантій недоторканності житла й іншого володіння особи // Юридичний радник. – 2006 - №1

📖 *Иванов В.В.* Проблемы судебного обжалования потерпевшими действий и решений органов уголовного преследования, препятствующих реализации права на доступ к правосудию // Правовая политика и правовая жизнь. – 2004. - №3

📖 *Кальницкий В.* «Санкционирование» и проверка судом законности следственных действий в ходе досудебного производства неэффективны // Уголовное право – 2004. - №1

📖 *Каткова Т.В.* Прослушивание телефонных переговоров в законодательстве зарубежных стран и проекте УПК Украины // Актуальні проблеми держави та права. - Вип. 10

📖 *Клочков В.* Прокурорський нагляд за додержанням строків тримання під вартою // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. - № 8.

📖 *Козьяков И.* Проблемы прокурорского надзора в сфере банковской деятельности // Підприємництво, господарство і право. – 2003. - №1

📖 *Козьяков І.М.* Судовий контроль за отриманням інформації приватного характеру // Вісник Верховного Суду України. – 2003. - №4

📖 *Кудрявцев В.* Проблеми розгляду судами скарг на окремі постанови органу дізнання, слідчого та прокурора // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. - №11.

📖 *Кулаков В.В.* Деякі проблеми вдосконалення повноважень прокурора по нагляду за додержанням законів органами дізнання і досудового слідства //Вісник Академії правових наук України. - 1997. - № 3 (10).

🕮 *Кулаков В.В.* Проблеми вдосконалення організаційних структур апарату обласної прокуратури, що здійснюють нагляд за досудовим слідством, дізнанням та ОРД //Вісник Академії правових наук України. - 1998. - № 1 (12).

🕮 *Кулаков В.* Удосконалення роботи зонального прокурора по нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання та досудове слідство // Право України. – 1998. - №2.

🕮 *Курільчук І.* Межі судового контролю в досудових стадіях кримінального процесу // Право України. – 2006. - №4

🕮 *Курільчук І.* Взяття під варту: співвідношення прокурорського нагляду та судового контролю // Підприємництво, господарство і право – 2006 - №5

🕮 *Ларин А.* Прокурорский надзор и руководство расследованием // Социалистическая законность. – 1978. - №10.

🕮 *Летучих В.И.* Конституционный принцип обжалования в досудебных стадиях советского уголовного процесса. - Омск, 1981

🕮 *Литвинчук А.И.* Проблемные вопросы участия суда в ходе дознания и досудебного следствия // Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС ім. 10-річчя незалежності України. – 2004. – № 1.

🕮 *Лихачева Е.Ю.* Законодательная регламентация и практика судебного рассмотрения жалоб на действия и решения должностных лиц, осуществляющих досудебное производство // Правовая политика и правовая жизнь. – 2004. - №3

🕮 *Ломидзе А.Б.* Прокурорский надзор за законностью и обоснованностью принимаемых следователем процессуальных решений. – М.: Юрлитинформ, 2000.

🕮 *Макаров А.Л.* Процедура судебного обжалования действий следователя // Возможности защиты в рамках нового УПК России. - М.: ЛексЭст, 2004

🕮 *Маляренко В.Т.* Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів. – К.: Юрінком Інтер, 2005

🕮 *Маляренко В.Т.* Про оскарження дій (бездіяльності) та процесуальних рішень органів дізнання, слідчого і прокурора // Вісник Верховного Суду України. – 2001.– №6(28).

🕮 *Маляренко В.Т., Пилипчук П.П.* Про межі судового контролю за додержанням прав і свобод людини в стадії попереднього розслідування кримінальної справи // Вісник Верховного Суду України. – 2001.– №2(24).

🕮 *Манівлець Е.Є.* Поняття, сутність і правова основа зняття інформації з каналів зв'язку // Економіка. Фінанси. Право. – 2004. - № 9

🕮 *Михайленко О.Р.* Проблеми здійснення прокуратурою своїх функцій на досудовому слідстві // Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи. – К. – Харків, 2002.

🕮 *Навроцький В.О.* Про судовий захист прав людини в ході досудового слідства // Актуальні проблеми політики: Збірник наукових праць. – Вип. 13-14. – Одеса: Юридична література, 2002

🕮 *Никифоров Е.Н.* Пределы судебного обжалования решений и действий (бездействия) дознавателя, следователя и прокурора в ходе досудебного производства // Российский судья. – 2005. - №5

🕮 *Озерська А.В.* Перевірка прокурором законності затримання органами внутрішніх справ громадян та утримання їх в ІТТ // Економіка. Фінанси. Право. – 2006. - №4

🕮 *Оскарження* дій слідчого та прокурора // Юридичний вісник України. – 2007. - №11. - 17-23 березня

🕮 *Павлюкова Т.* Строки оскарження дій і рішень слідчого // Підприємництво, господарство і право. – 2005. - №9

🕮 *Петровский А.Г.* Решения, принимаемые в порядке статьи 125 УПК РФ, требуют совершенствования // Российский судья – 2006 - №6

🕮 *Пиюк А.* Состязательность на стадии предварительного расследования и судебный контроль // Российская юстиция. – 2000. - №4

🕮 *Попелюшко В.О.* Мала судова реформа та захист прав громадян. - К.: Кондор, 2006

🕮 *Прокурорский* надзор за расследованием преступлений органами внутренних дел. – М., 1977

🕮 *Савицкий В.М.* Очерк теории прокурорского надзора в уголовном судопроизводстве. - М., Наука, 1975

🕮 *Селезнев М.* Ведомственный процессуальный контроль и прокурорский надзор на предварительном следствии // Законность. – 1999. - №1

🕮 *Статкус В.Ф. Чувилев А.А.* Прокурорский надзор и ведомственный контроль на предварительном следствии // Советское государство и право. – 1975. - №3

🕮 *Сергеєва Д.Б.* Зняття інформації з каналів зв'язку: проблеми законодавчого регулювання в слідчій і оперативно-розшуковій діяльності // Адвокат. – 2006 - №7

🕮 *Сергеєва Д.* Фактичні підстави знаття інформації з каналів зв'язку // Юридична Україна. – 2007. - №3

🕮 *Сильнов М.А.* Вопросы прокурорского надзора за законностью производства следственных действий (лекция). – Москва, 1999

🕮 *Скаредов Г.И.* Участие прокурора в следственных действиях. – М.: Юридическая литература, 1987

🕮 *Соловьев А.Б. Токарева М.Е. Халиулин А.Г.* Прокурорский надзор за исполнением законов при расследовании преступлений. - М.: Юрлитинформ, 2000

🕮 *Таджиев Х.С.* Прокурорский надзор и ведомственный контроль за расследованием преступлений. - Ташкент, Издательство ФАН Узбекской ССР, 1985

🕮 *Тищенко О.І.* Особливості судового розгляду при обранні запобіжного заходу тримання під вартою // Проблеми законності. – 2005 – Вип. 73

🕮 *Трофименко В.М. Туманянц А.Р.* Судовий контроль за дотриманням прав і свобод людини при проведенні слідчих дій у житлі чи іншому володінні особи // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2004. - №1-2.

🕮 *Трубин Н.С.* Прокурорский надзор за исполнением законов органами дознания. – М., 1982

🕮 *Туманянц А.Р.* Судовий контроль за законністю і обгрунтованістю процесуальних рішень органів досудового слідства: Автореф. дис.... канд. юр. наук. - Х, 1998

🕮 *Туманянц А.Р.* Контрольні функції суду у сфері кримінального судочинства. - Х.: Основа, 2000

🕮 *Фабрици П.И.* Круг лиц, имеющих право обжалования действий (бездействия) следователя в судебном порядке // Возможности защиты в рамках нового УПК России. - М.: ЛексЭст, 2004

🕮 *Федченко В.М.* Проблеми судового контролю та прокурорського нагляд за розслідуванням злочинів групою слідчих // Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ. – 2003. - №1.

🕮 *Чеканов В.Я.* Прокурорский надзор в уголовном судопроизводстве. – Саратов, 1972

🕮 *Черечукина Л.В.* Судебный контроль за досудебным производством. - Луганск: Редакционно-издательский отдел ЛИВД МВД Украины, 1998

🕮 *Шадрин В.С.* Обеспечение прав личности при расследовании преступлений. – М.: Юрлитинформ, 2000.

🕮 *Шило О. Капліна О.* Обшук житла або іншого володіння особи: проблеми правової регламентації // Вісник Академії правових наук України. – 2005. - №2

🕮 *Шило О.Г. Маринів В.І.* Проблеми підвищення ефективності судового контролю за обмеженням конституційних прав людини в кримінальному судочинстві // Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи. – К. – Харків, 2002

🕮 *Шишкін В.І.* Зарубіжний досвід судового контроля щодо заходів спеціальних служб // Вісник Академії правових наук України. – 1996 - №6

До теми 15. **Підсудність кримінальних справ**

🕮 *Оверчук С.В.* Поняття та види підсудності у кримінальному процесі України: Автореф. дис... к.ю.н. – К., 2005

🕮 *Оверчук С.В.* Проблеми визначення поняття підсудності // Держава і право. - Вип. 14

🕮 *Попелюшко В.О.* Мала судова реформа та захист прав громадян. - К.: Кондор, 2006

🕮 *Соловьев В.В. Громов Н.А. Симшин В.И.* Подсудность, ее признаки и значение // Российская юстиция. – 1995. - №10.

До теми 16. **Попередній розгляд справи суддею**

🕮 *Бабаева А.В.* Реализация принципов уголовного процесса в стадии предварительного рассмотрения уголовного дела судьей // Проблеми законності. – 2003 – Вип. 64

🕮 *Бірюкова А.М.* Деякі питання участі захисника при попередньому розгляді справи //Адвокат. – 2003. – № 5.

🕮 *Бозров В.* Стадия назначения судебного заседания// Российская юстиция. – 1996. - №3

🕮 *Выдря М.М.* Предание суду как гарантия законности привлечения к уголовной ответственности. – Краснодар, 1981

🕮 *Глобенко Г.І.* Проблемні питання закриття кримінальної справи суддею у стадії попереднього розгляду // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2006. – Вип. 33

🕮 *Гуськова А.* Каким должно быть предание суду // Российская юстиция. – 2002. - №2

🕮 *Детков А. Луцкая Н.* Обеспечение возмещения вреда, причиненного преступлением, и возможной конфискации имущества при подготовке дела к судебному заседанию // Уголовное право. – 2007. - №3.

🕮 *Зубар В.* Національне кримінально-процесуальне законодавство та Європейська конвенція з прав людини і основних свобод // Право України. – 2004. - №8

🕮 *Игошин В.* Обжалование судебных решений, принятых на предварительном слушании // Законность. – 2005. - №9

🕮 *Ковальчук С.О.* Визнання суддею у стадії попереднього розгляду справи доказів недопустимими та їх виключення з дослідження за клопотанням сторони захисту // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства: збірник наукових статей. – Івано-Франківськ, 2007. - Вип. XVIII

🕮 *Кузьмина О.В.* Возвращение уголовных дел на дополнительное расследование из стадии предания суду. – Ленинград, 1987.

🕮 *Луцик В.* Реалізація інституту повернення кримінальної справи прокурору в законодавстві зарубіжних кран // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали XIII регіон. наук.-практ. конф. (8-9 лют. 2007р.; Львів) / Львів: ЛНУ, 2007

🕮 *Маляренко В. Т.* Щодо повергнення судом кримінальної справи на додаткове розслідування та прокурору // Вісник Верховного Суду України. - 2004. - №6

🕮 *Марчук В.Т.* Забезпечення права на захист при звільненні особи від кримінальної відповідальності // Актуальні проблеми держави і права. – 2006. – Вип. 27

🕮 *Мікулін В. Кубрак П.* Попередній розгляд справи суддею: підстави повернення справи на додаткове розслідування // Підприємництво, господарство і право. – 2002. - №12

🕮 *Міщенко С.М.* Проблемні питання повернення справ на додаткове розслідування // Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи. – К. – Харків, 2002

🕮 *Омельяненко Г.* Щодо інституту направлення справи на додаткове розслідування у кримінально-процесуальному законодавстві України // Право України. – 2000. - №4.

🕮 *Павлюкова Т.* Розгляд скарг на дії та рішення слідчого у стадії попереднього розгляду справи суддею // Право України. – 2005. - №10

🕮 *Побегайло В.Д.* Предание суду. – М., 1982.

🕮 *Чувилев В. Будников В.* Рассмотрение судом жалоб на действия органов предварительного расследования // Советская юстиция. – 1984. - №4

🕮 *Юркевич Н.* К вопросу о характере деятельности судьи при прекращении уголовного дела в предварительном слушании // Уголовное право. – 2003. - №4

🕮 *Юркова Г.В.* Чи відповідає інститут додаткового розслідування Конституції України // Право України. – 2000. - №1.

До теми 17. **Судовий розгляд кримінальної справи**

🕮 *Бандурин С.Г. Громов Н.А. Иванский А.И.* Приговор – итог осуществления правосудия // Российский судья. – 2005. - №1

🕮 *Білоусенко В.* Складання вступної частини вироку // Коментар судової практики з кримінальних справ. – К., 1997. - №6.

🕮 *Білоусенко В.Г.* Виклад доказів у мотивувальній частині вироку // Вісник Верховного Суду України. – 1999. - №2

🕮 *Бойко В.* До питання про поняття і суть заборони «повороту на гірше» в судових стадіях кримінального процесу // Вісник Львівського Університету Серія юридична. – 2000. - Вип. 35

🕮 *Бородін М. Мирошніченко Є.* Особливості допиту підсудного у судовому засіданні // Право України. – 1996. - №5.

🕮 *Вишневецький Ю.* Окремі питання застосування амністії в стадії судового розгляду кримінальної справи // Юридичний радник. – 2006. - №1

🕮 *Воробьев Г.А.* Планирование судебного следствия.– С., 1978.

🕮 *Горобец В.* Законность, обоснованность и справедливость приговора в условиях состязательного процесса // Российская юстиция. – 2003. - №8.

🕮 *Грошевий Ю.М.* Професійна правосвідомість судді та правоздатність рішень суду: кримінально-процесуальний аспект // Університетські наукові записки. Часопис Хмельницького університету управління та права. – 2005. - №4.

🕮 *Джелалов О.К.* Юридична природа кримінально-процесуальних відносин, які виникають на стадії судового розгляду // Держава і право. – Вип. 16

🕮 *Добровольская Т.Н.* Изменение обвинения в судебных стадиях советского уголовного процесса. – М., 1977

🕮 *Зейкан Я.П.* Щодо проблеми вилучення матеріалів із кримінального процесу // Адвокат. – 2004. - №11

🕮 *Зубар В.В.* Деякі проблемні питання нового порядку обрання запобіжних заходів з кримінальних справ // Держава і право. - Вип. 15

🕮 *Иванов А.В.* О сущности и видах судебного следствия // Следователь. – 2002. - №1

🕮 *Каркач П.М.* Повноваження прокурора при розгляді кримінальних справ у суді // Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи. – К. – Харків, 2002

🕮 *Карнеева Л.М.* Прекращение уголовного дела в судебном заседании // Советская юстиция. – 1973. - №8.

🕮 *Карякин Е. Комин В.* Допрос «анонимных свидетелей» по ходатайству государственного обвинения // Уголовное право. – 2007. - №4.

🕮 *Кашепов В.П.* О преобразовании статуса суда в уголовном судопроизводстве // Журнал российского права. – 2002. - №12

🕮 *Кобликов А.С.* Судебный приговор. – М., 1966.

🕮 *Ковбаса Ю.П.* Процессуальные аспекты изменения обвинения по уголовному делу // Актуальні проблеми держави та права. - Вип. 10

🕮 *Ковбаса Ю.П.* До питання недопустимості зміни обвинувачення на більш тяжке під час розгляду справи у суді по першій інстанції // Актуальні проблеми держави і права. - Вип. 27

🕮 *Коровайко О.І.* Судові доручення як засіб перевірки та уточнення фактичних даних у ході слідства // Актуальні проблеми держави і права. - Вип. 27

🕮 *Костюченко О.Ю.* Необхідність закриття кримінальної справи за наявності підстав, передбачених ст.282 КПК України // Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки.- 1995. - Випуск 33/34.

🕮 *Курило О.М.* Окремі проблеми захисту прав потерпілого, що постали у судовій практиці при зміні обвинувачення в суді під час розгляду кримінальних справ про умисні вбивства та інші суміжні злочини // Кримінально-правова охорона життя та здоров'я особи. – Х., 2004

🕮 *Лукашкина Т.В.* Пределы судебного разбирательства // Актуальні проблеми держави і права. - Вип. 27

🕮 *Лупинская П.А.* Судебные решения: содержание и форма // Российская юстиция. – 2001. - №11.

🕮 *Макаров С.* Изменение квалификации преступлений в судебном разбирательстве // Уголовное право. – 2003. - №2

🕮 *Маляренко В.Т.* Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів. – К.: Юрінком Інтер, 2005

🕮 *Манова Н.С.* Предварительное и судебное производство: дифференциация форм. – М., 2004

🕮 *Маринів В. Шило О.* Застосування щодо підсудного запобіжного заходу у вигляді взяття під варту та його оскарження // Вісник прокуратури. – 2005 - №12

🕮 *Михайленко О. Юрчишин В.* Проблеми відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення у суді // Юридична Україна. – 2004. - №4.

🕮 *Мірошниченко Т.М.* Принципи діяльності суду у судових стадіях кримінального процесу // Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи. – К. – Харків, 2002

🕮 *Міщенко С.М.* Проблемні питання повернення справ на додаткове розслідування // Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи. – К. – Харків, 2002

🕮 *Нескороджена Л.Л.* Мирова угода та угода про визнання вини: можливість їх застосування в кримінальному процесі України // Вісник Верховного Суду України.– 2001.– №1(23).

🕮 *Омельяненко Г.* Щодо інституту направлення справи на додаткове розслідування у кримінально-процесуальному законодавстві України // Право України. – 2000. - №4.

🕮 *Павлишин А.* Підстави постановлення обвинувального вироку: аналіз чинного закону та проекту КПК України // Вісник Львівського університету. Серія юридична. - 2004. - Вип. 39.

🕮 *Павлишин А.А. Солдатенко А.В.* Проблеми оскарження рішення суду (судді) про взяття під варту, прийнятого на судових стадіях // Життя і право. – 2004. - №1

🕮 *Перлов И.Д.* Судебное следствия в советском уголовном процессе. – М.: Госюриздат, 1955

🕮 *Петрухин И.Л.* Запрет поворота к худшему в российском уголовном процессе //Государство и право. – 2006. - №3

🕮 *Попелюшко В.О.* Мала судова реформа та захист прав громадян. - К.: Кондор, 2006

🕮 *Рябинина Т.К.* Пределы судебного разбирательства уголовных дел // Российский судья. – 2003. - №8.

🕮 *Строгович М.С.* Об оправдании ввиду недоказанности участия подсудимого в совершении преступления // Правоведение. – 1983. - №5.

🕮 *Тамбовцев В.В.* «Запрет поворота к худшему в российском уголовном процессе» и соблюдение прав человека, потерпевшего при отправлении правосудия //Государство и право. – 2006. - №10

🕮 *Томенко Л.* Недоліки нормативного регулювання змагальності прокурора й адвоката в суді при розгляді кримінальних справ // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства: збірник наукових статей. – Івано-Франківськ, 2007. - Вип. XVIII

🕮 *Устимов М. Васяев А.* Установление обстоятельств, характеризующих личность подсудимого // Уголовное право. – 2007. - №5.

🕮 *Фаткуллин Ф.Н.* Оправдательный приговор // Советская юстиция. – 1966. - №8.

🕮 *Чучукало О.* Поняття техніко-криміналістичного забезпечення судового слідства // Право України. – 2004. - №1

🕮 *Чучукало О.* Використання криміналістичної техніки на судовому слідстві //Право України. – 2006. - №3

🕮 *Шайхулов Р.Р. Поляков М.П.* О принципиальном подходе к понятию общих условий стадий досудебного и судебного производства // Уголовное судопроизводство. - 2007 - №1

🕮 *Шаренко С.* Проблеми скороченого судового розгляду кримінальної справи // Вісник Академії правових наук України. – 2005. - №1

🕮 *Шаренко С.Л.* Проблеми застосування інституту судових доручень у кримінальному процесі // Вісник Верховного Суду України. – 2005. - №9

🕮 *Шибіко В.П.* “Мала реформа” судового розгляду кримінальної справи: рух від істини до змагальності? // Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи. – К. – Харків, 2002

🕮 *Шиманський Ф.В.* Деякі проблеми участі прокурора в судовому розгляді кримінальних справ // Актуальні проблеми держави та права. - Вип. 10

🕮 *Юркова Г.В.* Чи відповідає інститут додаткового розслідування Конституції України // Право України. – 2000. - №1.

До теми 18. **Апеляційне провадження**

🕮 *Александров А.С. Ковтун Н.Н.* Апелляционное производство в уголовном процессе // Правоведение. – 2001. - №5.

🕮 *Бобечко Н.Р.* Попередній розгляд кримінальної справи судом апеляційної інстанції // Вісник Верховного Суду України – 2007 - №2

🕮 *Бобечко Н.* Концептуальні питання апеляційного та касаційного провадження за чинним КПК України: необхідність нового підходу // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали XIII регіон. наук.-практ. конф. (8-9 лют. 2007р.; Львів) / Львів: ЛНУ, 2007

🕮 *Богословська Л.О.* Апеляційне провадження: історія виникнення в Україні // Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи. – К. – Харків, 2002

🕮 *Гродзинский М.М.* Кассационное и надзорное производство в советском уголовном процессе. – М., 1949

🕮 *Давыденко С.В.* Процессуальное положение потерпевшего при пересмотре приговоров, определений и постановлений суда // Проблеми законності. – Вип. 71

🕮 *Динер А.А. Мартыняхин Л. Ф. Сенин Н.Н.* Апелляционное производство в уголовном процессе России: научно-практическое пособие. - М.: Юристъ, 2003.

🕮 *Захаров Д.О.* Специфіка реалізації окремих принципів кримінального процесу в стадії апеляційного розгляду // Проблеми законності. - 2003. – Вип. 59.

🕮 *Захаров Д.О.* Сутність апеляційного провадження і проблема визначення меж судового розгляду в апеляційному суді // Проблеми законності. 2003. – Вип. 64.

🕮 *Захаров Д.О.* Гарантії правосудності рішень апеляційного суду // Проблеми законності. 2004. – Вип. 68.

🕮 *Захаров Д.О.* Рішення апеляційного суду та їх правові властивості // Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи: Матеріали наук.-практ. конф., 18-19 квітня 2002 р., м.Харків– К.;Х.: Юрінком Інтер, 2002.

🕮 *Захарова О.С.* Деякі питання апеляційного провадження // Адвокат. – 2001. - №4-5.

🕮 *Зубар В.* Проблемні питання застосування кримінально-процесуального законодавства // Право України. – 2003. - №11

🕮 *Зубар В.В.* Деякі проблемні питання нового порядку обрання запобіжних заходів з кримінальних справ // Держава і право: Зб. наук. праць - К, 2002 – вип. 15

🕮 *Копетюк М. Книш О.* Правові засади участі прокурора в апеляційному провадженні // Юридична Україна. – 2005. - №3.

🕮 *Костюченко О.Ю.* Апеляційне оскарження судових рішень в кримінальному процесі України: Автореф. дис... к.ю.н. – К., 2005

🕮 *Маляренко В.Т.* Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів. – К.: Юрінком Інтер, 2005

🕮 *Маринів В.* Конституційні гарантії забезпечення права людини на свободу й особисту недоторканність та їх реалізація в кримінально-процесуальному законодавстві України // Вісник Академії правових наук України. – 2005 - №1

🕮 *Марітчак Т.М.* Застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту місцевими та апеляційними судами // Вісник Верховного Суду України. – 2002. - №6

🕮 *Мірошников І.Ю.* Особливості судового слідства апеляційної інстанції // Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи: Матеріали наук.-практ. конф., 18-19 квітня 2002 р., м.Харків – К.; Х.: Юрінком Інтер, 2002

🕮 *Мірошников І.Ю.* Реалізація принципу змагальності на судовому слідстві в апеляційному суді // Вісник прокуратури. – 2003. - №8

🕮 *Омельяненко Г.* Поняття, суть і форми перегляду вироків, постанов і ухвал суду у кримінальних справах // Право України. – 2003. - №10

🕮 *Острогляд О.В.* Здійснення адвокатом захисту в стадії апеляційного перегляду вироків суду: Автореф. дис... к.ю.н. – Одеса, 2007

🕮 *Пашин С.А. Букалов П.Ф.* Обжалование арестов. – Донецк, 2002

🕮 Перлов И.Д. Кассационное производство в советском уголовном процессе. – М., 1968

🕮 *Попелюшко В.О.* Мала судова реформа та захист прав громадян. - К.: Кондор, 2006

🕮 *Приміч І.* Запобіжний захід – взяття під варту // Прокуратура. Людина. Держава. – 2004. - №6

🕮 *Ривлин А.Л.* Пересмотр приговоров в СССР. – М., 1959

🕮 *Сліпченко В.І.* Проблеми апеляційного оскарження обрання запобіжного заходу у вигляді взяття під варту // Держава і право. – 2005. - вип. 30

🕮 *Сліпченко В.І.* Апеляційна інстанція як процесуальна гарантія захисту прав і свобод людини // Вісник Запорізького юридичного інституту. – 2002. - №3.

🕮 *Сліпченко В.І.* Об'єктивні, суб'єктивні та формальні передумови виникнення права на апеляційне оскарження вироку місцевого суду // Вісник Запорізького юридичного інституту ДДУВС. – 2006. - №4.

🕮 *Сліпченко В.І.* Апеляційне провадження в системі кримінально-процесуальних стадій: Автореф. дис.к.ю.н. – К., 2008

🕮 *Темерецький В.І.* Проблеми реалізації принципів кримінального судочинства України у стадії апеляційного провадження // Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи. – К. – Харків, 2002

🕮 *Темерецький В.І.* Процесуальна природа заперечень на апеляцію в кримінальному судочинстві України // Юридична Україна. – 2005. - №7.

🕮 *Филин Д.В.* Проблемы апелляции в современном уголовно-процессуальном законодательстве Украины // Государство и право. – 2005. - №2

До теми 19. **Касаційне провадження**

🕮 *Бобечко Н.* Межі та обсяг перевірки кримінальної справи касаційним судом // Право України. – 2006. - №4

🕮 *Бобечко Н.* Концептуальні питання апеляційного та касаційного провадження за чинним КПК України: необхідність нового підходу // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали XIII регіон. наук.-практ. конф. (8-9 лют. 2007р.; Львів) / Львів: ЛНУ, 2007

🕮 *Бобечко Н.* Вказівки касаційного суду як засіб усунення виявлених недоліків кримінально-процесуальної діяльності // Підприємництво, господарство і право. – 2006. - №6.

🕮 *Бойко В.* Основні риси касації в світлі нового кримінально-процесуального законодавства України // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2004. - Вип. 39

🕮 *Ворожцов С.* Принципы кассации по новому УПК // Российская юстиция. - 2002. - №12.

🕮 *Давыденко С.В.* Процессуальное положение потерпевшего при пересмотре приговоров, определений и постановлений суда // Проблеми законності. – Вип. 71

🕮 *Докина И.А.* К вопросу о применении нового УПК РФ в суде кассационной инстанции // Российский судья. – 2003. - №2.

🕮 *Костюченко О.Ю.* Ревізійні засади перегляду кримінальних справ у апеляційному та касаційному порядку // Право України. - 1996.- № 9.

🕮 *Кульчак Л.* Окремі риси касації за чинним КПК України // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2004. - Вип. 39

🕮 *Кульчак Л.* Недопустимість погіршення становища засудженого (виправданого) в стадії касаційного провадженні кримінальної справи за кримінальним судочинством України: проблеми теорії і практики // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали XIII регіон. наук.-практ. конф. (8-9 лют. 2007р.; Львів) / Львів: ЛНУ, 2007

🕮 *Маляренко В.Т.* Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів. – К.: Юрінком Інтер, 2005

🕮 *Попелюшко В.О.* Мала судова реформа та захист прав громадян. - К.: Кондор, 2006

🕮 *Ривлин А.Л.* Пересмотр приговоров в СССР. – М., 1959

🕮 *Хотенець В.М.* Касаційне провадження за новим кримінально-процесуальним законодавством // Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи. – К. – Харків, 2002

🕮 *Шинелева Т.* Ревизионный порядок: за и против // Законность. – 2003. - №5.

До теми 20. **Виконання вироку, постанови та ухвали суду**

🕮 *Амануллина А.Ф.* Проблемы судебного контроля при исполнении приговора и иных процессуальных решений // Исполнительное право. – 2006. - №2.

🕮 *Баранов Ю.В.* Усмотрение судей и вопросы условно-досрочного освобождения от отбывания наказания, ресоциализации осужденных // Российский судья. – 2005. - №8

🕮 *Бойко В.* Про зміцнення гарантій права обвинуваченого на захист в стадії виконання вироку // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2001. - Вип. 36

🕮 *Бородовська Н.* Забезпечення правового статусу засудженого // Юридична Україна. – 2004. - №10.

🕮 *Діткун І.* Повноваження суду щодо усунення сумнівів та протиріч, які виникають під час виконання вироку // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні. Матеріали XII регіональної науково-практичної конференції (9-10 лютого 2006 р.) –Львів, 2006

🕮 *Діткун І.* Місце діяльності суду з виконання вироку в системі кримінального процесу // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства: збірник наукових статей. – Івано-Франківськ, 2007. - Вип. XVIII

🕮 *Курило М.П.* Прокурорський нагляд за додержанням прав та законних інтересів засудженого до позбавлення волі: Автореф. дис. к.ю.н. – Х., 1998

🕮 *Курило М.П.* Вдосконалювати прокурорський нагляд за додержанням прав та законних інтересів засуджених до позбавлення волі // Право України. - 1998. -№11.

🕮 *Литвинов Р.В.* Рассмотрение судом вопросов, возникающих в процессе исполнения приговора. – Воронеж, 1964

🕮 *Маляренко В.Т.* Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів. – К.: Юрінком Інтер, 2005

🕮 *Перлов И.Д.* Исполнение приговора. – М., 1963

🕮 *Попелюшко В.О.* Мала судова реформа та захист прав громадян. - К.: Кондор, 2006

🕮 *Тулянский Д.В.* Осуществляет ли суд правосудие в стадии исполнения приговора? // Журнал российского права. - 2001. – № 7

До теми 21. **Перегляд судових рішень у порядку виключного провадження**

🕮 *Беднарська В. М.* Перегляд судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами – виняткова й окрема стадія в системі кримінального судочинства // Вісник Верховного Суду України. – 2005. – № 10(62).

🕮 *Беднарская В. М.* Полномочия суда при пересмотре судебных решений в связи с вновь открывшимися обстоятельствами // Вісник Луганської академії внутрішніх справ / Відп. ред. Б. Г. Розовський. – Луганськ: Луганська академія внутрішніх справ, 2005. – Вип. 2.

🕮 *Беднарская В. М.* Поводы и основания для возбуждения производства в связи с вновь открывшимися обстоятельствами // Вісник Луганської академії внутрішніх справ / Відп. ред. Б. Г. Розовський. – Луганськ: Луганська академія внутрішніх справ, 2005. – Вип. 3.

🕮 *Беднарська В. М.* Прокурор як суб'єкт ініціації порушення та провадження у зв'язку з нововиявленими обставинами // Вісник Луганської академії внутрішніх справ / Відп. ред. Б. Г. Розовський. – Луганськ: Луганський державний університет внутрішніх справ, 2005. – Вип. 4.

🕮 *Бобечко Н.Р.* Перегляд судових рішень в порядку виняткового провадження: Автореф. дис... к.ю.н. – К., 2004

🕮 *Бобечко Н.Р.* До питання про характерні риси стадії перегляду судових рішень в порядку виняткового провадження // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. – 2002. – Вип. VIII

🕮 *Бобечко Н.Р.* Про дію окремих принципів кримінального судочинства при перегляді судових рішень в порядку виняткового провадження // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. – 2003. – Вип. XI

🕮 *Бобечко Н.* Зловживання посадових осіб, які ведуть кримінальний процес як одна з підстав для перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами // Вісник Львівського Університету Серія юридична. - 2003. - Вип. 38.

🕮 *Бобечко Н.* Нововиявлені обставини як підстава для перегляду судових рішень у порядку виняткового провадження //Проблеми державотворення і захисту прав

людини в Україні. Матеріали IX регіональної науково-практичної конференції (13-14 лютого 2003 р.). – Львів, 2003

🕮 *Бобечко Н.* Заборона “повороту на гірше” при перегляді судових рішень в порядку виняткового провадження // Право України. – 2003. - №12.

🕮 *Маляренко В.Т.* Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів. – К.: Юрінком Інтер, 2005

🕮 *Попелюшко В.О.* Мала судова реформа та захист прав громадян. - К.: Кондор, 2006

🕮 *Ривлин А.Л.* Пересмотр приговоров в СССР. – М., 1959

🕮 *Романюк Б.В., Татаров О.Ю.* Нововиявлені обставини: проблеми правового визначення // Вісник Національної академії внутрішніх справ України. – 2005. – № 3.

🕮 *Татаров О.Ю.* Перевірка заяв та повідомлень про нововиявлені обставини: проблеми та шляхи їх вирішення // Вісник Національної академії внутрішніх справ України. – 2005. – № 5.

🕮 *Фінько В.Д.* Виключне провадження в кримінальних справах за новим законодавством // Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи. – К. – Харків, 2002

До теми 22. **Провадження у справах про злочини неповнолітніх**

🕮 *Бірюкова А.М.* Деякі питання участі адвоката у справах осіб, що не досягли віку, з якого можлива кримінальна відповідальність //Адвокат. – 1998. – № 1

🕮 *Гидулянова Е.Н.* К вопросу о правовом статусе лиц, не достигших возраста, с которого возможна уголовная ответственность // Актуальні проблеми держави та права. - Вип. 10

🕮 *Гідулянова Є.М.* Малолітня особа як учасник кримінально-процесуальних правовідносин // Актуальні проблеми держави і права. - Вип. 27

🕮 *Гідулянова Є.М.* Кримінальне провадження у справах малолітніх: Автореф. дис. к.ю.н. – Одеса, 2008

🕮 *Голубов А.Є.* Питання набуття процесуального статусу неповнолітніми, які не досягли віку кримінальної відповідальності // Держава і право. - 2001. – Вип. 12.

🕮 *Гультай М.М.* Особливості вітчизняної моделі ювенальної юстиції //Вісник Верховного Суду України. – 2005. - №12

🕮 *Дикарев И.* Значение и проблемы участия законного представителя несовершеннолетнего подозреваемого, обвиняемого в уголовном судопроизводстве // Уголовное право. – 2007. - №5.

🕮 *Дяченко К.І. Шость Н.В.* Процесуальні особливості розслідування справ про злочини неповнолітніх. – Харків, 1997.

🕮 *Ємельянова І.І.* Роль відновного правосуддя в концепції ювенальної юстиції //Вісник Верховного Суду України. - 2005. - №4

🕮 *Заросинський О.* Вивчення особистості неповнолітнього обвинуваченого на досудовому слідстві // Право України. – 2005. - №8.

🕮 *Карпенко М.О.* Особливості предмету доказування в кримінальних справах про злочини неповнолітніх // Актуальні проблеми держави та права. - Вип. 10

🕮 *Карпенко М.О.* Порядок звільнення від кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх із застосуванням примусових заходів виховного характеру // Проблеми законності. - 2002. – Вип. 57.

🕮 *Карпенко М.О.* Участь захисника в кримінальних справах про злочини неповнолітніх // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – Хмельницький, 2002. - № 4.

🕮 *Карпенко М.О.* Участь законного представника у справах про злочини неповнолітніх // Проблеми законності. - 2003. – Вип. 58.

🕮 *Ковна У.* Поняття малолітньої особи та її процесуальне становище в кримінальному судочинстві // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2004. - Вип. 39

🕮 *Копетюк М.* Процесуальний статус неповнолітнього обвинуваченого // Юридична Україна. – 2006. - №4

🕮 *Крестовська Н. Шмеріга В.* Ювенальна юстиція в США і Україні (порівняльний аналіз) // Юридический вестник. – 2003. - №1

🕮 *Ландо А.С.* Представители несовершеннолетних обвиняемых в советском уголовном процессе.- Саратов, 1977

🕮 *Левендаренко О.О.* Деякі питання встановлення віку неповнолітнього в процесі доказування // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2000. – № 3.

🕮 *Левендаренко О.О.* Предмет доказування у справах про злочини неповнолітніх: процесуальна природа та функціональне призначення // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2001. – № 1.

🕮 *Левендаренко О.О.* Проведення судово-психологічної експертизи в процесі доказування у справах про злочини неповнолітніх // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2001. – № 2.

🕮 *Левендаренко О.О.* "Соціальне обстеження" умов життя і виховання неповнолітнього обвинуваченого як спосіб кримінально-процесуального доказування // Вісник Запорізького юридичного інституту МВС України. – 2002. – № 1.

🕮 *Омельяненко Г.* Адаптація кримінально-процесуального законодавства України про судочинство у справах неповнолітніх до міжнародних мінімальних стандартів // Право України. – 2002. - №5

🕮 *Палюх Л.* Деякі питання вдосконалення правового регулювання провадження у справах про застосування примусових заходів виховного характеру // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні. Матеріали XI регіональної науково-практичної конференції (3-4 лютого 2004 р.). – Львів, 2005

🕮 *Рогатинська Н.З.* Предмет доказування у справах, що закриваються провадженням за ст. 9 КПК України //Держава і право. - Вип. 30

🕮 *Романюк А.Б.* Деякі проблеми правового регулювання участі захисника у справах неповнолітніх //Часопис Київського університету права. – 2003. –№3.

🕮 *Романюк А.Б.* Організація захисту неповнолітніх в кримінальному судочинстві США. // Вісник Львівського національного університету. Серія юридична. – 2003. – № 38.

🕮 *Тетюев С.* Предъявление обвинения несовершеннолетнему: актуальные вопросы теории и практики // Уголовное право. – 2007. - №4.

🕮 *Хахуцяк О.Ю.* Законний представник неповнолітнього обвинуваченого у кримінальному процесі // Держава і право. - Вип. 31

🕮 *Холод Р.С.* Процесуальний статус педагога у справах про злочини неповнолітніх // Науковий вісник Юридичної академії МВС України. – 2004. – Спецвипуск №1.

🕮 *Холод Р.С.* Проблемні аспекти реалізації прав неповнолітнього обвинуваченого при призначенні і проведенні експертизи на досудовому слідстві // Часопис Київського університету права. – 2006. - №1.

🕮 *Ямкова О.О.* Застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх // Актуальні проблеми держави і права. - Вип. 15

До теми 23. **Застосування примусових заходів медичного характеру**

🕮 *Борисов Э.* Юридическая оценка общественно опасных деяний невменяемых // Советская юстиция. – 1979. - №11

🕮 *Верещак В.М.* Про практику застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування // Вісник Верховного Суду України. – 2005. - №10

🕮 *Глущенко Н.* Применение принудительных мер медицинского характера // Советская юстиция. – 1982. - №22.

🕮 *Колмаков П.* Об основаниях появления нового участника уголовного судопроизводства // Уголовное право. – 2004. - №3

🕮 *Колмаков П.* Допустимо ли оставлять участника уголовного судопроизводства без субъективных прав ? // Уголовное право. – 2005. - №4

🕮 *Колмаков П.* К вопросу об уголовно-процессуальной правосубъектности лица, в отношении которого ведется дело о применении принудительных мер медицинского характера // Уголовное право. – 2005. - №1

🕮 *Ларин А.* Следствие и суд по делам невменяемых // Социалистическая законность. – 1969. - №2

🕮 *Осауленко О.А.* Реалізація принципу презумпції невинуватості при застосуванні примусових заходів медичного характеру // Держава і право. - Вип. 30

🕮 *Михайлова Т.А. Ромазин С.* Судебное рассмотрение дел по применению принудительных мер медицинского характера // Советская юстиция. – 1985. - №1.

🕮 *Рудяков А.И.* Принудительные меры медицинского характера. – М., 1988

🕮 *Сенченко Н.М.* Роль слідчого в захисті прав та законних інтересів осіб із психічними відхиленнями // Кримінальне право України. – 2006. - №6

🕮 *Трубников В.М. Яровой А.А.* Принудительные меры медицинского характера и принудительное лечение: проблемы, поиски, решения // Право і безпека. – 2003. - №2-3

🕮 *Шаренко С.Л.* Кримінально-процесуальні проблеми застосування примусових заходів медичного характеру: Автореф.дис.. к.ю.н. – Х., 2000

🕮 *Шаренко С.Л.* Проблемні питання застосування примусових заходів медичного характеру // Проблеми законності. – 1998. – Вип. 34

🕮 *Шаренко С.Л.* Особливості судового розгляду справ про застосування примусових заходів медичного характеру // Вісник Університету внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України – 1999 – Вип. 9

🕮 *Шаренко С.Л.* Кримінально-процесуальні проблеми застосування примусових заходів медичного характеру. – Харків, 2002.

🕮 *Щерба С.П.* Расследование и судебное разбирательство по делам лиц, страдающих физическими и психическими недостатками.– М., 1975.

🕮 *Щерба С. Гусева С.* Особенности предмета доказывания по делам о невменяемых // Российская юстиция. - 1999. - №2

До теми 24. **Провадження у кримінальних справах приватного обвинувачення**

🕮 *Аленин Ю.П.* Процессуальные особенности возбуждения уголовных дел об изнасиловании // Актуальні проблеми держави та права. - Вип. 10

🕮 *Бардышева Е.* В чем сложность рассмотрения дел частного обвинения? // Российская юстиция. – 2001. - №6

🕮 *Бегма А.* Порушення прокурором кримінальних справ приватного обвинувачення // Підприємництво, господарство і право. – 2006. - №6.

🕮 *Воронин В.* Производство по делам частного обвинения в государствах содружества // Российская юстиция. – 2002. - №1

🕮 *Грун А.* Производство по делам частного обвинения // Советская юстиция. – 1962. - № 10.

🕮 *Навроцька В.В.* Вплив смерті жертви злочину на долю кримінальних справ приватного та приватно-публічного обвинувачення // Кримінальне право України. – 2006. - №6

🕮 *Навроцька В.В.* Засада диспозитивності та її реалізація в кримінальному процесі України: Автореф. дис. к.ю.н. – К., 2007

🕮 *Нестеров В.* Альтернативный порядок подачи заявлений по делам частного обвинения // Российская юстиция. – 2002. - №1

🕮 *Ноздріна М.О.* Приватне обвинувачення: матеріально-правові та процесуальні ознаки // Вісник Національного університету внутрішніх справ. – 2002. – Вип. 20.

🕮 *Савонюк Р.* Права людини та проблемні питання порушення кримінальних справ приватного обвинувачення // Право України. – 2005. - №5

🕮 *Самолюк В.* Особливості законного представництва потерпілого у справах приватного обвинувачення // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали XI регіон. наук.-практ. конф. (3-4 лют. 2004р.; Львів) / Львів: ЛНУ, 2005

🕮 *Хавронюк М.* Приватне обвинувачення і примирення за законодавством кримінальним законодавством України та інших держав Європи // Підприємництво, господарство і право. – 2005. - №3

🕮 *Хатуаева В.* Примирение сторон и отказ от обвинения как основания прекращения частного уголовного преследования // Уголовное право. – 2004. - №4

🕮 *Шабанов Н. Петрова Н.* Тернистый путь дел частного обвинения // Российская юстиция. – 1998. - №5.

🕮 *Щербаков А.* Ограничить право прокурора возбуждать дела частного обвинения // Российская юстиция. – 2001. - №1

До теми 25. **Протокольна форма досудової підготовки матеріалів**

🕮 *Власова Н.* Досудебная подготовка материалов в протокольной форме // Российская юстиция. – 2001. - №5

🕮 *Гуліна С.* Протокольна форма досудової підготовки матеріалів – зміни в кримінально-процесуальному законодавстві // Право України. – 2000. - №5.

🕮 *Пономаренко В. Брусник О.* Тлумачення деяких аспектів сучасного процесуального законодавства // Право України. – 2003. - №12.

🕮 *Савицький Д.О.* Процес доказування у справах з протокольною формою досудової підготовки матеріалів: Автореф. дис... к.ю.н. - К., 2003

До теми 26. **Міжнародне співробітництво у кримінальному судочинстві**

🕮 *Ахтырская Н.* Оказание правовой помощи по уголовным делам в рамках содружества // Российская юстиция. – 2002. - №7

🕮 *Бараннік Р., Компанієць Д.* Кримінальний розшук поза територією держави: деякі термінологічні та організаційні питання його проведення // Право України. – 2006. - №5

🕮 *Бастрыкин А. Александрова О.* Расследование по делам с участием иностранных граждан // Законность. – 2004. - №1

🕮 *Бастрыкин А. Александрова О.* Особенности допроса иностранных граждан на предварительном следствии // Законность. - 2004. - №3

🕮 *Березняк В.* Проблеми реабілітації громадянина України при екстрадиції // Підприємництво, господарство і право. – 2006. - №8

🕮 *Березняк В.* Сучасні тенденції розвитку та застосування екстрадиції: європейський ордер на арешт // Право України. – 2006. - №11

🕮 *Березняк В.* Застосування запобіжного заходу у вигляді взяття під варту в інституті екстрадиції: процесуальні аспекти // Право України. – 2007. - №7

🕮 *Бичківський О.П.* Особливості регулювання видачі правопорушників на підставі регіональних договорів про видачу // Международное право после 11 сентября 2001 года: Сборник научных статей / Под ред. М.Ф. Орзиха, М.Е. Черкеса. – Одесса: Феникс, 2004

🕮 *Блищенко И.П., Фисенко И.В.* Международный уголовный суд. – М., 1997.

🕮 *Быкова Е.* Получение доказательств в ходе международно-правового сотрудничества // Уголовное право. – 2006. - №2

🕮 *Васильев Ю.Г.* Региональные системы института выдачи преступников (экстрадиции) // Право и политика. – 2002. - №10

🕮 *Войников В.В.* Европейское полицейское ведомство (Европол): история, задачи, структура //Российская юстиция. – 2005. - №7

🕮 *Волженкина В.М.* Нормы международного права в российском уголовном процессе. – Санкт-Петербург: Юридический Центр Пресс, 2001

🕮 *Вихрист С.М.* Принципи кримінально-правової юрисдикції у міжнародному праві // Вісник Університету внутрішніх справ. – 1999. - №9

🕮 *Вихрист С.М.* Імунітет та застосування юрисдикції у міжнародному кримінальному праві // Держава і право. - Вип. 11

🕮 *Волкотруб С.Г.* Дипломатичний імунітет у кримінальному судочинстві // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2004. - №1-2.

🕮 *Гавриш Т.С.* Особливості процесуального статусу осіб, викликаних для участі у провадженні по кримінальній справі в порядку міжнародної правової допомоги // Вісник Академії правових наук України. – 2002. - №3

🕮 *Гавриш Т.* Правові гарантії забезпечення права на свободу та особисту недоторканість особи, яка підлягає видачі, в майбутньому кримінально-процесуальному законодавстві України // Вісник прокуратури. – 2003. - №6

🕮 *Гайова Г.* Правові основи діяльності Інтерполу, його роль і місце в системі органів правопорядку // Підприємництво, господарство і право. – 2006. - №5

🕮 *Головко В.В.* Понятие и назначение юрисдикции по российскому праву // Государство и право. – 2007. - №3

🕮 *Грошевий Ю.* Кримінально-процесуальні аспекти «малої судової реформи» //Вісник Академії правових наук України. - 2001. - №4

🕮 *Дзюбій О.* Правові та інституційні засади співробітництва України в ЄС у сфері юстиції внутрішніх справ// Право України. – 2006. - №1

🕮 *Дроздов О.М.* До проблеми правового регулювання затримання іноземного громадянина по підозрінню у вчиненні злочину // Бюлетень Міністерства юстиції. – 2005. - №7

🕮 *Екхарт фон Бубнофф.* Боротьба зі злочинністю на інституційному рівні в ЄС. Кроки на шляху до створення спільного європейського простору для слідчої діяльності і притягнення до кримінальної відповідальності // Бюлетень Міністерства юстиції. – 2003. - №4

🕮 *Зелинская Н.А.* Политические преступления в системе международной преступности. – О., 2003

🕮 *Іващенко В.* Роль міжнародного кримінального суду у боротьбі з міжнародними злочинами // Підприємництво, господарство і право. – 2005. - №6

🕮 *Кабанець В. Кравчук С.* Міжнародне доручення як правова допомога у кримінальних справах // Вісник прокуратури. – 1999. - №1.

🕮 *Калганова О.* Щодо правового регулювання участі іноземних громадян у кримінальному процесі України // Підприємництво, господарство і право. – 2006. - №3

🕮 *Касинюк О.В.* Організація обвинувачення в міжнародних кримінальних судах // Проблеми законності. - 2001. – Вип. 47.

🕮 *Касынюк О.В.* Новое в выдаче и передаче обвиняемых (осужденных) по современному международному праву // Проблеми законності. - 2002. – Вип. 56.

🕮 *Касинюк О.В.* Процедура оскарження в міжнародному кримінальному суді // Проблеми законності. - 2004. – Вип. 65.

🕮 *Карпінський П.* Організація роботи прокуратури області у галузі міжнародного співробітництва і правової допомоги // Вісник прокуратури. – 2006. - №9

🕮 *Каткова А.Г. Сивуляк П.М.* Правове регулювання міжнародних слідчих та слідчо-оперативних груп при розслідування транснаціональних злочинів // Актуальні проблеми політики. - Вип. 21

🕮 *Костенко Н.И.* Правовые основы международного сотрудничества в сфере статута Международного уголовного суда //Государство и право. – 2004. - №1

🕮 *Курило О.* Проблеми організації роботи Апеляційного суду з виконання міжнародного законодавства про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для подальшого відбування покарання в Україні // Юридична Україна. – 2006. - №6

🕮 *Ладыка С.И.* Сравнительный анализ эффективности применения отдельных процессуальных институтов России и зарубежных стран в первых послевоенных международных трибуналах // Правовая политика и правовая жизнь. – 2001. - №4

🕮 *Лихова С. Свистуленко М.* Актуальні питання вдосконалення інституту екстрадиції // Право України. – 2001. - №1

🕮 *Ложников И.С.* Международное содействие национальному правосудию в отношении преступлений, совершенных в период Демократической Кампучии // Московский журнал международного права. – 2005. - №2

🕮 *Лукашук И.* Иммунитет в отношении уголовной юрисдикции // Российская юстиция. – 1998. - №4

🕮 *Максименко В.* Україна – суб'єкт правової допомоги зарубіжним державам у кримінальних справах // Право України. – 1998. - № 11.

🕮 *Максименко В.* Гармонізація законодавства України про правову допомогу зарубіжним державам у кримінальних справах з міжнародним правом // Право України. – 1999. - №12

🕮 *Маланюк А.Г.* Розгляд компетентними органами України клопотань про видачу особи // Держава і право. – Вип. 16.

🕮 *Малиновська О.* Приєднання України до Конвенції ООН 1951 року та Протоколу 1967 року про статус біженців // Юридический вестник. – 2002. - №1

🕮 *Маляренко В.Т.* Щодо міжнародного співробітництва у виконанні окремих процесуальних дій в кримінальних справах // Вісник Верховного Суду України. – 2001. - № 1.

🕮 *Марченко М.Н.* Международный уголовный суд и юридические особенности его решений // Вестник Московского университета. Серия право. – 2006. - №1

🕮 *Мацко А.* Правові та організаційні аспекти діяльності Інтерполу в Україні // Право України. – 2001. - №9

🕮 *Мезяев А.Б.* Назначение адвоката на процессе против Слободана Милошевича в Гаагском трибунале: некоторые международно-правовые вопросы // Московский журнал международного права. – 2005. - №2

🕮 *Мних А.М.* Проблема правонаступництва Україною міжнародних договорів колишнього Радянського Союзу про правову допомогу у кримінальних справах // Вісник Верховного Суду України. – 2006. - №8

🕮 *Мудрак Д.О.* Поняття видачі правопорушників та передачі засуджених осіб у міжнародному праві // Бюлетень Міністерства юстиції. – 2006. - №8

🕮 *Муратова Н.Г.* Международный судебный контроль в уголовной юстиции: проблемы законодательного регулирования и совершенствования практики // Адвокат. – 2006. - №6

🕮 *Назаренко П.Г.* Особливості провадження досудового слідства у кримінальних справах за участю іноземців: Автореф. дис.. к.ю.н. - Х., 2006

🕮 *Назаренко П.Г.* Особливості організації і проведення окремих слідчих дій за участю іноземців // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2002. - № 2

🕮 *Пашковський М.І.* Дистанційне кримінальне правосуддя: міф чи реальність // Вісник Верховного Суду України. - 2001. - № 5.

🕮 *Пашковський М.І.* Проблема допустимості показань осіб (обвинуваченого та підозрюваного), які були доставлені на територію України з порушенням національного та міжнародного права // Актуальні проблеми держави і права. - Зб. наук. праць. - Вип. 11. - Одеса, 2001.

🕮 *Пилипенко В.П.* Основні форми міжнародного співробітництва за Римським Договором 1998 року // Держава і право: Збірник наукових праць. – Вип. 21. – Київ, 2003.

🕮 *Пилипенко В.* Становлення міжнародного кримінального процесу у XX столітті // Международное право после 11 сентября 2001 года: Сборник научных статей / Под ред. М.Ф. Орзиха, М.Е. Черкеса. – Одесса: Феникс, 2004

🕮 *Российское* правосудие – для военнослужащих Черноморского флота РФ // Российская юстиция. - 2001. - №7

🕮 *Сафаров Н.А.* Римский статут Международного уголовного суда и национальное законодательство: проблемы конституционного характера, возможные пути их урегулирования // Правоведение. – 2004. - №6

🕮 *Сафаров Н.А.* Европейский ордер на арест в механизме правового сотрудничества по уголовным делам стран-членов Европейского союза // Правоведение. – 2007. - №1

🕮 *Сафаров Н.А.* Институт экстрадиции (выдачи): опыт национально-правовой регламентации // Московский журнал международного права. – 2005. - №2

🕮 *Сафаров Н.А.* Экстрадиция и права человека: поиск оптимального баланса // Российский юридический журнал. – 2007. - №1

🕮 *Свистуленко М.П.* Екстрадиція (видача злочинців) як правова категорія // Вісник КНУ ім. Т. Шевченка. – 2004. - Вип. 56-59

🕮 *Сидоренко Е.* Допустимость доказательств, полученных на территории других государств (по материалам уголовного дела по обвинению Д. Якубовского) // Законность. – 1998. - №2.

🕮 *Сизоненко А.С.* Недопустимість доказів у кримінальному судочинстві // Вісник Верховного Суду України. – 2003. - №5

🕮 *Севрюков А.П. Кобец П.Н.* Механизм передачи Россией в иностранные государства осужденных иностранных граждан и лиц без гражданства для отбывания наказания // Российский судья. – 2005. - № 11

🕮 *Смелік В.Б.* Національне Центральне Бюро Інтерполу в Україні: мета та основні напрямки діяльності // Вісник Національного університету внутрішніх справ. Вип. 18. – Харків: Вид-во НУВС, 2001.

🕮 *Справа* Слободана Мілошевича закрита. Але питання залишаються... //Юридичний Вісник України. – 2006. - №14,15

🕮 *Старченко О.В.* Проблеми міждержавної взаємодії слідчих органів // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності: Збірник наукових праць. − Донецьк: ДЮІ МВС при ДонНУ, 2005. − № 1.

🕮 *Столярський О.В.* Діяльність органів Європейського Союзу у боротьбі з відмиванням "брудних" грошей // Международное право после 11 сентября 2001 года: Сборник научных статей / Под ред. М.Ф. Орзиха, М.Е. Черкеса. – Одесса: Феникс, 2004

🕮 *Тертишник В. Тертишник О.* Проблеми міжнародного співробітництва у сфері правосуддя: екстрадиція та конфіскація // Юридична Україна. – 2003. - №6

🕮 *Ткачевский Ю.М. Сафаров Н.А.* Некоторые проблемы применения универсальной юрисдикции в международном уголовном праве и национальном законодательстве // Вестник Московского университета. Серия право. – 2005. - №1

🕮 *Тоцкий К.* Коллизионные вопросы международно-правового регулирования экстрадиции по европейским договорам о борьбе с экономической преступностью // Актуальні проблеми держави і права. - Вип. 24

🕮 *Тропин М.В.* Заключение под стражу лиц, подлежащих экстрадиции // Российский следователь. – 2003. - №3

🕮 *Фединяк Л.С.* Стандартизація процедурно-процесуальних проваджень у аспекті процесу глобалізації // Международное право после 11 сентября 2001 года: Сборник научных статей / Под ред. М.Ф. Орзиха, М.Е. Черкеса. – Одесса: Феникс, 2004

🕮 *Хазиев Ш.Н.* Судебная экспертиза и другие формы применения специальных знаний в международном уголовном процессе // Адвокат. – 2005. - №3

🕮 *Черниченко С.В.* Статус подсудимых в международных судебных органах //Советское государство и право. – 1971. - №7

🕮 *Цимбал П.В.* Міжнародна організація кримінальної поліції – Інтерпол та участь у ній України. – Ірпінь, 1998

🕮 *Шалгунова С.А. Березняк В.С.* Проблемні питання правового визначення терміна "екстрадиція" // Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ. – 2005. - №3.

🕮 *Щелкунов О.* Порядок визнання рішень іноземних судів на території України // Право України. – 2004. - №6.

🕮 *Юрчишин В.Д.* Деякі проблеми використання як джерел доказів висновків судових експертиз в контексті співробітництва України з іноземними державами та міжнародними організаціями // Актуальні проблеми політики. Збірник наукових праць. – 2006. – Випуск 29.

До теми 27. **Кримінальний процес іноземних держав**

🕮 *Амбасса* Леон Шанталь Обвинительная камера в уголовном процессе Франции // Российская юстиция. – 1998. - №7

🕮 *Амбасса* Леон Шанталь Организация предварительного следствия во Франции на современном этапе // Государство и право. – 1999. - №1

🕮 *Апарова* Т.В. Суды и судебный процесс Великобритании. - Москва, 1996

🕮 *Басай В. Фріс П.* Коронний свідок у кримінальному судочинстві (поняття та правовий статус) // Право України. – 2006. - №5

🕮 *Бернхем В.* Вступ до права та правової системи США. – К: Україна, 1999

🕮 *Бобырев В. Ефимичев С. Ефимичев П.* Обеспечение законности при расследовании // Законность. – 2007. - №12.

🕮 *Бочаров Д.* Американські "Federal Rules of Evidence" // Вісник прокуратури. – 2006. - №9

🕮 *Быкова Е.* Следственный судья во Франции // Российская юстиция. – 1994. - №6

🕮 *Власихин В.* Угрожает ли «Акт патриота» Биллю о правах? // Российская юстиция. – 2002. - №1,2

🕮 *Головко Л.В.* Реформа уголовного процесса во Франции // Государство и право. – 2001 - №8

🕮 *Головко Л.В.* Новый УПК Российской Федерации в контексте сравнительного уголовно-процессуального права //Государство и право. – 2002. - №5

🕮 *Григорова А.Ф.* Судебная защита прав участников уголовного судопроизводства и судебный контроль в уголовном процессе иностранных государств // LEX RUSSICA/ - 2004/ - №2

🕮 *Гриненко А.В.* Уголовное производство у мирового судьи: перспективы и проблемы становления // Российский судья. – 2000. - №4.

🕮 *Грицаєнко Л.* Правовий процес утвердження інституту прокуратури в Німеччині // Вісник прокуратури. – 2007. - №5, №6

🕮 *Захарцев С.И. Рохлин В.И.* Правовое регулирование использования результатов оперативно-розыскной деятельности в зарубежных государствах // Правоведение. – 2004. - №2.

🕮 *Карпо К.М.* Заочне провадження у кримінальному процесі Франції // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства: збірник наукових статей. – Івано-Франківськ, 2007. - Вип. X\III

🕮 *Крестовська Н. Шмеріга В.* Ювенальна юстиція в США і Україні (порівняльний аналіз) // Юридический вестник. – 2003. - №1

🕮 *Крижанівський В.В.* Презумпція невинуватості в системі принципів кримінального процесу України та США // Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – К., 2001. – Випуск 43.

🕮 *Крижанівський В.В.* Принцип презумпції невинуватості в кримінальному процесі Польщі // Адвокат. – 2002. – № 4-5.

🕮 *Крижанівський В.В.* Презумпція невинуватості в системі принципів кримінального процесу України, Польщі та США // Підприємництво, господарство і право – 2003. – №5. – С. 106-109.

🕮 *Курьянова Э.С.* Условия проведения личного обыска при задержании в США // Правоведение. – 2006. - №6

🕮 *Махов В.Н. Пешков М.А.* «Состязательность» моделей уголовного процесса США // Государство и право. – 1999. - №2.

🕮 *Махов В.Н. Пешков М.А.* Юристы США о целях уголовного процесса США // Право и политика. – 2001. - №5

🕮 *Махов В.Н. Пешков М.А.* Юристы США о «сделке признания вины» // Следователь. – 2003. - №4

🕮 *Молдован А.В.* Кримінально-процесуальний кодекс ФРН та його відмінності від Кримінально-процесуального кодексу України // Адвокат – 2003. - №3

🕮 *Новое* уголовно-процессуальное законодательство России: проблемы теории и практики применения («круглый стол») // Государство и право. – 2002. - №7

🕮 *Петрив М.* Статус адвоката по германскому законодательству // Юридическая практика. – 1996. - № 3

🕮 *Петрухин И.Л.* Концептуальные основы реформы уголовного судопроизводства в России // Государство и право. – 2002. - №5

🕮 *Пешков М.А.* Прослушивание и электронное наблюдение в уголовном процессе США // Российская юстиция. – 1997. - №4

🕮 *Пешков М.А.* Функции суда, прокурора и полиции при производстве арестов и обысков в уголовном процессе США // Государство и право. – 1998. - №1

🕮 *Пешков М.А.* Прослушивание и электронное наблюдение в уголовном процессе США // Российская юстиция. – 1997. - №4

🕮 *Пиджаренко А.* Уголовное судопроизводство США и роль адвоката-защитника // Юридическая практика. - № 19 (77), 1 - 15 октября 1998 года

🕮 *Пильгун Н.* Конституційні основи кримінального судочинства США// Право України. – 2005. - №12

🕮 *Пономаренко С.С.* Сделки о признании вины в российском уголовном процессе // Правоведение. – 2001. - №5.

🕮 *Попов К.* Применение мер пресечения судом по законодательству Королевства Великобритании и Северной Ирландии // Российская юстиция. – 2005. - №1-2

🕮 *Прослуховування* телефонних розмов: конфлікт інтересів триває // Юридичний вісник України. – 2006. - №15 15-21 квітня

🕮 *Прилуцький С.* Інститут допустимості доказів у кримінальному судочинстві США та Англії: порівняльно-правовий аспект // Право України. – 2006. - №10

🕮 *Пушкар П.В.* Угода про визнання вини у сучасному кримінальному процесі: порівняльно-правове дослідження: Автореф.дис.. к.ю.н. - К., 2005

🕮 *Рекомендации* по освобождению из-под стражи до суда под личное обязательство, под поручительство или под залог. Правила и практика Федеральных Судов США // Халдеев Л.С. Судья в уголовном процессе. – М.: Юрайт, 2000

🕮 *Руднев Вл.* Досудебный арест в США // Российская юстиция. – 1994. - №5

🕮 *Рыбалов К.А.* Понятие и задачи института особого порядка судебного разбирательства и его отличие от сделки о признании вины // Закон и право. – 2003. - №6

🕮 *Смирнов А.В.* Реформы уголовной юстиции конца XX века и дискурсивная состязательность // Журнал российского права. – 2001. - №12

🕮 *Стейнгрив Вик* Четвертая поправка в действии. Несколько прецедентов зарубежного уголовного процесса // Юридическая практика. - № 21 (79), 1- 15 ноября 1998 года

🕮 *Стойко Н.Г.* Типологическое изучение английского, германского, французского и российского уголовного процесса // Правоведение. – 2005. - №3

🕮 *Стойко Н.Г.* Уголовные процессы Англии и Уэльса, Германии, Франции и России: общая постановка вопросов для сравнения // Правоведение. – 2004. - №6

🕮 *Стойко Н.Г. Никитин Г.А.* Защита личных прав и свобод в уголовном процессе США. – Спб, 2006

🕮 «*Спецслужба* слухає» // Юридичний вісник України – 2001. - №43, №44, №45

🕮 *Тейман С.* Сделки о признании вины или сокращенные формы судопроизводства: по какому пути пойдет Россия? // Российская юстиция. – 1998. - №10,11

🕮 *Теймен С.* Возрождение суда присяжных в Испании // Государство и право. – 1996. - №12.

🕮 *Теймен С.* Реформа инквизиционного правосудия в Венесуэле: Суд присяжных уступает место суду шеффренов // Российская юстиция. – 2002. - №4.

🕮 *Тюріна О.В.* Сучасні системи судових і правоохоронних органів (порівняльно-правова характеристика). – К.: КНТ, Видавничий дім "Скіф", 2008.

🕮 *Федорова О.В.* Нормы о свидетельском иммунитете в уголовно-процессуальном законодательстве России и зарубежных стран: сравнительный анализ // Правоведение. – 2007. - №4.

🕮 *Федорчук Н.Б.* Захист прав та законних інтересів потерпілого від злочину в кримінальному судочинстві англо-американської системи права: Автореф.дис.. к.ю.н. - Київ, 2007

🕮 *Чічко В.Н.*Характерні риси й особливості державного обвинувачення в США // Правничий часопис Донецького університету. – 1998. - №1

🕮 *Шестакова С.Д.* Значение гармонизации европейских уголовно-процессуальных систем для развития российского уголовно-процессуального права // Правоведение. – 2004. - №4

🕮 *Шишкін В.І.* Зарубіжний досвід судового контроля щодо заходів спеціальних служб // Вісник Академії правових наук України. – 1996. - №6

🕮 *Шишкін В.І.* Контрольні правомочності суддів Франції щодо деяких заходів спеціальних служб // Актуальные проблемы государства и права. – 1996. – Вып. 3

🕮 *Юань И.* Заключение под стражу по УПК КНР // Правоведение. – 2004. - №6.

🕮 *Юань И.* Задержание подозреваемого по УПК КНР // Правоведение. – 2004. - №4.

🕮 *Юань И.* Регламентация привода, личного поручительства или залога, домашнего ареста по УК КНР // Правоведение. – 2005. - №5.

Реабілітація у кримінальному процесі

🕮 *Безлепкин Б.Т.* Возмещение вреда, причиненного гражданину судебно-следственными органами. – М., 1979

🕮 *Березняк В.* Проблеми реабілітації громадянина України при екстрадиції // Підприємництво, господарство і право. – 2006. - №8

🕮 **Бетрозов С.А.** Проблемы реабилитации и незаконного ареста в уголовном процессе России // Правоведение. – 2005. - №3

🕮 *Бетрозов С.А.* Реабилитация в российском уголовном процессе // Правоведение. – 2004. - №4.

🕮 *Білоконєв В.* Застосування законодавства про порядок відшкодування шкоди, заподіяної незаконними діями правоохоронних органів: процесуальні проблеми // Право України. - 1996. - № 6.

🕮 *Григорян Г.В.* О возмещении имущественного и морального вреда, причиненного незаконным привлечением к уголовной ответственности // Правоведение. – 2007. - №4

🕮 *Дороніна В.П. Шумило М.Є.* Про підстави реабілітації та відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду, в кримінальному процесі // Вісник Верховного Суду України. – 2001. - №1.

🕮 *Капліна О.* Поняття реабілітації у кримінальному процесі // Право України. – 1997. - №1

🕮 *Крет Г.Р.* Законодавче визначення підстав, що дають право на реабілітацію особи // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства: збірник наукових статей. – Івано-Франківськ, 2007. - Вип. XVIII

🕮 *Лукшин І.* Закон про відшкодування шкоди вимагає змін // Вісник Академії правових наук України. – 2004. - №1

🕮 *Ніжинська І.* Відшкодування шкоди, заподіяної незаконними діями правоохоронних органів, з Державного бюджету України // Право України. – 2002. - №11

🕮 *Ніжинська І.С.* Відшкодування шкоди, завданої незаконними діями службових осіб дізнання і досудового слідства в системі органів внутрішніх справ України: Автореф. дис… к.ю.н. – К., 2003

🕮 *Ніжинська І.С.* Причини виникнення відносин по відшкодуванню громадянину майнової шкоди, заподіяної посадовими особами органів дізнання і досудового слідства в системі органів внутрішніх справ України // Підприємництво, господарство і право. – 2003. - №1.

🕮 *Ніжинська І.С.* Правова природа відносин щодо відшкодування шкоди, заподіяної незаконними діями службових осіб дізнання та досудового слідства в системі органів внутрішніх справ України // Підприємництво, господарство і право. – 2003. - №4.

🕮 *Озерський І.* Реабілітація у кримінальному процесі // Право України. – 2004 - №5

🕮 *Пастухов М.И.* Реабилитация невиновных: основы правового института. – Минск, 1993

🕮 *Таджиев Т.Т.* Реабилитация в советском уголовном процессе. – Ташкент, 1996

🕮 *Толстой А.В.* Становление и развитие института реабилитации в российском уголовном судопроизводстве // Уголовное судопроизводство. – 2005. - №2

🕮 *Химичева Г.* Реабилитация в уголовном судопроизводстве // Законность. – 2003. - №9.

🕮 *Шестаков В.* Відшкодування шкоди, завданої рішеннями, діями чи бездіяльністю органів дізнання, досудового слідства, прокуратури або суду // Право України. – 2006. - №10

🕮 *Шумило М.* Юридична природа і галузева приналежність інституту реабілітації у кримінальному процесі // Вісник Академії правових наук України. – 1999. - №3.

🕮 *Шумило М.Є.* Реабілітація в кримінальному процесі України. – Х., 2001

🕮 *Эдилян А.Г.* Реабилитация в советском уголовном процессе: Автореф. дис. к.ю.н. – М., 1978.